SANCTI THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI ORD. PRAED.

IN

ARISTOTELIS LIBRUM DE ANIMA

COMMENTARIUM

Editio Tertia

CURA AC STUDIO

P. F. ANGELI M. PIROTTA. O. P.

S. TH. LECT.. PHIL. DOCT. AC PROFESS.

PROVINCIAE MELITENSIS

Mt Angel Abbey Library

Benedict, *Oregon 97373*

M A R I E T T I

taurini 1948 ROMAE

fib

Nihil obstat.

Fr. Daniel M. Callus O. P., S. *Th. M.*
Fr. Pius Balzaretti O. P., S. *Th. Lect.*

Imprimatur.

Fr. Ludovicus Theissling, *Mag. Generalis* O. P.

Nihil obstat quominus imprimatur.

Casale, 10 lunii 1948.

Can. Thcol. Aloysius Baiano, *Rev. Eccl.*

Imprimatur.

Can. ODDONE, *Vic. Gen.*

IUS PROPRIETATIS VINDICABITUR (27-K-1948)

Lectori Benevolo

Laborem a confratre nostro P. Cathala in divulgandis — modo utili ac practico — operibus S. Thomae inceptum, nobis visum est, quemadmodum et omnibus, revera utilissimum esse. Propter autem nimiam studiorum occupationem, quam hucusque P. Cathala habuit, non potuit suum •desiderium ad terminum perducere, hoc est praedicta opera continuare, proindeque solum in XII Lib. Metaphysicorum *edidit in lucem. Hac de causa, nos eius laborem assumpsimus ad reliqua opera paulatim — Deo adiuvante — edenda, ac eius methodum inceptam, quantum fieri nobis possit, sequimur; licet quadamtenus illam perficiamus et compleamus. Sicque — Deo adiuvante — omnia opera Angelici Docloris, praedicta methodo, edere erit intentio nostra, ut prae manibus sint omnium, et maxime S. Thomae studentium; attamen, edenda sunt primitus quae maxime sunt necessaria ac utilia ad studentium studium quotidianum, quae inter praeelegimus* Commentarium in III Libr. De Anima, *quod indispensable omnibus est praesertim propter editionum eiusdem penuriam.*

Haud dubie nobis notum est, Lovaniensem Universitatem edidisse hoc opus De Anima (D. Thomae Aq., Comm, in Tres Libr. de Anima, Louvain, Imprim. de l'institut Sup. de Phil., 1901), *at imperfectissimum esse. Caret enim simpliciter Stagyritae textu; in qualibet lectione S. Doctoris titulos omittit, ita ut studens vel lector huiuscemodi* De Anima *editionem legens, nesciat, nisi postquam totam lectionem percurrerit, de quo Angelicus in hac illave lectione tractat; caret indice generali lectionum; et his similibus. Hinc, loco studentes adiuvet, eorum mentes confundit, atque praesertim eos taediosos reddit in S. Thomae doctrinam hauriendam, et hoc propter longissimos textus numeros. Quapropter, nos alia methodo, quae nobis saltem videtur utilior et perfectior, processimus et procedemus, ut in sequenti praefatione indicabitur; ita ut hoc modo, nobis videatur sufficienter opus hoc acceptabile omnibus reddatur, qui genuinam S. Thomae doctrinam sequuntur, simulque tandem studentibus, ut illud prae manibus retineant, optamus* (1).

Anno decurrente Sexti Centenarii Angelici Doctorit
E Collegio S. Mariae ad Quercum (Viterbii)
Nonis Martii 1924.

P. Fr. Angelus M. Pirotta, O. P.

(1) Solum lectoribus notum facimus. intentionem nostram non esse editione* mom cairtco In lucem ponere — ad hoc attendantur *Editiones Leoninae —;* wd «olum ut. ad studentium utilitatem et commoditatem, habeantur opera — coaarcTA quidem — textus doctrinae Anaelici Doctoris.

1

Editoris Praefatio

Abs re non erit certe Lectori Benevolo quaedam dicere circa istam novissimam editionem, ad quod faciendum praesentem praefationem instituimus. Quod attinet ad finem huius editionis iam est manifestum ex supra dictis; quare hanc praefationem perstringimus ut aliqua dicamus: circa methodum adhibitam, circa commentarii historicitatem necnon circa generale argumentum et divisionem omnium librorum.

1. *Methodus.* — Methodus in hac editione adhibita sequens est: a) ut generaliter cuilibet lectioni, in qua nova idea tractatur, brevis synopsis cum respectivis numeris apponatur; *b)* quod ad Aristotelis textum attinet, antiquam versionem, quam Angelico Doctore urgente G. de Mocrbeka O. P. elucubravit, retulimus; illamque, ad marginem capitulorum divisione simul ac parvis numeris Editionis Bekker operum Stagyritae, adumbravimus; c) quoad autem Commentatoris textum: lectiones omnes dissectae sunt numeris; loca diversorum operum Philosophi citantur, cum lectionibus respectivis eiusdem Angelici, ad quae saepe saepius revocat S. Doctor; est hic notandum quod, in dicta loca referendo usi sumus Editione Firmin-Didot, et quoad lectiones S. Thomae communi editione, exceptis locis qui ex *Methaphysicae* libris citantur, pro quibus nova editione P. Cathala usi sumus. Praeterea, in capite cuiuscumque paginae semper respectivi libri ac lectionis citatio affigatur, ut legens legendo, quamnam lectionem sub oculis habet subito videat. Tandem, indice alphabetico rerum principalium in tribus libris contentarum locupletavimus.

2. *Historicitas.* — Tres enim libri *De Anima* (simul cum *De Sensu et Sensato, De Memoria et Reminiscentia)* compositi fuisse videntur versus ann. 1268, vel 1269-1272. Nemo ignorat ex Philosophiae Historia, praesertim ex S. Thomae Historia, praedictorum librorum *De Anima* Angelico Doct. adtributorum, primum scriptum non fuisse proprie ab ipsomet S. Doctore, sed solum *secundum* et *tertium* librum. Primus enim est opus sui confratris fr. Reginald! de Pipcrno, qui illum ex lectura ipsiusmet Angelici collegit et tradidit, quare ut *reportatum* communiter tenetur. Pro hac re stant verba percelebris Historiographi Angelici *fr. F. B. de Rubeis* cum scribit « Commentarios in tres Aristotelis libros de Anima, primum quidem *reportatum,* ut inquiunt; reliquos proprio stylo scriptos, Aquinati adiudicant veteres. Praesto sunt Logothctae verba: *Super secundum et tertium de Anima... Lecturam super primum de Anima fr. Raynaldus de Piperno post eum legentem collegit.* Paria traducet Nicolaus Trivetus et Petrus Rogerius... » (1). Liquet igitur, secundum et tertium dumtaxat ab ipso Ange·

(1) £>.· *Geuis et Kriptii ac doctrina S. Thomae Aq. Diurrtationes Criticae er Apolorrticae.* Diwert. XXIII, c. III, cfr. Edit. Léonin. omnium operum S. Tbomac, Tom. I. pas. cctxii.

lico compositos fuisse, primum a dicto fr. Reginaldo, licet S. Thomae doctrinam contineat.

3. *Argumentum ct Divisio.* — Omnes libri, qui de Anima tractant, ut ex dictis apparet, sunt tres, ordine quodam philosophico inter se tractati ac congesti: quorum primus ad secundum, et hic ad tertium ordinatur. Mos enim Philosophi est, in scientiis analysi quadam et a posteriori procedere, propterea quod in primo libro ct in principio secundi tradit, *venatione quadam,* naturam et definitionem animae; deinde in reliquo secundi agit de anima vegetativa ct sensitiva; tandem transit in toto tertio libro ad tractandum de anima intellectiva. Hoc est generaliter argumentum trium librorum, quorum divisio generalis sequenti schemate exhiberi potest.

1) *Prooemium* : de dignitate, utilitate huius scientiae ac de ordine quo est procedendum (1-30).

2) *De Scientia animae*

- 1) *de natura animae*
  - 1) *secundum sententiam aliorum* (31-210).
  - 2) *secundum sententiam propriam* (211-278).
- 2) *de potentiis animae*
  - 1) *in communi* (279-308).
  - 2) *in speciali*
    - 1) *in seipsis*
      - 1) *de potentia vegetativa* (309-349).
      - 2) *de potentia sensitiva* (350-670).
      - 3) *de potentia intellectiva* (671-794).
      - 4) *de potentia motiva sec locum* (795-846).
    - 2) *de earum ordine ad invicem* (847-874),

S. THOMAE AQUINATIS

IN

ARISTOTELIS LIBRUM DE ANIMA

COMMENTARIUM

LIBER PRIMUS

SUMMA LIBRI. — DE DIGNITATE, UTILITATE AC DIFFICULTATE EIUS SCIENTIAE QUAE CIRCA ANIMAM. DE ANIMAE ESSENTIA VETERUM OPINIONES REFERUNTUR ET EXPENDUNTUR. DE UNITATE ANIMAE DUBITATIO PROPOSITA.

LECTIO I.

Dignitatem, utilitatem, ordinem. ***ac difficultatem huius scientiae ad alias ostendit.***

VERSIO ANTIQUA

C. I. 402a Bonorum et honorabilium notitiam opinantes, magis autem alteram altera, aut secundum certitudinem, aut ex eo quod quidem et meliorum et mirabiliorum est: propter uiraque haec, animae historiam rationabiliter utique in primis ponemus.

Videtur autem et ad veritatem omnem. cognitio ipsius multum conducere: maxime autem ad naturam. Est enim tamquam principium animalium.

Inquirimus autem considerare et cognoscere naturam ipsius, et substantiam, postea quaccumque accidunt circa ipsa. Quorum aliae propriae passiones animae esse videntur, aliae autem communes, et animalibus propter illam inessc.

Omnino amem et penitus difficillimorum est, accipere aliquam fidem de ipsa. Cum enim sit quaestio communis multis aliis (dico autem cam quae est circa substantiam et eam, quae quid est) fortassis alicui videbitur una quaedam methodus esse de omnibus, de quibus volumus cognoscere substantiam, sicut et eorum quae sunt secundum accidens, propriorum demonstrationem; quare quaerendum utique erit methodum istam. Si autem non est una quaedam et communis methodus de eo quod quid est, amplius difficilius est negotiari. Oportebit enim accipere circa unumquodque. quis modus. Si autem manifestum sit. utrum demonstratio aliqua sit. aut divisio, aut etiam aliqua alia methodus, adhuc multas habet dubitationes, et errores, ex quibus oportet quaerere. Alia enim aliorum principia, sicut numerorum et planorum. Primum autem fortassis necessarium est dividere in quo genera, et quid sit. Dico autem, utrum oc aliquid et substantia sit, aut qualitas, aut quantitas aut etiam quoddam aliud divisorum praedicamentorum.

b Adhuc autem, utrum eoium quae in potentia sunt, an magis cndclcchia quaedam sit: differt enim non aliquid parum. Considerandum autem et si partibilis sit aut impartibilis, et utrum sit similis speciei omnis anima, an non. Si autem non similis speciei, utrum specie differat, aut genere. Nunc quidem enim dicentes et quaerentes, de anima, de humana solum videntur intendere. Formidandum autem quatenus non lateat utrum una ratio ipsius est, sicut animalis, aut secundum unumquodque altera: ut equi, canis, hominis, aut Dei. Animal autem universale, aut nihil est, aut posterius. Similiter autem et si aliquod commune aliud praedicetur.

Amplius autem et si non multae animae, sed partes, utrum oporteat quaerere prius totam animam, aut partes. Difficile autem est determinare quaenam partes natura alterae ab invicem sint. Et utrum partes oporteat quaerere primum, aut opera ipsorum, ut intclligerc. aut intellectivum, et sentire, aut sensitivum. Similiter autem et in aliis. Si autem opera prius, iterum utique dubita-

bit aliquis si obiccta horum prius quaerendum. sicut sensibile sensitivo, et intclligibilc intellectivo.

Videtur autem non solum quod quid est cognoscere, utile esse ad cognoscendas causas accidentium in substantiis, sicut in mathematicis quid rectum et quid obliquum, et quid linea, et quid planum, ad cognoscendum quod rectis trianguli anguli sunt aequales; sed et c contrario accidentia conferunt magnam partem ad cognoscendum quod quid est.

Cum enim habeamus tradere, secundum phantasiam, de accidentibus, aut omnibus, aut pluribus, tunc et de substantia habebimus dicere aliquid quam optime. Omnis enim demonstrationis principium est, quod quid est. Quare secundum quascumque definitiones non contingit accidentia cognoscere, sed neque contcturari de ipsis facile, manifestum est quod dialectice dictae sunt et vanae omnes.

SYNOPSIS (Lect. I et II.)

I) Exponit generaliter de quo est hic tractandum, scii, *de anima in communi* Lib. I-III.
Ponit prooemium 2-30.
Ostendit dignitatem huius scientiae 3-6.
Praemittit quaedam 3-5.
Circa *bonitatem* et *honorabilitatem* scientiae 3.
Circa *diversos gradus* scientiae speculativae 4-5.
Applicat praemissa ad scientiam de anima 6.
Ostendit utilitatem huius scientiae 7.
Ostendit *ordinem* huius tractatus 8.
Ostendit eius difficultatem 9-30.
Quoad cognitionem substantiae animae 9-10.
Quantum ad modum definiendi ipsam 9.
Quantum ad ea quae intrant definitionem 10.
Ponit dubitationes de genere substantiae animae 11-13.
Exponit ipsam dubitationem 11.
Ponit opiniones circa genus substantiae animae 12-13.
Opinionem *Platonicorum* ct *Naturalium* 12.
Opinionem *propriam* 13.
Tangit difficultates *circa potentias animae* 14.
Ponit difficultates ex narte eorum quae sunt *in adiutorium definitionis animae* 15.
Quoad cognitionem accidentium seu propriarum passionum 16-30.
Movet dubium circa passiones animae, ct illud solvit 16-23.
Exponit breviter punctum quaestionis 16.
Ostendit *difficultatem* huius quaestionis 17-20.
Ostendit *causam* difficultatis 17.
Proponit quamdam tacitam difficultatem 18.
Dicit quod Aristot. solvit hanc in lib. III, et aliquid explicat hic 19.
Deducit duo corollaria propria ipsius intellectus 20.
Ostendit *necessitatem* huius quaestionis, eiusque *causam* 21.
Manifestat *ratione* quasdam passiones animae esse ipsius coniuncti 22.
Ex data definitione ostendit, *cognitionem de anima ad Physicum pertinere* 23-29.
Probat propositum 23.
Insistit circa definitiones 24-29.
Ostendit definitiones passionum animae positas *esse insufficientes* 24.
Ponit rationem insufficientiae primae definitionis 25.
Deducit tres species definitionum 26.
Ponit quamdam tacitam obiectionem. ct solvit 27.
Ostendit *qui* et *qualiter* sunt, qui aliter considerant passiones animae 28.
Notat aliquid de ratione divisionis Philosophiae 29.
Se *reducit* ad materiam propriam 30.
II) Postea determinat de propriis singulis animatis (in aliis libris).

.1. — Sicut docet Philosophus in *undecimo de Animalibus* (1), in quolibet genere rerum ncccssc est prius considerare communia et seorsum, et postea propria unicuique illius generis: quem quidem modum Aristoteles servat in Philosophia prima. In *Metaphysicae* enim primo tractat et considerat communia entis inquantum ens, postea vero considerat propria unicuique enti. Cuius ratio est, quia nisi hoc fieret, idem diceretur frequenter. Rerum autem animatarum omnium quoddam genus est; et ideo in consideratione rerum animatarum oportet prius considerare ea quae sunt communia omnibus animatis, postmodum vero illa quae sunt propria cuilibet rei animatae. Commune autem omnibus rebus animatis est anima: in hoc enim omnia animata conveniunt.

(1) *De partlbui anima!.*, lib. I, cap. v CEd. Finn. — Did.). Nou. — Libri enim circa animai» Ariuorcii tributi sunt: *Liber historiae animalium.* 10 libris constant. ad quem sequitur liber: *De partibus anlmaitum.* 4 libri» constans; postea liber: *De incessu anlmaitum.* habens unicum librum; tandem: *De animalium generatione.* habens 5 libros (Ed. Firm. — Did.).

Ad tradendum igitur de rebus animatis scientiam, necessarium fuit primo tradere scientiam de anima tamquam communem eis. Aristoteles ergo volens tradere scientiam de ipsis rebus animatis, *primo tradit scientiam de anima.* postmodum vero determinat de propriis singulis animatis in sequentibus libris.

2. — In tractatu autem de anima, quem habemus prae manibus, *primo ponit prooemium.* in quo facit tria quae necessaria sunt in quolibet prooemio. Qui enim facit prooemium tria intendit. Primo enim ut auditorem reddat benevolum. Secundo ut reddat docilem. Tertio ut reddat attentum. Benevolum quidem reddit, ostendendo utilitatem scientiae: docilem, praemittendo ordinem et distinctionem tractatus: attentum attestando difficultatem tractatus. Quae quidem tria Aristoteles facit in prooemio huius tractatus. *Primo enim ostendit dignitatem huius scientiae.* Secundo vero *ordinem huius tractatus,* quis sit, scilicet, et qualiter sit tractandum de anima, ibi, α Inquirimus autem. » Tertio vero ostendit *difficultatem huius scientiae,* ibi, α Omnino autem < et penitus, et difficillimorum etc.». Circa primum duo facit. *Primo enim ostendit dignitatem huius scientiae.* Secundo utilitatem eius, ibi, « Videtur autem et ad veritatem, etc. ».

3. — Circa primum sciendum est, quod omnis scientia bona est: et non solum bona, verum etiam honorabilis. Nihilominus tamen una scientia in hoc superexcellit aliam. Quod autem omnis scientia sit bona, patet; quia bonum rei est illud, secundum quod res habet esse perfectum; hoc enim unaquaeque res quaerit et desiderat. Cum igitur scientia sit perfectio hominis, inquantum homo, scientia est bonum hominis. Inter bona autem quaedam sunt laudabilia, illa scilicet quae sunt utilia in ordine ad finem aliquem: laudamus enim bonum equum, quia bene currit; quaedam vero sunt etiam honorabilia, illa scilicet quae sunt propter scipsa; honoramus enim fines. In scientiis autem quaedam sunt practicac. ct quaedam speculativae: ct hae differunt, quia practicae sunt propter opus, speculativae autem propter scipsas. Et ideo scientiarum, speculativae, et bonae stmt et honorabiles, practicac vero laudabiles tantum. Omnis ergo scientia speculativa bona est et honorabilis.

4. — Sed et in ipsis scientiis speculativis invenitur *gradus* quantum ad bonitatem ct honorabilitatem. Scientia namque omnis ex actu laudatur: omnis autem actus laudatur ex duobus: ex obiccto ct qualitate seu modo: sicut aedificare est melius quam facere lectum, quia obiectum aedificationis est melius lecto. In eodem autem, respectu eiusdem rei, ipsa qualitas gradum quemdam facit; quia quanto modus aedificii est melior, tanto melius est aedilicium. Sic ergo, si consideretur scientia, seu actus eius, ex obiccto, palet, quod illa scientia est nobilior, quae est meliorum et honorabiliorum. Si vero consideretur ex qualitate seu modo, sic scientia illa est nobilior, quae est certior. Sic ergo dicitur una scientia magis nobilis altera. aut quia est meliorum ct honorabiliorum, aut quia est magis certa.

5. — Sed hoc est in quibusdam scientiis diversum : quia aliquae sunt magis ccrtac aliis, et tamen sunt de rebus minus honorabilibus: aliae vero sunt de rebus magis honorabilibus ct melioribus, et tamen sunt minus certae. Nihilominus tamen illa est melior quae de rebus melioribus ct honorabilioribus est. Cuius ratio est, quia sicut dicit Philosophus in lib. *undecimo de Animalibus* (2), magis concupiscimus scire modicum de rebus honorabilibus ct altissimis, etiam si topice ct probabiliter illud sciamus, quam scire multum, et per certitudinem, de rebus minus nobilibus. Hoc enim habet nobilitatem ex se et ex sua substantia, illud vero ex modo et ex qualitate.

6. — Haec autem scientia, scilicet de anima, *utrumque habet',* quia et *certa est.* hoc enim quilibet experitur in seipso, quod scilicet habeat animam, et quod anima vivificet. Et quia *est nobilior:* anima enim est nobilior inter inferiores creaturas. Et hoc est quod dicit, « Nos opinantes notitiam », idest scientiam speculativam « omnium esse bonorum », id est de numero bonorum, « ct honorabilium ». Sed altera scientia est magis bona ct honorabilis altera dupliciter. Aut quia est magis certa, ut dictum est (3): unde dicit « secundum cerli- α tudinem », aut ex eo quod « meliorum », illorum scilicet quae sunt in sua natura bona, » et mirabiliorum », idest illorum quorum causa ignoratur, « propter utraque », idest propter haec duo « animae historiam ». Et dicit « historiam », quia in quadam summa tractat de anima, non perveniendo al finalem inquisitionem omnium quae pertinent ad ipsam animam, in hoc tractatu. Hoc enim est de ratione historiae. < In primis » hoc si accipiatur quantum ad totam scientiam naturalem, non dicit ordinem, sed dignitatem. Si vero ad scientiam do rebus animatis tantum, sic » in primis » dicit ordinem.

7. — Consequenter cum dicit « videtur < autem »

Reddit *auditorem benevolum ex utilitate huius scientiae:* dicens, quod cognitio dc anima videtur multum proficere ad omnem veritatem, quae traditur in aliis scientiis. Ad omnes enim partes philosophiae insignes dat occasiones. Quia si ad Philosophiam primam attendamus, non possumus devenire in cognitionem divinarum et altissimarum causarum, nisi per ea quae ex virtute intellectus possibilis acquirimus. Si enim natura intellectus possibilis esset nobis ignota, non possemus scire ordinem substantiarum separatarum, sicut dicit Commentator super *undecimo Metaphysicae.* Si vero attendatur quantum ad Moralem, non possumus perfecte ad scientiam moralem pervenire,

C2) Loc. prox. cft.
<J) n. 4.

nisi sciamus potentias animae. Et inde est, quod Philosophus in *Ethicis* attribuit quaslibet virtutes diversis potentiis animae (4). Ad *Naturalem* vero utilis est, quia magna pars naturalium est habens animam, et ipsa anima est fons et principium omnis motus in rebus animatis, α Est enim » anima « tamquam ο principium animalium ». Ly « tamquam » non ponitur similitudinarie, sed expressive.

8. — Consequenter cum dicit « inquirimus « autem »

Ostendit *ordinem huius tractatus:* dicens, quod intendimus « considerare » per signa scilicet, « et cognoscere » per demonstrationem scilicet, *quid sit anima,* seu naturam ipsius et substantiam, < et postea quaccumque accidunt « circa ipsam », idest passiones eius. Et in hoc est quaedam diversitas: quia quaedam videntur passiones animae tantum, sicut intclligentia et speculatio: quaedam vero per ipsam animam inessc videntur communiter animalibus, sicut delectatio et tristitia, sensus et phantasia.

9. — Consequenter cum dicit « omnino « autem »

Ostendit *difficultatem huius tractatus.* Et hoc quantum ad duo. *Primo quantum ad cognoscendum substantiam animae.* Secundo quantum ad cognoscendum accidentia, seu proprias passiones, ibi, « Dubitationem autem, « etc. ». Quantum autem ad primum, ostendit duplicem difficultatem. Et primo *quantum ad modum definiendi ipsam.* Secundo quantum ad ea quae intrant definitionem, ibi, « Primum «autem fortassis, etc.». Dicit ergo: quamvis sit utilis scientia dc anima, tamen difficile est scire de anima quid est: et haec est difficultas in qualibet re, cum sit una communis quaestio animae et multis aliis, circa substantiam eorum, ct circa quod quid est. Est ergo prima difficultas, quia nos nescimus per quam viam procedendum sit ad definitionem: quia quidam dicunt, quod demonstrando: quidam, quod dividendo: quidam vero, quod componendo. Aristoteles autem voluit, quod componendo.

10. — Secunda difficultas est *de his quae ponuntur in definitione.* Definitio enim notificat essentiam rei, quae non potest sciri nisi sciantur principia : sed diversorum sunt diversa principia: ct ideo difficile est scire, ex quibus sumantur principia. Illa ergo quae ingerunt difficultatem ponentibus et inquirentibus definitionem, reducuntur ad tria, quorum primum est circa substantiam animae; secundum circa partes eius; tertium circa adiutorium, quod necessarium est in definitionibus ex accidentibus animae.

11. — *Circa substantiam* est dubitatio de genere. Hoc enim primo quaerimus in definitione cuiuslibet rei, ut scilicet sciamus genus. Et ideo quaerendum est in quo genere sit ponenda anima; utrum scilicet in genere substantiae, vel in quanto, vel in quali. Et non solum est accipere genus supremum, sed propinquum. Neque enim quando hominem definimus, substantiam accipimus, sed animal. Et si anima invenitur in genere substantiae, adhuc, cum unumquodque genus dicatur dupliciter, hoc quidem potentia, hoc autem actu, quaerendum erit utrum sit potentia, vel actus. Item quia substantiarum quaedam sunt compositae, quaedam simplices, quaerendum erit, utrum anima sit composita, aut simplex; ct utrum partibilis vel impartibilis. Est etiam quaestio utrum sit unius speciei omnis anima ad omnem animam, aut non. Et si non sit unius speciei, adhuc est quaestio utrum differant etiam genere, vel non. Item adhuc dubitatio est circa ea quae participant definitione. Quaedam enim definiuntur ut genus, quaedam vero ut species. Et ideo videtur esse quaestio, utrum definitio animae sit sicut generis, aut sicut speciei specialissimae.

12. — Nam aliqui quaerentes dc anima videntur intendere solum de anima humana. Et quia apud antiquos philosophos erat *duplex* opinio dc anima. *Platonici* enim, qui ponebant universalia separata, scilicet quod essent formae ed ideae, et erant causae rebus particularibus cognitionis et esse, volebant quod esset quaedam anima separata per se, quae esset causa et idea animabus particularibus; et quod quicquid invenitur in cis, derivetur ab illa. *Naturales* autem *philosophi* volebant, quod non essent substantiae universales nisi particulares tantum, et quod universalia nihil sint in rerum natura. Et propter hoc est quaestio, utrum sit quaerenda solum una communis ratio animae, sicut dicebant Platonici: vel huius vel illius animae, sicut dicebant Naturales, scilicet ut animae equi, vel hominis, aut Dei. Et dicit « Dei » quia credebant corpora caelestia esse Deos, ct dicebant ea esse animata.

13. — Aristoteles autem vult quod quaeratur ratio utriusque: et communis animae, ct cuiuslibet speciei. Quod autem circa hoc dicit « animal autem universale, aut nihil est, aut « posterius » : sciendum est, quod de animali universali possumus loqui dupliciter: quia aut secundum quod est universale, quod scilicet est unum in mullis aut de multis: aut secundum quod est animal: et hoc, vel secundum quod in rerum natura, vel secundum quod est in intellectu. Secundum autem quod est in rerum natura, Plato voluit animal universale aliquid esse, et esse prius particulari; quia, ut dictum est (5), posuit universalia separata et ideas. Aristoteles autem vult quod (6) ut sic, nihil est in rerum natura. Et si aliquid est, dixit illud esse posterius. Si autem accipiamus naturam animalis non secundum quod subiacet intentioni universalitatis, sic aliquid est, ct prius, sicut quod est in potentia, prius est quam id quod est actu.

(4) I fcihlc.. cap. ulL Ucct. 20 S. Tbom.).

(3) n. 12.
(6) .Suppfr universale.

14. — Consequenter cum dicit « amplius « autem >

Tangit difficultates, quae emergunt circa potentias animae. In anima enim sunt partes potentiates, scilicet intellectivum, sensitivum et vegetativum. Est ergo quaestio, utrum hae sint diversae animae, sicut platonici volebant, ct etiam ponebant : an sint partes potentialcs animae. Et si sint partes potentialcs animae, quaeritur etiam, utrum primo debeamus quaerere potentias ipsas quam actus, aut primo actus quam potentias, ut intelligerc ante intellectum, ct sentire, quod est actus, ante sensitivum quod est potentia, et similiter in aliis potentiis et actibus. Et si primo debemus quaerere actus quam potentias, adhuc erit quaestio utrum sint prius quaerenda obiecta horum actuum quam potentiae, ut puta prius debeat quaeri sensibile quam sensitivum, aut intelligibilc quam intellectivum.

15. — Consequenter etiam cum dicit « vi- « detur autem »

Ponit difficultates, quae emergunt quantum ad illa quae sunt in adiuforiuni definitionis animae. Quia in definitione oportet non solum cognoscere principia essentialia, sed etiam accidentalia. Si enim recte definirentur ct possent cognosci principia essentialia, definitio non indigeret accidentibus. Sed quia principia essentialia rerum sunt nobis ignota, ideo oportet quod utamur differentiis accidentalibus in designatione essentialium: bipes enim non est essentiale, sed ponitur in designatione essentialis. Et per eas, scilicet per differentias accidentales, devenimus in cognitionem essentialium. Et ideo difficile est, quia oportet nos prius cognoscere quod quid est animae, ad cognoscendum facilius accidentia animae: sicut in mathematicis valde utile est praeaccipere quodquid erat esse recti ct curvi ct plani ad cognoscendum quod rectis trianguli anguli sint aequales (7). E converso etiam accidentia, si praeaccipiantur, mullum conferunt ad cognoscendum quod quid erat esse, ut dictum est (8). Si quis ergo assignet definitionem, per quam non deveniatur in cognitionem accidentium rei definitae, illa definitio non est rcalis, sed remota ct dialectica. Sed illa definitio per quam devenitur in cognitionem accidentium, est realis, et ex propriis, et essentialibus rei.

(7) *Intellige.* quod 1res anguli (ritinsuli sint aequales duobus rccdj.

(8) In hoc loco.

LECTIO II.

Huius scientiae praemissa difficultate, ac variis definiendi et sciendi generibus, ostendit de anima contemplationem ad quam philosophiae partem spectat.

Scq. C. I. 403a Dubitationem autem habent et passiones animae, utrum sint omnes communes, et habentis, an sit aliqua, et animae propria ipsius.

Hoc enim accipere quidem necessarium est, non autem facile. Videtur autem plurimorum quidem, nullum sine corpore pati, neque facere, ut irasci, confidere, desiderare, et omnino sentire. Maxime autem videtur proprium ipsum intelligere. Si autem est et hoc phantasia quaedam, aut non sine phantasia, non continget utique, neque hoc sine corpore esse.

Si quidem igitur est aliquid animae operum aut passionum proprium, continget utique ipsam separari. Si vero nullum est proprium ipsius, non utique erit separabilis: sed sicut recto, inquantum rectum, multa accidunt, ut tangere aeneam sphaeram secundum punctum, non tamen tanget hoc, separatum ipsum rectum: inseparabile enim, siquidem semper cum quodam corpore est.

Videntur autem et animae passiones omnes esse cum corpore, ira, mansuetudo, timor, misericordia, confidentia, adhuc gaudium, et amare et odire. Simul enim cum his patitur aliquid corpus. Indicat autem hic, aliquando quidem duris et manifestis passionibus concidentibus nihil exacerbari aut timere. Aliquando autem et a parvis et debilibus moveri, cum accendatur corpus, et sic se habeat, sicut cum irascitur. Adhuc autem magis hoc manifestum. Non enim terribili imminente, in passionibus fiunt, his inquam quibus timens. Si autem sic habet, manifestum quoniam passiones rationes in materia sunt. Quare termini tales, ut irasci, motus quidam talis corporis. aut partis aut potentiae, ab hoc. et gratia huiusmodi.

Et propter hoc igitur iam physici est considerare de anima, aut omni, aut huiusmodi.

Differenter autem definiet physicus et dialecticus unumquodque ipsorum: ut iram quid est. Hic quidem enim appetitum recontristationis, aut aliquid huiusmodi: ille autem fervorem sanguinis aut calidi circa cor. Horum autem alius quidem assignat materiam, alius vero speciem et rationem. Ratio quidem enim haec species rei. Necesse est autem hanc esse in materia huiusmodi, si erit sicut domus, ratio quidem talis quaedam, quia operimentum prohibens corruptiones a ventis et imbribus et caumatibus. Haec autem dicit et lapides et lateres et ligna. Alia vero in his, speciem propter ista. Quae igitur naturalis harum? utrum quae circa materiam, rationem autem ignorans, aut quae circa rationem solum, aut magis quae est ex utrisque? Illotum autem quis uterque? At vero non est aliquis, qui circa passiones materiae non separabiles, et quatenus non separabiles versetur: sed physicus circa omnes talis corporis et talis materiae actiones et passiones versatur. Quaecumque autem non quatenus talia, alius. Ut de quibusdam quidem est artifex si contingat, ut instructor, aut medicus. At non separabilium quidem, inquantum autem non talis corporis passiones. sed ex remotione, mathematicus. Secundum autem quod separatae, primus philosophus.

Sed redeundum est unde sermo. Dicebamus autem, quod passiones animae non separabiles a physica materia animalium. inquantum tales existunt furor, et timor, et non sicut linea et planum.

C. II. Intendentes autem de anima, necesse est. simul dubitantes de quibus bene dubitare oportet pertranseuntes, priorum opiniones comprehendere, quicumque aliquid de ipsa enuntiaverunt: ut bene quidem dicta accipiamus: si vero aliquid non bene, hoc vereamur.

16. — Postquam Philosophus ostendit difficultatem, quae est in scientia de anima ex parte substantiae, et quod quid est animae: *hic consequenter ostendit difficultatem, quae est ex parte passionum et accidentium animae.* Et circa hoc duo facit. *Primo movet dubitationem circa passiones animae, et solvit eam.* Secundo ex huiusmodi solutione ostendit, quod cognitio de anima pertinet ad philosophum naturalem. scu ad physicum, ibi. « Et propter < hoc igitur iam physici, etc. ». Dicit ergo primo, quod dubitatio est circa passiones animae, et operationes, utrum scilicet essent animae propriae sine communicatione corporis, ut Platoni videbatur: vel nulla sit propria animae, sed omnes sint communes corporis et compositi.

17. — Deinde cum dicit « hoc enim » Circa hoc duo facit. *Primo enim ostendit difficultatem huiusmodi quaestionis.* Secundo vero necessitatem, ibi, « Si quidem igitur est

« aliquid ». Dicit ergo primo, quod accipere hoc. scilicet utrum passiones et operationes animae sint communes vel propriae, est necessarium, et non est leve, sed valde difficile. Et quod sit difficile, ostendit dicens: quod causa difficultatis est, quia in apparenti videtur, quod multae passiones sint communes, et non sit pati sine corpore, ut puta irasci et sentire et huiusmodi, quorum nihil patitur anima sine corpore. Sed si aliqua operatio esset propria animae, appareret hoc de operatione intellectus. Intclligere enim, quae est operatio intellectus, maxime videtur proprium esse animae.

18. — Si quis tamen recte consideret, non videtur proprium animae intclligere. Cum enim intclligere, vel sit phantasia, ut Platonici ponebant, aut non sit sine phantasia: (fuerunt enim quidam sicut antiqui Naturales qui dicebant, quod intellectus non differebat a sensu, et si hoc esset, tunc intellectus in nullo differret a phantasia; et ideo Platonici moti sunt ad ponendum intellectum esse phantasiam). Cum ergo phantasia indigeat corpore, dicebant quod intclligere non est proprium animae, sed commune animae et corpori. Si autem detur, quod intellectus non sit phantasia, nihilominus tamen non est intclligere sine phantasia. Restat igitur quod intclligere non est proprium animae, cum phantasia indigeat corpore. Non ergo contingit hoc, scilicet intelligere, esse sine corpore.

19. — Quamvis autem hoc Aristoteles scilicet aperte manifestet in tertio huius (1), nihilominus tamen quantum ad hoc aliquid exponemus. Nam intclligere quodammodo est proprium animae, quodammodo est coniuncti. Sciendum est igitur, quod aliqua operatio animae aut passio est, quae indiget corpore sicut instrumento et sicut obiccto. Sicut videre indiget corpore, sicut obiecto, quia color, qui est obiectum visus, est in corpore. Item sicut instrumento: quia visio, etsi sil ab anima, non est tamen nisi per organum visus, scilicet pupillam. quae est ut instrumentum: et sic videre non est animae tantum, sed est organi. Aliqua autem operatio est, quae indiget corpore, non tamen sicut instrumento, sed sicut obiccto tantum. Intclligere enim non est per organum corporale, sed indiget obiecto corporali. Sicut enim Philosophus dicit in tertio huius (2). hoc modo phantasmata se habent ad intellectum, sicut colores ad visum. Colores autem se habent ad visum, sicut obiecta: phantasmata ergo se habent ad intellectum sicut obiecta. Cum autem phantasmata non sint sine corpore, videtur quod intclligere non est sine corpore: ita tamen quod sit sicut obiectum et non sicut instrumentum.

20. — Ex hoc duo sequuntur. *Unum est,* quod intclligere est propria operatio animae, et non indiget corpore nisi ut obiccto tantum, ut dictum est (3): videre autem et aliae operationes et passiones non sunt animae tantum, sed coniuncti. *Aliud est.* quod illud, quod habet operationem per se, habet etiam esse et subsistentiam per se; et illud, quod non habet operationem per se, non habet esse per se. Et ideo intellectus est forma subsistens, aliae potentiae sunt formae in materia. Et in hoc erat difficultas huiusmodi quaestionis, quia scilicet omnes passiones animae secundum apparentiam videntur esse coniuncti.

21. — Consequenter cum dicit « si quidem » *Assignat causam necessitatis huius quaestionis.* quia scilicet ex hoc habetur unum quod omnes maxime scire desiderant circa animam, utrum scilicet contingat animam separari: dicens, quod si contingat aliquam propriam operationem aut passionem animae esse, utique contingeret ipsam animam separari a corpore; quia, ut dictum est (4), quod habet operationem per se, habet etiam esse et subsistentiam per se. Si vero non esset aliqua propria operatio seu passio animae, eadem ratione non contingeret ipsam animam separari a corpore, sed erit dc anima sicut dc recto. Licet enim multa accidant recto inquantum rectum, scilicet tangere aeneam sphaeram secundum punctum, non tamen accidit ei nisi in materia: non enim tangit rectum in puncto aeneam sphaeram nisi in materia. Sic erit de anima, si non habet propriam operationem, quod licet ei multa accidant, non tamen accidunt ei nisi in materia.

22. — Consequenter cum dicit » videntur « autem »

Manifestat illud quod supra supposuerat, *quod scilicet quaedam passiones animae sunt coniuncti, et non animae tantum.* Manifestat autem hoc ex uno, quod consistit ex duobus. Cuius ratio talis est. Omne ad quod operatur complexio corporis non est animae tantum, sed etiam corporis: sed complexio corporis operatur ad omnes passiones animae, ut puta ad iram, mansuetudinem, timorem, confidentiam, misericordiam et huiusmodi: videntur ergo animae passiones omnes esse cum corpore. Et quod ad huiusmodi passiones operetur complexio corporis, probat dupliciter. *Primo sic.* Quia nos videmus quod aliquando superveniunt durae et manifestae passiones, et homo non provocatur, neque timet; sed si accendatur ex furore, seu ex complexione, corpus a valde parvis et debilibus movetur, et sic se habet sicut cum irascitur. *Secundo probat dicens* « Adhuc fit magis manifestum » quod ad huiusmodi passiones operetur complexio corporis. Videmus enim quod etiam si nullum immineat periculum, fiunt in aliquibus passiones similes his passionibus quae sunt circa animam. ut puta melancholicis frequenter, si nullum periculum immineat, ex ipsa complexione

(1) nn. 765-786.
(2) nn. 770, 772. 791, 854.
β) n. 19.
(4) n. 20.

inordinata fiunt linientes. Ergo, quia sic se habet, scilicet quod complexio operetur ad passiones huiusmodi, manifestum est quod huiusmodi passiones α sunt rationes in ma- • teria », idest habentes esse in materia. Et propter hoc «termini tales ». idest definitiones harum passionum, non assignantur sine materia: sicut si definiatur ira. dicetur quod est motus « talis corporis » sive cordis, « aut par- « tis, aut potentiae » : et hoc dicit quantum ad substantiam seu causam materialem: « ab « hoc » quantum ad causam efficientem : « gratia huius » quantum ad causam finalem.

23. — Consequenter cum dicit « et propter »

Concludit ex his, quae dicta sunt, *quod consideratio de anima pertinet ad naturalem.* Et hoc cx modo definiendi concludit. Et ideo hic duo facit. *Primo probat propositum.* Secundo insistit circa definitiones, ibi, « Diffe- « renter autem definiet etc. ». Probat autem propositum hoc modo. Operationes animae et passiones sunt operationes corporis ct passiones. ut ostensum est (5). Omnis autem passio, cum definitur, oportet quod habeat in sui definitione illud cuius est passio; nam subieclum semper cadit in definitione passionis. Si ergo passiones huiusmodi non sunt tantum animae, sed etiam corporis; de necessitate oportet quod in definitione ipsarum ponatur corpus: sed omne, in quo est corpus, seu materia, pertinet ad naturalem: ergo et passiones huiusmodi pertinent ad naturalem. Sed cuius est considerare passiones, eius est considerare subieclum ipsarum. Et ideo iam physici est considerare de anima « aut omni » simpliciter « aut hu- < iusmodi » scilicet de ea quae est affixa corpori. Et hoc dicit, quia reliquerat sub dubio utrum intellectus sit potentia affixa corpori.

24. — Consequenter cum dicit « differen- « ter autem »

Insistit circa definitiones. Quia enim ostendit. quod in definitionibus passionum animae, aliquae sunt, in quibus ponitur materia ct corpus, aliquae vero in quibus non ponitur materia, sed forma tantum, ostendit quod huiusmodi definitiones sunt insufficientes. *Et circa hoc investigat differentiam,* quae invenitur in istis definitionibus. Aliquando enim datur aliqua definitio, in qua nihil est ex parte corporis, sicut quod ira est appetitus vindictae; aliquando assignatur aliqua definitio, in qua est aliquid ex parte corporis seu materiae, sicut quod ira est accenro sanguinis circa cor. Prima est dialectica. Secunda vero est physica, cum ponatur ibi aliquid ex parte materiae: et ideo pertinet ad naturalem. Hic enim, scilicet physicus, assignat materiam, cum dicit, quod est acccn- sio sanguinis circa cor. Alius vero, scilicet dialecticus, ponit speciem ct rationem. Hoc enim, scilicet appetitus vindictae, est ratio irae.

(5) n. 22.

25. — Quod autem definitio prima sit insufficiens, manifeste apparet. Nam omnis forma, quae est in materia determinata, nisi in sua definitione ponatur materia, illa definitio est insufficiens: sed haec forma, scilicet « ap- « petitus vindictae » est forma in materia determinata : unde cum non ponatur in eius definitione materia, constat quod ipsa definitio est insufficiens. Et ideo ncccsse est ad definitionem, quod in definitione ponatur hoc, scilicet forma, esse in materia huiusmodi, scilicet determinata.

26. — Et sic habemus tres definitiones, quia *una* assignat speciem ct speciei rationem, ct est formalis tantum, sicut si definiatur domus quod sit operimentum prohibens a ventis et imbribus ct caumatibus. *Alia* autem assignat materiam, sicut si dicatur quod domus est operimentum quoddam cx lapidibus, lateribus et lignis. *Alia* vero assignat idest in definitione ponit ▮ utrumque », materiam scilicet et formam; dicens, quod domus est operimentum tale constans cx talibus, et propter talia, scilicet ut prohibeat ventos etc. et ideo dicit quod « alia » definitio scilicet, tria ponit « in his » scilicet lignis lapidibus quae sunt ex parte materiae « speciem » idest formam « propter ista » scilicet ut prohibeat ventos. Et sic complectitur materiam cum dicit « in his » et formam cum dicit « speciem » ct causam finalem cum dicit « propter ista » : quae tria requiruntur ad perfectam definitionem.

27. — Sed si quaeratur quae istarum definitionum sit naturalis, et quae non: Dicendum, quod illa, quae considerat formam tantum, non est naturalis, sed logica. Illa autem, quae est circa materiam, ignorat autem formam, nullius est nisi naturalis. Nullus enim habet considerare materiam nisi naturalis. Nihilominus tamen illa quae ex utrisque est, scilicet ex materia ct forma, est magis naturalis. Et duae harum definitionum pertinent ad naturalem: sed una est imperfecta, scilicet illa quae ponit materiam tantum: alia vero perfecta, scilicet illa quae est cx utrisque. Non enim est aliquis qui consideret passiones materiae non separabiles, nisi physicus.

28. — Sed quia sunt aliqui, qui aliter considerant passiones materiae, ideo ostendit qui sint, et qualiter considerent : et dicit quod sunt tres. Unum genus est quod differt a naturali quantum ad principium, licet consideret passiones prout sunt in materia; sicut artifex, qui considerat formam in materia, sed differunt, quia huiusmodi principium est ars, physici vero principium est natura. Aliud genus est quod quidem considerat ca quae habent esse in materia sensibili, sed non recipit in definitione materiam sensibilem; sicut curvum, rectum ct huiusmodi, licet habeant esse in materia, et sint dc numero non separabilium, quantum ad esse, tamen mathematicus non determinat sibi materiam sensibilem. Cuius ratio est, quia res aliquae sunt sensibiles per qualitatem, quantitates autem praeexistunt qualitatibus, unde

mathematicus concernit solum id quod quantitatis est absolute, non determinans hanc vel illam materiam. Aliud genus est quod quidem considerat illa quorum esse vel non est in materia omnino, vel quorum esse potest esse sine materia; et hic est Philosophus primus.

29. — Et notandum quod tota ratio divisionis philosophiae sumitur secundum definitionem ct modum definiendi. Cuius ratio est, quia definitio est principium demonstrationis rerum, res autem definiuntur per essentialia. Unde diversae definitiones rerum diversa principia essentialia demonstrant, cx quibus una scientia differt ab alia.

30. — Consequenter cum dicit « sed re- • deundum >

Quia videbatur fecisse quasdam digressiones ex hoc quoti institit ad inquisitionem definitionum, *reducit se ad materiam propriam,* dicens quod redeundum est ad materiam propriam. unde est sermo habitus, scilicet quod passiones animae, ut amor, timor et huiusmodi. non sunt separabiles a physica materia animalium, inquantum tales existunt, scilicet inquantum passiones quae non sunt sine corpore, ct non sunt sicut linea ct planum, idest superficies, quae ratione possunt separari a materia naturali. Si ergo ita est, ad naturalem spectat consideratio earum, ct etiam animae, sicut supra dictum est (6). « Dc qua, » scilicet anima, intendentes ad praesens ncccsse est accipere opiniones antiquorum, quicumque sint qui aliquid enuntiaverunt de ipsa. Et hoc quidem ad duo erit utile. *Primo,* quia illud quod bene dictum est ab eis, accipiemus in adiutorium nostrum. *Secundo* quia illud, quod male enuntiatum est, cavebimus.

<6) n. 2J.

LECTIO III.

Motu et sensu animant fuisse cognitam a philosophis dicit; et illorum affert sententias ac reprobat, qui se animam ex motu cognovisse existimarunt.

Seq. C. Π. Principium autem quaestionis praecponere quae maxime videntur ipsi inesse secundum naturam. Animatum igitur ab inanimato in duobus maxime differre videtur, motu et sensu. Accipimus autem et a progenitoribus fere duo haec de anima.

Dicunt enim quidam et maxime et primo animam esse id quod est movens. Existimantes autem, quod non movetur ipsum non contingere movere alterum aliquid eorum quae moventur, animam sic arbitrati sunt esse.

404« Unde Democritus ignem quemdam, aut calorem dicit esse ipsam. Infinitis enim existentibus figuris, et atomis, quae speciei rotundae, ignem et animam dicit, ut in aere mota corpora, quae vocantur decisiones, quae videntur per portas in radiis, quarum omne semen, elementa dicit totius naturae. Similiter autem et Leucippus. Horum autem sphaerica, animam, propter id, quod maxime possunt per omne penetrare huiusmodi figurae, et movere reliqua cum moveantur et ipsa, arbitrantes animam esse efficiens in animalibus motum: unde et vivendi terminum esse respirationem. Constringente enim eo quod continet corpora, et extrudente figuras praebentes animalibus motum, ex eo quod non est ipsas quiescere nullatenus, auxilium fieri de foris, ingredientibus aliis huiusmodi in respirando. Prohibere enim has et quae insunt animalibus disgregari simul prohibentes constringens et comprimens, et vivere autem quamdiu possunt hoc facere.

Videtur autem et a Pythagoricis dicta, eamdem habere intelligentiam. Dixerunt enim quidam ipsorum, animam esse quae sunt in aere decisiones. Alii autem has movens. De his autem dictum est, propterea quod continue videntur moveri, et si sit tranquillitas animae.

In idem autem feruntur quicumque dicunt animam esse quod seipsum movens. Videntur autem hi omnes existimantes motum maxime proprium esse animae. Et alia quidem omnia moveri propter animam, ipsam autem a seipsa, propter nihil videre movens, quod non et ipsum moveatur.

Similiter autem et Anaxagoras animam dicit esse moventem, et si aliquis alius dixit, quod omne movit intellectus. Non tamen penitus sicut Democritus.

Ille quidem enim simpliciter dicit idem esse animam et intellectum, verum enim esse quod videtur. Unde bene facere Homerum, quod Hector iaoet aliud sapiens. Non itaque utitur intellectu tamquam potentia quadam, quae est circa veritatem: sed idem dicit animam et intellectum.

b Anaxagoras autem minus certificat de ipsis. Multoties quidem enim causam eius, quod bene et recte, dicit intellectum hunc esse animam. In omnibus enim ipsum inesse animalibus magnis et parvis, et honorabilibus et inhonorabilibus.

Non videtur autem secundum prudentiam dictus intellectus, omnibus similiter inesse animalibus: sed neque hominibus omnibus.

Quicumque quidem igitur animatum moveri aspexerunt, quidem maxime motivum opinati sunt animam esse.

SYNOPSIS (Lect. III et IV.)

Posito Prooemio 1-30.
Hic prosequitur tractatum secundum ordinem promissum 31-874.
Tractat de natura animae secundum opinionem aliorum philosophorum 31-210.
Narrat opiniones aliorum de anima 31-67.
Ostendit *ex quibus Philosophi habuerunt viam* ad investigandum de anima 31-32.
Ostendit *quomodo* diversi devenerunt in diversas opiniones dc anima 33-52.
Ostendit de iliis qui inquirebant naturam animae a motu 33-42.
Praemittit aliquid omnibus opinionibus commune 33.
Ponit opinionem *Democriti* 34.
Ponit opinionem *Leucippi* 35.
Ponit opinionem *quorumdam Pythagoricorum* 36.
Reducit summatim opinionem plurium Philosophorum ad has opiniones 37.
Ponit opinionem *Anaxagorae* de natura animae 38-41.
Ostendit *in quo concordabat* cum superioribus 38.
Ponit *in quo ab eis differt* 39-41.
Exponit opinionem Democriti 39.
Ostendit *in quo differebat Anaxagoras a Democrito* 40-41.
Ponit opinionem Anaxagorae 40.
Reprobat illam 41.
Récapitulai aliquid commune omnibus praedictis opinionibus 42.
Ostenait de illis qui inquirebant naturam animae a cognitione seu sensu 43-51.
Ostendit eorum *convenientiam* 43.
Manifestat eorum *differentiam* 44-51.
Ponit *radicem diversitatis* istarum opinionum 44.
Ponit quomodo differunt 45-51.
Ponit opinionem Empedoclis 45.
Exponit *Platonis opinionem,* ciusque *probationes* cx tribus cius dictis 46-51.
Ponit *primum dictum* 46-47.
Illud exponit 46.
Rationem cius affert 47.
Ponit *secundum dictum* 48-50.
Praemittit quaedam ex eodem Platone 48-49.
Deducit quasi conclusionem huius dicti 50.
Ponit *tertium dictum* Piatonis 51.
Ostendit de illis qui inquirebant naturam animae a motu et sensu simul 52.
Ostendit qualiter dicti philosophi diversificati sunt circa hoc commune (lect. V).
Inquirit et disputat de opinionibus expositis (lect. VI-XIV).
Tractat de natura animae secundum veritatem (Lib. II).

31. — Supra posuit Philosophus prooemium, in quo intentionem suam, quid agendum, ct difficultatem huius operis ostendit: *hic vero prosequitur tractatum secundum ordinem promissum.* Dividitur autem tractatus iste in duas partes. *Primo enim tractat de natura animae secundum opinionem aliorum philosophorum.* Secundo vero secundum veritatem: et hoc in secundo libro. Prima pars dividitur in duas partes. *Primo enim narrat opiniones aliorum philosophorum de anima.* Secundo vero inquirit de opinionibus illis, ibi, « Considerandum est autem etc. ». Prima pars dividitur in duas. *Primo enim ostendit ex quibus philosophi habuerunt viam ad investigandum de anima.* Secundo vero ostendit quomodo diversi devenerunt in diversas opiniones de anima, ibi, « Dicunt enim ».

32. — Dicit ergo primo, quod principium nostrae quaestionis, idest inquisitionis, est apponere omnia quae secundum naturam videntur inesse animae. Circa quod sciendum est, quod quando invenimus aliqua differre secundum aliquid manifestum, et secundum aliud immanifestum, certum est quod per id quod est manifestum, venimus in notitiam illius quod est immanifestum. Et hunc modum tenuerunt philosophi ad inveniendum naturam dc anima. Animata enim ab inanimatis differunt, per hoc quod animata habent animam, inanimata vero non. Sed quia natura animae erat immanifesta. et non poterat investigari nisi per aliqua manifesta, in quibus differunt animata ab inanimatis, invenerunt illa, et secundum illa conati sunt devenire in cognitionem naturae animae. Illa autem manifesta in quibus animata differunt ab inanimatis, sunt duo, scilicet sentire et moveri. Nam animata videntur differre ab inanimatis maxime motu, ut scilicet moveant seipsa. et sensu seu cognitione. Unde credebant quod quando scirent principia istorum duorum, scirent quid est anima. Unde laboraverunt causam motus et sensus scire, ut per hoc scirent naturam animae: ct credebant quod id quod est causa motus et sensus, esset anima: et in hoc omnes antiqui philosophi conveniebant. Sed ex hoc antiqui in diversas opiniones divisi sunt. Nam aliqui conati sunt

devenire in cognitionem animae per motum, aliqui vero per sensum.

33. — Et ideo cum dicit « dicunt enim » *Ostendit horum diversitatem.* Et primo *de illis, qui inquirebant naturam animae a motu.* Secundo de illis, qui inquirebant eam a cognitione seu sensu, ibi, ▮ Quicumquc autem < ad cognoscere et sentire ». Tertio eorum qui inquirebant naturam cius ex utroque, ibi, « Quoniam autem ct motivum ». Circa primum sciendum est, quod illis, qui inquisierunt animae naturam a motu, erat unum commune, scilicet quod si movemur animata, quod anima sit movens ct mota. Et huius ratio est, quia existimabant quod id quod non movetur, non contingit movere alterum, idest quod nihil movet nisi moveatur. Si ergo anima movet animata, ct nihil movet alterum nisi moveatur ipsum, manifestum est, quod anima maxime movetur. Et hoc est, propter quod antiqui naturales arbitrati sunt animam esse eorum, quae moventur. Sed ex hoc etiam diversae opiniones provenerant.

34. — Et ideo cum dicit « unde Demo- « critus »

Ponit primo opinionem Democriti, de anima. dicens, « unde Democritus », quidam scilicet antiquus philosophus, qui excogitans illud, quod maxime movetur, esse naturam animae: et quia illud quod maxime movetur, videtur esse de natura ignis: ideo dicit ipsam animam « esse ignem quemdam aut calorem ». Et opinio sua fuit talis. Ipse enim nihil ponebat esse in rerum natura nisi sensibile et corporale: ct volebat quod principia omnium rerum sint corpora indivisibilia, et infinita, quae vocabat atomos. Quae quidem dixit esse unius naturae, sed differre ab invicem figura, positione, et ordine: licet hic tantum ponat de figura, quia haec sola differentia, quae est secundum figuram, necessaria est. Et ista differentia, quae est secundum figuram, est quod quaedam erant rotunda, quaedam quadrata, quaedam pyramidalia ct huiusmodi. Ponebat etiam haec esse mobilia, ct nunquam quiescentia, et ex concursu ipsorum atomorum casu esse mundum factum aiebat. Et quod haec indivisibilia corpora sint mobilia, dabat exemplum de decisionibus. quae moventur in acre, etiam si nulla tempestas sit, sicut apparet per portas in radiis solis. Unde, cum ista sint multo minora, quia sunt indivisibilia, illae vero quae apparent in radiis decisiones, sunt divisibiles, manifeste apparet. quod si.it maxime mobilia. Et quia inter alias figuras, figura rotunda est magis apta ad motum, cum non habeat angulos, quibus impediatur a motu: ct quia credebant animam maxime moveri, ex eo. quod arbitrati sunt animam efficere motum animalibus, ideo inter ista infinita corpora, illa quae erant inter illa rotunda corpora, dicebat esse animam.

35. — Huius etiam *opinionis fuit Leucippus,* qui fuit socius cius. Et ad hoc habebat unum signum: quia voluit Democritus terminum vitae, idest rationem consistere in respiratione, licet insufficienter, quia non omnia viva respirant: quae quidem respiratio necessaria erat secundum cum, quia corpora rotunda implent corpus, cum sint causa motus in corpore animalis secundum eum, ct sunt in continuo motu, ct « eo quod continet », idest corpora nostra acre constringente, « ct extru- « dente » idest exterius mittente illas, quae sunt de numero figurarum, quae sunt praebentes animalibus motum, ex co quod nullo modo quiescunt; ne forte cis omnino expulsis a corporibus nostris deficerent corpora, ideo necessaria est respiratio, per quam ct intromittantur alia corpora, ct ea quae sunt intus ab istis, quae per respirationem intrant, impediantur ab exitu. Et tamdiu dixit vivere animalia, quamdiu possunt hoc facere, scilicet respirare. Et vis huiusmodi signi est, quia cum respiratio ex hoc dicatur esse ratio vitae, quod continet ipsa corpora rotunda in corporibus animalium, ct immittit etiam ea intus, ne propter exeuntia corpora, quae continue moventur, deficiat corpus animalis; manifestum est, quod ipsa corpora sint anima: quae quidem corpora voluit Democritus esse de natura ignis, ct cx cis causari calorem.

36. — Secundo cum dicit < videtur « autem »

Ponit opinionem quorumdam Pythagoricorum, quae similis erat opinioni Democriti: nam illud quod Pythagorici dicunt dc anima, eamdem habet intelligentiam cum eo quod dicit ipse Democritus, licet Pythagorici in eamdem sententiam non conveniant. Nam *quidam* ipsorum convenientes cum Democrito dixerunt animam esse decisiones, quae sunt in acre, idest corpora indivisibilia ct infinita, sicut Democritus dicebat. *Alii* vero cx ipsis philosophis non dixerunt ipsa corpora indivisibilia. ct mobilia esse animam, sed illam virtutem quae movet ea corpora, animam dicebant. Et huius opinionis fuit quidam Archelaus philosophus magister Socratis, ut Augustinus narrat in libro *de civitate Dei* (1). Et ratio horum, scilicet quare dicebant huiusmodi corpora esse animam, dicta est (2): quia sicut iam patet, volebant quod illud quod maxime movetur est anima: unde propter hoc quod hacc corpora continue moveri sidebantur, sicut apparet in acre, in quo moventur, etiam si sit tranquillitas, dicebant ista corpora esse animum.

37. — Consequenter cum dicit < in idem »

Reducit in quamdam summam opinionem plurium philosophorum de anima ad has opiniones; dicens, quod omnes illi, qui definientes animam a motu, dixerunt ipsam esse illud

(1) Lib. Vili. cap. II. in fine; P. L. Apud Mitnc. Coi. 226. Vol. 41.

<2) nn. 32-33.

quod scipsum movet, < feruntur in idem » id est in eamdem intclligcntiam cum praedictis. Omnes cnim concordant in hoc ct conveniunt, quod videntur existimasse motum maxime et praecipue esse proprium animae, ct quicquid movetur, movetur ab anima, ipsam vero animam moveri a scipsa. Et ratio horum, sicut iam tactum est (3), erat, quia communiter opinati sunt quod nihil movet alterum nisi moveatur ct ipsum. Unde, cum anima moveat alia, credebant animam maxime et praecipue moveri.

38. — Tertio cum dicit « similiter autem » *Punit opinionem Anaxagorae de natura animae.* Et primo ponit in quo Anaxagoras concordabat cum superioribus, dicens, quod Anaxagoras ct quicumque alius dixit quod intellectus movet omnia, dicit animam esse moventem omnia, sicut et illi dicunt. Sed in hoc differt, quia noluit quod omne quod movet alterum, moveatur ct ipsum: immo dixit esse unum intellectum separatum et immixtum qui alia moveat, eo non moto : et dc natura huiusmodi dicit esse animam. Unde cx hoc insurrexit error quorumdam, qui dicerent animam esse de natura divina. Sic ergo patet in quo concordabat cum superioribus, in hoc scilicet quod dixit animam esse moventem. Sed differebat in hoc, quod dixit animam non moveri, cuius contrarium illi dicebant. Differebat etiam a Democrito in acceptione intellectus.

39. — Et ideo cum dicit « ille quidem » *Ponit hanc differentiam.* Et primo opinionem Democriti : dicens, quod ▮ ille » scilicet Democritus dixit « simpliciter » idest ubique ct universaliter intellectum ct animam esse idem. *Cuius ratio est.* quia Democritus credebat quod nihil esset in mundo nisi sensibilia: et sicut nihil erat in mundo nisi sensibilia, ita dicebat, quixl nulla vis apprehensiva erat in anima, nisi sensitiva. Unde fuit huius opinionis, quod nulla veritas determinate haberetur de rebus, ct quod nihil determinate cognoscitur, sed quicquid apparet, verum esset; et non magis illud quod cogitat unus dc re aliqua, quam illud quod cogitat alius de eadem re, eodem tempore, verum esse: et cx hoc sequebatur. quod poneret contradictoria simul esse vera. Cuius ratio est. quia ipse, ut dictum est (4), non utebatur intellectu, qui est circa veritatem, idest virtute intellectiva, per quam anima intclligit intelligibilia, sed solum vi (5) sensitiva: ct quod nihil cognosceretur nisi sensibile, cum nihil poneret in rerum natura nisi sensibile. Unde, cum sensibilia sint in continuo motu ct fluxu, opinatus est nullam veritatem determinatam esse in rebus. Et quia non pervenit ad hoc quod cognosceret intellectum esse potentiam quamdam « quae est circa veritatem » idest cuius obicctum est verum, et excedit omnes alias potentias animae, sed accepit tantum potentias animae sensitivas; ideo communiter ct indifferenter « idem dicit animam ct intellectum », quem quidem intellectum dicit transmutari secundum hominis transmutationem. Et propter hoc commendat Homerum, qui dixit, « quod Hector iacct aliud « sapiens » idest quod secundum sui mutationem, mutatus est intellectus cius, dum aliud saperet victus, ct aliud invictus.

40. — Secundo cum dicit « Anaxagoras autem » Ostendit *in quo differebat Anaxagoras a Democrito.* Et circa hoc duo facit. *Primo ponit opinionem Anaxagorae.* Secundo reprobat eam, ibi, « Non videtur autem etc. ». Dicit ergo primo, quod Anaxagoras loquitur de anima magis dubie, ct minus certificat de ipsa. Nam ipse Anaxagoras multoties dicit in intellectu esse causam eius, quod est bonum operari, idest bonae operationis. Alibi vero, idest in aliis locis, dicit hunc intellectum, scilicet qui est causa bonae operationis, ct animam esse idem; et hoc apparet, quia constat quod anima inest omnibus animalibus tam vilibus quam honorabilibus, et tam magnis quam parvis. Unde, cum in omnibus his dicat intellectum esse, manifestum est, quod idem dicit animam ct intellectum.

41. — Secundo cum dicit « non videtur » Ostendit contrarictatcm esse in huiusmodi acceptione intellectus secundum Anaxagoram, scilicet aliquando hoc, quod dicit intellectum non esse idem cum anima, aliquando vero dicit ipsum et animam esse idem: quae sunt contradictoria, et non possunt simul stare. Et hoc probat *tali ratione.* Constat quod bene operari esc proprium intellectus secundum prudentiam perfecti, quia bene operari pertinet ad prudentiam. Si ergo idem esset intellectus, qui est causa bonae operationis, cum anima, sequeretur quod intellectus prudens idem esset cum anima. Sed hoc est falsum, quia anima inest omnibus animalibus. Intellectus autem secundum prudentiam dictus, non videtur inesse, non solum omnibus animalibus, sed nec omnibus hominibus: ergo non est idem quod anima.

42. — Deinde cum dicit « quicumquc « quidem » Ostendit, quod omnes illi, qui considerauerunt animata secundum motum, idest secundum id quod est moveri a scipsis, opinati sunt animam esse illud quod maxime est motivum, sicut patet in opinionibus iam dictis.

(J) ibid.
<4> n. 59.
(5) *Al.* ut.

LECTIO IV.

Empedoclis et Platonis sententias exponit, qui ex parte cognitionis animam cognoverunt; quod item fuere nonnulli qui animam esse numerum seipsum moventem definierunt.

Scq. C. 11. Quicumquc autem ad cognoscere, et sentire ea quae sunt, isti dicunt animani esse principia, alii quidem plura facientes haec, alii vero unum hoc.

Sicut Empedocles quidem ex clementis omnibus esse et unumquodque horum animam dicens, sicut terram quidem terra cognoscimus, aethere aethera divum: aquam autem aqua: sed igne ignem obscurum ac latentem, manifestum est. concordia autem concordiam: discordiam discordia tristi.

F.odcm autem modo, et Plato in Timaeo animam facit ex elementis. Cognosci enim simile simili: res autem ex principiis esse.

Similiter autem ct in his. quae sunt de philosophia dicta, determinatum est: et ipsum quidem animal ex ipsa unius idea, et ex prima longitudine, ct latitudine, et altitudine, alia autem simili modo.

Adhuc autem et aliter, intellectum quidem unum, scientium autem duo: singulariter enim ad unum. Plani autem numerum, ad opinionem: sensum vero, cum. qui firmi. Numeri quidem enim species et principia entium dicebantur. Sunt autem cx clementis, ludicantur autem res, aliae quidem intellectu, aliae vero scientia, aiiac autem opinione, aliae vero sensu. Species autem, numeri hi, rerum.

Quoniam autem et motivum videbatur anima esse, ct cognoscitivum: sic quidam complexi sunt ex utrisque, enunciantes animam esse numerum moventem seipsum.

43. — Superius ostendit Philosophus quomodo aliqui venerunt in cognitionem animae per motum: *hic vero ostendit quomodo aliqui venerunt in cognitionem animae per sensum, seu cognitionem.* Et circa hoc duo facit. *Primo enim ostendit, in quo convenerunt philosophi,* qui consideraverunt animam ex sensu. Secundo vero in quo differunt, ibi, « Sicut a Empedocles quidem, etc. ». Dicit ergo primo, quod omnes quicumquc venerunt in cognitionem animae quantum ad cognoscere et sentire, idest per cognitionem et sensum, in hoc conveniebant, quia dicebant animam esse ex principiis: quae quidem principia alii « facie- « bant », idest ponebant, esse plura, alii vero unum tantum. Ad ponendum autem animam esse ex principiis constitutam movebantur, quia ipsi antiqui philosophi quasi ab ipsa veritate coacti, somniabant quodammodo veritatem. Veritas autem est, quod cognitio fit per similitudinem rei cognitae in cognoscente: oportet enim quod res cognita aliquo modo sit in cognoscente. Antiqui vero philosophi arbitrati sunt, quod oportet similitudinem rei cognitae esse in cognoscente secundum esse naturale, hoc est secundum idem esse quod habet in seipsa: dicebant enim quod oportebat simile simili cognosci; unde si anima cognoscat omnia, oportet, quod habeat similitudinem omnium in se secundum esse naturale, sicut ipsi ponebant. Nescierunt enim distinguere illum modum, quo res est in intellectu, seu in oculo, vel imaginatione, et quo res est in seipsa: unde quia illa, quae sunt de essentia rei, sunt principia illius rei, et qui cognoscit principia huiusmodi cognoscit ipsam rem, posuerunt quod cx quo anima cognoscit omnia, esset cx principiis rerum. Et hoc erat omnibus commune.

44. — Sed diversificati sunt secundum quod differebant in principiis quae ponebant. Non enim omnes ponebant eadem principia, sed unus plura, alius unum, unus hoc, alius illud: et secundum hoc differunt in ponendo principia,· cx quibus principiis anima constituatur.

45. — Et ideo consequenter cum dicit « sicut Empedocles »

Ponit quomodo differunt. Et primo *ponit opinionem Empedoclis,* dicens quod antiqui philosophi, qui per sensum consideraverunt animam, dicunt ipsam constare cx elementis. Et illi quidem, qui unum faciunt principium, illud unum dicunt esse animam. Et qui plura, ex illis eam componi: sicut Empedocles dicit animam esse ex omnibus clementis, et unumquodque horum dicit animam. Circa quod sciendum est, quod Empedocles posuit sex principia: quatuor materialia, scilicet terram, aquam, aerem ct ignem: et duo activa et passiva, scilicet litem ct amicitiam. Et ideo, ex quo ponebat animam omnia cognoscere, dixit animam esse cx huiusmodi principiis, quae ponebat. Secundum enim quod ex terra, terram cognoscimus: ct secundum quod ex aethere, idest cx aere acrem, ct cx aqua aquam: sed ct ignem ex igne manifestum esse: ct per con-

cordiam cognoscimus concordiam: et ex tristi discordia cognoscimus discordiam: et ponit ibi, « tristi » quia Empedocles metrice composuit libros suos.

46. — Secundo cum dicit « eodem autem » *Ponit opinionem Platonis,* dicens quod Plato etiam facit animam cx elementis, idest dicit animam cx principiis constitutam esse. Et quod hoc sit verum, scilicet quod Plato dicat animam compositam cx principiis rerum, probat per triplex dictum Platonis. *Primum est. quod ipse dicit in Timaeo* (1). Ibi enim dicit duo esse elementa seu principia rerum, scilicet idem et diversum. Quaedam enim natura est, quae semper eodem modo se habet, ct est simplex. sicut sunt immaterialia; ct hanc naturam vocat *idem.* Quaedam vero natura est, quae non semper eodem modo se habet, sed transmutationem suscipit et divisionem, sicut sunt materialia, et hanc vocat *diversum.* Et cx istis duobus, .scilicet ex eodem et diverso, animam dicit esse compositam: non quod sint ista duo in anima ut partes, sed quod sunt quasi media. et quod natura rationalis animae superioribus ct omnino immaterialibus sit inferior ct deterior, et materialibus ct inferioribus sit nobilior et superior.

47. — Et ratio huius erat, sicut dictum est (2), simile cognoscitur simili: unde si anima cognosceret omnia, ct idem ct diversum sunt principia, ponebat animam esse ex istis duobus compositam eo modo quo dictum est (3), ut inquantum habet de natura identitatis, cognosceret ea quae ponit idem: inquantum vero dc natura eorum quae vocat diversum, cognosceret diversum, scilicet materialia. Unde et hac cognitione utitur. Nam quando colligit genera ct species, tunc dicit cani repraesentare idem, seu identitatem. Quando vero differentias ct accidentia assumit, alteritatem adinvenit. Sic ergo patet quomodo Plato in Timaeo dicit animam ex principio componi.

48. — *Secundum dictum Platonis* (4), per quod ostenditur, quod dixit animam ex principiis esse, ponitur cum dicit « similiter « autem »

Ubi ostendit animam esse ex principiis similiter. Circa quod sciendum est quod Plato posuit, quod intclligibilia essent per sc substantia et separata, ct essent semper in actu, et essent causa cognitionis et esse rebus sensibilibus. Quod Aristoteles tamquam inconveniens volens evitare, coactus est ponere intellectum agentem. Unde sequebatur cx positione Platonis, quod secundum quod aliqua sunt abstracta per intellectum, sic essent aliqua, quae essent per sc subsistentia ct in actu. Habonus autem duplicem modum abstractionis per intellectum: unum qui est a particularibus ad universalia; alium per quem abstrahimus mathematica a sensibilibus. Et sic cogebatur cx hoc ponere tria subsistentia, scilicet sensibilia, mathematica ct universalia, quae essent causa, cx quorum participatione, res etiam sensibiles et mathematicae essent.

49. — Item ponebat Plato numeros esse causam rerum: et hoc faciebat, quia nescivit distinguere inter unum quod convertitur cum ente, et unum quod est principium numeri, prout est species quantitatis. Ex quo sequebatur, quod cum universale separatum poneret causam rerum, et numeros esse substantiam rerum, quod huiusmodi universalia essent cx numeris. Dicebat enim quod principia omnium entium essent species et numerus specificus, quem vocabat specificum tamquam compositum ex speciebus. Nam et ipsum numerum reducebat, tamquam in principia et elementa, in unum ct dualitatem. Nam cum cx uno nihil procederet, ideo necessaria fuit ipsi uni aliqua subiecia natura, a qua multitudo produceretur: ct hanc vocavit dualitatem.

50. — Et secundum ordinem matcrialitatis ordinabat illa tria. Quia enim sensibilia sunt magis materialia quam mathematica, ct universalia immaterialiora mathematicis: ideo primo posuit sensibilia, supra quae posuit mathematica, et supra haec, universalia separata ct ideas: quae differunt a mathematicis: quia in mathematicis in una specie sunt aliqua quae differunt secundum numerum, sed in ideis et substantiis separatis non inveniuntur aliqua unius speciei quae differant numero: unius enim speciei unam posuit ideam. Quas ideas dicit esse ex numeris, et secundum numeros in cis esse rationes rerum sensibilium, quae quidem constant ex longitudine, latitudine ct profunditate. Et ideo dixit ideam longitudinis esse primam dualitatem, longitudo enim est ab uno ad unum, scilicet dc puncto ad punctum. Latitudinis autem primam trinitatem, nam figura triangularis est prima superficialium figurarum. Profunditatis autem quae continet longitudinem et latitudinem, ideam dixit esse primam quaternitatem: prima enim figura corporum est pyramis, quae quatuor angulis consistit: unde, cum Plato poneret animam sensibilem, posuit animam separatam, quae esset causa cius: ct hanc, sicut alia separata et ideas, dixit esse cx numeris, scilicet cx unitate et dualitate quae ponebat principia rerum.

51. — Tertio cum dicit « adhuc autem » *Ponit tertium dictum Platonis,* per quod apparet quod ipse dixerat animam compositam ex principiis (5). Plato enim posuit numeros, sicut dictum est (6). species et principia rerum: unde, cum loqueretur dc anima, posuit eam secundum hoc venire in cognitionem entium, quod erat composita ex principiis, sci-

ul 29 <Ed. Diduc.)
(2) n. 43.
(3) num. pracc.
(4> loc. cit.. 35.

(5) toc. ctu 37.
(6) nn. 48-50.

licet ex numeris, et omnes operationes eius ab cis procedere. Invenimus enim in anima diversas potentias ad apprehensionem entium; scilicet intellectum, scientiam, opinionem et sensum. Dicit ergo animam habere intellectum et eius operationem ex idea unius, quia scilicet est in una (7) natura unitatis; intellectus enim una apprehensione apprehendit unum. Item scientiam ex prima dualitate; scientia enim est ab uno ad unum, scilicet de principiis ad conclusionem. Opinionem vero ex prima trinitate: opinio enim est de uno ad duo, est enim de principiis ad conclusionem cum formidine alterius; et sic sunt ibi tria; principium, et duae conclusiones, una conclusa ct alia formidata. Sensum autem habet anima a prima quaternitate: est enim quaternitas prima, idea corporis, quod consistit ex quatuor angulis, ut dictum est (8): sensus autem corporum est. Cum ergo res omnes cognoscantur istis quatuor, scilicet intellectu, scientia, opinione et sensu, ct has potentias dicit habere animam secundum quod participat naturam unitatis, dualitatis, ternarii et quaternarii, manifestum est, quod dixit animam separatam, quam posuit ideam huius animae, compositam ex numeris, qui sunt principia et elementa rerum. Et sic patet, quod Plato dixit animam esse compositam ex principiis.

52. — Consequenter cum dicit o quoniam « autem >

Ponit quod quidam philosophi definierunt et venerunt in cognitionem animae ex motu et sensu simul, seu cognitione, dicens: quia anima videbatur cis esse motiva per se ct cognoscitiva, complexi sunt ista duo, et definierunt animam ex utrisque, scilicet motu ct cognitione, dicentes, quod anima est numerus movens seipsum. Per *numerum* quidem insinuantes potentiam cognoscilivam, quia secundum quod suprapositum est (9), cx hoc dicebant habere animam vim cognoscitivam rerum, quod participabat naturam numeri specifici, quod erat de opinione Platonis: per *movere* autem *seipsam,* insinuantes potentiam motivant in anima.

(7) *Lrgt* in ca.
(8) n. 50.

(9) nn. 48-50.

LECTIO V.

Varias philosophorum opiniones adducit, qui animam ipsam unum aliquod sensibilium elementorum esse existimaverunt.

Seq. C. II. 405a

Differunt autem de principiis, quae et quot sunt; maxime corporea facientes ct incorporea. His autem miscentes, ct ab utnsquc principia enunciantes. Differunt autem et circa multitudinem: hi quidem enim unum, illi vero plura dicunt. Consequenter autem his et animam assignant: motivum enim natui a priorum existimaverunt non irrationabiliter.

Unde quibusdam visum est ignem esse. Etenim hic in partibus subtilissimus est, ct maxime elementorum incorporeus. Adhuc autem movetur: quia et movet alia primo. Democritus autem dulcius dixit, cnuncians propter quid utrumque horum. Animam quidem enim et intellectum idem esse; istud autem esse ex primis et indivisibilibus corporibus. Motivum autem propter subtilitatem partium ct figuram. Figurarum autem leviter mobilissimam sphaericam dicit; huiusmodi autem esse intellectum ct ignem.

Anaxagoras autem videtur quidem alterum dicere animam et intellectum, sicut diximus prius. Utitur autem utrisque sicut una natura. Verumtamcn intellectum ponit principium omnium maxime, solumque dicit ipsum eorum, quae sunt, simplicem esse, et immixtum Ct purum. Assignat autem utrumque eidem principio, cognosccreque et movere. dicens intellectum movere omne.

Videtur autem ct Thales, cx quibus reminiscuntur, motivum aliquid animam opinari, siquidem dixit lapidem animam habere, quoniam ferrum movet.

Diogenes autem, sicut ct alteri quidam, aerem hunc opinans omnium subtilissimum esse et principium, et propter hoc cognoscere ct movere animam. Secundum quidem quod primum est, et ex hoc reliqua cognoscere; secundum vero quod subtilissimum est, motivum esse.

Heraclitus autem principium esse dicit animam, siquidem vaporem ex quo anima constat, etenim incorporalissimum esse et fluens semper. Quod vero movetur ab eo quod movetur cognosci. Iu motu autem esse quae sunt et ille arbitratus est et multi.

Similiter autem his et Alchmaeon opinari visus est de anima. Dicit enim ipsam immortalem esse propter hoc quod assimilatur immortalibus. Hoc autem inesse ipsi, tamquam semper molae: moveri enim ct divina omnia continue semper, lunam, solem, astra ct totum caelum. *b*

Magis autem rudium et aquam quidam existimaverunt, ut Hippo. Suaderi enim visi sunt ex genitura, quoniam omnium humida est. Et namque arguit sanguinem dicentes animam, quoniam genitura non est sanguis. Hanc autem esse primam animam.

Alii autem sanguinem, quemadmodum Critias, ipsum sentire, animae maxime proprium opinantes: hoc autem inesse propter naturam sanguinis.

Omnia enim elementa iudiccm acceperunt, praeter terram. Hanc autem nulli protulerunt: nisi aliquis dixerit ipsam ex omnibus clementis esse, aut omnia.

Definiunt autem omnes animam, tribus (ut est dicere) motu, sensu, et incorporeo. Horum autem unumquodque reducitur ad principia. Unde et in cognoscendo definientes ipsam, aut elementum, aut cx elementis faciunt, dicentes similiter invicem praeter unum. Dicunt enim simile cognosci simili. Quoniam autem anima omnia cognoscit, constituunt eam ex omnibus principiis. Quicumque quidem igitur unam aliquam dicunt causam et elementum unum, et animam unum ponunt, ut ignem aut acrem. Plura vero dicentes principia, ct animam plura dicunt.

Anaxagoras autem solus impassibilem dicit intellectum, et nihil commune nulli aliorum habere. Huiusmodi autem cum sit, quomodo cognoscit, et propter quam causam, neque ille dixit, neque cx his, quae dicta sunt, conspicuum est.

Quicumquc autem contrariclates faciunt in principiis, et animam cx contrariis constituunt. Quicumque autem alterum contrariorum, ut calidum aut frigidum, aut aliquid huiusmodi aliud, et animam similiter unum aliquid horum ponunt. Unde et nominibus consequuntur, ut calidum quidem dicentes, quia propter hoc, ct hoc vivere nominatum est. Qui autem frigidum, propter respirationem et refrigerationem vocari animam. Tradita quidem igitur de anima, ct propter quas causas dicunt sic, haec sunt.

Wt Angel Abbey Library
st. Benedict, Oregon 97373

SYNOPSIS (Lect. V.)

Ostenso, in quo Antiqui Philosophi inter se conveniebant circa naturam animae 31-52.
Hic ostendit, *qualiter inter se diversificati sunt* 53-67.
Ponit *radicem* diversitatis 53-54.
Attribuebant animam diversis principiis 53.
Exponit diversitatem quantum ad substantiam et numerum istorum principiorum 54.
Enumerat specialiter illam diversitatem 55-63.
Excludit quoddam principium a nullo consideratum, *scii, terram* 55.
Ponit opinionem illorum dicentium: « animam esse ignem » 56-58.
Ponit opinionem *aliquorum Philosophorum et Democriti* 56.
Ponit opinionem *Anaxagorae* 57.
Ponit opinionem *Thaletis* 58.
Ponit opinionem dicentium: « animam esse aerem » 59-61.
Ponit opinionem *Diogenis* 59.
Ponit opinionem *Heracliti* 60.
Ponit opinionem *Alchmaeonis* 61.
Ponit opinionem dicentium: « animam esse aquam » 62-64.
Ponit opinionem *quorumdam discipulorum* Thaletis 62.
Ponit opinionem *Critiae* 63.
Quamdam tacitam obiectionem circa terram considerat, et solvit 64.
Recolligit et epilogat suam intentionem circa praedictas diversitates 65-67.
Quantum ad ipsa principia 65-66.
Recolligit in quo omnes conveniunt 65.
Ostendit in quo omnes ab Anaxagora differunt 66.
Quantum ad contrarietates quae sunt in ipsis principiis 67.

53. — In praecedentibus (1) ostendit in quo antiqui philosophi conveniebant quantum ad considerationem de anima; in hoc scilicet, quod anima est principium motus et cognitionis. In parte autem ista *ostendit qualiter dicti philosophi diversificati sunt* circa hoc commune. Dividitur autem pars ista in partes tres. *Primo enim ponit radicem diversitatis philosophorum quantum ad considerationem de anima.* Secundo vero illam diversitatem specialiter enumerat, ibi, « Unde quibusdam, etc. ». Tertio colligit et epilogat ea, quae circa huiusmodi diversitates consideranda sunt, ibi, « Definiunt autem omnes etc. ». Radix autem diversitatis philosophorum in consideratione de anima est, quia ipsi attribuebant animam principiis, sicut dictum est (2): et ideo secundum differentiam dictorum philosophorum circa considerationem principiorum, est etiam differentia ipsorum in consideratione de anima. Dicti vero philosophi, licet omnes ponant animam componi ex principiis, non tamen conveniunt quod ponant animam componi ex eisdem principiis: sed sicut differunt de principiis, ita etiam differunt de consideratione animae.

54. — Differunt autem de principiis *quantum ad duo.* Primo quantum ad substantiam principiorum, « quae » scilicet sint, et quantum ad numerum, « quot » scilicet sint. Quantum autem ad substantiam quidem, quia quidam ponebant principia corporalia: illi scilicet qui posuerunt ignem, aut aquam aut acrem: quidam vero incorporalia et immaterialia, sicut qui posuerunt numeros et ideas: quidam vero miscentes utraque, sicut Platonici, qui posuerunt principia sensibilia et separata. *Circa numerum* vero, seu multitudinem differunt: quia quidam posuerunt tantum unum primum principium, sicut Heraclitus, qui posuit acrem, et alius ignem; quidam vero dicunt plura prima principia, sicut Empedocles qui posuit quatuor elementa. Et secundum has suppositiones de principiis consequenter assignant animam his principiis; quia qui ponebant principia materialia, dixerunt animam ex ipsis componi, sicut Empedocles; et similiter hi, qui ponebant immaterialia: sicut Plato. Omnes autem existimaverunt animam esse id quod maxime motivum est.

55. — Consequenter cum dicit « unde quibusdam »

Enumerat diversitatem philosophorum in speciali. Sciendum autem est, quod inter illos qui ponebant unum corporum esse principium rerum, nullus dignatus est ponere solam terram; sed alii posuerunt ignem primum principium: alii aerem, alii aquam, terram vero nullus posuit, nisi qui posuit omnia elementa quatuor esse primum principium. Et ratio huius est, quia terra propter suam grossiliem, magis videbatur esse composita ex principiis, quam ipsa esset principium. Et ideo circa hanc partem tria facit. *Primo enim ponit opiniones illorum, qui posuerunt primum principium et animam esse ignem.* Secundo vero ponit opinionem illorum, qui posuerunt primum principium et animam esse aerem, ibi, « Diogenes autem etc.». Tertio vero ponit opinionem

(1) nn. 31-52.
(2) nn. 43-44.

illorum qui posuerunt aquam esse primum principium et animam, ibi, « magis autem < rudium ».

56. — Circa primum sciendum est, quod propter hoc quod animae attribuitur motivum et cognoscitivum, visum est quibusdam animam esse illud quod est maxime motivum ct cognoscitivum; ct quia illud quod est maxime subtile videbatur eis esse maxime motivum ct cognoscitivum, ideo dixerunt animam esse ignem, qui est inter corpora magis subtilis ct activus. Et licet plures essent huius opinionis, et sic opinarentur animam esse ignem, Democritus tamen subtilius ct rationabilius dixit hoc « cnuncians propter quid utrumque eorum » idest rationem motus ct cognitionis magis expressit. Volebat enim, sicut dictum est (3), quod omnia essent composita cx atomis. Et licet secundum eum huiusmodi atomi essent principium omnium rerum, nihilominus tamen volebat, quod atomi, qui sunt figurae rotundae, essent de natura ignis: ct ideo dicebat animam componi cx iliis, qui sunt figurae sphaericae. Et haec, inquantum sunt prima principia, dicebant habere rationem cognoscendi; inquantum vero rotunda, rationem movendi; ct ideo inquantum anima erat composita ex huiusmodi corporibus indivisibilibus rotundis, dicebat eam cognoscere ct movere omnia. Unde ponens illa corpora rotunda de natura ignis, concordabat cum istis quod omnia essent de natura ignis.

57. — Consequenter cum dicit « Anaxa- « goras autem »

Ponit Anaxagorae opinionem: qui in hoc concordabat cum praecedentibus, quod eidem, scilicet animae, attribuit rationem cognoscendi et movendi. Hic autem aliquando videtur alterum dicere esse animam et intellectum, sicut dictum est superius (4) sed aliquando utitur utrisque, scilicet anima ct intellectu, sicut una natura. Ipse enim dicebat animam esse motivant et cognoscitivam : unde, cum ipse poneret intellectum moventem omnia et cognoscentem, pro eodem accipiebat animam et intellectum. Sed in hoc differebat ab aliis: quia Democritus ponebat animam esse naturae corporeae, utpote cx materialibus principiis compositam: Anaxagoras vero dicit intellectum esse « simplicem » ut excludat diversitatem in essentia, « immixtum » ut excludat componi cum alio, « ct purum > ut excludat additionem ab alio. Sed movere et cognoscere assignat eidem principio, scilicet intellectui: nam intellectus cx natura sua habet quod sit cognoscens: motum autem habet, quia ipse, sicut dictum est (5), dicit intellectum omnia movere.

O) n. 34.
(4) nn. 38*40.
(5) n. 38.

58. — Consequenter cum dicit « videtur « autem >

Ponit opinionem cuiusdam philosophi, scilicet Thaletis; qui in hoc solum concordat cum superioribus, quia illud dicit esse animam, quod habet virtutem motivam. Hic enim, scilicet Thales, fuit unus de septem sapientibus. Et cum omnes alii studerent circa moralia, hic solus dedit se inquisitioni rerum naturalium, et est primus naturalis philosophus. Et ideo dicit, « ex quibus reminiscuntur », scilicet qui volunt quod aqua esset principium omnium rerum. Hic enim secundum considerationem principii in rebus animatis opinabatur esse principium omnium rerum. Unde, cum principia seu semina omnium animatorum sint humida, voluit quod illud esset principium omnium rerum quod est maxime humidum; et quia huiusmodi est aqua, dixit aquam esse principium omnium rerum. Sed tamen non consequitur opinionem suam in hoc quod diceret animam esse aquam; sed illud dixit animam, quod habet virtutem motivam. Unde, cum lapis quidam, scilicet magnes, moveat ferrum, dixit illum habere animam. Ponantur ergo Anaxagoras et Thales cum istis; non quod dicant animam esse ignem; sed quia dicunt illud esse animam, quod habet rationem sensus ct cognitionis, sicut dixit Anaxagoras: seu motus, sicut dixit Thales.

59. — Deinde cum dicit « Diogenes « autem »

Ponit opiniones illorum, qui dicunt aerem esse primum principium et animam. Et ii quidem sunt tres. *Primo ponit opinionem Diogenis.* qui volebat quod aer esset principium omnium, ct esset subtilissimum omnium corporum. Unde ct animam dixit esse aerem, et ex hoc habere virtutem cognoscendi ct movendi. Virtutem quidem cognoscendi habet, quia aer, secundum cum, est principium omnium. Cum enim cognitio fiat per simile, sicut dictum est (6), oportebat quod si anima cognosceret omnia, esset composita cx principiis omnium rerum. Virtutem vero movendi habet, quia aer est subtilissimum omnium corporum. et ideo maxime mobilis.

60. — Secundo cum dicit « Heraclitus « autem »

Ponit opinionem Heracliti: qui non dicebat simpliciter aerem esse principium rerum, sed aliquod coniunctum aeri, scilicet vaporem, qui est medius inter aerem et aquam. Hic enim non posuit aquam, seu ignem vel aerem principium rerum, sed aliud medium, quia non posuit nisi materialia tantum: unde illud voluit esse principium rerum, quod esset magis remotum a contrarietatc. Et hoc videbatur ei quod esset vapor: ct ideo secundum hoc voluit, quod anima esset vapor, quia cx hoc dicebat animam maxime cognoscitivam et mo-

li) n. 43.

tivam esse. Ipse enim luit huius opinionis, quod omnia essent in continuo fluxu, et quod nihil vel ad horam quiesceret, nec poterat aliqua oratio determinate dici. Unde cum vapor esset inter alia maxime fluxibilis, dixit illum esse omnium rerum principium. Et hunc dicit esse animam. Et dixit quod naturam cognoscitivam habet ex hoc quod est principium: motivant vero ex hoc quod est incorporalissimum et fluxibile.

61. — Tertio vero cum dicit « similiter « autem »

Ponit opinionem Alchmaeonis, qui concordabat cum istis quantum ad motum tantum, qui dicebat animam esse quid mobilissimum. Unde quia semper movetur, assimilatur immortalibus, scilicet corporibus caelestibus: et ideo dicit eam immortalem, sicut corpora caelestia, et sic esse de natura caelesti et divina, quae semper movetur, ut luna, et sol, ct huius* modi, quae semper moventur et immortalia sunt. Nam secundum cum, sicut motus causât in cis immortalitatem, ita ct in anima quae naturae mobilissimae est.

62. — Deinde cum dicit « magis autem »

Hic ponit opinionem illorum qui posuerunt aquam primum principium omnium rerum. Fuerunt enim quidam rudes discipuli, et sequaces Thaletis, qui, sicut dictum est (7), voluerunt comparare principium unius rei ad principium totius naturae: ct isti videbant, quod principium omnium viventium sit humidum: unde opinabantur, quod eodem modo principium omnium rerum sit humidum. Cum igitur aqua sit humidius elementum inter cetera, dixerunt ipsam esse principium omnium rerum: et usque ad hoc secuti sunt magistrum suum, scilicet Thaletem. Sed in hoc differunt: quia Thales, licet poneret aquam esse omnium principium, non tamen dixit animam esse aquam, sed virtutem moventem, sicut dictum est (8). Isti vero de numero rudium dixerunt animam esse aquam, *ut Hippo.* Ilie namque arguebat quosdam qui dicebant, animam esse sanguinem, ex hoc quod sanguis non est genitura seu semen rerum animatarum, quam dicebant esse primam animam: et hoc attribuebant aquae propter humiditatem.

63. — Consequenter cum dicit « alii « autem »

Ponit opinionem cuiusdam philosophi, qui magis considerans animam quantum ad cognitionem, adhuc grossius locutus est de ipsa: dicens ipsam esse sanguinem. Cuius ratio est, quia in animali non est sensus sine sanguine; et ideo, cum anima sit principium cognoscendi, dixit ipsam esse sanguinem, sine quo non est sensus animali: exanguia enim, puta ossa, et ungues, ct dentes, sine sensu sunt, licet nervi sine sanguine existentes maxime sensitivi sint. *Et hoc dixit Critias.*

64. — Quia vero posset quaeri, quare in consideratione de anima non facit mentionem de terra sicut de aliis elementis, ideo excusat se cum dicit « omnia enim »

Dicens quod secundum hoc opinati sunt de anima, sicut de principiis. Unde terra « nul- < lum iudicem accepit », idest nullus iudicavit eam esse principium, ct per consequens nullus dixit animam esse terram, nisi forte aliquis dixerit animam componi ex omnibus principiis, sicut Empedocles, aut omnia principia, sicut Democritus.

65. — Deinde cum dicit « deliniunt autem >

Epilogat et colligit ex his omnibus, quae dixit, suam intentionem. Et primo quantum ad ipsa principia. Secundo vero quantum ad contrarictates, quae sunt in ipsis principiis, ibi, e Quicumque autem contrarietates etc. ». Quantum vero ad ipsa principia: quia ipsi tria attribuebant animae: scilicet quod sit quid subtilissimum, quod sit quid cognoscilivum, et quod sit quid motivum: et haec tria, scilicet sensus, motus et incorporeum, reducuntur in principium. Illud enim dicunt esse principium, quod est simplex. Item principium ex se habet, quod sit cognoscilivum, quia sicut dictum est (9), simile simili cognoscitur: unde et dicebant animam componi ex elementis, aut esse elementa, quia dicebant, quod simile simili cognoscitur, praeter Anaxagoram qui ponebat intellectum immixtum. Item, quia principium est subtilissimum, dicebant illud maxime motivum; et quia anima cognoscit omnia, dicunt ipsam componi ex omnibus principiis. Et hoc dicunt omnes: quia secundum quod ponunt principia, ita ponunt animam. Unde quicumque ponunt unam aliquam causam seu principium ct elementum unum, isti dicunt animam esse illud unum, sicut iam patet: ut ignem, aut acrem, seu aquam. Item illi, qui dicunt plura principia esse, isti similiter aiunt animam esse plura illa, sive cx his componi.

66. — Et quia dixerat, quod omnes conveniunt in hoc, quod dicunt animam componi ex principiis, quia oportet cognosci simile simili: praeter unum, scilicet Anaxagoram: Ideo cum dicit: « Anaxagoras autem solus » ostendit *qualiter differt ab eis:* dicens quod Anaxagoras solus dixit intellectum esse impassibilem. nec habere aliquid commune alicui, idest nulli eorum quae cognoscit similem. Sed qualiter cognoscit intellectus, neque Anaxagoras dixit, neque est manifestum ex his quae dicta sunt (10).

67. — Consequenter etiam cum dicit c qui- < cumque autem »

Colligit intentionem suam quantum ad con-

(7) n. 58.
(8) 1. p. Cit.

(9) nn. 43; 59.
(10) nn. 38-40; 57.

trarieiatés. quae in ipsis principiis sunt: dicens, quod *quidam* ponunt principia rerum contraria; et ii constituunt animam ex principiis contrariis, sicut Empedocles. Dans enim elementis caliditatcm, frigiditatem, humiditatem et siccitatem, dat et animae inesse contrarictatcs has. Dixit enim, quod terra terram intuemur, aquam autem aqua, etc. *Quidam* vero posuerunt principium omnium esse unum elementorum, et illius qualitatem apposuerunt animae: ii quidem ignis caliditatcm, qui dixerunt principium omnium esse ignem: illi vero qui dicunt primum principium aquam, apponunt animae frigiditatem. Unde secundum qualitates principiorum, quae ponunt, dicunt similiter esse animam, ut de natura caloris, aut frigoris, et huiusmodi. Et hoc etiam ostendunt ex nominibus, quibus nominant ipsam animam; quia illi, qui dicebant animam esse de natura caloris, denominabant eam a *zacin* vel *zooein.* idest vivere, quod denominatum est a *zeein,* quod est fervere. Illi vero, qui dicebant animam de natura frigoris, nominabant cam *psychron,* quod est frigidum, unde et ab hoc venit *psychi,* idest anima propter refrigerationem, quae salvat animal ex respiratione. Sic ergo patet, quod alii nominabant animam a vita, scilicet illi qui dicebant ipsam de natura caloris. Alii autem respirationem, scilicet illi qui dicebant, quod erat de natura frigoris. Ex his omnibus concludit dicens, quod haec sunt, quae tradita sunt de anima, et propter quas causas sic dicunt de ipsa.

LECTIO VI.

Adversus illos pluribus rationibus contendit, qui animam secundum substantiam moveri opinabdntur.

C. 111. Considerandum autem primum quidem de motu. Fortassis enim non solum falsum est, substantiam ipsius huius-
406α modi esse, qualem aiunt, dicentes animam esse quod est scipsum movens, aut possibile movere. Sed unum quiddam impossibilium inesse ipsi motum. Quod quidem igitur non necesse sit, movens et ipsum moveri, prius dictum est. Dupliciter enim movetur omne. Aut enim secundum alterum, aut secundum scipsum. Secundum alterum dicimus, quaecumque moventur ex esse in co quod movetur, ut nautae. Non enim similiter moventur navi. Hacc quidem secundum seipsam movetur, illi autem ex esse in eo quod movetur. Manifestum autem in partibus est. Proprius quidem enim motus pedum, ambulatio: hacc autem et
10 hominum est. Non inest autem nautis tunc. Dupliciter itaque dicto moveri, nunc intendimus de anima, si per seipsam movetur, ct participat motu.

Quatuor autem motus cum sint: loci mutationis, altcrationis, augmenti, et decrementi: aut secundum unum horum movebitur, aut secundum plures, aut omnes. Si vero movetur non secundum accidens, natura inerit motus ipsi. Si autem hoc. et locus. Omnes enim dicti motus in loco sunt. Si autem est substantia animae, movere seipsam, non secundum accidens moveri ipsi inerit, sicut albo ct tricubito; moventur enim
20 et haec, sed secundum accidens. Cui enim haec insunt, movetur illud corpus. Unde non est locus ipsorum. Animae autem erit: siquidem natura motu participat.

Amplius autem si natura movetur, ct violentia movebitur; ct si violentia, et natura. Eodem autem modo se habet de quiete. In quod enim movetur natura, in hoc natura quiescit. Similiter autem et ad quod movetur violentia, ct quiescit in hoc violentia. Quales autem violenti motus animae erunt, ct quietes? neque fingere volentibus facile est reddere.

Amplius, si quidem sursum movebitur, ignis erit: si vero deorsum, terra. Horum enim corporum motus hi sunt. Eadem autem ratio et de mediis.

30 Quoniam autem videtur movere corpus, rationabile est his movere motibus, quibus ct ipsa movetur. Si autem hoc, et convertentibus erit dicere ve-
b rum, quod secundum quod corpus movetur, hoc et ipsa. Corpus autem movetur secundum loci mutationem: quare et anima movebitur secundum corpus, aut tota, aut secundum partes translata. Si autem hoc contingit, et exeuntem iterum ingredi continget (1). Ad hoc autem sequetur, resurgere mortua animalium.

Motum autem .secundum accidens, si ab altero moveatur. Depelletur enim utique violentia animal. Non oportet autem cui a scipso moveri inest in substantia, hoc ab alio moveri, nisi secundum accidens, sicut neque quod se-
10 eundum se bonum, aut propter scipsum, hoc quidem propter aliud esse, hoc autem alterius causa. Animam autem maxime dicet aliquis utique a sensibilibus moveri, siquidem movetur.

At vero si movet ipsa seipsam, et ipsa movetur utique. Quare si omnis motus ex distantia est ab eo quod movetur, secundum quod movetur, et anima distabit utique a substantia ipsius secundum seipsam, nisi secundum accidens seipsam moveat: sed est motus substantiae ipsius per se.

(I) *Al. hic interuntur verba* fleri nullo modo potest ut mortui reviviscant.

SYNOPSIS (Lect. VI.)

Positis aliorum Philosophorum opinionibus de anima 31-67.
Hic disputat contra eas 68-210.
Repetit quaedam cx praccitatis Philosophis 68.
Ponit *divisionem* tractatus 69.
Disputat contra eos dicentes: « *animam esse principium motus* » 70-198.
Disputat contra illos ponentes: « *ipsam esse principium motus* » 70-167.
Disputat contra attribuentes: « *motum animae* » 70-167. . _ ,
Disputat *in communi* contra dicentes: o *animam esse principium motus* » 7U-ao.
Manifestat suam intentionem 70-75.
Dicit dc quo est considerandum, scii, de motu 70.
Concludit esse disputandum *contra duo falsa* 71-75.
Contra rationem positionis 71.
Contra ipsam positionem, scii. « *an anima moveatur* » 72-75.
Exponit ipsam 72.
Praemittit quaedam 73-74.
Circa duplicitatem motus, scii, per se et per accidens 73.
Circa *valorem* probationum ex motu 74.
Ponit sex rationes ad probandum: « animam non moveri per sc » 75-86.
Ponit primam rationem 75.
Movet et solvit duo dubia 76-77.
Contra motum alterationis 76.
Contra valorem huius primae rationis 77.
Ponit secundam rationem 78.
Movet et solvit dubium quoddam 79.
Ponit tertiam rationem 80.
Ponit quartam rationem 81.
Movet ct solvit duo dubia 82-83.
Contra motus, quibus anima movet ct movetur 82.
Contra inconveniens de resurrectione corporum animalium 83.
Ponit quintam rationem 84.
Movet et solvit dubium Platonicorum 85.
Ponit sextam rationem 86.
Descendit ad quasdam quaestiones *in speciali* fleet. VII-IXJ.
Inquirit: an per aliam viam, motus animae attribui possit fleet. X].
Disputat contra dicentes: « animam esse numerum moventem seinsum » fleet. XI].
Disputat contra dicentes: < animam esse principium cognitionis » fleet. Xïi-XIП].
Movet quamdam quaestionem, dc movere, sentire et cognoscere animae, ut sint unum (principium vel diversa fleet. XIVJ).

68. — Supra posuit Philosophus opiniones aliorum philosophorum dc anima: *hic consequenter disputat contra eas.* Sunt autem tria, quae dicti philosophi attribuebant animae: scilicet quod sit principium motus, quod sit principium cognitionis, ct quod sit incorporalissimum. Inter quae duo ex eis. quae sunt quasi principalia, quae primo ct per se animae attribuebant: scilicet quod sit principium motus, et quod sit principium cognitionis. Tertium autem, quod attribuebant animae, scilicet quod sit subtilissimum quantum ad aliquid bene dicitur. quantum ad aliquid male. Si enim subtilissimum accipiatur simpliciter dictum de anima. sic bene dicitur, quia sine dubio anima incorporalissima et subtilissima est. Si autem non accipiatur simpliciter, sed cum corpore, ut dicatur anima subtilissimum corpus, sic male dicitur. Et ideo Philosophus non utitur nisi duobus tantum, scilicet motu et cocnitione.

69. Dividitur autem pars ista in tres partes. *Primo enim inquirit de anima contra opiniones philosophorum secundum quas dixerunt ipsam animam esse principium motus.* Secundo contra opiniones eorum qui dixerunt ipsam esse principium cognitionis, ibi. « Tribus « autem modis traditis, etc. ». Tertio vero movet quamdam quaestionem, utrum scilicet movere, sentire et cognoscere attribuantur animae sicut uni principio, vel sicut diversis, ibi, « Quoniam autem cognoscere animae est ». Prima pars dividitur in duas. *In prima disputat contra ea quae dicuntur de anima secundum quod est principium motus,* ex eo quod ponunt ipsam principium motus. Secundo contra quamdam opinionem, quia supra hoc quod dixerant animam esse principium motus, quidam attribuunt ipsi animae aliquid aliud, scilicet quod sit numerus movens scipsum. ibi, « Multo autem his quae dicta sunt irrationa- K bilius ». Prima pars dividitur in duas. *Primo enim disputat contra opiniones illorum, qui attribuebant motum animae, secundum quod ipsi attribuunt animae motum.* Secundo inquirit, utrum per aliquam aliam viam, motus animae attribui possit, ibi, « Rationabilius autem « dubitabit etc. ». Pars prima dividitur in duas. *Primo enim disputat in communi contra illos, qui dicunt animam principium motus.* Secundo vero descendit ad quasdam quaestiones in speciali, ibi. « Quidam autem et movere, etc. ». Prima pars dividitur in duas. *Primo enim ma-*

nifestal suam intentionem. Secundo ponit rationes ad propositum ostendendum, ibi, a Quatuor autem motus cum sint etc. ».

70. — Dicit ergo primo, quod sicut cx superioribus habetur (1), philosophi cx duobus venerunt in cognitionem animae, scilicet motu et sensu. Et inter haec *primo considerandum est de motu.* Omnes autem philosophi, qui venerunt in cognitionem animae ex motu, hoc principium habebant commune, scilicet quod omne quod movet, movetur: unde quia naturale est animae quod moveret, credebant quod ei sit connaluralc quod moveretur; et hoc habere animam ex substantia sua : unde et ponebant in cius definitione motum, dicentes animam esse quid movens scipsum.

71. — Est ergo hic contra duo disputandum : *scilicet contra rationem positionis, et contra ipsam positionem.* Utrumque enim est falsum. Nam ct ratio positionis istorum falsa erat, ct eorum positio. Hoc enim quod supponebant tamquam per se verum, scilicet quod omne quod movet movetur, falsum est, sicut satis probatur in *octavo Physicorum* (2): ubi ostenditur, quod est quoddam movens immobile. Et quantum ad hoc pertinet, breviter potest ostendi, quod si aliquid movet, non oportet quod moveatur. Constat enim quod secundum quod movet, est in actu, secundum quod movetur, est in potentia; et sic idem et secundum idem esset in actu ct potentia: quod est inconveniens.

72. — Sed hoc praetermisso, disputemus ad positionem eorum, *utrum scilicet anima moveatur.* Dicebant autem isti, duo: scilicet quod anima movetur, et quod motus esset de substantia animae. Aristoteles autem utrumque negat, dicens, quod « Fortassis ». Hoc dicit, quia nondum probaverat hoc quod dicit, non solum falsum est, quod motus sit de substantia animae, secundum quod dicunt definientes ipsam, dicentes animam esse quod est scipsum movens, aut possibile movere; sed totaliter impossibile est ipsi animae convenire, quod moventur.

73. — Et hoc prius dictum est, scilicet in *octavo Physicorum,* videlicet quod non sit necesse omne movens moveri (3). In movente etiam scipsum duo sunt: unum movens, ct aliud motum: et impossibile est, quod illud quod est movens, moveatur per se. In animalibus autem licet non moveatur per se pars movens, movetur tamen per accidens. Omne enim quod movetur, movetur dupliciter: quia vel secundum se, vel secundum alterum, seu per accidens. Secundum se. quando res ipsa movetur, ut navis: per accidens, vel secundum alterum, quando non movetur ipsum, sed illud in quo est: sicut nauta in navi movetur, non quia ipse moveatur, sed quia navis movetur. Unde haec est vera, scilicet navis movetur secundum sc, nauta vero secundum accidens. Et quod non movetur nauta per se, patet: quia quando aliquis movetur per se. movetur secundum partes suas; sicut in ambulatione prius est pedum ambulatio, et hoc, cum est nauta in navi, non inest ei. Sic ergo patet, quod moveri dicitur dupliciter: secundum se et secundum accidens. Sed isti attribuebant animae moveri secundum se. Et ideo praetermisso ad praesens utrum anima moveatur per accidens, intendamus de anima si movetur secundum se et participat motu, sicut isti dicebant.

74. — Et quod non movetur per se, *probat Aristoteles sex rationibus.* Circa quas rationes considerandum est, quod licet rationes Aristotelis parum videantur valere, nihilominus sunt efficaces, *quia sunt ad positionem:* aliter enim argumentandum est ad eum qui simpliciter intendit veritatem, quia ex veris oportet procedere: sed qui arguit ad positionem, procedit ex datis: ct ideo frequenter Aristoteles, et quando argumentatur ad positiones, videtur quod inducat rationes parum efficaces, quia procedit cx datis ad interimendum positionem.

75. — Sic ergo *primam rationem* ponit ibi « quatuor autem »

Quae talis est. Si anima movetur, aut movetur per sc, aut per accidens. Si per accidens, tunc motus non erit substantia animae: quod est contra eos; sed movetur sicut album et tricubitum, quae moventur secundum accidens, ct ideo non exigitur ad hoc locus ipsis. Si vero movetur per se, ergo movetur aliqua specie motus. Species autem motus sunt quatuor: scilicet secundum locum, augmenti et decrementi. ct alterationis. Generatio enim et corruptio non sunt proprie motus, sed mutationes; quia motus sunt successivi, sed generatio ct corruptio sunt mutationes instantaneac. Ergo anima movebitur aliqua specie istorum motuum : vel secundum locum, vel secundum augmentum, vel secundum decrementum, vel secundum alterationem. Si ergo movetur aliquo istorum, et omnes hi motus sunt in loco: ergo anima erit in loco.

76. — In hac autem ratione videntur esse duo dubia. *Unum de hoc.* quod quidem de locali et de motu augmenti et decrementi manifestum est: sed de alteratione videtur difficile. Quod quidem sic intclligitur ab aliquibus: quia enim omne quod alteratur est corpus, et corpus est in loco, ideo alteratio dicitur fieri in loco. Sed hoc non salvat literam Aristotelis; quia Aristoteles dicit, quod huiusmodi motus sunt in loco ct non sunt secundum locum. Et ideo dicendum quod sine dubio alteratio est in loco. Aliud enim est motus in loco, et aliud motum esse secundum locum. Alteratio non est secundum locum, sed in loco. Nam in alteratione oportet quod sit appropinquatio alterantis ad alteration. et sine hoc nihil alteratur. Unde cum appropinquatio fiat per mo-

ti) n. 32.

(2) Cap. V; Cap. VI (VII); Cap. X (XV) (S. Thom.. lc«. IX: XII: et XXIIX I» toe. dt.

tum localem, oportet quod sit ibi motus localis ut causa.

77. — *Secundum dubium est.* quia secundum istos non erit inconveniens si anima esset in loco, cum ponerent eam moveri per se; ct ideo non videtur valere sua ratio. Ad hoc autem potest responderi dupliciter. *Uno modo.* quod istud inconveniens deducitur per sequentes rationes. *Alio modo,* quia propter hoc est inconveniens, quia si anima esset in loco, oporteret quod assignaretur sibi locus proprius in corpore separatus, et sic non esset forma totius corporis.

78. — *Secundam rationem* ponit cum dicit « amplius autem »

Quae talis est. Si anima movetur per se secundum locum, movetur naturaliter: omne autem quod movetur naturaliter, movetur violenter: sed si movetur naturaliter quiescit naturaliter, ct si quiescit naturaliter quiescit violenter: ergo anima movetur violenter, et quiescit violenter. Sed hoc est impossibile, scilicet quod moveatur violenter et quiescat violenter, quia motus animae ct quies sunt voluntarii.

79. — In hac autem ratione videtur dubium esse: scilicet quod (4) id quod movetur naturaliter, non tamen violenter. *Ad hoc dicendum est.* quod illa propositio secundum veritatem falsa est, sed secundum positionem vera; quia isti nullum corpus ponebant naturaliter motum, nisi quatuor elementa, in quibus videmus motus et quietes naturaliter et violenter fieri: et secundum hoc procedit ratio.

80. - *Tertiam rationem* ponit cum dicit *t* amplius si quidem »

Quae talis est. Illi dicunt quod anima movetur. et ex hoc movet corpus: et hunc motum dicunt habere ab aliquo elementorum: aut ergo sequitur motum ignis, aut terrae, aut aliorum elementorum. Si ergo participat motum ignis, movebitur solum sursum : si terrae, deorsum. Sed hoc est falsum, quia anima movet ad omnem partem. Et haec ratio procedit ex suppositione.

81. — *Quartam rationem* ponit cum dicit › quoniam autem »

Quae talis est. Vos dicitis animam ex hoc moveri, quod movet corpus; ergo rationabile est dicere, quod illis motibus movet corpus, quibus ipsa movetur: et e converso, verum erit dicere, quod illis motibus movetur, quibus movet corpus. Sed corpus movetur secundum loci mutationem: ergo anima movetur secundum locum. Sed si moveri animam secundum locum est mutare corpus, contingit ipsam animam exeuntem iterum intrare corpus. Et quia animam ingredi corpus est vivificare corpus : sequitur ad hoc, mortua de numero animalium, secundum naturam resurgere, quod est impossibile.

82. — Contra hanc rationem *aliqui obiiciunt.* dicentes, quod hoc scilicet quod anima moveat eisdem motibus quibus movetur, non est verum, quia anima non movetur nisi secundum appetitum et voluntatem, movet autem corpus aliis motibus. *Ad quod dicendum,* quod appetere, et velle, ct huiusmodi, non sunt motus animae, sed operationes. Motus autem ct operatio dilTcrunl, quia motus est actus imperfecti, operatio vero est actus perfecti. Nihilominus tamen vera est illa propositio secundum positionem: quia illi dicebant animam non aliter mobilem, nisi secundum quod movet corpus.

83. — Sed numquid sequitur illud inconveniens, quod resurgant corpora animalium, si anima movetur secundum locum? Dicendum, quod *quidam dixerunt* quod anima est commixta toti corpori, ct unita secundum quamdam proportionem, ct quod non separatur nisi solvatur illa proportio: unde quantum ad istos non sequitur. Sed quantum ad illos qui dicunt animam esse in corpore ut in loco seu in vase, et intrare ct egredi aliquando, sequitur illud inconveniens Aristotelis.

84. — *Quintam rationem* ponit cum dicit ‹ movet autem »

Quae talis est. Constat, quod illud quod secundum sc inest alicui rei, non est ncccsse quod insit ei secundum aliud, nisi forte per accidens. Si ergo inest animae quod moveatur secundum se et secundum naturam suam, necessarium est quod anima sit mobilis secundum sc; ergo non indiget quod moveatur per aliud et ab alio. Sed nos videmus, quod movetur a sensibilibus in sentiendo, et ab appetibilibus in appetendo; non ergo anima per sc movetur.

85. — Ad hoc *obviant Platonici,* dicentes, quod anima non movetur a sensibilibus, sed occurrunt motui animae, inquantum anima discurrit per ea. *Sed hoc est falsum:* quia sicut Aristoteles probat, intellectus possibilis reducitur per ipsa, scilicet per species rerum sensibilium, in actum; et ideo oportet quod moveatur ab cis hoc modo.

86. — *Sextani rationem* ponit cum dicit « at vero »

Quae talis est. Si anima movet seipsam, constat quod ipsa movebitur secundum suam substantiam: sed omne quod movetur, distat vel exit ab eo a quo et secundum quod movetur: sicut si aliquid movetur a quantitate, exit et distat ab ipsa quantitate qua movetur. Si ergo anima movetur a substantia sua et a seipsa, sicut illi dicunt; ct distabit ct exibit a substantia sua: et sic motus erit sibi causa corruptionis: quod est contrarium illis, qui dicebant animam propter motum ipsum assimilari divinis ct immortalem esse, ut superius patet (5). Et haec ratio procedit quantum ad cos, qui non distinguebant inter operationem et motum. Operatio enim non facit distare, sed perficit operantem: sed in motu oportet quod sit exitus.

‹4› *Forte tegendum* quoad.

(5) n. 61.

LECTIO VII.

Reprobat Democriti sententiam de anima, qui eam voluit moveri ex atomis, et adducit de anima Platonis sententiam.

Sea. C.III. Quidam autem ct movere animam dicunt corpus in quo est sicut ipsa movetur, ut Democritus, similiter dicens Philippo comoediarum didascalo. Refert enim Daedalum mobilem fecisse ligneam Venerem, cum illi infudisset argentum fusile. Similiter autem ct Democritus dicit. Motas enim inquit indivisibiles sphaeras propter id quoti aptae natae sunt nusquam manere, contrahereque. et movere corpus omne.

Nos autem interrogabimus, si et quiescere facit hoc. Quomodo autem faciet, hoc difficile aut impossibile dicere.

Omnino autem non sic videtur anima movere animal, sed per voluntatem quamdam ct intellectum.

Eodem autem modo et Timaeus physiologizat animam movere corpus. Ex eo enim quod ipsa movetur, etiam corpus ipsum movet, propterea quod cum eo connexa est.

Constitutam autem ex elementis, et dispartitam secundum harmonicos numeros, quatenus connaturalem sensum harmoniae habeat, ct ut omne feratur secundum consonantes motus.

Aspectum rectum in circulum reflexit: et eum dividendo, ex uno fecisset duos circulos dupliciter coordinates: 407n iterum unum divisit in septem circulos, tamquam essent caeli motus animae motus.

SYNOPSIS (Lcct. VII, VIII.)

Positis rationibus in communi contra ponentes animam secundum se moveri 75-86.
Hic ponit rationes in speciali contra quosdam specialiter sentientes 87-145.
Ponit rationes ad opinionem Democriti 88-90.
Exponit cius opinionem 88.
Obiicit contra duplici ratione 89-90.
Ponit *primam* rationem 89.
Ponit *secundam* rationem 90.
Ponit rationes ad opinionem Platonis 91-131.
Exponit eius opinionem 91-106.
Ostendit *similitudinem* opinionis Platonis ct Democriti 91.
Explicat opinionem Platonis de anima 92-106.
Exprimit constitutionem ipsius substantiae 92-98.
Praemittit quaedam ex Platone *de elementis numerorum* 92.
Dat rationem praemissorum *ex signo* 93.
Applicat praemissa ad animam 94.
Praemittit alia circa proportionem elementorum 95.
Concludit ad propositum 96.
Probat *dupliciter ex Platone*·. « animam esse ex numeris harmonicis » 97-98.
Ponit *primam* rationem 97.
Ponit *secundam* rationem 98.
Exponit *quomodo ex anima procedit motus* 99-106.
Praemittit quaedam dc numeris ct ea applicat ad animam 99.
Confirmat dicta 100-101.
Animadvertit quaedam et simul ea applicat ad animam 102-106.
Reprobat opinionem Platonis 107-131.
Notat quaedam de processu Aristotelis contra Platonem 107.
Ponit *decem rationes ad destructionem opinionis Platonicae* 108-131.
Ponit *primam* rationem 109-111.
Manifestat de qua anima loquitur Plato 109.
Exponit conclusionem generalem 110.
Ostendit ratione quod male dixit 111.
Ponit *secundam* rationem 112-116.
Ponit *tertiam* rationem 117.
Ponit *quartam* rationem 118-121.
Ponit *quintam* rationem 122-124.
Exponit deducendo ipsam rationem 122.
Facit idem in forma syllogistica 123-124.

Ponit *sextam* rationem 125-126.
Exponit ipsam rationem 125.
Animadvertit et solvit quoddam dubium 126.
Ponit *septimam* rationem 127.
Ponit *octavam* rationem 128.
Ponit *nonam* rationem 129.
Ponit *decimam* rationem 130-131.
Ostendit inconvenientia ct deficientiam opinionis 130.
Excmplificat dicta inconvenientia 131.
Ponit rationes ad quamdam aliam opinionem .lect. IX!.

S7. — Supra (1) posuit Philosophus rationes in communi contra eos qui posuerunt animam secundum sc moveri: *hic vero ponit rationes in speciali contra quosdam* qui aliquid specialis difficultatis videntur dixisse circa opinionem eorum de motu animae. Et circa hoc tria facit. *Primo enim ponit rationes ad opinionem Democriti,* Secundo vero ad opinionem Platonis, ibi, « Eodem autem modo etc. >. Tertio vero ad quamdam aliam opinionem, ibi, « Alia autem quaedam opinio, etc. ». Circa primum duo facit. *Primo enim ponit opinionem Democriti de motu animae, et exponit eam.* Secundo vero obiicit in contrarium, ibi, < Nos autem interrogabimus ».

88. — Circa primum sciendum est quod in praecedentibus ponitur in una ratione, scilicet in quarta Aristotelis (2) contra illos, qui ponunt animam moveri secundum se et ex hoc movet corpus. Quod si anima movet corpus, necessc est, quod illis motibus moveat, quibus ipsa movetur. Et hoc concedebant quidam. qui dicunt animam movere corpus in quo est, sicut ipsa movetur, idest illis motibus movere, quibus ipsa movetur. *Et hic fuit Democritus.* Et inducebat ad hoc similitudinem: quia erat quidam magister comoediarum nomine Philippus. Hic recitavit in libris suis, quod quidam nomine Daedalus fecit statuam ligneam deae Veneris, ct haec statua erat mobilis ex eo, quod erat intus argentum fusile, idest vivum, ct movebatur motu ipsius argenti vivi. Simile ergo huic dicit Democritus in opinione sua de motu animae. Dicit enim quod anima est composita ex indivisibilibus sphaeris, ut superius patet (3). Et quia huiusmodi indivisibiles sphaerae, idest atomi, sunt figurae rotundae, continue moventur, et ex eo quod numquam quiescunt, contrahunt ct movent totum corpus secundum quod ipsae moventur.

89. — Deinde cum dicit « nos autem »
Ohlicit Aristoteles contra hanc opinionem Democriti, *duabus rationibus. Prima ratio talis est.* Constat, quod anima non solum est causa motus in animali, sed quietis. Sed secundum opinionem Democriti, anima non est causa quietis, licet sit causa motus in animali: quia difficile aut impossibile est dicere, quod illa corpora sphaerica indivisibilia quiescant, cum nunquam immota permaneant, ut dictum est (4).

90. — *Secundam rationem* ponit cum dicit » omnino autem ♦
Quae talis est. Constat quod motus, quem argentum vivum causât in statua, non est motus voluntarius, sed violentus. Sed motus animae non est violentus, sed voluntarius, quia movet per voluntatem et intellectum, ct ideo nulla, « ut videtur » est positio Democriti.

91. — Deinde cum dicit « eodem autem »
Ponit opinionem Platonis. Et circa hoc duo facit. *Primo enim ponit opinionem Platonis.* Secundo reprobat eam, ibi, « Primum quidem « igitur etc. ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit similitudinem opinionis Platonicae ad opinionem Democriti.* Secundo explicat opinionem Platonis dc anima, ibi, « Constitutam ·. autem ex clementis etc. ». Dicit ergo primo, quod sicut Democritus posuit corpus moveri ab anima inquantum anima coniuncta ipsi movetur, ita et Timaeus qui introducitur a Platone loquens, assignat rationem qualiter anima movet corpus. Dicit enim, quod anima movet corpus inquantum ipsa movetur, propter hoc quod anima coniuncta est corpori per modum cuiusdam colligationis.

92. — Deinde cum dicit « constitutam « autem »
Explicat opinionem Platonis. Et primo exprimit constitutionem substantiae ipsius. Secundo exponit quomodo ex ea procedit motus. ibi, « Aspectum rectum in circulum re- « flexit ». Circa primum sciendum est, quod Plato haec verba, quae hic ponuntur, in Timaeo prosequitur loquens dc anima mundi, quam imitantur, secundum ipsum, inferiores animae. Et ideo per hoc quod hic tangitur de natura animae mundi, tangitur quodammodo natura omnis animae. Sciendum est igitur, quod sicut supra dictum est (5). Plato posuit substantiam omnium rerum esse numerum, ratione superius dicta. Elementa autem numeri ponebat unum quasi formale, et duo quasi materiale. Ex uno enim et duobus omnes numeri constituuntur. Et quia impar numerus quodammodo retinet aliquid dc indivisione unitatis, posuit duo elementa numeri, par ct

(1) nn. 75-86.
(2) nn. 81-83.
(3) nn. 34: 56.
(4) n. 88.
(5) nn. 46-51.

impar; et impari attribuit identitatem et finitatem. pari autem attribuit alteritatem et infinitatem.

93. — *Cuius signum* tangitur in *terrio Physicorum* (6); quia si supra unitatem impares numeri per ordinem adduntur, semper producitur eadem figura numeralis. Puta, si supra unum addantur tria, qui est primus impar consurgunt ipsum (7) quatuor, qui est numerus quadratus: quibus rursus si addatur secundus impar, scilicet quinarius, consurgit novenarius, qui item est numerus quadratus, et sic semper in infinitum. Sed in numeris paribus semper surgit alia ct alia figura. Si enim unitati addatur binarius, qui est primus par, consurgit ternarius, qui est numerus triangularis; quibus si rursus addatur quaternarius, qui est secundus par, consurgit septenarius, qui est septangulac figurae, ct sic in infinitum. Sic ergo Plato ponebat idem ct diversum esse elementa omnium rerum, quorum unum attribuebat numero impari, aliud vero numero pari.

94. — Quia vero substantiam animae ponebat mediam inter substantias superiores, quae semper eodem modo se habent, et substantias corporeas in quibus alteritas et motus invenitur: posuit animam constare ex his elementis, scilicet ex eodem et diverso, et ex numeris paribus ct imparibus. Medium enim debet esse affine utrique extremorum. Et ideo dicit, quod posuit eam constitutam ex elementis.

95. — Item sciendum est, quod in numeris sunt diversae proportiones, ct infinitae; quarum aliquae sunt harmonicae, idest consonantiarum causa. Nam dupla proportio est causa consonantiae, quae dicitur diapason; sesquialtera proportio causal consonantiam, quae dicitur diatessaron; sesquioctava proportio causât tonum: et aliae consonantiae, quibusdam aliis proportionibus causantur. Puta, ea quae est composita ex diapason et diapente, causatur ex tripla : ea quae sub diapason causatur ex quadrupla, quam quidem Pythagoras deprehendit, ut Boetius refert in musica (8), ex percussione quatuor malleorum, qui consonantes sonos reddebant secundum praedictas proportiones. Puta si unus martellus ponderaret duodecim uncias, alius novem, alius octo, alius sex. ille qui esset duodecim haberet duplam proportionem ad cum qui sex, ct redderetur cum eo consonantia diapason. Ille autem qui est duodecim ad eum qui octo sub sesquialtera proportione, et consonat secundum diapente; et similiter qui novem ad eum qui sex. Item qui duodecim "d cum qui novem est in sesquitertia proportione, et consonat cum eo diatessaron; et similiter qui octo ad eum qui sex. Qui autem novem ad cum qui octo, cum sit in sesquioctava proportione, consonat secundum totum.

96. — Licet autem Plato posuerit res omnes ex numeris constitui, non tamen ex numeris habentibus proportiones harmonicas: sed animam posuit esse constitutam secundum numeros habentes huiusmodi proportiones. Et ideo dicit, quod posuit eam « dispartitam », idest quasi dispensatam, « secundum harmoni- « cos numeros », idest secundum numeros proportionates adinviccm secundum musicam proportionem. Posuit enim ex his numeris animam constitutam, scilicet ex uno, duobus, tribus, quatuor, octo, novem, vigintiseptem, in quibus huiusmodi proportiones inveniuntur.

97. — Duplici autem ex causa animam posuit constitutam ex numeris harmonicis. *Una est,* quia unumquodque delectatur in eo quod est sibi simile et connaturale. Videmus autem quod anima delectatur in omnibus harmonizatis, et offenditur ex his quae sunt praeter debitam harmoniam, tam in sonis quam in coloribus. quam etiam in quibuscumque sensibilibus: unde videtur harmonia de natura animae esse. Et hoc est quod dicit « Anima habet » sensum », idest cognitionem « connaturalcm « harmoniae ».

98. — *Alia ratio est.* quia Pythagorici et Platonici posuerunt ex motibus caelorum provenire sonos optime harmonizatos; et quia motus caelestes ponebant esse ab anima mundi, posuerunt animam esse ex numeris harmonicis, ut posset causare motus harmonizatos. Et hoc est quod dicit: « Et ut omne », idest universum « feratur secundum consonantes « motus ».

99. — Deinde cum dicit « aspectum rc- « ctum »

Docet quomodo ex anima procedat motus caelestis. Ubi considerandum est, quod omnes numeri secundum naturalem ordinem accepti, linealiter dispositi sunt secundum rectitudinem, prout unus addit super alterum. Sed ex naturali serie numerorum potest aliquis accipere plurcs series: puta si accipiat homo quasi in una rectitudine totam seriem duplorum, et in alia totam seriem triplorum, et in alia totam seriem quadruplorum, et sic de aliis. Quia igitur homo sua cognitione potest circa numeros operari : hoc et Deus facit constituendo substantias rerum ex numeris. Unde in constituendo substantiam animae ex numeris supradictis, qui omnes naturali ordine sunt in una rectitudine, quasi duas lineas divisit: unam duplorum, ct alteram triplorum: hae enim proportiones omnes harmonicas continent. Nam dupla proportio dividitur in sesquialteram et sesquitertiam. Et tripla in duplam ct sesquialteram. Igitur in praedictis numeris accipitur series duplorum usque ad numerum cubicum: ut puta unum, duo, quatuor, octo; et alia series triplorum eodem modo, ut puta unum, tria, novem, vigintiseptem: quae quidem duae

(6> Cap. IV <S. Tbom.. Icet. VD.
(7) *Forte* in summa.
(8> Lit». I. cap. X. pp. 196 «. (Ed. G. Friedlein. Bib). Tcubncriana. Ltpelee 1868).

series in unitate coniunguntur ac si essent duae lineae rectae angulum continentes.

100. — Rursus, si unitati coniungantur quae sunt in linea triplorum, resultabunt numeri qui sunt in linea duplorum: puta si unitati addatur trinarius, fient quatuor; ct e converso, si unitati addatur binarius fient tria. Et sic constituentur quasi duac lineae sese invicem intersecantes, secundum modum litcrae graccae quae vocatur Xi (9).

101. — Si autem procedatur ulterius, redibitur ad eosdem numeros. Nam a quatuor proceditur ad octo, cl a tribus redibitur ad vigintiseptem, ct sic utrobique concluditur: quasi quidam circulus.

J02. — Sciendum autem est, quod Plato ea quae inveniebantur in natura magis composita, dicebat provenire ex proprietate naturae magis simplicis, sicut consonantias sonorum ex proportionibus numerorum. Substantiam autem animae ponebat mediam inter numeros, qui sunt maxime abstracti, ct inter substantiam sensibilem; ed ideo proprietates animae deducebat ex proprietatibus praedictis numerorum. Nam in anima est considerare primo aspectum rectum, secundum quod aspicit directe ad suum obicctum; ct postea reditur in circulum inquantum intellectus reflectit se supra seipsum. Invenitur etiam in anima intellectiva quasi circulus parium et imparium, inquantum cognoscit ea quae sunt eiusdem, et quae sunt diversae naturae; ct hoc ulterius protenditur usque ad substantiam sensibilem caeli, quam anima movet.

103. — Nam in caelo consideratur duplex motus circularis: unus simplex et uniformis, secundum quem caelum movetur seu revolvitur motu diurno ab oriente in occidentem, qui quidem fit secundum circulum aequinoctialem. Alius autem motus est planetarum, qui est ab occidente in orientem secundum circulum zodiacum, qui intersecat aequinoctialem in duobus solstitialibus punctis, scilicet in principio Cancri, et Capricorni.

104. — Et quia motus primus est uniformis, ideo non dividitur in plures motus, ct assimilatur circulo imparium, et propter hoc etiam circulus primus maior est. Nam impares numeri superius positi maiores sunt.

105. — Secundus autem motus facit multam diversitatem; ct ideo videtur pertinere ad circulum parium; ct dividitur in septem circulos secundum sex interstitia duplorum et triplorum numerorum, ut dicitur in Timaeo. Ubi enim sunt sex divisiones, neccssc est esse septem divisa. Unde et isti circuli minores sunt, et continentur a supremo circulo qui est imparium. Sic ergo legenda est litera: « Ut « omne », idest universum, « feratur secundum * consonantes motus », idest ut ex harmonia animae deriventur moms caelestes harmonizati < Aspectum rectum ». Deus « reflexit in cir- f. culum » eo modo quo est expositum, et secundum proprietatem numeri, ct secundum proprietatem animae, et dividens ex uno, propter unam naturalem seriem numeri, et unam vim intellectivam animae, » in duos circulos », scilicet parium et imparium quantum ad numeros, intelligentiam mobilium et immobilium quantum ad animam, motum secundum aequinoctialem et zodiacum quantum ad caelum.

106. — Addit autem « dupliciter coordi- « natos », quia duo circuli se intersecantes tangunt se in duobus punctis. « Iterum unum », scilicet inferiorem. « divisit in septem circu- » los » quasi planctarum, « tamquam caeli « motus essent animae motus », idest ac si caelum moveretur per motum animae.

<9) *Al.* quae vocatur si autem ctc.

LECTIO VIII.

Adversus Platonem varias adducit rationes, quibus probat animam nullam penitus magnitudinem habere.

Scq. C. HI. Primum quidem igitur non bene dicitur, animam magnitudinem esse. Eam enim, quae omnis, talem esse vult, qualis est aliquando vocatus intellectus. Non enim vehit sensitiva est. neque ut desiderativa. Harum enim motus non circulatio est; intellectus autem unus et continuus sicut et intelligcntia est. Intelligentia autem conceptiones. Haec autem eo quod consequenter unumt sicut numerus, sed non sicut magnitudo: propter quod quidem neque intellectus sic continuus, sed aut impartibilis. aut non sic ut magnitudo aliqua continuus est.

Qualiter autem intelligct. magnitudo cum sit: utrum universaliter, an qualibet partium suiipsius? partium autem aut secundum magnitudinem, aut secundum punctum, si oportet ct hoc partem dicere. Siquidem igitur secundum punctum, haec autem infinita, manifestum est, quoniam nunquam pertransibit. Si vero secundum magnitudinem, mullotics et infinities intclliget idem. Videtur autem et semel contingere. Si autem sufficiens qualibet partium tangere, quid oportet circulo moveri, aut ct omnino magnitudinem habere? Si autem necessarium intclligere toto circulo tangentem, quis est partibus tactus?

Amplius quomodo intelligct partibilc impartibili. aut impartibile partibili?

Necessarium autem est circulum intellectum hunc. Intellectus quidem enim motus, intelligcntia, circuli autem circulatio. Si ergo intclligentia, circulatio, ct intellectus utique erit circulus, cuius talis circulatio sil intclligentia. Semper autem aliquid intelligct, oportet enim siquidem perpetua sit circulatio. Praticarum quidem enim intelligentiarum termini sunt, omnes enim alterius causa sunt. Speculativa autem rationibus terminantur similiter. Ratio autem omnis definitio est. aut demonstratio. Demonstrationes vero, et a principio sunt, et habent quodammodo finem syllogismum aut conclusionem. Si autem non concludantur, sed non reflectuntur iterum in principium accipientes semper medium et ultimum, recte procedunt: sed circulatio iterum in principium reflectitur. Definitiones autem omnes finitae sunt.

Amplius autem, si eadem circulatio mullotics est, oportebit mullotics intelligcre idem.

Adhuc autem, intclligentia assimilatur cuidam statui ct quieti magis quam molui; eodem autem modo, ct syllogismus.

b At vero neque beatum, quod non facile, sed violentum. Si autem est motus ipsius non substantia, extra naturam utique movebitur.

Laboriosum autem est commisceri animam corpori, nec possibile absolvi. Et adhuc fugiendum: siquidem melius est intellectui, non cum corpore esse, quemadmodum et consuetum est dici, ct multis videtur.

Immanifesta autem et circulo ferri caeli causa. Neque enim animae substantia, causa circularitcr ferri animam; sed secundum accidens sic movetur. Neque corpus causa; sed, anima magis illi. At vero neque quia melius dicitur, ct tamen oportebat propter hoc Deum facere circularitcr ferri animam, quia dignius sit ipsi moveri quam manere, moveri autem sic quam aliter. Quoniam autem huiusmodi intentio est alteris rationibus magis propria, hanc quidem dimittamus nunc.

Illud autem inconveniens accidit, ct huic rationi, et pluribus, quae dc anima. Copulant enim et ponunt in coipus animam nihil determinantes propter quam causam, et quomodo habente corpore. Et tamen videtur hoc utique necessarium esse, propter enim communitatem hoc quidem agit, hoc autem patitur, ct hoc quidem movet, illud autem movetur. Horum autem nihil inest adinvicem quibuscumque. Hi autem solum conantur dicere quale quid sit anima, dc susceplivo autem corpore nihil adhuc determinant; tamquam contingens sit. secundum pythagoricas fabulas, quamlibet animam in quodlibet corpus ingredi. Videtur enim unumquodque propriam habere speciem et formam. Simile itaque aliquid dicunt, sicut si aliquis dicat tectonicam in nstulas ingredi. Oportet enim artem quidem uti organis, animam autem corpore.

107. — Posita opinione Platonis, *hic Aristoteles reprobat eam.* Ubi notandum est, quod plerumque quando reprobat opiniones Platonis, non reprobat eas quantum ad intentionem Platonis, sed quantum ad sonum verborum eius. Quod ideo facit, quia Plato habuit malum modum docendi. Omnia enim figurate dicit, et per symbola docet: intendens aliud per verba, quam sonent ipsa verba; sicut quod dixit animam esse circulum. Et ideo ne aliquis propter ipsa verba incidat in errorem. Aristoteles disputat contra eum quantum ad id quod verba eius sonant.

108. — Ponit autem Aristoteles *rationes decem* ad destruendum suprapositam opinionem: quarum *quaedam* sunt contra eum, et *quaedam* contra verba eius. Non enim Plato voluit, quod secundum veritatem intellectus esset magnitudo quantitative, seu circulus, et motus circularis; sed metaphorice hoc attribuit intellectui. Nihilominus tamen Aristoteles, ne aliquis ex hoc erret, disputat contra eum secundum quod verba sonant.

109. — Primo ergo Aristoteles *circa primam rationem,* manifestat de qua anima Plato intellexit, *scilicet de anima universi,* α Et « hanc » scilicet animam, *a* quae est omnis », idest universi, vult esse intellectivam tantum. Non enim est vegetabilis, quia non indiget nutrimento: nec est sensibilis, quia caret organo: nec est desiderativa, quia desiderativa consequitur sensitivam. Et dixit ideo animam universi non esse sensibilem neque desiderativam, quia ipse voluit quod motus animae universi esset circularis. Unde cum motus harum. scilicet sensibilis et desiderativae, non sit circularis (non enim sensus reflectitur super scipsum, intellectus vero reflectitur super seipsum, homo enim intelligit se intclligere); ideo dicit illam animam intellectivam tantum esse; ct ideo dicit intellectum esse magnitudinem quamdam et circulum.

110. Et hoc Aristoteles reprobat dicens, quod Plato non bene dixit animam esse magnitudinem. Et quod locutus est dc ea sicut dc magnitudine circulari, dividens cam in duos circulos, male fecit.

111. — *Et quod male fecerit ostendit.* In natura enim animae hoc est. ut indicium de aliqua potentia animae sumatur ex actu seu operatione ipsius potentiae, judicium vero operationis ex obiecto: potentiae enim cognoscuntur per actus, actus vero per obiecta: ct inde est, quod in definitione potentiae ponitur eius actus ct in definitione actus ponitur obiectum. Constat autem quod res ab eo a quo habet esse et speciem, ab eo etiam habet unitatem. Si ergo intellectus sit ct sortiatur speciem ab intelligibili. cum sit cius obiectum (dico intellectum in actu, cum nihil sit ante intclligere), manifestum est. quod si sit unus ct continuus sicut Plato posuit, quod eodem modo intellectus erit unus ct continuus, quo intelligibilia sunt unum et continuum: intellectus enim non est unus nisi sicut intclligentia, idest operatio eius quae est intclligere, ncc actus est unus nisi sicut obiectum eius est unum, quia actus distinguuntur penes obiecta. Unde, cum obiectum intellectus sint intclligibilia, hacc autem, scilicet intelligibilia, non sunt unum ut magnitudo seu continuum, sed sicut numerus, eo quod consequenter sc habeant, manifestum est, quod intellectus non est magnitudo, sicut Plato dicebat. Sed aut est impartibilis, sicut se habet ratio primorum terminorum, aut non est continuus sicut aliqua magnitudo, sed sicut numeras, inquantum unum post aliud intclligimus, ct saepe plures terminantur in unum, sicut in syllogismis terminantur proportiones in conclusionem.

112. — *Secundam rationem* ponit ibi « qualiter autem »

Quae talis est. Posset aliquis dicere, quod Plato non posuit magnitudinem in intellectu propter multa intelligibilia; sed oportet quod sit in intellectu magnitudo etiam propter unumquodque intelligibilium.

113. — *Contra.* Hoc non potest esse. Plato enim ponit, et opinatus est, quod intelligere non fiat per acceptionem specierum in intellectu, sed quod intellectus intelligat per quemdam contactum, inquantum scilicet occurrit et obviat speciebus intelligibilibus; et istum contactum attribuit circulo, sicut supra dictum est (1). Quaero ergo a tc, si intellectus est magnitudo, et intelligit secundum contactum, qualiter intelligat. Aut enim hoc quod intelligit, tangit secundum totum, aut secundum partem cius: si secundum totum contingens intelligit totum, tunc partes non erunt necessariae, sed erunt frustra; et sic non est necesse, quod sit intellectus magnitudo et circulus. Si vero secundum partes contingens, intelligit partes, aut hoc erit secundum plures partes, aut secundum unam tantum: si secundum unam tantum. sic idem quod prius, quia aliae erunt superfluae, ct sic non erit necessarium ponere intellectum habere partes. Si vero contingens secundum omnes partes, intelligct, aut hoc erit secundum partes punctalcs, aut secundum partes quantitatives: si secundum partes punctales, tunc, cum in qualibet magnitudine sint infinita puncta, oportet quod infinities tangat antequam intelligat; ct sic nunquam intelligct, cum non sit infinita pertransirc.

114. — Dicit autem *a* partes punctuates », non quod velit magnitudinem in partes punctales dividi, sed disputat ad rationem Platonis, qui fuit huius opinionis, quod corpus componeretur ex supcrficicbus, et superficies ex lineis, ct linea ex punctis. Quod ipse improbat in *sexto* (in principio) *Physicorum* (2), ubi ostendit quod punctum additum puncto nihil addit.

115. — Si vero intelligit contingens secundum partes quantitativas, tunc, cum quac-

(1) n. 109.
(2) Cap. I (S. Tbom., Ica. I-1I).

libet pars dividatur in multas partes, sequitur, quod multotics intclligat idem. Item euni omnis quantitas sil divisibilis in infinitum secundum eamdem proportionem, ct non secundum eamdem quantitatem, sequitur quod infinities intclligat. quod est inconveniens. Videtur ergo quod non contingat nisi semel; et sic nullo modo debet attribui intellectui magnitudo, neque quantum ad mulla intelligibilia. neque quantum ad unum.

116. — *Et notandum,* quod hic Aristoteles occulte ostendit, quod intellectus de natura sua non est partibilis, sed quid impartibile. Inielligibile enim in unaquaque rc est quidditas, et natura rei est tota in qualibet parte, sicut natura speciei est tota in quolibet individuo: tota enim natura hominis est in quolibet individuo, et hoc est indivisibile: unde illud quod est intelligibile in qualibet re, est indivisibile, et per consequens intellectus.

117. — *Tertiam rationem* ponit cum dicit « amplius quomodo »

Quae talis est. Constat quod si nos ponimus intellectum impartibilem, de facili patebit ratio, quomodo intelligat impartibile et partibile: quia impartibile intelliget secundum proprietatem suae naturae, eo quod impartibilis est, ut dictum est (3); partibile vero intclligct abstrahendo a partibili. Sed si intellectus ponatur partibilis secundum quod Plato vult, impossibile erit invenire rationem quomodo intclligit impartibile. Et sic videtur, quod inconvenienter Plato ponat intellectum esse magnitudinem seu partibilcm.

118. — *Quartam rationem* ponit cum dicit « necessarium autem »

Quae talis est. Tu dicis intellectum esse circulum, et dicis intellectum moveri: sed motus circuli est circulatio, motus vero intellectus est intelligcntia, hoc est intclligere: ergo si intellectus est circulus, dc necessitate intelligentia erit circulatio. *Sed hoc est falsum;* quia cum in circulatione non sit invenire actu principium neque finem, ut probatur in *octavo Physicorum* (4), sequitur etiam quod intelligentia seu operatio ipsius intellectus, quae est intclligere, nunquam terminatur. *Sed hoc est falsum·.* quia intelligcntia habet actu et principium et finem: ergo intelligentia ct circulatio non sunt idem, et per consequens ncc intellectus est circulus.

119. — Quod autem intelligentia habeat principium et finem actu, *probatur;* quia omnis intelligentia aut est practica, aut speculativa: sed constat quod practicarum intclligcntiarum termini sunt, idest fines. Nam omnes sunt alterius causa, scilicet operis, et ad opus terminantur. Speculativae etiam intelligcntiae finem habent, scilicet rationes, omnes enim terminantur ad aliquas rationes: quae quidem rationes, aut sunt « definitio », scilicet in simplici intelligcntia, « aut demonstratio », scilicet cum componit ct dividit. Sed demonstrationes primae cx principiis certis sunt, ct habent quodammodo finem syllogismum aut conclusionem.

120. — Et si dicatur, quod ex una conclusione sequitur alia, et sic non terminatur; nihilominus tamen potest dici, quod conclusiones non sunt circulares, quia non est circulo demonstrare, ut probatur in *primo Posteriorum* (5), sed tendunt in rectum: ct impossibile est in rectum invenire motum infinitum scu processum.

121. — Definitiones etiam habent principium et finem, quia non est ascendere in infinitum in generibus, sed accipitur quasi primum genus generalissimum: ncc etiam est descendere in infinitum in speciebus, sed est stare in specie specialissima. Unde genus generalissimum est principium, species vero specialissima sicut terminus scu finis in definitionibus. Et sic patet, quod omnis intelligcntia principium habet ct finem actu.

122. — *Quintam rationem* ponit cum dicit » amplius autem »

Quae pendet quodammodo cx praecedenti, et est quasi quoddam membrum cius. Supra enim probatum est (6), quod si intellectus est circulus, sicut Plato posuit, intelligcntia erit circulatio; ct probavit superiori ratione, quod intelligentia non est circulatio: *et hoc idem probat hic tali ratione.* Videmus quod haec differentia est inter circulationem ct alios motus, quia impossibile est in aliis motibus, unum et eurndem motum reiterari super eamdem quantitatem multotics. Et hoc apparet deducendo per singulas species motus. *In alteratione* enim impossibile est epmdem motum super idem reiterari: non enim idem secundum idem de albo fit nigrum, ct de nigro album. *In motu etiam augmenti* impossibile est unum ct idem secundum idem augmentai! et diminui. *In motu etiam locali* impossibile est eurndem motum secundum idem reiterari, quia in motu locali secundum rectum semper sunt duo termini, scilicet actu. Unde si reiteraretur, oportet termino ad quem uti bis, quia ut fine ct principio, et de necessitate interveniret ibi quies, et sic non esset idem motus numero. In circulatione vero solum hoc contingit, quod unus ct idem motus secundum eamdem quantitatem multotics reiteraretur. Cuius ratio est. quia in circulatione non sunt aliqui termini actu: et ideo, quantumcumque reiteretur, non intervenit quies, nec variatur motus.

123. — Ex hoc ergo sic arguit: Tu dicis, quod intellectus est circulus: ergo et intelligentia sic circulatio est: sed hoc est inconveniens, scilicet quod intelligentia sit circulatio: ergo ct primum.

O) η. 1(0.
(4> Cap. VIII (S. Tbom., l. XVI; XIX).
<5) cap. ni es. -mom., vm>.
(6) nn. 118-121.

124. — Quod *sit inconveniens ostendit.* Constat quod eadem circulatio secundum unum et idem multotics est, idest reiteratur: ergo si intelligcntia est circulatio, sicut dicis, intelligentia multotics secundum unum et eumdetn motum, et super idem multotics reiterabitur, ct sic multolies intclligct idem : intellectus enim movendo sc tangit, et tangendo intelligit, sicut ipsi dicunt, et circulariler multoties tangit idem, et sic multotics intclligct idem, quod est inconveniens.

125. — *Sextam rationem* ponit cum dicit • adhuc autem »

Quae talis est. Si intelligentia circulatio est, ut tu dicis, debet assimilari motui: sed nos videmus totum contrarium, quia intelligcntia magis assimilatur quieti, quam motui: ergo intelligentia non est circulatio. Quod autem magis assimilctur quieti quam motui, patet, quia, sicut ipse dicit in *septimo Physicorum* (7), non potest fieri aliquis sapiens, quando motus cius non resident ncc quiescunt. Unde in pueris, ct in omnibus in quibus motus non quiescunt, non de facili invenitur sapientia. Sed tunc aliquis sapientiam acquirit, quando quiescit: unde dicit, quod in quiescendo ct sedendo, anima fit sapiens et prudens.

126. — Sed *quia posset dici,* quod hoc verum est de simplici intelligcntia, sed non de syllogismo, ideo Aristoteles dicit quod eodem modo ct syllogismus assimilatur magis quieti quam motui. Et hoc patet. Ante enim quam sit syllogizatum de aliqua re, intellectus ct mens hominis fluctuat ad unam et ad aliam partem, ct non quiescit in aliqua. Sed quando iam est syllogizatum, determinate inhaeret uni parti, et quiescit in illa.

127. — *Septimam rationem* ponit cum dicit » at vero »

Quae talis est. Constat quod beatitudo animae est in intclligendo : sed beatitudo non potest esse in eo quod est violentum et praeter naturam, cum sit perfectio et finis ultimus animae: ergo, cum motus non sit secundum naluram ct secundum substantiam animae, sed praeter naturam eius, impossibile est quod intelligcre, quod est operatio animae ct in quo est beatitudo animae, sit motus, ut Plato dicebat. Quod autem motus sit praeter naturam animae, patet ex positione Platonis (8). Ipse cniin dixit animam componi ex numeris, ct postea dixit eam dispartitam in duos circulos, et reflexit (9) in septimo: ct ex hoc sequitur motus: ex quo apparet, quod motus non inest ei naturaliter, sed per accidens.

128. — *Octavam rationem* ponit cum dicit « laboriosum autem »

Quae talis est : videtur quod secundum opinionem Platonis, anima dc sua natura non sil unita corpori. Nam ipse posuit eam primo compositam ex elementis, ct postea complexam et adunatam corpori, et inde non posse recedere cum vult. *Inde sic.* Quandocumquc est aliquid unitum contra naturam suam alicui, ct non potest inde cum vult recedere, ei est poenale: et quandocumque aliquid in unione ad aliud deterioratur, est fugiendum et nocivum. Sed anima unitur corpori contra naturam suam, ut dictum est, ncc potest inde recedere cum vult, nec non ct deterioratur in unione ad corpus, sicut consuetum est dici a Platonicis et multis ex eis. Videtur ergo quod animae poenale est et fugiendum, esse cum corpore. Non ergo conveniens est dictum Platonis, scilicet quod anima composita cx clementis, primo commisceatur corpori.

129. — *Nonam rationem* ponit cum dicit α immanifesta autem »

Quae talis est. Plato loquitur de anima universi, et dicit eam moveri circulariler: sed secundum opinionem suam causa quare caelum movetur circulariler est immanifesta, idest non assignatur. Si enim caelum movetur circulariter, aut ergo hoc erit propter principia naturaliter, aut propter finem. Si dicatur quod naturaliter propter principia, aut erit propter naturam animae, aut propter naturam corporis caelestis. Sed non est propter naturam animae, quia moveri circulariler non inest animae secundum substantiam suam, sed per accidens, quia, ut dictum est (10), anima movetur per se et secundum suam substantiam motu recto, ct deinde aspectum rectum reflexit in circulos. Nec etiam propter naturam ipsius corporis caelestis, quia corpus non est causa motus animae, sed anima est magis corpori causa quod moveatur. Si autem dicatur quod propter finem, non potest assignari aliquis finis determinatus secundum eum, cum quaeritur quare sic movetur, et non alio motu, nisi quod sic Deus voluerit cum moveri. Sed Deus propter aliquam causam dignatus est caelum potius moveri quam manere, ct moveri sic, idest circularitcr, quam alio motu, quam causam Plato non assignat. Sed quia hanc assignare est magis proprium « aliis rationibus », idest in alio tractatu, scilicet in libro *de Caelo* (11), ideo dimittamus ipsam ad praesens.

130. — *Decimam rationem* ponit cum dicit « illud autem »

Quae non solum est contra Platonem, sed etiam contra multos alios; et *ducens est ad inconvenientia,* et ostendens eorum positiones deficientes. *Quae talis est.* Constat quod inter movens et motum est aliqua proportio, et inter agens ct patiens, et inter formam ct materiam. Non similiter enim quaelibet forma cuilibet corpori convenit et unitur, neque omne

<7> Cap. III (S. Thom., 1. VI, cire. med.).
48» nn. 46-51: 92-98.
(9) *Forte* reflect!.

<10> nn. 118-121.
(11) ctr. II Lib. Cap. V IS. Th , I. VII); ɐ< alibi ibid.

agens agit in omne patiens. Neque quodlibet movens movet quodlibet motum, sed oportet quod sit inter ea aliqua communicatio et proportio, ex qua hoc sit aptum natum movere, illud vero moveri. Patet autem quod isti philosophi posuerunt animam esse in corpore, et movere corpus: cum ergo loquantur de ipsa natura animae, videtur etiam necessarium, quod aliquid dixissent de natura corporis, propter quam causam uniatur corpori, et quomodo se habeat corpus ad eam, et quomodo comparatur corpus ad animam. Non ergo sufficienter determinant de anima dum conantur dicere solum quale quid sit anima, et negligunt ostendere quale quid sit corpus suscipiens ipsam.

131. — Ex quo convenit eis illud quod in fabulis Pythagoricis habetur, quod quaelibet anima in quodlibet corpus ingrediatur, puta si casu contingat in corpus elephantis intrare animam muscae. Quamvis hoc non possit esse, cum unumquodque corporum, et maxime animalium, habeat propriam formam et propriam speciem, et proprium movens et proprium motum, et multum differat corpus vermis a corpore canis, et corpus elephantis a corpore culicis. Hoc tamen dicentes, scilicet quod quaelibet anima quodlibet corpus ingreditur, dicunt simile, ac si quis dicat artem textrinam ingredi in fistulas, et aerariam in tclariam. Et tamen si ipsis artibus inesset natura ingrediendi corpora, seu organa ex seipsis, non quaelibet in quodlibet ingrederetur, sed fistulativa ingrederetur in fistulas, non in lyras, cytharatha autem in cytharas. et non in fistulas: eodem igitur modo si animae cuilibet sit corpus, unaquaeque anima non quodlibet corpus ingreditur, immo ipsa anima idoneum format sibi corpus, et non assumit paratum. Sic ergo Plato et alii philosophi loquentes tantum de animae natura, insufficienter dixenint, non determinantes quod sit corpus conveniens cuilibet animae, et qualiter et quale existens uniatur sibi.

LECTIO IX.

Quorumdam minus recte de anima philosophandum opinionem variis argumentis reprobat, qui eam esse harmoniam existimaverunt.

C. IV. Alia autem quaedam opinio tradita est dc anima, credibilis quidem mullis, et nulla inferior carum, quae dictae sunt, rationibus tamen tamquam poenis castigata, atque damnata, et in iis qui in communi fiunt sermonibus. Harmoniam enim quamdam dicunt.

Etenim harmoniam temperamentum, ct compositionem esse contraiiorum. et corpus componi cx contrariis.

Et quidem harmonia quaedam ratio mixtorum est, aut compositio; animam autem neutrum possibile est esse horum.

408a Amplius autem movere non est harmoniae: animae autem attribuunt hoc omnes.

Congruit autem magis de sanitate dicere harmoniam, et omnino dc corporeis virtutibus quam dc anima. Manifestum autem, si aliquis tentaveiit reddere passiones ct opera animae harmonia quadam: difficile enim adaptare.

Amplius autem dicimus harmoniam in duo respicientes, maxime quidem propriam magnitudinem in habentibus motum ct positionem compositionum ipsarum, cum sic congruant, ut nullum congcneum praetermittatur. Hinc autem et eorum, quae commiscentur, rationem. Neutro quidem igitur modo rationabile. Compositio autem partium corporis multum investigabilis est. Multae enim compositiones panium, ct multipliciter sunt. Cuius igitur et quomodo congruit opinari, intellectum compositionem esse, aut et sensitivum et appetitivum? Similiter autem ct inconveniens ct rationem mixtionis esse animam. Non enim eamdem habet rationem commixtio elementorum, secundum quam caro, et secundum quam os: accidet igitur multas animas habere. Et secundum omne corpus, siquidem omnia, ex clementis commixtis sunt, commixtionis autem ratio harmonia et anima.

Investigabit autem hoc utique aliquis ab Empedocle unumquodque enim notum in ratione quadam dicit esse. Utrum igitur haec ratio anima est, an magis alterum aliquid, cum sic in membris ingeneratur?

Amplius autem, utrum concordia cuiuslibet mixtionis causa, an cius quae secundum rationem?

Et hoc utrum ratio est. an alterum aliquid praeter rationem? Hacc quidem igitur habent huiusmodi dubitationes.

Si vero alterum est a mixtione anima: quid igitur simul cum carnis esse interimitur, ct esse aliis partibus animalis? Adhuc autem siquidem unaquaeque partium habet animam, si non est anima ratio compositionis: quid est quod corrumpitur anima digressa?

Quod quidem igitur neque harmoniam possibile est esse animam, neque circulantor moveri, manifestum est cx dictis. Secundum accidens autem moveri est, et movere scipsam, ut moveri quidem in quo est, hoc autem moveri ab anima. Aliter autem non est possibile moveri secundum locum ipsam.

SYNOPSIS (Lect. IX.)

Reprobata opinione Platonis (91-131).
Hic reprobat aliam opinionem Platonicae conformem 132-145.
Exponit *in quo convenit et disconvenit* haec alia opinio cum Platone 132.
Ponit istorum opinionem, eiusque rationem 133-134.
Exponit ipsam opinionem 133.
Ponit rationem 134.
Disputat contra hanc opinionem 135-143.
Generaliter ad ipsammet positionem 135-140.
Ponit *primam* rationem 135.
Ponit *secundam* rationem 136.
Ponit *tertiam* rationem 137.
Ponit *quartam* rationem 138-140.
Specialiter disputat ad ponentem, *scii, contra Empedoclem* 141-143.
Ponit *primam* rationem 141.
Ponit *secundam* rationem 142.
Ponit *tertiam* rationem 143.
Ostendit quomodo haec opinio est multum probabilis 144-145.
Ponit rationem probabilitatis 144.
Concludit et epilogat 145.

132. — Postquam Philosophus reprobavit opinionem Platonis, *hic consequenter reprobat quamdam aliam opinionem conformem opinioni Platonis quantum ad aliquid.* Fuerunt enim quidam, qui dixerunt quod anima erat harmonia: et isti concordaverunt cum Platone in hoc, quod Plato dixit quod anima erat composita ex numeris harmonicis, hi vero quod erat harmonia. *Sed differebant in hoc.* quod Plato dixit quod anima erat harmonia numerorum, hi vero dixerunt, quod ïarmonia tam compositorum quam mixtorum, vel contrariorum, erat anima. Circa hoc autem tria facit. *Primo enim ponit opinionem istorum et rationem opinionis.* Secundo disputat contra dictam opinionem, ibi, « Et quidem harmonia, etc. ». Tertio ostendit quomodo haec opinio est multum probabilis, ibi, « Si vero alterum anima « est, etc. ».

133. — Circa primum duo facit. *Primo enim ponit dictam opinionem de anima;* dicens, quod quaedam opinio tradita est ab antiquis de anima, quae videbatur habere rectas rationes, et non solum in speciali de anima, sed etiam quantum ad id quod commune est ad omnia principia. Et dicit « quantum ad id « quod commune est », quia antiqui philosophi nihil tractaverunt de causa formali, sed tantum de materiali. Et inter omnes, illi qui magis visi sunt appropinquare ad causam formalem fuerunt Democritus et Empedocles: qui, scilicet Empedocles, dixit quod omnia constabant cx sex principiis: quorum quatuor posuit materialia, scilicet quatuor elementa: et duo formalia partim activa, et partim materialia, scilicet amicitiam et litem. Et dicebant quod haec principia materialia habebant inter se quamdam proportionem, quae resultabat ex cis, ita quod conveniebant in aliquo uno, quia sine hoc non possent esse simul. Et hanc dicebant formam rerum ct harmoniam quamdam esse. Unde sicut de aliis formis, sic dicebant dc anima, quod erat harmonia quaedam.

134. — Secundo cum dicit « etenim har- < moniam »

Ponit rationem huiusmodi opinionis; dicens, quod harmonia est complexio et proportio ct temperamentum contrariorum in compositis ct mixtis. Et haec proportio, quae est inter ista contraria, dicitur harmonia, et forma illius compositi. Unde, cum anima sit quaedam forma, dicebant ipsam esse harmoniam. Dicitur autem haec opinio fuisse cuiusdam Dynarchi et Simiatis et Empedoclis.

135. — Consequenter cum dicit « ct « quidem »

Disputat contra opinionem praedictam. Et circa hoc duo facit. *Primo enim disputat generaliter ad positionem dictorum philosophorum.* Secundo vero in speciali ad ponentem, scilicet contra Empedoclem, ibi, < Investigabit < autem hoc etc. ». Ad positionem autem obiicit quatuor rationibus: *quarum prima talis est.* Constat quod harmonia proprie dicta est consonantia in sonis: sed isti transumpserunt istud nomen ad omnem debitam proportionem, tam in rebus compositis ex diversis partibus quam in commixtis ex contrariis. Secundum hoc ergo harmonia duo potest dicere: quia vel ipsam compositionem aut commixtionem, vel proportionem illius compositionis seu commixtionis. Sed constat quod neutrum istorum est anima; ergo anima non est harmonia. Quod autem anima non sit compositio sive proportio compositionis, patet. Isti enim accipiunt animam, ut substantiam quamdam; sed illa duo sunt accidentia: non ergo idem sunt.

136. — *Secundam rationem* ponit cum dicit « amplius autem »

Quae talis est. Constat quod omnes philo-

sophi dicunt quod anima movet: sed harmonia non movet, immo relinquitur ex movente, et sequitur: sicut ex motu chordarum, qui est per musicam, relinquitur harmonia quaedam in sono Et cx applicatione et contcmpcratione partium a componente relinquitur proportio quaedam in composito. Ergo si anima est harmonia, et haec relinquitur cx harmonizatore. oportebit ponere aliam animam, quae harmonizet.

137. — *Tertiani rationem* ponit cum dicit « congruit autem »

Quae talis est. Philosophus dicit in *quarto Physicorum* (1). Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conveniat operationibus ct passionibus illius rei: tunc enim definitur optime quid est res, quoniam non solum cognoscimus substantiam ct naturam ipsius rei, sed etiam passiones et accidentia eius. Si ergo anima est harmonia quaedam, oportet quod per cognitionem harmoniae deveniamus in cognitionem et operationum, ct accidentium animae. Sed hoc est valde difficile, ut puta si velimus operationes animae in harmoniam referre. Cuius enim harmoniae erit sentire, ct cuius amare aut odire, et intelligere? Sed per cognitionem harmoniae magis congruit (2) venire in cognitionem accidentium corporum; ut si velimus cognoscere sanitatem, dicemus quod est complexio adaequata ct contemperata humorum et qualitatum in corpore: et sic de aliis corporeis virtutibus. Et sic harmonia magis esse attribuenda corpori quam animae.

138. —I *Quartam rationem* ponit cum dicit * amplius autem >

Quae talis est. Harmonia invenitur aliquando in compositis et habentibus compositionem et motum; quia quando haec sic invicem simul ponuntur ct ordinantur, *a* ut nullum con- - geneum praetermittatur » idest ut nullus defectus eiusdem generis ibi sit, tunc illae partes dicuntur bene harmonizatae, et compositio ipsarum vocatur harmonia, sicut ligna ct lapides. ct alia corpora naturalia. Sic etiam et chordae, quando bene ordinatae sunt, vel fistulae, ut ex inde consonantia sonorum resultet, dicuntur bene harmonizatae; ct huius (3) consonantia dicitur harmonia, et hoc modo proprie dicitur harmonia. Aliquando invenitur in corporibus mixtis ex contrariis. Quando enim aliqua contraria sunt complexa et commixta in aliquo, ita ut nulla repugnantia seu excessus alicuius contrarii sit ibi, utputa calidi aut frigidi, aut humidi aut sicci, tunc illa dicuntur bene harmonizata, et horum ratio idest proportio dicitur harmonia. Si ergo anima est harmonia, secundum aliquem istorum modorum diceretur. Sed constat quod neutro istorum modorum rationabile est animam dici harmoniam; ergo male dicunt animam harmoniam esse.

139. — Et quod neutro istorum modorum anima dicatur harmonia, patet. Non enim anima potest dici harmonia, secundum quod invenitur in rebus compositis ct habentibus compositionem; quod patet. Nam ordo partium compositarum in corpore est valde manifestus: facile enim est scire ordinem ossium ad ossa, et nervorum ad nervos, et brachii ad manum, et carnis ad ossa. Sed ratio ordinis partium animae est nobis immanifesta. Non enim per hoc possumus scire ordinem qui est inter intellectum ct sensum ct appetitum ct huiusmodi.

140. — Nec etiam potest dici harmonia secundum proportionem corporum commixtorum ex contrariis. *Et hoc duplici ratione.* Una ratio est. quia diversa proportio invenitur in diversis partibus corporis: nam commixtio elementorum non habet camdem rationem, idest proportionem, secundum quam est caro, ct secundum quam est os: ergo in diversis partibus erunt diversae animae secundum diversam proportionem ct multiplicationem partium animalis. *Alia ratio est.* quia omnia corpora sunt commixta cx clementis et contrariis: si ergo proportio commixtionis in quolibet corpore est harmonia, et harmonia est anima; ergo in quolibet corpore erit anima: quod est inconveniens. Et sic patet, quod inconvenienter dicunt animam esse harmoniam.

141. — Consequenter cum dicit « investi- « gabit autem »

Disputat contra Empedoclem : et ponit contra eum tres rationes quas non deducit. *Quarum prima talis est:* Ipsi ponunt quodlibet corpus consistere « ratione, » idest proportione quadam, quam dicunt harmoniam, et hanc dicunt animam: quaero ergo, utrum anima sit ipsa ratio, idest proportio commixtionis, aut aliquid aliud a proportione? Si tu dicis quod est ipsa proportio, tunc, cum in uno corpore sint diversae proportiones secundum diversas partes, sequuntur duo inconvenientia: scilicet quod multae animae sunt in uno corpore secundum diversas partes, ct quod in quolibet mixto sit anima. Si dicas quod est aliud quam proportio, tunc, cum proportio sit harmonia, anima non erit harmonia.

142. — *Secundam rationem* ponit cum dicit « amplius autem »

Quae talis est. Empedocles ponebat quod amicitia esset causa congregationis in rebus, ct lis causa disgregationis: sed in congregatione fit aliqua proportio: quaero ergo, utrum amicitia sit causa cuiuslibet congregationis, aut tantum congregationis harmonizatae? Si tu dicas, quod amicitia est causa cuiuslibet congregationis, tunc oportebit ponere aliquid aliud ab amicitia, quod causct huiusmodi proportionem et harmoniam in congregationibus harmonizatis: vel erit dicere, quod huiusmodi harmonizatio est a casu. Si tu dicas, quod est

(1) Cap. IV (S. Thom.. l. V).
(2) *Forte* cootinsit.
O) *Lege* huiusmodi.

causa solum congregationis harmonizatac, tune amicitia non crit causa omnis congregationis: quod est contra cum.

143. — *Tertiam rationem* ponit cum dicit « et hoc utrum »

Quae talis est. Empedocles dicit quod amicitia est quae facit congregationem in rebus. Quaero ergo utrum amicitia sit idem cum ipsa congregatione harmonizata, aut non? Si dicatur quod est idem, tunc, cum nihil sit causa suiipsius, amicitia non crit causa illius congregationis, sicut Empedocles dicebat. Si vero dicatur quoti non est idem, *contra.* Congregatio harmonizata nihil aliud est, quam convenientia quaedam: amicitia vero videtur esse quaedam convenientia: ergo est idem: ct sic idem quod prius.

144. — Consequenter cum dicit * si vero »

Ostendit quomodo haec opinio est multum probabilis; dicens, quod ideo videtur haec opinio probabilis, quia posito uno ponitur aliud, et remoto uno removetur alterum; nam (4) recedente ab aliquo corpore harmonia, recedit anima, ct permanente harmonia permanet anima. Sed hoc non sequitur; quia proportio huiusmodi non est forma, sicut ipsi credebant, sed est dispositio materiae ad formam. Et si accipiatur proprie harmonia compositionis pro dispositione, bene sequitur, quod manente dispositione materiae ad formam manet forma, et destructa dispositione, removetur forma. Non tamen quod harmonia sit forma, sed dispositio materiae ad formam.

145. — Secundo cum dicit « quod qui- « dem »

Concludit et epilogat. quod anima non movetur circulariter, sicut Plato dixit. Nec est harmonia, sicut Empedocles asseruit. Movetur autem secundum accidens, sicut diximus supra (5), ct movet scipsam. Et quod moveatur secundum accidens, patet; quia movetur inquantum movetur corpus in quo est, corpus autem movetur ab anima. Alio modo non est moveri ipsam secundum locum nisi per accidens.

(4) *Al.* non.

(5) nn. 75-86.

LECTIO X.

Destruit illorum sententiam, qui animam per se moveri physice existimaverunt.

Scq. C.1V. *b* Rationabilius autem dubitabit utique aliquis de ipsa tamquam quae movetur. in huiusmodi respiciens. Dicimus enim animam tristari, gaudere, confidere, timere. Amplius autem irasci, ct sentire, et intelligcrc. Haec autem omnia motus esse videntur, unde opinabitur aliquis ipsam moveri.

Hoc autem non est ncccssc. Si enim ct quam maxime gaudere, aut dolere, aut intclligere, motus sunt, ct unumquodque moveri aliquid: moveri autem est ab anima, ut irasci aut timere, in eo quod corpus (1) quodammodo movetur. Intelligcrc autem aut talc est, aut forsitan alterum aliquid.

Horum autem accidunt alia quidem, secundum loci mutationem quibusdam motis; alia vero secundum altcralionein. Qualia autem ct quomodo, alterius rationis est. Dicere autem irasci animam, simile est, ct si aliquis dicat cam texere vel aedificare. Melius enim fortassis est non dicere animam misereri, aut addiscere, aut intelligcrc, sed hominem anima. Haec autem non tamquam motu in illa existente, sed aliquando quidem usque ad illam, aliquando autem ab illa. Ut sensus quidem ab his, reminiscentia vero ab illa, ad motus qui sunt in sensibilibus organis, aut quietes.

Intellectus autem videtur innasci substantia quaedam existons ct non corrumpi. Maxime enim corrumperetur utique ab ea, quae est in senio, debilitate. Nunc autem quemadmodum in sensitivis accidit. Si enim accipiat senex oculum iuvenis, videbit sicut et iuvenis: quare senium non est in sustinendo aliquid animam, sed in quo, sicut in ebrietatibus ct infirmitatibus. Intelligcrc igitur ct considerare marcescunt alio quodam interius corrupto; ipsum autem impassibile est. Cogitare autem, et amare, ct odire, non sunt illius passiones, sed huius, habentis illud, secundum quod illud habet. Quare ct hoc corrupto, non reminiscitur, neque amat. Non enim illius erant, sed communis, quod quidem destructum est. Intellectus autem fortassis divinius aliquid ct impassibile est. Quod quidem igitur non possibile moveri animam, manifestum cx his. Si autem penitus non movetur, manifestum quod neque a seipsa.

SYNOPSIS (Lcct. X.)

Positis rationibus dicentium: «animam moveri cx co quod movet corpus» 132-145.
Hic evidentiori ratione sumpta ex operibus animae vult ostendere quod ipsa moveatur 146-167.
Movet dubitationem dicentium: « animam moveri cx operibus animae » 146.
Solvit motam dubitationem 147-167.
Praemittit quaedam scitu necessaria 147-148.
De modo procedendi Aristotelis in inquisitione veritatis 147.
De opinione contraria; concludit contra quos est disputandum 148.
Ostendit huiusmodi operationes *non esse motus animae* 149-162.
Reiicit suppositum opinionis 149.
Ostendit hoc *ratione,* ac *simul concludit* quod sunt ab anima 150.
Probat *ratione et exemplis* quod sunt ab anima 151-156.
Praenotat quaedam dc operationibus animae 157-160.
Cbncludit ad propositum 161.
Praenotat similiter alia, ct ea applicat ad rem 162.
Probat operationes praedictas esse conluncti. non animae 163-167.
Hoc facit cx principio sumpto contrariorum 163.
Corroborat idem *exemplo aliquo* scii, senectutis 164.
Animadvertit aliqua *circa intentionem Aristotelis* 165.
Declarat amplius suam intentionem 166.
Concludit propositum principale: « non est possibile animam moveri * 167.

) *Lege* coc. *ut in alta trandatione.*

146. — Postquam Philosophus posuit rationes illorum qui dixerunt animam moveri ex eo quod ipsa movet corpus, et disputavit contra eos, *hic consequenter vult ostendere, quod evidentior ratio, quod anima moveatur, potest sumi ex ipsis operationibus animae.* Et circa hoc duo facit. *Primo enim movet dubitationem illorum, qui dixerunt animam moveri ex operibus animae.* Secundo vero solvit dubitationem huiusmodi quantum ad propositum pertinet, ibi, « Hoc autem non est ncccssc etc. ». Dicit ergo primo , quod licet praedicti philosophi dubitaverint utrum anima moveretur ex eo quod movet corpus, tamen ▮ rationabilius », idest probabilius dubitabit aliquis de anima, quod moveatur « considerans in huiusmodi » quae dicentur, idest in operationibus animae. Ex his enim poterit probabiliter ostendi, quod anima movetur. < Nos enim dicimus animam « tristari, gaudere, confidere », idest audere « et timere ». Amplius autem dicimus ipsam irasci, sentire et intelligcrc. Cum ergo haec omnia sint operationes animae, ct sint motus quidam, videtur quod anima moveatur. Haec autem dubitatio videtur magis probabilis quam superior. Nam illa considerat motum animae ex motu corporis. Dicebat enim quod nihil movet, nisi moveatur. Unde, cum anima moveat corpus, manifestum est, quod ipsa movetur. Haec vero opinio considerat motum ipsius animae ex propriis operationibus animae.

147. — Consequenter cum dicit * hoc « autem »

Solvit dubitationem. Circa quod sciendum est. quod quando Aristoteles inquirit veritatem aliquam solvendo et obiiciendo, aliquando obiicit et solvit post determinatam veritatem, ct tunc obiicit ct solvit secundum suam opinionem: aliquando vero ante determinatam veritatem, et tunc obiicit ct solvit supponendo opiniones aliorum, ct non secundum suam opinionem et veritatem, quam ipse opinatur. Et huius exemplum habemus in *tertio Physicorum* (1), ubi Philosophus disputat contra ponentes infinitum, ct utitur contra cos multis rationibus, quae secundum se sunt falsae, licet secundum illos reputentur verae; puta quod omne corpus habet levitatem et gravitatem. Cuius ratio est, quia hoc, scilicet utrum corpus habet levitatem ct gravitatem, nondum determinaverat. quod postea determinavit in libro de Caelo (2): et ideo reiteravit ibi quaestionem de infinito. Hunc autem modum obiiciendi et solvendi servat hic Aristoteles; unde ct procedit contra eos supponendo illorum opiniones.

148. — IIIi enim, et maxime Platonici, opinati sunt, quod tristari, gaudere, irasci, sentire, et intelligere, ct huiusmodi quae dicta sunt (3), sint motus animae. Et quod quodlibet illorum, etiam iutelligerc, fiat per organum determinatum, et quantum ad hoc non sit differentia inter sensitivam et intellectivam, et quod omnis anima, non solum intellectiva, sit incorruptibilis. Aristoteles vero omnia ista concedit. Ipse enim supponit quod huiusmodi operationes fiant per determinata organa, etiam intelligere. Et quod omnis anima sit incorruptibilis. Hoc tantum negat, scilicet quod huius (4) operationes, scilicet sentire, gaudere, et huiusmodi, sint motus animae, sed motus coniuncti; et quantum ad hoc disputat contra cos.

149. — Et circa hoc duo facit. *Primo enim ostendit, quod huiusmodi operationes non sunt motus animae.* Secundo vero probat hoc quodam medio, ibi, < Intellectus autem etc. ». Dicit ergo, quod isti dicunt duo. *Et primo,* quod gaudere et tristari et huiusmodi, sunt motus. *Secundo,* quod haec attribuuntur animae, scilicet quod irascatur, gaudeat, sentiat et huiusmodi; et sic videtur quod anima moveatur. Sed hoc non est necessc; immo utrumque istorum est falsum: scilicet quia neque huiusmodi operationes sunt motus, ct neque attribuuntur animae, scilicet quod irascatur, gaudeat, sentiat, et huiusmodi. Sed dato quod sint motus, et loquamur de cis secundum quod sunt motus, nihilominus tamen falsum est quod attribuantur animae, et per consequens quod secundum huiusmodi operationes moveatur. Quod sic patet.

150. — Constat enim quod si huiusmodi operationes sunt motus et attribuantur animae, quod non attribuuntur sibi nisi secundum aliquas determinatas partes corporis; sicut sentire non attribuitur animae, nisi in aliqua parte corporis, ut in oculo, sensus qui est per visum, et irasci in corde, ct sic dc aliis. Similiter manifeste apparet, quod non sunt animae tantum motus, sed coniuncti. Sunt tamen ab anima, ut puta in hoc quod est irasci. Anima enim iudicat aliquid esse dignum ira, cor autem animalis ex hoc movetur, ct fervet circa ipsum sanguis. Sic autem se habet ad timores. Nam aliqua panicula corporis contrahitur ad terribile et alteratur, et similiter de aliis. Et sic anima non movetur, sed est moveri ab ea in eo quod aliquid, ut cor. quodammodo movet. Et quia ipse determinabit inferius (5) quod intelligere est quaedam operatio animae, in qua non communicat cum corpore, et non est coniuncti; ideo dicit, quod intelligere forsitan est aliquid alterum ab operationibus coniuncti. Et dicit « forsitan », quia non loquitur definiendo, sed supponendo. Quia vero dixit quod huiusmodi motus non sunt animae, sed coniuncti, sunt tamen ab anima.

151. — Ideo cum dictt « horum autem »

Vult ostendere quod huiusmodi motus corporis sunt ab anima secundum loci mutatio-

<|) Cap. IV-VĨ1I (S. Thom.. tcct. VI-XI1I).
<2) Lib. I. cap. III. 1-3 (S. Thom.. Icet. *V).*
(3) n. 146.
<4) *Lege* huiusmodi.
(5) nn. 377: 684-6I&

nes. Sicut patet in ira, quae fit in anima motis quibusdam particulis ipsius corporis, scilicet moto corde. Ex ira enim sanguis exit ad partes exteriores, motus a fervore cordis. Alia vero est secundum altcrationem, sicut patet in timore. Nam cor ad terribile contrahitur et infrigidatur, et alteratur homo et pallescit. Quales autem passiones sint, ct quomodo moveantur. alterius rationis est dicere. Sic igitur patet quod huiusmodi motus non sunt animae. sed corporis ab anima, ut dictum est (6).

152. — Sicut ergo animal habet operationes corporales, ct huiusmodi non sunt animae. sed corporis, seu coniuncti, ita et huiusmodi operationes, scilicet sentire et gaudere, ct huiusmodi, non debent referri ad animam, sed ad coniunctum. Nam si aliquis dicat animam irasci, et secundum huiusmodi operationes moveri, simile est ac si dicat ipsam animam texere vel aedificare, aut cytharizare. Nam et anima est causa horum motuum. Habitus enim aeditícativus et textivus, et cytharizandi est in ipsa anima, ct huiusmodi ab anima sunt. Sed sicut melius est dicere quod aedificator aedificat, non ars, licet aedificator aedificet per acdificativam artem, sic fortassis melius est dicere quod anima non miseretur neque addiscit, neque intelligit, sed homo per animam. Dicit < Fortassis intelligere » quia loquitur supponendo, ut dictum est (7).

153. — Quia vero per hoc, quod dicit quod *non movetur anima, sed homo per animam,* posset intelligi quod motus existeret in anima sicut in subiecto; ideo removet hoc. dicens, quod cum dico hominem moveri ab anima, non sic dico quod motus in illa, scilicet in anima, existât, sed quasi ab illa.

154. — Cum enim dico, *hoc movetur per hoc.* istud potest dupliciter intelligi. Vel quia aliquando ipsa res, qua aliquid movetur, motum (8) sustinet: ut cum dico hominem moveri pede, quia ipse pes movetur (9). Vel quia ipsa aliquando res non sustinet motum, sed impellit aliquid ad motum. Et hoc modo homo dicitur moveri per animam.

155. — Et in hoc *est duplex motus.* Quia aliquando anima est ut terminus motus, quando scilicet motus est ad illam, scilicet ad animam. sicut in apprehensione sensibilium. Nam quando anima apprehendit exteriora sensibilia, tunc virtus sensitiva, quae est in organo, nititur ct movetur ad remittendum ct reducendum species et intentiones rerum sensibilium « usque ad illam », scilicet ad animam. Aliquando vero est principium ut (10> motus, quando scilicet motus operationis initiatus est « ab illa », scilicet ab anima, ut est in reminiscentia, a qua intentiones et phantasmata rerum occultata et recondita educuntur ad intclligendum res sensibiles. Sive autem motus aut quietes dicat aliquis, phantasmata huiusmodi sint derelicta interius, non refert quantum ad praesentem materiam.

156. — Patet igitur quod huiusmodi motus non attribuuntur animae, sed sunt coniuncti, ab ipsa anima tamen, et non sicut motu existente in ipsa anima.

157. — Notandum tamen quod haec solutio praedictae dubitationis non est distinctiva ct definitiva veritatis, *sed obviativa.* Sciendum enim, quod motus attribuuntur operationibus animae, a diversis diversimode. Nam tripliciter invenitur motus in operationibus animae. In quibusdam enim invenitur motus proprie, in quibusdam minus proprie, in quibusdam vero minime proprie.

158. — Proprie enim invenitur motus in operationibus animae vegetabilis, et in appetitu sensitivo. In operatione quidem animae vegetabilis, est proprie motus, quando movetur in esse naturae per nutrimentum, ct hic est motus augmenti; et secundum hoc anima vegetabilis se habet ut agens, corpus vero ut patiens. In appetitu vero sensitivo proprie invenitur motus, et secundum allerationem et secundum motum localem. Nam ad appetitum alicuius rei, homo statim movetur et alteratur, vel ad iram, sicut in appetitu vindictae, vel ad gaudium sicut in appetitu delectabilis. Item cx hoc movetur etiam sanguis, qui est circa cor, ad partes exteriores, et etiam homo de loco ad locum ad consequendum id quod appetit.

159. — Minus vero proprie invenitur motus in operationibus animae sensitivae. In his enim non est motus secundum esse naturae, sed solum secundum esse spirituale, sicut patet in visu cuius operatio non est ad esse naturale, sed spirituale: quia est per species sensibiles secundum esse spirituale receptas in oculo. Sed tamen habet aliquid de mutabilitate, inquantum scilicet sublectum virtutis visivac est corpus. Et secundum hoc habet rationem motus, licet minus propriam. Non enim dicitur motus in operationibus proprie, nisi cum operatio illa est ad esse naturae.

160. — Minimum autem de proprietate motus, *ct nihil nisi metaphorice,* invenitur in intellectu. Nam in operatione intellectus non est mutatio secundum esse naturale, sicut est in vegetabili, nec subiectum spirituale quod immutetur, sicut est in sensibili. Sed est ibi ipsa operatio, quae quodammodo dicitur motus, inquantum de intelligente in potentia fit intclligens in actu. DilTert tamen a motu eius operatio, quia cius operatio est actus perfecti, motus vero est actus imperfecti.

161. — Et ideo patet quomodo operationes animae vegetabilis et sensitivae, non sunt motus animae, sed coniuncti. Operationes au-

ti) n. 150.
(7) ibid.
(8) *Al.* motus.
<9) *Al.* moveretur.
(10) *Fortasie redundat* ut, *vel legendum* principium unde motus.

tcm intellectus non dicuntur motus nisi metaphorice, et sunt solum animae intellectivae absque aliquo determinato organo.

162. — Sciendum etiam, quod sicut in sensu invenitur vis appetitiva ct apprehensive, ita et intellectu invenitur vis appetitiva et apprehensiva. Et ideo haec: amor, odium, gaudium ct huiusmodi, possunt intclligi, et prout sunt in appetitu sensitivo, et sic habent motum corporalem coniunctum; et prout sunt in intellectu ct voluntate tantum absque omni affectione sensitiva, et sic non possunt dici motus, quia non habent motum corporalem coniunctum. Et inveniuntur etiam in substantiis separatis, secundum quod in sequentibus melius patebit.

163. — Consequenter cum dicit ▮ intellectus « autem »

Vult probare quae ostendit, scilicet quod huiusmodi operationes, etiam si sint motus, sicut ipsi dicebant, *non attribuuntur animae, sed corpori et coniuncto.* Et hoc probat per quamdam opinionem illorum, quae erat famosa tempore suo, scilicet, quod omnis anima est incorruptibilis; ct hoc secundum cos erat de intellectu ct de omni anima. Dicit ergo, quod videtur praedictis philosophis quod intellectus sit quaedam substantia, quae est in fieri et.nondum completa, ct quod non corrumpitur. Cuius ratio est, quia nos videmus quod omnes debilitationes quae fiunt circa intellectum ct sensum, non attingunt ad ipsam animam secundum se, sed proveniunt ex debilitate organi. Unde videtur quod intellectus et omnis anima sit incorruptibilis, ct quod debilitatio in cius operationibus non sit ex eo quod ipsa corrumpatur, sed ex eo quod debilitantur organa.

164. — Si enim corrumperetur anima, maxime corrumperetur a debilitate quae est in senectute, sicut accidit in organis sensitivis, quae debilitantur ex senectute: -tamen anima non debilitatur ex hoc: quia si senex accipiat oculum iuvenis, videbit ut iuvenis. Quare senectus debilitat, non quidem quod ipsa anima patiatur seu virtus sensitiva, sed id in quo est. Sicut in aegritudinibus et in ebrietatibus non debilitatur anima, sed corpus. Sic ergo « intelli- « gere », idest simplex apprehensio « et consi- « derare », idest operatio intellectus quae est in componendo ct dividendo, « marcescunt », non quidem quod intellectus corrumpatur et patiatur, sed « corrupto quodam alio inte- « rius », idest corrupto aliquo, quod est organum intellectus. < Ipsum autem intelligere « est impassibile * (11).

165. — Hoc autem dicit Aristoteles non quod sit huius opinionis, quod credat intellectum habere determinatum organum corporale; sed sicut dictum est (12), ipse hic loquitur supponendo opiniones istorum philosophorum, qui, sicut dictum est (13), erant huius opinionis, quod omnes operationes animae, et etiam ipse intellectus, haberent organa determinata. Et ideo secundum hoc assignat quare intelligere marcescat; quia huiusmodi operationes, quae sunt intelligere, amare ct odire, sunt passiones « illius », scilicet animae (supponendo loquitur), « sed huius habentis », scilicet coniuncti seu organi corporalis. Organi dico habentis « illud », scilicet intelligere ct huiusmodi « secundum quod illud habet ». Unde « corrupto hoc » scilicet determinato organo huiusmodi operationis, quae est amare seu intelligere, non rememoratur neque amat, scilicet anima. Cuius ratio est, quia huiusmodi passiones non erant animae tantum < sed communis » scilicet coniuncti: quod est iam destructum ct corruptum. Si ergo omnes huiusmodi motus ct operationes debilitantur non propter animam, sed propter debilitatem corporis seu organi, ut dictum est (14): manifestum est, quod non sunt animae tantum, sed coniuncti; ct per consequens, quod anima non movetur, sed coniunctum, licet anima.

166. — Quia vero Aristoteles locutus est hic de intellectu, supponendo opiniones aliorum, sicut iam patet; ne credatur quod ipse opinetur intellectum sic esse ut supposuit, ideo removet hoc, dicens, quod « Fortassis intclle- « ctus est aliquid divinius ct impassibile », idest aliquid altius ct aliqua maior potentia, ct per consequens operatio ipsius animae, quam dicatur hic. Dicit autem « fortassis » quia nondum hoc determinaverat, sed postea hoc in tertio ostendit (15). Unde patet quod supponendo loquitur.

167. —- Consequenter concludit ex omnibus dicens, quod manifestum est ex omnibus his, quae dicta sunt, quod non est possibile animam moveri. Quod si non movetur aliquo modo, manifestum est quod non movetur a seipsa huiusmodi motibus, sicut isti ponebant.

(11) *Al.* paisibilc.
(12) n. ISO.
(13) ŋ. 146.
(14) nn. 163-164.
(15) n. 671. ».

LECTIO XI.

Eorum opiniones variis argumentis reiicit, qui animam definierunt esse numerum seipsum moventem.

Seq. C.1V. Mulio autem his, quae dicta sunt. irrationabilissimum dicere animam esse numerum seipsum moventem. Insunt enim his impossibilia. Primo quidem ea, quae ex eo accidunt, quod animam moveri asserunt. Propria autem ex eo quod dicunt ipsam esse numerum.

409α Quomodo enim oportet intelligere unitatem motam, et a quo, et quomodo impartibilem, et indifferentem existentem? Si namque est mota et mobilis, differre oportet.

.Amplius quoniam dicunt lineam motam planum facere, punctum autem lineam, et unitatum motus lineae erunt. Punctum autem unitas est. positionem habens. Numerus autem animae iam alicubi est, et positionem habet.

Amplius autem a numero si auferat aliquis numerum aut unitatem, relinquitur alius numerus. Plantae autem ct animalium multa divisa vivunt, ct videntur eamdem habere animam specie.

Videbitur autem utique nihil differre dicere unitates, aut corpora parva. Et namque ex Democriti sphaeris, si fiant puncta, solum autem maneat quantitas, erit aliquid in ipso, hoc quidem movens, illud autem quod movetur, sicut in magnitudine. Non enim propter hoc quod est magnitudine differre, aut parvitate, accidit quod dictum est, sed quia quantum. Unde necessc est aliquid esse molivum unitatum. Si autem in animali quod movens, anima est. et in numero: quare non movens et quod movetur, est anima, sed movens solum.

Contingit autem quodammodo hanc unitatem esse. Oportet enim ipsi inessc quamdam differentiam ad alias. Puncti autem solitarii, quae utique differentia erit nisi positio? Siquidem igitur sunt alterae in corpore unitates et puncta, in eodem erunt unitates; obtinebit enim locum puncti: tamen ct quid prohibet in eodem esse, si duae sunt, ct infinitas? Quorum enim locus est indivisibilis, et ipsa. Si autem ea quae in corpore puncta sunt numerus animae, aut si eorum quae in corpore sunt punctorum numerus, est animae, quare non omnia habent animam corpora? Puncta enim in omnibus videntur esse, et infinita.

Amplius autem quomodo possibile est separari puncta ct absolvi a corporibus? siquidem non dividantur lineae in puncta.

C. V. Accidit autem, sicut diximus, partim quidem, idem dicere corpus quoddam subtilium partium ipsam ponentibus,

b partira autem sicut Democritus dicit ab anima moveri, proprium inconveniens. Si enim est anima in omni eo quod sentit corpore: necesse est duo in eodem esse corpora, si corpus aliquod anima. Numerum autem dicentibus, in uno puncto puncta multa, aut omne corpus animam habere, nisi quidam numerus differens fiat et alius ab his quae in corpore sunt punctis. Accidit autem animal moveri a numero, sicut ct Democritus dixit ipsum movere. Quid enim est differt dicere sphaeras parvas aut unitates magnas aut omnino unitates ferri? Utrobique enim necessc est movere animal, in eo quod moventur ipsae.

Complectentibus igitur in unum, numerum et motum, et haec accidunt et multa alia huiusmodi. Non enim solum definitionem animae impossibile est huiusmodi esse, sed et accidens. Manifestum est autem si quis conatus fuerit ex ratione hac, passiones et opera animae reddere, ut cogitationes, sensus laetitias, tristitias, et quaecumquc alia huiusmodi. Sicut enim diximus prius, neque divinare est facile ex ipsis.

SYNOPSIS (Lect. XI.)

Reprobata opinione dicentium simpliciter animam moveri 75-167.
Hic arguit contra Xenocratem dicentem: « animam esse numerum moventem seipsum » 168-177.
Ostendit hanc definitionem ewe *inconvenientem, quantum ad substantiam animae* 169-176.
Destruit praedictam definitionem *sex rationibus* 169-174.
Ponit *primam* rationem 169.
Ponit *secundam* rationem 170.
Ponit *tertiam* rationem 171.
Ponit *quartam* rationem 172.
Ponit *quintam* rationem 173.
Ponit *sextam* rationem 174.
Ostendit quod ad eam *sequuntur inconvenientia opinionum aliorum philosophorum* 175-176.
Exponit eadem esse inconvenientia opinionis quorumdam 175.
Ponit eadem esse inconvenientia opinionis Democriti ac Xenocratis 176.
Ostendit praedictam definitionem esse inconvenientem quoad eius accidentia 177.

168. — Postquam Philosophus improbavit opinionem illorum, qui dixerunt simpliciter animam moveri, *hic consequenter arguit contra opinionem Xenocratis,* qui supra motum addidit aliquid aliud, *scilicet quod anima esset numerus movens seipsum.* Et haec opinio est multum irrationabilior opinionibus aliorum philosophorum, quae dictae sunt (1). Nam his qui dicunt animam esse numerum moventem seipsum, multa impossibilia insunt. Et primo quidem ea quae accidunt « eo quod est nw- veri », id est ex motu, quae etiam accidunt omnibus dicentibus animam moveri; accidunt etiam sic dicentibus, ct inconvenientia propria, ex hoc scilicet quod dicunt animam esse numerum. Et propter hoc Philosophus improbat definitionem hanc Xenocratis de anima, et non tantum est disputans ad nomen, sed ad ipsam intentionem definientis. Circa hoc autem duo facit. *Primo ostendit hanc definitionem esse inconvenientem, quantum ad ipsam animam vel substantiam animae.* Secundo vero quantum ad eius accidentia, ibi, « Complectentibus igitur in unum etc.». Circa primum duo facit. *Primo enim destruit definitionem praedictam de anima per rationes.* Secundo vero ostendit quod ad hanc definitionem sequuntur omnia inconvenientia quae sequuntur ad opiniones aliorum philosophorum, ibi, « Accidit autem sicut diximus etc. ».

169. — Quod autem praedicta definitio sit incongrus, *probat sex rationibus.* Quarum *prima talis est.* Tu dicis, animam esse numerum moventem seipsum: numerus autem constat ex unitatibus : ergo dicis animam esse unitates. Si tu dicis animam esse numerum moventem seipsum, ergo ct animam unitates moventes scipsas: sed omne movens seipsum habet duas partes, ut probat in *octavo Physicorum* (2); quarum una est movens et alia mola: ergo oportebit dicere quod unitas seu punctum dividetur in duas partes, quarum una sit movens, et altera mota. Hoc autem est impossibile: ergo impossibile est quod anima sil numerus movens seipsum. Quod autem sit impossibile unitatem habere unam partem moventem ct aliam motam, *probat:* quia nullo modo illud quod est omnino impartibile et indifferens, potest intelligi quod moveatur per se, ita quod habeat partem moventem unam, et aliam motam. Nam in nullo possunt haec duo, scilicet vis motiva vel movens (3), et mobilis vel mota esse, nisi differant. Cum ergo unitas sit impartibilis et indifferens, non potest huiusmodi partes habere, ct sic nec moveri. Ergo anima non est numerus movens seipsum.

170. — *Secundam rationem* ponit cum dicit « amplius quoniam »

Quae talis est. Tu dicis animam esse numerum: ergo et unitates, ut dictum est (4). Inter unitatem autem et punctum nulla differentia est, nisi quod punctus habet positionem; est enim punctum unitas positionem habens. Sed si anima est numerus, oportet quod alicubi sit huiusmodi numerus animae, et positionem habens: ergo anima erit unitas positionem habens. Huiusmodi autem sunt puncta: ergo anima erit puncta. Sed secundum quod dicunt Platonici, motus puncti facit lineam, linea autem mota facit superficiem, superficies vero corpus. Sed est anima numerus movens seipsum, ergo eodem modo ct unitas; ct per consequens est punctum movens seipsum: punctum autem motum non facit nisi lineam: ergo motus animae non facit nisi lineam. Et sic anima motu suo non causal vitam, sed lineam, quod est falsum. Non est igitur anima numerus movens seipsum.

171. — *Tertiam rationem* ponit cum dicit « amplius autem »

Quae talis est. Si anima est numerus, ut tu dicis, oportet quod consequatur passiones ct

<I) nn. 75-167.
(2) *Cap.* V, 8-12 <S. Tbom.. fcci. X-XI).
<S) *AI.* vel mota.
(4) num. pracc.

naturam numeri : sed constat quod si aliquis auferat a numero unitatem aliquam, seu addat, mutat speciem. Nam si huic numero, scilicet ternario, addas unitatem, mutat speciem. Alia enim species est huius numeri quatuor, et alia eius quod est tria. Si vero ab eodem auferas unitatem, efficitur duo et mutat similiter speciem. Constat autem quod animalia sumunt speciem ab anima, cum unumquodque consequatur per formam speciem suam. Ergo si anima est numerus, ex subtractione vel additione alicuius ab anima, relinquitur alia anima specie: et hoc est falsum. Videmus enim in decisionibus plantarum et animalium annulosorum, quod divisa seu decisa vivunt, et eamdem speciem habent. Non ergo anima est numerus movens seipsum.

172. — *Quartam rationem* ponit cum dicit « videbitur autem »

Quae talis est. Tu dicis animam esse numerum: ct sicut dictum est (5); sequitur quod anima sit unitates positionem habentes, et per consequens quod sit puncta. Secundum hoc autem si recte consideremus, videbitur utique quod nihil differt dicere, quod anima sil corpora parva et indivisibilia, sicut dixit Democritus (6), aut dicere quod sit unitates positionem habentes. Unum enim positionem habens, quantitas est et indivisibilis. Ex hoc ergo sic arguo: Anima, secundum positionem tuam, est numerus movens seipsum, et per consequens unitates et puncta moventia seipsa. Ponamus autem quod corpora indivisibilia, quae posuit Democritus, sint puncta, quia non differt, sicut dictum est (7), et sint quanta, quod necessc est, quia proprie non movetur nisi quantum. Huiusmodi autem puncta movent seipsa, quia anima est numerus seipsum movens. Sed in movente scipso, sicut dictum est (8), duo sunt: ergo erit in ipso puncto. unum quod est movens, ct aliud quod est motum. Nec est curandum utrum sint magna seu parva, dummodo sit quanta; quia in quolibet continuo movente seipsum hoc accidit, scilicet, quod sint duo ibi, unum ut movens, et aliud ut motum. Et sic necessc est quod sit aliquid motivum unitatum. In animali autem, illud quod movet animal, est anima; ergo ct in numero, illud quod movet numerum erit anima; ergo anima non est id quod movetur, sed illud quod movet. Et sic mala est definitio animae, quod sit numerus movens seipsum; sed potius quod sit numerus movens numerum motum.

173. — *Quintam rationem* ponit cum dicit « contingit autem >

Quae talis est. Secundum opinionem Xenocratis contingit hanc, scilicet animam, esse unitatem: sed ex hoc contingit ipsam esse puncta; quia si anima est unitas, oportet quod differat ab aliis unitatibus. Non poterit autem differre ab eis nisi per positionem. Quae enim est differentia « puncti solitarii » id est unitatis intellectae, nisi positio? Nulla unitas autem nisi positionem habens, est punctum: ergo anima non est unitas sed puncta. Sed anima est in corpore, et quodlibet corpus habet puncta sua per se. Quaero ergo, utrum puncta, quae sunt anima, sint eadem cum punctis corporis, aut alia. Si quidem sunt altera, ergo in qualibet parte corporis erunt puncta animae, et sic erunt duo puncta animae in eodem loco simul. Et si duo, propter quid non plura, aut etiam infinita? Nam illa, quorum locus est indivisibilis, ct ipsa indivisibilia sunt, unde non indigent ampliori loco. Unde si ponantur duo esse in loco indivisibili, per consequens possunt in eodem loco esse infinita. Si vero dicas, quod sunt eadem puncta quae sunt in corpore cum his punctis, quae sunt anima, sequitur quod cum omne corpus habeat puncta, quod omne corpus habeat animam: sed hoc est falsum: non ergo anima est numerus movens seipsum.

174. — *Sextam rationem* ponit cum dicit « amplius autem »

Et sumitur ex praecedenti. *Quae talis est:* Sicut dictum est (9), sequitur ex positione Xenocratis, quod anima sit puncta: sed nos videmus quod puncta non separantur, nec absolvuntur a corporibus. Nam lineae non dividuntur a superficicbus, nec puncta a lineis. Anima vero separatur ct absolvitur a corpore: ergo non est puncta, neque numerus. Patet ergo quod definitio Xenocratis dc anima est incongrua quantum ad ea quae in definitione ponuntur.

175. — Consequenter cum dicit < accidit « autem »

Dicit definitionem praedictam esse incongruam, *quantum ad inconvenientia.* Nam ex huiusmodi definitione de anima sequuntur omnia inconvenientia, quae sequuntur ex opinionibus omnium philosophorum de anima. Quidam enim erraverunt circa animam, et dixerunt ipsam esse corpus subtilissimarum partium (10). Ex quo sequebatur, quod cum anima sit ubicumque est sensus in corpore, et sensus sit ubique per corpus, quod si anima est corpus, quod duo corpora sint simul. Et hoc idem sequetur si anima est puncta, sicut dictum est (11), scilicet quod duo sint simul et etiam infinita; et hoc si puncta animae sint alia a punctis corporis. Sed si non « fiat dif- < ferens numerus » punctorum animae, id est si non differant puncta animae a punctis quae sunt in corpore, sequitur quod in quolibet

(?) n. 170.
(6) nn. 34; 56. 88.
(7) n. 169.
(8) ibid.
(9) nn. 169 m.
(10) n. 68. et alibi.
(11) n. 173.

corpore sit anima. In quolibet enim corpore est invenire puncta.

176. — Quidam vero, sicut Democritus (12), erravit dicens animam moveri, et corpus ex motu animae; et cum ipse diceret componi animam ex indivisibilibus sphaeris, et ex motu ipsarum moveri corpus, sequebatur, quod corpus moveretur ex corporibus indivisibilibus. Et hoc idem inconveniens sequitur ex definitione istorum, scilicet animal moveri ex numero, et per consequens a punctis: et non est differentia, dicere sphaeras parvas, et unitates magnas, aut quascumque unitates moveri. Nam « utrobique » id est in sphaericis corporibus et unitatibus, necessc est quod anima moveatur, eo quod ipsa, scilicet corpora sphaerica, et puncta seu unitates moventur.

177. — Consequenter cum dicit « com- « plectentibus igitur »

Ostendit insufficientiam praedictae definitionis ex parte accidentium. Dicit ergo quod, quandocumque definitio sufficienter assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiae rei definitae, sed etiam accidentium. Sed si complicemus in unum ista duo, quae posita sunt in definitione animae, scilicet numerum et motum, non solum accidunt nobis inconvenientia quae dicta sunt (13) circa substantiam ipsius animae, sed etiam multa alia; quia haec duo non solum est impossibile esse definitionem, idest substantiam animae, verum etiam est impossibile quod ipsa, scilicet numerus et motus, sint accidentia animae, seu ducant in cognitionem accidentium. Non igitur est congrua definitio, cum non ducat, in cognitionem accidentium. Et quod non ducat in cognitionem accidentium animae, manifestum est si quis ex huiusmodi definitione conabitur passiones et operationes animae assignare, puta ratiocinationes, delectationem, tristitiam, et huiusmodi. Ex ipsis enim, scilicet ex numero et motu, non solum non erit facile devenire in cognitionem accidentium et operationum animae, sed nec divinare poterimus ex eis aliquid de ipsis passionibus et operationibus animae.

(12) cfr. n. J4. u.

(13) nn. 175-176.

LECTIO XII.

Multis rationibus redarguit Empedoclem, qui ex omnibus principiis et elementis animam, ut omnia cognosceret, componi asseruit.

Scq. C. V. 20è» Tribus autem modis traditis, secundum quos definiunt animam, alii quidem maxime motiva enuntiaverunt, in movendo seipsam. Alii autem corpus subtilissimum, aut incorporalissimum aliorum. Hacc autem quas dubitationes et contrarictatcs habent praeterivimus fere. Relinquitur autem considerare, quomodo dicitur ex elementis ipsam esse. Dicunt enim quatenus sentiat ea quae sunt, ct unumquodque cognoscat. Necessarium autem est accidere mulla ct impossibilia rationi. Ponunt enim cognoscere simile simili, tamquam si animam res ipsas esse ponant. Non sunt autem hacc sola, multa vero et alia. Magis autem fortassis infinita numero
30 quae sunt ex his. Ex quibus igitur est unumquodque horum, esto cognoscere animam et sentire; sed compositum non cognoscet aut sentiet, ut quid Deus, aut homo, aut caro, aut os, similiter autem quodlibet aliud compositorum. Non
410fl enim quolibet modo se habentia elementa horum unumquodque, sed ratione quadam ct compositione, sicut Empedocles dicit os, « Terra autem adama-
« bilis, in amplis receptaculis, duas ex
« octo partibus sortita est aquae lumi-
« nis, quatuor autem vulcani, ossa au-
« tem alba facta sunt », nulla igitur utilitas est elementa in anima esse nisi ct rationes inerunt et compositio. Cognoscet enim unumquodque simile. Os
10 autem aut hominem nihil, nisi ct haec inerunt. Hoc autem quod impossibile sit, nihil oportet dicere. Quis enim dubitabit, an insit in anima lapis aut homo? similiter autem ct bonum et non bonum, eodem modo ct dc aliis.

Amplius autem, cum multipliciter dicatur id quod est, significat enim aliud quidem hoc aliquid, aliud autem quantitatem aut qualitatem, aut ct quoddam aliud divisorum praedicamentorum, utrum cx omnibus erit anima an non? Sed non videntur communia omnium esse elementa. Num igitur quaecumque substantiarum sunt, ex his solum? Quomodo igitur cognoscet ct aliorum unumquodque? An dicet uniuscuiusque genens esse elementa et principia propria, ex quibus animam constare? Erit ergo
-0 qualitas et quantitas et substantia. Sed impossibile est ex quantitatis elementis esse substantiam, ct non quantitatem. Dicentibus itaque ex omnibus, hacc ct huiusmodi alia accidunt.

Inconveniens autem est dicere quidem impassibile esse simile a simili, | sentire autem simile simili, et cognoscere simile simili. Sentire autem pati aliquid et moveri ponunt, similiter autem cognoscere ct intclligcrc.

Mullas autem dubitationes et difficultates habente ipso dicere, sicut Empedocles, quod corporeis clementis singula cognoscuntur, ct ad simile testatur quod nunc dictum est. Quaccumquc enim insunt in animalium corporibus
b simpliciter terrae, ut ossa, nervi, pili, nihil sentire videntur; quare neque similia; et tamen conveniret.

Amplius autem unumquodque principiorum ignorantia plus quam intclligentia existet. Cognoscet quidem enim unumquodlibct. multa autem ignorabit: omnia enim alia.

Accidet autem et Emoedocli insipientissimum esse Deum. Solus enim elementorum unum non cognoscet, discordiam. Mortalia autem, omnia. Ex omnibus enim unumquodque est.

Omnino autem propter quam causam non omnia habent animam quae sunt?
10 Quoniam omnia aut elementum aut cx elemento, aut uno, aut pluribus, aut omnibus. Neccssc enim est, unum aliquod cognoscere, aut quaedam, aut omnia.

Dubitabit autem utique aliquis, et quid est unum faciens ipsa. Materiae enim comparantur elementa. Maxime autem proprium est illud continens, quodeumque est. Anima autem aliquid esse melius ct quod principatum obtineat impossibile est. Impossibilius autem adhuc, intellectu. Rationabilissimum autem esse hunc antiquissimum, nobilissimum, ct divinum secundum naturam. Elementa autem dicunt esse prima entium.

Omnes autem et qui cx eo quod cognoscit et sentit anima ca quae sunt, ex elementis dicunt ipsam, et quam maxime motivum, non de omni dicunt anima. Neque enim sensitiva omnia motiva. Videntur enim esse quaedam ani-
20 malium, manentia in loco, et tamen sidetur hoc solo motu movere anima animal. Similiter autem et quicumquc intellectivum ct sensitivum clementis faciunt. Videntur enim plantae vivere, non participantes loci mutatione, neque sensu, ct animalium multa intclligcntiam non habere. Si autem aliquis et haec segregaverit, posucritquc intellectum partem aliquam animae, similiter autem et sensitivum, neque utique sic dicent de omni anima, neque dc tota,

neque utique dc una. Hoc autem sustinuit et quae est in Orphicis carminibus ratio. Dicit enim animam ex toto ingredi, respirantibus a ventis. Non possibile itaque plantis hoc accidere, neque animalium quibusdam, siquidem non
411 omnia respirant. Hoc autem latuit sic opinantes.

Si vero ex clementis animam facere oportet, nihil oportet ex omnibus. Suf. ficicns enim est altera pars contrarictatis, scipsam diiudicarc ct oppositam. Recto enim ct ipsum et obliquum cognoscimus. Iudex enim utrorumque canon est. Obliquum autem neque suiipsius, neque recti.

SYNOPSIS (Leet. XII, XIII.)

Ostenso quomodo Antiqui Naturales m cognitionem animae venerunt, ct disputato contra cos [68-177.
Hic disputat contra illos dicentes: « animam omnia cognoscere, quia composita erat cx omni- Manilestat suam intentionem 178. [bus » 178-198.
Exponit breviter opinionem Empedoclis 179.
Improbat eam decem rationibus 180-191.
Ponit *primam* rationem 180.
Ponit *secundani* rationem 181-182.
Ipsam rationem 181.
Quamdam tacitam obiectionem solvit 182.
Ponit *tertiam* rationem 183.
Ponit *quartam* rationem 184.
Ponit *quintam* rationem 185.
Ponit *sextam* rationem 186.
Ponit *septimam* rationem 187.
Ponit *octavam* rationem 188.
Ponit *nonam* rationem 189-190.
Ostendit defectus ct insufficientiam positionis Empedoclis 189.
Quasi idem confirmat ex defectu opinionis Orphei 190.
Ponit *decimam* rationem 191.
Exponit aliam opinionem dicentem: « animam esse in clementis » 192-198.
Ponit ipsam opinionem 192-195.
Illam exponit 192.
Improbat eam 193-195.
Dicit habere quasdam dubitationes et oppositiones 193-194.
Deducit ex illis aliquod inconveniens ct irrationale 195.
Ponit *rationem* opinionis praemissae 196-198.
Dicit rationem ct improbationem eiusdem 196-197.
Concludit quid manifestum sit ex omnibus dictis 198.

178. — Postquam Philosophus ostendit supra (1), quomodo antiqui naturales in cognitionem animae venerunt per tria, scilicet per motum ct cognitionem, ct per esse incorporalissimum, ct disputavit contra illos qui venerunt in cognitionem animae per motum, et contra illos qui dixerunt animam esse quid incorporalissimum et maxime simplex, *hic consequenter disputat contra illos qui dicebant animam omnia cognoscere, quia composita erat ex omnibus.*

179. — Quorum positio fuit quod anima cognosceret res omnes, quia cognitio fit per assimilationcm, quasi hoc a longe divinantes, dicebant animam, ad hoc quod omnia cognosceret, esse compositam cx omnibus; et quod similitudo rerum omnium esset in anima secundum proprium modum essendi, scilicet corporalem. Unde, cum res constent cx clementis, dicebant, quod anima erat composita ex omnibus elementis, ut sentiat et cognoscat omnia quae sunt. Et quia principalis in hac positione fuit *Empedocles,* cum poneret animam compositam ex pluribus clementis quam aliquis aliorum, ideo Philosophus principaliter hic reprobat opinionem suam, et disputat contra eam. Et circa hoc duo facit. *Primo enim improbat opinionem Empedoclis.* Secundo vero quamdam aliam, ibi, « In toto autem quidem « ipsam ctc. ».

180. — Improbat autem opinionem Empedoclis *decem rationibus:* quarum *prima talis est.* Empedocles dicit, quod quia cognitio fit per similitudinem, cum anima cognoscat omnia, oportet animam compositam esse ex omnibus. Sed patet quod huic rationi est necessarium accidere multa inconvenientia et impossibilia. Constat enim, quod in qualibet re non sunt haec sola, scilicet elementa, sed multa alia ab clementis, sicut est proportio commixtionis et ratio uniuscuiusque, et forte sunt infinita numero, quae accidunt rebus compositis cx his, scilicet clementis, sicut patet in osse. Nam non solum oportet cognoscere illa ex quibus componitur os, sed etiam proportionem, quae est inter illa cx quibus componitur et rationem ossis: quia omnia quae sunt composita, non consistunt, quocumque modo se habeant elementa, sed quadam ratione et compositione, scilicet ut sint proportionata adin-

(I) nn. 68-177.

vicem. Nam os. cum habeat octo partes, secundum quod dicit Empedocles, unumquodque compositum os haberet octo partes quae non aequaliter attribuuntur omnibus elementis, sed terra habet ibi duas partes. Aer habet ibi unam, aqua similiter unam, sed ignis quatuor: et ideo ex maiori participatione ignis dicit ossa esse facta alba, et cx terra sicca. Sic (2) ergo in rebus compositis non solum sunt ipsa elementa, sed proportio et ratio uniuscuiusque. *Inde sic.* Aut ergo istae proportiones sunt in anima cum elementis, aut non. Si sunt in anima; ergo in anima sunt ossa, et carnes, et huiusmodi, et per consequens homo et lapis, et corpora, et contraria: unde nullus dubitat quod haec non sunt in anima. Si vero dicas, quod non sunt ibi huiusmodi proportiones et rationes, sed solum elementa, tunc anima non cognoscet proportionem rerum, nec ipsa composita: quomodo enim poterit cognoscere Deum, scilicet totum caelum, aut hominem, aut lapidem seu os? nullo modo cognoscet, sed elementa tantum.

181. — *Secundam rationem* ponit cum dicit « amplius autem »

Quae talis est. Tu dicis, quod anima est composita cx principiis: sed diversorum generum diversa sunt principia: cum ergo id quod est, dicatur multipliciter, idest secundum diversa genera, sicut substantiae, qualitatis, quantitatis, et aliorum praedicamentorum: ergo erunt diversa principia. Quaero ergo, utrum anima sit composita tantum cx principiis substantiae, aut ex principiis omnium generum. Si tantum cx principiis substantiae, tunc anima non cognoscet nisi substantias, et ipsi ponunt eam cognoscere omnia. Si vero componitur cx principiis omnium generum, tunc, cum quicquid est ex principiis substantiae sil substantia, et cx principiis quantitatis sit quantitas, et sic de singulis, anima erit substantia, quantitas, qualitas, relatio, et huiusmodi.

182. — Posset autem responderi contra liane rationem Aristotelis quod principia substantiae sunt etiam quantitatis et qualitatis, et aliorum, cum omnia fundentur supra substantiam; et ideo non oportet quod sint in anima aliqua alia principia quam principia substantiae, et nihilominus cognoscet omnia. *Ad hoc dicendum,* quod quaelibet res habet principia proxima et remota, et cognitio oportet quod sit per principia proxima. Principia autem substantiae. licet (3) sint principia aliorum, sunt tamen remota et non proxima, et ideo per ea non potest haberi cognitio nisi de substantia.

183. — *Tertiam rationem* ponit cum dicit « inconveniens autem »

Quae talis est. Ratio quare anima sit composita cx omnibus elementis, est, quia anima cognoscit omnia, et cognitio est per similitudinem. *Contra.* Constat enim quod sentire et cognoscere est pati aliquid. Sed inconveniens est dicere quod simile patiatur a simili, sed a contrario; ergo et inconveniens est dicere quod sentire seu cognoscere sit simile simili.

184. — *Quartam rationem* ponit cum dicit « multas autem »

Quae talis est. Ex hoc quod dictum est superius (4), testatur quod dictum Empedoclis, scilicet quod simile simili cognoscatur, habet multas dubitationes et difiicultatcs. Sed adhuc etiam magis apparet difficile et improprie dictum. Nam si anima cognosceret simile simili, sicut Empedocles dicit, tunc sequitur quod elementum aeris cognoscat aera, et sic dc aliis. Sed nos videmus quod multae partes terrae sunt in animali, quae nihil sentiunt, sicut pili, et ossa, et nervi: et tamen conveniret quod sentirent secundum positionem eorum; ergo non cognoscitur simile simili, vel etiam non est composita cx omnibus elementis.

185. — *Quintam rationem* ponit cum dicit « amplius autem »

Quae talis est. Adhuc cx positione Empedoclis, quod simile cognoscatur simili, sequitur aliud inconveniens, scilicet quod principium habet plus dc ignorantia quam de intclligentia. Si enim cognitio est per simile tantum, et principium quodlibet sit simplex et non habet alicuius similitudinem in se nisi suam, non cognosceret nisi seipsum, et ignorabit mulla, omnia scilicet quae sunt alia ab eo.

186. — *Sextam rationem* ponit cum dicit « accedet autem ·

Quae talis est. Adhuc etiam ex dicta positione, scilicet quod simile cognoscatur simili, accidet aliud inconveniens Empedocli: hoc videlicet, quod Deus sit insipientissimus omnium animalium. Quod ex hoc sequitur. Sciendum enim quod sicut dictum est (5), Empedocles posuit ista omnia inferiora composita esse cx quatuor elementis, et ex lite et amicitia; et quod generatio et corruptio provenit in rebus ex istis duobus, scilicet lite et amicitia. Caelum vero dixit esse Deum, et dixit quod erat compositus ex quatuor elementis, et amicitia, sed r.on ex lite, et ideo est incorruptibile. Si ergo simile cognoscitur simili, cum Deus non sit compositus cx lite, non cognoscet litem, et sic erit simpliciter insipientior ceteris animalibus quae cognoscunt litem cum sint composita ex ea.

187. — *Septimam rationem* ponit cum dicit « omnino autem »

Quae talis est. Si anima est composita cx omnibus elementis, sequitur quod omnia quae sunt habent animam: omne enim quod est, aut est ex omnibus elementis, aut cx aliquibus:

(2> *At.* ii ergo.
O) *Al.* et licet.

(4) nn. 178-183.
(5) nn. 45; 1J3.

* — *Ue Anima.*

sed omne quod est compositum ex clementis, aut (6) ex elementis, est corpus: ergo omnia corpora habent animam et omnia quae sunt, quod falsum est.

188. — *Octavam rationem* ponit cum dicit « dubitabit autem »

Quae talis est. Elementa sunt plura et contraria. Ubicumque autem aliqua contraria conveniunt et componuntur, oportet quod sit aliquid aliud quod contineat et faciat ipsa unum. Si ergo anima est composita ex omnibus elementis, oportet quod sit aliquid aliud continens illa. Sed hoc est valde dubium quid sit, quia sic esset nobilius et prius anima, quod est impossibile, et ad minus de intellectu; quia valde rationabile est quod intellectus sit nobilissimus omnium et divinum secundum naturam. Item sequeretur quod illud esset prius quam elementa: quod est falsum: quia Empedocles et alii dicunt elementa esse prima inter omnia entia. Non est ergo anima composita ex elementis.

189. — *Nonam rationem* ponit cum dicit « omnes autem »

Et ostendit defectum et insufficientiam positionis Empedoclis et aliorum omnium qui considerant animam ex motu seu sensu. *Quae talis est.* Apparet etiam quod omnes et quicumque dixerunt animam esse aliquid motivum secundum locum, insufficienter dixerint. Nam mulla animata sunt quae non moventur secundum locum, sed manent, sicut plantae et alia huiusmodi. Similiter autem et illi qui dixerunt animam esse quid intellectivum et sensitivum, insufficienter dixerunt. Nam multa sunt animata quae neque sentiunt neque intelligunt. Si vero aliquis hoc segregaverit, scilicet intellectivum, sensitivum, et motivum, et dicat intellectivum unam partem animae et similiter sensitivum, non tamen propter hoc dicet de omni anima, cum non omnes animae sint intellectivae. Neque de tota, cum intellectivum et sensitivum sunt partes animae. Neque de una, quia sic non diceret omnes proprietates animae cuiuscumque, cum in anima sint aliae proprietates, quam sint intelligere et sentire.

190. — Et quia quidam Philosophus qui vocatus est *Orpheus,* defective etiam de anima locutus est quasi in similem defectum incidit: ideo hic adiungit eius defectum. Sciendum est quod Orpheus iste fuit unus de primis philosophis qui erant quasi poetae theologi, loquentes metrice de philosophia et de Deo, et fuerunt tantum tres, Samius, Orpheus, et quidam alius (7). Et iste Orpheus primo induxit homines ad habitandum simul et fuit pulcherrimus concionator, ita quod homines bestiales et solitarios reduceret ad civilitatem. Et propter hoc dicitur de eo, quod fuit optimus cytharaedus, in tantum quod fecit vel faceret lapides saltare, id est, ita fuit pulchre concionator, quod homines lapideos emollivit. Post hos vero tres, fuerunt septem sapientes, quorum unus fuit Thales. Hic ergo Orpheus volebat quod totus aer animatus esset et anima quaedam; et quod anima corporum viventium nihil aliud esset, nisi illud quod attrahit animal de aere animato per respirationem; et hoc dicebat metrice. Et ideo dicit Philosophus quod ratio Orphei quae est in metricis carminibus de anima, sustinuit eumdem defectum quem sustinuerunt rationes praecedentium, quia, sicut dictum est (8), ipse voluit quod illud esset anima, quod attrahitur per respirationem animalium. Sed hoc insufficienter dictum est: quia multa animalium sunt quae non respirant: « hoc autem », scilicet quod animalia multa non respirant, latuit illos qui fuerunt praedictae opinionis. Et sic patet quod isti reprehenduntur de insufficientia.

191. — *Decimam rationem* ponit cum dicit « si vero »

Et arguit cos de superfluitate: *quae talis est.* Dicunt enim isti quod ad hoc quod anima cognoscat, oportet quod sit composita ex clementis. Sed cum nos videamus quod cognitio omnis rei possit haberi per pauciora; ergo etsi (9) concedatur animam componi ex clementis, non tamen debet dici composita ex elementis omnibus, sed ad plus, ex duobus. Et quod cognitio habeatur per pauciora, patet; quia cum compositum constet ex aliquo perfecto et imperfecto, ratio cognoscendi imperfectum, est perfectum; et cum contraria reducantur in privationem et habitum, sufficiens est altera pars, scilicet illa quae se habet per modum habitus et perfecti, ad cognoscendum seipsam et alteram partem, quae est per modum privationis et imperfecti. Nam per rectum diiudicamus et cognoscimus ipsum rectum, et etiam obliquum. « Canon enim » idest regula est illud per quod habetur iudicium de utroque. Per obliquum vero nec ipsum cognoscimus, nec rectum. Non ergo fuit necesse animam facere, idest eam componere ex omnibus elementis, sed ex duobus tantum, scilicet ex igne et terra, et per hoc cognosceret et seipsam et contraria; sicut per ignem cognosceret calida et frigida, et per terram, sicca et humida.

(6) *Forte: ex* dementatis.
(7) *Lege* Museus. Orpheis, et quidam Linus.
(8) hoc in loco.
(9) *At.* « sic.

LECTIO XIII.

Eorum sententiam exponit ac reprobat qui animam ipsis elementis attribuere ausi sunt.

Seq. C.V. Et in toto autem quidem ipsam mistam esse dicunt. Unde fortassis et Thales opinatus est omnia esse plena diis.

10a Hoc autem habet quasdam dubitationes. Propter quam enim causam, in aere aut in igne anima cum sit non facit animal, in mistis autem facit, ct haec in his melior esse putata? Quaeret enim utique aliquis, quam ob causam quae in aere anima, ea quae in animalibus. melior et immortalior. Accidit autem utrobique inconveniens et urationabile. Et namque diceret animal, ignem aut acrem magis irrationabilium est; et non dicere animalia, cum anima insit, inconveniens est.

20 Opinari autem videntur animam esse in his, quoniam totum partibus similis speciei; quare necessarium ipsis dicere ct animam similis spccici partibus esse, si propter intercipi aliquid continentis in animalibus, animata animalia fiunt.

Si autem aer quidem discerptus, similis speciei est, anima autem dissimilis partis, haec quidem ipsius existet, aliud autem non existet. Neeesse est igitur ipsam, aut similium partium esse, aut non esse in qualibet parte omnis.

Manifestum igitur cx dictis est, quod neque cognoscere inest animae, propter id quod est ex elementis; neque moveri ipsam, bene, neque vere dicitur.

192. — Postquam Philosophus posuit opiniones ponentium animam esse cx clementis, ct rationes ipsorum, ct improbavit eas, *hic ex incidenti ponit opinionem quorumdam dicentium animam esse in elementis.* Et circa hoc duo facit. *Primo enim ponit opinionem.* Secundo vero rationem opinionis, ibi « Opια nari autem ». Circa primum duo facit. *Primo ponit opinionem.* Secundo improbat eam, ibi, ε Hoc autem etc. ». Dicit eigo quod sunt quidam, qui dicunt animam misceri in toto universo, ponentes eam tam in clementis quam dementatis. Unde quidam Philosophus nomine *Thales,* fortassis motus ab hac opinione, opinatus est omnia plena esse diis. Volebat enim quod totum universum esset animatum, ct cius anima esset Deus. Unde, sicut anima est in qualibet parte animalis, et tota, ita volebat quod in qualibet parte universi esset Deus, ct sic omnia essent plena diis: et forte cx hoc provenit idolatria.

193. — Consequenter cum dicit « hoc au- « tem »

improbat hanc opinionem; dicens, quod hoc, scilicet quod anima sit in clementis et in elcmentatis, habet quasdam dubitationes et oppositiones: *quarum una est,* quia si anima est in aere ct in igne, in istis enim duobus dicebant maxime eam esse, difficile erit eis dicere propter quam causam anima in eis non facit animal, id est quare ista non sunt animalia: cum in mixtis anima facit animal, id est mixta animata sunt animalia: praecipue, cum putandum sit quod haec, scilicet anima, sit melior in clementis simplicibus, quam in dementatis.

194. — *Alia dubitatio est.* quia quaeret aliquis ex his utique motus, quare anima quae secundum ipsos est in elementis, est melior et immortalior quam anima quae est in dementatis, cum haec quae est in dementatis, constituat animal et cognoscens ct sentiens: illa vero quae est in dementis, non constituat.

195. — Ex his autem dubitationibus quaecumque ponatur, accidit inconveniens ct irrationabile; quia dicere quod ignis sive aer sit animal, ut primo dubitatur, est maxime inconveniens, ct ad sensum apparet falsum, et est dictum non habentium rationem. Et non dicere ea in quibus est anima, esse animalia, valde inconveniens est. Nam secundum hoc in nullo differt, inter esse animam in aliquo corpore, ct non esse.

196. — Consequenter cum dicit « opinari « autem »

Ponit rationem praemissae opinionis; et circa hoc duo facit. *Primo ponit rationem, et improbat eam.* Secundo concludit quid manifestum. sit ex omnibus quae dicta sunt, ibi, « Manifestum igitur etc. ». Circa primum duo facit. *Primo enim ponit rationem opinionis;* dicens, quod ratio quare dicti philosophi opinari videntur animam esse in his, id est in omnibus elementis, est quia ipsi volebant quod totum et partes in elementis, cum sint simplicia, quod essent similis speciei. Unde, cum viderent et opinarentur quod pars continentis, id est acris, intercepta in corporibus animalium per inspirationem et respirationem, sit causa quare animalia fiant animata, et sit anima, neeesse erat cis diccrc « animam esse si- < milis speciei partibus ». id est totum continens esse animatum.

197. — Secundo vero cum dicit « si autem »

Improbat dictam rationem; dicens, quod quia aer discerptus et attractus est similis speciei toti acri, sequetur quod anima animalis sit similis partis animae totius aeris. Sed constat quod anima animalis cuiuslibet est dissimilis partis animae acris, quia una ipsius, scilicet anima acris « existet », id est immortalis est secundum eos, utpote quae semper vivificat et semper vivificavit omnia viva: « aliud autem », scilicet anima huius vel illius animalis « non existet », idest, est mortalis secundum eos. Neccsse est ergo alterum duorum inconvenientium sequi ex hoc; videlicet quod si aer sit similis partis, scilicet ille qui est intra, et ille qui est extra, et anima etiam: quod improbatum est. Aut si ipsa anima est dissimilis partis, et aer similium, tunc sequitur quod anima non sit in qualibet parte « omnis » idest totius acris: quod est contra eos qui totum aerem animatum ponebant.

198. — Consequenter cum dicit « manifestum igitur »

Concludit ex omnibus quae dicta sunt de opinionibus antiquorum, quod neutrum illorum quod ipsi attribuebant animae, sit verum, nec bene dictum, eo modo quo ipsi dixerunt, scilicet quod neque cognoscere inest animae ex eo quod ex elementis, sicut ipsi ponebant, neque etiam motus seu moveri inest ei, ex hoc quod ex dictis elementis constabat secundum eos: et hoc satis aperte et clare patet inspicienti ad supradicta.

LECTIO XIV.

Duas quaestiones proponit et solvit; videlicet, num variae animae operationes uni tantum animae conveniant, vel diversis eius potentiis; et vitae ipsius quodnam sil principium.

Scq. C.V. Quoniam autem cognoscere animae est, ct sentire ct opinari, adhuc autem concupiscere, et deliberare, ct omnino appetitiones; fit autem ct secundum locum motus ab anima in animalibus, adhuc autem et augmentum, et status ct decrementum: utrum toti animae
b unumquodque horum insit, et tota anima imclligamus et sentiamus, et aliorum unumquodque faciamus ct patiamur, aut partibus alteris altera. Et vivere igitur utrum in aliquo horum sit uno, aut pluribus, aut in omnibus, an et aliqua alia causa.

Dicunt itaque quidam partibilcm ipsam, et alio autem intclligcrc, alio quidem concupiscere.

Quid igitur continet animam, si parlibilis est suapte natura? Non enim utique corpus. Videtur enim contrarium magis, animam corpus continere. Nam, ea egressa, expirât corpus et marcescit. Si igitur alterum aliquid unam ipsam facit, illud maxime utique erit anima.
10 Oportebit autem iterum et illud quaerere, utrum unum aut multarum partium sit. Si enim unum est, propter 3uid non mox et animam unum esse icimus? Si vero divisibile, iterum ratio quaeret, quid est continens illud, et sic utique procedet in infinitum.

Dubitabit autem aliquis ct dc ipsius partibus, quam potentiam habeat unaquaeque in corpore. Si enim tota anima omne corpus continet, convenit et partium unamquamque continere aliquid corporis. Hoc autem assimilatur impossibili. Qualem enim partem, aut quomodo, intellectus continebit, grave est ct fingere.
20 Dicuntur autem et plantae vivere divisae, et animalium quaedam incisorum, tamquam eamdem habentia animam specie, etsi non numero. Unaquaeque quidem enim partium sensum habet et movetur secundum locum in quoddam tempus. Si autem non permanent, nullum inconveniens est. Instrumenta enim non habent quibus salvent naturam. Sed nihilominus in utraque partium omnes inexistant partes animae, et similis speciei sunt adinviccm, et toti. Adinvicem Ìuidcm, sicut quae non separabiles sunt. oti autem animae tamquam indivisibili existente.

Videtur autem et quae in plantis est principium anima quaedam esse. Hanc enim solam communem habent cum
30 animalibus plantae. Et ipsa quidem separatur a sensitivo principio, sensum autem nullum sine hoc habet.

SYNOPSIS (Lect. XIV.)

Positis et improbatis antiquorum opinionibus de anima 68-198.
Movet hic quasdam dubitationes 199-210.
Movet ipsas quaestiones 199-203.
Praenotat quaedam *circa operationes animae* 199-201.
Ponit *primam* operationum animae *considerationem* 199.
Earum ab invicem *differentiam* facit 200.
Ponit *secundam* operationum animae *considerationem* 201.
Deducit duas quaestiones solvendas 202-203.
Exponit *primam* quaestionem 202.
Declarat *secundam* quaestionem 203.
Solvit positas quaestiones 204-210.
Respondit *ad primam* quaestionem 204-208.
Ponit opinionem quorumdam Philosophorum dc hoc 204-205.
Exponit ipsam opinionem 204.
Dicit quid sit in ea verum vel falsum 205.
Improbat dictam opinionem tribus rationibus 206-208.
Ponit *primam* rationem 206.
Ponit *secundam* rationem 207.
Ponit *tertiam* rationem 208.
Solvit *secundam* quaestionem positam 209-210.
Praenotat aliqua circa ipsum vivere 209.
Applicando praenotata *solvit quaestionem* 210.

199. — Positis opinionibus antiquorum dc anima ct improbatis, *consequenter Philosophus movet quasdam dubitationes.* Et circa hoc duo facit. *Primo enim movet ipsas quaestiones.* Secundo vero solvit cas, ibi, « Dicunt itaque ctc. ». Sciendum est autem, quod operationes animae scilicet sentire, intclligerc, appetere, moveri secundum locum, et augeri, possunt dupliciter accipi: quia vel secundum modum operandi, et sic sunt tres potentiae animae, et his attribuuntur huiusmodi actiones; potentiae videlicet vegetabili, sensibili ct intellectuali.

200. — Quae quidem differunt. Nam nutritiva sive vegetabilis agit mediantibus qualitatibus activis ct passivis, ut calidum, frigidum et huiusmodi. Sensitiva vero seu sensus, licet non indigeat qualitatibus sensibilibus ad sentiendum, indiget tamen organo corporali. Intellectus vero neutro istorum indiget, quia nec qualitatibus, nec per organum corporale aliquid intelligit, sed perficitur in operatione sua absque aliquo organo.

201. — Si autem accipiamus huiusmodi actiones secundum genera actionum, sic sunt quinque potentiae; scilicet nutritivum, sensitivum, motivum secundum locum, appctilivum, et intellectivum; et actiones horum sunt sentire, nutrire, movere, et appetere et intcllive.-c.

202. — Et ideo cum Philosophus de anima secundum suam totalitatem secundum opiniones antiquorum supra tractasset, et reprobasset cas (1), *hic inquirit de partibus et operationibus ipsarum partium,* ct movet duas quaestiones. *Quarum prima talis est:* utrum operationes animae, quae sunt cognoscere et sentire quantum ad sensum, ct opinari quantum ad intellectum, adhuc concupiscere quantum ad concupiscibilem, deliberare quantum ad rationalem, ct etiam appetitus, quod est in plus, quia concludit cum his duobus irascibilem, ct moveri secundum locum, et augeri, ct stare, et diminui, conveniant toti animae, ut scilicet unumquodque corum sit in omni parte animae, id est secundum quamlibet partem animae intclligamus, sentiamus, moveamur, appetamus ct nutriamur. Aut singulum istorum habeat singulam partem animae determinatam, ut scilicet alio intclligamus ct alio sentiamus, ct sic dc aliis.

203. — *Secunda quaestio est,* quia dato quod quaelibet operatio animae habeat specialem partem, item erit quaestio, utrum hoc, quod est vivere, conveniat alicui partium, ita quod sit in aliquo uno, aut in pluribus partibus, aut in omnibus. Et si non in his, utrum sit in aliquo alio.

204. — Consequenter cum dicit « dicunt « itaque »

Respondet ad quaestiones positas. Et primo ad primam. Secundo vero ad secundam, ibi, « Videtur autem ct quae ctc. ». Respondens autem primae quaestioni, *primo ponit opinio, nem quorumdam philosophorum ad hoc.* Secundo improbat cam, ibi, « Quid igitur con- « tinetur etc. ». Quidam enim dicunt quod huiusmodi operationes non conveniunt toti animae, sed partibus. Dicunt enim animam esse partibilcm. et quod alio intelligit, ct alio concupiscit; sicut qui ponebant sensitivam in cerebro, vivificativam in corde, ct huiusmodi.

205. — Sed huiusmodi opinio *est quodammodo vera, et quodammodo falsa:* quia si in anima intclligas diversas partes potentiales, sic est verum quod anima habet diversas partes et vires, ct alia intelligit, et alia sentit. Anima enim est quoddam totum potentiate, et pars accipitur ibi potcntialis respectu totius potestativi. Si vero intclligalur quod anima sit quaedam magnitudo, seu quantitas, ct dividatur in diversas partes quantitatives, sic est falsa. Isti vero philosophi intclligcbant animam esse partibilcm secundum hunc modum. Et addebant plus, quod huiusmodi potentiae animae erant diversae animae.

206. — Consequenter cum dicit · quid « igitur »

Improbat Philosophus opinionem praedictam per tres rationes: *quarum prima talis est.* Diversa non possunt uni convenire, nisi ab aliquo uniantur: si igitur sunt diversae animae in corpore, oportet quod ab aliquo contineantur ct uniantur: sed nihil est quod uniat eas ct contineat: ergo non sunt diversae. Et quod nihil sit continens et uniens animam, sic patet. Quia aut est corpus in quo est, aut aliquid aliud sed corpus non unit cam et continet, immo magis anima continet corpus. Videmus enim quod egrediente anima a corpore, corpus deficit ct marcescit. Si autem aliquid aliud continet eam, tunc illud erit maxime anima, quia animae est continere et regere. Et si illud erit anima, tunc iterum oportebit quaerere utrum sit una, aut multipartium. Et si dicatur quod multipartium est, iterum erit quaestio quid uniat illud, ct sic in infinitum. Si vero dicatur quod est unum, « quare non dicunt mox » id est ab ipso principio, quod anima sit unum? Non igitur anima est divisibilis in partes quantitativas, sicut ipsi dicunt.

207. — *Secundam rationem* ponit cum dicit « dubitabit autem »

Quia si diversae partes animae sunt in diversis partibus corporis, sequitur quod cuilibet operationi animae sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem scu organum in corpore. Non igitur anima habet diversas partes, sicut ipsi dicunt.

208. — *Tertiam rationem* ponit cum dicit « dicuntur autem »

Quia si diversae operationes animae sunt in diversis partibus, tunc non erit invenire partem in qua sint plures operationes simul, nec

(l> nn. 68-198.

erant partes animalis similis speciei: sed nos invenimus partes aliquorum animatorum, quae habent plures operationes, et quorum anima est eiusdem speciei in toto et in partibus: sicut est in plantis et in quibusdam animalibus, quae decisa vivunt, sicut est in animalibus anulosis. quorum quaelibet pars decisa sentit et movetur in quoddam tempus. Et si dicatur quod non diu vivunt, non refert; quia non habent instrumenta, quibus salvent suam ipsorum naturam: nihilominus tamen existunt in partibus diversis plures operationes animae, et sunt similis speciei adinviccm, et etiam toti. Non ergo sunt diversae partes animae in diversis partibus corporis. Ratio autem, quare decisa vivunt. est, quia quanto anima est perfectior, tanto exercet plures perfectas operationes et diversas. Et ideo ad exercendum huiusmodi operationes, necessaria sunt ei plura et diversa organa vel instrumenta corporalia in corpore in quo est. Quia vero anima rationalis, quanto nobilior et perfectior est, tanto exigit maiorem diversitatem organorum; anima autem quae est in animalibus anulosis et in plantis, quia parum habet de perfectione, nec excreet diversas operationes, ideo requirit corpus magis simile et uniforme, et salvatur in qualibet parte.

209. — Consequenter cum dicit < videtur « autem »

Solvit secundam quaestionem. Circa quod sciendum est quod vivere proprie est eorum quae habent motum et operationem ex seipsis, sine hoc quod moveantur ab aliis. Unde et vivere dupliciter accipitur. *Uno modo* accipitur vivere, quod est esse viventis, sicut dicit Philosophus, quod vivere est esse viventibus. *Alio modo* vivere est operatio.

210. — Dicendum ergo quod anima quae est in plantis, scilicet vegetabilis, videtur esse quasi quoddam principium, quod manifestat vitam in rebus inferioribus, quia sine hac nihil vivit, et in hac sola communicant omnia quae vivunt, in aliis autem non omnia. Animalia enim et plantae in vegetabili conveniunt solummodo. Item vegetabile potest esse sine sensibili et intelligibili, sed haec non possunt esse sine vegetabili. Nullum enim animal habet sensum seu intellectum < sine hoc » scilicet vegetabili. Ergo sic vivere attribuitur isti principio, scilicet vegetabili, sicut sentire tactui. Non tamen quod animal per solam vegetabilem vivat, sed quia est primum principium in quo manifestatur vita.

LIBER SECUNDUS

SUMMA LIBRI. – DE ANIMAE DEFINITIONE, POTENTIIS, ORDINE AC RATIONE DE VEGEFAND1 VI. DE POTENTIA ANIMAE SENSITIVA. DE NUMERO SENSUUM. DE UNOQUOQUE SENSUUM SINGILLAT1M. DE SENSU COMMUNI. EIUSDEMQUE A SENSIBUS PROPRIIS DISTINCTIONE. DE SAPERE AC SENTIRE, EORUMQUE DISCRIMINE. DE IMAGINATIONE.

LECTIO I.

Proponit dicenda: deinde nonnullis divisionibus propositis, dicit definitionem animae; et demum exponit, quomodo ipsi corpori uniatur.

VERSIO ANTIQUA

C. I. Quae igitur a prioribus tradita de
412a anima sint, prius diximus. Iterum autem nunc tamquam ex principio redeamus, conantcs determinare quid sil anima. et quae sit communissima ratio ipsius.

Dicimus itaque unum quoddam genus eorum, quae sunt, substantiam. Huius autem, aliud quidem sicut materiam, quae secundum se quidem non est hoc aliquid: aliud autem sicut formam et speciem, secundum quam dicitur iam hoc aliquid, et tertiam quae cx his. Est autem materia quidem potentia, species
10 autem endclcchia. Et hoc dupliciter: iioc quidem sicut scientia, illud autem sicut considerare.

Substantiae autem maxime esse videntur corpora, ct horum physica, haec enim aliorum principia. Physicorum autem alia quidem habent vitam, alia autem non habent. Vitam autem habete dicimus, id quod per seipsum, alimentum. ct augmentum et decrementum habet.

Quare omne corpus physicum, participans vita, substantia erit. Substantia autem sit sicut composita. Quoniam autem corpus est tale, nempe vitam habens. non utique erit corpus, anima. Non enim eorum, quae in subiecto sunt, corpus. Magis autem sicut subiectum ct materia est. Neccssc est ergo animam
20 substantiam esse, sicut speciem corporis physici potentia vitam habentis. Substantia autem actus; huiusmodi igitur corporis actus.

Hic autem dicitur dupliciter. Alius quidem sicut scientia, alius autem, sicut considerare. Manifestum ergo quod sicut scientia. Nam existente in corpore anima ipsa, ct somnus ct vigilia est. Proportionale autem vigilantia quidem ipsi considerare, somnus autem, ipsi habere, et non operari. Prior autem generatione in eodem scientia est. Unde anima est actus primus corporis physici, potentia vitam habentis.

b Tale autem quod sit organicum. Organa autem, et plantarum panes sunt, sed penitus simplices, ut folium, fructiferi cooperimentum. Fructiferum autem, fructus. Radices vero ori similes sunt: utraque enim trahunt alimentum.

Si autem aliquid commune de omni anima oportet dicere, erit utique primus actus corporis physici organici.

Unde non oportet quaerere, an unum sunt anima ct corpus, sicut neque cera et figura, neque omnino uniuscuiusque materia, et id cuius materia. Unum enim ct esse cum multipliciter dicantur, quod proprie est, actus est.

SYNOPSIS (Lect. I, II.)

Positis opinionibus aliorum de anima 31-210.
Hic accedit ad propriam opinionem et veritatem 211-563.
Dicit dc quo est *intentio,* continuans sc ad praecedentia 211.
Prosequitur suam intentionem 212-298.
Ostendit *quid est* anima 212-278.
Ponit definitionem animae, quae est *quasi demonstrationis conclusio* 212-244.
Notat quaedam circa definitionem ut sic 212.
Ponit primam definitionem animae 213-234.
Praemittit quasdam divisiones ex quibus habetur *via* ad investig. definit, animae [213-219.
Praenotat quaedam ad definitionem animae, *inquantum est forma* 213.
Ponit divisiones necessarias ad investigandum id quod in definitione animae po- [nitur *ad exprimendam essentiam eius* 214-216.
Ponit *primam* divisionem: entis, in 10 praedicamenta 214.
Ponit *secundam* divisionem: substantiae, in materiam, formam ct compositum [215. I
Ponit *tertiam* divisionem: actus, in actum ut scientia et ut considerare 216.
Ponit divisiones ex quibus investigatur id quod ponitur in definitione animae *pertinens ad eius subiectum* 217-219.
Ponit *primam* divisionem: substantiarum, aliae sunt corpora, aliae non 217.
Ponit *secundam* divisionem: corporum, alia physica seu naturalia, alia artifi- [cialia 218.
Ponit *tertiani* divisionem: corporum naturalium, alia vitam habentia, alia non [219.
Investigat definitionem animae 220-234.
Investigat partes definitionis 220-232.
Investigat particulas *ad essentiam animae* pertinentes 220-229.
Quod anima est actus 220-226.
Quod anima est actus primus 227-229.
Investigat particulas *ad essentiam subiecti* pertinentes 230-232.
Ponit *ipsam definitionem* animae 233.
Excludit quamdam dubitationem 234.
Manifestat positam definitionem animae 235-244.
Manifestat ipsammet definitionem 235-241.
Manifestat *eam* quantum *ad id quod ponitur ex parte ipsius animae* 235-239.
Manifestat eam ex similitudine rerum artificialium 235-238.
Manifestat eam ex eius partibus 239.
Manifestat *eam* quantum *ad id quod ponitur ex parte subiecti* 240-241.
Quamdam veritatem concludit 242-244.
Circa *separationem* animae, ciusque potentiarum a corpore 242-243.
Epilogat et *colligit* quae dicta sunt 244.
Ponit definitionem animae, *quae est quasi demonstrationis principium* (lcet. III-IV).
Determinat de partibus, seu potentiis animae (lcct. V-VI).

211. — Postquam Aristoteles posuit opinionem aliorum de anima in *primo libro, in secundo accedit ad determinandum de anima secundum propriam opinionem et veritatem.* Et circa hoc duo facit. Primo *dicit de quo est intentio sua. continuans se ad praecedentia.* Secundo prosequitur suam intentionem, ibi, « Dicimus itaque quoddam etc. >. Dicit ergo primo, quod in *primo libro* (1) dicta sunt ea quae tradita sunt a prioribus de anima. Sed oportet iterum quasi redeundo a principio determinare veritatem. Quod quidem propter suam difficultatem magis oportet tentare, quam securitatem dc veritate invenienda praesumere. Et cum supra in *prooemio* (2) quaesitum fuerit, utrum prius de anima ipsa determinandum sit, aut de partibus eius, quasi hanc quaestionem determinans, dicit, quod in principio dicendum est, *quid est anima,* in quo notificatur ipsa animae essentia. Postea (3) autem determinabitur *dc partibus* sive potentiis ipsius. Et quasi huiusmodi rationem assignans, subiungit. « et quae utique erit communissima ratio K ipsius *. Cum enim ostenditur quid est anima. traditur id quod est commune. Cum autem determinatur de unaquaque partium aut potentiarum ipsius, traditur id quod est speciale circa animam. Hic est autem ordo doctrinae. ut a communibus ad minus communia procedatur, sicut ostendit Philosophus in *principio Physicorum* (4).

212. — Deinde cum dicit « dicimus ita- « que »

Prosequitur suam intentionem quam proposuerat. Et dividitur in partes duas. *In prima*

<(1) nn. 31-210.
(2) nn. 10-13
<3) nn. 279-874.
(4) Libr. I. cap. I. (S. Thom.. lect. I).

ostendit quid est anima. In secunda determinat de partibus sive potentiis eius, ibi, « Po- ‹ tentiarum autem animae etc. ». Prima dividitur in duas. *In prima ponit definitionem animae, quae est quasi demonstrationis conclusio.* In secunda ponit definitionem animae quae est quasi demonstrationis principium, ibi, ‹ Quoniam autem ex incertis quidem etc. ». Sciendum est enim quod, sicut dicitur in *primo Posteriorum* (5). omnis definitio aut est conclusio demonstrationis, sicut haec, e toni- • truum est continuus sonus in nubibus », aut est demonstrationis principium, sicut haec, ▮ tonitruum est extinctio ignis in nube », aut est demonstratio positione, idest ordine differens: sicut haec, « tonitruum est continuus « sonus in nubibus, propter cxtinctionem ignis ‹ in nube ». In huc enim ponitur et demonstrationis conclusio, ct principium, etsi (6) non secundum ordinem syllogismi. Prima autem pars dividitur in duas. *In prima ponit definitionem primani animae.* In secunda manifestat eam, ibi ‹ Universaliter igitur dictum etc. ». Prima dividitur in duas. *In prima praemittit quasdam divisiones, ex quibus habetur via ad investigandum definitionem animae.* In secunda investigat animae definitionem, ibi. « Quare « omne corpus etc. ».

213. — Sciendum autem est, quod sicut docet Philosophus in *septimo Metaphysicae* (7). haec est differentia inter definitionem substantiae et accidentis, quod in definitione substantiae nihil ponitur quod sit extra substantiam definiti: definitur enim unaquaeque substantia per sua principia materialia vel formalia. In definitione autem accidentis ponitur aliquid quod est extra essentiam definiti, scilicet subjectum; oportet enim subicctum poni in definitione accidentis. Sicut cum dicitur « simitas « est curvitas nasi ». Et hoc ideo est, quia definitio significat quod quid est res: substantia autem est quid completum in suo esse et in sua specie: accidens autem non habet esse completum, sed dependens a substantia. Similiter etiam nulla forma est quid completum in specie, sed complementum speciei competit substantiae compositae. Unde substantia composita sic definitur, quod in eius definitione non ponitur aliquid quod sil extra essentiam cius. In omni autem definitione formae ponitur aliquid, quod est extra essentiam formae, scilicet proprium subtectum cius sive materia. Unde, cum anima sit forma, oportet quod in definitione eius ponatur materia sive subicctum cius.

214. — Et ideo in prima parte *ponit duas divisiones; quarum prima* necessaria est ad investigandum id quod in definitione animae ponitur ad exprimendam essentiam cius. Alia quae est necessaria ad investigandum id quod ponitur in definitione animae ad exprimendum subicctum ipsius, ibi, ‹ Substantiae autem ma- a xime etc. ». *Circa primum innuit tres divisiones:* quarum *prima* est secundum quod ens dividitur in decem praedicamenta. Et hanc innuit per hoc quod dicit, quod substantia dicitur esse unum genus entium.

215. — *Secunda divisio* est secundum quod substantia dividitur in materiam et formam et compositum. Materia quidem est, quae secundum se non est hoc aliquid, sed in potentia tantum ut sit hoc aliquid. Forma autem est, secundum quam iam est hoc aliquid in actu. Substantia vero composita est, quae est hoc aliquid. Dicitur enim esse hoc aliquid, id est aliquid demonstratum quod est completum in esse ct specie; et hoc convenit soli substantiae compositae in rebus materialibus. Nam substantiae separatae, quamvis non sint compositae ex materia et forma, sunt tamen hoc aliquid, cum sint subsistentes in actu et completae in natura sua. Anima autem rationalis, quantum ad aliquid potest dici hoc aliquid, secundum hoc quod potest esse per sc subsistens. Sed quia non habet speciem completam, sed magis est pars speciei, non omnino convenit ci quod sit hoc aliquid. Est ergo differentia inter materiam et formam, quod materia est ens in potentia, forma autem est endelechia, id est actus, quo scilicet materia fit actu, unde ipsum compositum est ens actu.

216. — *Tertia divisio* est quod actus dicitur dupliciter. Uno modo sicut scientia est actus. Alio modo sicut considerare est actus. Et differentia horum actuum ex potentiis perpendi potest. Dicitur enim aliquis in potentia grammaticus, antequam acquirat habitum grammaticae, discendo vel inveniendo: quae quidem potentia in actum reducitur, quando iam aliquis habet habitum scientiae. Sed tunc est iterum in potentia ad usum habitus, cum non considerat in actu; et haec potentia in actum reducitur cum actu considerat. Sic igitur et scientia est actus, et consideratio est actus.

217. — Deinde cum dicit « substantiae « autem »

Ponit divisiones, ex quibus investigatur id quod ponitur in definitione animae, pertinens ad eius sublectum. Et innuit tres divisiones. Quarum *prima est.* quod substantiarum quaedam sunt corpora, quaedam non sunt corpora. Inter quas substantias maxime sunt manifestae corporales substantiae. Nam substantiae incorporeae, quaccumque sint, immanifestae sunt, eo quod sunt a sensibus remotae et sola ratione investigabiles. Hoc est ergo quod dicit, quod « corpora maxime videntur esse « substantiae ».

218. — *Secunda divisio est.* .quod corporum, quaedam sunt corpora physica, id est naturalia; quaedam non naturalia, sed artificialia. Homo enim et lignum et lapis sunt naturalia corpora, domus et securis sunt ar-

0) Csp. vm. (S. Thom., lot. XVI).

(6) *Al.* et.

(7) Lib. VI. cap. I. (apud. S. Th.. Lib. Vil Icct. I. 1253-5X). Cap. IV. 8-10-V, (apud S. Th., ibid., Jcci. IV. 1335. M.>.

tificialia. Magis autem videntur substantiae corpora naturalia quam artificialia, quia corpora naturalia sunt principia artificialium. Ars enim operatur ex materia quam natura ministrat; forma autem quae per artem inducitur, est forma accidentalis, sicut figura vel aliquid huiusmodi. Unde corpora artificialia non sunt in genere substantiae per suam formam, sed solum per suam materiam, quae est naturalis. Habent ergo a corporibus naturalibus quod sint substantiae. Unde corpora naturalia sunt magis substantiae quam corpora artificialia: sunt enim substantiae non solum ex parte materiae, sed etiam ex parte formae.

219. — *Tertia divisio est.* quod corporum naturalium, quaedam habent vitam, et quaedam non habent. Illud autem dicitur habere vitam, quod per seipsum habet alimentum, augmentum et decrementum. Sciendum autem est, quod haec explanatio magis est per modum exempli, quam per modum definitionis. Non enim ex hoc solo quod aliquid habet augmentum et decrementum, vivit, sed etiam ex hoc quod sentit ct intclligit, et alia opera vitae exercere potest. Unde in substantiis separatis est vita ex hoc quod habent intellectum et voluntatem, ut patet in *undecimo Metaphysiale* (8), licet non sit in eis augmentum et alimentum. Sed quia in istis generabilibus et corruptibilibus anima, quae est in plantis, ad quam pertinent alimentum et augmentum, ut in *fine primi* dictum est (9), principium est vitae, ideo hic quasi exemplariter exposuit « habens vitam », id quod habet alimentum et augmentum. Propria autem ratio vitae est ex hoc, quod aliquid est natum movere seipsum, large accipiendo motum, prout etiam intellectualis operatio motus quidam dicitur. Ea enim sine vita esse dicimus, quae ab exteriori tantum principio moveri possunt.

220. — Deinde cum dicit « quare omne » *Investigat animae definitionem,* suppositis praemissis divisionibus. Et circa hoc tria facit. *Primo investigat partes definitionis.* Secundo ponit definitionem, ibi, « Si autem aliquod « commune etc. ». Tertio ex definitione data, excludit quamdam dubitationem, ibi, e Unde « non oportet quaerere etc. ». Circa primum duo facit. *Primo investigat particulas definitionis. quae pertinent ad essentiam animae.* Secundo ea quae pertinent ad essentiam subiccti. « Tale autem quodeumque organicum ». Circa primum duo facit. *Primo investigat hanc particulam, quod anima est actus.* Secundo hanc, quod est actus primus, ibi, « Hic autem dicitur dupliciter ». Concludit ergo primo ex praedictis (10), quod cum corpora physica maxime videantur esse substantiae, et omne corpus habens vitam, sit corpus physicum, necesse est dicere quod omne corpus habens vitam sit substantia. Et cum sit ens actu, necesse est quod sit substantia composita. Quia vero, cum dico, corpus habens vitam, duo dico, scilicet quod est corpus et quod est huiusmodi corpus, scilicet habens vitam, non potest dici quod illa pars corporis habentis vitam, quae dicitur corpus, sit anima. Per animam enim intelligimus id, quo habens vitam vivit: unde oportet quod intelligatur sicut aliquid in subiecto existens; ut accipiatur hic large subicctum, non solum prout subiectum dicitur aliquid ens actu, per quem modum accidens dicitur esse in subiecto: sed etiam secundum quod materia prima, quae est ens in potentia, dicitur subicctum. Corpus autem, quod recipit vitam, magis est sicut subicctum et materia quam sicut aliquid in subiecto existens.

221. — Sic igitur, cum sit triplex substantia, scilicet compositum, materia, et forma, ct anima non est ipsum compositum, quod est corpus habens vitam: neque est materia, quae est corpus subicctum vitae: relinquitur, per locum a divisione, quod anima sit substantia, sicut forma vel species talis corporis, scilicet corporis physici habentis in potentia vitam.

222. — Dixit autem « habentis vitam po- « tentia » et non simpliciter habentis vitam. Nam corpus habens vitam intclligitur substantia composita vivens. Compositum autem non ponitur in definitione formae. Materia autem corporis vivi est id quod comparatur ad vitam sicut potentia ad actum: et hoc est anima, actus, secundum quem corpus vivit. Sicut si dicerem quod figura est actus, non quidem corporis figurati in actu, hoc enim est compositum ex figura et corpore, sed corporis quod est subiectum figurae, quod comparatur ad figuram sicut potentia ad actum.

223. — Et ne aliquis crederet quod anima sic esset actus sicut aliqua forma accidentalis actus est. ad hoc removendum, subdit quod anima est sic actus, sicut substantia est actus, id est sicut forma. Et quia omnis forma est in determinata materia, sequitur quod sit forma talis corporis, quale dictum est.

224. — Sciendum autem est quod haec est differentia formae substantialis ad formam accidentalem, quod forma accidentalis non facit ens actu simpliciter, sed ens actu tale vel tantum, utputa magnum vel album vel aliquid aliud huiusmodi. Forma autem substantialis facit esse actu simpliciter. Unde forma accidentalis advenit subiecto iam praeexistenti actu. Forma autem substantialis non advenit subiecto iam praeexistenti in actu, sed existent! in potentia tantum, scilicet materiae primae. Ex quo patet, quod impossibile est unius rei esse plums formas substantiales; quia prima faceret ens actu simpliciter, et omnes aliae advenirent subiecto iam existenti in actu, unde accidcntalitcr advenirent subiecto iam

te) Lib. XI. cap. V (apud S. Th.. «.it». XII. lect. IV. 2476); ibid., cap. VII. 6-S (arx>d S. Thom., ibid., lea. VW. 2536-44).

(9) n. 210.

(10) nn. 212-219.

existent! in actu, non enim facerent cns actu simpliciter sed secundum quid.

225. — Per quod tollitur *positio Avicebron* in libro *Fontis vitae,* qui posuit quod secundum ordinem generum et spccierum est ordo plurium formarum substantialium in una ct eadem re; ut puta quod in hoc individuo hominis est una forma, per quam est substantia: ct alia, per quam est corpus: et tertia, per quam est animatum corpus, et sic de aliis. Oportet enim secundum praemissa dicere, quod una et eadem forma substantialis sit, per quam hoc individuum est hoc aliquid, sive substantia, et per quam est corpus et animatum corpus, ct sic dc aliis. Forma enim perfectior dat materiae hoc quod dat forma minus perfecta, et adhuc amplius. Unde anima non solum facit esse substantiam et corpus, quod etiam facit forma lapidis, sed etiam facit esse animatum corpus. Non ergo sic est intclligcndum quod anima sit actus corporis, et quod corpus sit eius materia ct subiectum, quasi corpus sil constitutum per unam formam, quae faciat ipsum esse corpus, ct superveniat ei anima faciens ipsum esse corpus vivum: sed quia ab anima est, ct quod sit, et quod sit corpus vivum. Sed hoc quod est esse corpus, quod est imperfectius, est quid materiale respectu vitae.

226. — Et inde est quod recedente anima, non remanet idem corpus specie; nam oculus ct caro in mortuo non dicuntur nisi aequivoce, ut patet per Philosophum in *septimo Metaphysicorum* (11). Recedente enim anima, succedit alia forma substantialis quae dat aliud esse specificum, cum corruptio unius non sit sine generatione alterius.

227. — Deinde cum dicit « hic autem » *Venatur secundam particulam definitionis:* ct dicit quod actus dicitur dupliciter: alius, sicut scientia, et alius sicut considerare, ut supra expositum est (12). Et manifestum est, quod anima est actus sicut scientia, quia in hoc quod anima inest animali ct somnus et vigilia. Et vigilia quidem assimilatur considerationi; quia sicut consideratio est usus scientiae, ita vigilia est usus sensuum; sed somnus assimilatur habitui scientiae, quando aliquis secundum ipsum non operatur, in somno enim quiescunt virtutes animales.

228. — Horum autem duorum actuum, scientia est prior generatione, in eodem. Comparatur enim consideratio ad scientiam, sicut actus ad potentiam. Actus autem, ut habetur in *nono Metaphysicae* (13), natura est prior potentia. Est enim finis ct complementum potentiae. Sed ordine generationis ct temporis, universaliter loquendo actus est prior potentia. Nam id quod est in potentia, reducitur in actum per aliquid ens actu. Sed in uno et eodem potentia est prior actu. Nam aliquid est primo in potentia, et postea actus fit. Et propter hoc dicit quod « scientia est prior gc- « ncratione, in eodem, quam consideratio ».

229. — Unde *concludit* quod cum anima sil actus scientia, quod sit actus primus corporis physici potentia vitam habentis. Sciendum autem quod Philosophus dicit animam esse actum primum, non solum ut distinguat animam ab actu qui est operatio, sed etiam ut distinguat eam a formis elementorum, quae semper habent suam actionem, nisi impediantur.

230. — Deinde cum dicit « tale autem » *Venatur particulam, quae est ex parte subiecti:* et quia dixerat, quod anima est actus corporis physici habentis vitam in potentia, etiam dicit, quod tale est omne corpus organicum. Et dicitur *corpus organicum,* quod habet diversitatem organorum. Diversitas autem organorum necessaria est in corpore suscipiente vitam propter diversas operationes animae. Anima enim, cum sit forma perfectissima inter formas rerum corporalium, est principium diversarum operationum; ct ideo requirit diversitatem organorum in suo pcrfectibili. Formae vero rerum inanimatarum, propter sui imperfectionem sunt principia paucarum operationum: unde non exigunt diversitatem organorum in suis perfectionibus.

231. — Inter animas autem anima plantarum imperfectior invenitur: unde in plantis minor est diversitas organorum quam in animalibus. Et ideo ad ostendendum, quod omne corpus suscipiens vitam est organicum, accipit argumentum ex plantis in quibus est minor diversitas organorum. Et hoc est quod dicit, quod etiam plantarum partes sunt diversa organa. Sed partes plantarum sunt penitus simplices, idest consimiles; non enim est in eis tanta diversitas, sicut in partibus animalium. Pes enim animalis ex diversis partibus compositus est, scilicet carne, nervo, osse, ct huiusmodi. Sed partes organicae plantarum non habent talem diversitatem partium, ex quibus componantur.

232. — Et quod partes plantarum sint organicae, manifestat per hoc, quod diversae partes sunt ad diversas operationes. Sicut folium est ad cooperimentum corticis vel fructiferi, id est illius partis in qua fructus nascitur. Cortex autem vel fructiferum, ad cooperimentum fructus. Radices autem in plantis sunt proportionabiles ori animalium, quia utraque attrahunt alimentum, scilicet radix in plantis, ct os in animalibus.

233. — Deinde cum dicit « si autem » *Colligit ex omnibus praedictis definitionem animae:* ct dicit, quod si aliqua definitio communis debeat assignari, quae conveniat omni animae, erit haec, « *Anima est actus primus « corporis physici organici* ». Non autem opor-

Ul> Lib. VI. cap. X. 10-13 (apud S. Thom., Libr. VII. Icet. X, 1484-97).

(12) n. 216.

(13) Lib. VIII. cap. VIII (apud S. ITiom.. Lib. XI. Icci. VII-IX. 1844-82).

tct addere, potentia vitam habentis. Loco enim huius ponitur organicum, ut ex dictis patet (14).

234. — Deinde cum dicit « unde non » Ex definitione data, *solvit quamdam dubitationem*. Fuit enim a multis dubitatum, quomodo cx anima et corpore fieret unum. Et quidam ponebant aliqua media esse, quibus anima corpori uniretur, ct quodammodo colligaretur. Sed hacc dubitatio iam locum non habet, cum ostensum sit (15), quod anima sit forma corporis. Et hoc est quod dicit quod non oportet quaerere si ex anima et corpore fit unum, sicut nec dubitatur circa ceram et figuram, neque omnino circa aliquam materiam ct formam, cuius est materia. Ostensum est enim in *octavo Metaphysicae* (16) quod forma per sc unitur materiae, sicut actus eius; ct idem est materiam uniri formae, quod materiam esse in actu. Et hoc est etiam quod hic dicit, quod cum unum ct ens multipliciter dicatur, scilicet dc ente in potentia, ct dc ente in actu, id quod proprie est ens et unum est actus. Nam sicut ens in potentia non est ens simpliciter, sed secundum quid, ita non est unum simpliciter sed secundum quid : sic enim dicitur aliquid unum sicut et ens. Et ideo sicut corpus habet esse per animam, sicut per formam, ita et unitur animae immediate, inquantum anima est forma corporis. Sed inquantum est motor, nihil prohibet aliquid esse medium, prout una pars movetur ab anima, mediante alia.

(14) nn. 230-232.
(15) nn. 220-226.

(16) Lib. VII. cap. **VI** (apud **S. Thom.**. Lib. **VIII.** lect. **V. 1755-67).**

LECTIO II.

Explicata animae definitione, exponit quomodo ea non sit a corpore separabilis.

Seq. *C. I.* Universaliter igitur dictum est quid sit anima. Substantia enim est, quae
106 secundum rationem. Haec autem est quod quidem est esse huiusmodi corporis: sicut si aliquid organorum physicum esset corpus, ut dolabra. Erat enim dolabrae esse substantia ipsius: ct anima, haec. Separata autem hac, non utique amplius dolabra esset, nisi aequivoce; nunc autem est dolabra. Non enim huiuscemodi corporis quod quid est esse et ratio, anima, sed physici talis, habentis in seipso principium motus et status.

Considerare autem in partibus oportet quod dictum est. Si enim esset oculus animal, anima utique ipsius visus
20 esset. Hic enim substantia est oculi, quae est secundum rationem. Oculus autem materia visus est, quo deficiente, non est adhuc oculus nisi aequivoce, sicut lapideus, aut depictus. Oportet igitur accipere quod est in parte, in toto vivente corpore. 1'roportionaliter namque habet sicut pars ad partem, totus sensus ad totum corpus sensitivum. secundum quod huiusmodi.

Esi autem non ahiicicns animam, potentia ens, ut vivat; sed quod habens. Senien autem et fructus, potentia tale
413« corpus est. Sicut igitur incisio et visio, sic et vigilantia actus. Ut autem visus et potentia organi, anima. Corpus autem, quod potentia est. Sed sicut oculus est pupilla ct visus, ct ibi anima et corpus, animal.

Quod quidem igitur non sil anima separabilis a corpore, aut partes quaedam ipsius, si partibilis naturaliter est, non immanifestum est. Quarumdam enim actus partium est ipsarum. At vero secundum quosdam nihil prohibet, propter id quod nullius corporis sunt actus. Amplius autem immanifestum si sit corporis actus anima, sicut nauta
10 navis. Figuraliter quidem igitur haec definita dc anima sint, atque descripta.

235. — Posita definitione animae, *Philosophus hic eam manifestat.* Et circa hoc duo facit. *Primo manifestat definitionem praemissam.* Secundo cx definitione manifestata, quamdam veritatem concludit, ibi, « Quod quidem igitur non sit anima etc. ». Circa primum duo facit. *Primo manifestat definitionem animae, quantum ad id quod in definitione praedicta ponitur ex parte ipsius animae.* Secundo quantum ad id quod ibi ponitur ex parte subiccti, ibi, « Est autem non abiiciens animam etc. ». Circa primum duo facit. *Primo manifestat definitionem animae ex similitudine rerum artificialium.* Secundo cx partibus cius, ibi, « Considerare autem in partibus oportet etc. ». Quia enim formae artificiales accidentia sunt, quae sunt magis nota, quoad nos, quam formae substantiales, utpotc sensui propinquiora: ideo convenienter rationem animae, quae est forma substantialis, per comparationem ad formas accidentales manifestat. Similiter etiam partes animae sive potentiae cius manifestiores sunt quoad nos, quam ipsa anima: procedimus enim in cognitione animae, ab obiectis in actus, ab actibus in potentias, per quas anima ipsa nobis innotescit; unde convenienter etiam per partes ratio manifestatur.

236. — Dicit ergo primo, quod dictum est (1) in universali quid sit anima, cum praedicta definitio omni animae conveniat. Dictum est (2) enim quod anima est substantia, quae est forma, a qua accipitur ratio rei. Est autem differentia inter formam quae est substantia, ct formam quae non est substantia. Nam forma accidentalis, quae non est in genere substantiae, non pertinet ad essentiam sive quidditatem subiccti: non enim albedo est dc essentia corporis albi. Sed forma substantialis est dc essentia, sive dc quiddilatc subiccti. Sic igitur anima dicitur forma substantialis, quia est de essentia sive dc quidditate corporis animati. Et hoc est quod subdit, « Haec autem », scilicet substantia quae est secundum rationem « est quod quid erat esse huic corpori », id est corpori constituto in specio per talem formam. Ipsa enim forma pertinet ad essentiam rei, quae significatur per definitionem significantem dc re quid est.

237. — Et quia formae substantiales, cuiusmodi sunt formae corporum naturalium, sunt latentes, manifestat hoc per formas artificiales, quae sunt accidentales. Et hoc est quod subdit: ¶ sicut si aliquid organorum », id est artificialium instrumentorum, ut puta dolabra « esset corpus physicum », idest naturale, forma sua hoc modo sc haberet ad ipsum sicut dictum est (3). Et ideo subdit. « Erat quidem « dolabrae esse substantia ipsis », idest forma dolabrae, « secundum quam accipitur ratio dolabrae »: quam quidem rationem nominat

(1) o. 233.

<2) nn. 220-224.
<3) n. 21«.

·: esse dolabrae », co quod secundum cam dolabra dicitur esse dolabra, haec inquam forma est substantia dolabrae. Et hoc ideo dicit, quia formae corporum naturalium sunt in genere substantiae. Et ulterius si dolabra non esset solum corpus physicum, sed etiam corpus animatum, forma dolabrae esset anima, et ea separata, non esset amplius dolabra nisi acquivoce, sicut separata anima, non est caro nec oculus, nisi acquivocc. Nunc autem, quia dolabra non est corpus naturale, nec eius forma est quod quid erat esse tali corpori, remota forma dolabrae adhuc est dolabra, id est substantia dolabrae. Substantia enim corporum artificialium est materia eorum, quae remanet sublata forma artificiali, licet non remaneat ipsum corpus artificiale in actu.

238. — Et quia dixerat quod aliter nunc est in dolabra, ct aliter esset si esset corpus physicum animatum, assignat rationem huius, dicens, quod hoc ideo est, quia anima non est quod quid est esse ct ratio, id est forma huiusmodi corporis, scilicet artificialis « sed « corporis physici huiusccmodi » scilicet habentis vitam. Et ut manifestet quid sit esse physicum corpus, subiungit < habentis in scipso « principium motus et status ». Naturalia enim sunt, quae in scipsis principium motus et status habent. Huiusmodi enim principium, natura dicitur, uti habes in *libro Physicorum secundo* (4).

239. — Deinde cum dicit « considerare < autem »

Manifestat definitionem animae ex partibus, dicens, quod id quod dictum est (5) dc tota anima et de toto corpore vivente, oportet considerare in partibus utriusque; quia, si oculus esset animal, oporteret quod visus esset anima cius, quia visus est substantialis forma oculi, et oculus est materia visus, sicut corpus organicum materia animae. Deficiente autem visu, non remanet oculus nisi aequivoce, sicut oculus lapideus aut depictus aequivoce dicitur oculus. Et hoc ideo est, quia aequivoca sunt, quorum nomen solum commune est ct ratio substantiae diversa: ct ideo sublata forma a qua est ratio substantiae oculi, non remanet nisi nomen oculi aequivoce dictum. Quod ergo invenitur in parte viventis corporis, oportet accipere in toto vivente corpore, scilicet quod sicut visus est forma substantialis oculi, ct eo remoto non remanet oculus nisi aequivoce, ita anima est forma substantialis viventis corporis, ct ea remota non remanet corpus vivum nisi aequivoce. Sicut enim se habet una pars animae sensitivae ad unam partem corporis sensitivi, sic se habet totus sensus ad totum corpus sensitivum inquantum huiusmodi.

240. — Deinde cum dicit « est autem » *Exponit* praemissam definitionem dc anima quantum ad hoc quod dixerat, *quod est actus corporis habentis vitam in potentia.* Dicitur enim aliquid esse in potentia dupliciter. Uno medo, cum non habet principium operationis. Alio modo cum habet quidem, sed non operatur secundum ipsum. Corpus autem, cuius actus est anima, est habens vitam in potentia, non quidem primo modo, sed secundo. Et hoc est quod dicit corpus « potentia ens ut vivat », id est habens vitam in potentia, cuius est actus anima, non sic dicitur esse in potentia ad vitam, quod n sit abiiciens animam », id est earens principio vitae, quod est anima, sed quod est habens huiusmodi principium. Sed verum est quod semen ct fractus, in quo conservatur semen plantae, est in potentia ad huiusmodi corpus vivum, quod habet animam: nondum enim semen habet animam. Unde sic est in potentia, sicut abiiciens animam.

241. — Et ut ostendat quomodo est in potentia ad vitam corpus cuius actus est anima, subiungit quod ita vigilantia est actus animae sensitivae, sicut incisio est actus cultelli, et visio est actus oculi. Quodlibet enim istorum est operatio ct usus principii habiti. Sed anima est actus primus, sicut visus et quaecumque potentia organi; quodlibet enim horum est principium operationis. Sed corpus quod est perfectum per animam, est potentia habens quidem actum primum, sed aliquando carens actu secundo. Sed sicut oculus est aliquid compositum ex pupilla sicut materia, ct visu sicut forma, ita animal est compositum cx anima sicut forma ct cx corpore sicut materia.

242. — Deinde cum dicit < quod quidem »

Concludit quamdam veritatem ex praemissis: quia enim ostensum est (6) quod anima est actus totius corporis, ct partes sunt actus partium, actus autem ct forma non separantur ab eo cuius est actus vel forma: manifestum est quod anima non potest separari a corpore, vel ipsa tota, vel aliquae partes eius, si nata est aliquo modo habere partes. Manifestum est enim quod aliquae partes animae sunt actus aliquarum partium corporis, sicut dictum est (7) quod visus est actus oculi. Sed secundum quasdam partes nihil prohibet animam separari, quia quaedam partes animae nullius corporis actus sunt, sicut infra probabitur dc his quae sunt circa intellectum (8).

243. — Et quia Plato ponebat quod anima est actus corporis non sicut forma, sed sicut motor, subiungit quod hoc nondum est manifestum, si anima sic sit actus corporis sicut nauta est actus navis, scilicet ut motor lanium.

244. —I Deinde *epilogando* colligit quae dicta sunt; et dicit quod secundum praedicta determinatum est de anima, et posita est animae descriptio » figuraliter » quasi extrinsoce et superficialitcr ct incomplete. Complebitur enim determinatio dc anima quando pertinget usque ad intima ut determinetur natura uniuscuiusque partis ipsius animae.

<4) Cap. I **(S. Thom., tect. I).** **(5) nn. 235-2S8.** **(6) nn. 2JS-241.** **(8> nn. 671-699.** **(?) n. 233.**

LECTIO III.

Ponit duplicem demonstrandi modum', unum a priori, alterum a posteriori; quo concludit animam esse primum vivendi principium in tribus viventium generibus essentialiter ordinatis.

C. II. Quoniam autem ex incertis quidem, sed tamen manifestioribus, certum fit id quod est secundum rationem notius, lentandum est iterum sic aggredi de ipsa.

Non enim solum quod sit, oportet definitivam rationem ostendere, sicut plures terminorum dicunt, sed et causam inesse, et apparere. Nunc autem sicut conclusiones rationes terminorum sunt, ut quid est tetragonismus? aequale altera parte longiori, orthogonium esse aequilaterale. Talis autem terminus ratio conclusionis. Dicens autem quod tetragonismus est mediae inventio, rei causam dicit.

Dicamus igitur, principium accipientes intentionis rei, determinari animatum ab inanimato in vivendo. Multipliciter autem ipso vivere dicto, etsi unum aliquod horum insit solum, vivere ipsum dicimus, ut intellectus ct sensus, motus, et status secundum locum. Adhuc autem motus, ct status secundum alimentum, ct decrementum, et augmentum.

Unde et vegetabilia omnia videntur vivere. Videntur autem in scipsis habentia potentiam, et principium huiusmodi. per quod, augmentum ct decrementum suscipiunt secundum contrarios locos. Non enim sursum quidem augentur, deorsum autem non, sed similiter ad utraque; et in omnes partes continue aluntur, ct vivunt, quousque possunt accipere alimentum.

Separari autem hoc ab aliis possibile est, alia autem ab hoc, impossibile est in rebus mortalibus. Manifestum est autem in his quae vegetantur. Neque enim una inest ipsis potentia alia animae. Vivere igitur, propter hoc principium inest omnibus viventibus.

Animal autem propter sensum, primum. Et namque quae non moventur, neque mutant locum, habent autem sensum, animalia dicimus, et non vivere solum. Videntur autem ct huiusmodi multa esse animalium; manentia autem cum sint natura, habent solum sensum.

Sensuum autem, primo inest omnibus tactus. Sicut autem vegetativum potest separari a tactu ct omni sensu, sic et tactus ab aliis sensibus. Vegetativum autem dicimus huiusmodi partem animae, qua et vegetabilia participant. Animalia autem omnia videntur tangendi sensum habentia.

Propter quam autem causam utrumque horum accidit, posterius dicemus. Nunc autem intantum dictum sit solum, quod est anima horum quae dicta sunt, principium; ct his determinata est, vegetativo, sensitivo, intellectivo, et motu.

SYNOPSIS (Lect. III, IV.)

Posita definitione animae 211-244.
Hic intendit ipsam demonstrare 245-278.
Dicit *de quo* est intentio 245-252.
Determinat *modum demonstrationis,* quo uti intendit in demonstrando 245-246.
Praemittit diversos processus demonstrationis 245.
Concludit ad suum intentum 246.
Assignat rationem praedictae intentionis 247-252.
Ostendit aliquas definitiones esse demonstrabiles 247.
Exemplificat hoc figuris geometricis et numeris 248-251.
Notat exemplum adductum esse simile ci quod intendit circa animam quoad aliqtiid

Prosequitur suum intentum, scii, demonstrando per effectum definitionem animae 253-278.
Exponit generalem demonstrationem, quae est a posteriori 253.
Ostendit quod *anima est principium vivendi* 253-270.
Distinguit modos viventium 253-255.
Ponit differentiam animati ab inanimato 254.
Ponit quatuor modos vivendi 255.
Ostendit *animam esse principium vivendi secundum illos modos* 256-261.
Quomodo est principium vivendi in plantis 256-258.
Ostendit animam esse principium vivendi in plantis 256-257.
Ostendit hoc principium esse primum et separabile ab aliis 258.

Quomodo est principium vivendi in animalibus 259-260.
Dicit quod primum dicitur aliquid esse animal propter sensum 259.
Ostendit quod inter alios sensus, primo inest tactus animalibus 260.
Ostendit quid dictum est et quid restat dicendum 261.
Inquirit *qualiter principia vivendi* se habent ad animatu ct ad invicem 262-277.
Movet *duas quaestiones* circa pluralitatem partium animae et separabilitatem eius 262.
Solvit propositas quaestiones 263-270.
Solvit *secundam* quaestionem 263-269.
Quantum ad hoc: an partes animae sint separabiles loco 263-268.
Praemittit quod hoc in quibusdam facile est videre, in aliis non 263.
Ostendit hoc, praemittendo similitudinem dc plantis 264-266.
Ponit et simul solvit dubium circa phantasiam 267.
Ostendit in qua parte animae circa hoc possit esse dubium 268.
Quantum ad hoc: an partes animae sint separabiles ratione 269.
Solvit *primam* quaestionem 270.
Ostendit quod primum principium vivendi *est forma corporis viventis* 271-278.
Demonstrat propositum 271-275.
Exponit *medium* demonstrationis: «anima est quo vivimus primum» 271.
Evolvit illud in forma syllogistica 272-275.
Ex veritate demonstrata *quasdam conclusiones inducit* 276-277.
Primam conclus.: « anima non est sine corpore neque est corpus » 276.
Secundam conclus.: « anima est in corpore et tali corpore, scii, physico organico » 277.
Epilogando concludit animae definitionem 278.

245. — Postquam Philosophus posuit definitionem animae, *hic intendit demonstrare ipsam. Et primo dicit de quo est intentio.* Secundo prosequitur intentum, ibi, « Dicamus « igitur principium etc. ». Circa primum duo facit. *Primo determinat modum demonstrationis, quo uti intendit in demonstrando.* Secundo manifestat quomodo quaedam definitiones sunt demonstrabiles, ibi, « Non enim solum « quodque etc. ». Circa primum sciendum est, quod cum ex notis oporteat in cognitionem ignotorum devenire: omnis autem demonstratio adducitur causa notificandi aliud, necesse est, quod omnis demonstratio procedat ex notioribus quo ad nos, quibus per demonstrationem fit aliquid notum. *In quibusdam* autem eadem sunt notiora quo ad nos et secundum naturam, sicut in mathematicis, quae sunt a materia abstracta: et in his demonstratio procedit ex notioribus simpliciter ct notioribus secundum naturam, scilicet cx causis in effectus: unde dicitur demonstratio propter quid. *In quibusdam* vero non sunt eadem magis nota simpliciter ct quo ad nos, scilicet in naturalibus, in quibus plerumque effectus sensibiles sunt magis noti suis causis; ct ideo in naturalibus, ut in pluribus proceditur ab his quae sunt minus nota secundum naturam et magis nota quo ad nos, ut dicitur in primo Physicorum (1).

246. — Et hoc modo demonstrationis intendit hic uti. Et hoc est quod dicit, quod quia illud quod est certum secundum naturam, et quod est secundum rationem notius, fit certius quo ad nos ex his quae sunt incerta secundum naturam, certiora autem quo ad nos, per istum modum lentandum est iterum aggredi dc anima, demonstrando definitionem cius supra positam (2).

247. — Deinde cum dicit « non enim » *Assignat rationem praedictae intentionis;* ostendendo quod aliquae definitiones sunt demonstrabiles. Et hoc est quod dicit, quod ideo oportet iterum aggredi dc anima, quia oportet quod ratio definitiva non solum dicat hoc quod est *quia,* sicut plures terminorum idest definitionum dicunt; sed oportet etiam quod in definitione tangatur causa, ct quod per definitionem dicentem *propter quid,* demonstretur definitio quae dicit solum quia. Inveniuntur autem multae rationes terminorum, idest definitiones, quae sunt sicut conclusiones. Et ponit exemplum in geometricalibus.

248. — Ad cuius intelligentiam sciendum est. quod figurarum quadrilaterarum, quaedam habent omnes angulos rectos, et vocantur *orthogonia.* idest superficies rectorum angulorum; quaedam autem non habent angulos rectos, et vocantur *rhomboydes.* Sciendum est autem, quod orthogoniorum quoddam consistit ex omnibus lateribus aequalibus, ct vocatur quadratum sive *tetragonismus;* quoddam autem non habet omnia latera aequalia, in quo tamen quaelibet duo latera sibi opposita sunt aequalia: ct vocatur huiusmodi *orthogonium altaa parte longius,* sicut patet in sequentibus figuris.

Orthogonium
Quadratum
scu
tetragonhmum

Orthogonium altera parte lonsius

(1) Cap. I <S. Thom., tea. I).
(2) n. 253.

Rhomboydes

249. — Item sciendum est, quod in qualibet superficie rectorum angulorum duae rectae lineae, quae angulum rectum concludunt, dicuntur totam superficiem continere, quia cum alia duo latera sint aequalia cis, unumquodque suo opposito, nccessc est, quod una praedictarum linearum rectum angulum concludentium mensuret longitudinem superficiei rcctangulae; ct alia latitudinem; unde tota superficies rectangula consurgit ex ductu unius in aliam. Undo si imaginaremur, quod una carum moveretur per aliam, consurgeret talis superficies.

250. — Item sciendum est, quod cum in orthogonio quod est altera parte longius, duae lineae continentes ipsum, sint inaequales, si accipiatur inter eas linea media in proportione, ct ducatur in seipsam, fiet quadratum aequale altera parte longiori. Et quia haec demonstrationibus geometricis diffusum esset ostendere, sufficiat hoc ad praesens manifestare in numeris. Sit igitur orthogonium altera parte longius, cuius maius latus sit novem palmorum, minus vero quatuor. Accipiatur autem linea media in proportione inter ea, quae scilicet sunt sex palmorum. Quia sicut se habent sex ad novem, ita quatuor ad sex. Quadratum autem huius lineae erit aequale praedicto orthogonio altera parte longiori. Quod etiam in numeris patet. Nam quater novem sunt triginta sex. Similiter etiam sexies sex sunt triginta sex.

251. — Hoc est ergo quod dicit, quod si quaeratur quid est tetragonismus, idest quadratum, quod est aequale altera parte longiori, assignabitur talis definitio, ut dicatur « esse « orthogonium », idest superficies rectorum angulorum < aequilaterale », idest habens omnia latera aequalia, ct cetera. « Talis autem ter- < minus », idest talis definitio est « ratio con- < clusionis », idest per demonstrationem conclusa. Si autem aliquis sic definiat, dicens quod • quadratum est inventio mediae », scilicet lineae mediae in proportione inter duo latera inaequalia orthogonii altera parte longioris, idest orthogonium constitutum ex tali linea inventa. qui inquam sic definit « dicit causam • rei ».

252. — Attendendum est autem, quod hoc exemplum quod hic inducitur, est simile ei quod intendit circa animam, quantum ad aliquid. scilicet quantum ad hoc quod demonstretur definitio animae, non autem quantum ad hoc quod demonstretur demonstratione dicente propter quid.

253. — Deinde cum dicit · dicamus « igitur »

Incipit demonstrare definitionem animae superius positam (3), modo praedicto, *scilicet per effectum*. Et utitur tali demonstratione. Illud quod est primum principium vivendi est viventium corporum actus ct forma: sed anima est primum principium vivendi his quae vivunt: ergo est corporis viventis actus et forma. Manifestum est autem, quod haec demonstratio est cx posteriori. Ex eo enim quod anima est forma corporis viventis, est principium operum vilac, et non e converso. Circa hoc ergo duo facit. *Primo ostendit, quod anima est principium vivendi.* Secundo, quod primum principium vivendi est forma corporis viventis, ibi, « Quoniam autem quo vivimus ct sentimus ». Circa primum tria facit. *Primo distinguit modos viventium.* Secundo ostendit, quod anima est vivendi principium, ibi, « Unde ct vegetabilia omnia, etc. ». Tertio manifestat quomodo se habeant partes animae, abinviccm, secundum quas est principium operum vitae, ibi, « Utrum autem unumquodque horum ».

254. — Dicit ergo primo, quod ad prosequendum nostram intentionem, qua intendimus demonstrare definitionem animae, oportet hoc quasi principium accipere, quod animatum distinguitur ab inanimato in vivendo. Animata enim vivunt, sed inanimata non vivunt. Sed cum multiplex sit modus vivendi, si unus tantum eorum insil alicui, dicitur illud vivens et animatum.

255. — Ponit autem *quatuor modos vivendi:* quorum *unus* est per intellectum, *secundus* per sensum, *tertius* per motum et statum localem, *quartus* per motum alimenti, et decrementi et augmenti. Ideo autem quatuor tantum modos ponit vivendi, cum supra (4) quinque genera operationum animae posuerit, quia hic intendit distinguere modos vivendi, secundum gradus viventium; qui distinguuntur secundum hacc quatuor. In quibusdam enim viventium inveniuntur tantum alimentum, augmentum ct decrementum, scilicet in plantis. In quibusdam autem, cum his invenitur sensus sine motu locali, sicut in animalibus imperfectis, sicut sunt ostreae. In quibusdam autem, ulterius invenitur motus secundum locum, sicut in animalibus perfectis, quae moventur motu progressivo, ut bos et equus. In quibusdam autem, cum his ulterius invenitur intellectus, scilicet in hominibus. Appctitivum autem, quod est quintum praeter haec quatuor, non facit aliquam diversitatem in gradibus viventium. Nam ubicumque est sensus, ibi est et appetitus.

256. — Deinde cum dicit « unde ct ve- « getabilia »

Manifestat, quod anima est principium vivendi secundum omnes modos praedictos. Et circa hoc tria facit. *Primo ostendit, quomodo anima est principium vivendi in plantis.* Secundo in animalibus, ibi, « Animal autem pro- « pter sensum, etc. ». Tertio ostendit quid dictum sit, ct quid restat dicendum, ibi, « Pro-

G) n. 253.

<4) n. 201.

« pter unam autem causam, etc. ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit, quod anima est principium vivendi in plantis:* et dicit, quod cum dictum sit (5), quod quibuscumque inest unum quatuor praedictorum modorum viventium, dicuntur vivere, sequitur quod omnia vegetabilia vivant. Omnia enim in scipsis habent potentiam quamdam, et principium, quo suscipiunt motum augmenti ct decrementi.

257. — Et quod hoc principium non sit natura sed anima, manifestum est. Nam natura non movet ad contraria loca: motus autem augmenti et decrementi est secundum contraria loca. Augentur enim vegetabilia omnia, non solum sursum ct deorsum, sed utroque modo. Manifestum est ergo, quod principium horum motuum non est natura sed anima. Nec solum vegetabilia vivunt, dum augentur ct decrescunt, sed quaccumquc nutriuntur tamdiu vivunt, quamdiu possunt accipere nutrimentum per quod fit augmentum.

258. — Secundo ibi « separari autem » *Ostendit quod praedictum vivendi principium. est primum et separabile ab aliis.* Et dicit quod hoc, scilicet principium augmenti ct alimenti, potest separari ab aliis principiis vivendi, sed alia non possunt separari ab eo in rebus mortalibus. Quod ideo dicit, quia in rebus immortalibus, sicut sunt substantiae separatae, et corpora caelestia, si tamen sunt animata, invenitur intellectivum sine nutritivo. Quod autem hoc principium sit separabile ab aliis, manifestum est in his quae vegetantur, idest, in plantis, in quibus nulla alia potentia animae inest, nisi huiusmodi. Ex quo manifestum est, quod illud propter quod primum invenitur vita in rebus mortalibus, est principium augmenti et alimenti, quod vocatur *anima vegetabilis*.

259. — Deinde cum dicit « animal autem » *Manifestat quomodo anima est principium vivendi in animalibus.* Et circa hoc duo facit. *Primo dicit, quod primum dicitur aliquid esse animal propter sensum,* licet animalia quaedam et sentiant ct moveantur. Ea enim dicimus esse animalia, ct non solum vivere, quae licet non mutent locum, tamen habent sensum. Sunt enim multa animalium talia, quae naturaliter manent in eodem loco, et tamen haben: sensum, sicut ostreae, quae non moventur motu progressivo.

260. — Secundo ibi e sensuum autem › *Ostendit quod inter alios sensus primo inest tactus animalibus.* Quod probat ex hoc. quod sicut vegetativum potest separari a tactu et ab omni sensu, sic tactus potest separari ab aliis sensibus. Multa enim sunt animalia, quae solum sensum tactus habent, sicut animalia imperfecta. Omnia autem animalia habent sensum tactus. Vegetativum autem principium dicimus illam partem animae, qua etiam vegetabilia, idest plantae, participant. Sic igitur cx praedictis patent tres gradus viventium. *Primus* est plantarum. *Secundus* animalium imperfectorum immobilium, quae habent solum sensum tactus. *Tertius* est animalium perfectorum, quae moventur motu progressivo, quae etiam habent alios sensus. Manifestum est autem, quod *quartus gradus* est eorum, quae habent cum his etiam intellectum.

261. — Deinde cum dicit < propter < quam »

Ostendit quid dictum sit, et quid restat dicendum. Et dicit, quod posterius dicendum est, propter quam causam utrumque horum accidat, scilicet quod vegetativum potest esse sine sensu, ct quod tactus sine aliis sensibus. Hoc enim dicet in fine libri (6). Nunc autem sufficiet intantum dictum esse, quod anima est principium vivendi secundum praedictos modos, ct quod distincta est istis quatuor, scilicet vegetativo, quod est in plantis et in omnibus viventibus, et sensitivo, quod est in omnibus animalibus, et intellectivo, quod est in omnibus hominibus, et motu progressivo, qui est in omnibus animalibus perfectis sensu vel intellectu.

(5) n. 254.

(6) nn. S47-874.

LECTIO IV.

Quo pacto distinguantur potentiae ab ipsa anima et abinvicem in rebus animatis; ex hoc deducens animam esse id, quo primo vivimus, sentimus, movemur et intelligiinus.

Seq. C. II. Utrum autem unumquodque horum sit anima, an pars animae, et si pars, utrum sic ut sit separabilis ratione solum. an etiam et loco.

De quibusdam quidem horum non est difficile videre, yuaedam autem dubitationem habent. Sicut enim in plantis, quaedam divisa videntur vivere separata abinvicem, tamquam existente in ltis anima actu quidem una, in unaquaque planta, potentia autem pluribus, sic videmus, et circa alteras differentias animae accidere, ut in entomis decisis. Etenim sensum utraque partium habet et motum secundum locum. Si autem sensum et phantasiam et appetitum: ubi quidem enim sensus est, et tristitia et laetitia est. Ubi autem haec sunt, ex necessitate et desiderium est.

De intellectu autem et perspectiva potentia nihil adhuc manifestum est, sed videtur genus alterum animae esse; et hoc solum contingit separari, sicut aeternum a corruptibili. Reliquae autem partes animae manifestum cx his, quod non separabiles sunt, sicut quidam dicunt.

Ratione autem, quod alterae, manifestum est. Sensitivo enim esse et opinativo alterum, siquidem et sentire ab ipso opinari. Similiter autem et aliorum unumquodque, quae dicta sunt.

Ad haec quibusdam animalium omnia insunt haec, quibusdam vero quaedam horum, alteris autem unum solum. Hoc autem facit differentias animalium.

414α Propter quam autem causam sit factum, posterius intendendum est. Similiter autem et circa sensus accidit. Alia enim habent omnes, alia vero quosdam, quaedam vero unum maxime necessarium, tactum.

Quoniam autem quo vivimus et sentimus dupliciter dicitur, sicut quo scimus. dicimus autem hoc quidem scientiam, illud autem animam, utroque enim horum dicimur scire. Similiter autem et quo sanamur, aliud quidem sanitas est, aliud autem pars quaedam corporis, aut etiam totum. Horum autem scientia quidem et sanitas, forma est, et species quaedam et ratio, ut actu susccptivorum, haec quidem cius quod scientiae capax est, illa vero sanabilis. Videtur enim in patiente et disposito activorum inesse actio. Anima autem hoc quo vivimus et sentimus et movemur et intelligimus primo. Quare ratio quaedam utique erit et species: sed non ut materia et ut subicctum. Tripliciter enim dicta substantia, sicut diximus, haec quidem species, illud vero ut materia, aliud autem ex utrisque. Horum autem materia quidem potentia, species autem actus: postea, quod ex utrisque, animatum, neque corpus est actus animae, sed ipsa corporis cuiusdam.

Et propter hoc bene opinantur, quibus videtur neque sine corpore esse, neque corpus aliquod, anima. Corpus quidem enim non est. corporis autem aliquid est.

Et propter hoc, in corpore est, et in corpore tali, et non sicut priores ad corpus aptabant ipsam nihil definientes in quo et quali, quamvis non videatur quodvis subiectum cuiusvis formae capax esse. Sic autem fit, et secundum rationem: uniuscuiusque enim actus in eo quod in potentia existit, et in propria materia apte naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, et ratio potentiam habentis ut tale sit. manifestum ex his est.

262. — Ostendit superius (1) Philosophus, quod anima est principium vivendi, secundum diversa genera vitae. Et ideo *nunc inquirit, qualiter principia vivendi secundum diversa genera vitae se habent ad animam et adinvicem*. Et circa hoc duo facit. *Primo movet quaestiones duas. Quarum prima est.* Cum anima, quae est principium vivendi, sit determinata vegetativo. sensitivo, motivo secundum locum, et intellectivo, utrum quodlibet eorum sit anima per se, aut sit pars animae. Et manifestum est, quod in his quae tantum augentur et nutriuntur, sicut in plantis, vegetativum est anima. In his autem quae vegetantur et sentiunt, est pars animae, et similiter est dc aliis. *Secunda quaestio est.* Si unumquodque praedictorum est pars animae, puta cum omnia inveniantur in una anima sicut in humana, utrum hoc modo sint partes, quod separentur adinvicem solum secundum rationem, ut scilicet sint diversae potentiae, aut etiam separentur loco et subiecto, utpote quod in una parte cor-

(1) nn. 253-261,

peris sit sensitivum, in alia appctitivum, in alia motivum, et sic de aliis, sicut quibusdam visum fuit.

263. — Secundo cum dicit « de quibusdam »

Solvit propositas quaestiones. Et primo secundam. Secundo primam, ibi, « Ad haec quibusdam animalium ». Circa primum duo facit. *Primo solvit secundam quaestionem quantum ad secundam partem, ostendens, utrum partes animae sint separabiles loco.* Secundo, quantum ad primam, utrum scilicet sint separabiles ratione, ibi, « Ratione autem, quod alterae etc. ». Dicit ergo primo, quod de quibusdam partibus animae, non est difficile videre utrum sint separabiles loco, idest subiecto: sed de quibusdam dubium est.

264. — Et ad ostendendum quod in quibusdam hoc facile est videre, *praemittit similitudinem de plantis,* ibi, « Sicut enim in plantis »: dicens quod quaedam partes divisae ab cis, et separatae ah aliis partibus, videntur vivere. Et hoc manifestatur per hoc, quod ramusculi abscissi inseruntur vel plantantur, ct coalescunt; quod non esset nisi remaneret in cis vita, et per consequens anima, quae est principium vivendi: quod contingit tamquam in unaquaque planta, anima sit una in actu, et multiplex in potentia. Sicut enim accidere videtur in formis corporum naturalium inanimatorum, ita in cis quae propter sui imperfectionem non requirunt diversitatem in partibus, quod in aliquo uno toto anima est in actu una ct plures in potentia, sicut ct ipsum corpus est unum in actu, et plura in potentia. Potest enim dividi unumquodque eorum in diversas partes similes specie, sicut patet in aere, aqua ct in corporibus mineralibus. Unde oportet, quod si partes sunt similes specie adinvicem et toti, quod forma specifica post divisionem sit in utraque partium. Et eadem ratione, quia anima plantae imperfecta est in ordine animarum, non requirit magnam diversitatem in partibus, unde anima totius potius potest salvari in aliqua partium.

265. — Et sic etiam videmus in aliis differentiis animae, sicut *in entomls decisis,* idest in animalibus quae decisa vivunt, quia utraque partium habet sensum. Quod patet ex hoc, quod retrahit se, si pungitur. Et etiam habet motum secundum locum, ut ad sensum apparet. Sic ergo in una ct eadem parte apparet ct sensitivum et motivum principium. Et si est ibi sensus, necessc est, quod sit ibi phantasia. Phantasia autem nihil aliud est, quam motus factus a sensu secundum actum, ut infra dicetur (2). Et similiter si habeat sensum pars decisa, nccesse est, quod habeat appetitum: ad sensum enim de necessitate sequitur laetitia ct tristitia, sive delectatio ct dolor. Nccesse est enim, si sensibile perceptum est conveniens, quod sit delectabile: si autem est nocivum, quod sit dolorosum. Ubi autem est dolor et delectatio, oportet quod sit desiderium et appetitus: unde necessc est, quod si pars decisa sentit, quod etiam habeat appetitum.

266. — Sic ergo manifestum est, quod vegetativum, sensitivum, appctitivum ct motivum inveniuntur in una parte decisa: cx quo patet, quod non distinguuntur loco in corpore animalis. Sed de quibusdam potentiis particularibus. *manifestum est quod distinguuntur loco.* Visus enim manifeste non est nisi in oculo, auditus in aure, olfactus in naribus, gustus in lingua et palato. Sed primus sensus qui est tactus, ct necessarius animali, est in toto.

267. — Sed quod dicit quod phantasia est in parte decisa, *videtur esse dubium.* Nam a quibusdam phantasiae attribuitur determinatum organum in corpore. Sed sciendum est, quod phantasia invenitur indeterminata in animalibus imperfectis, in animalibus vero perfectis determinata, sicut infra in *tertio* dicetur (3). Organum ergo aliquod determinatum phantasiae attribuitur, ad maiorem perfectionem ct determinationem sui actus, sine quo phantasiae actus nullo modo esse posset, sicut actus visus nullo modo notest esse sine oculo. Sic igitur manifestavit qflod in quibusdam potentiis animae, non est difficile videre utrum sunt separabiles loco.

268. — Deinde cum dicit « de intellectu »

Ostendit in qua parte animae circa hoc possit esse dubium. Et dicit, quod de intellectu, quocumque nomine vocetur perspectiva potentia, idest speculativa, nihil est adhuc manifestum. Nondum enim per ea quae dicta sunt, apparet utrum habeat aliquod organum in corpore distinctum loco ab aliis organis, vel non distinctum. Sed tamen quantum in superficie apparet, videtur quod sit alterum genus animae ab aliis partibus animae, idest alterius naturae, et alio modo se habens; et quoti hoc solum genus animae possit separari ab aliis partibus animae, vel etiam quod sit separatum ab organo corporeo, sicut perpetuum a corruptibili. Sed quod reliquae partes animae non sint separabiles loco adinviccm, manifestum est ex praedictis (4).

269. — Deinde cum dicit « ratione autem »

Ostendit quod sint separabiles ratione. Cuiuslibet enim potentiae ratio est secundum ordinem ad actum: unde necessc est. si actus sint diversi secundum speciem, quod potentiae habeant diversam rationem speciei. Et hoc est quod dicit, quod alterum est esse sensitivo et opinativo, id est intellectivo: idest altera est ratio utriusque potentiae, si sentire est alterum ab opinari: et similiter est de praedictis aliis potentiis.

ci) no. 632; 659; 666; 792.

(3) nn. 643; 839.

(4) nn. 263-266.

270. — Deinde cum dicit « Ad haec qui- | materia. Nam scientia et sanitas sunt formae
< busdam >

Solvit primam quaestionem·, et dicit, quod hic facit differentiam in animalibus, quod quibusdam animalium insunt omnia praedicta, quibusdam vero quaedam horum, aliis vero unum solum. Quibuscumque autem inest unum solum praedictorum, oportet quod illud sit anima. In quibus vero insunt plura, quodlibet est pars animae: sed illa anima denominatur a principaliori, vel sensitiva, vel intellectiva. Quare autem hoc sit. quod quaedam habent unum, quaedam plura, quaedam omnia, posterius dicetur (5). Et sicut accidit circa potentias animae. ita accidit circa sensus. Quaedam enim habent omnes sensus, sicut animalia perfecta: quaedam vero habent quosdam sensus, sed nor omnes, ut talpa: quaedam vero habent unum maxime necessarium, scilicet tactum, ut animalia imperfecta. Potest autem ct haec particula ad alium sensum referri, ut dicatur quod quia superius (6) ostenderat Philosophus, quod partes animae non sunt separabiles abinvicem loco, vel subiecto, in animali in quo sunt, quoti propter hoc etiam non separentur in diversis animalibus, sed cuicumquc inest unum, inessent omnia. Et ideo removet hoc in hac particula.

271. — Deinde cum dicit « quoniam au-
« tem >

Ostenso quod anima est primum vivendi principium, *concludit ex hoc definitionem prius assignatam.* Et circa hoc duo facit. *Primo demonstrat propositum.* Secundo ex veritate demonstrata, quasdam conclusiones ulterius inducit. ibi. < Propter hoc bene opinantur etc. ». Circa primum *ponit talem demonstrationem.* Duorum, quorum utroque dicimur esse aliquid aut operari, unum, scilicet quoti primum est. est quasi forma, ct aliud quasi materia. Sed anima est primum quo vivimus, cum tamen vivamus anima ct corpore: ergo anima est forma corporis viventis. Et haec est definitio superius de anima posita (7). quod anima est actus primus physici corporis potentia vitam habentis. Manifestum est autem, quod medium huius demonstrationis est quaedam definitio animae, scilicet anima est quo vivimus primum.

272. — Circa hanc autem demonstrationem quatuor facit. *Primo ponit maiorem:* dicens. quod quo vivimus et sentimus dicitur dupliciter: scilicet altero, sicut forma, et altero sicut materia. Sicut et quo scimus dicitur dupliciter. Duobus enim dicimur scire: quorum unum est scientia, ct aliud est anima. Et similiter quo sanamur dicitur de duobus: quorum unum est sanitas, et aliud est aliqua pars corporis, vel etiam totum corpus. Utrobiquc autem unum est quasi forma, ct aliud quasi

ct quasi actus susccptivorum: scientia quidem forma scientific], idest partis animae, in qua est scientia: sanitas vero est forma corporis sanabilis. Ideo autem dicit « sanabile ct scienti- « ficum ». ut ostendat aptitudinem in subiecto ad tales formas. Semper enim activorum actus, idest formae, quae inducuntur ab agentibus in materia, videntur esse in patiente ct dispositio. idest in co quod est natum pati actiones agentis a tali agente, et quod est dispositum ad consequendum finem passionis, scilicet formam ad quam patiendo perducitur.

273. — *Secundo ibi.* « Anima autem hoc », *ponit minorem propositionem:* ct dicit, quod anima est primum quo et vivimus, et sentimus, ct movemur, et intelligimus. Et referuntur haec quatuor ad quatuor genera vitae de quibus superius (8) fecerat mentionem. Vivere enim refert ad principium vegetativum. quia superius dixerat (9), quod vivere propter hoc principium inest omnibus viventibus. Sciendum est autem, quod quamvis sanitate et corpore dicamur esse sani, tamen sanitas est primum quo sani dicimur esse. Non enim dicimur esse sani corpore nisi inquantum habet sanitatem. Et similiter scientia est primum quo dicimur esse scientes, quia anima non dicimur esse scientes nisi inquantum habet scientiam. Similiter etiam et corpore non dicimur esse viventes, nisi inquantum habet animam: ct propter hoc. hic dicitur, quod « ani- « ma » est primum quo vivimus, sentimus, etc.

274. — *Tertio ibi.* · Quare ratio quae- • dam », *ponit conclusionem,* et pendet hucusque constructio ab illo loco « quoniam au- < tem quo vivimus etc. ». Concludit ergo ex praedictis, quod anima se habet ut ratio et species, ct non sicut materia et subtectum.

275. — *Quarta ibi.* · Tripliciter enim di- « cta substantia, etc. ». *ostendit conclusionem sequi ex praemissis.* Non enim videbatur magis sequi de anima, quod sit forma, quam de corpore. cum utroque vivere dicamur: unde ad perfectionem dictae demonstrationis, subiungit, quod cum substantia dicatur tripliciter, ut supra dictum est (10). scilicet de materia, forma, et composito ex utrisque, quorum materia est potentia, ct species sive forma est actus, ct compositum cx utrisque est animatum, manifestum est. quod corpus non est actus animae, sed magis anima est actus corporis alicuius: corpus enim est in potentia respectu animae. Et ideo cum consequatur cx praedicta demonstratione. quod vel corpus vel anima sit species: et corpus, ut dictum est (11). non sit species animae, sequitur quod anima sit species corporis.

27β. — Deinde cum dicit « ct propter hoc « bene »

<5> nn. 288-294.
(6) n. 266.
(7) n. 233.
(8) nn. 2SS; 260.
(9) nn. 257; 261.
<10> n. 220.
<11> Ibid.

Inducit quasdam conclusiones ex praemissis: quarum *prima est,* quod bene opinati sunt, quibus visum est, quod anima non sit sine corpore, neque sit corpus. Non enim est corpus. quia non est materia; sed est aliquid corporis, quia est actus corporis. Et quia omnis actus est in eo cuius est actus, infert consequenter ibi « et propter hoc, in corpore ».

277. — *Secundam conclusionem,* scilicet quod anima est in corpore, ct tali corpore, scilicet physico, organico, et hoc non est per modum quo priores physici loquebantur de anima ct unione cius ad corpus, nihil determinantes in quo vel quali corpore esset. Et vere hoc est, sicut nunc dicimus, quod anima est in determinato corpore, cum non videatur anima accipere quodeumque corpus contingat, sed determinatum. Et hoc rationabiliter accidit; quia unusquisque actus natus est fieri in propria ct determinata materia: unde ct anima oportet, quod in determinato corpore recipiatur.

278. — Ultimo autem *epitomando concludit.* quod anima est actus quidam et ratio habentis esse huiusmodi, scilicet potentia viventis.

LECTIO V.

Quotnam tint et quae animae vires, et quomodo se invicem ordine quodam sequantur exponit, ac quo pacto singulis earum animae ratio conveniat, quam proxime explicaverat.

C. III. Potentiarum autem animae, quae dictae sunt, aliis quidem insunt omnes, aliis vero quaedam harum, quibusdam vero una sola. Potentias autem dicimus, vegetativum, sensitivum, appetitivum. motivum secundum locum, intellectivum.

Inest autem plantis vegetativum solum, alteris autem, et hoc et sensitivum: si autem sensitivum, ct appetitivum. Appetitus enim desiderium est. et ira. ct voluntas. Animalia autem omnia habent unum sensum tactum. Cui autem sensus inest, huic ct laetitia, et tristitia, ct dulce, ct triste. Quibus autem haec, et concupiscentia. Delectabilis enim rei appetitus est haec.

Adhuc autem alimenti sensum habent: tactus enim alimenti sensus. Siccis enim et humidis ct calidis ct frigidis aluntur omnia viventia: horum autem sensus est tactus: sed aliis sensibilibus secundum accidens aluntur. Nihil enim ad alimentum confert sonus, neque color neque otior. Humor autem unum aliquod est tangibilium, esuries autem ct sitis, est concupiscentia: ct esuries quidem calidi ct sicci, sitis autem frigidi et humidi: sapor vero ut delectamentum horum est. Ccrtificandum autem dc his posterius est. Nunc autem intantum dictum sit, quod animalibus habentibus tactum et appetitum insit. Dc phantasia autem immanifestum est, posterius autem intendendum est. Quibusdam autem adhuc inest ct secundum locum motivum. Alteris autem, intellectivum et intellectus, ut hominibus, et si aliquod alterum huiusmodi est, aut etiam honorabilius.

Manifestum igitur est, quod eodem modo una utique erit ratio animae et figurae. Neque enim ibi figura est praeter triangulum, et figuras, quae consequenter sunt, neque hic anima praeter praedictas est: fiet autem utique, ct in figuris ratio communis, quae conveniet quidem omnibus, propria autem nullius erit figurae. Similiter autem et in dictis animalius. Unde ridiculum est quaerere communem rationem, et in his, et in alteris, quae nullius erit, eorum quae sunt, propria ratio, neque secundum propriam ct individuam speciem tali definitione omissa. Similiter autem se habent ei, quod dc figuris est, et quae secundum animam sunt. Semper enim in eo quod est consequenter, est in potentia quod prius est, ct in figuris, ct in animatis; ut in tetragono quidem trigonum est, in sensitivo autem vegetativum.

SYNOPSIS (Lect. V, VI.)

Definita anima in communi 211-278.
Accedit nunc ad determinandum dc partibus cius 279-550.
Determinat *dc potentiis in communi,* eas ab invicem distinguendo 308.
Distinguit potentias animae ab invicem 279-298.
Distinguit eas ab invicem 279-294.
Enumerat potentias animae 279-287.
Praemittit quaedam 279.
Proponit duo quaesita *circa numerum potentiarum* 280.
Resolvit *primum* quaesitum 281-286.
Dicit, secundum diversas operationes animae oportet accipere diversas potentias 281.
Inferiora viventia habere *duplex esse* 282.
Ponit differentiam inter utrumuuc esse 2R3.
Dicit, esse immateriale in inferioribus habere duos gradus 284.
Concludit, *esse triplicem animam:* scii, *vegetat., sensit, et rationalem* 285.
Concludit ratione, quare oportet esse 5 genera potentiarum animae 286.
Resolvit *secundum* quaesitum 287.
Ostendit quomodo potentiae *se invicem consequantur* 288-294.
Manifestat quibusdam insunt omnes, aliis quaedam, aliis unum 288.
Probat duplici ratione: « appetitivum omnibus animalibus inesse » 289-294.
Ponit *primam* rationem 289.
Ponit *secundam* rationem 290-294.

Ostendit quomodo ratio communis animae se habeat ad praedictas partes 295-298.
Praemittit breviter opinionem Platonis de ideis, numeris ct figuris 295.
Ex qua, applicat ad rationem animae 296-297.
Ostendit convenientiam inter rationem animae ct figurae 298.
Ostendit, *quid de potentiis animae, quomodo* ct *quo ordine* determinandum sit 299-308.
Ostendit, quid determinandum restat dc anima 299-302.
Ostendit duo restare ad determinandum 299-302.
Primum, quae sit uniuscuiusque anima 299.
Secundum, qualiter partes animae se habeant consequenter ad invicem 300-302.
Exponit partes vegetativi et sensitivi 300.
Exponit partes sensitivi et motivi 301.
Quamdam obiectionem ponit ac simul solvit 302.
Ostendit *quo ordine* determinare oporteat 303-308.
Assignat ordinem quantum ad duo 303-308.
Ponit primum 303.
Ponit secundum 304-308.
Determinat de singulis potentiis earum (vide lect. VII et sqq.).

279. — Postquam Aristoteles definivit animam in communi, *nunc accedit ad determinandum de partibus eius.* Non autem habet aliter anima partes, nisi, secundum quod cius potentiae partes eius dicuntur, prout alicuius potentis multa, partes dici possunt potestates ad singulas. Unde determinare dc partibus cius est determinare dc singulis potentiis eius. Dividitur autem haec pars in duas. *in prima determinat de potentiis animae in communi, distinguendo eas abinvicem.* In secunda determinat de singulis carum, ibi. « Quare primum « dc alimento ct generatione ctc. ». Prima autem pars dividitur in duas, *In prima distinguit potentias animae abinvicem.* In secunda ostendit quid de potentiis animae, et quomodo. et quo ordine determinandum sit, ibi, « Quare ct secundum unumquodque quacrcn- « dum. etc. ». Circa primum duo facit. *Primo distinguit potentias animae abinvicem.* Secundo ostendit quomodo seinvicem consequantur, ibi. « Inest autem plantis, etc. ». Dicit ergo primo, quod dc potentiis animae, quae supra nominatae sunt (I). quibusdam insunt omnes, sicut hominibus, quibusdam quaedam harum, sicut aliis animalibus: quibusdam una tantum, sicut plantis. Et quia superius (2) non nominaverat eas potentias. sed partes animae; ideo manifestat, quod per potentias idem intclligit. quod supra per partes. Quarum quidem sunt quinque genera; scilicet vegetativum. sensitivum, appetitivum, motivum secundum locum, intellectivum.

280. — Oportet autem haec duo videre. *Primo* quidem quare ponuntur hic quinque genera potentiarum animae: praecipue cum consuetum sit dici triplicem esse animam, vegetabilem. sensibilem et rationalem. *Secundo* considerare oportet quare hic ponit quinque cum superius (3) posuerit tantum quatuor.

281. — Sciendum autem *circa primum.* quod cum omnis potentia dicatur ad actum proprium, potentia operative dicitur ad actum qui est operatio. Potentiae autem animae sunt operativae, talis enim est potentia formae; unde necessc est secundum diversas operationes animae, accipi diversitatem potentiarum. Operatio autem animae, est operatio rei viventis. Cum igitur unicuique rei competat propria operatio, secundum quod habet esse, eo quod unumquodque operatur inquantum est ens: oportet operationes animae considerare, secundum quod invenitur in viventibus.

282. — Huiusmodi autem viventia inferiora, quorum actus est anima, de qua nunc agitur, *habent duplex esse.* Unum quidem *materiale.* in quo conveniunt cum aliis rebus materialibus. Aliud autem *immateriale,* in quo communicant cum substantiis superioribus aliqualiter.

283. — Est autem differentia inter utrumque esse: quia secundum esse materiale, quod est per materiam contractum, unaquaeque res est hoc solum quod est. sicut hic lapis, non est aliud quam hic lapis: secundum vero esse immateriale, quod est amplum, ct quodammodo infinitum, inquantum non est per materiam terminatum, res non solum est id quod est, sed etiam est quodammodo alia. Unde in substantiis superioribus immaterialibus sunt quodammodo omnia, sicut in universalibus causis.

284. — Huiusmodi autem immateriale esse, *habet duos gradus* in istis inferioribus. Nam quoddam est penitus immateriale, scilicet esse intelligibilc. In intellectu enim res habent esse, ct sine materia, et sine conditionibus materialibus individuantibus. et etiam absque organo corporali. Esse autem sensibile est medium inter utrumque. Nam in sensu res habet esse sine materia, non tamen absque conditionibus materialibus individuantibus. neque absque organo corporali. Est enim sensus particularium. intellectus vero universalium. Et quantum ad hoc duplex esse, dicit Philosophus in *tertio huius* (4). quod anima est quodammodo omnia.

285. — Operationes igitur, quae competunt

(1) nn. 255'. 260.
(2) cfr. ibid. « n. 263.
O> ibid.
i4> nn. 284: 787-788: 790.

viventi secundum esse materiale, *sunt operationes quae attribuuntur animae vegetabili:* quae tamen licet ad id ordinentur, ad quod etiam ordinantur actiones in rebus inanimatis, scilicet ad consequendum esse et conservandum, tamen in viventibus hoc fit per altiorem et nobiliorem modum. Corpora enim inanimata generantur et conservantur in esse a principio motivo cxtrinscco; animata vero generantur a principio intrinseco, quod est in semine, conservantur vero a principio nutritive intrinseco. Hoc enim videtur esse viventium proprium, quod operentur tamquam ex seipsis mota. Operationes autem, quae attribuuntur rebus viventibus secundum esse penitus immateriale, pertinent ad partem animae intellectivam: quae vero attribuuntur eis secundum esse medium, pertinent ad partem animae sensitivam. Et secundum hoc triplex esse distinguitur communiter *triplex anima:* scilicet *vegetabilis, sensibilis* ct *rationalis.*

286. — Sed quia omne esse est secundum aliquam formam, oportet, quod esse sensibile sit secundum formam sensibilem, et esse intelligibilc secundum formam intelligibilcm. Ex unaquaque autem forma sequitur aliqua inclinatio. ct cx inclinatione operatio: sicut cx forma naturali ignis, sequitur inclinatio ad locum qui est sursum, secundum quam ignis dicitur levis; et cx hac inclinatione sequitur operatio, scilicet motus qui est sursum. Ad formam igitur tam sensibilem quam intellegibilem sequitur inclinatio quaedam quae dicitur appetitus sensibilis vel intellectualis; sicut inclinatio consequens formam naturalem, dicitur appetitus naturalis. Ex appetitu autem sequitur operatio, quae est motus localis. Haec igitur est ratio, quare oportet esse quinque genera potentiarum animae, quod primo quaerebatur.

287. — *Circa secundum sciendum est.* quod supra (5) Aristoteles intendens ostendere quod anima est principium vivendi in omnibus viventibus, distinxit ipsum vivere secundum gradus viventium, ct non secundum operationes vitae secundum quas distinguuntur haec genera potentiarum. Appetitivum autem non constituit aliquem diversum gradum in viventibus; quia omnia quae habent sensum, habent appetitum; ct sic remanent tantum quatuor gradus viventium, ut supra ostensum est (6).

288. — Deinde cum dicit « inest autem » *Ostendit, quomodo praedictae potentiae consequuntur se invicem:* manifestans quod supra dixerat (7). quod potentiarum quibusdam insunt omnes, quibusdam quaedam, quibusdam una sola. Ubi considerandum est. quod ad hoc quod universum sit perfectum, nullus gradus perfectionis in rebus intermittitur, sed paulatim natura dc imperfectis ad perfecta procedit. Propter quod etiam Aristoteles, in *octavo Metaphysicae* (8), assimilât species rerum numeris, qui paulatim in augmentum proficiunt. Unde in viventibus quaedam habent unum tantum praedictorum, scilicet plantae, in quibus est solum vegetativum, quod ncccssc est in omnibus viventibus materialibus esse, quia huic potentiae attribuuntur operationes pertinentes ad esse materiale. Aliis autem, scilicet animalibus, inest vegetativum ct sensitivum. Si autem est ibi sensitivum, oportet quod adsit tertium, scilicet appetitivum. Quod quidem dividitur in tria: scilicet *desiderium.* quod est secundum vim concupiscibilem: et *iram,* quae est secundum vim irascibilem: qui duo appetitus pertinent ad partem sensitivam: sequuntur enim apprehensionem sensus. Tertium autem est *voluntas,* quod est appetitus intellectivus, consequens scilicet apprehensionem intellectus.

289. — Quod autem appetitivum insit omnibus animalibus, *probat duplici ratione.* Quarum *prima est.* quod omnia animalia habent ad minus unum sensum, scilicet tactum; quibus autem inest sensus, inest laetitia et tristitia, delectatio et dolor. Laetitia enim et tristitia magis videntur sequi apprehensionem interiorem. Sed delectatio ct dolor consequuntur apprehensionem sensus, ct praecipue sensus tactus. Et si est laetitia ct tristitia, neccsse est quod sit aliquid triste et dulce, idest delectabile ct dolorosum; oportet enim, omne quod sentitur secundum tactum, esse, vel conveniens, et sic est delectabile: vel nocivum, ct sic est dolorosum. Quibuscumque autem inest aliquid delectabile ct triste, his inest et concupiscentia, quae est appetitus delectabilis; ergo de primo ad ultimum omnibus animalibus, quibus inest sensus tactus, inest appetitus.

290. — *Secundam rationem* ad idem ostendendum ponit ibi · adhuc autem »

Quae talis est. Omnia animalia habent sensum, quo cognoscunt suum alimentum; scilicet sensum tactus, qui est sensus alimenti. Et quia necessarium est omnibus animalibus uti alimento, ut dictum est (9); ideo necessarium est, quod habeant sensum tactus quo percipiant alimentum sibi conveniens. Quod autem tactus sit sensus alimenti, manifestum est: sicuti enim corpora viventia constant ex calidis. et humidis, ct frigidis, et siccis, ita ex his nutriuntur: tactus autem est sensus discrctivus horum. « Sed aliis sensibilibus », idest aliis sensibilibus non nutriuntur viventia nisi secundum accidens, inquantum videlicet coniunguntur tangibilibus. Sonus enim et odor et color nihil conferunt in alimentum inquantum huiusmodi, sed solum inquantum contingit colorata et odorata ct sonantia esse calida vel frigida. humida vel sicca: humor autem, idest

<S) nn. 253-260.
<6> nn. 255: 260.
(7) nn. 270: 279.

(8) Lib. VII. cap. III. 8 (apud S. Thom.. Ub. VÎÎ1, lect. III. 1723-24).
(9) nn. 257-258.

sapor, est quoddam dc numero tangibilium qualitatum, sicut et gustus est quidam tactus. Sic igitur patet, quod omnia animalia habent sensum alimenti.

291. — Quibuscumque autem inest sensus alimenti, his inest esuries ct sitis: quorum utrumque est concupiscentia alimenti: esuries quidem est concupiscentia calidi ct sicci, quod habet rationem cibi: sitis autem frigidi ct humidi, quod habet rationem potus. Sapor autem est quoddam horum delectamentum: sapor enim delectabilis indicat convenientem proportionem calidi ct frigidi, humidi ct sicci in alimento. Unde magis pertinet ad delectationem alimenti, quam ad necessitatem. Sic igitur ubicumque est sensus tactus, est etiam appetitus.

292. — Quomodo autem phantasia se habet ad appetitivum ct sensitivum, posterius dicetur (10).

293. — Quibusdam autem animalibus, supra haec tria, scilicet vegetativum, sensitivum et appetitivum, inest etiam rnolivum secundum locum. Aliis vero supra haec quatuor inest etiam intellectivum et intellectus ipse, scilicet hominibus, et si aliquod aliud genus rerum est simile hominibus, aut etiam honorabilius hominibus. Invenitur autem aliquid honorabilius hominibus, quibus inest intellectus; est enim in substantiis separatis, ct in corporibus caelestibus, *si tamen sunt animata:* licet in viventibus mortalibus non est aliquod genus viventium habentium intellectivum, nisi in specie humana.

294. — Cum enim intellectus non habeat organum corporale, non possunt divcrsificari habentia intellectum secundum diversam complexionem organorum, sicut diversificantur species sensitivorum secundum diversas complexiones, quibus diversimode se habent ad operationes sensus.

295. — Deinde cum dicit « manifestum « igitur >

Ostendit qualiter se habet praedicta definitio animae ad partes enumeratas. Et ad huius intellectum, sciendum est, quod Plato posuit universalia esse separata secundum esse: tamen in illis, quae se habent consequenter, non posuit unam ideam communem, sicut in numeris et figuris: non enim posuit unam ideam numeri praeter omnes numeros, sicut posuit unam ideam hominis praeter omnes homines, eo quod numerorum species naturali ordine consequenter se habent. Et sic prima carum, scilicet dualitas, est causa omnium consequentium. Unde non oportet ponere aliquam ideam communem numeris, ad causandum speciem numerorum. Et similis ratio est dc figuris. Nam eius species consequenter se habent, sicut ct species numerorum: trigonum enim est ante tetragonum, ct tetragonum ante pentagonum.

296. — Dicit ergo manifestum esse, quod eodem modo una est ratio animae, sicut una est ratio figurae. Sicuti enim inter figuras non est aliqua figura quae sit praeter triangulum et alias species consequentes, utpote quae sit communis omnium figurarum, ita nec in proposito est aliqua anima, quasi separata existons praeter omnes praedictas partes.

297. — Sed quamvis non sit una figura separata in esse praeter omnes figuras, etiam secundum Platonicos, qui ponunt species communes separatas; tamen invenitur una ratio communis, quae convenit omnibus figuris, et non est propria alicuius carum; ita est et in animalibus. Et ideo ridiculum est, quod homo quaerat unam rationem communem, tam in animalibus, quam in aliis rebus, quae non conveniat alicui animarum quae sunt in rerum natura particulariter. Neque etiam est conveniens, quod homo quaerat definitionem animae, secundum unamquamque speciem animae, ct dimittat definitionem communem omnibus. Ergo neque definitio communis animae praetermittenda fuit; neque sic est assignanda definitio communis animae quod non conveniat singulis animabus.

298. — Et quia dixerat (11), quod eodem modo se habet ratio animae sicut ratio figurae, *ostendit convenientiam inter utrumque:* ct dicit quod similiter se habent figurae et animae adinvicem: in utrisque enim illud quod est prius, est in potentia in co quod est consequenter. Manifestum est enim in figuris, quod trigonum, quod est prius, est potentia in tetragono. Potest enim tetragonum dividi in duos trigonos. Et .similiter in anima sensitiva, vegetativa est quasi quaedam potentia eius, et quasi anima per se. Et similiter est de aliis figuris, et aliis partibus animae.

(10) nn. 637-654.

(11) n. 296.

LECTIO VI.

De animae viribus singulis dicendum esse proponit: et incipiendum esse ab obiectis, ex quibus ipsi actus, et ex his potentiae, et ipsa anima patefiunt.

Scq. C.111. Quare et secundum unumquodque quaerendum quacnatn sit uniuscuiusque anima, aut quae plantae, et quae hominis. aut bestiae.

415a Propter quam autem causam consequenter sic se habent, considerandum est. Sine (1) enim vegetative, sensitivum non est. A sensitivo autem separatur vegetativum in plantis. Iterum autem, sine eo quod potest tangere, aliorum sensuum nullus est. Tactus autem sine aliis est. Multa enim animalium, neque visum neque auditum habent neque odoratus sensum. Et sensitivorum autem, alia quidem habent secundum locum motivum, alia vero non habent; ultimum autem, et minimum, rationem et intellectum, ut homo, aut huiusmodi aliud. Quibus enim inest ratiocinatio, corruptibilium, his et reliqua omnia.

10 Quibus autem illorum unumquodque, non omnibus ratiocinatio: sed quibusdam quidem neque imaginatio; alia autem hac sola vivunt. De speculativo autem intellectu, alia ratio est. Quod igitur de horum unumquodque ratio haec propriissima, et de anima sit, manifestum est.

C.IV. Necessarium autem est, debentem de his perscrutationem facere, accipere unumquodque eorum quid est; postea sic de habitis, et de aliis investigare.

Si autem oportet dicere, quid unumquodque ipsorum, ut quid intellectivum, aut sensitivum, aut vegetativum, prius adhuc dicendum, quid sit intelligere, quid sentire. Priores enim potentiis,

20 actus et operationes secundum rationem sunt. Si autem sic, adhuc his priora opposita oportet considerare, de illis primum utique oportebit determinare, propter eamdem causam, ut de alimento, et sensibili, et intelligibili.

299. — Postquam Philosophus enumeravit genera potentiarum animae, et quomodo se habet definitio communis animae supra posita (2) ad partes eius, *hic ostendit quid aliud modo determinandum sit. et quo ordine.* Et dividitur in partes duas. *In prima ostendit quid determinandum restat de anima.* Secundo ostendit quo ordine determinare oporteat, ibi, « Necessarium autem est debentem ». Circa primum *ostendit duo restare ad determinandum:* quorum *unum* concludit ex praedictis. Dictum est supra (3), quod sicut non est quaerenda talis definitio communis animae, quae nulli animae partium conveniat, ita non debemus esse contenti definitione communi, sed oportet propriam definitionem cuiuslibet partis animae inquirere. *Et ex hoc concludit,* quod hoc, secundum unumquodque animatum quaerendum est, quae sit uniuscuiusque anima; ut scilicet sciatur quid est anima plantae, et quid anima hominis, et quid anima bestiae: et hoc est scire de unaquaque parte animae, quid sit.

300. — Secundo ibi « propter quam » *Ponit aliud, quod restat ad determinandum.* Dictum est enim supra (4). quod partes animae consequenter se habent adinviccm. sicut species figurae. Sed considerandum est propter quam causam partes animae hoc modo se habeant consequenter. Huiusmodi enim causam in *fine libri* assignabit (5). Exponit autem *qualiter se habeant consequenter:* quia sensitivum non potest esse sine vegetativo, sed vegetativum separatur a sensitivo in plantis. Nec est mirum; quia supradictum est (6); quod opera vegetativi ordinantur ad adipiscendum et conservandum esse, quod subiacet quasi fundamentum. Iterum etiam consequentia quaedam invenitur in ipsis sensibus; quia sine sensu tactus, nullus aliorum sensuum esse potest; tactus autem invenitur sine aliis sensibus. Multa enim animalium, neque visum habent, neque auditum, neque sensum odoratus, sed solum tactum. Et hoc *etiam rationabiliter* accidit. Nam tactus est sensus pcrccptivus eorum quae pertinent ad consistcntiam animalis, ex quibus scilicet animal constat et nutritur. Alia vero sensibilia non conferunt ad hoc nisi per accidens. Unde alii sensus non sunt de necessitate animalis, et propter hoc non inveniuntur in omnibus animalibus, sed in perfectis.

301. — Est etiam consideranda *consequentia sensitivi et motivi.* Nam motivum non potest esse sine sensitivo: sensitivum autem potest esse sine motivo: aliqua enim habentium sensum, habent etiam motum secundum

ti) *ai.* **ii.**
‹2› n. 233.
‹3) a. 297.
(4) nn. 295-298.
(5) nn. 847-874.
(6) n. 285.

locum, sed aliqua non habent. Sed intclligcndum est de motu progressivo animalium sc* eundum quod animalia moventur de loco ud locum. Hic enim motus non inest omnibus animalibus. Sed quae carent hoc motu, habent aliquem motum localem, scilicet dilatationis et constrictionis, sicut apparet in ostreis. Illud autem, quod est ultimum inter omnes paries animae et minimum, quia non dividitur in diversa secundum speciem, est, quod habet rationem et intellectum, quia quibuscumque dc numero corruptibilium inest ratio, his insunt et omnia alia praedicta. Hoc autem dicit, ut praeservet se a substantiis separatis, et a corporibus caelestibus si sunt animata: quia cum sint sine generatione et corruptione, non indigent vegetativo. Iterum, eorum intellectus per se speculatur ea quae sunt secundum se intcl-ligibilia: unde non indigent sensibus ad cognitionem intellectivam consequendam. Sed in mortalibus habentibus intellectum, necesse est omnia alia praeexistere, sicut quaedam instrumenta, et praeparatoria ad intellectum, qui est ultima perfectio intenta in operatione naturae. Non autem omnibus quibus inest aliquod praedictorum, inest et ratio. Et quia imaginatio videtur habere quamdam affinitatem ad intellectum, cum supra dictum sit (7), quod intellectus, vel est phantasia quaedam, vel non sine phantasia; addit dc imaginatione; ct dicit quod quibusdam animalibus non solum non inest intellectus, sed non etiam imaginatio.

302. — Videtur tamen hoc esse contrarium ei quod supra dixerat (8): quia si pars decisa habet sensum et appetitum, habet etiam phantasiam; si tamen phantasia est idem cum imaginatione, ut videtur. Dicendum est igitur, quod animalia imperfecta, ut in *tertio* dicetur (9), habent quidem phantasiam, sed indeterminatam, quia scilicet motus phantasiae non remanet in cis post apprehensionem sensus: in animalibus autem perfectis remanet motus phantasiae, etiam abeuntibus sensibilibus. Et secundum hoc, dicitur hic quod imaginatio non est eadem omnibus animalibus. Sed quaedam animalia sunt, quae hac sola vivunt, carentia scilicet intellectu, et directa in suis operationibus per imaginationem, sicut nos dirigimur per intellectum. Et licet non omnibus animalibus insit imaginatio, sicut nec intellectus, tamen dc intellectu speculativo est alia ratio quam dc imaginatione. Differunt enim adinvicem, ut infra patebit (10). Manifestum est igitur quod dc unaquaque parte animae propriissime dicitur haec definitio, quae assignata est dc anima.

303. — Deinde cum dicit · necessarium • autem »

Ostendit *quo ordine determinandum sit de partibus animae.* Et assignat ordinem, *quam tum ad duo. Primo quantum ad hoc.* quod ille qui debet de partibus animae perscrutari, primo debet accipere unumquodque horum, quid est: ct postea debet considerare de habitis, idest consequentibus partibus, ct dc aliis quae sunt consideranda circa paries animae ct circa ipsa animata, sicui de organis, et dc aliis huiusmodi. Et iste ordo necessarius est; quia si simul dc omnibus determinaretur, esset confusa doctrina.

304. — *Secundum tangit* ibi « si autem »

Dicens, quod si oportet de aliqua parte animae dicere *quid est.* scilicet quid est intellectivum, aut sensilivum, aut vegetativum, prius oportet dicere de aciibus, scilicet quid sic intclligere, et quid sentire. *Et hoc ideo,* quia secundum rationem definitivam, actus ct operationes sunt priores potentiis. Potentia enim, secundum hoc ipsum quod est, importat habitudinem quamdam ad actum: est enim principium quoddam agendi vel patiendi: unde oportet, quod actus ponantur in definitionibus potentiarum. Et si ita se habet circa ordinem actus ct potentiae, et actibus adhuc sunt priora opposita, idest obiccta.

305. — Species enim actuum ct operationum sumuntur secundum ordinem ad obiccta. Omnis enim animae operatio, vel est actus potentiae activae, vel passivae. Obiccta quidem potentiarum passivarum comparantur ad operationes earum ut activa, quia reducunt potentias in actum, sicut visibile visum, et omne sensibile sensum. Obiccta vero potentiarum activarum comparantur ad operationes ipsarum ut fines. Obiecta enim potentiarum activarum, sunt operata ipsarum. Manifestum est autem, quod in quibuscumque praeter operationes sunt aliqua operata, quod operata sunt fines operationum, ut dicitur in *primo Ethic.* (11): sicut domus quae aedificatur, est finis aedificationis. Manifestum est igitur, quod omne obiectum comparatur ad operationem animae, vel ut activum, vel ut finis. Ex utroque autem specificatur operatio. Manifestum est enim, quod diversa activa secundum speciem, habent operationes specie differentes, sicut calefactio est a calore, ct infrigidatio a frigore. Similiter etiam ex termino ct fine specificatur operatio; sicut sanatio et aegrotatio differunt specie, secundum differentiam sanitatis ct aegritudinis. Sic igitur obiccta sunt priora operationibus animae *in via definiendi.*

306. — Unde et prius oportebit determinare de obiectis quam de aciibus, propter eamdem causam, propter quam ct dc actibus prius determinatur quam de potentiis. Obiccta autem sunt sicut alimentum respectu vegeta* tivi, ct sensibile respectu sensus, ct intelligibile respectu intellectus.

307. — Sed sciendum est, quod cx obie-

Ç7) n. 18.
(8) n. 265.
(9) nn. 644; 819.
(10) n. 793.

<n> Cap. VII. 9-16 (S. Tbom.. tect. ».

eus diversis non diversificantur actus et potentiae animae, nisi quando fuerit differentia obicctorum inquantum sunt obiccta, id est secundum rationem formalem obiccti, sicut visibile ab audibili. Si autem servetur eadem ratio obiecti, quaecumque alia diversitas non inducit diversitatem actuum secundum speciem ct potentiae. Eiusdem enim potentiae est videre hominem coloratum ct lapidem coloratum; quia haec diversitas per accidens se habet in obiccto inquantum est obiectum.

308. — Sciendum est etiam, quod intellectus noster possibilis est in potentia tantum in ordine intclligibilium: fit autem actu per formam a phantasmatibus abstractam. Nihil autem cognoscitur nisi secundum quod est actu: unde intellectus possibilis noster cognoscit scipsum per speciem intelligibilem, ut in *tertio* habetur (12), non autem intuendo essentiam suam directe. Et ideo oportet, quod in cognitionem animae procedamus ab Itis quae sunt magis extrinscca, a quibus abstrahuntur species intelligibiles, per quas intellectus intcl-ligit scipsum: ut scilicet per obiccta cognoscamus actus, ct per actus potentias, ct per potentias essentiam animae. Si autem directe essentiam suam cognosceret anima per seipsam, esset contrarius ordo servandus in animae cognitione; quia quanto aliquid esset propinquius essentiae animae, tanto prius cognosceretur ab ea.

(12) nn. 724-726.

LECTIO VII.

De ipso alimento, ac generatione, quae ad vegetalivam animae partem, ut ohieclum et opus spectant, dicendum esse ostendit; hinc probat animam ipsam omnium viventium causam esse in triplici causarum genere; videlicet, formae, finis et efficientis.

Seq. C.IV. Quare primum dc alimento ct generatione dicendum est. Vegetativa enim anima, ct aliis inest, ct primae: ct maxime communis potentia est animae, secundum quam inest vivere omnibus, cuius sunt opera, generare ct alimento uti.

Naturalissimum enim operum viventibus, quaecumque perfecta, et non orbata, aut generationem spontaneam habent, facere alterum quale ipsum; animal quidem animal, plantam autem plantam, quatenus ipso semper, et divino esse ct immortali participent, scb eundum quod possunt. Omnia illud appetunt et illius causa agunt omnia, quaecumquc agunt, secundum naturam. Id autem, cuius causa fit aliquid, dupliciter est: hoc quidem cuius, illud vero quo. Quoniam igitur communicare non possunt ipso semper, ct divino, continuatione, propter id quod nihil contingit corruptibilium idem ct unum numero permanere, secundum quod potest participare unumquodque, sic communicat, hoc quidem magis, illud vero minus. Et permanet, non idem, sed ut idem; numero quidem non unum, specie autem unum.

Est autem anima viventis corporis causa et principium. Haec autem multipliciter dicuntur. Attamen anima secundum determinatos modos tres, causa dicitur. Etenim unde motus, et cuius causa, ct sicut substantia animatorum corporum, anima est causa.

Quod igitur sit sicut substantia, manifestum est. Causa enim ipsius esse, omnibus substantia est. Vivere autem viventibus esse est. Causa autem et principium horum anima.

Amplius autem eius quod est in potentia, ratio actus est.

Manifestum autem est, quod ct cuius gratia anima causa est. Sicut enim intellectus, gratia huius facit, eodem modo et natura, et hoc est ipsius tinis. Tale est autem in animalibus anima secundum naturam. Omnia enim physica corpora, animae instrumenta sunt' sicut animalium, sic ct plantarum, tamquam gratia animae existentia. Dupliciter autem dicitur cuius gratia, et id cuius, et quod quo.

At vero et unde principium, qui secundum locum motus, anima est: non omnibus autem viventibus inest potentia haec. Est autem et altcratio et augmentum secundum animam. Sensus enim quaedam alteratio esse videtur. Nihil autem sentit, quod non habet animam. Similiter autem, ct de augmento ct decremento se habet; nihil enim decrementum patitur neque augmentum physice, nisi alatur; alitur autem nihil, quod non communicet vita.

SYNOPSIS (Lect. VII, VIII.)

Distinctis adinvicem potentiis, ct ostenso quid ct quo ordine de eis tractandum sit 279-308.
Ilie determinat de eis 309-550.
Determinat *de singulis partibus animae, quid sit unaquaeque* 309-450.
Determinat de parte *vegetativa* 309-349.
Praemittit quaedam necessaria ad cognitionem eius 309-332.
Dicit *de quo* est intentio 309-310.
Manifestat quaedam quae praeexiguntur ad cognitionem partis vegetativi 311-332.
Ostendit generare pertinere ad partem vegetativam 311-317.
Ostendit hoc *ratione* 312-317.
Proponit argumentum 312.
Excipit quaedam quibus non convenit generare 313-314.
Ponit diversos gradus perfectionis in diversis entibus 315.
Exponit sensum de: « *eo cuius causa agitur* » 316.
Concludit *applicando* 317.
Ostendit opera quae attribuuntur potentiae vegetativae esse ab anima 318-332.
Ostendit ipsam veritatem 318-323.
Proponit quod intendit 318.
Probat quod supposuerat 319-323.
Primo ostendit: « *animam esse causam viventis corporis, ut forma* · 319-320.

Ponit *primant* rationem 319.
Ponit *secundam* rationem 320.
Secundo ostendit: « *animam esse causam, ut finis* » 321-322.
Probat: · animam esse finem corporum viventium » 321.
Probat ulterius: « esse finem omnium naturalium corporum » 322.
Tertio ostendit: « *animam esse principium moventis* » 323.
Excludit errores quosdam contra determinatam veritatem 324-332.
Ponit *primum* errorem 324-328.
Proponit ipsummet errorem 324.
Reprobat illum *dupliciter* 325-328.
Ponit *primum* modum reprobationis 325-327.
Ponit *secundum* modum reprobationis 328.
Exponit *alium* errorem 329-332.
Ponit ipsum errorem 329-330.
Improbat illum 331-332.
Concedi: huic errori aliquid ct aliquid reprobat 331.
Ponit *rationem improbationis* 332.
Determinat de ipsa parte vegetativa (Vid. lect. IX).
Determinat dc sensitivo (Vid. a Lib. II, lect. X ad lib. III. lcet. VI).
Determinat dc parte intellectiva (Vid. Lib. III, lect. VI1-XII1).
Determinat de motiva parte secundum locum (Vid. Lib. III, lect. XIV-XVI).
Assignat causam quare talem consequentiam habent potentiae ad invicem (Vid. Lib. III, [lect. XVII-XVIII).

309. — Postquam Philosophus distinxit potentias animae abinvicem, ct ostendit quid ct quo ordine dc eis tractandum sit, *hic secundum praelaxatum ordinem de eis determinat.* Et dividitur in partes duas. *In prima determinat de singulis partibus animae, quid sit unaquaeque.* In secunda assignat causam, quare talem consequentiam habent adinvicem, ibi, • Vegetabilem igitur habent animam etc. », in pcnultimo capitulo libri (1). Prima dividitur in partes quatuor. *In prima determinat de vegetativo.* In secunda de sensitivo, ibi, « Dcter- « minatis autem his, dicamus communiter de « omni sensu, etc. ». In tertia de intellectivo, ibi, < De parte autem animae, qua cognoscit, etc. ». In quarta de motivo secundum locum, ibi. « De movente autem, quod forte animae • sit, etc. ». De appetitivo autem non facit specialem tractatum, quia appetitivum non constituit aliquem specialem gradum viventium, et quia simul cum motivo de eo determinatur in tertia (2). Prima autem pars dividitur in duas. *In prima praemittit quaedam, quae sunt necessaria ad cognitionem partis vegetativae.* In secunda determinat dc parte vegetativa, ibi, « Quoniam autem eadem po- « tentia animae vegetativae ct generativae, « etc. ». Prima dividitur in duas. *In prima dicit de quo est intentio.* In secunda manifestat quaedam, quae praeexiguntur ad cognitionem partis vegetativae, ibi, « Naturalissi- • mum enim operum etc. ».

310. — Concludit ergo primo ex praedictis (3), quod cum dicendum sit primo dc obiectis ct actibus, quam de potentiis: ct primo dc prima potentia, quam dc consequentibus: sequitur quod primo dicendum est dc alimento, quod est obicctum animae vegetativae, et dc generatione, quae est actus cius. Ideo primo dicendum est de obiecto et actu huiusmodi partis, quam aliarum: quia ista pars est prima inter alias partes animae in subtectis in quibus invenitur cum aliis: est enim quasi fundamentum aliarum, sicut esse naturale ad quod pertinent operationes eius, est fundamentum esse sensibilis ct intelligibilis. Et alia ratio est, quare prius dc ea dicendum est; quia ipsa est communis omnibus viventibus: ipsa enim separatur ab aliis, sed aliae non separantur ab ea, ct dc communibus prius est agendum. Huiusmodi autem partis opera sunt: generare, et alimento uti; et ideo dc istis primo agendum est.

311. — Deinde cum dicit « naturalissi- « mum enim »

Determinat quaedam quae praeexiguntur ad cognitionem partis vegetativae. Et dividitur in duas partes. *In prima ostendit, quod generare pertinet ad partem vegetativam:* quod ideo necessarium fuit quia supra huic parti non attribuit generationem, sed solum augmentum ct decrementum. In secunda ostendit, quod opera potentiae vegetativae sint ab anima: quod ideo necessarium fuit, quia cum his operibus deserviant qualitates activae vel passivae, posset alicui videri, quod essent a natura, ct non ab anima; et praecipue quia in plantis est vita occulta ct latens, et hoc ibi, « Est « autem anima viventis corporis, etc. ».

312. — Primum ostendit *tali ratione.* Omnis operatio, quae naturaliter invenitur in omnibus viventibus, pertinet ad potentiam vegetativam. secundum quam primo vivere inest omnibus, ut dictum est (4): sed generare naturaliter inest omnibus viventibus: ergo pertinet ad potentiam vegetativam. Dicit ergo, quod ideo generare est opus animae vegetativae, quia inter alia opera est magis naturale omnibus viventibus. Et dicitur naturalis-

(I) nn. 847-874.
Q) nn. 795-846.
O) n. 308.

ai n. 288.

simum, quia in hoc convenit etiam cum aliis rebus inanimatis, quae generationem habent, licet alio modo: habent enim inanimata generationem ab extrinseco generante; sed viventia a principio intrinseco, inquantum generantur ex semine, quod proficit in rem vivam.

313. — Sed ab ista generalitatc viventium excipiuntur tria, quibus hoc opus non competit. *Primo* illa quae sunt imperfecta, sicut pueri non generant. Quod enim potest alterum facere tale quale ipsum est, in unoquoque genere, perfectum est. *Secundo* excipit illa quae patiuntur aliquem defectum alicuius principii naturalis, sicut sunt spadones ct frigidi. *Teriio* animalia ct plantae quae generantur sine semine cx putrefactione. In his enim, propter sui imperfectionem sufficit ad eorum productionem agens universale, scilicet virtus corporis caelestis, ct materia disposita. In animalibus autem perfectis plura requiruntur principia; non enim agens universale sufficit, sed requiritur agens proprium univocum.

314. — Dicit ergo, quod viventia possunt facere alterum quale ipsa sunt « quaecumque « sunt perfecta ▮ ad excludendum pueros? « ct non orbata » : ad excludendum eunuchos, ct habentes similes defectus: « aut quaecum- « que non habent generationem spontaneam » : ad excludendum ea quae generantur cx putrefactione. quae dicuntur quasi sponte nasci, quia producuntur cx terra sine semine, per illam similitudinem, qua dicitur aliquis sponte facere illud, ad quod extrinseco non inducitur. Sic autem intelligitur, quod res viva facit alterum quale ipsum est, quia animal facit animal, et planta plantam. Et ulterius secundum speciem tale animal facit tale animal, ut homo generat hominem, et oliva olivam. Ideo autem est naturale viventibus facere alterum tale quale ipsum est. ut semper participent, secundum quod possunt, divino et immortali, id est ut assimilentur ei secundum posse.

315. — Considerandum est enim, quod sicut sunt diversi gradus perfectionis in aliquo uno ct eodem, quod exit de potentia in actum, ita etiam sunt diversi gradus perfectionis in diversis entibus: unde quanto aliquid fuerit magis perfectum, tanto perfectioribus magis assimilatur. Sicut igitur unumquodque quando fuerit exiens de potentia in actum, cum fuerit in potentia, ordinatur ad actum, ct appetit ipsum naturaliter, et cum fuerit in actu minus perfecte desiderat actum perfectiorem: ita unumquodque, quod est in inferiori gradu rerum, desiderat assimilari superioribus, quantum potest. Et hoc est quod subiungit, « quod « omnia appetunt illud », scilicet assimilari divino et immortali, « ct illius causa agunt. • quaccumquc naturaliter agunt ».

316. — Sed intelligendum est, quod id cuius causa agitur, *dicitur dupliciter.* Uno modo id cuius causa agitur directe, sicut sanitatis causa agit medicus: alio modo sicut quo. Quod potest intclligi *dupliciter. Uno modo,* ut intelligamus, quod finis dicitur, et subieclum habens id cuius causa agitur, ut si dicamus, quod finis medicinae est, non tantum sanitas, sed etiam corpus habens sanitatem; *alio modo* ut dicamus, quod finis est, non tantum principale intentum, sed etiam illud quo illud adipiscimur, ut si dicamus, quod finis medicinae est calefacere corpus, quia a calore habetur aequalitas complexionis, quae est sanitas. Sic igitur et hoc potest dici, quod ipsum esse perpetuum est cuius causa agitur, vel res habens perpetuitatem, cui naturalia intendunt assimilari per generationem, in quo scilicet est perpetuitas. vel etiam ipsa generatio, qua perpetuitatem adipiscuntur.

317. — Quia igitur non possunt communicare inferiora viventia ipsi esse sempiterno et divino, per modum continuationis, idest ut maneant eadem numero, propter hoc quod nihil corruptibilium contingit unum ct idem numero permanere semper, ct cum necessitas corruptionis sil necessitas absoluta, utpote proveniens ex ipsa materia, non ex fine, sequitur, quod unumquodque communicet perpetuitate secundum quod potest: hoc quidem magis, quod est diuturnius: illud vero minus, quod est minus diuturnum, ct tamen permanet semper per generationem, non idem simpliciter, « sed ut idem », id est in simili secundum speciem. Unde exponens quod dixerat, subdit quod non permanet unum numero, quod est esse unum simpliciter; sed permanet idem specie, quia unumquodque generat sibi simile secundum speciem.

318. — Deinde cum dicit « est autem » *Ostendit quod opera, quae attribuuntur potentiae vegetativae, sunt ab anima.* Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit veritatem.* Secundo excludit errorem, ibi, « Empedocles • autem non bene dixit, etc. ». Circa primum duo facit. ***Primo*** *proponit quod intendit:* et dicit, quod anima est principium et causa viventis corporis. Et cum principium ct causa dicatur multipliciter, anima dicitur tribus modis principium et causa viventis corporis. *Uno modo,* sicut unde est principium motus. *Alio modo,* sicut cuius causa, idest finis. *Tertio.* sicut substantia, id est forma corporum animatonim.

319. — Secundo ibi · quod igitur » *Probat quod supposuerat.* Et primo, quod anima sit causa viventis corporis, ut forma: et hoc duplici ratione: quanim prima talis est. Illud est causa alicuius ut substantia, idest. ut forma, quod est causa essendi. Nam per formam unumquodque est actu. Sed anima viventibus est causa essendi: per animam enim vivunt, et ipsum vivere est esse eorum: ergo anima est causa viventis corporis, ut forma.

320. — *Secundam rationem* ponit ibi r. amplius autem » *Quae falis est.* Id quod est actus alicuius,

est ratio et forma eius quod est in potentia : sed anima est actus corporis viventis, ut ex superioribus patet (5): ergo anima est ratio et forma viventis corporis.

321. — Secundo ibi « manifestum autem »

Ostendit quod anima est causa, ut finis. Et quod sit causa, ut finis, viventium corporum, sic ostendit. Sicut enim intellectus operatur propter finem, ita et natura, ut probatur in *secundo Physicorum (fi).* Sed intellectus in his quae fiunt per artem, materiam ordinat et disponit propter formam: ergo et natura. Cum igitur anima sit forma viventis corporis, sequitur quod sit finis eius.

322. — Et ulterius non solum anima est finis viventium corporum, *sed etiam omnium naturalium corporum in istis inferioribus:* quod sic probat. Videmus enim quod omnia naturalia corpora sunt quasi instrumenta animae, non solum in animalibus, sed etiam in plantis. Videmus enim quod homines utuntur ad sui utilitatem animalibus, et rebus inanimatis: animalia vero plantis et rebus inanimatis: plantae autem rebus inanimalis, inquantum scilicet alimentum et iuvamentum ab eis accipiunt. Secundum autem, quod agitur unumquodque in rerum natura, ita natum est agi. Unde videtur quod omnia corpora inanimata, sint instrumenta animatorum, et sint propter ipsa. Et etiam animata minus perfecta, sint propter animata magis perfecta. Et consequenter distinguit id cuius causa est, sicut et supra (7).

323. — Tertio ibi « at vero »

Ostendit quod anima est principium moventis corporis, sicut unde motus: et utitur quasi tali ratione. Omnis forma corporis naturalis est principium motus proprii illius corporis, sicut forma ignis est principium motus eius. Sed quidam motus sunt proprii rebus viventibus: scilicet motus localis, quo animalia movent seipsa motu processivo secundum locum, licet hoc non insit omnibus viventibus: et similiter sentire est alteratio quaedam: et hoc non inest nisi habentibus animam. Item motus augmenti et decrementi non inest nisi illis quae aluntur, et nihil alitur nisi habens animam: ergo oportet, quod anima sit principium omnium istorum motuum.

(5) nn. 233; 241; 253; 271.
(6) Cap. VIII. 3-12 - IX (S. Th.. tect. XIII-XIV).
(7) n. 316.

LECTIO VIII.

Duas minus recte philosophandum sententias refellit: unam qua Empedocles viventium augmentum decrementumque terrae ac igni attribuebat; alteram, qua tantum igni, hoc ipsum, non autem animae, attribuendum, ut par erat, existimabat.

Seq. C.1V. 416σ

Empedocles autem non bene dixit hic, addens augmentum accidere plantis, decisum quidem radicem mittentibus, propterea quod terra sic fertur secundum naturam, sursum autem propter ignem similiter.

Neque enim sursum et deorsum bene accipit. Non enim idem omnibus sursum ct deorsum, et omni; sed sicut animalium, sic radices plantarum sunt, si congruit instrumenta dicere altera, ct eadem, operibus. Nam quae ad idem opus accommodantur, eadem instrumenta esse iudicamus.

Adhuc autem, quod est continens ea, quae in contraria feruntur, ignem et terram? Distrahentur enim, nisi aliquid sit prohibens. Si vero erit, hoc est anima. ct causa augmenti ct alimenti.

Videtur autem quibusdam ignis natura, simpliciter causa augmenti ct alimenti esse. Etenim ignis ipse videtur solum corporum, ct elementorum, quod alitur et augetur. Unde et in planus et in animalibus putabit utique quis hoc esse quod operatur.

Hoc autem concausa quidem quodammodo est; non tamen simpliciter causa, sed magis anima. Ignis enim augmentum in infinitum est, quousque fuerit combustibile. Natura autem constantium omnium terminus est, et ratio magnitudinis ct augmenti. Hoc autem est animae, sed non ignis; ct rationis magis, quam materiae.

324. — Superius (1) ostendit Philosophus, quod opera quae attribuuntur potentiae vegetativae, sunt ab anima. *Nunc excludit quosdam errores, contra determinatam veritatem.* Et dividitur in partes duas, secundum duos errores, quos removet. Secunda pars incipit, ibi, « Videtur autem quibusdam >. Circa primum duo facit. *Primo ponit errorem.* Secundo improbat ipsum, ibi, « Neque enim sursum ct « deorsum ». Sciendum est igitur circa primum, quod sicut Empedocles alias utilitates, quae in rebus viventibus proveniunt, non dixit procedere ex intentione naturae, sed ex necessitate materiae, puta quod pedes animalium sic sunt dispositi, non ut sint utiles ad gressum, sed quia sic contingit materiam dispositam fuisse circa pedes; ita etiam ct augmentum viventium non attribuit animae, sed motui gravium ct levium. Videbat enim quod viventia augentur in diversas partes, puta sursum ct deorsum; quod apparet manifeste in plantis, quae radices in deorsum mittunt, ct rami in sursum elevantur. Dicebat igitur, quod augmentum plantarum in deorsum, causatur ex motu terrae, quae est in compositione plantae, et naturaliter deorsum fertur, propter sui gravitatem. Augmentum autem in sursum causatur ex motu ignis, qui propter sui levitatem naturaliter sursum fertur.

325. — Deinde cum dicit « neque enim » *Reprobat praedictam opinionem dupliciter.* Et primo quidem per hoc quod non bene accipit sursum ct deorsum. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod sursum ct deorsum, et aliae positionum differentiae, scilicet ante et retro, dextrum ct sinistrum, in quibusdam quidem distinguuntur secundum naturam, in quibusdam vero solum positione quoad nos. In quibus enim sunt determinatae partes, quae sunt naturaliter principia aliquorum motuum, in his distinguuntur praedictae positionum differentiae secundum naturam; sicut in universo, ad cuius medium naturaliter feruntur gravia, ad circumferentiam feruntur naturaliter levia. Unde in universo sursum et deorsum naturaliter distinguuntur. Et sursum dicitur locus ad quem feruntur levia: ct deorsum sive medium, ad quem feruntur naturaliter gravia. In viventibus etiam et mortalibus, secundum motum augmenti ct decrementi, determinantur sursum ct deorsum. Nam sursum dicitur illa pars, unde viventia alimentum accipiunt; deorsum autem pars opposita, unde superfluitates emittuntur.

326. — Ante vero ct retro determinatur in quibusdam animalibus vel viventibus secundum sensum: dextrum ct sinistrum secundum motum localem. In his vero in quibus non est aliqua determinata pars, principium aut terminus alicuius motus, in cis non determinantur positionum differentiae secundum naturam, sed solum positione quoad nos, sicut in rebus inanimatis. Unde eadem columna dicitur sinistra ct dextra, secundum quod est homini dextra vel sinistra. In quibusdam au-

<l> nn. 318-323.

tem viventium, in quibus determinatur sursum et deorsum secundum naturam, eodem modo determinantur sicut in universo: ut in homine, cuius superior pars, idest caput, est versus sursum universi, inferior autem est versus deorsum ipsius. In plantis autem est e converso: nam radices plantarum sunt proportionabiles capiti; ad eumdem enim actum ordinantur: nam sicut animalia cibum accipiunt ore. quod est in capite, ita plantae radicibus. Instrumenta autem dicunttir eadem et altera, sive similia et dissimilia, ex operibus, quae sunt fines eorum: unde radices plantarum sunt similes capitibus animalium, et tamen sunt versus deorsum. Unde modo contrario se habet sursum et deorsum in plantis, et in universo. In brutis autem animalibus non eodem modo se habet: quia eorum capita non se habent versus sursum universi, neque deorsum ipsius. Hoc est ergo quod dicit, quod sursum et deorsum non est idem omnibus, scilicet viventibus, et omni, idest universo.

327. — Sed Empedocles sic accipit sursum et deorsum, ac si eodem modo esset in omnibus viventibus et in universo. Si enim motus augmenti, secundum quem determinatur sursum et deorsum in viventibus, sit secundum motum gravium et levium secundum quem determinatur sursum et deorsum in universo, sequetur quod eodem modo sit sursum et deorsum in omnibus viventibus et in universo. Et ideo etiam ipse in plantis augmentum radicum dicit esse deorsum.

328. — Secundo ibi « adhuc autem »

Reprobat praedictam positionem alio modo. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod cum elementa non sint actu in mixto, sed in virtute, non habet in eo quodlibet elementum seorsum proprium motum, sed totum mixtum movetur motu elementi praedominantis in ipso. Si autem quodlibet elementum haberet proprium motum, ut Empedocles ponere videbatur; cum naturalis motus elementorum sit ad contraria loca, sequeretur, quod totaliter abinvicem separarentur, nisi esset aliquid continens elementa, quod non sineret totaliter abscedere elementa abinvicem. Illud autem quod continet elementa, ne totaliter abinvicem segregentur, maxime vadetur esse causa augmenti. Sed augmentum secundum diversas partes contingit ex diversis motibus elementorum. Non enim posset imaginari, qualiter esset augmentum. elementis in contraria motis, nisi per hoc quod manent adinvicem coniuncta: quia si totaliter separarentur, esset divisio, non augmentum. Illud igitur principaliter est causa augmenti, quod continet elementa, ne totaliter abinvicem separentur: hoc autem est anima in rebus viventibus: anima igitur est principium augmenti.

329. — Deinde cum dicit « videtur autem »

Ponit aliam positionem. Ft circa hoc duo facit. *Primo ponit eam.* Secundo improbat, ibi, « Hoc autem concausa, etc. ». Sciendum est autem, quod haec opinio differt in hoc a prima, quod prima attribuebat causam augmenti et alimenti diversis elementis, scilicet igni et terrae: haec autem attribuit eorum causam igni tantum.

330. — Et movebantur ad hoc *hac ratione.* Quia illud videtur esse principium alicuius passionis vel motus in aliquo, secundum quod se habet illam passionem vel motum: sicut ignis, qui secundum se calidus est, est causa caloris in rebus mixtis; et terra, quae secundum se est gravis, est causa gravitatis in cis. Inter autem elementa videtur solus ignis nutriri et augeri, si superficialiter de nutrimento et augmento loquamur. Solus igitur ignis videtur esse faciens augmentum et alimentum in plantis et animalibus. Utrum vero ignis nutriatur et augeatur, inferius erit manifestum (2).

331. — Deinde cum dicit « hoc autem »

Improbat praedictam positionem. Sciendum tamen est, quod praedicta positio aliquid habet veritatis. Necessc est enim omne alimentum decoqui: quod quidem fit per ignem: unde ignis aliquo modo operatur (3) ad alimentum, et per consequens ad augmentum: non quidem sicut agens principale, hoc enim est animae: sed sicut agens secundarium et instrumentale. Et ideo dicere, quod ignis quodammodo concausa est augmenti et alimenti, sicut instrumentum concausa est principalis agentis, verum est; *non tamen est principaliter causa ut principale agens,* sed hoc modo causa est anima: quod sic probat.

332. — Illud est principale in qualibet actione a quo imponitur terminus et ratio ei quod fit: sicut patet in artificialibus, quod terminus vel ratio areae vel domui non imponitur ab instrumentis, sed ab ipsa arte. Nam instrumenta se habent differenter ut coopcrcntur ad hanc formam vel quantitatem, vel aliam. Serra enim quantum est dc se. apta est ad secandum lignum, secundum quod competit et ostio, et scamno, et domui, et in quacumque quantitate; sed quod sic secetur lignum, quod sit aptum ad talem formam et ad talem quantitatem, est ex virtute artis. Manifestum est autem, quod in omnibus quae sunt secundum naturam, est certus terminus, et determinata ratio magnitudinis et augmenti: sicut enim cuilibet speciei debentur aliqua accidentia propria, ita et propria quantitas, licet cum aliqua latitudine propter diversitatem materiae, et alias causas individuales: non enim omnes homines sunt unius quantitatis. Sed tamen est aliqua quantitas tam magna, ultra quam species humana non porrigitur: et alia quantitas tam parva, ultra quam homo non invenitur. Illud igitur quod est causa determinationis magnitudinis et augmenti est principalis causa

(2) nn. 341-342.

<3> *At.* operetur.

augmenti. Hoc autem non est ignis. Manifestum est enim, quod ignis augmentum non est usque ad determinatam quantitatem, sed in infinitum extenditur, si in infinitum materia combustibilis inveniatur. Manifestum est igitur, quod ignis non est principale agens in augmento et alimento, sed magis anima. Et hoc rationabiliter accidit; quia determinatio quantitatis in rebus naturalibus est cx forma, quae est principium speciei, magis quam cx materia. Anima autem comparatur ad elementa, quae sunt in corpore vivente, sicut forma ad materiam. Magis igitur terminus ct ratio magnitudinis ct augmenti est ab anima, quam ab igne.

LECTIO IX.

Alimentum quomodo ei quod alitur, sit contrarium, et quidnam sit ostendit: quo item pacto, nutrition!, augmento, ct generationi animatorum conveniat exponit, cx quo animae vegetabilis definitionem deducit: qua item demum ratione alimentum sit ipsius nutritions instrumentum declarat.

Scg. C.IV. Quoniam est eadem potentia animae vegetativa et generativa, de alimento necessarium est determinare primum. Separatur enim ab aliis potentiis, opere noc.

Videtur autem esse alimentum contrarium alito: non omne autem omni; sed quaecumque contrariorum, non solum generationem habent ex scinvicem; sed et augmentum. Fiunt enim multa ex invicem: sed non omnia augentur, ut sanum ex laborante. Videntur autem neque illa eodem modo sibi invicem esse alimentum; sed aqua quidem igni alimentum est, ignis autem non alit aquam. In simplicibus igitur corporibus, hoc esse videtur maxime, aliud quidem alimentum, aliud vero id quod alitur.

Dubitationem autem habent. Dicunt enim hi quidem simile simili ali, seut ct augeri. Aliis autem, sicut diximus, c contrario videtur ali contrarium contrario, tamquam impossibile sit simile a simili, alimentum autem mutari ct decoqui. Mutatio autem omnibus contrarium est, aut medium. Adhuc autem patitur aliquid alimentum ab co quod alitur, sed non hoc ab alimento.

b sicut nec faber a materia; sed ab illo hacc; faber autem mutatur solum in actum ex otio.

Utrum autem sit alimentum, quod ultimo advenit, aut quod primo, habet differentiam. Si vero utrumque, sed hoc quidem non coctum, illud autem coctum, certe utroque modo continget alimentum dicere: quatenus enim non coctum, catenus contrarium contrario alitur; quatenus autem coctum, simile simili nutritur. Quare manifestum, quod dicunt quodammodo utrique, ct recte ct non recte.

Quoniam autem nihil alitur, non participans vitam, animatum utique erit corpus, quod alitur, quatenus animatum; quarc et alimentum ad animatum est, et non secundum accidens.

Est autem alterum, alimento et activo esse. Secundum enim quod quantum aliquod animatum, est activum: secundum autem quod hoc aliquid, ct substantia, alimentum est: salvat enim substantiam, et eo usque hoc fit, quousque alatur.

Et generationis autem factivum, non cius quod alitur, sed talis quale id est quod alitur. Iam enim est ipsa substantia. Generat autem nihil ipsum seipsum, sed salvat.

Quare tale animae principium, potentia est potens salvare suscipiens ipsam, secundum quod est huiusmodi. Alimentum autem praeparat operationem, unde privatum alimento non potest esse.

Quoniam autem sunt tria quod alitur, ct quo alitur, ct alens: alens quidem est prima anima, quod vero alitur, est habens hanc corpus; quo vero alitur, alimentum.

Quoniam autem a fine appellari omnia. iustum est, finis autem est, ct generasse quale ipsum est: utique prima anima ct generativa talis quale est ipsum.

Est autem id quo alitur, duplex: sicut, ct quo gubernatur, ct manus, et temo, hoc quidem movens et motum, illud autem movens solum. Omne autem alimentum, necessarium est tale esse, ut concoqui possit. Operatur autem decoctionem. calidum. Unde omne animatum habet calorem. Figuraliter quidem igitur alimentum quid sit, dictum est: certificandum autem est posterius dc ipso, in propriis rationibus.

SYNOPSIS (Leet. IX.)

Ostenso quod anima est principium operationum quae attribuuntur *potentiae vegetativae* 318-332.
Hic determinat de eis 333-349.
Determinat de oblecto secundum se, scilicet *de alimento* 333-339.
Dicit dc quo est intentio 333.
Proponit id quod primo aspectu apparet de alimento 334-335.
Primo: alimentum videtur esse contrarium ci quod alitur 334.
Secundo: non videtur quodeumque contrarium sufficere 334.
Tertio: quod sit de illis contrariis augmentum suscipientibus 335.
Movet quamdam dubitationem 336-339.
Obiicit contra praedicta 336-338.
Ponit *primam rationem* quorumdam 336.
Ponit *secundam rationem* aliorum 337-338.
Solvit obtecta proposita dicens: *quid recte et non recte habent* 339.
Determinat de obiecto secundum quod congruit operationibus animae vegetativae 340-344.
Determinat dc illo, secundum quod *congruit nutritioni* 340-342.
Ostendit quomodo *congruit augmento* 343.
Ostendit quomodo *congruit generationi* 344.
Ponit definitionem potentiarum animae vegetativae 345-348.
Ponit definitionem potentiae nutritivae 345-346.
Concludit cx praemissis *ipsam definitionem* 345.
Ostendit *quomodo differenter* potentia animae ct alimentum *sunt principia nutritionis* 346.
Ponit *definitionem totius animae vegetabilis* 347-348.
Definit ipsam animam vegetabilem 347.
Ostendit, animam vegetabilem *habere aliud instrumentum praeter* alimentum 348.
Epilogando concludit 349.

333. — Postquam Philosophus ostendit, quod anima est principium operationum quae attribuuntur potentiae vegetativae, *hic intendit de his determinare.* Et circa hoc tria facit. *Primo determinat de obiecto secundum se. scilicet de alimento.* Secundo determinat de eo secundum quod congruit operationibus animae vegetativae, ibi, « Quoniam autem non alitur ». Tertio potentias definit, quae sunt principia harum operationum, ibi, « Quare huiusmodi « animae, etc. ». Circa primum tria facit. *Primo dicit de quo est Intentio.* Secundo proponit id quod primo aspectu apparet dc alimento, ibi, « Videtur autem esse alimentum, etc. ». Tertio movet circa hoc dubitationem, ibi, « Dubitationem autem habet ». Dicit ergo primo, quod cum vegetative et generative ab eadem communi potentia animae contineatur, licet vegetativa. idest nutritiva sit quaedam specialis potentia distincta a generativa, oportet primum determinare dc alimento, quod est obiectum gcncrativae. sive nutritivae. Hoc enim opere, scilicet nutritione. distinguitur haec pars animae ab aliis, scilicet intellectivo, sensitivo, etc. Nam aliae operationes huius partis, idest animae, hanc praesupponunt.

334. — Deinde cum dicit « videtur autem » *Proponit illud, quod primo aspectu de alimento apparet;* et proponit tria: quorum *primum* est, quod alimentum videtur esse contrarium ei quod alitur: ct hoc ideo, quia nutrimentum convertitur in id quod nutritur: generationes autem fiunt cx contrariis. *Secundum* autem est quod non videtur quodeumque contrarium sufficere ad rationem alimenti, sed oportet quod sit (1) dc illis contrariis, quae habent generationem cx se invicem. Nutrimentum enim convertitur in substantiam nutriti; unde quaecumque contraria insunt in substantia, secundum quae fiunt alterationcs adinvicem, et non generationes, non pertinent ad rationem alimenti. Non enim dicimus quod infirmum sit nutrimentum sani, vel album nigri, aut aliquid huiusmodi. Quomodo autem in substantiis sil aliqua contrarictas, alia quaestio est.

335. — *Tertio* oportet, quod sit de illis contrariis, quae augmentum suscipiunt cx invicem. quia alimentum videtur sequi augmentum. Unde licet ex igne generetur aqua, sicut c converso, non tamen dicitur quod cx igne nutriatur aqua: sed quod ex aqua nutriatur ignis, inquantum liquores humidi cedunt in ignis nutrimentum: quia scilicet dum ignis in aquam convertitur, non apparet nova aquae generatio: sed ignis praeexistens, ad sui conservationem et augmentum videtur in se humorem convertere. Et ideo in clementis ridetur solus ignis nutriri, et sola aqua esse cius nutrimentum, secundum quod ad aquam pertinent omnes humores ct liquores.

336. — Deinde cum dicit « dubitationem « autem »
Movet quamdam dubitationem circa praedeterminata. Et primo obiicit ad utramque partem. Secundo solvit eam. ibi, « Utrum au- » tem sit alimentum, etc. ». Oritur autem dubitatio circa hoc quod supra dictum est (2). quod alimentum oportet esse contrarium. *Quibusdam*

(1) *Al.* non sil. (2) n. JJ4.

autem videtur quod alimentum oportet esse simile ei quod alitur. Alimentum enim est causa aupnenti: oportet autem quod simile simili augeatur. Si enim aliquid diversum apponeretur alicui, non esset eiusdem augmentum, sed naturae extraneae adiunctio. Videtur igitur quod oporteat simile simili ali.

337. — *Aliis autem videtur,* quod alimentum oportet esse contrarium ei quod alitur, secundum id quod supra dictum est (3). Et ad hoc inducuntur *duplici ratione:* quarum *prima* est, quia alimentum decoquitur et mutatur in id quod nutritur. Nihil autem mutatur nisi in contrarium aut medium; sicut album mutatur in nigrum aut pallidum. Medium autem est quodammodo contrarium. Pallidum enim albo comparatum, est nigrum: nigro vero comparatum, est album; est enim compositum ex utroque. Ergo nutrimentum est contrarium ei quod alitur, ct in quod mutatur.

338. — *Secunda ratio est.* quia agens est contrarium patienti; non enim simile a simili patitur. Alimentum autem patitur ab eo quod alitur; alteratur enim ab co, ct digeritur. Id autem quod alitur, non patitur ab alimento, sicut neque artifex patitur a materia, sed e converso: materia enim mutatur, non autem artifex, nisi forte per accidens, secundum quod exit de potentia in actum. Videtur igitur, quod alimentum sit contrarium ei quod alitur. *Prima* igitur harum rationum sumitur ex contrarictate quam oportet esse inter terminos mutationis. *Secunda* vero cx contrarietatc, quam oportet esse inter agens et patiens. Id enim quod alitur, et agit in alimentum, est terminus, in quem alimentum mutatur.

339. — Deinde cum dicit « utrum autem » *Solvit propositam dubitationem;* dicens, quod differt quantum ad propositam quaestionem. utrum alimentum dicatur id quod ultimo advenit, scilicet post decoctionem et digestionem. an illud quod primo assumitur, scilicet antequam digeratur ct decoquatur. Et si dici possit utrumque horum, alimentum: unum horum quasi alimentum decoctum, aliud vero quasi non decoctum, secundum utramque partem quaestionis poterit iudicari de alimento. Quia inquantum alimentum dicitur non decoctum, sic contrarium contrario alitur, hoc enim est quod patitur et mutatur. Inquantum vero est coctum, sic alitur simile simili; agens enim assimilât sibi patiens; unde in fine passionis oportet passum esse simile agenti, et per hunc modum potest augere id quod alitur. Ft sic patet quod utrique praedictorum opinantium. aliquo modo dicunt recte, ct aliquo modo non dicunt recte.

340. — Deinde cum dicit « quoniam « autem »

Determinat dc alimento secundum quod convenit operationibus animae vegetativae. Et primo secundum quod congruit nutrition!. Seeundo secundum quod congruit augmento, ibi. « Est autem alterum alimento, etc. ». Tertio secundum quod congruit generationi, ibi, « Et « generationis autem factivum, etc. ». Dicit ergo *primo,* quod nihil nutritur, quod non participet vitam: omne autem participans vitam est animatum : sequitur ergo quod corpus quod alitur sit animatum. Alimentum autem est in potentia ad id quod alitur, convertitur enim in ipsum: relinquitur ergo quod alimentum, inquantum est nutrilionis obiectum. sit aliquid existens in potentia ad animatum per se, et non secundum accidens.

341. — Considerandum est autem, quod nihil proprie nutritur nisi animatum: ignis autem videtur quidem per quamdam similitudinem nutriri, non autem proprie nutritur: quod sic patet. Id proprie nutriri dicimus, quod in scipso aliquid recipit ad suiipsius conservationem: hoc autem in igne videtur quidem accidere, sed tamen non accidit. Cum enim igne accenso aliqua materia combustibilis additur, in illa materia combustibili novus ignis generatur, non autem ita, quod illud combuslibile additum cedat in conservationem ignis, in alia materia prius accensi. Puta, si aliquod lignum dc novo ignitur, per hanc ignitionem non conservatur ignitio alterius ligni prius igniti: totus enim ignis qui est cx congregatione multorum ignitorum, non est unus simpliciter, sed videtur unus aggregatione, sicuti acervus lapidum est unus: et propter talem unitatem, est ibi quaedam similitudo nutrilionis.

342. — Sed corpora animata vere nutriuntur, quia per alimentum conservatur vita in illa parte eadem, quae prius fuit. Et propter hoc etiam sola animata vere augentur, quia quaelibet pars eorum nutritur ct augetur; quod non convenit rebus inanimalis, quae videntur per additionem crescere. Non enim crescit id quod prius fuit, sed cx additione alterius constituitur quoddam aliud totum maius. Ideo autem similitudo augmenti ct nutrimenti praecipue apparet in igne, quia ignis habet pius dc forma, quam alia elementa, ct est potentior in virtute activa: unde propter hoc quod manifeste alia convertit in se, videtur nutriri ct augeri.

343. — Deinde cum dicit « est autem » *Ostendit quomodo alimentum congruit augmento.* Et dicit quod licet idem sit subiecto, quod est obiectum nutrilionis, prout dicitur alimentum, ct quod est obiectum augmenti, prout dicitur augmentativum, *tamen differt ratione.* Dictum est (4) enim quod alimentum est in potentia ad corpus animatum. Corpus autem animatum, ct est quoddam quantum, et est hoc aliquid et substantia. Secundum igitur quod est quoddam quantum, secundum hoc alimentum adveniens ei, « quod « etiam et ipsum quantum est » facit augmentum, et dicitur augmentativum: in quantum autem corpus animatum, hoc aliquid et suh-

tt) ibid.

(41 n. MI.

stantia est, sic habet rationem alimenti. Hoc enim est de ratione alimenti, quod conservat substantiam cius quod alitur. Quae quidem conservatio necessaria est propter continuam consumptionem humidi a calido naturali; et ideo tamdiu durat substantia cius quod nutritur, quamdiu nutriatur.

344. — Deinde cum dicit « et generationis »

Ostendit quomodo alimentum congruat generationi. Et dicit, quod etiam alimentum est factivum generationis. Semen enim quod est generationis principium, est superfluum alimenti. Non tamen alimentum est principium generationis cius quod alitur, sed alterius quod est tale secundum speciem, quale est quod alitur: quia substantia quae alitur, iam est, et quod est, non generatur, et nihil generat seipsum; quia quod generat, iam est, quod generatur nondum est. Sed aliquid potest agere ad sui conservationem.

345. — Deinde cum dicit « quare tale »

Ex praemissis accipit definitionem potentiarum animae vegetabilis. Et primo potentiae nutritivae. Secundo totius animae vegetabilis, ibi, « Quoniam autem a fine, etc. ». Circa primum. primo ex praemissis *concludit definitionem potentiae nutritivae:* et dicit, quod cum dictum sit (5), quod nutrimentum inquantum huiusmodi salvat nutritum, manifestum est quod hoc principium animae, quod scilicet est principium nutritionis, nihil est aliud quam potentia potens salvare suum susccptivum, inquantum huiusmodi. Alimentum vero est, quod praeparat operationem huiusmodi potentiae, inquantum talis potentia mediante alimento salvat suum susccptivum. Et propter hoc. illud quod privatur alimento, non potest conservari.

346. — Et quia dixerat (6), quod principium nutritionis est potentia animae, cuius principium est etiam alimentum, ut ex dictis patet (7): ideo secundo ibi « quoniam autem »

Ostendit quomodo differenter potentia animae et alimentum sunt principia nutritionis. Dicit ergo, quia in nutritione sunt tria: quod alitur, quo alitur et alens primum. Primum quidem alens est prima anima, scilicet anima vegetabilis. Illud vero quod alitur est corpus habens hanc animam, sed illud quo alitur est alimentum. Sic igitur potentia animae est principium nutritionis, ut agens principale; alimentum autem, ut instrumentum.

347. — Deinde cum dicit « quoniam « autem »

Definit ipsam primam animam, quae dicitur anima vegetabilis: quae quidem in plantis est anima, in animalibus pars animae. Et circa hoc duo facit. *Primo definit huiusmodi animam.* Ad cuius definitionis intellectum, sciendum est. quod inter tres operationes animae vegetabilis, est quidam ordo. Nam *prima* eius operatio est nutritio, per quam salvatur aliquid ut est. *Secunda* autem perfectior est augmentum, quo aliquid proficit in maiorem perfectionem, et secundum quantitatem et secundum virtutem. *Tertia* autem perfectissima et finalis est generatio per quam aliquid iam quasi in seipso perfectum existons, alteri esse et perfectionem tradit. Tunc enim unumquodque maxime perfectum est, ut in *quarto Meleororum* dicitur (8). cum potest facere alterum tale, quale ipsum est. Quia igitur iustum est, ut omnia definiantur et denominentur a fine, finis autem operum animae vegetabilis est generare alterum tale quale ipsum est, sequitur quod ipsa sit conveniens definitio primae animae, scilicet vegetabilis, *ut sit generativa alterius similis secundum speciem.*

348. — Et quia dixerat (9). quod alimentum est instrumentum huius animae, ne credatur quod non habeat aliud instrumentum, ideo secundo ibi « est autem »

Ostendit quod habeat aliud instrumentum: et dicit quod duplex est instrumentum quod alitur, sicut duplex est instrumentum gubernationis: gubernator enim gubernat manu, et temone : manus enim est instrumentum coniunctum. cuius forma est anima. Unde temo est instrumentum movens navem, et motum a manu; sed manus non est instrumentum motum ab aliquo exteriori, sed solum a principio intrinseco: est enim pars hominis moventis seipsum. Sic igitur et nutritionis instrumentum est duplex. Et ut separatum quidem, et cuius forma nondum est anima, est nutrimentum. Oportet autem, quod aliud sit instrumentum nutritionis coniunctum. Necesse est enim, quod alimentum decoquatur: quod autem operatur decoctionem, est aliquid calidum. Sicut igitur gubernator movet temonem manu, navem autem temone, ita anima movet calido alimentum, et alimento nutrit. Sic igitur calidum aliquod est instrumentum coniunctum huius animae, in quo scilicet radicaliter est calor naturalis digerens: et propter hoc oportet, quod omne animatum, quod nutritur, habeat calorem naturalem, qui est digestionis principium. Si autem haec anima non haberet instrumentum coniunctum, non esset actus alicuius partis corporis: quod soli intellectui competit.

349. — Ultimo *epilogans* quod dixerat, concludit quod figuraliter, id est universaliter dictum est quid sit alimentum; sed posterius certius tractandum est de alimento, in propriis rationibus. Fecit enim unum specialem librum de alimento (10), sicut de generatione animalium. et de motu animalium.

(5) n. 331.
(6) n. 323.
(7) n. 331.

(S) Cap. I. 4-18. (S. Thon»., lea. ID.
(9) nn. 331: 346.
(10) *Nota* · Hodie Uber lite non estât: citatur tamen In Indice trcncrall operum AriMOttll* quem habet, pent Casinum. Editio Flrm.-Didot (Vol. II, Pars 11. pag. 10. ŋ. 70).

LECTIO X.

Quomodo simile a simili patiatur: ex quo deducit sensum non in actu esse ipsa sensibilia. sed in potentia: est etiam in actu quo ipso suo opere fungitur, sensibilia ipsa cognoscendo.

C. V. Determinatis autem his, dicamus communiter dc omni ser.su. Sensus autem in moveri aliquid ct pati accidit, sicut dictum est. Videtur enim quaedam alteratio esse. Aiunt autem quidam,
417<r ct simile a simili pati. Hoc autem quomodo possibile aut impossibile, dictum est in universalibus rationibus, de agere ct pati.

Habet autem dubitationem, propter quid sensuum ipsorum non sit sensus; et quare sine his, quae sunt extra, non faciunt sensum inexistente igne et terra, ct aliis elementis, quorum est sensus se, aut per ea quae accidunt ipsis. Manifestum igitur est, quod sensitivum non est actu, sed potentia tantum, unde non sentit, sicut combustibilc non comburitur ipsum a seipso, sine combustivo. Combureret enim seipsum, neque indigeret, igne actu existente.

Quoniam autem sentire dicimus dupliciter (potentia enim audiens ct videns, audire ct videre dicimus, etiam si forte dormiat: ct quod iam operatur); dupliciter utique dicetur ct sensus: hic quidem, sicut potentia, ille vero sicut actu. Similiter autem ct sentire, et quod potentia est, et quod actu.

Primum igitur, tamquam sit idem pati et moveri et agere ct movere dicimus. Et namque motus est actus quidam, imperfectus tamen, sicut in aliis dictum est.

Omnia autem patiuntur et moventur ab activo, ct actu ente. Unde est quidem tamquam a simili pati, est autem ut a dissimili, sicut dicimus. Patitur enim quod dissimile, passum autem simile est.

SYNOPSIS (Lect. X, XI, XII.)

Determinato dc parte vegetativa 309-349.
Hic incipit determinare de parte sensitiva 350-669.
Determinat de eo quod apparet in parte sensitiva, *scii. de sensibus exterioribus* 350-563.
Ostendit *quomodo se habet* sensus ad sensibile 350-382.
Resumit quaedam quae prius dicta sunt 350-351.
Primum: quod sentire consistit in moveri ct pati 350.
Secundum: opinionem aliquorum, praesertim Empedoclis 351.
Investigat propositum 352-382.
Ostendit quod sensus sit in potentia 352-354.
Ponit *opinionem Empedoclis* 352.
Deducit aliqua ex hac opinione, ct ea reiicit 353.
Rciicit illam opinionem *alio medio* 354.
Ostendit quod sensus quandoque sit in actu 355-357.
Ostendit sensum revera quandoque esse in actu 355.
Manifestat quomodo intclligcndum sit: *sentire in actu* 356.
Ostendit falsitateni opinionis antiquorum 357.
Ostendit quomodo sensus educatur de potentia in actum 358-382.
Distinguit potentiam et actum, ct ostendit *quomodo diversimode* fiat haec eductio
Dicit *de quo* est intentio 358. [358-372.
Distinguit potentiam et actum *circa intellectum* 359-361.
Ponit *duplicem modum essendi* in potentia 359.
Ostendit *differentiam inter eas.* simulquc concludit de actu 360-361.
Ostendit quomodo de utraque potentia aliquid reducatur in actum 362-372.
Quomodo hoc fiat 362-364.
Quomodo reducatur in actum de potentia *primo modo* 362-363.
Quomodo reducatur in actum dc potentia *secundo modo* 364.
Utrum talis reductio *fiat secundum passionem* 365-372.
Ostendit *quot modis dicitur pati* 365-366.
Manifestat utrum quod educitur dc potentia in actum scientiae *patiatur* 367-372.
Circa id quod educitur *de secunda potentia* in actum primum 367-368.
Manifestat *hoc ratione* 367.
Ex quo aliquid ulterius concludit 368.

Circa id quod educitur *de prima potentia* in habitum 369-372.
Ponit duos modos altcrationis, et applicat ad propositum 369.
Solvit aliquam difficultatem secundum praedicta 370.
Solvit aliam difficultatem cx modo addiscendi scientiam 371-372.
Ostendit, applicando dicta, *quomodo sensus reducatur de potentia In actum* 373-382.
Ostendit *quomodo circa sensum* aliquid reducatur de potentia in actum 373-374.
Ostendit *differentiam* inter sensum et intellectum 375-380.
CollIRIt. epilogando quod dixerat de sensu 381-382.
Determinat dc sensibili ct sensu (Vid. lect. XIII).
Determinat de eo quod latet in parte sensitiva, seu de sensibus internis (Vid. Lib. III. lcet. 1).

350. — Postquam determinavit Philosophus de parte vegetativa. *hic incipit determinare de parte sensitiva.* Et dividitur in partes duas: *in prima determinat de eo quod apparet in hac parte, scilicet de sensibus exterioribus.* In secunda determinat de eo quod latet in parte sensitiva, ibi, « Quod autem non sit sensus « alter etc. ». Prima dividitur in partes duas. *In prima ostendit quomodo se habet sensus ad sensibile.* In secunda determinat de sensibili et sensu, ibi, « Dicendum est autem sccun- « dum unum ». Circa primum duo facit. *Primo resumit quaedam, quae sunt prius dicta.* Secundo investigat propositum, ibi, « Habet « autem dubitationem, etc. ». Dicit ergo primo. quod determinatis his quae pertinent ad animam vegetativam, dicendum est de his quae pertinent ad sensum in communi. Dc his enim quae pertinent ad unumquemque sensum specialiter, postmodum dicet (1). Duo autem resumit dicta dc sensu: quorum unum est, quod sentire consistit in moveri ct pati. Est enim sensus in actu, quaedam alteratio: quod autem alteratur, patitur ct movetur. Aliud autem quod resumit est, quod quidam dicunt simile a simili pati, et propter hoc sentire est pati.

351. — Quidam antiqui philosophi posuerunt, quod simile simili cognoscitur ct sentitur; sicut Empedocles posuit quod terra, terra cognoscitur, ignis igne, et sic dc aliis. Sed hoc quomodo esse possit, vel non, quod simile simili patiatur, dictum est in universalibus rationibus de agere et pati, idest in libro *de Generatione* (2). ubi determinavit dc actione et passione in communi. Dictum est enim ibi, quod id quod patitur, a principio dum patitur est contrarium agenti, sed in fine, quando iam est passum, est simile. Agens enim agendo assimilât sibi patiens.

352. — Deinde cum dicit « habet autem » *Determinat veritatem circa propositum.* Et circa hoc facit tria. *Primo ostendit, quod sensus sit in potentia.* Secundo quod quandoque est in actu, ibi, « Quoniam autem sentire « etc. ». Tertio ostendit quomodo sensus reducatur dc potentia in actum, ibi (3). « Dicen- « dum autem ctc. ». Circa primum considerandum est. quod Empedocles ct quicumque posuerunt simile simili cognosci, posuerunt sensum esse actu ipsa sensibilia. Ut enim cognosceret omnia sensibilia, posuerunt animam sensitivam esse compositam quodammodo cx omnibus sensibilibus, inquantum constabat, secundum eos, ex clementis sensibilium.

353. — Duo ergo ad hanc positionem consequebantur. Quorum *unum est,* quod sensus est ipsa sensibilia in actu, utpotc compositus ex eis: et cum ipsa sensibilia in actu sentiri possint, sequeretur quod ipsi sensus sentiri possent. *Secundum est.* quod cum sensus sentire possit praesentibus sensibilibus, si sensibilia actu sunt in sensu, utpotc ex cis composito. sequitur quod sensus possit sentire sine exterioribus sensibilibus. Utrumque autem horum est falsum. Et ideo haec duo inconvenientia, quae sequuntur ad antiquorum positionem, sub quaestione proposuit, tamquam quae per antiquos solvi non possint. Hoc est ergo quod dicit, quod < Dubitationem habet, « propter quid non sunt sensus ipsorum sen- « suum », id est quare ipsi sensus non sentiantur: hoc enim videtur sequi, si sensus sint similes sensibilibus.

354. — Etiam habet dubitationem, < qua- • re non faciunt sensum ». id est quare sensus non sentiunt actu. ▮ sine his. quae sunt extra ». id est sine exterioribus sensibilibus, cum tamen interius existant in ipsis sensibus · sccun- « dum opinionem antiquorum » ignis, et terra, ct alia elementa, quae sunt sensibilia, aut secundum se, id est secundum suam substantiam, secundum eos, qui non discernunt inter sensum et intellectum: intellectus enim est proprie cognoscitivus substantiae, aut secundum accidentia propria, scilicet calidum et frigidum, et alia huiusmodi. quae sunt per se sensibilia. Quia igitur hae dubitationes per sc solvi non possunt, si sensus habet sensibilia in actu, ut antiqui posuerunt, concludit tamquam manifestum. quod anima sensitiva non est actu sensibilis. sed potentia tantum. Et propter hoc. sensus non sentiunt sine exterioribus sensibilibus, sicut combustibile, quod est potentia tantum ignitum, non comburitur a seipso. sine exteriori combustivo. Si enim esset actu ignitum. combureret seipsum. ct non indigeret exteriori igne ad hoc quod combureretur.

355. — Deinde cum dicit « quoniam « autem » *Ostendit quod etiam sensus est quandoque actu.* Et circa hoc tria facit. *Primo ostendit sensum quandoque esse in actu,* per hoc. quod dupliciter dicimus aliquem sentire: *quandoque*

(1) nn. 399-563.
(2) Lib. I. cap. VII. 1-8 (S. Thom.. Icet. XIX).
(3) Haec textus verbs Initialia mcndoM sunt, quorum loco, legendum est: · Distinguendum cm autem... › (S. Thorn., lect. XD.

enim dicimus aliquem videre et audire, qui audit et videt in potentia : puta cum aliquis est dormiens: *quandoque* autem dicimus aliquem videre et audire, eo quod est in ipsa operatione audiendi et videndi. Ex quo patet, quod sensus et sentire dicuntur dupliciter, scilicet in actu et in potentia.

356. — Secundo ibi « primum igitur » .*Manifestai quomodo intelligendum sit quod dictum est* (4). Videbatur enim repugnare, quod sentire dicitur in actu, ei quod dictum est (5), quod sentire est quoddam pati et moveri. Esse enim in actu videtur magis pertinere ad agere. Et ideo ad hoc exponendum dicit, quod ita dicimus sentire in actu, ac si dicamus, quod pati et moveri sint quoddam agere, id est quoddam esse in actu. Nam motus est quidam actus, sed imperfectus, ut dictum est in *tertio Physicorum* (6). Est enim actus existerais in potentia, scilicet mobilis. Sicut igitur motus est actus, ita moveii et sentire est quoddam agere, vel esse secundum actum. Per hoc autem quod dicit « primum », significat quod quaedam alia postmodum subdet ad ostendendum, quomodo sensus hat in actu.

357. — Tertio ibi « omnia autem » *Ostendit secundum praedicta, quomodo antiquorum positio non possit esse vera, scilicet quod simile simili sentitur.* Dicit ergo, quod omnia quae sunt in potentia, patiuntur et moventur ab activo, et existente in actu; quod scilicet dum facit esse in actu ea, quae patiuntur, assimilât ea sibi: unde quodammodo patitur aliquis aliquid a simili, et quodammodo a dissimili, ut dictum est (7); quia a principio dum est in transmutari et pati, est dissimile: in fine autem, dum est in transmutatum esse et passum, est simile. Sic igitur et sensus postquam factus est in actu a sensibili, est similis ei: sed ante non est similis. Quod antiqui non distinguentes erraverunt.

ti) n. 355.
<5) n. 350.
(6) Can. I. 8-10 (S. Thom., lect. 11).
(7) n. 351.

LECTIO XL

Distinguit quippiam esse in potentia bifariam; vel simpliciter, vel secundum quid; et ad intellectum applicans, ostendit quomodo ex potentia reducatur in actum, non quidem patiendo, sed potius seipsum perficiendo.

Scq. c. V. Distinguendum est autem et dc potentia et actu. Nunc enim simpliciter dicimus de ipsis.

Est enim sic ut sciens aliquid: sicut si dicamus hominem scientem esse, quoniam homo cx eorum numero est quae scientiam habere possunt. Est autem sicut iam esse dicimus scientem, habentem grammaticam. Utcrque autem horum non eodem modo potens est. Sed hic quidem quoniam genus huiusmodi ct materia est; ille autem, qui volens, potest considerare, nisi aliquid prohibeat externum, lain autem considerans actu est, et proprie sciens hanc literam a.

Ambo igitur primi, secundum potentiam scientes sunt. Sed hic quidem per doctrinam alteratus est, et multotics cx contrario mutatus habitu; hic b autem ex eo quod habet sensum aut grammaticam, non agit autem ex co quod ad agendum excitatur, verum alio modo, atque antea cum nondum habitum esset adeptus.

Non est autem simplex neque ipsum pati; sed aliud quidem corruptio quaedam a contrario, aliud autem salus magis eius quod potentia est ab eo quod est actu, et a simili, atque ita se habente, sicut potentia se habet ad actum.

Speculans enim fit, habens scientiam: quod certe, aut non est alterari (in ipsum enim additio est, ct in actum) aut alterum genus altcrationis est. Unde non bene habet dicere sapientem, cum sapiat alterari, sicut nec aedificatorem, cum aedificat. In actum igitur ducens, cx potentia ente secundum intelligerc ct sapere, non doctrinam appellare, sed alteram habere denominationem iustum est.

Ex potentia autem ente, addiscens, ct accipiens scientiam ab eo qui actu, et doctus est, ct docet: aut neque pati dicendum (sicut dictum est): aut duos esse modos altcrationis; ct eam, quae in privativas dispositiones est, mutationem, ct cam, quae est in habitus et naturam.

358. — Postquam Philosophus ostendit sensum esse in potentia ct actu, *et nunc intendit ostendere quomodo educatur de potentia in actum.* Et dividitur in partes duas. *In prima distinguit potentiam et actum, et ostendit quomodo diversimode aliquid educatur de potentia in actum, utens exemplo in intellectu.* In secunda parte ostendit propositum circa sensum. ibi, « Sensitivi autem ». Circa primum tria facit. *Primo dicit de quo est intentio.* Secundo distinguit potentiam ct actum circa intellectum, ibi, « Est quidem enim sic sciens « etc. ». Tertio ostendit quomodo educitur aliquid dc utraque potentia in actum, ibi, « Am- « bo quidem igitur etc. ». Dicit ergo *primo,* quod dicendum est dc potentia et actu, id est ostendendum quot modis dicitur aliquid in potentia, ct quot modis in actu: quod necessarium fuit, quia in superioribus (i), simpliciter, id est absque distinctione usus est potentia et actu.

359. — Deinde cum dicit « est enim »

Distinguit potentiam et actum circa intellectum. Et dicit, quod *uno modo* dicitur aliquid in potentia, puta homo sciens, quia habet naturalem potentiam ad sciendum, sicut homo dicitur esse dc numero scientium ct habentium scientiam, inquantum habet naturam ad sciendum, et ad habendum habitum scientiae. *Secundo modo* dicimus aliquem esse scientem, quod aliqua sciat; sicut dicimus habentem habitum alicuius scientiae, puta grammaticae, esse iam scientem.

360. — Manifestum est autem quod uterque horum dicitur sciens, ex eo quod aliquid potest: sed *non eodem modo* utcrque est potens ad sciendum. Sed *primus* quidem dicitur potens, quia est genus huiusmodi ct materia, scilicet quia habet naturalem potentiam ad sciendum, per quam collocatur in tali gcnerc; et quia est in potentia, puta ad scientiam, sicut materia ad formam. *Secundus* autem, scilicet qui habet habitum scientiae, dicitur potens, quia cum vult, potest considerare, nisi aliquid extrinsccum per accidens impediat; puta vel occupatio exterior, vel aliqua indispositio ex parte corporis.

361. — *Tertius* autem, qui iam considerat, est in actu; ct iste est qui proprie et perfecte scit ea quae sunt alicuius artis; puta hanc literam a, quae pertinet ad grammaticam, dc qua supra (.2) fecit mentionem. Horum igitur trium, ultimus est in actu tantum: primus in

(t) nn. JS2-J57.

‹2› n. 216.

potentü tantum; secundus autem in actu respectu primi, ct in potentia respectu secundi. Unde manifestum est, quod esse in potentia, dicitur dupliciter, scilicet dc primo ct secundo; et esse in actu dicitur dupliciter, scilicet de secundo ct tertio.

362. — Deinde cum dicit · ambo igitur »
Ostendit quomodo dc urraque potentia aliquid reducitur in actum. Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit quomodo de utraque potentia aliquid in actum reducitur.* Secundo ostendit utrum talis reductio sit secundum aliquam passionem, ibi, < Non est autem simpliciter ne- • que pati etc. ». Dicit ergo primo, quod cum ambo primi sint scientes secundum potentiam, et id quod est in potentia, reducatur in actum; alio modo reducitur in actum aliquid de potentia prima, ct aliter dc secunda. Nam quod est in potentia primo modo, reducitur in actum, quasi altcralus per doctrinam, et motus ab aliquo alio existente in actu, sicut a magistro; ct multoties talis mutatio est ex contrario habitu. Quod ideo dicit, quia cum aliquis reducitur de potentia prima in actum, cx ignorante fit sciens.

363. — Ignorans autem dicitur *dupliciter:* uno modo secundum simplicem negationem, quando nec veritatem cognoscit nec contrario errore detinetur: et qui sic ignorans est, fit actu sciens; non quod mutatus dc contrario habitu, sed solum sicut acquirens scientiam. Alio modo dicitur aliquis ignorans, secundum pravam dispositionem: utpote quia detinetur errore contrario veritati; et hic in actum scientiae reducitur quasi dc contrario habitu mutatus.

364. — Qui vero est in potentia *secundo modo,* ut scilicet iam habens habitum, transit cx co quod habet sensum aut scientiam ct non agit secundum ea, in agere; quia scilicet fit agens secundum scientiam. Sed alio modo iste iit actu, et alio modo primus.

365. — Deinde cum dicit < non est « autem »
Manifestat utrum secundum quod aliquid educitur dc potentia in actum scientiae primo modo, vel secundo, possit dici pati. Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit quot modis dicitur pati.* Secundo manifestat propositum, ibi. • Speculans autem fit habens scientiam ». Dicit ergo primo, quod sicut potentia et actus non dicuntur simpliciter, sed multipliciter; ita ct pati non uno modo, sed multipliciter. Dicitur enim pati *uno modo,* secundum quamdam corruptionem, quae fit a contrario. Passio enim proprie dicta, videtur importare quoddam decrementum patientis, inquantum vincitur ab agente: decrementum autem patienti accidit secundum quod aliquid a patiente abiicitur. Quae quidem abiectio. corruptio quaedam est: vel simpliciter, sicut quando abiicitur forma substantialis; vel secundum quid, sicut quando abiicitur forma accidentalis. Huiusmodi autem formae abiectio fit a contrario agente: abiicitur enim forma a materia vel subiecto, per introductionem contrariae formae; et hoc est a contrario agente. Primo igitur modo proprie dicitur passio, secundum quod quaedam corruptio fit a contrario.

366. — *Alio modo* passio communiter dicitur ct minus proprie, secundum scilicet quod importat quamdam receptionem. Et quia quod est receptivum alterius, comparatur ad ipsum sicut potentia ad actum: actus autem est perfectio potentiae; ct ideo hoc modo dicitur passio, non secundum quod fit quaedam corruptio patientis, sed magis secundum quod fit quaedam salus ct perfectio eius quod est in potentia. ab eo quod est in actu. Quod enim est in potentia, non perficitur nisi per id quod est in actu. Quod autem in actu est, non est contrarium ei quod est in potentia, inquantum huiusmodi, sed magis simile: nam potentia nihil aliud est quam quidam ordo ad actum. Nisi autem esset aliqua similitudo inter potentiam et actum, non esset necessarium quod proprius actus fieret in propria potentia. Potentia igitur sic dicta, non est a contrario, sicut potentia primo modo dicta; sed est a simili, eo modo quo potentia se habet secundum similitudinem ad actum.

367. — Deinde cum dicit « speculans « enim »
Manifestat, utrum quod educitur de potentia in actum scientiae patiatur. Et primo manifestat hoc *circa id quod educitur de secunda potentia in actum purum.* Secundo autem manifestat hoc circa id quod educitur dc potentia prima in habitum, ibi, « Ex potentia autem « etc. ». Dicit ergo primo, quod habens scientiam, id est habituuliter sciens, fit actu speculans. Sed hoc aut non est vere et proprie alterari ct pati; quia, ut dictum est (3), non est proprie passio et alteratio, cum de potentia procedit in actum, sed cum aliquid dc contrario mutatur in contrarium. Cum autem habitualiter sciens, fit speculans actu, non mutatur de contrario in contrarium, sed proficit in eo quod iam habet. Et hoc est quod dicit quod « est additio in ipsum, et in actum ». Additur enim ei perfectio secundum quod proficit in actum. Aut si dicatur alterari et pati, erit aliud genus altcrationis et passionis non proprie dictae. Et hoc manifestat *per exemplum:* dicens, quod non bene se habet, dicere sapientem habituuliter, cum sapiat actu, alterari, sicut neque dicimus aedificatorem alterari, cum aedificat.

368. — *Concludit autem ulterius,* quod cum ille qui transit de habitu in actum, non accipiat dc novo scientiam, sed proficiat, et perficiatur in eo quod habet: doceri autem, scientiam est acquirere: manifestum est, quod cum educitur aliquis de potentia in actum, secundum hoc quod incipit facere eum intclli-

Ang?! Abbey Library
St. Benedict, Oregon 97373

gere actu ct sapere, non est iustum quod talis exitus dc potentia in actum habeat denominationem doctrinae; sed aliquam aliam potest habere, quae quidem forte non est posita, sed potest poni.

369. — Deinde cum dicit « ex potentia » Manifestat, *utrum cum aliquis exit de prima potentia in actum scientiae, alteretur et patiatur:* et dicit quod cum aliquis prius sciens in potentia tantum fit addiscens et accipiens scientiam ab eo qui est actu sciens, et a magistro; vel non debet dici pati simpliciter et alterari; aut dicendum est esse duos modos altcrationis: quorum *unus* altcrationis est secundum α mutationem, in privationis disposi- « tiones », id est in dispositiones contrarias, quibus privantur, propter dispositiones prius existentes, quia unum contrariorum est privatio alterius. *Alter* vero altcrationis modus est secundum < mutationem in habitum ct na- « turam », id est secundum quod recipiuntur aliqui habitus ct formae, quae sunt perfectiones naturae, absque eo quod aliquid abiiciatur. Ille igitur, qui addiscit scientiam, non alteratur neque patitur primo modo, sed secundo.

370. — Videtur autem hoc esse contrarium eius quod supra dixit (4), quod multoties qui addiscit scientiam, mutatus est a contrario habitu; ct ita videtur quod sit altcratio secundum mutationem in privativas dispositiones. *Sed dicendum,* quod cum aliquis ab errore reducitur ad scientiam veritatis, est ibi quaedam similitudo altcrationis, quae est dc contrario ad contrarium; non tamen vere est ibi talis alteratio. Nam alteration!, quae est dc contrario in contrarium, utrumque per se ct essentialiter competit: scilicet quod sit a contrario, et quod sit in contrarium. Sicut enim dealbatio non est nisi ad album, ita non est nisi a nigro vel medio, quod respectu albi, est quodammodo nigrum. Sed in acquisitione scientiae accidit quod ille qui acquirit scientiam veritatis, prius fuerit in errore: absque hoc enim potest adduci ad scientiam veritatis; unde non est vere alteratio de contrario in contrarium.

<4) n. S6J.

371. — *Item* dubitatur de hoc quod dicit, quod ille qui accipit scientiam fit actu sciens a sciente in actu, ct magistro. Hoc enim non semper fit; scientiam enim aliquis acquirit, non solum addiscendo a magistro, sed etiam per se inveniendo. *Et ad hoc dicendum est.* quod semper cum aliquis est in potentia sciens, si fiat actu habens scientiam, oportet quod hoc sit ab eo quod est actu. Considerandum tomen est, quod aliquid aliquando reducitur dc potentia in actum ab extrinseco principio tantum: sicut aer illuminatur ab eo quod est actu lucidum: quandoque autem et a principio intrinseco, et a principio extrinseco: sicut homo sanatur, et a natura, et a medico; utrobique autem sanatur a sanitate in actu. Manifestum est enim quod in mente medici est ratio sanitatis, secundum quam sanat. Oportet etiam in eo qui sanatur secundum naturam, esse aliquam partem sanam, scilicet cor, cuius virtute aliae partes sanantur. Et cum medicus sanat, hoc modo sanat, sicut natura sanaret, scilicet calefaciendo, aut infrigidando, aut aliter transmutando. Unde medicus nihil aliud facit quam quod auxiliatur naturae ad expellendum morbum; quo auxilio natura non egeret, si esset fortis.

372. — Eodem autem modo se habet in scientiae acquisitione. Homo enim acquirit scientiam, et a principio intrinseco, dum invenit, et a principio extrinseco, dum addiscit. Utrobique autem reducitur de potentia in actum, ab eo quod est actu. Homo enim per lumen intellectus agentis, statim cognoscit actu prima principia naturaliter cognita; et dum ex eis conclusiones elicit, per hoc quod actu scit, venit in actualem cognitionem eorum quae potentia sciebat. Et eodem modo exterius docens ei auxiliatur ad sciendum; scilicet ex principiis addiscenti notis deducens eum per demonstrationem in conclusiones prius ignotos. Quod quidem auxilium exterius homini necessarium non esset, si adeo esset perspicacis intellectus quod per seipsum posset ex principiis notis conclusiones elicere: quae quidem perspicacitas hominibus adest secundum plus et minus.

LECTIO XII.

Quam differenter ab intellectu sensus educatur de potentia in actum, ostendit; et ea, quae dixit, epilogat.

Scq. C. V. Sensitivi autem prima quidem mutatio fit a generante. Cum autem generatum est, habet iam sicut scientiam, et sentire secundum actum: similiter dicitur ipsi considerare.

20& Differunt tamen, quia activa sensitivae operationis, extra sunt, nempe visibile et audibile; similiter autem et reliqua sensibilium. Causa autem est, quoniam singularium quidem secundum actum sensus, scientia autem universalium. Haec enim in ipsa quodammodo sunt anima; unde intelligere in ipsa est, cum velit. Sentire autem non est in ipsa. Necessarium est enim ad esse sensibile. Similiter autem et hoc se habet, in scientiis sensibilium, et propter eamdem causam, quia sensibilia singularia sunt, et externa. Sed de his quidem certificare, tempus erit rursum.

Nunc autem tantum sit definitum, quod cum non simpliciter sit id quod
30 potentia dicitur; sed aliud quidem, sicut si dicimus, puerum posse militare, aliud autem, sicut in aetate existentem, sic habet et sensitivum. Quoniam autem innominata est ipsorum differentia: deter-
418a minatum est autem de his, quod altera sunt, et quomodo altera: uti neeesse est ipso pati, et alteraji, tamquam propriis nominibus. Sensitivum autem potentia tale est quale iam actu est sensibile, sicut dictum est. Patitur igitur non simile existens; passum autem assimilatum est; et est tale, quale illud.

373. — Postquam Philosophus distinxit potentiam et actum, et ostendit quomodo aliquid de potentia in actum exeat circa intellectum, *quod dixerat de intellectu adaptat ad sensum*. Et circa hoc tria facit. *Primo ostendit quomodo circa sensum aliquid educitur de potentia in actum*. Secundo ostendit differentiam inter sensum et intellectum, ibi, « Differunt autem, quia huius quidem accidentia « etc. ». Tertio colligit epilogando quae dixerat de sensu, ibi, « Nunc autem in tantum ». Considerandum est ergo circa primum, quod sicut in scientia est duplex potentia et duplex actus, ita est et circa sensum. Nam quod nondum habet sensum et natum est habere, est in potentia ad sensum. Et quod iam habet sensum et nondum sentit, est potentia sentiens, sicut circa scientiam dicebatur (1). Sicut autem de potentia prima aliquid mutatur in primum actum, dum acquirit scientiam per doctrinam; ita de prima potentia ad sensum, aliquid mutatur in actum, ut scilicet habeat sensum per generationem. Sensus autem naturaliter inest animali: unde sicut per generationem acquirit propriam naturam, et speciem, ita acquirit sensum. Secus autem est de scientia, quae non inest homini per naturam sed acquiritur per intentionem et disciplinam.

374. — Hoc est ergo quod dicit, quod prima mutatio sensitivi fit a generante. Manifestat autem primam mutationem, quae est de pura potentia in actum primum ducens. Haec autem mutatio fit a generante; nam per virtutem, quae est in semine, educitur anima sensitiva de potentia in actum cum omnibus suis potentiis. Cum autem animal iam generatum est, tunc hoc modo habet sensum, sicut aliquis habet scientiam quando iam didicit. Sed quando iam sentit secundum actum, tunc se habet sicut ille qui iam actu considerat.

375. — Deinde cum dicit « differunt ta« men »

Quia posuerat similitudinem inter sentire in actu et considerare, *vult ostendere differentiam inter ea:* cuius quidem differentiae causam assignare incipit *ex differentia obtectorum,* scilicet sensibilium, et intelligibilium, quae sentiuntur et considerantur in actu. Sensibilia enim quae sunt activa operationis sensitivae, scilicet visibile et audibile, et alia huiusmodi, sunt extra animam. Cuius *causa* est, quia sensus secundum actum, sunt singularium quae sunt extra animam, sed scientia est universalium quae quodammodo sunt in anima. Ex quo patet, quod ille qui iam habet scientiam, non oportet quod quaerat extra sua obiecta, sed habet ea in se; unde potest considerare ea cum vult, nisi forte per accidens impediatur. Sed sentire non potest aliquis cum vult; quia sensibilia non habet in se, sed oportet quod adsint ei extra.

376. — Et sicut est de operatione sensuum, ita est in scientiis sensibilium; quia etiam sensibilia sunt de numero singularium, et eorum quae sunt extra animam. Unde homo non potest considerare secundum scientiam, omnia sensibilia quae vult, sed illa tantum, quae sensu percipit. Sed secundum certitudinem determinare de his, iterum erit tempus, scilicet in tertio (2), ubi agetur de intellectu, et de comparatione intellectus ad sensum.

(1) n. 359.

(2) nn. 622-636: 671-699; 765-778.

Mt. Angel Abbey Library
St. Benedict. Oreenn Q7Q7o

377. — Circa ea vero quae hic dicuntur, considerandum est, *quare* sensus sit singularium, scientia vero universalium; ct *quomodo* universalia sint in anima. Sciendum est igitur *circa primum,* quod sensus est virtus in organo corporali; intellectus vero est virtus immaterialis, quae non est actus alicuius organi corporalis. Unumquodque autem recipitur in aliquo per modum sui. Cognitio autem omnis iit per hoc, quod cognitum est aliquo modo in cognoscente, scilicet secundum similitudinem. Nam cognoscens in actu, est ipsum cognitum in actu. Oportet igitur quod sensus corporaliter et materialiter recipiat similitudinem rei quae sentitur. Intellectus autem recipit similitudinem cius quod intelligitur, incorporalitcr et immatcrialiter. Individuatio autem naturae communis in rebus corporalibus et materialibus, est cx materia corporali, sub determinatis dimensionibus contenta: universale autem est per abstractionem ab huiusmodi materia, ct materialibus conditionibus individuantibus. Manifestum est igitur, quod similitudo rei recepta in sensu repraesentat rem secundum quod est singularis; recepta autem in intellectu, repraesentat rem secundum rationem universalis naturae: ct inde est, quod sensus cognoscit singularia, intellectus vero universalia, et horum sunt scientiae.

378. — *Circa secundum* vero considerandum est, quod universale potest accipi dupliciter. *Uno modo* potest dici universale ipsa natura communis, prout subiacct intentioni universalitatis. *Alio modo* secundum se. Sicut et album potest accipi dupliciter: vel id, cui accidit esse album, vel ipsummet, secundum quod subest albedini. Ista autem natura, cui advenit intentio universalitatis, puta natura hominis, habet duplex esse: unum quidem materiale, secundum quod est in materia naturali; aliud autem immateriale, secundum quod est in intellectu. Secundum igitur quod habet esse in materia naturali, non potest ei advenire intentio universalitatis, quia per materiam individuatur. Advenit igitur ei universalitatis intentio, secundum quod abstrahitur a materia individual!. Non est autem possibile, quod abstrahatur a materia individual! realiter, sicut Platonici posuerunt. Non enim est homo naturalis, id est realis, nisi in his carnibus, et in his ossibus, sicut probat Philosophus in *septimo Metaphysicae* (3). Relinquitur igitur, quod natura humana non habet esse praeter principia individuantia, nisi tantum in intellectu.

379. — Nec tamen intellectus est falsus, dum apprehendit naturam communem praeter principia individuantia, sine quibus esse non potest in rerum natura. Non enim apprehendit hoc intellectus, scilicet quod natura communis sit sine principiis individuantibus; sed apprehendit naturam communem non apprehendendo principia individuantia; et hoc non est falsum. Primum autem esset falsum: sicut si ab homine albo separarem albedinem hoc modo, quod intclligcrcm cum non esse album: esset enim tunc apprehensio falsa. Si autem sic separarem albedinem ab homine, quod apprehenderem hominem nihil apprehendendo de albcdinc eius, non esset apprehensio falsa. Non enim exigitur ad veritatem apprehensionis, ut quia apprehendit rem aliquam, apprehendat omnia quae insunt ei. Sic igitur intellectus absque falsitate abstrahit genus a speciebus, inquantum intclligit naturam generis non intelligendo differentias. Et similiter abstrahit speciem ab individuis, inquantum intclligit naturam speciei, non intclligendo individual» principia.

380. — Sic igitur patet, quod naturae communi non potest attribui intentio universalitatis nisi secundum esse quod habet in intellectu: sic enim solum est unum de multis, prout intelligitur praeter principia, quibus unum in multa dividitur: unde relinquitur, quod universalia, secundum quod sunt universalia, non sunt nisi in anima. Ipsae autem naturae, quibus accidit intentio universalitatis, sunt in rebus. Et propter hoc, nomina communia significantia naturas ipsas, praedicantur de individuis; non autem nomina significantia intentiones. Socrates enim est homo, sed non est species, quamvis homo sit species.

381. — Deinde cum dicit « nunc autem * *Recolligit* quod dictum est de sensu. Et dicit, quod nunc tantum sit definitum, quod non simpliciter dicitur, quod est in potentia, seu (4) simpliciter. *Uno* enim *modo* dicimus puerum posse militare, secundum potentiam remotam. *Alio modo* posse dicimus militare, quoniam iam est in aetate perfecta, et hoc secundum potentiam propinquam. Et similiter se habet in sensitivo. Dupliciter enim est aliquis in potentia ad sentiendum aliquid, ut iam dictum est (5). Et licet non sint nomina posita, in quibus harum differentia potentiarum ostendatur, tamen determinatum est quod istac potentiae sunt alterae abinviccm, ct quomodo sint alterae.

382. — Et licet alterari et pati non proprie dicatur aliquid, secundum quod exit de potentia secunda in actum, prout habens sensum fit actu sentiens: tamen nccesse est uti hoc ipso, quod est pati et alterari, ac si essent nomina propria et convenientia: quia sensitivum in potentia est tale quale est in actu sensibile. Et propter hoc sequitur, quod secundum quod patitur a principio, non est similis sensus sentienti; sed secundum quod iam est passum, est assimilatum sensibili, et est tale quate est illud. Quod quia distinguere nescierunt antiqui philosophi, posuerunt sensum esse compositum ex sensibilibus.

(3) Lib. VI. cap. XVI, 6-8 (apud S. Ihom.. Lib. VII. Icet. XVI, 1642-47).

(4) *AI.* sed.

(5) nn. 373-374.

LECTIO XIII.

Primum de sensibilibus uniuscuiusque sensus dicendum esse proponi!. Deinde sensibilia dividit in tria: in sensibilia per accidens, et sensibilia per se, quorum alia propria, alia communia lure sunt appellata.

C.VI. Dicendum autem est secundum unumquemque sensum, de sensibilibus primo. Dicitur autem sensibile tripliciter: quorum duo quidem dicimus per sc sentiri, unum autem per accidens. 10a Duorum autem, aliud quidem proprium est uniuscuiusque sensus, aliud autem commune omnium.

Dico autem proprium quidem, quod non contingit altero sensu sentiri, et circa quod non contingit, errare, ut visus coloris, ct auditus soni, ct gustus saporis. Tactus autem plures habet differentias. Sed unusquisque sensus indicat de his, ct non decipitur, neque visus, quoniam color, neque auditus, quoniam sonus sit; sed quid est coloratum, aut ubi, aut quid sonans. Huiusmodi igitur dicuntur propria uniuscuiusque sensus obtecta.

Communia autem sunt motus, quies numerus, figura, magnitudo: huiusmodi enim nullius sensus sunt propria, sed communia omnibus. Tactu enim motus aliquis sensibilis, ct visu: per se igitur 20 sunt sensibilia haec.

Secundum accidens autem dicitur sensibile, ut si album sit Diari filius, secundum accidens etenim hic sentitur, quoniam album esse huic accidit quod sentitur: unde sensus nihil patitur a sensibili, quatenus tale est. Sensibilium autem secundum se ea proprie propria sensibilia sunt, et ad quae substantia uniuscuiusque sensus est naturaliter accommodata.

SYNOPSIS (Lect. XIII.)

Ostenso quomodo se habet sensus ad sensibilia 350-382.
Hic incipit determinare de sensibili et sensu 383-563.
Determinat *de sensibilibus* 383-550.
Distinguit sensibilia propria ab aliis modis sensibilium 383-398.
Ponit *divisionem* sensibilium *in sensibilia per accidens et per se* 383.
Exponit *membra* divisionis 384-398.
Exponit quae sunt sensibilia propria 384-385.
Ponit definitionem sensibilis proprii, ct dicit quod sensus circa hoc *non decipitur* 384.
Dicit quod circa sensibilia per accidens seu communia, *sensus decipitur* 385.
Exponit *secundum membrum divisionis,* in quo enumerat sensibilia communia 386.
Exponit *tertium membrum divisionis* 387-398.
Quomodo dicitur sensibile secundum accidens 387.
Ponit dubium de distinctione sensibilium communium a per accidens 388-398.
Exponit dubium 388.
Recita! opinionem quorumdam cum eorum rationibus 389.
Reiicit ipsam opinionem cum rationibus 390-398.
Ponit duas rationes *contra primant rationem* adversariorum 390-391.
Ponit aliam rationem *contra secundam* adversariorum 392.
Exponit propriam opinionem 393-398.
Declarat quomodo dicatur *per se sensibilia, communia* et *propria* 393.
Declarat duplicem modum, quo quid facit differentiam circa immutat, [sensus 394.
Exponit *qua ratione* aliquid dicatur sensibile per accidens 395-398.
Determinat dc sensibilibus propriis secundum unumquemque sensum (Vid. lect. XIV).
Determinat de sensu (Vid. lect. XXIV).

383. — Postquam ostendit Philosophus, quomodo sc habet sensus ad sensibilia, *incipit determinare de sensibili et sensu.* Et dividit in partes duas. *In prima parte determinat de sensibilibus.* In secunda dc sensu, ibi, « Quod (1) autem universaliter dc omni sensu « etc. ». Prima dividitur in duas partes. *In*

(1) Textus incipit sic: « Oportet autem universaliter etc. . (l.ccc. XXIV. S. Thomae).

prima distinguit sensibilia propria ab aliis modis sensibilium. In secunda determinat dc sensibilibus propriis secundum unumquemque sensum, ibi, « Cuius quidem est visus ctc. ». Circa primum duo facit. *Primo ponit divisionem sensibilium.* Secundo exponit membra divisionis, ibi, « Dico autem proprium quidem ctc. ». Dicit ergo primo, quod antequam determinetur de sensu quidnam sit, oportet primo dicere dc sensibilibus secundum unumquemque sensum. quia obiecta sunt praevia potentiis. Sensibilia vero tribus modis dicuntur. Uno quidem modo *per accidens.* et duobus modis *per se:* quorum uno dicuntur sensibilia illa, quae propria sint singulis sensibus; alio modo dicuntur sensibilia illa, quae communiter sentiuntur ab omnibus quae sentiunt.

384. — Deinde cum dicit « dico autem » *Exponit membra divisionis.* Et primo *exponit quae sunt sensibilia propria.* Et dicit, quod sensibile proprium est quod ita sentitur uno sensu, quod non potest alio sensu sentiri, et circa quod non potest errare sensus: sicut visus proprie est cognoscitivus coloris, ct auditus soni, et gustus humoris, id est saporis: sed tactus habet plures differentias appropriatas sibi: cognoscit enim calidum et humidum, frigidum et siccum, grave et leve, et huiusmodi multa. Unusquisque autem horum sensuum iudicat dc propriis sensibilibus, ct non decipitur in eis; sicut visus non decipitur quod sit talis color, neque auditus decipitur de sono.

385. — Sed circa sensibilia *per accidens vel communia,* decipiuntur sensus; sicut decipitur visus, si velit iudicare homo per ipsum, quid est coloratum, aut ubi sit. Et similiter decipitur quis, si velit iudicare per auditum quid est quod sonat. Haec igitur sunt propria sensibilia uniuscuiusque sensus.

386. — Secundo ibi « communia autem » *Exponit secundum membrum divisionis;* dicens, quod communia sensibilia sunt ista quinque: *motus, quies, numerus, figura et magnitudo.* Haec enim nullius sensus unius sunt propria, sed sunt communia omnibus. Quod non est sic intelligendum, quasi omnia ista sint omnibus communia; sed quaedam horum, scilicet numerus, motus ct quies, sunt communia omnibus sensibus. Tactus vero et visus percipiunt omnia quinque. Sic igitur manifestum est, quae sint sensibilia per se.

387. — Tertio ibi « secundum accidens » *Exponit tertium membrum divisionis;* et dicit, quod secundum accidens sensibile dicitur, ut si dicimus quod Diarus vel Socrates est sensibile per accidens, quia accidit ei esse album. Hoc enim sentitur per accidens, quod accidit ei quod sentitur per se: accidit autem albo, quod est sensibile per se, quod sit Diarus. unde Diarus est sensibile per accidens. Unde nihil patitur sensus ab hoc, in quantum huiusmodi. Quamvis autem sensibilia communia et sensibilia propria sint per se sensibilia, umen propria sensibilia sunt proprie per se sensibilia; quia substantia uniuscuiusque sensus et eius definitio est in hoc, quod est aptum natum pati a tali sensibili. Ratio autem uniuscuiusque potentiae consistit in habitudine ad proprium obiectum.

388. — Dubitatur autem hic de distinctione sensibilium communium a sensibilibus per accidens. Sicut enim sensibilia per accidens non apprehenduntur nisi in quantum sensibilia propria apprehenduntur, sic nec sensibilia communia apprehenduntur, nisi apprehendantur sensibilia propria : nunquam enim visus apprehendit magnitudinem aut figuram, nisi inquantum apprehendit coloratum. Videtur ergo quod sensibilia communia sunt etiam sensibilia p;r accidens.

389. — Dicunt igitur quidam, quod huiusmodi communia sensibilia non sunt sensibilia per accidens, propter duas rationes. *Primo* quidem, quia huiusmodi sensibilia communia sunt propria sensui communi, sicut sensibilia propria sunt propria singulis sensibus. *Secundo,* quia sensibilia propria non possunt esse sine sensibilibus communibus; possunt autem esse sine sensibilibus per accidens.

390. — Utraque autem responsio *incotnpetens est. Prima* quidem, quia falsum est, quod ista sensibilia communia sint propria obiecta sensus communis. Sensus enim communis est quaedam potentia, ad quam terminantur immutationes omnium sensuum, ut infra patebit (2). Unde impossibile est quod sensus communis habeat aliquod proprium obiectum, quod non sit obiectum sensus proprii. Sed circa immutationes ipsas sensuum propriorum a suis obiectis, quas sensus proprii habere non possunt: sicut quod percipit ipsas immutationes sensuum, et discernit inter sensibilia diversorum sensuum. Sensu enim communi percipimus nos vivere et discernimus inter sensibilia diversorum sensuum, scilicet album et dulce.

391. — *Praeterea.* Dato quod sensibilia communia essent propria obiecta sensus communis, non excluderetur quin essent per accidens sensibilia, respectu sensuum propriorum. Sic enim agitur dc sensibilibus, secundum quod habent habitudinem ad sensus proprios: nam potentia sensus communis nondum est declarata. Quod autem est obiectum proprium alicuius interioris potentiae, contingit esse per accidens sensibile, ut postea dicetur (.3). Nec est mirum; quia hoc quod est per se sensibile uni sensuum exteriorum, est per accidens sensibile respectu alterius: sicut dulce est per accidens visibile.

392. — Secunda etiam ratio *non est competens.* Non enim refert ad id quod est sensibile per accidens, utrum id quod est subtectum sensibilis qualitatis, sit per se subiectum eius,

(2) nn. S7S-S78; «M1-614.
O> nn. 39S-Î96.

vel non per se. Nullus enim diceret ignem, qui est proprium subicctum calons, esse per se sensibile tactu.

393. — Et ideo *aliter dicendum,* quod sentire consistit in quodam pati et alterari, ut supra dictum est (4). Quicquid igitur facit differentiam in ipsa passione vel alterationc sensus. habet per se habitudinem ad sensum, ct dicitur sensibile per sc. Quod autem nullam facit differentiam circa immutationem sensus, dicitur sensibile per accidens. Unde et in litcra dicit Philosophus, quod a sensibili per accidens nihil patitur sensus, secundum quod huiusmodi.

394. — Differentiam autem circa immutationem sensus potest aliquid facere dupliciter. *Uno modo* quantum ad ipsam speciem agentem; et sic faciunt differentiam circa immutationem sensus sensibilia per se, secundum quod hoc est color, illud autem est sonus, hoc autem est album, illud vero nigrum. Ipsae enim species activorum in sensu, actu sunt sensibilia propria, ad quae habet naturalem aptitudinem potentia sensitiva; et propter hoc secundum aliquam differentiam horum sensibilium diversificantur sensus. *Quaedam* vero alia faciunt differentiam in transmutatione sensuum, non quantum ad spccicm agentis, sed quantum ad modum actionis. Qualitates enim sensibiles movent sensum corporaliter ct situaliter. Unde aliter movent secundum quod sunt in maiori vel minori corpore, ct secundum quod sunt in diverso situ, scilicet vel propinquo. vel remoto, vel eodem, vel diverso. F.t hoc modo faciunt circa immutationem sensuum differentiam sensibilia communia. Manifestum est enim quod secundum omnia haec quinque diversificatur magnitudo vel situs. Et quia non habent habitudinem ad sensum, ut species activorum, ideo secundum ea non diversificantur potentiae sensitivae, sed remanent communia pluribus sensibus.

395. — Viso igitur quomodo dicantur per se sensibilia, et communia ct propria, restat videndum, *qua ratione* dicatur aliquid sensibile per accidens. Sciendum est igitur, quod ad hoc quod aliquid sit sensibile per accidens, *primo* requiritur quod accidat ci quod per se est sensibile, sicut accidit albo esse hominem, et accidit ei esse dulce. *Secundo* requiritur, quod sil apprehensum a sentiente: si enim accideret sensibili, quod lateret sentientem, non diceretur per accidens sentiri. Oportet igitur quod per se cognoscatur ab aliqua alia potentia cognoscitiva sentientis. Et hoc quidem vel est alius sensus, vel est intellectus, vel vis cogilativa, aut vis aestimativa. Dico autem quod est alius sensus; sicut si dicamus, quod dulce est visibile per accidens inquantum dulce accidit albo, quod apprehenditur visu, et ipsum dulce per se cognoscitur ab alio sensu, scilicet a gustu.

396. — Sed, ut proprie loquamur, hoc non est universaliter sensibile per accidens, sed per accidens visibile, sensibile autem per sc. Quod ergo sensu proprio non cognoscitur, si sit aliquid universale, apprehenditur intellectu; non tamen omne quod intellectu apprehendi potest in re sensibili, potest dici sensibile per accidens, sed statim quod ad occursum rei sensatae apprehenditur intellectu. Sicut statim cum video aliquem loquentem, vel movere seipsum, apprehendo per intellectum vitam eius, unde possum dicere quod video eum vivere. Si vero apprehendatur in singulari, utputa cum video coloratum, percipio hunc hominem vel hoc animal, huiusmodi quidem apprehensio in homine fit per vim cogitativam, quae dicitur etiam ratio particularis, co quod est collativa intentionum individualium, sicut ratio universalis est collativa rationum universalium.

397. — Nihilominus tamen hacc vis est in parte sensitiva; quia vis sensitiva in sui supremo participat aliquid dc vi intellectiva in homine, in quo sensus intellectui coniungitur. In animali vero irrationali fit apprehensio intentionis individualis per aestimativam naturalem, secundum quod ovis per auditum vel visum cognoscit filium, vel aliquid huiusmodi.

398. — Differenter tamen circa hoc sc habet cogitativa, et aestimativa. Nam *cogitatlva* apprehendit individuum, ut existens sub natura communi; quod contingit ei, inquantum unitur intellectivae in eodem subiecto; unde cognoscit hunc hominem prout est hic homo, et hoc lignum prout est hoc lignum. *Aestimativa* autem non apprehendit aliquod individuum, secundum quod est sub natura communi, sed solum secundum quod est terminus aut principium alicuius actionis vel passionis; sicut ovis cognoscit hunc agnum, non inquantum est hic agnus, sed inquantum est ab ea laetabilis; et hanc herbam, inquantum est cius cibus. Unde alia individua ad quae sc non extendit cius actio vel passio, nullo modo apprehendit sua aestimativa naturali. Naturalis enim aestimativa datur animalibus, ut per eam ordinentur in actiones proprias, vel passiones, prosequendas, vel fugiendas.

(4) nn. 183: 350-351.

LECTIO XIV.

Quod color sit proprium obtectum visus ac visibile per se. Quid item diaphanum ac lumen sit exponit, et lumen ipsum non esse corpus probat.

C.VII. Cuius quidem est visus, hoc est visibile: visibile autem est color quidem, el id, quod oratione quidem dicere possumus, innominatum autem est. Manifestum autem erit, quod dicemus ubi longius erimus progressi.

Visibile enim est color: hic autem est, de quo visibile per sc praedicatur.
30« secundum sc autem, non ratione, sed quoniam in seipso habet causam essendi visibile. Omnis enim color motivus
b est cius quod secundum actum est, diaphani, ct hacc est ipsius natura: unde nihil est visibile sine lumine, sed omnino unusquisque color per lumen visibilis est. Quapropter dc lumine primo dicendum est quid sit.

Est igitur aliquid diaphanum. Diaphanum autem dico, quod est quidem visibile, non autem secundum se visibile, ut simpliciter est dicere, sed propter extraneum colorem. Huiusmodi autem est acr, ct aqua, ct multa solidorum. Non enim secundum quod aqua, neque secundum quod acr. diaphanum est: sed quoniam est natura eadem in his utrisque, et in perpetuo superno corpore.

Lumen autem actus est huiusmodi diaphani, secundum quod est diapha-
10 num. Potentia autem, in quo, hoc est et tenebra. Lumen autem, ut color est diaphani, secundum quod actu diaphanum ab igne, aut huiusmodi, ut quod sursum est corpus. Etenim huic aliquid inest unum et idem.

Quid quidem igitur diaphanum, et puid lumen, dictum est; quia neque ignis est, neque omnino corpus, neque defluxus corporis alius. Esset enim utique aliquod corpus, et sic aut ignis, aut huiusmodi alicuius praesentia in diaphano.

Neque enim possibile est duo corpora simul in eodem esse.

Videtur autem lumen contrarium esse tenebrae. Est autem tenebra, privatio huius habitus ex diaphano. Quare
20 palam est quod et huius praesentia lumen est.

Et non recte Empedocles, neque si aliquis alius sic dixit quod feratur lumen. el extendatur in medio terrae ct continentis, nos autem lateat. Hoc enim est et extra eam, quae in ratione, veritatem, et extra ea quae videntur. In parvo enim spatio lateret nos posse. Ab oriente autem in occidens latere, magna admodum quaestio est.

SYNOPSIS (Lect. XIV, XV.)

Distinctis propriis sensibilibus a communi sensibili ct secundum accidens 383-398.
Hic determinat de propriis sensibilibus in specie 399-550.
Determinat de proprio *sensibili visus* 399-438.
Determinat dc visibili 399-430.
Determinat *quid est* visibile et illud *distinguit* 399.
Determinat dc utroque visibili 400-430.
Determinat de colore 400-428.
Ostendit quomodo color sc habet ad hoc *quod sit visibilis* 400-403.
Dicit quod color est visibilis *per se* 400.
Ponit duplicem modum per se 401.
Applicat secundum modum per sc colori 402.
Probat applicationem positam 403.
Determinat *dc his quae requiruntur ad hoc quod color videatur* 404-428.
Ostendit *quid sit diaphanum* 404.
Determinat *quid sit lumen* 405-426.
Manifestat veritatem 405.
Excludit errorem 406-426.
Ostendit lumen non esse corpus 406-408.
Ponit intentum 406.
Probat *ratione* quod supposuerat 407.
Probat lumen esse simul cum diaphano 408.
Improbat solutionem ad quamdam rationem contrarium *probantem* 409-426.
Ponit contrariam rationem *et illam reprobat* 409-412.
Dicit quod hic agitur *de natura* diaphani ct luminis, ciusque necessitate 413-426.

Considerat dc natura luminis 413-421.
Ponit quatuor opiniones, illas reprobando *concludit verum* 413-421.
Considerat *de natura diaphani* 422.
Considerat *de necessitate luminis* ad videndum 423-426.
Ponit quorumdam opinionem 423.
Reprobat illam 424-425
Concludit de luce 426.
Ostendit quomodo diaphanum *sit susceptivum coloris* 427-42S.
Determinat de visibili quod dixit esse innominatum 429-430.
Dicit visibilia innominata videntur in tenebris ct in lumine 429.
Ponit rationem, seu causam quarc hoc fit 430.
Determinat quomodo visibile videatur 431-438.
Quid sit necessarium ad hoc *quod visus moveatur a colore* 431-436.
Determinat veritatem, *et probat eam signo* 431-432.
Excludit errorem 433-435.
Ostendit quomodo videatur ignis ct lucida corpora 436. .
Ostendit *quod similiter se habet in aliis sensibilibus,* sicut in visu 437-438.
Ostendit hoc *ratione* 437.
Ostendit *quid sit medium* in his sensibus 438.
Determinat de proprio sensibili auditus (Vid. lect. XVI-XVII1).
Determinat de proprio sensibili olfactus (Vid. lect. X1X-XX).
Determinat de proprio sensibili gustus (Vid. lect. XXI).
Determinat dc proprio sensibili tactus (Vid. lect. XXII-XXΠI).

399. — Postquam Philosophus distinxit propria sensibilia a communibus sensibilibus, et a sensibilibus secundum accidens, *hic determinat de propriis sensibilibus secundum unumquemque sensum.* Et primo *de proprio sensibili visus.* Secundo de proprio sensibili auditus, ibi, « Nunc autem primum de sono « etc. ». Tertio de proprio sensibili olfactus, ibi, « Dc odore autem etc. ». Quarto de proprio sensibili gustus, ibi. « Gustabile autem « est etc. ». Quinto dc proprio sensibili tactus, ibi. < De tangibili autem, et tactu etc. ». Circa primum duo facit. *Primo determinat de visi-Nil.* Secundo dicit, quomodo visibile videatur, ibi, « Nunc autem in tantum etc. ». Circa primum duo facit. *Primo determinat quid est visibile, distinguens visibile in duo.* Secundo determinat de utroque visibili, ibi. « Visibile « enim est color ctc. ». Dicit ergo primo, quod cum dictum sit (1), quod propria sensibilia sunt quae unusquisque sensus proprie percipit, illud sensibile cuius proprie pcrccptivus est visus, hoc est visibile. Sub visibili autem comprehenduntur duo. Nam visibile ct est color, et est quoddam aliud, quod oratione quidem designari potest, sed non habet proprium nomen sibi impositum : quod quidem visibile competit his quae videntur de nocte, sicut sunt noctilucae, et putredines quercuum, ct huiusmodi. dc quibus erit manifestum in processu huius tractatus (2), postquam ingressi fuerimus in cognitionem visibilis, ex cognitione coloris, quod est manifestius visibile.

400. — Deinde cum dicit « visibile enim » *Determinat de utroque visibili.* Et primo *de colore.* Secundo dc eo quod dixit esse innominatum, ibi, « Non autem omnia visibilia • etc. ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit quomodo color se habet ad hoc quod sit visibilis.* Secundo determinat dc his quae requiruntur ad hoc, quod color videatur, ibi, « Est igitur aliquid diaphanum etc. ». Dicit ergo primo, quod cum color sit quoddam visibile, esse visibile convenit ei secundum se; nam color in eo quod est color, est visibilis per se.

401. — Per se autem *dupliciter* dicitur. *Uno* enim *modo* dicitur propositio per se, cuius praedicatum cadit in definitione subiecti, sicut ista, Homo est animal: animal enim cadit in definitione hominis. Et quia id quod est in definitione alicuius, est aliquo modo causa cius, in his quae sunt per sc. dicuntur praedicata esse causa subiecti. *Alio modo* dicitur propositio per se, cuius c contrario subtectum ponitur in definitione praedicati; sicut si dicatur, nasus est simus, vel numerus est par; simum enim nihil aliud est, quam nasus curvus, ct par nihil aliud est quam numerus, medietatem habens, ct in istis subtectum est causa praedicati.

402. — Intclligcndum est ergo, quod color est visibilis per sc, *hoc secundo modo,* et non primo. Nam visibilitas est quaedam passio, sicut simum est passio nasi. Et hoc est quod dicit, quod color secundum se est visibile « non ratione », idest non ita quod visibile ponatur in eius definitione, sed quia in scipso habet causam ut sit visibile, sicut subiectum in scipso habet causam propriae passionis.

403. — Quod *probat per hoc.* quod omnis color est motivus diaphani secundum actum. Diaphanum autem est idem quod transparens. ut aer vel aqua; ct hoc habet color dc sui natura, quod possit movere diaphanum in actu. Ex hoc autem quod movet diaphanum in actu, est visibile: unde sequitur quod color secundum suam naturam est visibilis. Et quia diaphanum non fit in actu nisi per lumen, sequitur quod color non sit visibilis sine lumine. Et ideo antequam ostendatur qualiter color videatur, dicendum est de lumine.

(1> nn. 3M-385.
(2) nn. 42<M30.

404. — Deinde cum dicit « est igitur »
Determinat de his sine quibus culor videri non potest; scilicet diaphano et lumine. Et dividitur in partes tres. *Primo ostendit quid sit diaphanum.* Secundo determinat dc lumine, quod est actus eius, ibi, « Lumen autem est « huius actus etc. ». Tertio ostendit quomodo diaphanum est susceptivum coloris, ibi, « Est • autem coloris etc. ». Dicit ergo primo, quod cum color sit motivus secundum suam naturam diaphani, necesse est, quod diaphanum sit aliquid. Est autem diaphanum, quod non habet proprium colorem, ut secundum ipsum videri possit, sed est susceptivum extranei coloris, secundum quem aliquo modo est visibile. Huiusmodi autem diaphanum est, sicut aer et aqua et multa corpora solida, ut lapides quidam, et vitrum. Licet autem alia accidentia, quae conveniunt clementis et dementatis conveniant eis secundum naturam elementorum, sicut calidum ct frigidum, et grave, et leve, et alia huiusmodi, tamen diaphanum non convenit praedictis cx natura acris, aut aquae, secundum quod huiusmodi, sed consequitur quamdam naturam communem non solum aeri et aquae quae sunt corpora corruptibilia, sed convenit etiam caelesti corpori, quod est perpetuum et incorruptibile. Manifestum est enim aliqua caelestia corpora esse diaphana. Non enim possemus videre stellas fixas, quae sunt in octava sphaera, nisi inferiores sphaerae planetarum essent transparentes, vel diaphanae. Sic ergo manifestum est quod diaphanum non est proprietas consequens naturam aeris aut aquae, sed aliquam communiorem naturam, ex cuius proprietate oportet causam diaphanitatis assignare, ut postea apparebit (3).

405. — Deinde cum dicit « lumen autem »
Ostendit quid sit lumen. Et primo *manifestat veritatem.* Secundo excludit errorem, ibi, « Quod quidem igitur etc. ». Dicit ergo primo, quod lumen est actus diaphani, secundum quod est diaphanum. Manifestatum est enim, quod neque aer, neque aqua, neque aliquid huiusmodi est actu transparens, nisi fuerit illuminatum. Ipsum autem diaphanum secundum se est in potentia respectu luminis et respectu tenebrae, quae est privatio luminis, sicut materia prima est ut potentia respectu formae et privationis. Lumen autem comparatur ad diaphanum. sicut color ad corpus terminatum; quia utrumque est actus et forma sui susceptivi. Et propter hoc dicit, quod lumen est quasi quidam color diaphani, secundum quod diaphanum est actu factum diaphanum ab aliquo corpore lucente, sive illud sit ignis, aut aliquid aliud huiusmodi, sive aliquod corpus caeleste. Esse enim lucens actu ct illuminativum. commune est igni et corpori caelesti, sicut esse diaphanum est commune acri et aquae, ct corpori caelesti.

(3) n. 421.

406. — Deinde cum dicit « quid quidem *
Excludit falsam opinionem de lumine. Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit quod lumen non est corpus.* Secundo improbat quamdam solutionem ad rationem quamdam, per quam potest probari lumen non esse corpus, ibi, « Et non recte Empedocles ». Circa primum tria facit. *Primo ponit intentum;* et dicit quod cum dictum sit (4) quid est diaphanum, ct quid lumen, manifestum est quod lumen, neque est ignis, ut quidam dicebant, ponentes tres species ignis, carbonem, flammam, et lumen: neque est aliquod corpus omnino, neque aliquid defluens ab aliquo corpore, sicut posuit Democritus, lumen esse quasdam decisiones defluentes a corporis (5) lucidis: scilicet atomos quosdam. Si essent aliqua defluentia a corpore, sequeretur quod essent corpora vel aliquod corpus, ct sic nihil aliud esset lumen quam praesentia ignis, aut alicuius huiusmodi corporis in diaphano: nihil ergo differt dicere quod lumen est corpus, aut quod est defluxus corporis.

407. — Secundo ibi « neque enim »
Probat quod proposuerat, tali ratione. Impossibile est duo corpora esse simul: si ergo lumen est corpus, impossibile est quod lumen sit simul cum corpore diaphano: hoc autem est falsum: ergo lumen non est corpus.

408. — Tertio ibi « videtur autem »
Probat quod lumen sit simul cum diaphano. Contrariorum enim est idem subtectum: lumen autem et tenebra sunt contraria secundum modum quo privatio ct habitus est quaedam contrarietas, ut dicitur in *decimo Metaphysicae* (6). Manifestum est autem, quod tenebra est quaedam privatio huius habitus, scilicet luminis in diaphano; et sic subiectum tenebrae est diaphanum; ergo ct praesentia dicti habitus, scilicet lucis, est lumen: ergo lumen est simul cum diaphano.

409. — Deinde cum dicit « cl non recte »
Reprobat quamdam responsionem ad rationem quamdam, quae potest fieri contra ponentes lumen esse corpus. Potest enim contra eos sic argui. Si lumen esset corpus, oportet quod illuminatio sit motus localis luminis deveniens in diaphanum. Nullus autem motus localis cuiuscumquc corporis, potest esse subitus sive in instanti; ergo illuminatio non est subito sed successive.

410. — Cuius contrarium *videmus:* quia in eodem instanti, in quo corpus lucidum praesentatur, illuminatur diaphanum totum simul, et non pars cius post partem. Non autem recte Empedocles neque quicumque alius dixit, quod scilicet lumen feratur motu locali,

(4) n. 404.
<5) *lest:* corporibui.
«4» Litr. IX. cap. IV, 6-7 (apud S. Thom.. Ut». X. Icci. VI. 2036-58).

tamquam corpus, et extendatur successive in spatio, quod est medium inter terram ct continens, scilicet caelum, et quod ista successio nos lateat, sed videatur nobis quod totum illuminetur simul ct subito.

411. — Hoc enim dictum est *contra veritatem,* quae potest ratione percipi; quia ad illuminationem diaphani nihil requiritur nisi directa oppositio, absque obstaculo medio, corporis illuminantis ad illuminabile.

412. — Iterum autem est *contra id quod apparet.* Posset enim dici quod successio motus localis parvo spatio lateat nos: sed quod lateat nos successio in motu luminis, ab oriente, usque ad occidentem horizontis nostri, hoc habet magnam quaestionem, tamquam difficile aut omnino impossibile.

413. — Quia vero hic agitur *de natura* luminis ct diaphani et *necessitate* luminis ad videndum, dc his iribus considerandum est. *Circa naturam* igitur luminis diversi diversimode opinati sunt. *Quidam* enim opinati sunt lumen esse corpus, ut in litera dicitur. Ad quod dicendum moti sunt ex quibusdam locutionibus, quibus utimur, loquentes de lumine. Consuevimus enim dicere, quod radius transit per aerem, quod reverberatur, quod radii sc intersecant, quae omnia videntur esse corporis.

414. — Quae quidem opinio *stare non potest,* propter rationes, quas Aristoteles in litera adducit, ct plurcs alias facile esset adducere. Non enim facile esset assignare, quomodo huiusmodi corpus per totum hemisphaerium subito multiplicaretur aut generaretur vel corrumperetur; quomodo etiam sola oppositio corporis opaci esset causa corruptionis huius corporis in parte diaphani aliqua. Quod autem dicitur de motu luminis, aut reverberatione ipsius, metaphorice dictum est; sicut etiam possumus dicere, quod calor procedit dum aliqua dc novo calefiunt; vel reverberantur, cum habet obstaculum.

415. — *Quidam vero alii* dixerunt quod lux est quaedam natura spiritualis, argumentum sumentes quod in rebus intellectualibus, nomine luminis utimur: dicimus enim in substantiis intellectualibus esse quoddam lumen intclligibilc. Sed hoc etiam *est impossibile.*

416. — Impossibile est enim quod aliqua natura spiritualis et intelligibilis cadat in apprehensione sensus: qui cum sit virtus corporea. non potest esse cognoscitivus nisi rerum corporalium. Si quis autem dicat quod aliud est lumen spirituale ab eo quod sensus percipit, non erit cum eo contendendum, dummodo hic habeat quod lumen quod visus percipit. non est natura spiritualis. Nihil enim prohibet unum nomen imponi rebus quantumcumquc diversis.

417. — Quod autem lumine, et his quae ad visum pertinent, utamur in rebus intellectualibus, contingit cx nobilitate sensus visus, qui est spiritualior et subtilior inter omnes sensus. *Quod patet ex duobus.* Primo quidem *ex suo obiecto.* Nam aliqua cadunt sub visu, secundum proprietates in quibus communicant inferiora corpora cum caelestibus: tactus autem est perceptivus proprietatum quae sunt propriae elementis, scilicet calidi, et frigidi, et similium; gustus autem et olfactus, proprietatum quae competunt corporibus mistis secundum diversam rationem commistionis calidi et frigidi, humidi et sicci. Sonus autem causatur cx motu locali, qui etiam communis est corporibus caelestibus ct inferioribus, licet species motus quae causât sonum, non competat corporibus caelestibus secundum sententiam Aristotelis. L:ndc cx ipsa natura obiecti, apparet quod visus est altior inter sensus, ct auditus propinquior ei, et alii sensus magis remoti.

418. — Secundo apparet quod sensus visus est spiritualior, ex *modo immutationis.* Nam in quolibet alio sensu non est immutatio spiritualis, sine (7) naturali. Dico autem immutationem naturalem prout qualitas recipitur in patiente secundum esse naturae, sicut cum aliquid infrigidatur vel calefit aut movetur secundum locum. Immutatio vero spiritualis est secundum quod species recipitur in organo sensus aut in medio per modum intentionis, et non per modum naturalis formae. Non enim sic recipitur species sensibilis in sensu secundum illud esse quod habet in re sensibili. Patet autem quod in tactu, ct gustu, qui est tactus quidam, fit alteratio naturalis; calefit enim et infrigidatur aliquid per contractum calidi ct frigidi, et non fit immutatio spiritualis tantum. Similiter autem immutatio odoris fit cum quadam fumali evaporatione: immutatio autem soni, cum motu locali. Sed in immutatione visus est sola immutatio spiritualis: unde patet, quod visus inter omnes sensus est spiritualior, ct post hunc auditus. Et propter hoc hi duo sensus sunt maxime spirituales, ct soli disciplinabiles: ct his quae ad cos pertinent, utimur in intellectualibus, ct praecipue his quae pertinent ad visum.

41$). — *Quidam* vero dixerunt quod lumen non est nisi evidentia coloris. Sed hoc aperte apparet esse falsum in his quae lucent de nocte, ct tamen eorum color occultatur.

420. — *Alii* vero dixerunt quod lux est forma substantialis solis, ct lumen defluens a luce habet esse intcntionale, sicut species colorum in aere. *Utrumque* autem horum est falsum. *Primum* quidem, quia nulla forma substantialis esi per sc sensibilis, sed solo intellectu comprehensibilis. Et si dicatur quod id quod videtur in sole, non est lux, sed splendor, non erit contendendum de nomine; dummodo hoc quod dicimus lucem, scilicet quod ex visu apprehenditur, non sit forma substantialis. *Secundum* etiam falsum est; quia quae habent solum esse intcntionale. non faciunt

(7) *AI.* sive.

transmutationem naturalem; radii autem corporum caelestium transmutant totam naturam inferiorem. Unde dicimus, quod sicut corpora elementaria habent qualitates activas, per quas agunt, ita lux est qualitas activa corporis caelestis, per quam agit, et est in tertia specie qualitatis, sicut et calor.

421. — Sed in hoc *differt* a calore, quia lux est qualitas primi corporis alterantis, quod non habet contrarium; unde nec lux contrarium habet: calori autem est aliquid contrarium. Et quia luci nihil est contrarium, in suo susceptibili non potest habere contrariam dispositionem: et propter hoc suum passivum. scilicet diaphanum. semper est in ultima dispositione ad formam; et propter hoc statim illuminatur: non autem calefactibile statim calefit. Ipsa igitur participatio vel effectus lucis in diaphano, vocatur *lumen.* Et si fit secundum rectam lineam ad corpus lucidum, vocatur radius. Si autem causetur ex reverberatione radii ad corpus lucidum, vocatur *splendor.* Lumen autem commune est ad omnem effectum lucis in diaphano.

422. — His igitur visis circa naturam luminis, de facili apparet ratio, quare quaedam corpora sunt lucida actu: quaedam diaphana, quaedam opaca. Nam cum lux sit qualitas primi alterantis, quod est maxime perfectum et formale in corporibus, illa corpora quae sunt maxime formalia et mobilia sunt lucida actu; quae autem propinqua his. sunt receptiva luminis sicut diaphana; quae autem sunt maxime materialia, neque habent lumen in sui natura, neque sunt luminis receptiva, sunt opaca. Quod patet in ipsis elementis. Nam ignis habet lucem in sui natura, licet eius lux non appareat nobis nisi in natura aliena propter densitatem. Aer autem et aqua, quae sunt minus formalia, sunt diaphana: terra autem quae est maxime materialis, est opaca.

423. — *Circa tertium* vero sciendum est, quod *quidam* dixerunt quod lumen necessarium est ad videndum ex parte ipsius coloris. Dicunt enim quod color non habet virtutem ut moveat diaphanum, nisi per lumen. Et huius signum dicunt, quia ille qui est in obscuro, videt ea quae sunt in lumine, sed non e converso. Rationem etiam ad hoc adducunt; quia oportet quod, cum visus sit unus, quod visibile non sit nisi per rationem unam; quod non esset, si color esset per se visibilis, non per virtutem luminis, et item (8) lumen esset per se visibile.

424. — Sed hoc est manifeste contra id quod Aristoteles hic dicit, « et quod habet in « se causam essendi visibile ». Unde secundum sententiam Aristotelis dicendum est, quod lumen necessarium est ad videndum, non ex parte coloris eo quod faciat colores esse actu, quos quidam, tantum dicunt esse in potentia, cum sunt in tenebris; sed ex parte diaphani, inquantum facit ipsum esse in actu, ut in litera dicitur.

425. — Et ad huius evidentiam, considerandum est, quod omnis forma, inquantum huiusmodi, est principium agendi sibi simile: unde cum color sit quaedam forma, ex se habet, quod causet sui similitudinem in medio. Sed tamen sciendum est quod differentia est inter virtutem perfectam et imperfectam. Nam forma quae est perfectae virtutis in agendo, non solum potest inducere suam similitudinem in suo susceptibili; sed potest etiam disponere patiens, ut sit proprium eius susccptivum: quod quidem non potest facere, cum fuerit imperfectae virtutis. Dicendum est igitur quod virtus coloris in agendo est imperfecta respectu virtutis luminis. Nam color nihil aliud es: quam lux quaedam quodammodo obscurata ex admixtione corporis opaci. Unde non habet virtutem, ut faciat medium in illa dispositione, qua fit susccptivum coloris; quod tamen potest facere lux pura.

426. — Ex quo etiam patet quod, cum lux sit quodammodo substantia coloris, ad eamdem naturam reducitur omne visibile, nec oportet quod color per lumen extrinsecum fiat actu visibile. Quod autem colores illuminati ab eo qui est in obscuro, videantur, contingit ex eo. quod etiam medium illuminatur, in quantum sufficit ad immutationem ipsius.

(8) *Lete* « tantum.

LECTIO XV.

Proprium visibile in lumine et perspicuo videri et in debita distantia, quamvis et alia nonnulla in tenebris videantur, ostendit.

Scq. C. VII. 30Z» 419« 10 20 30 b

Est autem coloris susccptivum, quod sine colore: soni autem absonum. Sine colore autem diaphanum. et invisibile, aut quod vix videtur, ut quod tencbrosum est. Huiusmodi autem diaphanum quidem est. non cum sit actu diaphanum, sed cum potentia. Eadem enim natura quandoque quidem tenebra, quandoque autem lumen est.

Non omnia autem visibilia sunt in lumine, sed solum uniuscuiusque proprius color. Quaedam enim in lumine quidem non videntur, in tenebris autem faciunt sensum, ut quae ignea videntur. ct lucentia. Non autem nominata sunt haec uno nomine, ut quercus putredo, cornu, capita piscium, ct squamae, et oculi. Sed nullius horum videtur proprius color. Propter quam igitur causam haec videntur, alia ratio.

Nunc autem intantum manifestum est, quoniam quod quidem in lumine videtur, colorem esse; unde non videtur sine lumine; hoc enim erat ipsi colori esse, motivum esse, secundum actum diaphani, actus autem diaphani lumen est. Signum autem huius manifestum. Siquis enim ponat habens colorem super ipsum visum, non videbitur. Sed color movet diaphanum, puta acrem. Ab hoc autem iam continuo existente, movetur quod sensitivum est.

Non enim liene hoc dicit Democritus opinatus, si esset vacuum medium, perspici utique exacte, ct si formica in caelo esset: hoc enim impossibile est. Patiente enim aliquid sensitivo, fit ipsum videre. Ab ipso igitur, qui videtur colore, impossibile est. Relinquitur autem quod a medio. Quare necesse est aliquod esse medium. Vacuo autem facto, non aliquid certe, sed omnino nihil videbitur. Propter quam quidem igitur causam, colorem necesse est in lumine videri, dictum est.

Ignis autem in utrisque videtur, et in tenebris, et in lumine, ct hoc ex necessitate. Diaphanum enim ab hoc lucidum fit.

Eadem autem ratio est et dc sono et de odore. Nihil enim ipsorum tangens sensitivum, facit sensum. Sed ab odore quidem et sono, medium movetur, ab hoc autem sensitivorum utrumque. Cum autem super ipsum sensitivum aliquis apponit olens aut sonans, nullum sensum faciet. De tactu autem ct gustu habet sc similiter, non autem videtur. Propter quam autem causam, posterius erit manifestum.

Medium autem soni quidem, aer est. Odoris autem, innominatum est. Communis enim quaedam passio est aeri et aquae, sicut diaphanum colori, sic est habenti odorem, alia quaedam passio est communis utrisque his. Videntur enim animalia aquatica habere odoris sensum. Sed homo et pedibus ambulantium quaecumquc respirant, impossibilia sunt odorare, nisi respirantia. Causa autem de his posterius dicetur.

427. — Postquam Philosophus ostendit superius (1) quid est color, ct quid diaphanum. et quid lumen, *hic ostendit, quomodo diaphanum sc habeat ad colores.* Manifestum est autem ex praemissis, quod diaphanum est susceptivum coloris; est enim color motivus diaphani, ut supra dictum est (2). Quod autem est susccptivum coloris, oportet esse sine colore, sicut quod est susccptivum soni, oportet esse sine sono: nihil enim recipit quod iam habet: ct sic patet quoti diaphanum, oportet esse sine colore.

428. — Cum autem corpora sint visibilia per suos colores, sequitur quod diaphanum secundum seipsum sit invisibile. Quia vero eadem est potentia cognoscitiva oppositorum, sequitur, quod visus qui cognoscit lucem, cognoscat et tenebram. Licet igitur diaphanum secundum sc careat colore et lumine, quorum est susceptivum, ct sic secundum sc visibile non sit, eo modo quo sunt visibilia, lucida et colorata, tamen potest dici visibile, sicut videtur tenebrosum quod vix videtur. Diaphanum igitur est huiusmodi, idest tenebrosum, cum non est actu diaphanum, sed in potentia tantum. Eadem enim natura est subiecta quandoque quidem tenebranim, quandoque autem luminis. Et sic diaphanum carens lumine, quod ei accidit, dum est in potentia diaphanum, oportet, quod sit tenebrosum.

429. — Deinde cum dicit « non omnia » Quia iam determinatum est dc colore, quod videtur in lumine, *determinat de alio visibili, quod supra* (3) *dixit esse innominatum.* Et

in nn. 399-426.
(2) nn. 423-426.
(3) 0. 399.

dicit quod non omnia sunt visibilia in lumine, sed solum proprius color uniuscuiusque corporis in lumine visibilis est: quaedam enim non videntur in lumine, sed in tenebris, sicut animalia quae in tenebris videntur ignita, ct lucentia, haec sunt multa, sed non habent unum nomen commune, sicut putredines quercuum, et aliquod cornu alicuius animalis ct capita quorumdam piscium, et squamae, ct oculi quorumdam animalium. Sed licet ista videantur in tenebris, nullius tamen horum proprius color in tenebris videtur. Videntur ergo ista in tenebris et in lumine; sed in tenebris, ut lucentia; in lumine autem, ut colorata.

430. — Sed propter quam causam sic videantur in tenebris lucentia, alia ratio est. Non enim hic inducitur hoc, nisi quasi per accidens, ad ostendendum comparationem visibilis ad lumen. Videtur autem visibilitatis eorum in tenebris haec esse ratio: quia huiusmodi cx sua compositione habent aliquid lucis, inquantum lucidum ignis ct diaphanum acris ct aquae non csl totaliter in cis comprehensum per opacum terrae. Sed quia modicum habent dc luce, eorum lux ad praesentiam maioris luminis occultatur. Unde in lumine non videntur, ut lucentia, sed ut colorata tantum. Lux autem eorum propter sui debilitatem non potest diaphanum perfecte reducere in actum, secundum quod natum est moveri a colore; unde sub eorum lucc, nec eorum color, nec aliorum videtur; sed solum lux ipsorum. Lux enim, cum sit cfficacior ad movendum diaphanum, quam color, ct magis visibilis, cum minori immutatione diaphani videri potest.

431. — Deinde cum dicit « nunc autem » *Ostendit quomodo color perveniat ad visum.* Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit quod est necessarium ad hoc. quod visus moveatur a colore.* Secundo ostendit aliquid simile, quod est necessarium in aliis sensibilibus, ibi, « Eadem autem ratio ». Circa primum duo facit. *Primo determinat veritatem.* Secundo excludit errorem, ibi, « Non enim bene « hoc ». Dicit ergo primo, quod per supradicla (4), intantum manifestum fit, quod illud quod videtur in lumine, est color, ct quod sine lumine videri non potest, quia, ut supra dictum est (5), hoc est de ratione coloris quod sit motivum diaphani; quod quidem fit per lumen, quod est actus diaphani; et ideo sine lumine color videri non potest.

432. — Cuius *signum est:* quia si aliquis ponat corpus coloratum super organum visus, non videbitur; quia non est ibi diaphanum in actu, quod moveatur a colore. Nam etsi pupilla sit quoddam diaphanum, non tamen erit diaphanum in actu, si superponatur sibi corpus coloratum. Oportet autem quod color moveat diaphanum in actu, puta aerem vel aliquid huiusmodi: et ab hoc movetur sensitivum, idest organum visus, sicut a corpore sibi continuato. Corpora enim non se immutant, nisi se tangant.

433. — Deinde cum dicit « non enim » *Excludit errorem:* dicens, quod non bene dixit Democritus, qui opinatus fuit, quod si *(6)* medium, quod est inter rem visam ct oculum esset vacuum, quod posset aliquid quantumcumque parvum videri per quantamcumque distantiam, puta si formica esset in caelo. *Sed hoc est impossibile.* Oportet enim, ad hoc quod aliquid videatur, quod organum visus patiatur a visibili. Ostensum est (.7) autem, quod non patitur ab ipso visibili immediate, quia visibile superpositum oculo non videtur. Relinquitur ergo, quod oporteat organum risus pati a visibili per aliquod medium: neccssc est ergo esse aliquod medium inter visibile ct visum. Si autem est vacuum, nihil est medium, quod posset immutare et immutari. Relinquitur ergo, quod si esset vacuum, omnino nihil videretur.

434. — Incidit autem in hanc opinionem Democritus, quia putabat, quod causa quare distantia impedit risionem alicuius rei, sit per medium quod resistit immutationi visibilis: *hoc autem est falsum.* Non enim diaphanum habet contrarietatcm ad lumen vel colorem, sed est in ultima dispositione ad eorum receptionem: cuius signum est quod subito immutatur a lumine vel colore. Causa autem, quare distantia impediat visum, est, quia omne corpus videtur sub quodam angulo cuiusdam trianguli, vel magis pyramidis, cuius basis est in re visa, ct angulus est in oculo videntis.

435. — Neque differt quantum ad hoc, utrum visus fiat extramittendo, ita quod lineae concludentes triangulum vel pyramidem, sint lineae vel visuales progredientes a visu ad rem visam, vel c converso sit, dummodo visus sit sub praedicta figura trianguli vel pyramidis. Quod ideo necessc est, quia cum res visa sit maior quantitate, quam pupilla, oportet quod proportionaliter diminuendo, proveniat immutatio visibilis, usque ad risum. Manifestum est autem, quod quanto latera trianguli vel pyramidis sunt longiora, dummodo sit eadem basis, tanto angulus est minor: et ideo quanto a remotiori videtur, minus videtur; et tanta potest esse distantia quod omnino non videatur.

436. — Deinde cum dicit < ignis autem » *Ostendit quomodo videatur ignis ct lucida corpora:* ct dicit quod videntur non solum in lumine, sicut colorata, sed etiam in tenebris, sicut illa de quibus supra dixit (8). Et hoc

(4) nn. 427-428.
(5) nn. 424; 427; 430.
ft>) zt/. *detit* si.
(7) n. 432.
(8) nn. 429-430.

ex necessitate contingit; quia ignis habet tantum de lumine, quod potest diaphanum omnino facere in actu, ita ut et ipsum et alia videantur. Nec est tantum debile lumen eius, quod ad praesentiam maioris luminis obumbretur, sicut accidit in his quae sunt dicta supra (9).

437. — Deinde cum dicit « eadem autem »

Ostendit quod similiter se habet in aliis sensibus sicut in visu: et dicit quod eadem ratio est de sono et odore, sicut et de colore. Nullum enim eorum sentitur, si tangit organum sensus; sed ab odore et sono moventur media, a medio autem utrumque organorum, auditus scilicet et olfactus. Sed cum aliquis ponit corpus odorans aut sonans, super organum sensus, non sentitur. Et similiter est in tactu et gustu, licet non videatur, propter causam quae inferius dicetur (10).

(9) ibid.

(10) no. 507-508; 545.

438. — Deinde cum dicit « medium autem »

Ostendit quid sit medium in his sensibus; et dicit, quod illud quod movetur a sono, est aer; medium autem, quod movetur ab odore, est aliquid commune aeri et aquae, sicut et utrumque eorum est medium, quod movetur a colore; sed a colore movetur utrumque horum, secundum quod diaphanum. Passio autem communis acri et aquae, secundum quam moventur ab odore, est innominata: non enim moventur ab odore secundum quod sunt diaphana. Et quod utrumque horum moveatur ab odore, manifestat per hoc, quod animalia aquatica habent sensum odoris: ex quo manifestum est, quod aquae moventur ab odore. Homo autem et animalia gressibilia et respirantia, non odorant nisi respirando. Et sic manifestum est, quod aer est medium in odoratu. Horum autem causa posterius dicetur (11).

(11) nn. 491-500.

LECTIO XVI.

Dividit sonum in sonum in actu et in potentia; et exponit quomodo, et quot modis, et in quo sublecto fiat; et declarat quomodo generetur echo, et duas illius ponit species.

C. VIII. Nunc autem primo de sono, et auditu, determinemus. Est autem duplex sonus. Hic quidam enim actu, quidam autem potentia. Alia enim non dicimus habere sonum, ut spongiam, lanam, pilos: quaedam autem habent, ut aes, et quaecumque plana et lenia sunt, quoniam possunt sonare. Hoc autem est, ipsius medii et auditus facere sonum actu.

Fit autem qui secundum actum sonus semper alicuius ad aliquid, et in aliquo. Percussio enim est faciens. Unde impossibile est, cum sit unum, fieri sonum. Alterum enim est verberans, et quod verberatur. Quare sonans, ad aliquid sonat. Tangit enim aliquid. Cum autem ictu tangitur, sonat. Ictus autem non fit sine motu.

Sicut autem diximus, non quorumlibet ictus sonus est: nullum enim faciunt sonum pili, et si percutiantur; sed aes et quaecumque lenia et concava sunt. Aes quidem, quoniam lene est. Concava autem ex repercussione faciunt multos ictus post primum non potente exire, quod motum est.

Amplius auditur in acre, et in aqua, sed minus in aqua. Non est autem soni proprius aer, neque aqua; sed oportet solidorum percussionem fleri ad seinvicem et ad aera. Hoc autem, si permaneat percussus aer, et non dissolvatur: unde si velociter et fortiter percutiatur, sonat. Oportet enim praeoccupare motum ferientis, fracturam aeris: sicut si congregationem aut cumulum lapillorum percutiat aliquis latum velociter.

Echo autem fit, cum ab acre uno facto propter vas determinans, et prohibens diffundi, iterum aer repellitur, sicut sphaera.

Videtur autem semper fieri echo, sed non certa; quia accidit in sono, sicut et in lumine. Etenim lumen semper repercutitur: neque enim fieret penitus lumen, sed tenebra extra locum a sole illuminatum. Sed non sic repercutitur, sicut ab aqua aut aere aut et ab aliqvo alio lenium, ut umbram faciat, qua lumen determinamus.

SYNOPSIS (Lect. XVI, XVII.)

Determinato de visibili 399-438.
Hic determinat de audibili, id est de sono 439-478.
Determinat de sono *in communi* 439-465.
Determinat de sono 439-460.
Determinat de ipso sono 439-458.
Determinat de generatione soni 439-450.
Ponit rationem quare hic agit de generatione soni 439.
Determinat de generat, soni in specie et secund, quod immutat sensum 439-450.
Determinat de prima generatione soni 439-446.
Ostendit quod *sonus quandoque* est in potentia et *quandoque* in actu 439-441.
Ponit duplicem modum soni. scii, in actu et in potentia 440.
Probat quod *sonus in actu* fit *per medium et per auditum* 441.
Ostendit quomodo fit sonus in actu 442-446.
Ostendit *quot concurrunt* ad hoc ut sonus fiat in actu 442.
Ostendit *qualia* esse ea quae requiruntur ad *soni generationem* 443-446.
Ostendit qualia oportet esse *percutietis* et *percussum* 443-444.
Dicit oportet esse dura et lenia 443.
Quod concava et alia quaedam bene reddunt sonum 444.
Ostendit *quale oportet esse medium* 445-446.
Dicit quod medium est *aer et aqua, propriissime aer* 445.
Quod requiritur mutua percussio 446.
Determinat de secunda generatione soni, quae fit per reflexionem 447-450.
Determinat *quomodo* generatur 447-449.
Ostendit quomodo fiunt regyrationes aquae in circuitu percussae 447.
Applicat ad percussionem corporum sonantium, *scii, ad echum* 448.
Ostendit *quomodo praecipue fit echo* 449.
Ostendit quomodo diversificetur in sui generatione 450.

Determinat de immutatione auditus a sono 451-458.
Determinat *de immutatione instrumenti* 451-452.
Determinat quantum *ad ipsum organum* sensus auditus 453-458.
Ostendit quod acr *appropriatur organo auditus* 453.
Ostendit *qualis sil aer.* qui competit organo auditus 454.
Ostendit quomodo auditus *impeditur vel non.* ex impedimento organi 455-458.
Ponit primum impedimentum, scii, cx corruptione acris 455-457.
Ponit secundum impedimentum, scii, quod aer, qui est in auribus, est mobilis 458.
Movet ct solvit quamdam dubitationem circa praedictu 459-460.
Determinat de differentiis sonorum 461-465.
Ostendit *quomodo percipiantur* 461.
Ostendit *quomodo nominentur* 462-465.
Ostendit unde sumantur nomina sonorum 462.
Ponit rationes nominum 463.
Ostendit *qualiter se habeat* acutum et grave in sonis 464.
Assimilât differentias sonorum qualitatibus tangibilibus 465.
Determinat de quadam specie soni, scii, de voce (lect. XVIII).

439. — Postquam Philosophus determinavit dc visibili, *hic determinat de audibili, id est de sono.* Et dividitur in duas partes. *In prima determinat de sono in communi.* In secunda determinat dc quadam specie soni, scilicet voce, ibi, « Vox autem ». Prima in duas partes dividitur. *In prima determinat de sono.* In secunda dc differentiis sonorum, ibi, « Differendae autem sonorum ». Prima dividitur in duas. *In prima determinat de sono.* In secunda movet quamdam dubitationem circa praedeterminata, ibi, « Utrum autem sonat ». Priniu dividitur in duas. *In prima determinat de generatione soni.* In secunda de immutatione auditus a sono, ibi, « Vacuum autem ». Si autem quaeratur quare determinat hic dc generatione soni, cum supra (1) non determinaverit dc generatione coloris, sed solum dc immutatione sensus ct medii a colore, dicendum est, quod color et odor ct sapor ct qualitates tangibiles habent esse permanens ct fixum in suo subiccto. Unde est alia considcrado ipsarum qualitatum secundum sc, ct secundum quod immutant sensum; et propter hoc alterius est considerationis utrumque. Unde Philosophus dc generatione coloris et saporis ct odoris determinat iri libro *de Sensu et Sensato* (2): de qualitatibus autem tangibilibus, in libro *de Generatione* (3), et quantum ad aliqua, in libro *Meteor.* (4). In hoc autem libro non intendit determinare dc sensibilibus, *nisi inquantum sunt immutativa sensus.* Sonus autem causatur cx motu, ct non habet esse fixum et quiescens in subiecto, sed in quadam immutatione consistit: unde simul determinatur de eo secundum quod generatur in sua specie et secundum quod immutat sensum. Prima autem pars dividitur in duas. *In prima determinat de prima generatione soni.* In secunda de secunda soni generatione quae fit per reflexionem, ibi, « Echo autem fit ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit, quod sonus quandoque est in actu, quandoque in potentia.* Secundo ostendit quomodo fit sonus in actu, ibi, « Fit autem secundum actum ».

440. — Dicit ergo primo, quod antequam determinetur dc tactu et dc gustu, dicendum est de sono ct olfactu: sed primo de sono, quia spiritualior est, ut supra ostensum est (5). Sonus autem *dupliciter* dicitur: dicitur enim sonus in actu, ct sonus in potentia. Dicimus autem aliquam rem habere sonum, ct quando actu sonat, et quando habet potentiam sonandi; sicut dicimus, hacc campana bene sonat, quamvis, non sonet in actu. Et secundum hunc modum dicimus, quod quaedam non habent sonum, quia non habent potentiam sonandi, sicut spongia, ct huiusmodi mollia. Quaedam autem dicuntur habere sonum, quia possunt sonare, sicut aes, ct alia huiusmodi plana et lenia. Sic ergo patet, quod sonus quandoque dicitur secundum potentiam, quandoque secundum actum.

441. — Sed quod fiat sonus in actu, hoc pertinet, ct ad medium, ct ad auditum. Omne enim sensibile *dupliciter* dicitur esse in actu. *Uno modo,* quando actu sentitur; hoc est dum species cius est in sensu; et sic sonus est actu, secundum quod est in auditu. *Alio modo* secundum quod habet propriam speciem, per quam sentiri potest, prout est in subiccto; et sic alia sensibilia fiunt in actu, prout sunt in corporibus sensibilibus, sicut color prout est in corpore colorato, odor et sapor prout sunt in corpore odorifero et saporoso. Sic (6) autem non est de sono. Nam in corpore sonante non est sonus, nisi in potentia. In medio autem quod movetur ex percussione corporis sonantis, fit sonus in actu. Et propter hoc dicitur, quod sonus in actu est medii et auditus, non autem subiccti sonabilis.

442. — Deinde cum dicit » fit autem » *Ostendit quomodo sonus fiat In actu.* Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit, quot concurrunt ad hoc, quod sonus constituatur in actu.* Secundo ostendit, qualia esse oporteat,

(1) nn. 399-438.
(2) Cap. III <S. Thom., lect. VI); Cap. IV (S. Th.. Jest. X).
(3) Lib. II. cap. I. 7-11, 1-8 CS. Thom., lect. 11).
(4) Lib. I. cap. II. 2-111 (S. Thom.. Uct. II): Lib. IV, cap. X-XII (S. Thom., lect. XIV-XVD.
(5) nn. 417-418.
(6) *At.* si autem.

ibi, « Sicut autem diximus ». Dicit ergo primo, quod ad hoc quod sonus fiat in actu, oportet tria concurrere. Fit enim semper *alicuius,* et *ad* aliquid, et *in* aliquo: et ideo si sit unum tantum, non potest sonum facere. Et huius ratio est, sive signum, quia percussio est causa soni: oportet igitur esse aliquid, id est percutions, et aliquid percussum. Et propter hoc dicit, quod « sonus est alicuius « ad aliquid » idest percutientis ad percussum. Oportet enim quod illud quod facit sonum, tangat aliquid; et cum tetigerit suo ictu, generetur tunc sonus. Ictus autem percutientis, non fit sine motu locali: motus autem localis non est sine medio. Unde relinquitur, quod oportet esse medium, et ad hoc quod fiat sonus in actu. Et hoc est, quod dictum est (7), quod oportet esse sonum non solum alicuius et ad aliquid, sed etiam in aliquo.

443. — Deinde cum dicit « sicut autem »

Ostendit qualia oportet esse ea quae requiruntur ad soni generationem. Et primo *ostendit qualia oportet esse percudens et percussum.* Secundo quale oportet esse medium, ibi, « *Am-* « piius autem ». Dicit ergo primo, quod sicut praedictum est (8), sonus non fit cx percussione quorumcumque corporum. Dictum est enim supra (9), quod pili, et spongiae, et huiusmodi mollia, non habent potentiam sonandi; unde nullum sonum faciunt, etiam si percutiantur. *Cuius ratio est,* quia mollia cedunt perculienti; unde cx percussione non extruditur aer, ut sic in eo possit formari sonus cx ictu percutientis et resistentia percussi. Sed si huiusmodi mollia comprimantur, ut aliquam duritiem habeant, et resistant pcrcuticnti, sequitur sonus, licet sonus surdus. Sed aes, et corpora lenia et concava, sua percussione faciunt sonum. Necesse est enim quod illa, cx quorum percussione sonus redditur, sint dura, ut aer extrudatur: quae quidem extrusio est causa generationis soni. Requiritur etiam quod sint lenia, ut sit aer unus, sicut infra dicetur (10).

444. — Concava autem etiam percussa, bene reddunt sonum, quia in eis intus aer concluditur. Et cum illud quod primo motum est, non possit statim exire, percutit alium aerem, et sic ex repercussione fiunt multi ictus et multiplicatur sonus. Et propter hoc etiam illa quae in sui compositione habent acrem bene dispositum, sunt bene sonora, sicut aes et argentum. In quorum autem compositione acr non bene sc habet, non sunt bene sonora, sicut plumbum, et alia huiusmodi, quae sunt magis fcculcnta et terrestria.

445. — Deinde cum dicit « amplius au- « ditur »

Ostendit quale sit medium, in quo generatur sonus: et dicit, quod medium, in quo sonus auditur, est aer et aqua, sed minus auditur in aqua quam in aere; unde propriissimum medium tam in generatione soni quam in auditu, est acr. Et quia medium, in quolibet sensu, qualitatibus sensibilibus secundum illum sensum caret, ut possit omnes recipere; manifestum est, quod neque aer neque aqua habent proprium sonum, sed necessarium est ad soni generationem, in acrc vel aqua, quod aliqua corpora firma vel solida et dura percutiant scinviccm, et percutiant aerem.

446. — Quod autem simul fiat percussio solidorum adinviccm. et per consequens sonus et ad aera, contingit cum aer in sua integritate manet, ut possit perculi, et non dividitur ante percussionem. Et propter hoc videmus, quod si aliquid tardo motu tangat alterum, non facit sonum, quia prius recedit aer et dissolvitur, quam contactus solidorum corporum fiat. Sed si percussio sit velox et fortis, tunc fit sonus; quia ad hoc quod fiat sonus, opurtet quod motus percutientis praeveniat divisionem acris, ut acr adhuc adunatus sive collectus perculi possit, et in eo sonus generari. Et est simile, sicut cum aliquid velociter fertur, percutere potest acervum lapidum antequam dissolvatur, quod non contingit si tarde moveatur. Et propter hoc etiam, quando aliquid velociter fertur in ipso acre, facit sonum ex suo motu, quia ipse aer adhuc adunatus, se habet in ratione percussi, et non solum medii.

447. — Deinde cum dicii « echo autem »

Determinat de secunda generatione soni. quae fit per reverberationem: qui quidem sonus vocatur *Echo.* Primo ergo *determinat quomodo generetur.* Secundo ostendit quomodo diversificeiur in sui generatione, ibi, « Videtur « autem ». Considerandum est autem *circa primum,* quod generatio soni in aere consequitur motum aeris, ut dictum est (11). Sic (12) autem contingit dc immutatione aeris apud generationem soni, sicut de immutatione aquae, cum aliquid in aquam proficitur. Manifestum est enim quod fiunt quaedam regyrationes in circuitu aquae percussae. Quae quidem circa locum percussionis sunt parvae, et motus est foriis. In remotis autem gyrationes sunt magnae, et motus debilior. Tandem autem motus totaliter evanescit, et gyrationes cessant. Si autem antequam motus cesset, gyrationes illae aliquod obstaculum inveniant, fit motus gyrationis in contrarium; et tanto vehementius, quanto propinquius sunt primae percussioni.

448. — Sic igitur intelligendum est, quod ad percussionem corporum sonantium, aer in gyrum movetur, et sonus undique diffunditur. Et in vicino quidem gyrationes sunt minores, sed motus fortior; unde sonus fortius perci-

(7) n. 442.
(8) n. 440.
(9) ibid.
(10) n. 451.
(11) nn. 445-446.
(12) *At. »i* autem.

pitur. In remotis autem gyrationes sunt maiores, et motus debilior, et sonus obscurior auditur. Tandem autem deficit totum. Si autem antequam huiusmodi gyrationes deficiant, fiat reverberatio aeris sic moti, et sonum deferentis ad aliquod corpus, gyrationes revertentur in contrarium, et sic auditur sonus quasi ex adverso. Et haec vocatur *Echo.*

449. — Quod praecipue fit, quando illud obstans, ad quod repercutitur aer motus, est aliquod corpus concavum, quasi quoddam vas determinans, et concludens aerem in sua unitate, et ideo prohibens ipsum dividi. Tunc enim ille aer sic unitus et commotus, quia non potest ulterius motum protendere, propter corpus obstans, percutit iterum acrem, a quo percutiebatur, et fit motus in contrarium. Sicut accidit cum aliquis proficit pilam, quae hic sphaera dicitur, et inveniens obstaculum resilit.

450. — Deinde cum dicit « videtur autem »

Ostendit quomodo diversimode fit echo; et dicit, quod videtur semper fieri echo, sed non semper fit certa, id est manifeste perceptibilis. Et hoc ostendit per simile. Dicit enim quod accidit in sono sicut in lumine. Lumen enim semper repercutitur: sed quandoque quidem est manifesta repercussio luminis, quandoque autem non. Manifesta quidem est repercussio luminis, quando repercutitur ab aliquo corpore fulgido, itaque cum quadam claritate fit luminis repercussio, simili modo primae luminis emissioni. Immanifesta autem est repercussio luminis, quando repercutitur ab aliquo corpore opaco; quia huiusmodi repercussio fit sine claritate et radiorum emissione. Nisi enim a corporibus opacis fieret repercussio radiorum solis, non fieret lumen penitus, idest in qualibet parte aeris superioris hemisphaerii, sed ubique esset tenebra extra solem, id est extra loca ad quae directe perveniunt radii solares. Non tamen sic repercutitur lumen a corporibus opacis, sicut ab aqua vel aere, aut aliquo de numero lenium corporum et tersorum, a quibus fit repercussio cum claritate et radiorum emissione. Et ideo, quia repercussio, quae fit a corporibus opacis, non est similis repercussioni quae fit a corporibus fulgidis; repercussio, quae fit a corporibus opacis, facit tenebram, idest umbram ex illa parte ubi determinatur lumen manifestum, quod est ex directa emissione radiorum solarium. Similiter autem, quando repercussio soni fit ad corpus concavum, in quo natus est multiplicari sonus, fit echo certus, id est manifeste comprehensibilis. Quando autem ad alia corpora fit reverberatio soni, quae non sunt nata multiplicare sonum, non fit echo manifestus.

LECTIO XVII.

Quomodo fiai sonus in medio aere uno el continuo existent!; quod in aure item sit aer aedificatus et immobilis ut fiat auditus probat; quae etiam demum causa sit soni, et illius differentias, et acuti et gravis ex similitudine ad qualitates tangibiles declarat.

Scq. C. VIII. Vacuum autem recte dicitur proprium audiendi. Videtur enim esse vacuum aer. Hic autem est faciens audire cum moveatur continuus et unus. Sed propter id, quod fragilis est, non sonat,
420« nisi lene sit quod percutitur; tunc autem unus fit. Simul enim propter planum, unum enim est lenis planum. Sonativum est igitur id, quod motivum est unius aeris, continuitate usque ad auditum.

Auditus autem connaturalis, est acri; propter id autem quod in acre est moto exteriori, ct qui intus est, movetur. Propter quod non ubique audit animal, neque ubique pertransit aer. Non enim ubique habet aerem movenda pars, et animatum, sicut pupilla humidum.

Per se igitur insonabitis aer, propter id quod facile frangibilis est, accedit. Cum vero prohibeatur diffluere huius-
10 modi motus, sonus est. Hic autem est in auribus aedificatus in hoc, ut immobilis sit, quatenus exacte sentiat omnes differentias motus.

Propter hoc autem ct in aqua audimus, quoniam non ingreditur ad ipsum connaturalem aerem, sed neque in aurem, propter reflexiones ipsius. Cum autem hoc accidat, non audit. Neque si meninga laboret. Sicuti neque tum videmus, cum ea pellis, quae pupillam tegit, morbo quodam laborat.

Sed signum est audiendi, aut non, sonare semper aurem, sicut cornu. Semper enim quodam proprio motu aer movetur in auribus, sed sonus extraneus, ct non proprius. Et propter hoc dicunt nos auuirc vacuo et sonanti, quia audimus habente determinatum acrem.

20 Utrum autem sonct verberans, an quod verberatur·.' an utrumque, modo autem altero. Est enim sonus motus possibilis moveri hoc modo, quo quidem saltantia a laevibus cum aliquis ea traxerit. Non igitur, sicut dictum est, omne sonat, quod verberatur, ct verberans, ut si obiiciatur acus acui; sed oportet quod percutitur, planum lene regulare esse, ut aer subito dissiliat, ct moveatur.

Differentiae autem sonantium, in sono secundum actum ostenduntur. Sicut enim non videntur colores sine lumine, sic neque sine sono acutum et grave.

Haec autem dicuntur secundum metaphoram ab illis quae tanguntur.

30 Acutum enim movet sensum in pauco tempore multum. Grave autem in multo paucum.

Neque tamen velox est acutum, grave autem tardum: sed fit illius quidem propter velocitatem talis motus, huius autem propter tarditatem.

b Et videntur similitudinem habere circa tactum cum acuto et hebeti. Acutum enim quasi pungit, hebes quasi pellit, propter id quod movet, hoc quidem in pauco, illud autem in mullo. Quare accidit hoc quidem velox, illud autem tardum esse. De sono igitur sic determinatum sit.

451. — Postquam Philosophus determinavit dc generatione soni, *hic determinat de immutatione sensus a sono.* Et primo *quantum ad immutationem instrumenti,* ibi, < Au-
« ditus autem ». Dicit ergo primo, quod quia medium in sono est aer, recte dicitur a quibusdam, quod vacuum est proprium sensui auditus, quia videtur cis quod vacuum sit aer. Aer autem facit audire sonum, cum moveatur, existens unus et continuus, ut in eo possit formari sonus. Et quia ad hoc quod formetur sonus, necessaria est unitas et continuitas aeris, ideo non fit sonus, nisi sonabile quod percutitur, sit lene. Lene enim est cuius una pars non supereminet alteri. Asperum autem cuius una pars alicui supereminet. Unde manifestum est, quod superficies lenis corporis est simpliciter una; et propter hoc, aer propter unitatem plani, id est superficiei, fit unus, et simul existens. Si autem corpus non sit lene, sed asperum, tunc superficies non est una. Et, quia aer est frangibilis, id est facile divisibilis, sequitur quod etiam aer non sit unus ct continuus: unde non potest in eo formari sonus.

452. — Sic igitur patet, quod illud est sonans tantum, id est faciens sonum, quod movet aerem unum continuum existentem a se usque ad auditum. Sic ergo patet, quod illi qui dicunt quod vacuum est proprium sensui auditus, dicunt aliquid recte: quia esse proprium auditus competit aeri, quem vacuum esse dicunt. Non autem dicunt recte quantum ad hoc quod plenum aere dicunt esse vacuum.

453. — Deinde cum dicit * auditus au·
< tem »

Determinat de immutatione auditus a sono.

quantum ad ipsum organum sensus auditus. Et circa hoc tria facit. *Primo ostendit, quod aer appropriatur organo auditus.* Secundo ostendit, qualis sit aer, qui competit organo auditus, ibi, « Per se quidem igitur ». Tertio ostendit, quomodo auditus impeditur vel non impeditur ex impedimento organi, ibi, « Propter hoc autem et aqua ». Dicit ergo primo, quod auditus connaturalis est aeri, ita quod, sicut humidum aqueum convenit instrumento visus, ita aer convenit instrumento auditus. Et hoc ideo, quia si attribuatur aer instrumento auditus, sequitur quod eadem passio soni erit in acre exterius moto et in aere qui movetur intus, et est instrumentum auditus. Et ideo anima non audit in qualibet parte sui corporis, neque aer sonans generat sonum, sive penetrat quameumque partem corporis animati, quia animatum non habet in qualibet sui parte aerem, ut quaelibet pars cius possit esse movenda a sono; sicut etiam animatum habet humidum aqueum non ubique, sed in quadam parte determinata, scilicet in pupilla.

454. — Deinde cum dicit « per se igitur » *Ostendit qualis sit aer. qui appropriatur instrumento auditus.* Et dicit, quod cum omne habens sonum sit aptum natum resistere percudenti: manifestum est, quod aer per se non habet sonum, eo quod de se non est natum resistere percudenti, sed facillime cedit. Prohibetur enim cessio cius, sive diffluxus, ab aliquo corpore solido; et ideo cum hoc accidit, motus aeris reddit sonum. Dictum est (1) enim, quod ad generationem soni, oportet fieri percussionem duorum solidorum adinvicem, et ad aerem. Sed aer, qui est connaturalis auditui e est aedificatus », id est firmiter dispositus in auribus, cum hac proprietate quod sit immobilis, ad hoc quod animal possit sentire per certitudinem omnes differentias motus. Sicut enim humidum aqueum, quod est in pupilla, caret omni coloie, ut possit cognoscere omnes colorum differentias, ita oportet quod aer, qui est intra tympanum auris, careat omni motu ad hoc quod possit discernere omnes sonorum differentias.

455. — Deinde cum dicit « propter hoc » *Ostendit quomodo impediatur auditus ex impedimento organi.* Ponit autem duo impedimenta. secundum duo quae dixit esse necessaria ad organum auditus. Quorum primum est quod sil ibi aer. Secundum est, quod ille aer sit immobilis. *Primum ergo impedimentum* est ex hoc quod ipse aer corrumpitur. Et ideo ex praedictis (2) manifestum est, quod in aqua auditus fit ita dumtaxat, quod aqua non ingrediatur ad ipsum connaturalem acrem, quem dixit aedificatum esse in auribus; sed neque etiam in aurem ingrediatur; quod impossibile est propter reflexiones, quae prohibent introitum aquae in aurem.

456. — Sed cum hoc accidit, quod aqua scilicet ingrediatur ad naturalem aerem, non audit animal propter corruptionem acris, qui est necessarius ad audiendum. Sicut etiam, si corrumpatur humidum pupillae ex immissione alicuius extranei, impeditur visio. Et non solum ex corruptione acris impeditur auditus, sed etiam « si meninga », id est pellis circumdans aerem, aut aliqua pars coniuncta « laboret », idest impediatur pellis pupillae, quae continet humorem aqueum pupillae.

457. — Quidam autem libri habent quod in aqua non audimus. Quod est contra illud quod dictum est (3), quod audimus in acre et in aqua, et contra illud quod Philosophus dicit in libro *de Historia animalium* (4), quod animalia audiunt in aqua. Licet enim aqua non ingrediatur ad interiorem aerem, tamen potest eum commovere, et sic imprimere in ipsum speciem soni.

458. — *Secundum* autem *impedimentum* auditus, ponit ibi « sed signum »

Et hoc impedimentum provenit ex hoc, quod aer, qui est in auribus, non est immobilis: unde dicit, quod signum per quod potest discerni, utrum aliquis sit boni auditus vel non, est quod semper audiat tinnitum in auribus, et sonum, sicut auditur cum apponitur cornu ad aures, propter motum acris in cornu. Cum enim hoc accidit, homo non est boni auditus, quia aer in auribus sic audientis tinnitum, semper movetur quodam proprio motu. Sed ab instrumento auditus, sonus debet esse extraneus, et non proprius sicut instrumentum visus recipit extraneum colorem, et non habet proprium. Si autem haberet proprium, impediretur visio. Et similiter si acr, qui est in auribus, habeat proprium motum et sonum, impeditur auditus. Quia igitur auditus fit per aerem, propter hoc aliqui credentes aerem esse vacuum, dicunt nos audire vacuo et sonanti, quia scilicet pars qua audimus, habet aerem determinatum, id est immobilem et distinctum ab acre exteriori.

459. — Deinde cum dicit « utrum autem » *Movet quaestionem circa generationem soni;* utrum causa activa soni sit *verberans,* aut *quod* verberatur. Et determinat quod utrumque est causa, sed alio et alio modo: quia enim consequitur sonus motum, necessc est quod sicut aliquid est causa activa motus, ita aliquid est causa activa soni. Generatur autem sonus ex motu, quo aliquid percuticns, propter resistentiam percussi, resilit, eo scilicet modo quo saltantia, idest resilientia, moventur a lenibus et duris, et cum aliquis « ea traxerit », idest fortiter impulerit. Manifestum est igitur, quod primum percutiens movet, et iterum percussum, inquantum facit resilire percutiens; et sic utrumque est causa activa motus.

(1) n. 442.
(2) d. 454
(3) n. 455.
(4) Lib. IV. cap. VIII, 4-5; 9-10.

460. — El quia in generatione soni neeesse est quod quaedam resilitio fiat ex resistentia percussi, non omne quod verberat et verberatur sonat, sicut dictum est primo (5); puta si obiiciatur acus acui, non fit sonus. Sed ad hoc quod generetur sonus, oportet hoc quod percutitur esse regulare, idest esse sic dispositum, ut aer subito dissiliat cx cius resistentia, ct moveatur, et ex tali motu generetur sonus.

461. — Deinde cum dicit «differentiae « autem »

Déterminai de differentiis sonorum. Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit quomodo percipiantur.* Secundo quomodo nominentur, ibi, « Haec autem dicuntur ». Dicit ergo primo, quod diversae res sonantes faciunt diversos sonos. Sed huiusmodi differentiae sonantium, secundum quod natae sunt facere diversos, non manifestantur quando sonus est in potentia, sed solum quando sonus est in actu. Sicut enim non videntur colores sine lumine, sic non percipiuntur acutum ct grave in rebus sonativis, nisi fiat sonus in actu.

462. — Deinde cum dicit « haec autem »

Ostendit *quomodo differentiae sonorum nominentur.* Et circa hoc *quatuor* facit. *Primo* ostendit unde sumantur nomina sonorum: et dicit, quod sumuntur, secundum metaphoram a qualitatibus tangibilibus. Manifestum est enim quod acutum et grave inter qualitates tangibiles computantur.

463. — *Secundo* ibi · acutum enim »

Ponit rationes nominum. Et dicit quod ille sonus acutus est, qui multum movet sensum auditus in pauco tempore; gravis autem sonus est, qui multo tempore movet parum.

464. — *Tertio* ibi « neque tamen »

Quia praedictae rationes videntur esse velocis ct tardi, (velox enim est quod in parvo tempore multum movetur, tardum autem quod in mullo tempore parum), ostendit qualiter se habet acutum ct grave in sonis, ac velox ct tardum in motibus: ct dicit, quod velox non est idem quod acutum, nec grave in sonis est idem quod tardum, sicut nec sonus « cuius differentiae sunt grave et acutum », est idem quod motus cuius differentiae sunt velox et tardum. Sed sicut motus est causa soni, ita velocitas motus est causa soni acuti, ct tarditas motus est causa soni gravis. Sed hoc intclligcndum est cum sonus causatur ab uno motu. Cum autem causatur cx pluribus motibus, frequentia motuum est causa acuti soni, et tarditas est causa gravis, ut dicit Boetius in *Musica* (6). Unde et chorda magis tensa, acutius sonat, quia cx una percussione frequentius movetur.

465. — *Quarto* ibi « et videntur »

Assimilât differentias sonorum qualitatibus tangibilibus a quibus nominantur: et dicit quod ea quae sunt circa tactum, habent similitudinem cum acuto et hebeti in sonis: quia acutus sonus quasi pungit auditum, eo quod in pauco tempore movet ipsum: hebes autem quasi pellit, quia in multo tempore movet. Unde unum eorum accidit cum velocitate motus, aliud cum tarditate. *Ultimo* concludit quod sic de sono determinatum sit.

(J) nn. 443-444.

(6) Lib. I. cap. III, 23 it.; Cnp. VIII. 6-10. Ed. God. Friedleln. Bibl. Tcubnerhna. Llpeiae. 1868.

LECTIO XVIII.

Qitihusnani conveniat vocem habere, ct quomodo formetur.

Seq. C. VIII. Vox autem sonus quidam est animati. Inanimatorum enim nullum vocat; sed secundum similitudinem dicuntur vocare, ut tibia, et lyra, et quaccumquc alia inanimatorum, extensionem habent, et mclos, ct locutionem. Assimilantur enim quia ct vox hacc habet.

106 Multa autem animalium vocem non habent, ut quae sunt sine sanguine, ct sanguinem habentium pisces. Et hoc rationabiliter: siquidem motus sonus est. Sed quia dicuntur vocem habere, ut qui in Acheloo, sonant branchiis, aut quodam altero huiusmodi.

Vox autem sonus animalis est, et non qualibet parte. Sed quoniam omne sonat verberante aliquo, ct aliquid, ct in aliquo; hoc autem est aer; rationabiliter utique vocem habebunt hacc sola, quaecumquc suscipiunt aerem.

Iam enim aere respirato utitur natura ad duo opera, sicut lingua: ct ad gustum, ct locutionem. Quorum quidem, gustus necessarius est. unde et pluribus 20 inest. Interpretatio autem est propter bene esse. Sic ct spiritu, et ad calorem interiorem, quod est necessarium (causa autem in aliis dicetur), ct ad vocem, ut sit bene.

Organum autem respirationis, vocalis arteria est. Cuius autem causa hacc pars, est pulmo. Hac enim parte **plus** habent caloris, pedibus gradientia, aliis. Indiget autem respiratione, et circa cor locus primus. **Unde** neeesse est interius respirante. ingredi aerem.

Quare percussio respirati acris ab anima, quae est in his **partibus, ad** vocalem **arteriam,** vox est.

Non enim omnis sonus **animalis,** vox 30 est, **sicuti diximus.** Est enim **et lingua** sonare, **ct sicut** tussientes. **Sed oportet,** et **animatum** verberans et **cum imaginatione** aliqua. Significativus **enim quidam** sonus ct vox, et non respirati **aeris, sicut** *b* tussis; sed **isto** verberat **cum aerem qui** est in arteria, ad ipsam.

Signum autem est non posse **vocem** formare respirantem, neque expirantem, sed detinentem. Movet enim isto retinens. Manifestum autem ct cur pisces sint sine voce. Non enim habent guttur. Hanc autem partem non habent, quia non recipiunt aerem, neque respirant. Sed qui dicunt sic, peccant: propter quam **igitur** causam, altera ratio est.

SYNOPSIS (Leet. XVIII.)

Determinato dc sono in communi 439-465.
Hic determinat dc quadani specie soni, scii, de voce 466-478.
Praemittit quaedam necessaria ad definitionem vocis 466-475.
Ostendit *quorum sit habere vocem* 466-471.
Ostendit quod habere vocem *est animatorum* 466-469.
Dicit quod vox est sonus animati quorumdam 466.
Ponit tres similitudines, quibus soni inanimati assimilentur voci 467-469.
Ponit *primam* similitudinem, *scii, extensionem* 467.
Ponit *secundam* similitudinem, *scii, constantiam melodiae* 468.
Ponit *tertiam* similitudinem, *scii, quamdam locutionem* 469.
Ostendit *quorum animatorum* sit habere vocem 470-471.
Excludit omnia illa quae carent sanguine 470.
Excludit ab iis quae habent sanguinem, *etiam pisces* 471.
Ostendit *quid sit proprium organum vocis* 472-475.
Ostendit *quod idem sit* organum vocis et respirationis 472.
Ostendit *utilitatem respirationis* 473.
Ostendit quid sit organum respirationis 474-475.
Definit vocem 476-478.
Ponit *definitionem* vocis 476.
Manifestat illam 477-478.
Quantum ad hoc quod: « *percussio vocis est ab anima* » 477.
Ostendit *duplici signo* quod « vox est percussio acris respirati » 478.

466. — Postquam Philosophus determinavit de sono, *hic determinat dc voce, quae est species soni.* Et dividitur in partes duas: *quarum prima praemittit quaedam, quae sunt necessaria ad definitionem vocis.* In secunda definit vocem, ibi, e Quare percussio ». Circa

primum duo facit. *Primo ostendit quorum sit habere vocem.* Secundo, quid sit proprium organum vocis, ibi, « Vox autem sonus ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit quod habere vocem est animatorum.* Secundo ostendit quorum animatorum, ibi, « Multa autem « animalium ». Dicit ergo primo, quod vox est quaedam species soni: est enim sonus animati: non autem quorumlibet, sed quorumdam, ut post patebit (1).

467. — Nullum autem inanimatum habet vocem. Et si aliquando aliquod eorum dicatur habere vocem, hoc est secundum similitudinem, sicut tibia et lyra et huiusmodi instrumenta dicuntur habere vocem. Habent enim tria, eorum soni, in quibus assimilantur voci. Quorum *primum* est extensio. Manifestum est enim quod in corporibus inanimalis ex simplici percussione causatur sonus: unde, cum percussio statim transeat, sonus etiam cito transit et non continuatur. Sed vox causatur ex percussione acris ad vocalem arteriam, ut post dicetur (2): quae quidem percussio continuatur secundum appetitum animae, et ideo vox extendi potest et continuari. Illa igitur instrumenta, de quibus dictum est (3), ex hoc ipso quod habent quamdam continuitatem in suo sono, habent similitudinem vocis.

468. — *Secundum* autem, in quo assimilantur voci, est melos, idest consonantia. Sonus enim corporis inanimali, cum ex simplici percussione proveniat, uniformis est, non habens in se diversitatem gravis et acuti: unde in eo non est consonantia, quae ex eorum proportione causatur. Sed vox divcrsificatur secundum grave et acutum, eo quod percussio, quae causât vocem, diversimode fit secundum appetitum animalis vocem emittentis. Unde, cum in praedictis instrumentis distinctio sit gravis et acuti in sono, eorum sonus est cum quadam melodia ad similitudinem vocis.

469. — *Tertium,* in quo sonus horum instrumentorum habet similitudinem vocis, est locutio, idest interpretatio sonorum ad similitudinem locutionis. Manifestum est enim, quod humana locutio non est continua; unde et in *libro Praedicamentorum* (4), oratio, quae in voce profertur ponitur species quantitatis discretae. Distinguitur enim oratio per dictiones, et dictio per syllabas; et hoc accidit propter diversas percussiones aeris ab anima. Et similiter sonus praedictorum instrumentorum distinguitur secundum diversas percussiones, utpote diversarum chordarum, vel diversorum flatuum, aut aliquorum huiusmodi.

470. — Deinde cum dicit « multa autem » *Ostendit quorum animatorum sit habere vocem:* et dicit quod etiam multa animalia sunt quae non habent vocem, sicut omnia carentia sanguine, quorum quatuor sunt genera, ut dicitur in *libro de Animalibus* (5): scilicet mollia, quae habent mollem carnem exterius, ut pulpi et sepiae; et animalia mollis testae ut cancri, et animalia durae testae ut ostreae, et animalia anulosi corporis ut apes, formicae et huiusmodi. Nullum enim horum habet sanguinem neque vocem.

471. — Et similiter etiam aliqua animalium habentium sanguinem non habent vocem, scilicet pisces. Et hoc *rationabiliter* accidit; quia sonus est quidam motus aeris, ut supra dictum est (6). Huiusmodi autem animalia non respirant aerem, et ideo non habent proprium sonum, qui sit vox. Sed quod aliqui pisces dicuntur habere vocem, sicut qui sunt in Acheloo, quod est proprium nomen fluvii, non habent proprie vocem, sed faciunt quemdam sonum cum branchiis, quibus expellunt aquam et attrahunt aerem, aut aliquo alio instrumento motus.

472. — Deinde cum dicit « vox autem » *Ostendit quod sit organum vocis.* Et circa hoc tria facit. *Primo ostendit, quod idem est organum vocis et respirationis.* Secundo ostendit ad quid respiratio sit utilis, ibi. < Iam < enim respiratio ». Tertio ostendit quid sit organum respirationis, ibi, « Organum autem ». Dicit ergo primo, quod quamvis vox sit sonus animalis, non tamen cuiuscumquc partis animalis sonus est vox. Sed quia ad generationem soni requiritur quod sit percussio alicuius ad aliquid, et in aliquo, quod est aer: rationabile est, quod illa sola animata vocem habeant, quae aerem respirando suscipiunt, et ex eadem parte, unde respirant.

473. — Deinde cum dicit « iam enim » *Dicit quod natura utitur aere respirato ad duo opera,* sicut etiam utitur lingua ad gustum et ad locutionem: quorum duorum, *gustus est necessarius:* est enim discretions alimenti convenientis, quo conservatur animal: et propter hoc pluribus animalibus inest. Sed interpretatio quae fit per locutionem, *est ad bene esse.* Et similiter aere respirato natura utitur ad mitigationem caloris naturalis, quod est necessarium: et huius causa dicta est in libro *de Respiratione et Expiratione* (7): et utitur aere respirato ad formationem vocis, quod est ad bene esse.

474. — Deinde cum dicit < organum au- « tem »

Ostendit quod sit organum respirationis: et dicit quod organum respirationis est vocalis arteria, quae est ordinata ad pulmonem ut ei deserviat ad aeris attractionem. ?\cr enim necessc est ut recipiatur in pulmone, quia animalia gressiva habent in hac parte plus de calore, quam in aliis partibus. Pulmo enim

ti) nn. 470-471.
<2> nn. 476-477.
(3) n. 467.
* **(4) Cap. IV (VI). 2; 4.**
(5) Ub. I. cap. 1V-J: Cap. VI-1.
(6) n. 443.
(7) Cap. VIII.

coniungitur cordi, in quo est principium calons naturalis: et ideo locus, qui est circa, cor, indiget respiratione ad refrigerium calons naturalis.

475. — Dicit autem « locus primus », vel quia est primus post cor, pulmo utpote ei vicinior: vel quia cor est prima pars animalis, quantum ad generationem, ct quantum ad causalitatcm motus: et propter hoc neccssc est, ut aer ingrediatur ad pulmonem ad refrigerium caloris naturalis cordis. Vel hoc quod dicit, quia < in hac parte animalia pedibus gra- « dientia habent plus caloris aliis », intelligendum est aliis animalibus. Manifestum est enim, quod animalia habentia sanguinem habent plus de calore naturali, carentibus sanguine. F.l in genere habentium sanguinem habent pisces minus dc calore naturali. Et propter hoc animalia carentia sanguine et pisces non respirant, ut supra dictum est (8).

476. — Deinde cum dicit « quare per- « cussio »

Ex praemissis, vocis definitionem concludit. Et circa hoc duo facit. *Primo ponit definitionem vocis.* Secundo manifestat eam. ibi. « Non • enim omnis ». Dicit ergo primo, quod quia vox est sonus animati, ct cx illa parte, qua acrem respirat: omnis autem sonus est ex aliqua percussione aeris: sequitur quod vox sit respirati percussio acris ad arteriam vocalem; quae quidem percussio fit ab anima, quae est in his partibus, idest principaliter in corde. Quamvis enim anima sit in toto corpore, ut est forma animalis, tamen vis eius motiva est principaliter in corde. Datur autem haec definitio per causam: *non enim vox est percussio, sed sonus ex percussione causatus.*

477. — Deinde cum dicit « non enim »

Manifestat praedictam definitionem. Et primo *quantum ad hoc quod dixerat, quod percussio* vocalis est ab anima. Secundo quantum ad hoc quod dixit, quod est aeris respirati, ibi. » Signum autem ». Posuerat enim tria in definitione vocis. Percudens, scilicet animam. Percussum, scilicet acrem respiratum. Et ad quod fit percussio: scilicet vocalem arteriam: quorum tertium supra manifestaverat (9): unde restabat, quod duo prima manifestaret. Dicit ergo primo, quod sicut supra dictum est (10), non omnis sonus animalis est vox. Contingit enim linguam facere aliquos sonos, qui tamen non sunt voces: sicut et tussientes faciunt sonum, qui tamen non est vox. Oportet enim ad hoc quod sit vox, quod verberans acrem sit aliquid animatum, *et cum imaginatione ad aliquid significandum.* Oportet enim quod vox sit sonus quidam significans, vel naturaliter, vel ad placitum: et propter hoc dictum est (11). quod huiusmodi percussio est ab anima. Operationes enim animales dicuntur, quae ex imaginatione procedunt. Et sic patet, quod vox non est percussio respirati acris, sicut accidit in tussi. Sed id cui principaliter attribuitur causa generationis vocis, est anima, quae utitur isto aere, scilicet respirato, ad verberandum aerem, qui est in arteria, ad ipsam arteriam. Aer ergo non est principale in vocis formatione, sed anima quae utitur acre, ut instrumento, ad vocem formandam.

478. — Deinde cum dicit < signum au- « tem »

Ostendit aliam partem definitionis, scilicet quod vox sit percussio aeris respirati: ct dicit. quod signum huius est duplex. *Unum,* quia animal non potest formare vocctn, neque dum attrahit acrem respirando, neque dum expellit expirando, sed dum retinet aerem: quia dum retinet, isto aere retento, et percudente acrem existentem in vocali arteria, causât motum ad formationem vocis. *Aliud* signum est, quod pisces non habent vocem; non enim habent guttur, idest vocalem arteriam; et hanc partem non habent, quia non recipiunt acrem, neque respirant. Sed qui dicunt hoc. quod pisces respirant, peccant. Quare autem pisces non respirant, alia ratio est; pertinet enim ad scientiam, in qua considerantur particularia accidentia animalium.

(8) nn. 470-471.

(9) nn. 474-475.
(10) nn. 466-469.
(I!) n. 476.

LECTIO XIX.

Quam difficile sit de odorabili tractare dicit, eius naturam et differentias ex saportun differentiis patefacit, concludens quo modo odorativum sit odorabilis perceptivus, et oppositi.

C.1X. Dc odore autem, ct olfactibili, minus bene determinabile est, dictis. Non enim manifestum est quale quid sit odor, sicut sonus, aut visibile, aut lumen. Causa autem est, quia sensum hunc non habemus certum, sed peiorem multis animalibus. Prave enim odorat homo, et nihil odorat odorabilium sine laetitia ct tristitia, tamquam non existence certe eo quo sentimus. Rationabile est autem sicut ct fortes oculis colores sentire, ct non permanifestas ipsis esse differentias colorum, nisi terrentium ct non tenentium. sic et odores, hominum genus.

Videtur enim ct olfactus analogiam habere ad gustum, ct similiter species humorum cum his quae sunt odoris. Sed certiorem habemus gustum, propter id quod ipse quidam tactus est, hunc autem sensum habet homo certissimum. In aliis enim deficit ab animalibus multis. Secundum autem tactum, longe excellentius certiusque quam caetera animalia judicat; unde et prudentissimum animalium est. Signum autem, in genere hominum secundum sensum hunc, ingeniosos esse, et non ingeniosos, secundum alium autem nullum. Duri enim came inepti mente; molles autem carne, bene apti.

Est autem sicut humor, hic quidem dulcis, ille vero amarus, sic ct odores sunt. Sed alia quidem habent proportionaliter odorem et humorem. Dico autem dulcem odorem et dulcem humorem; alia vero contrarium. Similiter autem, ct acer, ct austerus, ct acutus, et pinguis est odor; sed sicut diximus, propter id quod non mullum manifesti sunt
b odores, sicut humores, ab his acceperunt nomina secundum similitudinem rerum. Dulcis enim a croco ct meile, acer autem a thymo, et huiusmodi. Eodem modo et in aliis.

Adhuc autem, sicut auditus, ct unusquisque sensuum hic quidem audibilis ct non audibilis, ille vero visibilis ct non visibilis, sic ct olfactus odorabilis ct non odorabilis. Non odorabile autem, aliud quidem secundum id quod omnino impossibile est habere odorem, aliud vero parvum habens et pravum; similiter autem ct non gustabilc dicitur.

SYNOPSIS (Lcct. XIX, XX.)

Determinato de visibili et audibili 399-478.
Nunc determinat de odorabili 479-500.
Determinat dc odorabili *ut sic* 479-490.
Determinat dc odorabili *secundum se* 479-489.
Ostendit difficultatem determinandi dc odorabili 479-480.
Ponit rationem difficultatis 479.
Assignat cius causam 480.
Ostendit quomodo accipiatur cognitio odorabilium 481-489.
Ostendit *differentias* odorum innotescere *per comparationem* ad different, saporum
Ponit convenientiam ct proportionem olfactus in homine ad gustum 481. [481-486.
Ponit *quare species gustus* sunt nobis manifestae *ex tactu* 482.
Concludit hominem habentem optimum tactum esse prudentissimum 483.
Movet et solvit ex duplici causa aliquod dubium 484-485.
Ponit *primam rationem* in contrarium 484.
Ponit *secundam rationem* in contrarium 485.
Quaerit ulterius aliquid *circa denominationem* spccicrum odorum 486.
Ostendit quomodo respondent differentiae odorum differentiis saporum 487-489.
Exponit correspondentiam eorum 487.
Dat *rationem* istius correspondentiac 4S8-489.
Determinat *de non-odorabili* secundum quod odoratu percipitur 490.
Determinat de odorabili *secundum quod immutat sensum olfactus* 491-500.
Determinat quantum ad medium eius 491-499.
Ostendit quid sit medium instrumenti odoratus 491-495.
Ponit medium, *scilicet acrem* et *aquam* 491.
Movet dubium dc diffusione odoris ad remota spatia 492-495.
Ponit quorumdam opinionem 492-493.
Reiicit illam ct *concludit veritatem* 494-495.

Movet quamdam quaestionem circa determinata 496-499.
Obiicit ad unam partem 496.
Obiieit ad aliàm partem duabus rationibus 497-498.
Solvit quaestionem 499.
Determinat quantum ad organum sensus 500.

479. — Postquam Philosophus determinavit de visibili et audibili, *nunc tertio determinat de odorabili.* Et dividitur in partes duas. *In prima determinat dc odorabili, ut sic:* in secunda determinat dc odorabili secundum quod immutat sensum olfactus, ibi, « Est au- < tem olfactus ». Circa primum duo facit. *Primo determinat de odorabili secundum se.* In secunda dc non odorabili secundum quod odoratu percipitur, ibi, « Adhuc autem ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit difficultatem determinandi de odorabili.* Secundo ostendit quomodo accipiatur cognitio odorabilium, ibi, < Videtur enim et analogia ». Dicit ergo primo, quod non ita bene determinari potest de odore ct odorabili, sicut dc praedictis sensibilibus, scilicet audibili ct visibili; quia non manifestum est nobis, quid sit odor, sicut quid est sonus, aut quid est visibile, aut lumen, vel aliquid huiusmodi.

480. — Et huius *causam* assignat, quia sensum odoratus non habemus bonum, qui perspicaciter et per certitudinem cognoscat suum obiectum; sed habemus eum peiorem multis aliis animalibus. Cuius *ratio est,* quia cum instrumentum sensus debeat esse proportionalum suo sensibili, sicut odor causatur cx calido et sicco, ita ad bonitatem instrumenti odoratus exigitur victoria calidi ct sicci. Homo autem habet cerebrum, in cuius vicino positum est instrumentum olfactus, maius omnibus aliis animalibus secundum proportionem sui corporis, ut Philosophus dicit in libro *de Animalibus* (1): unde, cum cerebrum sit humidum ct frigidum in se consideratum, impeditur in homine bonitas olfactus; ct propter hoc prave odorat homo, et nihil odorabilium percipit nisi quod est secundum aliquam excellentiam inducens delectationem aut contrarium: quod contingit propter sensum, qui non est perspicax ad certitudinalitcr discernendum dc suo obiccto. Unde rationabile est, quod hominum genus sic se habeat ad percipiendos odores, sicut se habent animalia habentia duros oculos, ut locustae, et quidam pisces, ad percipiendos colores: quos propter debilitatem visus, ex incptitudinc organi, non percipiunt nisi in quadam excellentia, prout ex cis ingeritur cis aliquis terror, vel eius contrarium.

481. — Deinde cum dicit « videtur enim » *Ostendit quomodo innotescant nobis differentiae odorum.* Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit, quod differentiae odorum nobis innotescunt per comparationem ad differentias saporum.* Secundo ostendit quomodo respondent differentiae odorum differentiis saporum, ibi. « Est autem sicut humor ». Dicit ergo primo, quod sensus olfactus in homine videtur habere quamdam convenientiam ct proportionem ad gustum; similiter species humorum, idest saporum, ad species odoris. Unumquodque autem ignotum cognoscitur per id quod est magis manifestum. Unde, cum species sapomm sint nobis maxime manifestae, species odorum, quae sunt nobis ignotae, et habent affinitatem ad species saporum, sub eorum similitudine a nobis cognoscuntur.

482. — Species autem saporum sunt nobis manifestae, quia sensum gustus habet homo certiorem quam alia animalia, quia gustus est tactus quidam: tactum autem habet certissimum aliis animalibus, licet in aliis sensibus deficiat a quibusdam animalibus. Sunt enim quaedam animalia, quae melius vident, audiunt et olfaciunt, quam homo; sed homo secundum tactum, multum differt in certitudine cognitionis ab aliis animalibus.

483. — Unde, quia homo habet optimum tactum, sequitur quod sit prudentissimum omnium aliorum animalium. Et in genere hominum ex sensu tactus accipimus, quod aliqui ingeniosi sunt, vel non ingeniosi: et non secundum aliquem alium sensum. Qui enim habent duram carnem, ct per consequens habent malum tactum, sunt inepti secundum mentem: qui vero sunt molles carne, et per consequens boni tactus, sunt bene apti mente. Unde etiam alia animalia habent duriores carnes quam homo.

484. — Sed videtur, quod aptiludo mentis magis respondeat bonitati visus, quam bonitati tactus: quia visus est spiritualior sensus, et plures differentias rerum demonstrat. — Sed dicendum est, quod *duplici ex causa,* bonitas mentis respondet bonitati tactus. *Prima ratio* est, quod tactus est fundamentum omnium aliorum sensum: manifestum est enim, quod otganum tactus diffunditur per totum corpus, et quodlibet instrumentum cuiuscumque sensus est etiam instrumentum tactus: et illud, cx quo aliquid dicitur esse sensitivum, est sensus tactus. Unde ex hoc quod aliquis habet meliorem tactum, sequitur quod simpliciter habet meliorem sensitivam naturam, et per consequens, quod sit melioris intellectus. Nam bonitas sensus est dispositio ad bonitatem intellectus. Ex hoc autem, quod aliquis habet meliorem auditum vel meliorem visum, non sequitur quod sit melius sensitivus, vel melioris sensitivae simpliciter, sed solum secundum quid.

485. — *Alia ratio* est, quia bonitas tactus consequitur bonitatem complexionis sive temperantiae. Cum enim instrumentum tactus non possit esse denudatum a genere tangibilium

(i) Ub. I. C3P. XVt-2 B.

qualitatum, eo quod est ex elementis compositum, oportet quod sit in potentia ad extrema saltem per hoc, quod est medium inter ea. Ad bonam autem complexionem corporis sequitur nobilitas animae: quia omnis forma est proportionata suae materiae. Unde sequitur, quod qui sunt boni tactus, sunt nobilioris animae. et perspicacioris mentis.

486. — Quaeritur autem iterum, cum tactus sit certissimus sensuum, quare species odorum denominantur magis a speciebus saporum, quam a qualitatibus tangibilibus. *Et dicendum,* quod odor et sapor causantur (2) ex determinata commixtione qualitatum elementarium; et ideo species odoris magis correspondent speciebus saporis, quam simplicibus qualitatibus tangibilibus.

487. — Deinde cum dicit « est autem » *Ostendit quomodo species odoris correspondent speciebus saporis:* et dicit, quod sicut humor, idest sapor, quidam est dulcis, et quidam amarus, sic etiam et odores distinguuntur. Sed sciendum est, quod quaedam habent proportionalem odorem et saporem, scilicet dulcem odorem et dulcem saporem; quaedam vero per contrarium, scilicet suavem saporem, et non suavem odorem, vel e converso.

488. — *Cuius ratio est,* quia sapor consistit in humido aqueo aliqualiter digesto; odor autem consistit in sicco aereo, aliqualiter contemperato. Contingit autem quandoque utramque substantiam, scilicet subtilem aeream, et aqueam grossiorem, secundum debitam proportionem commistam esse, et sic est suavitas saporis et odoris. Si vero sit debita proportio in uno et non in altero, erit in uno suavitas, et in alio non. Et sicut dictum est (3) de dulci et amaro, quae sunt extrema in saporibus, quae transferuntur ad odores, ita etiam et acetosum et austerum, idest stipticum, aut posticum, et acutum, et pingue, odoribus attribuuntur.

489. — Sed licet non semper in omnibus correspondeant odores saporibus, tamen, sicut dixi (4), propter hoc quod odores non sunt multum manifesti, sicut sapores, acceperunt nomina odores a saporibus, secundum similitudinem rerum: quia ut in pluribus, odores respondent saporibus. Dulcis enim odor et sapor causatur a croco et mel'c. Acer autem a thymo et a similibus. Et similiter de aliis odoribus et saporibus.

490. — Deinde cum dicit « adhuc autem » *Ostendit etiam quomodo non odorabilia odoratu percipiuntur;* et dicit quod sicut auditus est audibilis et non audibilis, et visus est visibilis et non visibilis, cum sit eadem potentia cognoscitiva oppositorum, et privatio non cognoscatur nisi per habitum, similiter olfactus est odorabilis et non odorabilis. Sed non odorabile dicitur dupliciter. Aut quod omnino non potest habere odorem, sicut corpora simplicia. Aut quod habet parum de odore, aut malum odorem. Et similiter Intelligendum est de gustabili et non gustabili.

(2) *Al.* causentur.
(3) nn. 487-488.
(4) nn. 481-482.

LECTIO XX.

Quo pacto immutetur sensus olfactus ab odorabili, non modo in hominibus, sed in aliis animalibus; et de ipsius instrumenti odoratus compositione.

Scq. C. IX. lOh Est autem ct olfactus per media, ut acrem, aut aquam. Et namque, aquatica videntur odorem sentire, similiter autem ct quaecumque cum sanguine et sine sanguine, sicut quae in acre. Etenim horum quaedam a longe occurrunt ad alimentum, quae ab odore moventur.

Unde et dubium videtur, si omnia quidem quae sub odore fiunt similiter odorent, homo autem respirans odorat, non respirans autem sed expirons, aut retinens spiritum, non odorat, neque a longe, neque a prope, neque si in nasum intus apponatur. Et hoc quidem in ipso organo positum, quo sentitur, insensibile esse, omnibus commune est: sed sine respiratione non sentire proprium est hominum. Manifestum autem est tentantibus. Quare sanguinem non habentia quoniam non respirant, alterum utique quemdam sensum habent, praeter eos, qui dicti sunt.

Sed impossibile est: siquidem odorem sentiunt. Odorabilis enim sensus, ct mali odoramenti ct boni odoramenti olfactus est. Amplius autem, ct corrumpi videntur a fortibus odoribus a quibus nomo corrumpitur, ut asphalto: sulphure. et huiusmodi. Olfactum quidem igitur habere necessarium etiam non respirantia.

Videtur autem in hominibus differre hoc sensitivum ad ea. quae aliorum animalium, sicut oculi ad ea, quae durorum oculorum sunt. Hi enim habent phragma. et sicut velamen, palpebras, quas aliquis non movens neque retrahens. non videt. Fortia autem oculis, nihil huiusmodi habent, sed mox vident quae fiunt in diaphano. Sic igitur, ct organum odoratus, aliis quidem sine operculo est, sicut oculus; aliis vero aerem recipientibus, habere cooperimentum. quod respirantibus discooperitur, ampliatis venis et poris. Et propter hoc respirantia non odorant in aqua. Necessarium enim est ea odorem pati respirando, hoc autem facere in humido impossibile est.

422«

Est autem odor, sicci, sicut humor humidi. Odorativum autem sensitivum, potentia huiusmodi est tale.

491. — Postquam Philosophus determinavit de odorabili, *hic determinat de immutatione odoratus ab ipso*. Et primo *quantum ad medium*. Secundo quantum ad organum sensus, ibi. « Est autem odor sicci ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit quid sit medium instrumenti odoratus*. Secundo movet quamdam quaestionem circa determinata, ibi, « Unde dubium ». Dicit ergo primo, quod sensus olfactus immutatur ab odorabili per medium. scilicet acrem, aut aquam. Et quod acr sit medium in olfactu, manifeste apparet, quia nos per aerem odoramus: unde oportuit manifestare aquam esse medium in olfactu. Quod quidem ostendit per hoc. quod animalia aquatica odorem sentiunt, non solum illa quae habent sanguinem, sed etiam illa quae sanguine carent, sicut ct animalia quae vivunt in aere. Quod apparet cx hoc, quod quaedam eorum dc longinquo veniunt ad alimentum: quod non posset esse nisi inquantum provocantur ab odore: sicut patet dc vulturibus, qui ex multis diebus dicuntur ad cadavera convenire. Quomodo autem odor ad tam remota spatia diffundatur, dubitatio est.

492. — Sciendum itaque est *quosdam* posuisse omnes sensus quodam perfici tactu. Dicebant enim oportere, quod sensus sensibile contingat ad hoc quod sentiatur. Aliter tamen aestimabant hoc accidere in visu, et in aliis sensibus. Dicebant enim, quod ex visu egrediebantur lineae visuales progredientes usque ad rem visam, et cx earum contactu visibile videbatur. In aliis autem sensibus dicebant, quod e converso sensibile perveniebat ad sensum. Et quod in (actu ct gustu hoc manifeste videtur accidere. Nam tangibile et gustabile quodam contactu sentiuntur: in auditu etiam idem videtur esse. Nam aer motus usque ad auditum pertingit. Circa olfactum etiam idem esse dicebant. Ponebant enim quod a corpore odorabili resolvatur quaedam fumalis evaporatio. quae est sublectum odoris, et perveniebat usque ad sensum olfactus.

493. — Causa enim huius diversitatis haec esse videtur, quia antiqui non ponebant nec percipiebant aliquid de immutatione spirituali medii, sed solum dc immutatione naturali. In aliis autem sensibus apparet quaedam immutatio naturalis in medio, sed non in visu. Manifestum est enim, quod soni et odores deferuntur per ventos vel impediuntur, colores autem nullo modo. Manifestum est etiam, quod contrariorum colorum species per eamdem partem aeris deferuntur ad visum, sicut cum unus videt album, alius nigrum, simul existons in eodem acre, ct eodem aere utentes pro medio. Quod quidem in olfactu non accidit.

Nam contrarii odores etiam in medio se impedire inveniuntur. Et ideo non percipientes immutationem, qua medium immutatur a visibili, posuerunt quod visus defertur usque ad rem visam. Sed quia percipiebant immutationem qua medium immutatur ab aliis sensibus credebant, quod alia sensibilia deferrentur ad sensum.

494. — Sed manifestum est, quod hoc in olfactu non potest accidere. Cum enim odor cadaveris usque ad quingenta milliaria, vel amplius, a vulturibus sentiatur, impossibile esset, quod aliqua corporalis evaporatio cadaveris usque ad tantum spatium diffunderetur, praecipue cum sensibile immutet medium undique secundum eamdem distantiam, nisi impediatur. Non autem sufficeret ad occupandum tantum spatium, etiam si totum cadaver resolveretur in fumaient evaporationem, cum sit certus terminus rarefactionis ad quem corpus naturale pervenire potest, qui est raritas ignis; et praecipue cum per huiusmodi odorem cadaver non appareat sensibiliter immutatum.

495. — Et ideo dicendum est, quod ab odorabili resolvi quidem potest fumalis evaporatio, quae tamen non pertingit usque ad terminum ubi odor percipitur, sed immutatur medium spiritualiter, ultra quam dicta evaporatio pertingere possit. Quod autem spiritualis immutatio fit a visibili magis quam ab aliis sensibilibus, ratio est, quia visibiles qualitates insunt corruptibilibus corporibus, secundum quod communicant cum corporibus incorruptibilibus; unde habent esse formalius et nobilius quam reliqua sensibilia, quae sunt propria corruptibilium corporum.

496. — Deinde cum dicit « unde et dubium »

Movet dubitationem circa praedicta. Et primo *obiicit ad unam partem.* Secundo ad aliam, ibi, « Sed impossibile est ». Tertio solvit, ibi, « Videtur autem ». Dicit ergo primo, quod cum etiam aquatica odorent per aquam, dubium videtur, si omnia similiter odorent, quasi habentia eurndem sensum. Et videtur quod non: quia homo odorat dum attrahit aerem respirando; quando autem non respirat attrahendo aerem, sed emittendo ipsum, expirât, aut retinet spiritum, non odorat, neque dc longe neque dc prope, etiam si poneretur odorabile intus in naso. Sed hoc quod sensibile positum supra sensum non sentiatur, commune est omnibus aliis sensibus, vel animalibus. Sed quod odor non sentiatur sine respiratione, hoc est proprium hominibus. Et hoc manifestum est si quis tentarc voluerit. Unde, cum animalia non habentia sanguinem, non respirent, videtur quod habeant alium sensum praeter olfactum et alios sensus, qui dicti sunt in homine.

497. — Deinde cum dicit « sed impossibile »

Obiicit in contrarium duabus rationibus. Prima ratio est, quia sensus distinguuntur secundum sensibilia. Unde cum sensus olfactus, sit sensus odorabilis, scilicet boni et mali odoramenti: ct hoc communiter sentiatur tam ab homine quam animalibus aliis non respirantibus, sequitur quod idem sensus olfactus sit in homine et in aliis animalibus.

498. — *Alia ratio* est, quia eiusdem sensus eadem sunt corruptiva: non enim visus patitur aliquid a sonis, neque auditus a coloribus. Sed sensus animalium non respirantium videntur corrumpi a gravibus odoribus et excellentibus, ex quibus sensus hominis corrumpitur; scilicet ab asphalto, quod est quaedam confectio ex succis herbarum, et a sulphure, ct ab huiusmodi: ergo alia habent sensum olfactus, sicut homo, licet non respirent.

499. — Deinde cum dicit » videtur « autem »

Solvit quaestionem; quia ista diversitas in modo respirandi, non est cx diversitate sensus, sed ex diversa dispositione organi. Organum enim olfactus in homine differt ab organis aliorum animalium, sicut oculi hominum differunt ab oculis duris quorumdam animalium. Oculi enim hominum habent quoddam phragma, idest pannum ad cooperiendum, scilicet palpebras, unde homo non potest videre nisi quodam motu palpebrae retrahantur; quod non accidit in animalibus habentibus duros oculos, sed statim vident ea quorum species fiunt in diaphano. Ita etiam ct in animalibus non respirantibus, organum odoratus est sine operculo; sed in animalibus respirantibus habet quoddam cooperculum, quod oportet aperiri, ampliatis poris per respirationem. Et ideo animalia respirantia non odorant in aqua, quia oportet quod patiantur ab odore respirando, quod non potest fieri in aqua.

500. — Deinde cum dicit « est autem »

Determinat de instrumento olfactus: ct dicit quod odor fundatur in sicco, sicut sapor in humido. Organum autem odoratus oportet esse in potentia ad odorem et ad siccum, sicut organum visus est in potentia ad colores et ad lucem.

LECTIO XXL

Gustabile non percipi per medium extraneum, sed coniunctum, dicit: dc ipsius item instrumenti gustus qualitate, et de saporum differentiis agit.

C.X. Gustabile autem est quoddam tangibile; ct hoc est causa, quare non sit sensibile per medium extraneum corpus.
10a Neque enim tactus. Et corpus in quo est humor, quod est gustabile, est in humido sicut in materia. Hoc autem quiddam tangibile.

Unde et si in aqua essemus, sentiremus utique appositum dulce; non autem esset tunc nobis sensus per medium, sed ex eo, quod misceretur humido, sicut in potu. Color autem non sic videtur cx eo quod miscetur, neque de fluxionibus. Ut quidem igitur medium nihil est. Ut autem color, visibile, sic gustabile humor est.

Non autem facit humoris sensum, sine humiditate, sed habet actu, aut potentia humiditatem, ut saliva. Bene enim liquida ipsa, ct est liquefactiva linguae.
20 Sicut autem visus, et visibilis est, et invisibilis, tenebra autem invisibilis est, iudicat autem et ipsam visus; adhuc autem ct valde splendidi est, etenim hoc invisibile estt alio autem modo, quam tenebra. Similiter autem, ct auditus, sonique, et silentii, quorum aliud audibile, aliud non audibile, ct magni soni, sicut visus est splendidi. Sicut enim parvus sonus inaudibilis quodammodo, sic et magnus et violentus. Invisibile autem, aliud quidem omnino dicitur, sicut et in aliis impossibile, aliud autem quamvis aptum natum, non habet, aut prave, sicut quod sine pedibus est, ct sine gradu dicitur. Sic autem gustus, gustabilis-
30 que, et non gustabitis. Hoc autem est parvum, aut pravum habens humorem, aut corruptivum gustus. Videtur autem principium esse potabile et non potabile. Gustus enim quidam ambo. Sed hoc quidem, ut parvum, ct corruptivum gustus, illud autem secundum naturam; est autem commune tactus et gustus, potabile.

b Quoniam autem humidum quidem est gustabile, necesse est sensitivum ipsius, neque humidum esse actu, neque impossibile fieri humidum. Patitur enim aliquid gustus a gustabili secundum quod gustabile est. Necessarium est ergo humectatum esse, quod possibile humcctari salvatum, non humidum autem gustalivum sensitivum.

Signum autem neque siccam existentem linguam sentire, neque multum humidam. Hic enim tactus fit primi humidi; sicut cum aliquis qui ante gustavit fortem humorem, gustet alterum, et ut laborantibus amara omnia videntur,
10 propter id, quod lingua plena huiusmodi humiditate sentit.

Species autem humorum, sicut et in coloribus, simplices quidem contrariae sunt, sicut dulce et amarum. Habitae autem sunt cum hac quidem pingue, cum illa vero salitura: media autem humorum acre, et austerum, ct ponticum ct acutum. Fere enim hac videntur esse humorum differentiae. Quare gustativum est potentia huiusmodi. Gustabile autem est factivum actu huius.

SYNOPSIS (Lect XXI.)

Determinato de visibili, audibili et olfactibili 399-500.
Hic determinat de gustabili 501-516.
Determinat de gustabili *in communi* 501-513.
Inquirit an gustabile percipiatur per medium 501-508.
Ostendit gustabile non percipi *per medium extraneum* 501-504.
Ostendit quod non percipitur per medium extraneum 502.
Ostendit quod gustabile est quoddam tangibile 503.
Ponit et solvit quamdam tacitam obicctionem 504.
Excludit quamdam obicctionem 505-507.
Exponit ipsam obicctionem 505.
Respondit ad illam 506-507.
Ostendit quid requitur ad perceptionem gustabilis 508.
Ostendit *quid percipiatur* per gustum 509-511.
Quale oporteat esse *organum sensus gustus* 512-513.
Ponit veritatem 512.
Manifestat eam *signo* 513.
Determinat de speciebus gustabilis, *i. e. saporis* 514-516.
Ponit septem species saporum 514.
Reducit omnes alias species ad praedictas septem 515.
Concludit de gustu et gustabili 516.

501. — Postquam Philosophus determinavit de visibili, et audibili, et olfactibili, *hic quarto determinat de gustabili.* Et dividitur in partes duas. *In prima determinat de gustabili in communi.* In secunda de speciebus gustabilis, idest saporis, ibi, « Species autem ». Circa primum tria facit. *Primo inquirit an gustabile percipiatur per medium.* Secundo ostendit quid percipiatur per gustum, quia gustabile et non gustabile, ibi, « Sic autem ». Tertio quale oporteat esse organum sensus gustus, ibi, 0 Quoniam autem humidum ». Haec enim tria circa alios sensus tractavit, scilicet medium, in quo sentitur: id quod sensu percipitur: et organum sensus: quae in gustu, ut videbitur, oportet esse. Circa primum tria facit. *Primo ostendit, quod gustabile non percipitur per medium extraneum.* Secundo excludit quamdam obicctionem. ibi, < Unde et si in aqua ». Tertio ostendit quid requiratur ad hoc, quod gustabile percipiatur, ibi, « Non autem facit ».

502. — Dicit ergo primo, quod gustabile est quoddam tangibile, idest quod tactu discernitur. Et haec est causa, quare non sentitur per medium quod sit corpus extraneum. Et dicitur extraneum, quod non est pars animalis. Sentiuntur enim sensibilia, de quibus prius dictum est (1), per acrem aut aquam, quae non sunt partes animalis. Sed tactus non sentit suum obiectum per medium extraneum, sed per medium coniunctum. Nam caro est medium in sensu tactus, in infra patebit (2). Et ideo, cum gustus sit quidam tactus, et gustabile sit quoddam tangibile, non percipietur gustabile per medium extraneum.

503. — Quod autem gustabile sil quoddam tangibile, ostendit per hoc quod humor, idest sapor, qui est gustabile, radicatur in humido, sicut in materia propria. Humidum autem est quoddam tangibile. Unde manifestum est, quod gustabile est quoddam tangibile.

504. — Sed si gustus est quidam tactus, videtur quod non debeat distingui contra tactum, cum species non dividatur ex opposito contra genus: et sic sequitur, quod non sunt quinque sensus, sed tantum quatuor. Sed dicitur, quod gustus et tactus possunt considerari *dupliciter.* Uno modo *quantum ad modum sentiendi:* et sic gustus est quidam tactus. Nam in tangendo, suum obiectum percipit. Alio modo *quantum ad obiectum;* et ita oportet dicere, quod sicut se habet obiectum gustus ad obiectum tactus, sic se habet sensus gustus ad sensum tactus. Manifestum est autem, quod sapor, qui est obiectum gustus, non est aliqua qualitas de qualitatibus simplicium corporum, ex quibus animal constituitur, quae sunt propria obiccta sensus tactus; sed causatur ab eis, et fundatur in aliquo eorum, sicut in materia, scilicet in humido. Unde manifestum est, quod gustus non est idem quod sensus tactus, sed quodammodo radicatur in eo. Unde et consuevit de gustu distingui, quod potest accipi gustus prout est discrctivus saporum, et potest accipi ut est tactus quidam, prout discernit qualitates tangibiles, scilicet alimenti. cuius sensus est tactus, ut supra dictum est (3). Unde Philosophus dicit in *tertio Ethicorum* (4), quod circa delectationes gustus prout accipitur primo modo non est temperantia, sed solum prout est accipitur secundo modo.

505. — Deinde cum dicit « unde etsi in » *Excludit quamdam obicctionem.* Manifc-

(1) nn. 491-500.
<2) nn. 525-528.
(3) n. 473.
(4) Can. X (XIII). 9 i*. (S. Tbom.. lect. XX).

slum est enim quod si aliquod corpus saporosum dissolubile per aquam, in aqua ponatur, utpotc mcl, vel aliquid huiusmodi, et nos essemus in aqua, α quamvis distantes ab illo cor- • pore saporoso » saporem tamen eius sentiremus in aqua : et sic videtur, quod gustus suscipiat suum obiectum per aquam, quod est medium extraneum.

506. — Et ideo ad excludendum hanc obicctionem, concludit ex dictis (5), quod cum gustabile non percipiatur per medium extraneum, sequitur, quod si essemus in aqua sentiremus utique corpus dulce appositum in aqua, distans a nobis; non tamen esset nobis sensus per medium, sed ex eo, quod sapor ille permiscetur aqueo humido, ut accidit in potu; pota cum permiscetur, aquae, vel vino, mei, vel aliquid huiusmodi: ipsa enim aqua immutatur naturali immutatione a corpore saporoso. Unde gustus non percipit saporem corporis distantis; ut est talis corporis sapor, nisi secundum quod aqua est immutata tali corpore.

507. — Cuius *signum est.* quod gustus non immutatur ab aqua sic intense, sicut natus est immutari a sapore corporis distantis, eo quod sapor ille debilitatur per admixtionem aquae. Sed color non sic videtur per medium, quod scilicet corpus coloratum admisceatur medio, aut aliquid cius defluat ad visum, ut Democritus ponebat; sed per spiritualem immutationem medii. Unde visus non percipit colorem ut aeris, vel ut aquae, sed ut corporis colorati distantis, et secundum eamdem mensuram. Si ergo velimus comparare gustum ad visum, nihil est quod sit medium in gustu, sicut illud quod est medium in visu. Sed sicut color est visibile, idest obiectum visus, sic humor, idest sapor, est gustabile, id est obiectum gustus.

50S. — Deinde cum dicit « non autem b *Ostendit quid requiratur ad gustum,* ex quo medium non requiritur: et dicit, quod nullum saporosum facit sensum sui humoris, idest saporis, sine humiditate. Nam sicut color fit actu visibilis per lumen, ita sapor fit actu gustabilis per humidum. Et propter hoc oportet, quod gustabile, vel actu habeat humiditatem aqueam, sicut vinum vel aliquod huiusmodi, aut sit potentia humcctabilc, sicut quod sumitur per modum cibi. Et ideo oportet, ut sit saliva in ore. quae est bene liquida, ct liquefactiva linguae, per quam ca quae sumuntur, humeclantur, ut eorum sapor percipi possit.

509. — Deinde cum dicit e sicut autem » *Ostendit quid percipiatur per gustum:* et dicit quod sicut est de visu et auditu, sic est dc gustu. Visus enim cognoscit visibile ct invisibile, ut supra dictum est (6). Invisibile enim est tenebra, de qua visus iudicat. Et similiter illud quod est valde splendidum, ut sol, dicitur invisibile, sed alio modo quam tenebra. Nam tenebra dicitur invisibile, propter defectum luminis; splendidum autem propter abundantiam corrumpentis sensum. Et similiter auditus est audibilis, scilicet soni, ct non audibilis, ut silentii, quod est privatio soni, et etiam non audibilis, idest soni male audibilis, qui vel propter sui excellentiam corrumpit sensum, vel propter sui parvitatem (7), non sufficienter sensum immutat. Sic etiam est in omnibus quae secundum potentiam et impotentiam dicuntur.

510. —I Nam impossibile dicitur in omnibus, aut quod non habet quod natum est habere, aut quod prave habet. Sicut non gressibile dicitur animal, et quod penitus caret pedibus, et quod est claudum, aut debile pedibus. Similiter autem et gustus, et gustabilis, et non gustabilis. Non gustabile autem dicitur dupliciter: quod aut parum habet dc sapore, aut malum saporem, aut nimis violentum ad corrumpendum sensum. Et quia gustabile est humidum aqueum, quod est potabile, et hoc est principium saporis, scilicet humidum aqueum. videtur quod potabile et non potabile, sit principium eorum quae gustu percipiuntur. Gustus enim percipit ambo; sed unum ut pravum et corruptivum sensus, scilicet non potabile; aliud autem ut conveniens secundum naturam, scilicet potabile. Sicut autem gustabile percipitur gustu, prout gustus est quidam sensus discretus a tactu, ita potabile et non potabile, percipitur a gustu prout gustus est quidam tactus. Nam potabile est commune et tactus et gustus. Tactus quidem, inquantum est humidum; gustus autem, inquantum est humidum saporabile.

511. — Manifestum est ergo, quod delectationes quae sunt in cibis et potibus inquantum sunt sensibilia ct potabilia, pertinent ad gustum, inquantum est tactus quidam, ut dicitur in *tertio Ethicorum* (8).

512. — Deinde cum dicit « quoniam « autem » *Ostendit quale debeat esse instrumentum gustus.* Et primo *ponit veritatem.* Secundo manifestat eam per signum, ibi, · Signum au- « tem ». Dicit ergo primo, quod quia illud quod est gustabile, oportet esse humidum et saporosum, necessc est organum gustus, neque esse humidum actu, neque saporosum secundum scipsum; neque esse tale, quod non possit fieri humidum: sicut instrumentum visus est, quod non habet colorem, sed est susceptivum coloris. Et hoc ideo est, quia gustus patitur aliquid a gustabili, secundum quod est gustabile, sicut quilibet sensus a sensibili. Unde, cum gustabile inquantum gustabile sit humidum. necessc est, quod organum gustus, inquantum est iam passum, sit humcctatum; ct tamen salvatur in sua natura, ut sit gustati-

(5) n. 502.
(6) nn. 359; 429-430.
(7) *At.* pravitatem.
(8) Cap. X (XIII) (S. Them.. Icet. XIX-XX).

vum, idest potens gustare, cum possibile est humectari, non tamen est humidum actu.

513. — Deinde cum dicit « signum « autem »

Ostendit quod dixerat, per signum; dicens, quod signum praedictorum est quod neque lingua existens sicca potest sentire, neque existens multum humida: quia cum existit valde humida a praecedente dominante humiditate, sic enim fit in ea tactus et sensus praecedentis humidi, et non supervenientis; sicut cum aliquis ante gustaverit aliquem fortem saporem, postea si gustet alterum, non percipiet ipsum, quia adhuc manet sensus primi humoris in lingua. Et similiter « laborantibus », idest febricitantibus, omnia videntur esse amara, propter hoc quod sentiunt per linguam plenam « humiditate huiusmodi », scilicet cholera, quae est amara.

514. — Deinde cum dicit · species au- « tem »

Determinat de speciebus saporum : et dicit quod sicut in coloribus simplices colores sunt contrarii, ut album nigro, sic in saporibus simplices sunt contrarii, ut dulce ct amamm, Species autem saporum « habitae », idest immediate consequentes simplices species, sunt pingue, quod sequitur dulce, et salsum, quod sequitur amarum. Media autem horum sunt acetosum et austerum et ponticum, et acutum quae duo in idem reducuntur. Ad has autem septem species saporum fere videntur reduci omnes aliae.

515. — Considerandum est autem circa has species, quod quamvis sapores causentur a calido ct frigido, ct humido ct sicco, et contraria sunt quae maxime distant, non tamen secundum maximam distantiam calidi et frigidi, et humidi et sicci attenditur contrarietas in spccicbus saporum; sed secundum ordinem ad gustum, prout natus est immutari a sapore, vel cum horrore, vel cum suavitate. Unde non est necessarium, quod dulce vel amarum sit maxime vel calidum vel frigidum, vel humidum vel siccum; sed maxime se habeat in tali dispositione, per quam comparatur ad sensum gustus. De generatione autem saporum in libro *de Sensu et Sensato* determinatur (9).

516. — *Ultimo autem concludit,* quod gustativum, idest sensus gustus, vel organum eius, est in potentia ad saporem et species cius; gustabile autem est, quod potest reducere ipsum de potentia in actum.

(9) Cap. IV. 38 ». (S. Thom., tact. XI).

LECTIO XXII.

Inquirit num sensus tactus sit unus, vel plures: et suivit quod plures sunt: quaerit etiam quid sit medium in sensu tactus, num caro vel aliquid aliud proportionale.

C. XI. De tangibili autem et tactu eadem ratio. Si enim tactus non est unus sensus, sed plures, necessarium est tangibilia sensibilia plura esse. Habet autem dubitationem, utrum plures sint, aut
20b unus. Et quid est sensitivum tangibile, utrum caro, et in aliis proportionale, aut non, sed hoc quidem est medium, primum autem sensitivum aliud quiddam est intus.

Omnis etenim sensus unius contrarictalis esse videtur, ut visus albi et nigri, auditus gravis et acuti, gustus amari et dulcis. In tangibili autem multae insunt contrarictatcs, calidum frigidum, humidum siccum, durum molle, et aliorum quaccumque sunt huiusmodi.

Habet autem solutionem quamdam ad hanc dubitationem, et quod in aliis sensibus sunt contrarictatcs plures, ut in
30 voce non solum acumen et gravitas, sed et magnitudo et parvitas, et lenitas et asperitas vocis, et similia alia. Sunt et circa colorem differentiae huiusmodi alterae.

Sed quod sit unum subicctum, sicut auditui sonus, sic tactui, non est manifestum.

Utrum autem est sensitivum intus, aut non, sed mox caro, nullum videtur
423</ esse signum fieri sensum simul cum tactu. Etenim nunc si aliquid circa carnem extenderit, ut pellem, faciens similiter sensum mox tactum insinuat; et tamen constat, quod non est in hoc sensitivum. Si autem et connaturale fuerit, citius utique pertinget sensus.

Propter quod talis pars corporis videtur sic sc habere, sicut si circularitcr nobis adnatus esset aer. Videremur enim uno quodam sentire, et sonum, et odo-
10 rem, et colorem; et unus quidem sensus, esse auditus, et visus et olfactus. Nunc autem quoniam determinatum est per quod fiunt motus, manifesta sunt praedicta sensitiva altera esse. In tactu autem hoc quidem nunc immunifestum est. Ex aere quidem enim aut aqua impossibile est constare animatum corpus. Oportet enim firmum esse. Relinquitur autem mixtum cx terra, et ex his esse, ut vult caro, et proportionale. Quare necessarium est, et corpus esse, quod medium est tactui, adnatum, per quod fiant sensus, cum sunt plures.

Demonstrat autem quod plures sint, is qui in lingua est tactus. Omnia enim tangibilia sentit, secundum camdem partem, et humorem. Siquidem igitur et
20 alia caro sentiret humorem, videretur unus et idem esse sensus gustus et tactus. Nunc autem sunt duo, propter id quod non convertitur.

SYNOPSIS (Lect. XXII, XXIII.)

Determinato de aliis sensibilibus secundum alios sensus 339-516.
Hic determinat de sensibili secundum tactum 517-550.
Determinat *quasdam dubitationes* circa sensum tactus 517-544.
Movet quaestiones 517-518.
Declarat suam intentionem 517.
Exponit duas quaestiones solvendas 518.
Determinat quaestiones 519-544.
Determinat *primam quaestionem* 519-524.
Ostendit quod non est unus sensus tactus, *sed plures* 519.
Solvit positam rationem 520.
Improbat solutionem positam 521-524.
Resumit rationem solvendam 521.
Notat aliqua circa proportionabilitatem potentiae et obiccti 522.
Notat aliqua circa contrarictatcs in genere 523.
Applicat et concludit veritatem 524.
Determinat *secundam quaestionem,* de medio connatural! tactus 525-544.
Docet veritatem 525-526.
Ponit *rationem* dubitationis 525.
Solvit illam respondendo 526.
Concludit quoddam pertinens ad manifestationem primae quaestionis 527-5-9.
Ponit conclusum 527.
Dat duas rationes ad hoc 528-529.

Mt Angel Abbey Library
St. Benedict, Oregon 97373

Inquirit an requiratur medium extraneum 530-544.
Ostendit *tactum non fieri sine medio extraneo* 530-540.
Ponit *rationem* quaestionis 530.
Declarat veritatem medio aquae et acris 531-532.
Ex veritate posita *movet dubitationem quamdam* 533-539.
Ponit illam 533.
Ponit responsionem Averrois 534.
Demonstrat hanc responsionem *esse erroneam* 535-539.
Ponit *unum* errorem Averrois 535-538.
Dicit in quo erravit *et illum confutat* 535-536.
Ponit *rationem* erroris eius, *illamque reiicit* 537-538.
Ponit *alium errorem* Averrois *et illum reiicit* 539.
Respondet ad dubium positum 540.
Ostendit *differentiam tactus et gustus ab aliis sensibus* 541-544.
Excludit quamdam differentiam aestimatam 541-542.
Ponit veram differentiam 543-544.
Ostendit veritatem circa sensum tactus 545-550.
Determinat *quantum ad medium* tactus 545.
Determinat quantum *ad qualitatem organi* 546-548.
Ponit *quale* sit *organum* tactus 546-547.
Ponit *differentiam* inter organum tactus et aliorum 548.
Determinat de obiecto tactus 549.
Concludit *epilogando* 550.

517. — Postquam determinavit Pliilosophus dc sensibilibus secundum alios sensus, *hic determinat ultimo de sensibili secundum tactum:* quia tactus inter alios sensus videtur esse minus spiritualis, licet sit omnium aliorum sensuum fundamentum. Dividitur autem haec pars in duas partes. *In prima determinat quasdam dubitationes circa sensum tactus.* In secunda ostendit veritatem circa hunc sensum, ibi. « Omnino autem videtur ». Circa primum duo facit. *Primo movet quaestiones.* Secundo determinat eas, ibi, < Omnis etenim « sensus ». Dicit ergo primo, quod quantum ad ea de quibus inquirendum est, eadem ratio est, sive loquamur dc tangibili, sive de tactu. Quod enim dicitur dc uno, oportet dici dc altero: quia si tactus non est unus sensus, sed plures, necesse est quod tangibilia non sint unum genus sensibilium, sed plura. Ideo autem hoc dicit, quia intentio sua est primo determinare dc sensibilibus, postmodum determinabit dc sensu. Quia vero in his quae circa tangibile et tactum dicenda sunt, circa sensum tactus quaestiones movebit propter hoc quod commodius possunt pertractari quaestiones istac circa tactum, quam si moveantur circa tangibile, idcirco hanc excusationem praemittit, ostendens, quod non refert utrum de tactu, vel tangibili loquamur.

518. — Movet ergo *duas quaestiones* circa tactum et tangibile. Quarum *prima talis est.* Utrum sint plures sensus tactus, an unus tantum. *Secunda dubitatio* est quid est sensitivum, idest organum (1) sentiendi in tactu: utrum scilicet caro sit organum sensus tactus in animalibus habentibus carnem, quae sunt animalia habentia sanguinem, ct in aliis quae carent sanguine aliquid proportionabiliter respondens carni. Aut non est ita, sed caro quidem ct illud quod proportionabiliter ei respondet. est medium in sensu tactus, sed primum organum sensus tactus est aliquid intrinsecum circa cor, ut dicitur in libro *ie Sensu et Sensato* (2).

519. — Deinde cum dicit « omnis etenim » *Determinat praemissas dubitationes.* Et primo *primam.* Secundo secundam, ibi, < Utrum autem ». Circa primum tria facit. *Primo ostendit, quod non est unus sensus tactus, sed plures.* Secundo solvit positam rationem, ibi, « Habet autem solutionem ». Tertio improbat solutionem, ibi, < Sed quod sit ». Ratio autem, quam primo ponit, talis est. Omnis enim unus sensus videtur esse unius contrarictatis, sicut visus albi et nigri, auditus gravis et acuti, gustus amari et dulcis. Sed in tangibili, quod est obiectum tactus, sunt multae contrarietates; scilicet calidum et frigidum, humidum ct siccum, durum et molle, ct quaedam alia huiusmodi, et grave ct leve, ct acutum et hebes, et similia: ergo tactus non est unus sensus, sed plures.

520. — Deinde cum dicit « habet autem » *Ponit quamdam apparentem solutionem ad praedictam dubitationem:* et dicit, quod aliquis potest habere solutionem ad praedictam dubitationem per hoc, quod in aliis sensibus videntur esse plures contrarictatcs, sicut in auditu. Nam circa vocem audibilem non solum potest attendi contrarictas acuti et gravis, sed etiam magnitudo et parvius vocis, et lenitas ct asperitas eius, ct aliqua alia similia. Et similiter circa colorem possunt inveniri aliquae aliae differentiae praeter contrarietatem albi ct nigri; sicut quod aliquis color est intensus, et alius remissus; aliquis pulcher, ct aliquis turpis: ct tamen per hoc non tollitur, quin auditus sit unus sensus, et similiter risus. Unde multiplex contrarietas tangibilium non videtur impedire, quominus tactus sit unus sensus.

(1) *XI.* ortani.

(2) Cap. II CS. Thom., leci. V).

521. — Deinde cum dicit « sed quod » *Exdudit positam solutionem :* et dicit quod omnium contrarietatum, quae sunt circa audibilia, est unum subiectum, scilicet sonus, ct similiter color circa visibilia. Sed non potest inveniri aliquid unum, quod sit commune subiectum omnium contrarietatum quae sunt circa tangibilia: et propter hoc non videtur esse unum genus tangibilium, unde neque unus sensus tactus.

522. — Ad evidentiam autem eorum quae hic dicuntur, considerare oportet, quod distinctio potentiarum et obiectorum proportionabilis est. Unde, cum unus sensus sit una potentia, oportet quod ct (3) sensibile correspondons sit unum genus. Ostensum est autem in *decimo Metaphysicae* (4), quod in uno genere est una prima contrarietas. Unde oportet, quod circa obiectum unius sensus, attendatur tantum una prima contrarietas. Et ideo hic dicit Philosophus, quod unus sensus est unius contrarictatis.

523. — Possunt tamen in uno genere esse plures contrarietatcs post primam, vel per modum subdivisionis, sicut in genere corporum prima contrarietas est animati ct inanimati. Et quia animatum corpus dividitur per sensibile et insensibile, ct ulterius sensibile per rationale et irrationale, multiplicantur contrarictates in genere corporis. Vel sunt plures contrarictates unius generis per accidens; sicut in genere corporis est contrarietas albi ct nigri, et secundum omnia, quae corpori accidere possunt. Et per hunc modum intclligendum est, quod circa sonum et vocem, praeter primam contrarietatcm gravis ct acuti, quae est per sc, sunt aliae contrarictates quasi per accidens.

524. — In genere autem tangibilium sunt plures primae contrarietates per sc, quae tamen omnes quodammodo reducuntur ad unum subiectum, ct quodammodo non: potest enim *uno modo* accipi subiectum contrarietatis ipsum genus, quod comparatur ad differentias contrarias, sicut potentia ad actum. *Alio modo* potest accipi subiectum contrarietatum substantia quae est subiectum generis, cuius sunt contrarietates: sicut si dicamus, quod corpus coloratum est subiectum albi et nigri. Si igitur loquamur dc subieclo quod est genus; manifestum est. quod non est idem subiectum omnium qualitatum tangibilium. Si autem loquamur dc subieclo quae est substantia, unum subiectum est omnium eorum, scilicet corpus, pertinens ad consistendam animalis. Unde infra dicit Philosophus (5), quod tangibiles qualitates sunt corporis secundum quod est corpus, quibus scilicet elementa corporis distinguuntur abinviccm. Horum enim est sensus tactus discretivus, quae ad consistendam corporis animalis pertinent. Unde formalitcr loquendo, et secundum rationem, sensus tactus non est unus sensus, sed plures; subiccto autem est unus.

525. — Deinde cum dicit · utrum autem » *Pertractat secundam quaestionem.* Et circa hoc duo facit. *Primo docet veritatem.* Secundo concludit quoddam quod pertinet ad manifestationem primae quaestionis, ibi, « Propter « quod talis pars ». Circa primum *sciendum est,* quod posset alicui videri, quod caro esset organum sentiendi secundum tactum hac ratione, quia statim ad tactum camis scnrimus tangibilia.

526. — Dicit ergo, ad excludendum hanc rationem, quod ad iudicandum utrum organum tactus sit intus, vel non, sed statim caro sit organum tactus, non videtur esse sufficiens signum hoc, quod simul cum caro tangitur fit sensus tangibilis, idest sentitur; quia et nunc si aliquis supra carnem extenderet aliquam pelliculam aut telam subtilem, statim ad tactum ipsius quod super extenderetur carni, sentiretur tangibile. Sed tamen constat, quod organum sensus tactus non esset in illa pelle super extensa. Et iterum manifestum est, quod si illa pellis superextensa fieret connaturalis homini, citius per eam sentiretur. Unde, licet ad tactum carnis, quae est homini connaturalis, statim tangibile sentiatur, non tamen sequitur quod caro sit organum tactus, sed est quoddam medium connaturalc.

527. — Deinde cum dicit « propter quod » *Concludit quoddam, quod valet ad manifestalionem primae quaestionis:* ct dicit quod quia caro est sicut medium connaturalc in sensu tactus, videtur quod hacc pars corporis sic sc habeat ad sensum tactus, sicut si aer, qui est circa nos, esset connaturalis nobis. Videretur enim tunc quod aer ille esset organum in visu, auditu et olfactu, quamvis sit medium; ct ita videremur uno organo sentire sonum et odorem et colorem, et per consequens videretur esse unus sensus auditus, visus et olfactus. Sed nunc quia medium, per quod fiunt motus dictorum sensibilium, est < determinatum », idest distinctum a nobis: manifestum est, quod non est organum. Et item manifestum est, quod diversa sunt organa trium sensuum dictorum, et per consequens. quod sunt diversi sensus. Sed in tactu hoc non est manifestum, quia medium est connaturale nobis.

528. — Et huius diversitatis *rationem assignat.* Aer enim ct aqua, quae sunt media aliorum sensuum, non possunt esse connaturalia nobis, quia impossibile est. quod cx aere puro et ex aqua pura consistat animatum corpus. Cum enim sint corpora humida et fluxibilia, non sunt firma neque bene terminabilia in scipsis, sed solum termino alieno. Corpus autem animatum oportet esse firmum et in se terminatum: unde oportet quod sit

es) *Al.* ci.

<4> Lib. IX, Cap. IV-1-11 (apud S. Tbom., X Lib., il. V-VI, 2023-58).

(5) nn. 529; 546.

mixIuni cx terra ct aere ct aqua, sicut vult sc habere, idest sicut exigit caro in animalibus habentibus carnem, et illud quod proportionale est, in animalibus non habentibus carnem. Et sic illud corpus, quod est medium in tactu, scilicet caro, potest esse adnalum (6), id est naturaliter unitum tactui, ita quod per ipsum sicut per medium connaturale, fiant plures sensus tactus.

529. — Deinde cum dicit « demonstrat « autem »

Ponit quoddam aliud ad idem manifestandum: ct dicit, quod hoc idem demonstratur per hoc, quod in lingua fiunt plures tactus. Sentimus enim per linguam omnia tangibilia, qua sentimus per alias partes corporis, ct ulterius per ipsam sentimus « humorem » idest saporem, quem non sentimus per aliquam aliam partem corporis. Si autem alia caro sentiret saporem, non discerneremus inter gustum et tactum: sicut nunc non discernimus inter tactum qui est discrctivus calidi et frigidi, et tactum qui est discretivus humidi et sicci. Sed nunc apparet, quod gustus et tactus sunt duo sensus, quia non convertuntur adinvicem; non enim per quatneumque partem fit sensus tactus, fit et gustus. Ratio autem quare non per quamcumque partem fit gustus, per eam fit tactus, est quia sapores non sunt qualitates elementoium. ex quibus corpus animalis constat: unde nec pertinent ad consistendam animalis, sicut qualitates tangibiles.

(6) *At.* adunatum.

LECTIO XXIII.

Quaerit nurn tactus et gustus sentiant per medium extraneum; et ostendit quod sic, differenter tamen ab aliis sensibus: carnem etiam non organum tactus, sed medium potius esse probat: quod demum in debita compositione tangibilium qualitatum tactus ipse consistat, et quorum tangibilium sit perceptivus, declarat.

Scq. C.XI. Dubitabit autem aliquis, si omne corpus profunditatem habet. Haec autem est tertia magnitudo; quorum autem corporum medium est aliquod corpus, non contingit ipsa adinvicem sc tangere. Humidum autem non est sine corpore, neque humectatum. sed ncccsse est aquam esse, aut habere aquam. Quae vero tanguntur adinvicem in aqua, nisi sicca extrema sint, necesse est aquam habere mediam qua repleta sint ultima. Si autem hoc verum, impossibile est aliquod corpus tangere aliud in aqua. 30« Eodem autem modo est ct in acre. Similiter enim se habet acr ad ea quae sunt in ipso, et aqua ad ea quae sunt in aqua. Latet autem magis nos. sicut *b* ct ca quae sunt in aqua, animalia, si humcctatum tangit humectatum.

Utrum igitur omnium similiter sit sensus, an aliorum aliter, sicut nunc videtur, gustus quidem ct tactus in tangendo, alii autem a longe. Hoc autem non est: sed durum ct molle per altera sentimus, sicut ct sonabile, et visibile, et. odorabile. Sed alia quidem a longe, alia vero a prope: propter quod latet: quod omnia quidem sentimus per medium. sed in his latet. Et quidem, sicut diximus prius, et si per pellem sentire- 10 mus omnia tangibilia, ignorantes quod prohibet, similiter utique haberemus, sicut ct nunc ct in aqua, et in aere: Putamus enim nos nunc ipsa tangere, et nihil esse medium.

Sed differt tangibile a visibilibus ct sonativis: quoniam illa quidem sentimus cx eo, quod medium movet aliquid nos. tangibilia vero non a medio, sed simul cum medio, sicut per clypeum percussus. Non enim clypeus percussus prius percussit, sed simul accidit utraque perculi.

Omnino autem videtur caro, ct lingua. sicut aqua et aer ad visum et auditum ct olfactum se habent, sic sc ha- 20 bere ad sensitivum, sicut illorum unumquodque. Ipso autem sensitivo tactu, neque ibi neque hic fiet utique sensus: ut si quis ponat corpus album in oculo ultimum. Quare ct manifestum quod intus sit, tangibilis sensitivum: sic enim utique accidit, quod ct in aliis. Apposita enim super sensorium non sentiunt, super autem carnem posita sentiunt; quare medium tactus est caro.

Tangibiles quidem igitur sunt differentiae corporis, secundum quod corpus. Dico autem differentias, quibus elementa determinantur, calidum, frigidum, humidum, et siccum dc quibus dictum est in his quae dc clementis. Sensorium 30 autem ipsarum, quod tactivum, ct in quo sensus vocatus tactus, est primo, quod potentia huiusmodi pars est. Sentire enim pati quoddam est. Quare fa- 424« ciens quale ipsum actu, tale illud facit, cum sit potentia. Unde similiter calidum et frigidum, aut durum et molle non sentimus, sed excellentias, tamquam sensu vehit medietate quadam existente eius, quae in sensibilibus, contrarictatis. Et propter hoc discernit sensibilia. Medium enim discrctivum est. Fit enim ad utrumque ipsorum, alterum ultimorum. Et oportet, sicut debens sentire album et nigrum neutrum ipsorum habere actu, potentia vero utrumque. sic autem ct 10 in aliis, et in actu, neque calidum neque frigidum.

Amplius autem sicut visibilis ct invisibilis erat quodammodo visus, similiter autem ct reliqui oppositorum, sic et tactus, et tangibilis et intangibilis. Intangible autem, parvam omnino habens differentiam tangibilium, ut passus est aer. Ei tangibilium excellentiae sicut corruptiva. Secundum quidem igitur unumquemque sensum, dictum est figuraliter.

530. — Ostenso quod in sensu tactus requiritur medium connaturale, *hic inquirit Philosophum utrum requiratur in eo medium extraneum.* Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit quod tactus non fit sine medio extraneo.* Secundo ostendit in quo differant tactus et gustus ab aliis sensibus, qui per medium extraneum sentiunt, ibi, « Utrum igitur ». Dicit ergo *primo,* quod circa tactum potest aliquis dubitare, utrum scilicet habeat medium extraneum, cum ostensum sit (1) quod habeat medium connaturale. Et ista dubitatio procedit si omne corpus habet profundum, quod est tertia dimensio. Manifestum est enim omne corpus tres dimensiones habere, scilicet longitudinem, latitudinem et profunditatem. Ex quo sequitur, quod inter quaecumque corpora est aliquod corpus medium, ipsa non tangunt scinvicem immediate. Distant enim abinviccm, ex quo aliqua dimensio est inter ea.

531. — Manifestum est etiam quod ubicumque est medium humidum vel humectatum, oportet esse aliquod corpus. Humiditas enim cum sit qualitas quaedam, non est nisi in subiecto corpore. Aut igitur inest alteri corpori secundum seipsum, et tunc est humidum sicut aqua; aut habet hum ditatem secundum aliquod corpus sibi adveniens, ct sic dicitur humcctatum, ex hoc quod habet aquam in superficie tantum, vel in superficie et profundo. Et hoc est quod dicit, quod neeesse est omne corpus humidum vel humee atum, esse aquam, aut habere aquam. Manifestum est autem, quod corpora, quae tanguntur in aqua adinviccm, neeesse est, quod habeant inter se aquam medium, qua repleta sunt ultima eorum: nisi forte dicatur, quod sint sicca in aqua existeniia, quod est impossibile. Neeesse est enim, quod ca quae in aqua sunt, sint humcctata. ita quod habeant aquam in superficie; ct sic relinquitur, quod inter duo tangentia sc in aqua, sit aqua medium. Et si hoc verum est, sequitur, quod impossibile sit, quod aliquod corpus tangat aliud in aqua immediate. Et similiter eodem modo se hab.-t de acre, qui est humidus naturaliter, sicut et aqua.

532. — Similiter enim se habet aer ad humectanda ea quae sunt in aere, sicut habet aqua ad humectanda ca quae sunt in aqua. Sed magis latet nos de acre, quod sit medium, quam dc aqua, propter hoc, quod continue sumus in acre, et sic impcrceptibiliter inhaeret nobis. Et similiter animalia, quae sunt in aqua, latet, si duo corpora humee ata per aquam, tangant; quia enim continue sunt in aqua, non percipiunt aquam, quae est inter ipsa, et corpora tangentia. Est autem et alia ratio, quare magis latet nos de aere, quam de aqua, quia acr est subtilior, et minus sensu perceptibilis. Relinquitur ergo, quod semper quando tangimus aliquid, est medium inter nos ct res contactas, aer vel aqua.

533. — Sed *dubitatio* hic accidit. Oportet enim illud quod est medium in aliquo sensu, esse denudatum a qualitatibus sensibilibus secundum illum sensum; sicut diaphanum nullum habet colorem. Manifestum est au em quod acr ct aqua habent tangibiles qualitates; non igitur mediantibus cis potest fieri sensus tactus.

534. — Respondet autem ad hoc Ave*·rois, quod nos non patimur a puro aere vd aqua. Nihil enim patitur nisi a suo contrario secundum principium pasrionis. Aer autem ct aqua non contrariantur nobis, sed sunt nob's similia: comparantur enim ad nos, sicut locus ad locatum: unde tactus noster non patitur a qualitatibus aeris vel aquae, sed ab extraneis qualitatibus. Quod enim sentitur de qualitatibus tangibilibus in acre et in aqua, est de admixtione extraneoum corporum, ut ipse dicit: quia sicut ignis nunquam amittit calorem suum, ita nec aqua amittit suam qualitatem. Sed quod aliquando sentimus calidum, hoc est ex permixtione extranei.

535. — In hac autem responsione est *multiplex error. Primo* quidem in hoc, quod dicit, quod corpora nostra non patiuntur ab aere vel aqua, quae sunt similia nobis, sicut locus locato. Manifestum est enim, qvod corpora nostra sortiuntur locum naturalem, sicut et motum naturalem, ex natura clementi praedominanlis. Non ergo ali er comparantur ad locum et ad corpora continentia corpora nostra, quam ipsa elementa locata ad elementa locantia. Elementa autem in suis extremitatibus se alterant, ut patet per Philosophum in *primo Meteororum* (2): corpus ergo nostrum ab elementis natum est alterari.

536. — *Item* omne quod est in potentia, natum est pati ab eo quod est in actu. Corpora autem nostra, cum sint in quadam medietate constituta inter extremitates tangibilium qualitatum, quae sunt in elementis, habent sc ad qualitates elementarcs ut potentia ad actum. Medium enim est in potentia ad extrema, ut infra dicetur (3). Manifestum est igitur, quod corpora nostra nata sunt immutari a qualitatibus elementorum, ct sentire eas.

537. — Provenit ergo hic error ex eo. quod nescivit distinguere inter elementa secundum quod sunt sibi invicem contraria, et secundum quod sunt se continentia et sibi similia ut locus locato.

538. — Dicendum est igitur, quod elementa possunt dupliciter considerari. *Uno modo* secundum qualitates activas et passivas: et sic contrariantur adinvicem, et se invicem immutant in suis extremis. *Alio modo* secundum formas substantiales, quas consequuntur ex impressione corporis caelestis. Unde, quanto corpus elementale est propinquius corpori caelesti, tanto plus habet dc forma. Et quia ad

(1) n. 527.

‹2» Cip. II (S. Thom.. Icet. III).
O) nn. 547-548.

formam pertinet continere, et quod se habeat in ratione totius; inde est quod corpus superius continet inferius, et comparatur ad ipsum sicut totum ad partem divisam, quae est comparatio loci ad locatum. Unde et vis locantis et continentis derivatur ad elementa ex primo continenti, scilicet corpore caelesti. Et propter hoc, locus et motus localis non attribuuntur clementis secundum qualitates activas et passivas, sed consequuntur formas substantiales elementorum.

539. — *Alius* est error in hoc quod dicit, quod aqua et aer non alterantur nisi per admixtionem extranei. Manifestum est enim quod aer et aqua secundum partem sunt corruptibilia. Corruptio autem et generatio in clementis potest fieri sine mixtione, et sequitur alterationem, ut patet in libro *de Generatione* (4). Unde manifestum est. quod adhuc durante specie aquae, potest immutari aqua a sua naturali qualitate, absque admixtione extranei. Ignis autem, cum sit formalior, est magis activus inter elementa, quae omnia comparantur ad ipsum sicut materialia, ut dicitur *quarto Meteororum* (5). Unde non est simile de ipso et de aliis.

540. — Dicendum est igitur, quod quia aer et aqua sunt facile mutabilia ab extraneis qualitatibus, et praecipue quando sunt modicae quantitatis, sicut accidit in aqua vel acre, quae sunt inter alia duo corpora se tangentia: propter hoc non impeditur sensus tactus, quin per medium acrem et aquam fieri possit. Et minus etiam impedit aer quam aqua; quia aer habet qualitates tangibiles parum sensibiles. Unde, si intendantur qualitates tangibiles acris vel aquae, magis impeditur tactus, utpotc cum acr vel aqua intensam frigiditatem vel caliditatem habuerint.

541. — Deinde cum dicit « utrum igitur »

Ostendit differentiam inter tactum et gustum et alios sensus. Et primo *excludit quamdam differentiam aestimatam.* Secundo ponit differentiam veram, ibi, « Sed differt ». Dicit ergo primo, quod cx quo tactus habet medium extraneum, considerandum est. utrum omnium sensibilium fiat similiter sensus, aut diversorum diversimode: sicut in promptu videtur haec esse differentia, quod gustus et tactus sentiant cx eo quod immediate tangant, alii autem sensus sentiant a longe sua sensibilia non tangendo ipsa.

542. — Sed hoc verum non est. quod sic differant; sed durum et molle et alias qualitates tangibiles sentimus « per altera », idest per media extranea, sicut et obiecta aliorum sensuum, sicut sonabile, visibile et odorabile. Sed ista sensibilia sunt a longe quandoque a sensu, gustabilia autem et tangibilia sunt dc prope, intantum quod medium est quasi imperceptibile propter parvitatem, et ideo medium latet. Omnia enim sensibilia sentimus per medium extraneum: sed in gustabiiibus et tangibilibus latet: quia sicut prius diximus (6), si per aliquam pellem nobis circumpositam, omnia tangibilia sentiremus, ignorato, quod aliquid esset prohibens, similiter nos haberemus ad sentiendum per medium, sicut et nunc nos habemus sentientes in aqua et acre. Putamus enim nunc quod tangamus sensibilia ipsa, et nihil sit medium.

543. — Deinde cum dicit « sed differt »

Exclusa falsa differentia ponit veram; et dicit, quod tangibilia differunt a visibilibus et sonativis, ex eo quod illa sensibilia sentimus per hoc quod movent medium, et iterum medium movet nos; sed tangibilia sentimus per medium extraneum, non quasi moti a medio extraneo, sed simul cum medio movemur a sensibili. Sicut patet de eo, qui percutitur per clypcum. Non enim accidit sic, quod clypeus percussus percutiat: sed quia simul accidit utrumque pcrcuti.

544. — Hoc autem quod dicitur « simul » non est intelligendum secundum ordinem temporis tantum; quia etiam in visu simul movetur medium ab obiecto, et sensus a medio; fit enim visio sine successione. Perceptio autem soni et odoris, cum successione aliqua, ut in libro *de Sensu et Sensato* dicitur (7): sed hoc referendum est ad ordinem causae. In aliis enim sensibus, immutatio medii est causa quod immutetur sensus, non autem in tactu. Nam in aliis sensibus medium est ex necessitate, in tactu autem quasi per accidens, inquantum accidit corpora se tangentia esse humeetata.

545. — Deinde cum dicit « omnino autem »

Determinat de sensu tactus secundum veritatem. Et primo *quantum ad medium.* Secundo quantum ad qualitatem organi, ibi, « Tangibiles quidem ». Tertio quantum ad obiectum quod percipitur sensu, ibi, « Amplius autem ». Dicit ergo primo, quod itu videtur se habere caro et lingua ad organum sensus tactus, sicut se habent aer et aqua ad organum visus, auditus et olfactus. In nullo enim istorum sensuum potest fieri sensus, si tangatur organum: ut si quis ponat aliquod corpus album in superficie oculi, non videtur. Unde manifestum est, quod organum sensitivum fn sensu tactus, sit intus. Sic enim accidit in hoc sensu, sicut et in aliis. Non enim sentiunt animalia sensibilia apposita super organum sensus. Sentiunt autem sensibilia posita super carnem: quare manifestum est. quod caro non est organum sensus, sed medium.

(4) Ub. I. cap. 1. 6 ». (S. Tb.. Iect. U); Cap. tV. I M. (S. Thom.. Icci. X); Ub. II. cap. VU-V1II (S. Tb.. Iect. VIII).

(5) Cap. I. 9 (S. Tbom.. Iect. IT); Cap. II. J (S. Th., kct. III); Cap. XI. 8 (S. Th.. Iect. XV).

(6) n. 52«.

(?) Cap. I (S. Them.. Iect. 11); Cap. V (S. Thom.. Icci. XIV).

546. — Deinde cum dicit « tangibiles « quidem »

Ostendit quale sit organum tactus: et dicit, quod tangibiles qualitates sunt differentiae corporis, secundum quod est corpus; idest differentiae, quibus elementa distinguuntur abinviccm, scilicet calidi, frigidi, humidi et sicci, dc quibus dictum est in his quae sunt de elementis, idest in libro *de Generatione et Corruptione* (8).

547. — Manifestum est autem, quod organum tactus, ct in quo primo fundatur sensus qui dicitur tactus, est quaedam pars, quae est in potentia ad huiusmodi qualitates. Organum enim sensus patitur a sensibili, quia sentire est pati quoddam: unde sensibile, quod est agens, facit ipsum esse talc in actu, quale est sensibile, cum sit in potentia ad hoc. Et propter hoc, organum tactus, non sentit illam qualitatem secundum quam est in actu. Non enim sentimus id quod est calidum aut frigidum, durum aut molle, secundum illum modum quo haec insunt organo tactus; sed sentimus excellentias tangibilium, quasi organo tactu constituto in aliqua mediate inter contrarias tangibiles qualitates. Et propter hoc organum tactus discernit extrema tangibilium: medium enim est discrctivum extremorum: potest enim pati ab utroque extremorum, eo quod dum comparatur ad unum habet in sc rationem alterius; sicut tepidum in comparatione ad calidum, est frigidum; in comparatione ad frigidum, est calidum: unde medium patitur ab utroque extremorum, cum sit quodammodo utrique contrarium. Et oportet quod, sicut organum, quod debet sentire album et nigrum, neutrum ipsorum habet actu, sed utrumque in potentia, et eodem modo in aliis sensibus: sic etiam se habeat in sensu tactus; scilicet organum, neque sit calidum, neque frigidum actu, sed potentia utrumque.

548. — Aliter tamen accidit hoc circa tactum, et circa alios sensus. Nam in visu organum visus est in potentia ad album et nigrum, denudatum a toto genere albi et nigri: est enim penitus carens colore. Sed organum et medium tactus non potest denudari a toto genere calidi et frigidi, humidi et sicci: componitur enim ex clementis, quorum hae sunt propriae qualitates. Sed sic fit in potentia organum tactus ad sua obiecta, inquantum est medium inter contraria. Medium enim est in potentia ad extrema. Et propter hoc, quanto animal habet complexionem magis reductam ad medium, tanto habet meliorem tactum. Unde homo inter omnia animalia est melioris tactus, ut supra dictum est (9).

549. — Deinde cum dicit « amplius au- < tem »

Determinat de eo quod percipitur per tactum: ct dicit quod sicut est visus quodammodo visibilis ct invisibilis, ct sicut alii sensus sunt oppositorum (10) auditus soni et silentii, sic tactus est tangibilis et intangibilis. Intangibilc autem dicitur dupliciter: aut illud, quod habet excellentiam, ita quod corrumpit sensum, sicut ignis: aut illud quod habet parum de qualitate tangibili, sicut aer. Utrumque enim dicitur intangibile, quasi male perceptibile, sensu tactu.

550. — Ultimo autem quasi *epilogando* concludit, quod « figuraliter *, idest in quadam summa dictum est dc sensibilibus, secundum unumquemque sensum. De eis enim specialiter in libro *de Sensu et Sensato* determinatur (11).

(8) Lib. II. cap. II-III (S. Thom.. lect. H-IÎ1).

(9) **nn.** 482-483.

(10) *Supple* ut *vel quod ilntlle.*

(11) Cap. 1 ss. (S. Thorn.. Iret. II w.).

LECTIO XXIV.

Nonnulla tradit, quae communia esse videntur omnibus sensibus: videlicet, sensum esse receptivum specierum sine materia: propter quid item sensibilium excellentiae sensus ipsos corrumpant, et cur plantae minime sentiant exponit: quaerit demum, num quippiam a sensibili pati contingat, quod sensu prorsus careat.

C. XII. Oportet autem universaliter de omni sensu accipere, quod sensus est susceptivus specicrum sine materia, ut cera, anuli sine ferro ct auro, recipit signum. Accipit autem aureum aut aeneum signum. sed non inquantum aurum aut aes. Similiter autem et sensus uniuscuiusque. ab habente colorem aut humorem aut sonum patitur, sed non inquantum unumquodque illorum dicitur, sed inquantum talc est. et secundum rationem.

Sensitivum autem primum est in quo huiusmodi potentia. Et quidem igitur idem, sed esse alterum est. Magnitudo quidem enim quaedam erit, quod sensum patitur. Non tamen sensitivo esse, neque sensus magnitudo est. sed ratio quaedam ct potentia illius.

Manifestum autem cx his. et propter quid sensibilium excellentiae cornimpunt sensitiva. Si namque sit fortior sensitivo motus, solvitur ratio: hoc autem erat sensus. Sicut et symphonia, ct tonus, percussis fortiter chordis. Et propter quid plantae non sentiunt, habentes quamdam nartem animalem, ct patientes a tangibilibus. Et namque frigescunt. et calescunt. Causa enim est non habere medietatem, neque huiusmodi principium possibile recipere species sensibilium, sed pati cum materia.

Dubitabit autem aliquis, si patiatur aliquid ab odore quod impossibile est olfactum habere: aut a colore non possibile videre. Similiter autem et in aliis.

Si autem olfactibile est odor, si aliquid facit olfactum, odor facit. Quare quae nequeunt olfactum hahere, non possunt pati ab odore. Eadem autem est ratio ct in aliis, neque possibilium, nisi inquantum unumquodque sensitivum est.

Simul autem manifestum est et sic. Neque enim lumen ct tenebra, neque sonus, neque odor quicquam facit in corpora: sed ca in quibus sunt, ut aer qui est cum tonitruo, scindit lignum.

Sed tangibilia et humores faciunt. Si enim non, a quo utique paterentur inanimata, et alterarentur?

Ergo ne ct illa faciunt? Aut non omne corpus passivum ab odore ct sono. ct patientia indeterminata, et quae non manent, ut aer. Foetet sicut patiens aliquid.

Quid igitur est odorare, praeter pati aliquid? At odorare sentire est. Aer autem est patiens hoc mox sensibilis fit.

SYNOPSIS (Lect. XXIV.)

Determinato dc sensibili secundum unumquemque sensum 399-550.
Hic determinat de sensu 551-563.
Obtendit *quid sit sensus* 551-555.
Ostendit quid sit 551-554.
Introducit sc quamdam difficultatem exponendo 551.
Respondit *distinguendo* 552-553.
Confirmat hoc exemplo quodam 554.
Ostendit *quid sit organum sensuum* 555.
Concludit *solutionem duarum quaestionum* cx data definitione 556-557.
Prima: sensus corrumpuntur per excellentiam sensibilis 556.
Secunda: plantae non sentiunt, et tamen patiuntur 557.
Movet *quamdam dubitationem* circa passiones a sensibilibus 558-563.
Ponit dubitationem: *an aliquid carens sensu possit pati a sensibilibus* 558.
Inducit *duas rationes* in contrarium 559-560.
Ponit *primam* rationem 559.
Ponit *secundam* rationem 560.
Ostendit *aliter esse* de qualitatibus tangibilibus 561.
Ostendit alia sensibilia agere in quasdam res inanimatas 562.
Solvit rationem supra positam 563.

551. — Postquam Philosophus in parte praecedenti determinavit de sensibus secundum unumquemque sensum, *hic determinat de sensu.* Et circa hoc tria facit. *Primo ostendit quid sit sensus.* Secundo concludit solutionem quarumdam quaestionum ex definitione sensus posita, ibi, « Manifestum autem ex Itis « etc. ». Tertio movet quasdam dubitationes circa passionem a sensibilibus, ibi, « Dubita* « bit autem ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit quid sit sensus.* Secundo ostendit quid sit organum sensus, ibi, « Sensiti- « vum autem ». Dicit ergo primo quod hoc oportet accipere, universaliter et communiter omni sensui inessc, quod sensus est susceptivus specierum sine materia, sicut cera recipit signum anuli sine ferro et auro. Sed hoc videtur esse commune omni patienti. Omne enim patiens recipit aliquid ab agente secundum quod est agens. Agens autem agit per suam formam, ct non per suam materiam: omne igitur patiens recipit formam sine materia. Et hoc etiam ad sensum apparet: non enim aer recipit ab igne agente, materiam eius sed formam: non igitur videtur hoc proprium esse sensus, quod sit receptivus specierum sine materia.

552. — Dicendum igitur, quod licet hoc sil omni patienti, quod recipiat formam ab agente, differentia tamen est *in modo recipiendi.* Nam forma, quae in patiente recipitur ab agente, quandoque quidem habet eumdem modum essendi in patiente, quem habet in agente: et hoc quidem contingit, quando patiens habet eamdem dispositionem ad formam, quam habet agens: quodeumque enim recipitur in altero secundum modum recipientis recipitur. Unde si eodem modo disponatur patiens sicut agens, eodem modo recipitur forma in patiente sicut erat in agente; et tunc non recipitur forma sine materia. Licet enim illa ct eadem materia numero quae est agentis, non fiat patientis, fit tamen quodammodo eadem, inquantum similem dispositionem materialem ad formam acquirit ei quae erat in agente. Et hoc modo acr patitur ab igne, ct quicquid patitur passione naturali.

553. — Quandoque vero forma recipitur in patiente secundum alium modum essendi, quam sit in agente; quia dispositio materialis patientis ad recipiendum, non est similis dispositioni materiali, quae est in agente. Et ideo forma recipitur in patiente sine materia, inquantum patiens assimilatur agenti secundum formam, ct non secundum materiam. Et per hunc modum, sensus recipit formam sine materia, quia alterius modi esse habet forma in sensu, ct in re sensibili. Nam in re sensibili habet esse naturale, in sensu autem habet esse intcntionalc ct spirituale.

554. — Et ponitur conveniens *exemplum de sigillo et cera.* Non enim eadem dispositio est cerae ad imaginem, quae erat in ferro ct auro. Et ideo subiungit. quod ccra accipit signum idest imaginem sive figuram auream aut aeneam, sed non inquantum est aurum aut aes. Assimilatur enim cera aureo sigillo quantum ad imaginem, sed non quantum ad dispositionem auri. Et similiter sensus patitur a sensibili habente colorem aut humorem, idest saporem aut sonum, « sed non inquantum < unumquodque illorum dicitur », idest non patitur a lapide colorato inquantum lapis, neque a meile dulci inquantum mei: quia in sensu non fit similis dispositio ad formam quae est in subiectis illis, sed patitur ab eis inquantum huiusmodi, vel inquantum coloratum, vel saporosum, vel secundum rationem, idest secundum formam. Assimilatur enim sensus sensibili secundum formam, sed non secundum dispositionem materiae.

555. — Deinde cum dicit « sensitivum < autem »

Determinat de organis sensus. Quia enim dixerat (1) quod sensus est susceptivus specierum sine materia, quod etiam intellectui convenit, posset aliquis credere, quod sensus non esset potentia in corpore, sicut nec intellectus. Et ideo ad hoc excludendum, assignat ei organum : et dicit quod primum sensitivum, idest primum organum sensus est in quo est potentia huiusmodi, quae scilicet est susceptiva specicrum sine materia. Organum enim sensus, cum potentia ipsa, utputa oculus, est idem subiecto, sed esse aliud est, quia ratione differt potentia a corpore. Potentia enim est quasi forma organi, ut supra traditum est (2). Et ideo subdit quod « magnitudo », idest organum corporeum est, « quod sensum pati- • tur », idest quod est susceptivum sensus, sicut materia formae. Non tamen est eadem ratio magnitudinis et sensitivi sive sensus, sed sensus est quaedam ratio, idest proportio et forma ct potentia illius, scilicet magnitudinis.

556. — Deinde cum dicit « manifestum « autem »

Ex praemissis concludit solutionem quamdam duorum quae possunt quaeri', ct dicit quod manifestum est ex praedictis, propter quid excellentia sensibilium corrumpat organa sensuum. Oportet enim in organis sentiendi, ad hoc quod sentiatur, esse < quamdam ratio- « nem », idest proportionem, ut dictum est (3). Si ergo motus sensibilis fuerit fortior quam organum natum sit pati, solvitur proportio, ct corrumpitur sensus, qui consistit in quadam proportione organi, ut dictum est (4). Et est simile, sicut cum aliquis fortiter percutit chordas. solvitur symphonia et tonus instrumenti, qui in quadam proportione consistit.

557. — Manifesta est etiam ex praedictis *ratio alterius quaestionis a* propter quid » scilicet plantae non sentiunt, cum tamen habeant quamdam partem animae, et patiantur a qui-

ri) nn. 551-554.
(2) nn. 250-231.
(3) n. 555.
(4) ibid.

busdam sensibilibus, scilicet a tangibilibus. Manifestum est enim quod calescunt ct infrigidantur. Causa igitur, quare non sentiunt, est quia non est in eis illa proportio, quae requiritur ad sentiendum. Non enim habent medietatem secundum complexionem inter tangibilia, quae requiritur ad organum tactus, sine quo nullus sensus esse potest: et ideo non habent in se huiusmodi principium, quod potest recipere species « sine materia », scilicet sensum. Sed accidit ei pati cum materia, scilicet secundum materialem transmutationem.

558. — Deinde cum dicit « dubitabit autem »

Movet quamdam dubitationem circa passionem a sensibilibus. Quia enim dixerat (5). quod plantae patiuntur a quibusdam sensibilibus: Primo movet dubitationem *utrum ab aliis sensibilibus aliquid possit pati,* quod non habet sensum: puta ab odore, quod non habet olfactum; a colore, quod non habet visum; a sono, quod non habet auditum.

559. — Secundo ibi *a* si autem »

Inducit duas rationes ad ostendendum, quod non: quarum *prima talis est.* Quia proprium olfactibilis est facere olfactum: odor autem est olfactibile: ergo, si aliquid facit olfactum, facit per odorem. Vel secundum aliam literam, odor facit olfactum. Propria igitur actio odoris, inquantum odor, est quod facit olfactum, sive olfacere. Ex quo sequitur, quod suscipiens actionem odoris, in quantum odor, habet sensum olfactus: quod ergo non habet sensum olfactus, non potest pati ab odore. Et eadem ratio videtur de aliis, quod non sit quorumcumque, posse pati a sensibilibus, sed solum habentium sensum.

560. — *Secundam rationem ponit* cum dicit « simul autem »

Et dicit, quod hoc quod prima ratio concludit, manifestum est per experimentum : quia lumen ct tenebra, et odor, et sonus, nullum effectum faciunt in corpora sensibilia, nisi forte per accidens, inquantum corpora habentia huiusmodi qualitates, aliquid agunt: sicut aer. qui quando est tonitruum, scindit lignum. Lignum enim patitur non a sono, per se loquendo, sed ab aere moto.

(5) n. 557.

561. — Tertio ibi « sed tangibilia »

Ostendit aliter esse de qualitatibus tangibilibus: et dicit quod « tangibilia et humores », idest sapores, faciunt quemdam effectum in sensibilibus. Sed hoc intelligendum est dc saporibus, non inquantum sapores sunt, sed inquantum gustabile est quoddam tangibile, et gustus est quidam tactus. Si enim corpora insensibilia non paterentur a qualitatibus tangibilibus, non esset ponere a quo paterentur et alterarentur corpora inanimata. Nam tangibilia sunt qualitates activae et passivae elementorum, secundum quas accidit universaliter altcratio in corporibus.

562. — Quarto ibi « ergo ne et »

Ostendit etiam quod alia sensibilia agunt in quasdam res inanimatas, licet non in omnes: dicens « ergo ne et illa », scilicet sensibilia alia, faciunt aliquem effectum et olfactum, in res inanimatas? quasi dicat: sic. Sed tamen non omne corpus passivum est ab odore ct sono, sicut omne corpus passivum est a calore ct frigore; sed ab istis sensibilibus pati possunt sola corpora indeterminata, et quae non manent, ut aer et aqua, quae sunt humida, ct non bene determinabilia termino proprio. Et quod aer possit pati ab odore, manifestum est quia aer foetet sicut aliquid patiens ab odore. Alia liters habet « feret » quia, scilicet mediantibus aliis sensibilibus deferuntur species ad sensum. Ratio autem huius diversitatis est, quia qualitates tangibiles sunt causae aliorum sensibilium, ct ideo habent plus de virtute activa, et possunt agere in quaecumque corpora. Sed alia sensibilia, quae habent minus de virtute activa, non possunt agere nisi in corpora valde passibilia. Et similis etiam ratio est dc luce corporum caelestium, quae alterant inferiora corpora.

563. — Quinto ibi « quid igitur »

Solvit rationem supra positam; dicens, quod si aliquid patitur ab odore, quod non odorat, quid est odorare, nisi pati aliquid ab odore? Et respondet, quod odorare, est sic aliquid pati ab odore, quod sentiat odorem. Aer autem non sic patitur ut sentiat, quia non habet potentiam sensitivam; sed sic patitur ut sit sensibilis, inquantum scilicet est medium in sensu.

LIBER TERTIUS

SUMMA LIBRI. — DE NUMERO SENSUUM. DE SENSU COMMUNI. DE IMAGINATIONE, EIUSQUE AB 1NTELLIGENT1A DISCRIMINE. DE INTELLECTU. DE VI MOTIVA. DE COMMUNIBUS OMNIUM ANIMATORUM FACULTATIBUS.

LECTIO L

Praeter quinque sensus externos,
nullum esse alium sensum extrinsecum animalibus necessarium ostendit.

VERSIO ANTIQUA

C. I. Quod autem non sit sensus alius, praeter quinque (Dico autem hos. visum, auditum, olfactum, gustum, tactum), cx his credet aliquis.

Si enim eius omnis, cuius est sensus tactus, ct nunc sensum habemus (Omnes enim tangibiles passiones, tactu nobis sensibiles sunt.) necessc est, si deficit aliquis sensus, ct organum aliquod nobis deficere. Et quaccumque quidem ipsi tangentes sentimus, tactu sensibilia sunt
30b quem habemus. Quaecumque vero per media, et non insa tangentes simplicibus intervallis; dico autem, ut acre et aqua; habent autem sic ut si per unum, plura sensibilia existentia altera abinvicem genere. necessc sit habentem huiusmodi sensitivum, utrorumque sensitivum esse, ut si cx aere est sensitivum, et est
425« aer medium soni et coloris. Si vero plura eiusdem sint, ut coloris, et aer et aqua, utraque enim diaphana; ct quod alterum ipsorum est habens solum, sentiet id, quod per utraque, aut quod ab ambobus.

Simplicium autem cx duobus his sensitiva solum sunt, cx aere et aqua. Pupilla quidem enim aquae, auditus vero aeris, olfactus autem horum alterius est. Ignis autem, aut nullius est, aut communis omnibus. Nihil enim sine calore, sensitivum est. Terra vero, aut nullius est, aut in tactu maxime miscetur. Unde relinquitur, nullum esse sensitivum extra aerem et aquam. Haec autem nunc quaedam habent animalia. Omnes igitur sensus habentur a non imperfectis, nc-
10 que orbatis; videtur enim et talpa sub pelle habens oculos. Quare si non alterum aliquod est corpus, et passio, quae nullius est eorum, quae sunt hic corporum. neque ullius utique deficiet sensus.

At vero neque communium potest esse sensitivum aliquod proprium, quae unoquoque sensu sentimus, non secundum accidens, ut motus, status, figurae, magnitudinis, numeri, unius.

Haec enim omnia motu sentimus, ut magnitudinem motu, quare ct figuram. Magnitudo enim quaedam et figura est. Quiescens autem ex eo quod non movetur. Numerus vero negatione continui
20 et proprii. Unusquisque enim unum sentit sensus. Quare manifestum est, quod impossibile est cuiusque horum proprium sensum esse.

Sic enim erit, sicut nunc visu dulce sentimus. Hoc autem est, quoniam amborum habentes existimamus sensum quo cum coinciderint, cognoscimus. Si vero non, nequaquam utique, sed tantum secundum accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quia Cleonis filius est, sed quoniam albus. Huic autem accidit, filium Cleonis e

Communium autem habemus iam sensum communem, non secundum accidens. Non icitur est proprius. Ncquaâuam enim utique sentiremus, nisi sicut ictum est Cleonis filium nos videre.
30 Adinvicem enim propria, secundum accidens sentiunt sensus, non secundum
b quod ipsi sunt, sed secundum quod unus, cum simul fiat sensus in eodem, ut cholera quidem amara et rubicunda. Non enim alterius est dicere, quod ambo sint unum. Propter quod et decipitur, quod si sit rubicundum, choleram opinatur esse.

Inquiret autem aliquis cuius causa plures habemus sensus, sed non solum unum. Aut quatenus minus lateant nos consequentia et communia, ut motus, et magnitudo, et numerus. Si enim esset visus solus, et ipse albi, laterent utique magis, et viderentur esse idem omnia, propter id quod consequuntur sc adinvicem simul color ct magnitudo. Nunc autem quoniam in aliquo sensibili communia sunt, manifestum facit
10 quod aliud quiddam unumquodque ipsorum est.

SYNOPSIS (Lect. I.)

Inquirit de intellectu 564-869.
Inquirit *an sit alius* sensus praeter quinque exteriores 565-614.
Ostendit quod *non est* alius sensus proprius praeter quinque 565-583.
Ostendit quod non est alius sensus praeter quinque 565-580.
Ostendit quod non sit alius praeter quinque, *qui sit cognoscitivus sensib. propriorum* [565-574.
Ponit rationem 566.
Exponit processum inductae rationis 567-574.
Proponit quod *intendit* 567.
Ostendit *primam propositionem* rationis inductae 568-570.
Manifestat illam ex *sensu tactus* 568.
Concludit per simile in aliis sensibus 569.
Exemplificat universaliter dicta per singula 570.
Ponit *secundam propositionem* 571-574.
Manifestat illam 571-573.
Dicit ex *quo* procedit ista ratio, *et concludit* 574.
Ostendit quoti non sil alius sensus praeter 5, *cuius obiec. sunt sensib. comm.* 575-581.
Ponit rationem 575.
Exponit processum rationis inductae 576-581.
Ponit conclusionem 576.
Probat *sensibilia communia sentiri per se.* non per accidens 577-578.
Ostendit quod si sentirentur propne ab alio, *essent sensib. per accid.* 579-581.
Ostendit *quare sunt plures* et non unus tantum 582-583.
Assignat causam finalem pluralitatis 582.
Ponit aliam rationem 583.
Ostendit praeter sensus proprios esse sensum communem (Vid. lect. 11-111).
Ostendit quoti intellectus ct sensus nullo modo sunt idem (Vid. lect. IV-VI).
Determinat dc parte animae intellectiva (Vid. lect. V1I-XI1I).

564. — *Hic incipit liber tertius apud graecos.* Et satis rationabiliter. Ex hinc enim Aristoteles *ad inquirendum de intellectu accedit.* Fuerunt enim aliqui, qui posuerunt sensum et intellectum esse idem. Manifestum est autem, quod intellectus non est aliquid dc sensibus exterioribus, de quibus iam dictum est (1), cx eo quod non coarctatur (2) ad unum genus sensibilium cognoscendum: unde restat inquisitio, utrum in parte sensitiva sit aliqua alia potentia cognoscitiva, ut ex hoc possit accipi, utrum intellectus sit aliquo modo sensus.

565. — Dividitur ergo pars ista in partes tres. *In prima inquirit, an sit aliquis alius sensus, praeter quinque sensus exteriores, de quibus iam dictum est* (3). In secunda ostendit, quod intellectus ct sensus nullo modo sunt idem, ibi, « Quoniam autem duabus ». In tertia ostenso, quod intellectus non sit sensus, determinat de parte animae intellectiva, ibi, « De parte autem animae ». Prima dividitur in duas partes. *In prima ostendit, quod non est alius sensus proprius praeter quinque iam dictos.* In secunda ostendit praeter sensus proprios, esse sensum communem, ibi, « Quoniam autem sentimus ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit, quod non sit alius sensus, praeten quinque.* Secundo ostendit, quare sunt plures, ct non unus tantum, ibi, « Inquirit autem ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit, quod non sit alius sensus praeter quinque, qui sit cognoscitivus sensibilium propriorum.* Secundo ostendit, quod non est alius sensus practcr quinque, cuius obiectum sunt sensibilia communia, ibi, « At vero neque ».

566. — Circa primum utitur *tali ratione.* Quicumque habet aliquod organum sensus, per quod nata sunt cognosci aliqua sensibilia, cognoscit omnia illa sensibilia per organum illud : sed animalia perfecta habent omnia organa sensus: ergo cognoscunt omnia sensibilia. Cum igitur non habeant nisi quinque sensus, non erit alius respectu propriorum sensibilium, praeter quinque sensus.

567. — Circa hanc rationem *hoc modo procedit.* Primo *proponit quod intendit;* dicens, quod cx his quae sequuntur, potest aliquis sufficienter ad credendum moveri, quod non sit sensus practcr quinque iam dictos.

568. — Secundo ibi « si enim »

Ostendit primam propositionem rationis inductae; scilicet hanc, quod animal habens aliquod organum sensus, cognoscit omnia sensibilia, quae possunt sentiri per illud organum. Et hoc quidem manifestat *ex sensu tactus,* eo quod manifestum est quod sunt qualitates tangibiles. Dictum enim est supra (4), quod qualitates tangibiles sunt differentiae corporis elementati, inquantum huiusmodi; quae quidem manifestae sunt ex his quae determinata

(1) nn. J99-M3.
(2) *Al.* coactatur.
O) loc. prox. cii.
(4) nn. 546-548.

sunt ex elementis; unde manifestum nobis potest esse, quod nos sentimus omnes qualitates tangibiles.

569. — Et ex hoc concludit *per simile* in aliis, quod si habemus aliquod organum, quod habemus sensum illorum sensibilium, quae nata sunt cognosci per illud organum. Hoc est ergo quod dicit: quod si nos habemus sensum omnis sensibilis, cuius tactus est pcrccptivus quod ex hoc apparet quod omnes passiones tangibiles, inquantum huiusmodi, a nobis sentiuntur; ncccssc est universaliter dicere, quoti si deficit nobis aliquis sensus aliquorum sensibilium, quod deficiat nobis aliquod organum, quo nata sunt cognosci illa sensibilia: quia si habemus organum. cognoscimus sensibilia. Et hoc quod universaliter dictum est, manifestat exemplificando per singula.

570. — *Et primo quantum ad ea quae cognoscuntur absque medio extraneo.* Et hoc est quod dicit, quod quaccumque nos sentimus « tangentes », idest absque medio extraneo, possunt sentiri per organum tactus, sub quo intelligitur gustus, quem habemus. Sed circa illa sensibilia, quae sentimus per media extranea, quae sunt simplicia corpora, scilicet aer ct aqua, ct non sentimus ca tangendo, illa sic se habent ut dicam: videlicet, quod si per unum organum plura sensibilia diversa genere adinvicem sentiri possunt, ncccssc est quod qui habet huiusmodi organum, sentiat utrumque genus. Puta, quod si aliquod organum est ex aere, et aer potest immutari a colore ct sono, sequitur quod qui habet huiusmodi organum, potest et sonum ct colorem percipere. Si vero c converso, plura organa sunt susccptiva eiusdem sensibilis, sicut aer ct aqua, quorum utrumque est diaphanum, sunt pcrccptiva coloris, sequitur quod animal habens aliquod horum potest percipere quod est perceptibile per utrumque, sicut per media. « aut ab ambobus » sicut ab instrumentis. Quod ideo dicit, quia in sensibus, qui sentiunt per medium extraneum, organa sunt conformia mediis. Has autem conditiones ideo posuit, quia idem sensibile sentitur ah aliquo animali per aquam, ct ab aliquo per aerem, sicut patet de odore.

571. — Tertio ibi * simplicium autem › *Ponit secundam propositionem cum sua manifestatione;* scilicet quod omnia organa sentiendi habentur ab animalibus perfectis. Diet ergo, quod organa sentiendi nata sunt constarc cx solis duobus simplicium corporum, scilicet cx acre ct aqua, quia ista sunt magis passibilia, ct hoc requirit conditio organi sensus. ut facile immutetur a sensibili. In pupilla enim est aqua, quia per humorem aqueum in pupilla cxistcntcm. recipit oculus speciem visibilis. In organo autem auditus est aer, ut supra dictum est (5). Olfactus autem in quibusdam attribuitur acri, in quibusdam aquae, ut supra dictum est (6): ignis autem secundum se nullius sensus organum est, quia ignis est maxime activus et minime passivus. Sed secundum participationem suae qualitatis est communis omnibus sensibus. Nihil enim est sensitivum sine calore, sicut nec vivens, cum nihil sentiat nisi vivens.

572. — Terra vero pura, nullius sensus est organum, inquantum ipsum organum est sensitivum; sed per conunistionem appropriate tactui, quia organum tactus oportet esse mediae complcxionatum, ut supra dictum est (7); et per consequens oportet, quod sit quasi compositum ex omnibus clementis. Unde relinquitur, quod nullum organum sensus est praeter aerem et aquam. Haec autem organa aeris et aquae, habent quaedam animalia, scilicet animalia perfecta. Unde concludit, quod omnia organa sensus habentur ab animalibus non imperfectis secundum suam naturam, sicut sunt imperfecta animalia immobilia, quae habent solum tactum.

573. — Et animalibus « non orbatis », idest non carentibus aliquo sensu, cx aliqua causa innaturali, sicut homines caeci vel surdi. Unde et talpa, quae est dc genere perfectorum animalium, videtur habere oculos sub pelle, ut assimiletur suo generi. Sed propter hoc quod conversatur sub terra, non fuit ei necessarius visus, et terra, si haberet oculos discoopertos, cius oculos offenderet.

574. — Procedit autem haec ratio, ut manifeste apparet, *ex determinato numero elementorum, ex* quo probavit, quod organa sensuum. qui sunt per media exteriora, fiunt per acrem et aquam solum. Et iterum cx determinatione passionum elementorum, quae sunt qualitates tangibiles: unde per eas fit notum, quod omnes qualitates tangibiles cognoscimus. Et ideo concludit quod nullus sensus deficit nobis: nisi aliquis dicere velit quod sit aliquod corpus clcmcntalc, practcr quatuor dementa; ct quod sunt aliae passiones, quae possunt tactu discerni, quae sunt aliquorum corporum hic existentium, ct nobis notorum. Ei hoc videtur inconveniens. Unde relinquitur, quod sint quinque sensus tantum, qui a nobis habentur.

575. — Deinde cum dicit « at vero »

Quia posset aliquis dicere, quod est aliquis alius sensus cognoscitivus sensibilium communium: *excludit hoc tali ratione.* Quicquid cognoscitur ab uno sensu, ut proprium sensibile eius, non cognoscitur ab aliis sensibus. nisi per accidens: sed sensibilia communia non sentiuntur per accidens ab aliquo sensuum, sed per se a pluribus: sensibilia igitur communia non sunt proprie obiccta alicuius sensus.

(5) . 45J.

(6) nn. 491-500.
(7) nn. 546-548.

576. — Circa rationem hanc, hoc modo procedit. *Primo punir conclusionem;* dicens, quod non potest esse aliquod proprium organum sensus, cognoscitivum communium sensibilium, quae sentimus unoquoque sensu per se, et non per accidens, quae sunt motus, ct status, etc.

577. — Secundo ibi « haec enim »

Probat, quod ista sensibilia communia sentiantur per se, et non secundum accidens. Quaecumque enim sentiuntur per hoc quod immutant sensum, sentiuntur per se et non secundum accidens. Nam hoc est per se sentire, pati aliquid a sensibili. Sed omnia haec sensibilia, per immutationem quamdam sentiuntur. Et hoc est quod dicit, quod haec omnia sentimus « motu », idest quadam immutatione. Manifestum est enim quod magnitudo immutat sensum, cum sit subicctum qualitatis sensibilis puta coloris aut saporis, et qualitates non agunt sine suis subicctis. Ex quo apparet, quod figuram etiam cognoscimus cum quadam immutatione, quia figura est aliquid magnitudinis, quia consistit in conterminalione magnitudinis. Est enim figura quae termino vel terminis continetur, ut dicitur in *primo Euclidis.*

578. — Manifestum est etiam, quod quies comprehenditur ex motu, sicut tenebra per lucem. Est enim quies privatio motus. Numerus etiam cognoscitur per negationem continui, quod est magnitudo. Numerus enim rerum sensibilium, ex divisione continui causatur; unde ct proprietates numeri per proprietates continui cognoscuntur. Quia enim continuum divisibile est in infinitum, et numerus in infinitum crescere potest, ut patet cx *tertio Physicorum* (8). Manifestum etiam quod unusquisque sensus per se cognoscit unum, ut immutatus ab uno obiccto. Unde manifestum est, quod ista sensibilia communia sentiuntur per se, ct non per accidens. Unde cx hoc concluditur, quod impossibile est esse proprium sensum alicuius horum.

579. — Tertio ibi « sic enim »

Ostendit quod si sentirentur proprie ab aliquo sensu, quod essent sensibilia per accidens. Et hoc est quod dicit quid sic esset dc sensibilibus communibus, si essent propria obiecta alicuius sensus, sicut nunc est, quod visu sentimus dulce. Hoc enim est, quia nos habemus sensum utriusque, scilicet albi ct dulcis. Et ideo, quando coincidunt in unum, illud quod est unius sensus, per se cognoscitur ab illo sensu, per accidens autem ab alio. Ideo videndo album per se, videmus dulce per accidens.

580. — Si autem non sit sensibile proprie ab aliquo sensu, numquam hoc erit quod sentiatur per accidens ab aliquo alio sensu ex coincidentia duorum sensuum vel sensibilium in idem; sed omnino secundum accidens sensibile est, ut supra dictum est (9); sicut filium Cleonis secundum accidens sentimus, non quia filius Cleonis est, sed quia albus, cui accidit esse filium Cleonis. Hoc autem, scilicet esse filium Cleonis, non ita est sensibile visu per accidens, quod sit aliquo alio sensu sensibile per se, sicut erat dc dulci, « Communium « autem sensibilium habemus sensum com- « munem non secundum accidens », id est communia sensibilia communiter sentiuntur a diversis sensibus per se, ct non secundum accidens. Unde sequitur, quod non sit aliquis proprius sensus eorum; quia tunc non sentiremus ea per se aliis sensibus, sed sentiremus ea per accidens, sicut sentimus filium Cleonis.

581. — Sentiunt enim sensus propria sensibilia adinviccm secundum accidens, ut puta visus sensibile auditus, et e converso. Non enim visus cognoscit sensibile auditus, neque auditus sensibile visus, secundum quod ipsa sunt; quia visus nihil patitur ab audibili, nec auditus a visibili. « Sed secundum quod fit « unus sensus », id est una sensatio secundum actum, ut ita loquar, in eodem sensibili. Et dico eumdem sensum actu, ex eo quod simul fit actio utriusque sensus respectu eiusdem sensibilis; sicut cholera simul percipitur per gustum quod sit amara, et per visum quod sil rubicunda; ct ideo statim ad aspectum rubicundi iudicamus aliquid esse amarum. Non est autem aliquis alius sensus cuius proprium sit cognoscere quod album et amarum sunt unum. Haec enim unitas non est nisi per accidens; ct quod est per accidens tantum, non potest esse obiectum alicuius potentiae. Et ideo quia visus non percipit illud quod est gustus, nisi per accidens, frequenter in talibus decipitur sensus, ct iudicamus quod si aliquid sit rubeum, quod sit cholera.

582. — Deinde cum dicit « inquirit au- « tem »

Inquirit causam pluralitatis sensuum. Et hoc est quoddam consequens speciem totam; et in talibus assignanda est causa finalis, ut Philosophus docet in *ultimo dc Generatione animalium* (10). Secus autem de accidentibus individui, quorum assignanda est ratio ex parte materiae, vel agentis. Unde *et hic assignat causam finalem.* Dicit ergo, quod aliquis potest quaerere, cuius causa habemus plures sensus, ct non unum tantum. Et est *responsio ad hoc.* ut nos non lateant ea quae consequuntur ad sensibilia propria, et sunt communia diversis sensibilibus, sicut motus et magnitudo ct numerus. Si enim esset solus sensus visus; cum ipse coloris tantum sit, ct color ct magnitudo se consequantur, quia simul cum colore immutatur sensus a magnitudine; inter colorem non possemus discernere et magnitudinem, sed viderentur esse idem. Sed nunc

(8) Cap. V (VD-VI (VIII) 1-6 (S. Th.. Icci. VII-X).

(9) n. 395.

(10) Lib. V. cap. I i».

quia magnitudo sentitur alio sensu quam visu. color autem non, hoc ipsum manifestat nobis quod aliud est color et magnitudo. Et simile est dc aliis sensibilibus communibus.

583. — Potest autem ct haec ratio assignari distinctionis sensuum. Manifestum est enim quod cum potentia dicatur ad obiectum, oportet quod secundum differentiam obiectorum, diversilicentur potentiae sensitivae. Obiectum autem sensibile est, prout est immutativum sensus: unde secundum diversa genera immutationum sensus a sensibili, oportet esse diversos sensus. Immutatur autem sensus a sensibili uno modo per contactum, ct sic est sensus *tactus.* qui est discrctivus eorum cx quibus constat animal, ct sensus *gustus.* qui est perceptivus qualitatum quae designant convenientiam nutrimenti, quo conservatur corpus animalis. Alio modo immutatur sensus per medium. Et haec quidem immutatio, aut est cum alterationc sensibilis, et sic *odor* immutat sensum cum aliqua resolutione odorabilis. Aut cum aliquo motu locali, et sic immutat *sonus.* Aut absque immutatione sensibili, sed per solam immutationem spiritualem medii et organi, et sic immutat *color.*

to — *Dr Anima.*

LECTIO II.

Praeter visum, qui est proprius sensus, dari aliam potentiam eiusdem generis, quae est perceptiva actus visionis: ostendit deinde quod sensus et sensibile simul fiant et corrumpantur; corrumpi demum sensus ipsos excellentiis sensibilium probat.

c. II. Quoniam autem sentimus quod videmus ct audimus, ncccssc est aut visu sentire quod videt aut altero.

Si autem altero, aut ipso erit quo videt, aut altero: sed idem sensus erit visus et subiccti coloris; quare, aut duo eiusdem erunt, aut idem eiusdem.

Amplius autem, si ct alter sit visus sensus, aut in infinitum procedet, aut aliquis ipse suiipsius erit ludcx: quare in primo hoc faciendum est.

Habet autem dubitationem. Si enim visu sentire, videre est: videtur autem color, aut habens hunc; si videbit aliquis id quod est videns, ct colorem habebit primum videns.

206 Manifestum içitur, quoniam non est unum omnino, visu sentire. Et namque cum non videmus, visu discernimus et tenebras et lumen, sed non similiter.

Amplius autem et videns, tamquam coloratum est. Unumquodque enim sensitivum susccptivum est sensibilis sine materia. Unde ct abeuntibus sensibilibus insunt scnsust ct phanthasiae, quibus sentiunt. Sensibilis autem actus ct sensus idem est, ct unus; esse autem ipsorum non idem. Dico autem ut sonus secundum actumt et auditus secundum actum. Contingit enim auditum habentia non audire, ct habens sonum non semper sonat. Cum autem operetur
30 potens audire, et sonct potens sonare, tunc secundum actum auditus simul fit, et secundum actum sonus. Quorum di-
426« cet aliquis hoc quidem auditionem esse, hoc vero sonationem.

Si igitur est motus et actio ct passio in eo, quod agitur, ncccssc est et sonum et auditum, qui secundum actum, in eo 5uod est secundum potentiam esse. iClivi enim ct motivi actus, in patiente fit: unde non ncccssc est movens moveri. Sonativi igitur actus, aut sonus, aut sonatio est. Auditivi autem, aut auditus, aut auditio est. Dupliciter enim auditus, et dupliciter sonus. Eadem autem ratio est ct in aliis sensibus ct sen-
10 sibilibus. Sicut enim actio ct passio in patiente, sed non in agente, sic ct sensibilis actus et sensitivi in sensitivo est: Sed in quibusdam quidem ct nominatum est, ut sonatio, ct auditio. In quibusdam autem non nominatum est alteram. Visio enim dicitur visus actus; quae vero est coloris, non nominata est. Et gustativi gustatio est, humoris autem non nominata est.

Quoniam autem unus quidem est actus sensibilis ct sensitivi, esse autem alterum est, necesse est simul corrumpi, et salvari, sicut dictum, auditum, ct sonum: ct humorem igitur, ct gustum, et alia similiter. Dicta autem secundum potentiam, non necesse est.

20 Sed priores philosophi, hoc non bene dicebant, nihil opinantes neque album neque nigrum esse sine visu, neque humorem sine gustu. Sic quidem enim dicebant recte, sic autem non recte. Dupliciter enim dicto sensu ct sensibili, his quidem secundum potentiam, illis vero secundum actum, in his quidem accidit quod dictum est. sed in alteris non accidit. Sed illi simpliciter dicebant, de dictis non simpliciter.

Si autem symphonia vox quaedam est, vox autem et auditus est sicut unum ct est sicut non unum aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est, ct auditum, rationem quamdam esse.
30 Et propter id. corrumpit unumquodque excellens acutum et grave, auditum, et
b in humoribus gustum, et in coloribus visum, fortiter fulgidum, et opacum, et in olfactu fortis odor, ct dulcis et amarus. tamquam ratio quaedam sit sensus.

Unde ct delectabilia quidem sunt, dum dicuntur sincera et impermista existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnino autem magis, quod mistum est, symphonia est, quam acutum et grave. Tactus autem calcfactibilc et frigefactibilc, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

SYNOPSIS (Lect. II, III.)

Ostenso quod non sit alius sensus proprius, praeter quinque 564-583.
Inquirit an sit aliqua potentia sensitiva communis his quinque 5S4-614.
Investigat hoc ex quibusdam actionibus, et enumerat eas 584.
Inquirit *cui sit attribuenda* prima harum actionum 584-598.
Movet quaestionem 584.
Obiicit ad utramque partem 585-587.
Ostendit quod visus videat sc videre *duplici ratione* 585-586.
Ponit *primam* rationem 585.
Ponit *secundam* rationem 586.
Obiicit ad partem contrariam 587.
Solvit propositam dubitationem *dupliciter* 588-593.
Ponit quod *sentire visu* dicitur dupliciter, et solvit uno modo 588.
Ponit aliam solutionem 589-598.
Ponit solutionem 589-591.
Probat quod supposuerat 592-593.
Ex solutione *demonstrat* veritatem duarum quaestionum 594-598.
Ponit *primam* quaestionem 594-596.
Solvit illam 594.
Excludit opinionem antiquorum naturalium 595-596.
Demonstrat solutionem *alterius* quaestionis 597-598.
Inquirit cui sit attribuenda secunda illarum actionum 599-614.
Ostendit extensionem discretionis sensus proprii 599-600.
Ostendit *cui* sit attribuenda ista discretio 601-614.
Determinat veritatem 601-605.
Ostendit *aliquem sensum esse, qui discernit inter album, nigrum et dulce* 601-602.
Ostendit quod non sunt duae potentiae sensus, *sed una* 603-604.
Ostendit quod oportet *simul* cognosci 605.
Obiicit contra veritatem et solvit 606-614.
Ponit obiectioncm 606.
Ponit solutionem 607-614.
Exponit *unam* solutionem 607.
Improbat illam 608.
Ponit *veram* solutionem 609-613.
Epilogando concludit 614.

584. — Postquam Philosophus ostendit quod non sit alius sensus proprius, praeter quinque, *procedit ad inquirendum, utrum sit aliqua potentia sensitiva communis his quinque sensibus.* Et hoc quidem investigat ex quibusdam actionibus, quae non videntur alicuius sensus propriae esse, sed videntur exigere aliam potentiam sensitivam communem. Huiusmodi autem actiones sunt duae. Una est secundum quod nos percipimus actiones propriorum sensuum, puta quod sentimus nos videre et audire. *Alia* est secundum quod discernimus inter sensibilia propria diversorum sensuum, puta quod aliud sit dulce, et aliud album. *Primo ergo inquirit cui sit attribuenda prima harum actionum.* Secundo, cui sit attribuenda secunda, ibi, « Uniuscuiusque quidem igitur ». Circa primum tria facit. *Primo movet quaestionem,* dicens: Quoniam sentimus quod videmus, et similiter sentimus quod audimus, et sic dc unoquoque sensibilium: necessarium est aut per visum sentire quod ipe visus videt, aut per aliam virtutem; ct sic de aliis sensibus.

585. — Secundo obiicit ad utramque partem, ibi « si autem »

Et primo inducit, ad ostendendum quod visus videat se videre, duas rationes. Quarum *prima talis est.* Si homo sentit sc videre altero sensu quam visu; aut hoc erit quia illo alio sensu homo videt colorem; aut omnino alio sensu videt colorem, ct sentit visionem coloris. Si vero eodem sensu quo sentit colorem et sentit visionem coloris; sequitur, quod unus ct idem erit sensus secundum actum apprehensivus ipsius visionis ct subiecti coloris. Quare sequitur alterum duorum: quia, si iste sensus, qui sentit visionem ct colorem, sit alius sensus a visu, oportebit quod duo sensus sint unius subiecti, scilicet coloris. Aut si iste sensus, quo sentimus visionem et colorem, est idem cum sensu visus, sequitur quod sit idem eiusdem, id est quod visus sit sensus sui-ipsius, quod a principio negabatur. Dicere vero, quod ille alter sensus, quo quis sentit se videre, non sentiat colorem, est omnino irrationabile: quia si non cognosceret colorem, non posset cognoscere quid esset videre, cum videre nihil aliud sit, quam sentire colorem.

586. — *Secundam rationem ponit* ibi « amplius autem »

Quae talis est. Si sensus, id est visionis,

quo scilicet sentimus nos videre, sit alter a visu, iterum quaerendum est dc illo sensu: utrum, scilicet ille sensus sentiat sc sentire; et si non, oportebit quaerere tertium sensum, qui sentiat illum sentire. Aut igitur hoc procedit in infinitum, quod est impossibile, cum impossibile sit compleri actionem quae dependet ab actionibus infinitis, neque etiam unius rei possint esse potentiae infinitae: aut oportebit quod deveniatur ad aliquem sensum, qui sit iudex suiipsius, id est percipiat sc sentire. Eadem ergo ratione poterat fieri in primo sensu, ut scilicet visus sentiret sc ridere. Non est ergo alius sensus, qui percipiat colorem, et qui percipit visionem coloris.

587. — Deinde cum dicit « habet autem * *Obiicit ad partem contrariam.* Et quia primae rationes aliqualiter concludunt verita, haec ratio per modum dubitationis proponitur, unde ct eam solvit. Est autem ratio talis. Si visu sentimus nos videre; sentire autem visu, nihil est aliud quam videre; ergo ridemus nos videre. Sed nihil videtur nisi color tantum, aut habens colorem. Si igitur aliquis videt se quod sit videns, sequitur quod primum videns, quod secundo fuit visum, sit habens colorem; quod videtur inconveniens. Nam dictum est supra (1), quod visus, cum sit susceptivum coloris, est absque colore.

588. — Deinde cum dicit « manifestum igitur »

Solvit tertio propositam dubitationem duobus modis. Primo concludens ex praedictis, quod sentire visu multipliciter dicitur. Ostensum est enim supra (2), quod visu sentimus nos videre. Item ostensum est (3), quod visu non sentimus, nisi colorem. Sentire ergo visu *dupliciter* dicitur. *Uno modo,* secundum quod visu sentimus nos videre. *Alio modo,* cum visu videmus colorem. Et quod visu sentire dicatur multipliciter; *apparet ex hoc,* quod aliquando dicimur sentire visu, cum visus praescntialiter immutatur a visibili, scilicet colore. Aliquando autem discernimus visu ct tenebras et lumen etiam cum non videmus, per immutationem scilicet ab exteriori sensibili. Sed non similiter dicitur utroque modo, visu sentire. Redit ergo solutio ad hoc, quod actio visus potest considerari, vel secundum quod consisti' in immutatione organi a sensibili exteriori, et sic non sentitur nisi color. Unde ista actione, visus non ridet se videre. Alia est actio visus secundum quam, post immutationem organi, iudicat de ipsa perceptione organi a sensibili, etiam abeunte sensibili: ct sic visus non videt solum colorem, vel sentit, sed sentit etiam visionem coloris.

589. — Deinde cum dicit « amplius au- « tem »

Ponit aliam solutionem: quae quidem necessaria est, eo quod color habet duplex esse: unum naturale in re sensibili, aliud spirituale in sensu. Secundum ergo primum esse coloris, processit prima solutio. Haec autem secunda procedit quantum ad secundum esse coloris. Circa hanc solutionem tria facit. *Primo ponit solutionem.* Secundo probat quoddam, quod in solutione supposuerat, ibi, « Si igitur est motus ». Tertio cx hac solutione ostendit etiam quarumdam aliarum quaestionum solutionem, ibi, « Quoniam autem unus ».

590. — Dicit ergo primo, quod cum soluta sit prima dubitatio, sustinendo quod videns non sit coloratum, amplius potest solvi dicendo quod videns est tamquam coloratum, quia in vidente est similitudo coloris, unde ridens est simile colorato. Unde illa potentia, quae ridet aliquem esse videntem, non est extra genus potentiae visivae. Et quod videns sit quodammodo coloratum, probat per ea quae supra dicta sunt (4), quia unumquodque organum sensus est susceptivum speciei sensibilis sine materia, ut dictum est (5). Et ista est ratio, quare abeuntibus sensibilibus, fiunt in nobis sensationes ct phantasiae, id est apparitiones, secundum quas aliquo modo sentiunt animalia. Et sic patet quod videns est tamquam coloratum, inquantum habet similitudinem coloris. Et non solum videns est tamquam coloratum, ct simile colorato; sed etiam actus cuiuslibet sensus, est unus et idem subtecto cum actu sensibilis, sed ratione non est unus.

591. — Et dico actum sensus, sicut auditum secundum actum; et actum sensibilis, sicut sonum secundum actum. Non enim semper sunt in actu: quia contingit habentia auditum non audire, et habens sonum non semper sonare. Sed cum potens audire habet suam operationem, et potens sonare habet sonare, tunc simul fit sonus secundum actum qui vocatur sonatio, et auditus secundum actum, qui vocatur auditio. Cum igitur visus percipiat sensibile et actum eius, ct ridens sit simile sensibili, ct actus videntis sit idem subiecto cum actu sensibilis, licet non ratione, relinquitur quod eiusdem virtutis est, videre colorem ct immutationem quae est a colore, et visum in actu et visionem cius. Potentia ergo illa, qua ridemus nos videre, non est extranea a potentia visiva, sed differt ratione ab ipsa.

592. — Deinde cum dicit « si igitur »

Probat quod supposuerat; scilicet quod *unus et idem sit actus sensibilis et sentientis, sed ratione differant,* ex his quae sunt ostensa in *tertio Physicorum* (6). Ibi enim ostensum est, quod tam motus quam actio vel passio sunt in eo quod agitur, id est in mobili et patiente. Manifestum est autem, quod auditus

(1) n. 427.
(2) nn. 585-556.
(3) ibid.
(4) n. 427.
(5) nn. 551-554.
(6) Cap. III (II). 2-6 (S. Thom., lect. V).

patitur a sono; undc ncccsse est, quod tam sonus secundum actum, qui dicitur sonatio, quam auditus secundum actum, qui dicitur auditio, sit in eo quod est secundum potentiam, scilicet in organo auditus. Et hoc ideo, quia actus activi et motivi fit in patiente, ct non in agente et movente. Et ista est ratio, quare non est necessarium, quod omne movens moveatur. In quocumque enim est motus, illud movetur. Unde, si motus et actio, quae est quidam motus, esset in movente, sequeretur, quod movens moveretur. Et sicut dictum est in *tertio Physicorum* (7), quod actio ct passio sunt unus actus subiccto, sed differunt ratione, prout actio signatur ut ab agente, passio autem ut in patiente, ita supra dixit (8), quod idem est actu sensibilis ct sentientis subiccto, sed non ratione. Actus igitur sonativi vel soni est sonatio, auditivi autem actus est auditio,

593. — Dupliciter enim dicitur auditus ct sonus: scilicet secundum actum ct secundum potentiam. Et quod de auditu ct sono dictum est, eadem ratione sc habet in aliis sensibus ct sensibilibus. Sicut enim actio ct passio est in patiente et non in agente, ut subiccto, sed solum ut in principio a quo, ita tam actus sensibilis quam actus sensitivi, est in sensitivo ut in subiccto. Sed in quibusdam sensibilibus ct sensitivis, nominatus est uterque actus, ct sensibilis ut sonatio, ct sensitivi, ut auditio. In quibusdam autem unum tantum nominatum est, scilicet actus sensitivi. Visio enim dicitur actus visus, sed actus coloris non est nominatus. Et gustus, id est gustatio, est actus gustativi, sed actus saporis non est nominatus apud Graecos.

594. — Deinde cum dicit « quoniam au- « tem »

Ex praemissa solutione *procedit ad demonstrandum veritatem duarum quaestionum:* quarum *prima* est utrum sensus et sensibilia simul corrumpantur ct salventur. Ad huius ergo solutionem dicit, quod quia actus sensibilis ct sensitivi est unus subiccto, sed differunt ratione, ut dictum est (9); necessc est quod auditus dictus secundum actum, et sonus dictus secundum actum, simul salventur ct corrumpantur: et similiter est dc sapore et gustu, et aliis sensibilibus ct sensibus. Sed si dicantur secundum potentiam, non necessc est, quod simul corrumpantur et salventur.

(7) Joc. prox. dt.
(8) nn. 590-591.
(9) nn. 590-595.

595. — Ex hac autem ratione excludit opinionem antiquorum naturalium, ibi, · sed « priores ».

Dicens, quod priores naturales non bene dicebant in hoc, quia opinabantur nihil esse album, aut nigrum, nisi quando videtur; neque saporem esse, nisi quando gustatur; ct similiter de aliis sensibilibus et sensibus. Et quia non credebant esse alia entia, nisi sensibilia, neque aliam virtutem cognoscitivam, nisi sensum, credebant quod totum esse ct veritas rerum esset in apparere. Et ex hoc deducebantur ad credendum contradictoria simul esse vera, propter hoc quod diversi contradictoria opinantur.

596. — Dicebant autem quodammodo recte, et quodammodo non. Cum enim dupliciter dicatur sensus et sensibile; scilicet secundum potentiam et secundum actum; dc sensu ct sensibili secundum actum accidit quod ipsi dicebant, quod non est sensibile sine sensu. Non autem hoc verum est de sensu et sensibili secundum potentiam. Sed ipsi loquebantur simpliciter, id est sine distinctione, dc his quae dicuntur multipliciter.

597. — Deinde cum dicit « si autem »

Demonstrat ex praemissis solutionem alterius quaestionis: quare scilicet quaedam sensibilia corrumpant sensum, et quaedam delectant: et dicit quod cum symphonia, id est vox consonans et proportionata, sit vox quaedam, ct vox quodammodo sit idem quod auditus. et symphonia sit quaedam proportio, necessc est quod auditus sit quaedam proportio. Et quia quaelibet proportio corrumpitur per superabundantiam, ideo excellens sensibile corrumpit sensum, sicut quod est excellenter grave ct acutum corrumpit auditum, ct excellens saporosum corrumpit gustum, ct fortiter fulgidum vel obscurum corrumpit visum, ct fortis odor corrumpit olfactum, quasi sensus sit quaedam proportio.

598. — Sed si plura sensibilia deducuntur ad proportionatam mistionem, efficiuntur delectabilia: sicut in saporibus, quando aliquid secundum debitam proportionem est aut acutum. aut dulce, aut salsum: tunc enim sunt omnino delectabilia. Et omne, quod est mistum, est magis delectabile, quam quod est simplex; sicut symphonia, quam vox acuta tantum, vel gravis tantum. Et in tactu, quod est compositum cx calcfactibili et frigidabili. Sensus enim delectatur in proportionalis, sicuti in sibi similibus, co quod sensus est proportio quaedam. Sed excellentia corrumpit sensum, vel saltem contristat ipsum.

LECTIO III.

Dari unum quemdam communem sensum praeter proprios et externos ostendit, qui discernit differentias sensibilium unius et plurium sensuum.

Seq. C. II. 10/» Unusquisque igitur sensus, subtecti sensibilis est. et est in sensitivo, inquantum sensitivum, et discernit subtecti sensibilis differentias: ut album quidem ct nigrum visus: dulce vero ct amarum, gustus. Similiter autem se habet ct hoc in aliis.

Quoniam autem album et dulce, et unumquodque sensibilium ad unumquodque comparando, discernimus et sentimus quod differunt, necesse igitur sensu. Sensibilia enim sunt. Quare et manifestum quoniam caro non est ultimum sensitivum. Necessc enim esset, ut discernens ipsum tangendo discerneret.

Neque utique separatis contingit discernere, quod alterum sit dulce ab albo: sed oportet aliquo uno utraque manifesta esse. Sic se haberet etiam si hoc quidem ego. illud autem tu sentires: 20 manifestum utique esset quod altera abinviccm sunt. Oportet autem unum dicere, quoniam alterum: alterum enim dulce ab albo. Dicit ergo idem. Quare sicut dicit, sic et intelligit ct sentit. Quod quidem igitur non possibile, separatis iudicare separata, palam est.

Quod autem neque in separato tempore. hinc habitum est. Sicut enim idem dicit, quod alterum est bonum ct malum, sic et quando alterum dicit esse alterum, tunc et alterum non secundum accidens, ipsum quando. Dico autem voluti nunc dico esse alterum: non tamen dico illud nunc alterum quoniam: sed sic dicit et nunc, et quod nunc. Simul ergo. Quare inseparabile, et in inseparabili tempore, utrumque discernit.

30 At vero impossibile est, simul secundum contrarios motus moveri idem, ut indivisibile est. ct in indivisibili tem- 427« pore. Si enim dulce sit, sic movet sensum aut intellectum, amarum autem contrarie, et album aliter.

Ergo simul quidem et numero indivisibile. ct inseparabile, quod iudicat; secundum esse autem separatum: igitur quodammodo divisibile, divisa sentit; est autem quodammodo ut indivisibile. Secundum esse quidem enim divisibile: loco autem ct numero, indivisibile.

Aut non possibile. Potentia enim idem et indivisibile est contraria; secundum esse autem non: sed in operari divisibile est. Et impossibile est et album ct nigrum esse simul. Quare neque species pati ipsorum, si huiusmodi est sensus ct intclligentia.

10 Sed, sicut, quod vocant quidam punctum, aut unum, aut duo, sic ct divisibile. Secundum quod quidem igitur indivisibile, unum discernens est et simul. Secundum vero quod divisibile, non est unum: Bis enim utitur eodem signo simul. Inquantum quidem igitur pro duobus utitur tertio, duo iudicat. ct separata sunt, ut in separato. Inquantum vero unum, uno et simul. De principio igitur, secundum quod dicimus posse sentire animal, determinatum sit hoc modo.

599. — Processit Philosophus superius, ad investigandum sensum communem ex hac operatione, qua sentimus nos videre ct audire. Ex hac autem operatione ad hoc deventum est, quod potentia visiva sentit visione, alio tamen modo quam sentiat sensibile exterius: sed nondum habetur, quod potentia judicativa de actibus sensuum, sit una ct communis. *Et Ideo procedit ulterius ad investigandum huiusmodi veritatem per aliam operationem,* quae ostendit unam potentiam esse communem, habentem sc quodammodo ad omnes quinque sensus; et haec operatio *est discernere sensibilia abinvicem.* Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit quantum se possit extendere discretio sensus proprii.* In secunda inquirit dc illa discretione sensibilium, quae excedit virtutem sensus proprii, ibi. « Quoniam autem album ».

600. — Dicit ergo primo, quod ex dictis manifestum est (1). quod unusquisque sensus est cognoscitivus sensibilis sui obiecti, cuius species fit in suo organo, inquantum est tale organum. Immutatur enim organum uniuscuiusque sensus a proprio obiecto sensus per sc. non per accidens. Et unusquisque sensus discernit differentias proprii sensibilis, sicut visus discernit album et nigrum, gustus dulce et amarum, ct similiter se habet in aliis sensibus.

601. — Deinde cum dicit « quoniam au- « tem »

Ostendit cui sit attribuenda ista discretio. quae excedit primum sensum, scilicet discernere sensibile unius sensus a sensibili alterius. Et circa hoc duo facit. *Primo determinat veritatem.* Secundo obiicit contra veritatem ct

(1) nn. 583 m.

solvit, ibi, « At vero impossibile ». Circa primum tria facit. *Primo ostendit quod aliquis sensus est qui discernit inter album et nigrum, et dulce.* Secundo, quod non sunt duae potentiae sensus, sed una, ibi, « Neque utique ». Tertio, quod simul illa potentia percipit utrumque sensibile, inter quae discernit, ibi, « Quod » autem neque ». Dicit ergo primo, quod quia discernimus aliqua virtute, non solum album a nigro, ve! dulce ab amaro, sed etiam album a dulci, et unumquodque sensibile discernimus ab unoquoque ct sentimus quod differunt, oportet quod hoc sit per sensum; quia cognoscere sensibilia, inquantum sunt sensibilia, est sensus. Cognoscimus autem differentias albi et dulcis, non solum quantum ad quod quid est utriusque. quod pertinet ad intellectum, sed etiam quantum ad diversam immutationem sensus. Fi hoc non potest fieri nisi per sensum.

602. — Ft si per aliquem sensum fit, hoc maxime videtur quod fiat per tactum, qui est primus sensuum, ct quodammodo radix ct fundamentum omnium sensuum; ct ab hoc, animal habet, quod dicatur sensitivum. Unde manifestum est, quod caro non est ultimum organum sensus tactus: quia cum per sensum tactus fiat discretio, necesse esset quod ipso contactu carnis a tangibili, fieret discretio tangibilis ab aliis sensibilibus. Attribuitur autem ista discretio tactui non secundum quod tactus est sensus proprius, sed secundum quod est fundamentum omnium sensuum, ct propinquius sc habens ad fontalem radicem omnium sensuum. qui est sensus communis.

603. — Deinde cum dicit « neque utique » *Ostendit, quod idem sensus sit. qui discernit album a dulci.* Posset enim aliquis credere, quod discernamus album a dulci non quadam una potentia, sed diversis: ut scilicet inquantum gustu cognoscimus dulce, ct visu album. Hoc autem excludit dicens, quod non contingit discernere, quod dulce sit alterum (2) ah albo, separatis potentiis, id est diversis; sed oportet ad discernendum ea, quod secundum aliquam unam potentiam manifestum sit nobis. Ita enim esset si diversis potentiis sentiremus dulce ct album, sicut si diversi homines sentirent, unus dulce et alius album: puta si ego sentio hoc. ct ille illud. Hoc autem posito, manifestum est, quod altera sunt abinvicem dulce et album, quia aliter patior ego a dulci quam tu ab albo.

604. — Sed tamen diversitas ista non erit nobis per sensum manifesta; sed oportet quod unus sit. qui dicat quod alterum est dulce ab albo. Hoc enim est aliquid unum verum, scilicet quod alterum sit dulce ab albo: ergo oportet quod illud unum ab eodem dicatur. Sed dictio est interpretatio interioris apprehensionis: ergo sicut est unus qui dicit, ita oportet quod unus sit qui intelligat et sentiat, alterum esse dulce ab albo. Dicit autem « intelligat ct sentiat » quia nondum ostensum est, quod aliud sit intellectus a sensu, vel quia ista diversitas, ex sensu ct intellectu cognoscitur. Sicut igitur oportet quod unus homo, qui dicit alterum esse album a dulci, sit qui cognoscit utrumque, ita oportet quod una potentia sit, qua agnoscitur utrumque. Nam homo non cognoscit nisi per aliquam potentiam. Et hoc est quod concludit ulterius, palam esse quod non est possibile iudicare « separata » idest quod aliqua sint diversa, » separatis » idest diversis; sed oportet quod sit eadem potentia, quae utrumque cognoscat.

605. — Deinde cum dicit « quod autem » *Ostendit quod oportet simul utrumque cognosci.* Dicit ergo, quod cx his quae dicentur manifestum est « quod neque in separato tempore », idest in diverso tempore cognoscit utrumque. Sicut enim ille qui iudicat aliqua esse diversa, dicit aliquid unum et idem, scilicet quod alterum sit bonum ct malum, sic etiam dicit quando alterum sit. Dicit enim quod sit alterum tunc quando iudicat, et hoc ipsum quando sit alterum, non dicit secundum accidens, ita quod *Iy* quando, referatur ad dicentem. ut puta quia nunc dicit quod est alterum, (si non diceret, quod nunc est alterum. Hoc enim esset per accidens respectu cius quod dicitur): sed sicut nunc dicit quod est alterum, ita dicit quod nunc sit alterum. Hoc autem non posset esse, nisi simul ea apprehenderet, idest in illo instanti, pro quo iudicat esse altera. Manifestum est ergo quod simul cognoscit utrumque. Ergo sicut est inseparabilis potentia, id est una et eadem quae cognoscit utrumque eorum inter quae iudicatur differentia, ita oportet quod in inseparabili tempore apprehendat utrumque.

606. — Deinde cum dicit « at vero » *Obiicit in contrarium.* Et circa hoc quatuor facit. *Primo ponit obiectionem talem.* Impossibile est idem et indivisibile, simul moveri secundum contrarios motus simul et in indivisibili tempore: sed intellectus et sensus movetur a sensibili inquantum sentit, ct intelligibili, inquantum intelligit. Diversa autem sensibilia et contraria, diversis ct contrariis motibus movent: ergo impossibile est, quod eadem vis sensitiva aut intellectiva, simul cognoscat contraria diversa.

607. — Secundo ibi « ergo simul » *Ponit unam solutionem:* et dicit quod illud quod iudicat differentiam inter contraria, est simul et numero indivisibile ct inseparabile, id est unum subiccto, sed secundum esse separatum, id est ratione est diversum. Sic igitur quodammodo indivisibile sentit divisa, id est diversa. Alio autem modo divisibile sentit diversa, quia secundum esse est divisibile, id est ratione est diversum, sed loco ct numero est « indivisibile », id est subiecto est

(2) *At.* album.

unum. Et dicit « loco » quia diversae potentiae inveniuntur in diversis partibus corporis organa habere.

608. — Tertio ibi « aut non »

Improbat hanc solutionem; dicens, quod non est possibile illam praedictam solutionem stare. Quod enim est idem et indivisibile subiccto, sed non secundum esse, idest secundum rationem, potest quidem habere contraria secundum potentiam; sed quod habet contraria « in operari », id est secundum actum, oportet quod sit divisibile. Et impossibile est idem ct indivisibile, simul et semel esse album ct nigrum. Quare neque possibile est aliquod unum et idem indivisibile, simul pati species eorum; et ita neque intelligere et sentire (3), si intelligere et sentire est huiusmodi, id est pati quoddam.

609. — Quarto ibi « sed sicut »

Ponit veram solutionem: et solutio ista sumitur ex similitudine puncti. Punctum enim quod est inter duas partes lineae, potest accipi « ut unum et ut duo ». Ut unum quidem, secundum quod continuat partes lineae ut communis terminus. Ut duo autem, secundum quod bis utimur puncto, id est ut principio unius lineae, et ut fine alterius. Sic etiam intelligendum est, quia vis sentiendi diffunditur in organa quinque sensuum ab aliqua una radice communi, a qua procedit vis sentiendi in omnia organa, ad quam etiam terminantur omnes immutationes singulorum organorum: quae potest considerari dupliciter. *Uno modo* prout est principium unum et terminus unus omnium sensibilium immutationum. *Alio modo,* prout est principium et terminus huius et illius sensus. Et hoc est quod dicit, quod sicut punctum est unum aut duo, sic divisibile est, inquantum « simul bis utitur eodem signo » id est principio sensitivo, scilicet ut principio et termino visus et auditus.

610. — Inquantum igitur aliquis utitur principio sensitivo, quasi uno termino pro duobus, « intantum duo iudicat, et separata « sunt » quae accipiuntur, sicut « in separato » idest divisibili principio cognoscuntur « In- « quantum vero » est unus in se, sicut in uno principio cognoscit differentiam utriusque, ct simul. Habet igitur hoc principium sensitivum commune, quod simul cognoscat plura, inquantum accipitur bis, ut terminus duarum immutationum sensibilium; inquantum vero est unum, iudicare potest differentiam unius ad alterum.

611. — Oportet autem illud principium sensitivum commune habere aliud organum, quia pars sensitiva non habet aliquam operationem sine organo. Cum enim organum tactus diffundatur per totum corpus, necessarium videtur, ut ibi sit organum huius principii sensitivi communis, ubi est prima radix organi tactus. Et propter hoc superius dixit (4), quod si caro esset ultimum organum tactus, quod tangendo secundum carnem, discerneremus unum sensibile ab alio.

612. — Considerandum est etiam, quod licet hoc principium commune immutetur a sensu proprio, quia ad sensum communem perveniunt immutationes omnium sensuum propriorum, sicut ad communem terminum; non tamen sensus proprius est nobilior quam sensus communis, licet movens sit nobilius moto, ct agens patiente; sicut nec sensibile exterius est nobilius quam sensus proprius, licet moveat ipsum. Est enim secundum quid nobilius, scilicet inquantum est actu album vel dulce, ad quod est sensus proprius in potentia. Sed sensus proprius simpliciter est nobilior propter virtutem sensitivam, unde et nobiliori modo recipit sine materia: omne enim recipiens aliquid, recipit illud secundum suum modum. Et sic sensus communis nobiliori modo recipit quam sensus proprius, propter hoc quod virtus sensitiva consideratur in sensu communi ut in radice, ct minus divisa. Neque oportet, quod per aliquam actionem sensus communis species recepta in organo fiat in ipso: quia omnes potentiae partis sensitivae, sunt passivae; nec est possibile, quod una potentia sit activa et passiva.

613. — Considerandum est etiam, quod sensus proprius habet discernere inter contraria sensibilia, inquantum proprius participat aliquid de virtute sensus communis, quia et ipse sensus proprius est unus terminus diversarum immutationum, quae fiunt per medium a contrariis sensibilibus. Sed ultimum indicium et ultima discretio pertinet ad sensum communem.

614. — Ultimo autem *epilogando* concludit, quod dictum est dc principio, secundum quod dicitur animal esse sensitivum, vel potens sentire.

<J) AI. c»t sentire.

<4) n. 602.

LECTIO IV.

Sapere et intelligere, ad sensum non pertinere, et consequenter sensum et intellectum, nullatenus esse idem probat: quod item phantasia, sive sentire, et opinari, vel opinio, multipliciter probat.

C.II1. Quoniam autem duabus differentiis definiunt maxime animam, motu qui secundum locum, et in eo quod est intelligerc et discernere ct sentire. Videtur
20<7 autem ct intelligere et sapere, tamquam quoddam sentire essc: In utrisque enim his. anima iudicat aliquid ct cognoscit eorum quae sunt.

Et antiqui sapere ct sentire, idem esse aiunt, sicut Empedocles dixit : Ad praesens voluntas augetur, et in hominibus » ct in aliis, « unde cis semper sapere altera praestat ». Idem autem his vult et id, quod est Homeri » Talis « enim intellectus est in terrenis homi- < nibus. qualem ducit in diem pater vi- « rorumque deorumque ».

Omnes enim hi intelligere corporeum, sicut sentire opinantur. Et sentire ct sapere simile simili, sicut secundum principium in rationibus determinavimus.

b Et tamen oportuit simul ipsos de deceptione dicere. Magis proprium enim est animalibus, et plurimum tempus in hoc permanet anima: unde ncccssc est. aut, ut quidam dicunt, omnia, quae videntur. esse vera, aut dissimilis tactum deceptionem esse. Hoc enim contrarium ei, quod simile simili cognoscere.

Videtur autem et deceptio et scientia contrariorum eadem essc.

Quod quidem igitur non idem sit sapere ct sentire, manifestum est. Hoc quidem enim in omnibus est, illud autem in paucis animalium.

Sed neque intelligere in quo est ct
10 recte et non recte. Recte quidem, prudentia, ct scientia, et opinio vera: non recte autem contraria horum. Neque hoc est idem cum ipso sentire. Sensus quidem enim propriorum semper verus est, ct in omnibus inest animalibus. Intelligere autem contingit et falso, et nulli inest cui non et ratio.

Phantasia enim alterum est et a sensu et ab intellectu. Et haec non fit sine sensu, ct sine hac non est opinio.

Quod autem non est eadem phantasia ct opinio, manifestum est. Hacc enim passio in nobis est cum volumus. Prae oculis enim est facere, sicut in recordativis positi, et idolum sunt facientes.
20 Opinari autem non in nobis est. Ncccssc enim est falsum aut verum dicere.

Amplius autem cum opinamur difficile aliquid, aut terribile, statim compatimur. Similiter autem est et si sit confidendum. Secundum phantasiam autem similiter nos habemus, sicut si essemus considerantes in pictura, difficilia et confidenda.

Sunt autem et ipsius existimationis differentiae, scientia, et opinio, ct prudentia, et contraria horum. De quorum differentia, altera sit ratio.

SYNOPSIS (Lect. IV.)

Ostenso duas operationes non excedere facultatem principii sensitivi 584-614.
Nunc inquirit an sapere et intelligere excedant illam facultatem 615-636.
Ostendit, sapere ct intelligere *non pertinere* ad sensum 615-631.
Ponit opinionem ponentium: sensum et intellectum esse idem 615-623.
Ponit ipsam opinionem 615-621.
Ponit opinionem *in communi* 616.
Inducit *quaedam verba* quorumdam philosophorum 617-621.
Praemittit quaedam ad intelligentiam eorum verborum 617.
Ponit verba *Empedoclis* 618.
Ponit verba *Homeri* 619.
Notat Aristotelem non posuisse totum versum Homeri 620.
Concludit de mente istorum philosophorum 621.
Assignat *causam* eorum opinionis 622-623.
Improbat praedictam opinionem 624-631.
Quantum *ad causam* 624-628.
Dicit quod debuerint etiam philosophi assignare *causam deceptionis* 624.
Respondetur ad hoc *dupliciter* 625-626.
Respondetur uno modo 625.
Respondetur alio modo 626.
Dicit primam responsionem essc *alibi* reprobatam 627.
Reprobat secundam responsionem 628.

Quantum *ad ipsam positionem* 629-631.
Ostendit ratione sentire non esse idem quod sapere 629.
Probat *duobus mediis* intclligcre non cssc idem quod sentire 630-631.
Ponit *primum* medium probationis 630.
Ponit *secundum* medium probationis 631.
Ostendit quod phantasia non est idem cum opinione 632-636.
Ostendit quod phantasia *non est* opinio 632-654.
Proponit quod intendit 632.
Probat *duabus rationibus* non esse idem opinionem et phantasiam 633-635.
Ponit primam rationem 633.
Ponit secundam rationem 634-635.
Notat aliquid dc acceptione intellectuali 636.
Inquirit quid sit phantasia (Vid. Icet. V).

615. — Postquam Philosophus ostendit, quod duae operationes, de quibus dubium videbatur, percipere scilicet actus sensuum propriorum, et discernere inter sensibilia diversorum sensuum, non excedunt facultatem principii sensitivi, *nunc vult inquirere, utrum sapere et intelligere excedant facultatem principii,* Circa hoc duo facit. *Primo ostendit, quod sapere et Intelligere, non pertinent ad sensum:* quod est ostendere, sensum et intellectum non cssc idem subiecto. Secundo, quod phantasia, quae pertinet ad sensum, non est idem cum opinione, quae pertinet ad intellectum, ibi. « Phantasia autem etc. ». Circa primum duo facit. *Primo ponit opinionem ponentium sensum et intellectum esse idem.* Secundo improbat eam, ibi, « Et tamen opor- « tuit ». Circa primum duo facit. *Primo ponit opinionem.* Secundo assignat causam opinionis, ibi, « Omnes enim hi ». Circa primum duo facit. *Primo ponit opinionem in communi.* Secundo inducit quaedam verba quorumdam philosophorum. quae ad illud pertinere videntur, ibi, « Et antiquis sapere ».

616. — Dicit ergo primo, quod quia antiqui philosophi definiebant animam secundum duo, scilicet secundum motum secundum locum, el cognitionem, quae includit intellectivam discretionem et sensum: videtur hoc. quod secundum eorum opinionem intclligcre ct sapere sil quoddam sentire: quia tam sentiendo quam intclligendo anima iudicat ct cognoscit.

617. — Deinde cum dicit « ct antiqui »

Ostendit, quod non solum hoc sequitur ex hoc quod in communi dicebant: *sed expresse antiqui dixerunt, quod idem sit sapere per intellectum et sentire.* Ut autem intelligantur verba philosophorum, quae inducuntur, quomodo ad propositum faciunt, considerandum est, quod nullum corpus potest directe agere in id quod nullo modo est corporeum. Quia igitur potentiae sensitivae aliquo modo sunt corporeae, quia sunt virtutes in corporis organis. immutari possunt ex actione corporum caelestium: *per accidens tamen,* quia neque anima neque animae virtus movetur nisi per accidens moto corpore. Et propter hoc contingit. quod ex impressione corporis caelestis variatur ct phantasia, et appetitus sensitivus. Unde et animalia irrationalia, quae solo appetitu sensitivo aguntur in suis motibus, ut plurimum insequuntur impressiones corporum caelestium. Ponere igitur, quod corpora caelestia habeant impressionem directe in partem intellectivam quantum ad intellectum et voluntatem, est ponere quod voluntas et intellectus sunt virtutes corporeae. Et hoc sonant verba quorumdam philosophorum antiquorum.

618. — Dicit enim *Empedocles* quod tam in hominibus, quam in aliis animalibus, « vo- « luntas augetur », idest incitatur ad agendum « ad praesens », scilicet secundum praesentis horae dispositionem, quae quidem dispositio dependet ex dispositione corporum caelestium. Unde praesens tempus vel hora « cis » idest hominibus, et aliis animalibus « praestat sem- « per sapere altera ». Diversis enim horis ct temporibus, diversa diversimode homo et alia animalia inveniuntur iudicarc dc rebus.

619. — Et ad idem pertinet illud verhum *Homeri.* « Talis enim est intellectus in ter- « renis hominibus, qualem pater virorumque « deorumque », idest sol. « ducit in diem ». Dicitur autem sol pater virorum, quia est aliqua causa humanae generationis. Homo enim generat hominem ct sol. Dicitur autem pater deorum, vel propter corpora caelestia, quae antiqui deos appellabant, quae secundum Astrologos quodammodo a sole regulantur, vel propter homines, quos deificari credebant, qui virtute solis generantur. Virtus autem solis est in dic, quia in die nobis apparet, dum movetur in superiori hemisphaerio, unde ct ab Astrologis dicitur plancta diurnus. Voluit ergo Homerus dicere, quod homines terreni intellectum sortiuntur ex actione solis, et quod secundum diversitatem motus, et situs, et aspectus solaris, diversimode se habent in intelligendo.

620. — Sciendum est autem quod hunc versum Homeri Aristoteles non totum posuit, sed solum principium. Unde nec in Graeco nec in Arabico plus habetur quam hic. Talis enim intellectus est, ut sic intelligatur hoc dictum. sicut consuevimus inducentes aliquem versum alicuius auctoris tantum ponere principium, si versus sit notus. Sed quia hic versus Homeri non erat notus apud latinos, Boetius totum posuit.

621. — Patet ergo cx hoc quod hic dicitur quod si corpora caelestia habent directe impres-

sionem in intellectum et voluntatem, idem est ac si ponatur quod intellectus est idem cum sensu. Indirecte vero impressio corporum caelestium potest pertingere ad intellectum vel voluntatem. prout intellectus et voluntas coniunguntur in sua operatione virtutibus sensitivis. Laeso enim organo phantasiae, impeditur intellectus in sua operatione: et ex appetitu sensitivo inclinatur voluntas ad volendum vel nolendum aliquid. Quia tamen voluntas non cx necessitate trahitur appetitu sensitivo, sed semper ci liberum manet sequi inclinationem appetitus sensitivi, vel non sequi: ideo corpora caelestia nullam necessitatem humanis actibus inducunt.

622. — Deinde cum dicit · omnes enim » *Ostendit causam positionis.* Manifestum est enim quod remota differentia, qua aliqua abinvicem differunt, remanent idem; sicut si rationale auferatur ab homine, remanebit dc numero irrationabilium animalium. Hacc autem est differentia, qua differt cognitio intellectiva a sensitiva, quod sentire est aliquid corporeum. Non enim operatio sensus est sine organo corporali. Intelligere autem non est aliquid corporeum: quia operatio intellectus non est per organum corporeum, ut infra ostendetur (1). Ideo ergo antiqui ponebant sensum et intellectum. idem cssc, quia opinabantur quod intelligere esset aliquid corporeum sicut ct sentire.

623. — *Quomodo* autem utrumque ponerent aliquid corporeum, consequenter ostendit per hoc, quod ponebant tam sapere secundum intellectum quam sentire, contingere per virtutem similitudinis, sicut in *primo libro* dictum est (2). Et intelligebant similitudinem secundum esse corporeum, puta quod per terram cognoscitur terra, et per aquam aqua, ct sic de aliis. Unde sequebatur quod sentire ct intclligcre consequerentur naturam corpoream, et eodem modo. Et sic sentire ct intelligere sequitur esse idem.

624. — Deinde cum dicit « et tamen » *improbat praedictam positionem. Et primo quantum ad causam.* Secundo quantum ad ipsam positionem, ibi, « Quod quidem igitur ». Dicit ergo primo, quod Philosophi assignantes causam cognitionis esse similitudinem cognoscentis ad cognitum, debuerunt assignare aliquam causam etiam deceptionis; quia deceptio videtur esse magis propria animalibus quam cognitio secundum conditionem suae naturae. Videmus enim quod homines ex scipsis decipi possunt et errare. Ad hoc autem quod veritatem cognoscant, oportet quod ab aliis doceantur. Et iterum pluri tempore anima est in deceptione quam in cognitione veritatis: quia ad cognitionem veritatis vix pervenitur post studium longi temporis. Et haec quidem ratio efficax est contra antiquos philosophos, qui ponebant cognitionem inesse animae ex sui natura, quasi anima ex hoc quod constituta est cx principiis, habeat quod non solum sit in potentia ad cognoscibilia, sed quod sit actu cognoscens.

625. — Potest autem ad hoc *dupliciter responderi. Uno modo,* ut dicatur, quod antiqui Philosophi non credebant aliquam deceptionem esse. Ponebant enim quod omnia quae videntur, sunt vera ut supra dictum est (3). Et ideo non oportebat, quod assignarent causam deceptionis.

626. — *Alio modo potest responderi,* quod ex hoc ipso, quod dicebant causam cognitionis esse ex hoc quod anima tangit id quod est sibi simile, datur intelligi quod causa deceptionis sit haec quod anima tangit sibi dissimile. Hoc est ergo quod concludit, quod quia antiqui philosophi non assignaverunt causam deceptionis animae, nccesse est. quod aut omnia, quae videntur, vera sint, ut quidam dixerunt, aut quod tactus, quo anima tangit rem dissimilem, sit deceptionis causa. Tangere enim dissimile videtur cssc contrarium ad cognoscere sibi simile.

627. — *Primum* autem reprobatum est in *quarto Metaphysicae* (4).

628. — Unde *procedit ad inquirendum secundum.* cum dicit < videtur autem » Manifestum est enim, quod dissimile et simile sunt contraria: sed circa contraria eodem modo sc habet homo ad cognitionem ct deceptionem: quia qui cognoscit unum contrariorum, cognoscit et aliud ct qui errat in uno. errat in alio. Et hoc est quod dicit quod scientia et deceptio videtur eadem esse contrariorum. Non ergo est possibile, quod tactus rei similis sit causa verae cognitionis, et tactus rei dissimilis sit causa deceptionis, quia tunc esset scientia de uno contrariorum, ct deceptio dc alio.

629. — Deinde cum dicit « quod quidem » *Improbat positionem,* ostendens, quod neque sapere neque intelligere est idem, quod sentire: hacc enim duo intellectivae cognitioni attribuuntur. Intellectus enim habet iudicare, et hoc dicitur sapere et apprehendere, et hoc dicitur intelligere. *Primo ergo ostendit, quod sentire non sit idem quod sapere,* tali ratione. Sentire inest omnibus animalibus; sapere autem non inest omnibus, sed paucis: ergo sapere non est idem quod sentire. Dicit autem quod sapere inest paucis animalium, et non quod insit solis hominibus, quia etiam quaedam animalia participant aliquid prudentiae et aliquid sapientiae, scilicet quod recte iudicant dc agendis per aestimationem naturalem.

630. — Secundo ibi « sed neque » *Probat quod intelligere non sit idem quod*

(1) n. 684.
(2) nn. 43-44.
(3) nn. 39; 595-596.
(4) Ub. III. cap. IV-VII (apud S. Thom., Lib. IV, Icet. VI-XV. 606-719).

sentire, per duo media. Quorum *primum tale est.* Intclligere contingit recte et non recte. Recte quidem contingit intclligere secundum scientiam, quae est speculabilium ct necessa* riorum, vel secundum prudentiam, quae est recta ratio contingentium agibilium, vel secundum opinionem veram, quae sc habet ad utrumque. ct non determinate ad alterum oppositorum, sicut scientia et prudentia, sed ad unum, cum formidine alterius. « Non recte autem » contingit intclligere, secundum eorum contraria, idest secundum falsam scientiam, et secundum imprudentiam et secundum opinionem falsam. Sentire autem non contingit nisi recte, quia sensus circa propria sensibilia semper verus est; ergo sentire et intelligere non sunt idem.

631. — Et quia posset aliquis dicere quod recte intelligere sit idem quod sentire, ideo adiungit aliud medium ad hoc excludendum, quod tale sentire « inest omnibus animalibus » intelligere autem non, sed solis illis, quibus inest ratio, scilicet hominibus, qui per inquisitionem rationis, apprehensionem veritatis intclligibilis consequuntur: quamvis substantiae separatae, quae sunt allions intellectus, statim absque inquisitione veritatem intclligant: ergo ct recte intelligere non idem est quod sentire.

632. — Deinde cum dicit « phantasia « enim »

Ostendit quod opinio, quae sequitur Intellectum. sit aliud a phantasia, quae sequitur sensum. Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit, quod phantasia non est opinio.* Secundo inquirit quid sit phantasia, ibi. « Dc eo autem quod « est intelligere ». Circa primum tria facit. *Primo proponit quod intendit:* et dicit, quod ex hoc etiam apparet quod sensus ct intellectus differunt, quia phantasia aliud est n sensu et ab intellectu, et tamen phantasia non fit sine sensu, quia consequitur sensum, ut postea dicetur (5), et sine phantasia non fit opinio. Ita enim videtur se habere phantasia ad sensum, sicut opinio ad intellectum. In rebus autem sensibilibus, cum aliquid sentimus, asserimus sic esse. Cum autem secundum phantasiam aliquid videtur, non asserimus sic esse, sed sic videri vel apparere nobis. A visione enim vel apparitione sumitur nomen phantasiae, ut infra dicetur (6). Et similiter circa intelligibilia, cum aliquid intelligimus asserimus sic esse. Cum autem opinamur, dicimus sic videri, vel apparere nobis. Sicut enim intelligere requirit sensum, ita ct opinari requirit phantasiam.

633. — Secundo ibi « quod autem »

Probat quod non sit idem opinio et phantasia, duabus rationibus; quarum *prima talis est.* Passio phantasiae est in nobis cum volumus. quia in potestate nostra est formare aliquid. quasi apparens ante oculos nostros, ut montes aureos, vel quicquid volumus, sicut patet de illis qui recordantur, et formant sibi idola eorum quae sibi videntur ad votum. Sed opinari non est in potestate nostra; quia necesse est, quod opinans habeat rationem, per quam opinetur, vel verum vel falsum; ergo opinio non est idem quod phantasia.

634. — *Secundam rationem* ponit cum dicit « amplius autem »

Quae talis est. Opinionem statim sequitur passio in appetitu; quia cum opinamur aliquid esse grave vel terribile, statim compatimur tristando vel timendo. Et similiter si sit aliquid confidendum, idest de quo aliquis debeat confidere et sperare, statim sequitur spes vel gaudium. Sed ad phantasiam non sequitur passio in appetitu; quia dum aliquid apparet nobis secundum phantasiam, similiter nos habemus, ac si consideremus in pictura aliqua terribilia vel sperabilia; ergo opinio non est idem quod phantasia.

635. — Huius autem *differentiae ratio est.* quia appetitus non patitur neque movetur ad simplicem apprehensionem rei, qualem proponit phantasia. Sed oportet quod apprehendatur sub ratione boni vel mali, convenientis vel nocivi. Et hoc facit opinio in hominibus, componendo vel dividendo, dum opinatur hoc esse terribile vel malum, illud autem esse sperabile vel bonum. Phantasia autem non componit neque dividit. Patitur tamen appetitus animalium ab aestimatione naturali, quae hoc operatur in cis, quod opinio in hominibus.

636. — Tertio ibi « sunt autem »

Dicit quod cum ad intellectualem acceptionem multa pertineant, scilicet scientia, prudentia, opinio et contraria horum, de horum differentia non est hic agendum, sed alibi, scilicet in *sexto Ethicorum* (7).

(3) nn. 655-659.
(6) n. 668.
(7) Cap. III-IV (S. Thom.. Icct. III).

LECTIO V.

Phantasiam distingui ab intellectu habitu, et ab ipso sensu multipliciter ostendit.

Seq. C.IH. Dc co autem quod est intelligere, quoniam alterum est ab eo quod sentire: huius autem aliud phantasia esse videtur, aliud opinio: dc phantasia determinantes sic et dc altero dicendum est.

428a Si igitur phantasia est, secundum quam phantasma aliquod nobis fieri dicimus, ct si non aliquid secundum methaphoram dicimus, una quaedam potentia est harum aut habitus, secundum quem discernimus, aut verum aut falsum dicimus. Huiusmodi autem sunt sensus, opinio, scientia, ct intellectus.

Quod igitur non sit sensus, manifestum est ex his: sensus enim aut potentia aut actus est, ut visus, ct visio. Apparet autem aliquid, et neutro horum existente, ut ea quae in somnis.

Postea secundum potentiam sensus quidem semper adest viventibus et non orbatis, phantasia autem non.

Si vero ei quod actu idem, omnibus utique contingeret bestiis phantasiam
10 inesse. Videtur autem non, ut formicae, aut api, aut vermi.

Postea hi quidem veri semper, phantasiae autein plurcs falsae.

Amplius autem non dicimus cum operemur certe circa sensibile, quoniam videtur hoc nobis horno, sed magis cum non manifeste sentimus, tunc est aut verus, aut falsus.

Et (quod quidem ct antea diximus) apparent et dormientibus visiones.

At vero neque semper vera dicentium habitus ullus erit, ut scientia, aut intellectus. Est enim phantasia ct vera ct falsa.

Relinquitur igitur videre si opinio sit.
20 Fit enim opinio ct vera ct falsa. Sed opinioni quidem inhaeret tides. Non enim contingit opinionem iis, quae sibi videntur, non credere. Bestiarum autem nulli inest tides, phantasia autem multis.

Amplius omnem opinionem consequitur fides, fidem autem suasum esse, suasionem autem ratio. Bestiarum autem quibusdam phantasia inest, ratio vero non.

Manifestum igitur quod neque opinio cum sensu, neque per sensum, neque complexio opinionis et sensus erit phantasia, propter haec.

Et manifestum quod non alia quaedam est opinio, sed cius est, cuius est et sensus. Dico autem ex albi opinione et sensu complexio phantasia est. Non
b enim ex opinione quidem est albi, ex sensu autem boni. Apparete igitur est opinari, quod quidem sentitur non secundum accidens.

Apparent autem et falsa, dc quibus simul opinionem veram habent, ct videtur Sol unius pedist sed creditur etiam maior esse tota habitatione. Accidit igitur, aut abiicere suiipius veram opinionem, quam habebat, salva re non oblitum, neque dccrcdentem; aut si adhuc habet, eamdem necessc est veram et falsam esse. Sed falsa facta est cum lateat transcendens res. Non ergo unum aliquod horum est, neque cx his phantasia.

SYNOPSIS (Lect. V, VI.)

Ostenso quod phantasia non est opinio 632-636.
Incipit inquirere quid sit phantasia 637-670.
Dicit *de quo* est intentio 637.
Prosequitur intentum 638-670.
Ostendit phantas. non esse aliquam potentiarum quae indicant verum et falsum 638-654.
Distinguit potentias ct habitus quibus aliquid discernitur 638-640.
Enumerat potentias ct habitus qui sunt de vero et falso 638.
Prosequitur enumerationis datae explicationem 639-640.
Ostendit quod phantasia *non est* aliquid horum 641-650.
Ostendit quod non sit sensus 641-647.
Ostendit, *ratione generali,* non esse sensum nec secund, potentiam, neque secundum [actum 641.
Ostendit *ratione* phantasiam non esse sensum in potentia 642.
Ostendit *ratione* phantasiam non esse sensum in actu 643-647.
Ponit *primam* rationem 643-644.
Ponit *secundam* rationem 645.
Ponit *tertiam* rationem 646.
Ponit *quartam* rationem 647.

Ostendit quod non sit intellectus sive scientia 648.
Ostendit duabus rationibus quod non sit opinio 649-650.
Ponit *primani* rationem 649.
Ponit *secundam* rationem 650.
Ostendit quod phantasia non est aliquid compositum ex eis 651-654.
Ponit quod intendit 651.
Ostendit *qualiter* accipi opinionem 652.
Destruit positionem praedictam ratione 653-654.
Ostendit quid sit phantasia 655-670.
Ostendit quid sil 655-659.
Proponit quod omne motum ab alio movetur 655.
Ponit quod phantasia *est quidam motus bSb.*
Ponit cius *affinitatem* ad sensum 657.
Proponit ab actu sensu contingit quemdam motum fieri 658.
Concludit phantas. *esse motum* causatum a sensu secund, actum 659.
Assignat *rationem* eorum quae ad phantasiam pertinent 660-670.
Assignat causam quare phantasia quandoque sit vera, quandoque falsa 660-667.
Assignat *ex quo* phantasia hoc habet, scii, a sensu 660.
Dicit *quando sensus* est verus vel falsus 661-663.
Circa sensibilia propria 661.
Circa sensibilia per accidens 662.
Circa sensibilia communia 663.
Applicat, et ponit differentiam phantasiae a sensibus 664-667.
Assignat *causam* huius nominis 668.
Assignat causam quare animalia multa agunt *secundum phantasiam* 669-670.

637. — Postquam Philosophus ostendit quod phantasia non est opinio, *incipit inquirere quid sit.* Et primo dicit *de quo est intentio.* Secundo prosequitur, ibi, « Si igitur phantasia ». Dicit ergo primo, quod cum ostensum sit (1) quod intclligere est aliud quam sentire, ct ad unum horum pertineat opinio, scilicet ad intellectum, ad aliud autem phantasia, scilicet ad sensum; postquam determinatum est dc sensu, dicendum est de phantasia; ut sic postmodum (2) determinetur dc altero, scilicet dc intellectu ct opinione.

638. — Deinde cum dicit « si igitur » *Prosequitur intentum.* Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit, quod phantasia non est aliqua potentiarum vel habituum manifestorum. qui discernunt vel iudicant verum et falsum.* Secundo ostendit quid sit, ibi, ¶ Sed « quoniam accidit motus ». Circa primum tria facit. *Primo distinguit potentias et habitus, quibus aliquid discernitur.* Secundo ostendit, quod phantasia non est aliquid horum, ibi, ■ Quod quidem igitur non sit sensus ». Tertio ostendit quod non est aliquid compositum cx cis, ibi, « Manifestum igitur quoniam ». Dicit ergo primo, quod cum phantasia sit, secundum quam dicitur nobis fieri aliquod phantasma, idest aliquid apparibile, nisi forte accipiamus phantasmata metaphorice, necesse videtur quod sit aliquid dc numero habituum vel potentiarum cognoscitivarum, quibus discernitur unum ab alio, aut quibus circa aliquid dicimus verum vel falsum, hoc est erramus vel non erramus. Non apparere est aliquid discernere ct dicere verum vel falsum. Potentiae autem vel habitus quibus discernimus, et dicimus verum et falsum, videntur esse hi quatuor: sensus, intellectus, opinio et scientia. Unde videtur quod phantasia sit aliquid horum quatuor.

639. — Ponit autem haec quatuor, quasi iam nota. Alia autem, quae ad cognitionem videntur pertinere, nondum erant suo tempore per certitudinem scita. Ipse autem iam superius (3) distinxit intellectum a sensu. Unde praeter sensum connumerat tria alia; scilicet intellectum, opinionem ct scientiam. Et videtur quod intellectus non accipiatur hic pro potentia; sic enim contra intellectum non dividerentur scientia ct opinio, quae ad potentiam intellectivam pertinent: sed intellectus accipitur pro certa apprehensione eorum quae absque inquisitione nobis innotescunt, sicut sunt prima principia. Scientia vero pro cognitione eorum, de quibus ccrtificamur per certitudinem vel investigationem rationis. Opinio autem pro cognitione eorum de quibus certum iudicium non habemus.

640. — Unde etiam dicit quod phantasia est habitus vel potentia dc numero eorum, ad ostendendum quod inter haec, aliquid est ut potentia, et aliquid ut habitus. Cognoscere autem possumus quod haec tantum apprehensionis principia apud antiquos nota erant, cx positione Platonis superius in *primo libro* posita (4), qui solum haec quatuor ad numeros reduxit, tribuens intellectum uni, scientiam dualitati, opinionem ternario, sensum quaternario.

641. — Deinde cum dicit « quod igitur » *Ostendit quod phantasia non est aliquid dictorum.* Et circa hoc tria facit. *Primo ostendit quod non sit sensus.* Secundo quod non sit intellectus, sive scientia, ibi, « At vero ne- « que semper ». Tertio quod non sit opinio,

(!) nn. 630-631.
(2) nn. 671 ».
(3) nn. 630-631.
(4) n. 51.

ibi. « Relinquitur ». Circa primum tria facit. *Primo ostendit quod phantasia* non sit sensus, neque secundum potentiam, neque secundum actum: *et ratio est talis.* Dormiens aliquid phantasiatur: hoc autem non fit secundum sensum in potentia, quia sensui in potentia existenti, nihil apparet: nec secundum sensum in actu, quia in somno non est sensus in actu; ergo phantasia non est sensus in potentia, neque sensus in actu.

642. — Secundo ibi « postea secundum » *Ostendit quod phantasia non sit sensus in potentia:* et est ratio talis. Sensus in potentia semper adest animali, phantasia autem non semper, cum non semper animali aliquid appareat; ergo phantasia non est sensus in potentia.

643. — Tertio ibi « si vero » *Ostendit quod phantasia non sit sensus secundum actum,* quatuor rationibus. Quarum *prima talis est.* Sensus secundum actum conveniunt omnibus bestiis, idest animalibus irrationalibus. Si igitur phantasia esset idem quod sensus in actu, sequeretur quod inesset omnibus animalibus irrationalibus. Hoc autem non est verum; non enim inest formicae aut api, aut vermi: ergo phantasia non est sensus secundum actum.

644. — Considerandum est autem quod omnia animalia habent quodammodo phantasiam: sed animalia imperfecta habent phantasiam indeterminatam, sicut infra dicet Philosophus (5). Sed hoc non videtur verum de formica et ape, in quarum operatione plurimum prudentiae apparet. Sed sciendum est quod opera prudentiae, formica et apis operantur naturali inclinatione, non ex hoc quod habeant phantasiam determinatam et distinctam a sensu: non enim phantasiantur aliquid, nisi dum moventur a sensibili. Quod autem operantur propter finem, quasi providentes in futurum, non contingit ex hoc quod habeant aliquam imaginationem ipsius futuri; sed imaginantur actus praesentes, qui ordinantur ad finem ex naturali inclinatione magis quam ex apprehensione. Illa autem animalia dicit Philosophus phantasiam habere, quibus aliquid secundum phantasiam apparet, etiam dum non actu sentitur.

645. — *Secundam rationem* ponit ibi « postca hi » *Quae talis est.* Sensus secundum actum semper sunt veri; non enim sensus decipitur circa proprium sensibile: sed phantasiae ut plurimum sunt falsae. Non enim respondet imaginationi ut plurimum; ergo phantasia non est sensus secundum actum.

646. — *Tertiam rationem* ponit ibi « amplius autem » *Quae est talis.* Cum operamur cum certitudine circa sensibile actu, scilicet ipsum sentiendo. non dicimus quod hoc videtur nobis homo, sed magis hoc dicimus cum non manifeste sentimus, sicut cum a remotis aliquid videmus, vel cum videmus aliquid in tenebris. Et tunc sensus secundum actum, aut est verus, aut est falsus. Circa sensibile enim per accidens, cuiusmodi sensibile est homo, non semper sensus est verus, sed quandoque decipitur. Addit autem hoc ut ostendat convenientiam inter sensum non manifestum, et phantasiam, quae etiam quandoque est vera, quandoque falsa est. Cum autem manifeste aliquid phantasiamur, dicimus quod hoc videtur nobis homo, et quod non per certitudinem sit homo; ergo phantasia non est idem quod sensus in actu.

647. — *Quartam rationem* ponit ibi « et quod » *Quae talis est.* Phantasticae visiones apparent dormientibus. In eis autem non est sensus secundum actum; ergo phantastica visio non est sensus secundum actum.

648. — Deinde cum dicit « at vero » *Ostendit quod phantasia non sit intellectus neque scientia.* Intellectus enim est primorum principiorum, et scientiarum de conclusionibus per demonstrationem acquisita (6), semper sunt verorum. Phantasia autem quandoque est falsa; ergo phantasia non est intellectus, neque scientia.

649. — Deinde cum dicit « relinquitur « igitur » *Ostendit quod phantasia non sit opinio* quod magis videbatur, quia opinio etiam quandoque est falsa, sicut phantasia. Ostendit autem *hoc duabus rationibus.* Prima quarum *talis est.* Opinionem sequitur fides: non enim videtur esse conveniens, quod aliquis non credat id quod opinatur; et sic cum nulla bestia habeat fidem, nulli bestiarum inerit opinio. Sed phantasia inest multis bestiarum, ut dictum est (7); ergo phantasia non est opinio.

650. — *Secundam rationem* ponit ibi « amplius omnem » *Quae talis est.* Ad omnem opinionem consequitur fides, quia unusquisque credit illud quod opinatur, ut dictum est (8). Sed ad fidem sequitur quod aliquis sit persuasus; ea enim credimus, quae nobis persuasa sunt. Ad persuasionem autem sequitur ratio secundum ordinem illationis, quia per aliquam rationem, aliquid alicui suadetur: ergo de primo ad ultimum, quicumque habet opinionem, habet rationem. Nulla autem bestia habet rationem,

(5) nn. 838-839.

(6) *Iste* et scientia de conclusionibus per demonstrationem acquisitis, quae etc.

(7) nn. 643-644.

(8) n. 649.

cum autem aliqua habeat phantasiam; ergo phantasia non est opinio. Et manifestum est quod hacc secunda ratio inducitur ad confirmandum primam, quantum ad hoc quod prima supponebat quod nulla bestia habet fidem.

651. — Deinde cum dicit « manifestum « igitur »

Ostendit quod phantasia non est aliquid compositum ex praemissis, et praecipue ex sensu et opinione, ex quibus magis posset videri esse composita. Et circa hoc tria facit. *Primo ponit quod intendit,* quasi ex praemissi» concludens, quod quia phantasia neque est sensus neque opinio, manifestum propter hoc esse potest, quod phantasia, nec opinio est cum sensu, ita quod essentialiter sit opinio et habeat sensum concomitantem, neque opinio est per sensum, ita quod essentialiter sit opinio, sed ct habeat sensum causantem, neque est complexio opinionis et sensus, ita quod essentialiter componatur cx utroque. Non autem addit quod non sit phantasia sensus cum opinione, quia phantasia magis videtur communicare cum opinione, quae potest esse falsa, quam cum sensu, qui est semper verus.

652. — Secundo ibi « ct manifestum »

Ostendit qualiter oporteat accipi opinionem, si phantasia complectitur opinionem et sensum: quia enim phantasia est unius ct eiusdem, manifestum est quod opinio adiuncta sensui, quae est phantasia, non est alia quaedam opinio, sed illa quae est de eodem dc quo est sensus; sicut si dicamus, quod phantasia est quaedam complexio ex opinione albi, ct sensu eiusdem. Non enim potest esse composita ex opinione albi ct sensu boni, quia sic phantasia non esset de uno et eodem. Oportet igitur, si phantasia est ex complexione opinionis et sensus, quod apparere aliquid secundum phantasiam, nihil aliud sit quam opinari aliquid idem, quod sentitur per se, ct non secundum accidens.

653. — Tertio ibi « apparent autem »

Destruit praedictam positionem tali ratione. Contingit aliquando quod aliqua falsa apparent secundum phantasiam, quae est a sensu: et de illis et de eisdem rebus, homo habet veram opinionem. Sicut secundum sensum apparet, quod sol non excedit quantitatem unius pedis, quod falsum est. Sed secundum veram opinionem creditur esse maior « habitatione », idest tota terra, in qua habitamus. Si enim apparitio ipsa falsa, sit idem quod opinio cum sensu, oportet alterum duorum dicere: quorum unum est, quod in ista compositione opinionis ad sensum, aliquis abiiciat veram opinionem quam prius habebat, re opinata « salvate », idest eodem modo manente; et ille qui abiicit opinionem, non sit oblitus neque quod dccrcdat. Quod est impossibile. Istis enim tribus modis aliquis abiicit veram opinionem. *Primo* quando res mutatur, sicut cum aliquis vere opinatur quod Socrates sedet, eo sedente; sed postquam Socrates sedere desiterit, si retineat opinionem eamdem, vera opinio mutatur in falsam. *Secundo* quando desinit opinari quod prius opinabatur, propter hoc quod est pristinae opinionis oblitus. *Tertio.* quando desinit opinari quod prius opinabatur, quia decredit quod prius credebat, immutatur propter aliam rationem. Quod autem aliquis amittat opinionem, nullo istorum contingente, est impossibile. Quod tamen contingeret in proposito.

654. — Aliud autem quod oportet dicere, si primum non dicatur, est quod aliquis retineat cum falsa opinione, veram opinionem. Et sic si ipsa apparitio est ipsa opinio (quod neeesse est ponere, si phantasia est opinio), sequitur quod eadem apparitio sit vera et falsa. Sed oportet si vera falsa facta est, et non sit vera, quod res « transcendens > idest transmutata ab eo quod prius erat, lateat opinantem; quia si non lateret eum, simul cum mutatione rei mutaretur opinio, et non esset eius opinio falsa. Hoc autem adiunxit ad exponendum quod prius dixerat de salvatione rei. Concludit ergo quod phantasia neque est quid praedictorum quatuor, neque est compositum ex his.

LECTIO VI.

Phantasiam esse motum factum a sensu secundum actum ostenditur: item phantasia nonnunquam vera, nonnunquam falsa, et cur phantasia dicatur, et quamobrem animalia secundum ipsam agere dicantur, exponit.

Scq. C.III. 106 Sed quoniam accidit molo hoc. moveri alterum ah hoc: phantasia autem motus quidam videtur esse, et non sine sensu fieri, sed in his quae sentiunt, et eorum quorum sensus est: est autem motum fieri ab actu sensus: ct hunc similem neeesse est esse sensui, crit utique phantasia ipsa motus, qui non sine sensu contingens esse, neque non sentientibus inesse potest, et multa est secundum ipsam facere et pati habens, ct esse veram ct falsam.

Hoc autem accidit propter hoc. quod sensus quidem propriorum est verus, aut quam paucissimum habet falsum. 20 Secundo autem est eius, cui ct hacc accidunt: et hic iam contingit mentiri. Quod enim album, non mentitur. Si autem hoc aliud et aliud, mentitur. Tertio autem communium, et consequentium accidentia, quibus insunt propria. Dico autem ut motus, et magnitudo, accidunt sensibilibus, circa quae est maxime iam decipi secundum sensum. Motus autem ab actu factus, differt a sensu qui ab his tribus sensibus. Et primus quidem praesente sensu verus, alii autem ct praesente ct absente, erunt utique falsi, et maxime cum procul sit sensibile. Si igitur nihil aliud habet ca quae 429a dicta sunt, nisi phantasia, hoc autem est quod dictum est. phantasia utique crit motus a sensu secundum actum factus.

Quoniam autem visus maxime sensus est. ct nomen a lumine accepit, quoniam sine lumine non est videre.

Et quoniam immanent, ct similes sunt sensibus, mulla secundum ipsas operantur animaha. Alia quidem, quia non habent intellectum, ut bestiae. Alia vero ex velamento intellectus, aliquando passione, aut aegritudine, aut somno, ut homines. De phantasia igitur quid est et propter quid est. dictum sit in tantum.

655. — Postquam Philosophus ostendit quod phantasia non est'aliquid illorum quatuor, quae ab antiquis ad cognitionem pertinere ponebantur, *hic inquirit quid sit phantasia.* Et dividitur in partes duas. *In prima ostendit quid sit phantasia.* In secunda assignat rationem eorum, quae ad phantasiam pertinent, ibi, « Hoc autem accidit ». Ad investigandum quid sit phantasia, hoc modo ptocedit. Primo enim proponit, quod si aliquid est motum, contingit quod ab eodem aliquid aliud moveatur. Ostensum est enim in *ocfavo Physicorum* (1), quod est duplex movens: scilicet movens immobile, et movens motum, quod scilicet movet, eo quod movetur.

656. —- Deinde *ponit, quod phantasia est quidam motus.* Sicuti enim sentiens movetur a sensibilibus, ita in phantasiando movetur a quibusdam apparentibus, quae dicuntur phantasmata.

657. — Ulterius *ponit affinitatem,* quam habet phantasia ad sensum, quia phantasia non potest fieri sine sensu, sed est tantum in habentibus sensum, scilicet in animalibus: ct est illorum tantum quorum est sensus, scilicet illorum quae sentiuntur. Ea enim, quae sunt intelligibilia tantum, non cadunt in phantasiam.

658. — Deinde proponit quod *ah actu sensus confingit quemdam motum fieri.* Quod quidem fit manifestum cx co quod primo proponebatur. scilicet quod ab eo quod est motum, contingit moveri alterum. Sensus autem secundum actum fit, ex eo quod movetur a sensibilibus; unde relinquitur, quod a sensu secundum actum causetur aliquis motus. Ex quo etiam manifestum est, quia motus causatur ab actu sensus, neeesse est quod sit similis sensui, quia omne agens agit simile sibi. Unde ct illud, quod movet inquantum movetur, causât motum similem motui quo ipsum movetur.

659. — Ex omnibus autem his concludit, quod phantasia sit *quidam motus causatus a sensu secundum actum;* qui quidem motus non est sine sensu, neque potest inesse his quae r.on sentiunt. Quia si aliquis motus fit a sensu secundum actum, similis est motui sensus, et nihil aliud nisi phantasia invenitur esse tale. Relinquitur ergo, quod phantasia crit huiusmodi motus. Et ex hoc quod est motus causatus a sensu, similis ei, sequitur quod continget habentem phantasiam, multa agere et pati secundum eam. Et contingit esse veram et falsam. ut statim ostenditur (2).

660. — Deinde cum dicit ▮ hoc autem » *Assignat rationem eorum quae conveniunt* phantasiae, per ea quae dicta sunt. Et circa hoc tria facit. *Primo assignat causam eius*

ti) Cap. V. 1-8 (S thom.. Iect. l.X). <2) nn 660-667.

quod dixerat, quod phantasia quandoque sit vera et quandoque falsa. Secundo assignat causam huius nominis, ibi, « Quoniam autem « visus ». Tertio assignat causam cius quod dixerat, quod animalia multa agunt secundum phantasiam, ibi, < Et quoniam immanent ». Dicit ergo primo quod hoc, scilicet phantasiam esse quandoque veram et quandoque falsam, accidit propter hoc quod dicetur, quia scilicet sensus, a cuius actu causatur phantasia, diversimode se habet ad veritatem, secundum quod comparatur ad diversa.

661. — Nam *primo* quidem circa propria sensibilia semper verus est aut modicum habet de falsitate. Sicut enim potentiae naturales non deficiunt in propriis operationibus, nisi in minori parte, propter aliquam corruptionem; sic etiam sensus non deficiunt a vero iudicio propriorum sensibilium, nisi in minori parte, propter aliquam corruptionem organi; ut apparet in febricitantibus, quibus propter indispositionem linguae dulcia amara esse videntur.

662. — *Secundo* autem sensus est circa sensibilia per accidens; et hic iam decipitur sensus. Quod enim album sit quod videtur, non mentitur sensus: sed si album sit hoc aut illud, puta vel nix, vel farina vel aliquid huiusmodi, hic iam contingit mentiri sensum, et maxime a remotis.

663. — *Tertio* sensus est sensibilium communium quae consequuntur subiecta in quibus sunt accidentia, quae sunt sensibilia propria; sicut magnitudo ct motus, quae sunt sensibilia communia accidunt sensibilibus corporibus. Et circa huiusmodi maxime est deceptio, quia iudicium dc his variatur secundum diversitatem distantiae. Nam quod a remotiori videtur, minus videtur.

664. — Motus autem phantasiae qui est factus ab actu sensus, differt ab istis tribus sensibus, id est actibus sensus, sicut affectus differt a causa. Et propter hoc etiam quia effectus est debilior causa, ct quanto magis aliquid elongatur a primo agente, tanto minus recipit de virtute et similitudine eius; ideo in phantasia facilius adhuc quam in sensu potest incidere falsitas, quae consistit in dissimilitudine sensus ad sensibile. Tunc enim est falsus sensus quando aliter recipitur forma sensibilis in sensu, quam sit in sensibili. Et dico aliter *secundum speciem,* non secundum materiam; puta si sapor dulcis recipiatur in lingua secundum amaritudinem: secundum vero materiam semper aliter recipit sensus, quam habeat sensibile. Omnis igitur motus phantasiae, qui fit a motu propriorum sensibilium, est verus, ut in pluribus. Et hoc dico quantum ad praesentiam sensibilis, quando motus phantasiae est simul cum motu sensus.

665. — Sed quando motus phantasiae est in absentia sensus, tunc etiam circa propria sensibilia contingit decipi. Imaginatur enim quandoque absentia ut alba, licet sint nigra. Sed alii motus phantasiae, qui causantur a sensu sensibilium per accidens, et a sensu sensibilium communium, possunt esse falsi, sive sit praesens sensibile, sive non. Sed magis sunt falsi in absentia sensibilis, quam sunt quando sunt procul.

666. — Ex hac autem ratione assignata. *concludit ulterius principale propositum:* dicens, quod si ea quae dicta sunt non conveniunt nisi phantasiae, ct phantasia habet quod dictum est, relinquitur quod phantasia sit motus a sensu factus in actu.

667. — Ulterius autem quod iste motus *aliam potentiam requirat,* quam sensitivam, Aristoteles hoc non determinat. Sed videtur quod cum secundum diversitatem actuum distinguantur potentiae, et diversitas motus requirat diversa mobilia, quia quod movetur, non movet seipsum, sed alterum, necessarium videtur quod sit alia potentia phantastica, sive imaginative, a sensu.

668. — Deinde cum dicit < quoniam « autem »

Assignat causam huius nominis. Circa quod sciendum est. quod *phos* in graeco, idem est quod lux; ct inde venit *phanos* quod est apparitio, vel illuminatio et phantasia. Dicit ergo quod visus est praecipuus inter alios sensus, eo quod est spiritualior, ut supra ostensum est (3), et plurium cognoscitivus: ideo phantasia quae causatur a sensu secundum actum, accipit nomen a lumine, sine quo non est videre, ut supra dictum est (4).

669. — Deinde cum dicit « et quoniam »

Ostendit causam, quare animalia agunt et patiuntur secundum phantasiam; ct dicit, quod phantasiae « immanent », idest perseverant, etiam abeuntibus sensibilibus, et sunt similes sensibus secundum actum. Unde sicut sensus secundum actum movet appetitum ad praesentiam sensibilis, ita et phantasiae in absentia sensibilis. Et propter hoc dicit quod animalia multa operantur secundum phantasias. Sed hoc contingit propter defectum intellectus, quia cum intellectus adest, quia est superior, eius iudicium praevalet ad agendum.

670. — Unde quando intellectus non dominatur, agunt animalia secundum phantasiam. Alia quidem, quia omnino non habent intellectum, sicut bestiae, alia vero quia habent intellectum velatum, sicut homines. Quod contingit *tripliciter.* Quandoque quidem ex aliqua passione irae, aut concupiscentiae, vel timoris aut aliquid huiusmodi. Quandoque autem accidit ex aliqua infirmitate, sicut patet in phreneticis vel furiosis. Quandoque autem in somno, sicut accidit in dormientibus. Ex istis enim causis contingit quod intellectus non praevalet phantasiae, unde homo sequitur apprehensionem phantasticam quasi veram. *Ultimo concludit* de phantasia, quod dictum est quid sit, et quae sit eius causa.

(3) nn. 417-418.
(4) nn. 403-412.

LECTIO VII.

Quamquam intelligere sit sicut sentire, intellectum tamen esse omnino distinctum a sensu probat, cumque omnino incorporeum et immixtum, et impassibile, differenter tamen a sensu, declarat: quod item non sit substantia separata demonstrat.

C.IV. (1) De parte autem animae, qua co-
10a gnoscit anima el sapit, sive separabili existente, sive non separabili secundum magnitudinem, sed secundum rationem, considerandum quam habet differentiam, ct quomodo tandem sit ipsum intelligere.

Si igitur est intelligere sicut sentire, aut pati quoddam erit ab intelligibili, aut aliquid huiusmodi alterum. Impassibilem ergo oportet esse, susceptivum autem speciei, et potentia tale, sed non hoc: et similiter se habet sicut sensitivum et sensibilia, sic intellectivum ad intclligibilia.

Necesse esc itaque, quoniam omnia intelligit, immixtum esse, sicut ait Anaxagoras, ut imperet. Hoc autem est,
20 ut cognoscat. Intus apparens enim prohibebit extraneum, et obstruet. Quare neque ipsius esse naturam neque unam, nisi hanc quod possibilis sit. Vocatus itaque animae intellectus, dico autem intellectum, quo opinatur ct intelligit anima, nihil est actu eorum quae sunt, ante intelligere.

Unde neque misceri, est rationabile, ipsum corpori. Qualis enim aliquis, utique et esset, aut calefactus aut frigidus, et erit organum aliquod, sicut sensitivo; nunc autem nullum est.

Et bene iam dicentes sunt, animam esse locum spccicrum, nisi quod non tota, sed intellectiva; neque actu, sed potentia, species.

30 Quod autem non similis sit impassibihtas sensitivi et intellectivi, manifestum est ex organis et sensu. Sensus
b enim non potest sentire ex valde sensibili, ut sonum ex magnis sonis neque fortibus odoribus, ct coloribus, neque videre, neque odorare. Sed intellectus cum intelligat aliquod valde intelligibile, non minus intelligit infima, sed et magis. Sensitivum enim non sine corpore est. Intellectus autem separatus.

SYNOPSIS (Lect. vin, ix.)

Determinato dc parte sensitiva (564-614), et sentire et intellig. non sunt idem (615-670).
Hic determinat *de parte animae intellectivae* 671-794.
Determinat de ipsa parte animae intellectivae 671-786.
Determinat *de intellectu* 671-764.
Determinat de ipso intellectu 671-745.
Determinat *de intellectu possibili* 671-727.
Determinat de ipso intellectu possibili 671-704.
Ostendit naturam intellectus possibilis 671-699.
Ostendit de quo est intentio 671-674.
Ostendit propositum 675-699.
Proponit *similitudinem intellectus ad sensum* 675-676.
Ex dicta similitudine concludit naturam intellect, possibilis 677-686.
Non est aliquid corporeum, vel mixtum corporalibus 677-683.
Ponit opinionem Empedoclis et Anaxagorac 677.
Ponit rationem positionis Anaxagorac 678.
Rationem Anaxagorac non esse ad propositum 679.
Concludit iminixtionem intellectus ex hoc quod cognoscat 679.
Probat *ratione* 680.
Concludit intellectum carere tota natura sensibili 681.
Iterum concludit intellect, nil esse in actu eorum quae sunt 682.
Quamdam tacitam obiectionem solvit 683.
Ostendit intellectum possibilem *non habere organum corporale* 684-686.
Ostendit propositum 684-685.
Adaptat dicta opinioni antiquorum 686.
Ostendit *differentiam inter intellectum et sensum* 687-699.
Ponit ipsam differentiam 687-688.
Excludit falsam opinionem aliquorum 689-692.
Manifestat rationem huius falsae opinionis 693-695.
Demonstrat esse contra Aristotelem 696-699.
Ostendit *quomodo reducatur in actum* 700-704.

‹l› Hic incipit liber tertius ***de Anima, iuxta nonnullo».***

Determinat de obiecto intellectus possibilis 705-719.
Movet *dubitationes* circa praedcterminata 720-727.
Ponit primum dubium 720.
Ponit secundum dubium 721.
Solvit primum dubium 722-723.
Solvit secundum dubium 724-726.
Respondet ad aliam obicctioncm 727.
Determinat de intellectu agente (Vid. Icci. X).
Determinat dc intellectu in actu (Vid. lect. X).
Determinat de operatione intellectus (Vid. Icct. XI).
Comparat intellectum ad sensum (Vid. Icct. XII).
Ostendit, ex dictis de sensu et intellectu, quid est anima (Vid. Ied. XIII).

671. — Postquam Philosophus determinavit dc parte animae sensitiva, ct ostendit etiam quod sentire et intclligere non sunt idem, *hic incipit determinare de parte animae intellectiva.* F.t dividitur in partes duas. *In prima determinat de parte animae intellectiva.* In secunda. ex his quae determinata sunt de sensu et intellectu, ostendit quid sit dc anima sentiendum, ibi, « Nunc autem dc anima ». Prima dividitur in partes duas. *In prima determinat de intellectu.* In secunda comparat ipsum ad sensum, ibi, « Videtur autem sensibile ». Prima dividitur in duas. *In prima determinat de Intellectu.* In secunda de operatione eius, ibi. « Indivisibilium ». Prima dividitur in tres. *In prima determinat de intellectu possibili.* In secunda dc intellectu agente, ibi, α Quoniam au- < tem sicut in omni ». In tertia dc intellectu in actu, ibi, « Idem autem est secundum « actum >. Circa primum tria facit. *In prima determinat de intellectu possibili.* In secunda dc obiecto cius, ibi, » Quoniam autem aliud ». In tertia movet dubitationem circa praedeterminata. ibi « Dubitabit autem aliquis ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit naturam intellectus possibilis.* Secundum ostendit quomodo reducatur in actum, ibi. « Cum autem « sic fiat singula ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit de quo est intentio.* Secundo ostendit propositum, ibi, *a* Si igitur est in- « telligere ».

672. — Dicit ergo, quod postquam determinatum est de parte animae sensitiva, et ostensum est quod sapore et intclligere non est idem quod sentire, considerandum est nunc de parte animae « qua cognoscit anima », idest intelligit, « et sapit ». Supra autem dictum est (2), quod differentia est inter sapore et intclligere. Nam sapere pertinet ad iudicium intellectus, intclligere autem ad cius apprehensionem.

673. — Circa hanc autem partem aliquid est quod praetermittit, de quo erat apud antiquos dubium. Utrum scilicet haec pars animae sit separabilis ab aliis partibus animae subiccto, sive non sit separabilis subiecto, sed ratione tantum. Intelligit autem esse separabile subiccto, per hoc quod dicit esse separabile secundum magnitudinem, propter Platonem, qui ponens partes animae subiecto abinvicem separatas, attribuit cis organa in diversis partibus corporis. Hoc est ergo quod praetermittit (3).

674. — Sed duo sunt *quae inquirere intendit.* Quorum *primum* est. Si sit separabilis secundum rationem haec pars animae ab aliis, quam differentiam habet ab aliis. Et quia proprietas potentiae ex qualitate actus cognoscitur. *Secundum* quod inquirere intendit est « quomodo sit ipsum intclligere », idest quomodo operatio intellectualis compleatur.

675. — Deinde cum dicit < si igitur »
Ostendit propositum. Et circa hoc tria facit. *Primo proponit similitudinem intellectus ad sensum.* Secundo cx huiusmodi similitudine concludit naturam intellectus possibilis, ibi, « necessc est itaque ». Tertio ostendit, ex his quae dc intellectu probaverat, differentiam inter intellectum et sensum, ibi, « Quoniam au- « tem non similis ». Primo igitur ex huiusmodi suppositione procedit ad propositum ostendendum quod intclligere est simile ei quod est sentire. Quae quidem similitudo cx hoc manifesta est, quod sicut sentire est quoddam cognoscere, et sentimus quandoque quidem in potentia, quandoque autem in actu, sic ct intelligere cognoscere quoddam est; ct quandoque quidem intelligimus in potentia, et quandoque in actu. Ex hoc autem sequitur quod, cum sentire sit quoddam pati a sensibili, aut aliquid simile passioni, quod intclligere sit vel pati aliquid ab intellijubili, vel aliquid alterum huiusmodi, simile scilicet passioni.

676. — Horum autem duorum *secundum verius est.* Nam sentire, ut supra in secundo dictum est (4), non proprie pati est. Patitur enim proprie aliquid a contrario. Sed aliquid habet simile passioni, inquantum sensus est in potentia ad sensibile, et est susccptivus sensibilium. Ergo, si intclligere est simile ei quod est sentire; ct partem intellectivam oportet esse impassibilem, passione proprie accepta: sed oportet quod habeat aliquid simile passibilitati : quia oportet huiusmodi partem esse susceptivam speciei intclligibilis, et quod sit in potentia ad huiusmodi speciem, sed non sit hoc in actu. Et sic oportet, quod sicut se habet sensitivum ad sensibilia, similiter se habeat intellectivum ad intelligibilia: quia utrumque est

(2) n. 629.

O) *AI.* praemittit.
(4) nn. 35O-3S1; 393.

in potentia ad suum obiectum. ct est suscepti* vu ni eius.

677. — Deinde cum dicit « necesse est » *Ex praemissis ostendit nataram intellectus possibilis.* Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit. quod intellectus possibilis non est aliquid corporeum, vel commixtum ex rebus corporalibus.* Secundo ostendit quod non habet organum corporale, ibi, « Unde neque misceri » est ». Considerandum est ergo circa primum, quod antiqui de intellectu dupliciter opinati sunt. Quidam enim posuerunt, quod intellectus erat compositus cx principiis omnium ad hoc quod cognosceret omnia: et hanc supra (5) dixit esse opinionem Empedoclis. Anaxagoras vero dixit intellectum esse simplicem et immixtum. et nulli rerum corporalium habere aliquid commune. Ex eo ergo quod dictum est (6). quod intellectus non est actu intelligens. sed potentia tantum, concludit quod necesse est intellectum, propter hoc quod intelligit omnia in potentia, non esse mixtum ex rebus corporalibus, sicut Empedocles posuit, sed esse immixtum sicut dixit Anaxagoras.

678. — Et quidem Anaxagoras hoc dixit hac ratione motus, quia posuit intellectum esse principium totius motus a quo omnia moventur secundum cius imperium. Si autem esset mixtus cx naturis corporalibus, vel haberet aliquam earum determinate, non posset omnia movere suo imperio, quia determinaretur ad unum. Et hoc est quod dicit quod Anaxagoras posuit intellectum esse immixtum e ut im« perel », id est ut suo imperio omnia moveat.

679. — Sed quia nos nunc non loquimur de intellectu, qui omnia movet, sed de intellectu quo anima intelligit, illud medium non est opportunum ad ostendendum intellectum esse immixtum: sed oportet aliud medium accipere ad illud ostendendum, *ex hoc* scilicet *quod intellectus omnia cognoscit:* Et hoc est quod addit « hoc autem est ut cognoscat »: quasi dicat: sicut Anaxagoras posuit intellectum esse immixtum ad hoc ut imperet, ita oportet nos ponere intellectum esse immixtum ad hoc ut cognoscat.

680. — Quod quidem *tali ratione* apparet. Omne enim, quod est in potentia ad aliquid et receptivum eius, caret eo ad quod est in potentia, ct cuius est receptivum: sicut pupilla, quae est in potentia ad colores, et est receptiva ipsorum, est carens omni colore: sed intellectus noster sic intelligit intelligibilia. quod est in potentia ad ea ct susccptivus eorum, sicut sensus sensibilium : ergo caret omnibus illis rebus quas natus est intelligere. Cum igitur intellectus noster natus sit intelligere omnes res sensibiles et corporales, nccesse est quod careat omni natura corporali, sicut sensus visus caret omni colore, propter hoc quod est cognoscitivus coloris. Si enim haberet aliquem colorem. ille color prohiberet videre alios colores. Sicut lingua febricitantis, quae habet aliquem humorem amarum, non potest recipere dulcem saporem. Sic etiam intellectus si haberet aliquam naturam determinatam, illa natura connaturalis sibi prohiberet eum a cognitione aliarum naturarum. Et hoc est quod dicit: « Intus « apparens enim prohibebit cognoscere extra« neum et obstruet », idest impediet intellectum. et quodammodo velabit et concludet ab inspectione aliorum. Et appellat intus apparens aliquid intrinsecum connaturale intellectui, quod dum ei apparet, semper impeditur intellectus ab intelligendo alia: sicut si diceremus quod humor amarus esset intus apparens linguae febricitantis.

681. — Concludit autem ex hoc quod non contingit naturam intellectus esse « neque unam », idest nullam determinatam, sed hanc solam naturam habet, quod est possibilis respectu omnium. Et hoc quidem contingit intellectui. quia non est cognoscitivus tantum unius generis sensibilium, sicut visus vel auditus, vel omnium qualitatum et accidentium sensibilium communium vel propriorum; sed universaliter totius naturae sensibilis. Unde sicut visus caret quodam genere sensibilium, ita oportet quod intellectus careat tota natura sensibili.

682. — Ex hoc autem *ulterius* concludit, quod ille, qui vocatur intellectus animae, nihil est in actu eorum, quae sunt ante intelligere: quod est contrarium ei quod antiqui ponebant. Dicebant enim eum ad hoc quod cognosceret omnia, esse compositum ex omnibus. Si autem esset cognoscitivus omnium quia haberet in sc omnia, esset semper intellectus in actu et nunquam in potentia: sicut supra (7) dixit de sensu, quod si esset compositus cx sensibilibus, non indigeret sensibilibus exterioribus ad sentiendum.

683. — Et ne quis crederet, quod esset hoc verum de quolibet intellectu, quod sit in potentia ad sua intelligibilia, antequam intelligat: interponit quod nunc loquitur dc intellectu quo anima opinatur et intelligit. Et hoc dicit, ut praeservet se ab intellectu divino, qui non est in potentia, sed est quodammodo intellectus omnium. De quo intellectu Anaxagoras dixit, quod est immixtus ut imperet.

684. — Deinde cum dicit « unde neque » *Ostendit quod intellectus non habet organum corporale.* Et primo *ostendit propositum.* Secundo adaptat ad hoc quoddam dictum antiquorum. ibi, « Et bene iam ». Dicit ergo primo, concludens ex praedictis, quod si intellectus noster, ad hoc quod cognoscat omnia, oportet quod non habeat naturam aliquam determinatam ex naturis rerum corporalium quas cognoscit, eodem modo rationabile est quod non « misceatur corpori ». idest quod non habeat aliquod organum corporale, sicut habet

(6) nn. 675-676,

(5) n. 45.

(7) nn. J52-J55.

pars animae sensitiva: quia si erit aliquod organum corporale intellectui, sicut est parti sensitivae, sequetur quod habeat aliquam naturam determinatam ex naturis rerum sensibilium. Et hoc est quod dicit « qualis enim aliquis utique fiet », idest aliquam qualitatem sensibilem habens, ut scilicet sit actu calidus aut frigidus. Manifestum est enim quod potentia animae, quae est actus alicuius organi, conformatur illi organo, sicut actus susceptibilis.

685. — Neque refert quantum ad actum potentiae, utrum ipsa potentia habeat aliquam qualitatem sensibilem determinatam aut organum, cum actus non potentiae sit solum, sed compositi cx potentia et organo corporeo. Similiter enim impeditur visio oculorum, si potentia visiva haberet colorem determinatum sive (8) pupilla. Et ideo dicit quod eiusdem rationis est ponere quod intellectus non habeat organum corporale, et quod non habeat aliquam naturam corpoream determinatam. Et ideo subdit quod nullum est organum intellectivae partis sicut est sensitivae.

686. — Deinde cum dicit « et bene »

Adaptat quod dictum est. opinioni antiquorum; et dicit, quod ex quo pars intellectiva non habet organum sicut pars sensitiva, iam potest vcrificari dictum illorum, qui dixerunt, quod anima est locus specierum: quod per similitudinem dicitur, eo quod est spccicrum receptiva. Quod quidem non verum esset, si quaelibet pars animae haberet organum: quia iam species non reciperentur in anima sola, sed in coniuncto. Non enim visus solum est susceprivus spccicrum, sed oculus: et ideo non dicendum est, quod tota anima sit locus specicrum, sed solum pars intellectiva, quae organum non habet. Nec ita est locus specierum, quod habeat actu species, sed potentia tantum.

687. — Deinde cum dicit » quod autem »

Ostendit differentiam inter intellectum et sensum quantum ad impossibilitatem. Dictum est enim supra (9), quod sicut sentire non est pati passione proprie accepta, ita nec intclligere. Et ex hoc supra (10) conclusit, quod intellectus erat impassibilis. Ne ergo aliquis crederet. quod in eodem gradu impassibilitatis esset sensus et intellectus, subiungit hoc, quod non est similis impassibilitas sensitivi et intellectivi. Sensus enim licet non patiatur a sensibili, passione proprie accepta, patitur tamen per accidens, inquantum organi proportio corrumpitur ab excellenti sensibili. Sed de intellectu hoc accidere non potest, cum organo careat; unde nec per se nec per accidens passibilis est.

688. — Et hoc est quod dicit, quod dissimilitudo impassibilitatis sensitivi ct intellectivi manifesta est ex organo et sensu, quia sensus efficitur impotens ad sentiendum cx valde sensibili. sicut auditus non potest audire sonum propter hoc quod motus est ex magnis sonis, neque visus potest videre, neque olfactus odorare ex eo quod hi sensus moti sunt prius ex fortibus odoribus ct coloribus corrumpentibus organum. Sed intellectus, quia non habet organum corporeum, quod corrumpi possit ob excellentiam proprii obiecti, cum intelligit aliquid valde intclligibile, non minus postea intelligit infima, sed magis: ct idem accideret de sensu, si non haberet organum corporale. Debilitatur tamen intellectus cx laesione alicuius organi corporalis indirecte, inquantum ad eius operationem requiritur operatio sensus habentis organum. *Causa* igitur diversitatis est, quia sensitivum non est sine corpore, sed intellectus est separatus.

689. — Ex his autem, quae dicuntur, apparet falsitas opinionis illorum qui dixerunt, quod intellectus est vis imaginativa, vel aliqua praeparatio in natura humana, consequens corporis complexionem. Sed horum occasione verborum, quidam intantum decepti sunt ut ponerent intellectum possibilem esse a corpore separatum, sicut una de substantiis separatis. Quod quidem omnino impossibile est.

690. — Manifestum est enim, quod hic homo intelligit. Si enim hoc negetur, tunc dicens hanc opinionem non intelligit aliquid, ct ideo non est audiendus: si autem intelligit oportet quod aliquo formaliter intelligat. Hic autem est intellectus possibilis, de quo Philosophus dicit: < Dico autem intellectum quo intelligit « et opinatur anima ». Intellectus ergo possibilis est, quo hic homo, formaliter loquendo, intelligit. Illud autem, quo aliquid operatur, sicut activo principio, potest secundum esse separari ab eo quod operatur: ut si dicamus, quod balivus operatur per regem, quia rex movet cum ad operandum. Sed impossibile est illud, quo aliquid operatur formalitcr, separari ab eo secundum esse. Quod ideo est, quia nihil agit nisi secundum quod est actu. Sic igitur aliquid formaliter operatur per aliquid, si cum eo sit actu. Non autem fit aliquid cum aliquo ens actu, si sit separatum ab eo secundum esse. Unde impossibile est quod illud, quo aliquid agit formalitcr, sit separatum ab eo secundum esse.

691. — ideo hoc considerantes adinventores huius opinionis conati sunt adinvenire aliquem modum, quo illa substantia separata quem intellectum possibilem dicunt, continuetur ct uniatur nobiscum, ut sic eius intclligere sit nostrum intclligere. Dicunt enim quod species intclligibilis est forma (11) intellectus possibilis. Per eam enim fit in actu. Huiusmodi autem speciei subiectum est quoddam phantasma quod est in nobis. Sic igitur dicunt

(8) *Lege* sine.
(9) n. 676.
(10) ibid.

<11> *Al.* ut dc nostrum intclliserc sil forma intelliecrc. Dicunt enim quod species inte'liitibilis est Intel lectus possibilis.

intellectum possibilem copulari nobiscum per formam suam.

692. — Sed hoc quod dictum est. nullam omnino continuationem intellectus ad nos demonstrat: *quod sic patet.* Intellectus enim possibilis non est unum cum intelligibili, nisi secundum quod intellectus est in actu: sicut neque sensus est idem cum sensibili in potentia, ut supra habitum est (12). Species igitur intelligibilis non est forma intellectus possibilis. nisi secundum quod est intelligibilis actu: non est autem intelligibilis actu, nisi secundum quod est a phantasmatibus abstracta et remota. Manifestum est igitur, quod secundum quod unitur intellectui, est remota a phantasmatibus. Non igitur intellectus per hoc unitur nobiscum.

693. — Sed manifestum est. quod auctor huius positionis deceptus fuit per fallaciam accidentis, *quasi sic arguens.* Phantasmata sunt quodammodo unum cum specie intelligibili: species autem intelligibilis est unum cum intellectu possibili: ergo intellectus possibilis unitur phantasmatibus. Manifestum est autem quod hic incidit fallacia accidentis: quia species intelligibilis secundum quod est unum cum intellectu possibili, est abstracta a phantasmatibus. ut dictum est (13).

694. Dato tamen quod per hunc modum sit aliqua unio intellectus possibilis ad nos, non tamen haec unio faceret nos intelligentes, sed magis intellectos. Id enim cuius similitudo est species, in virtute aliqua cognoscitiva existons, non cx hoc fit cognoscens, sed cognitum. Non enim per hoc quod species quae est in pupilla, est similitudo coloris qui est in pariete, color est videns, sed magis est visus. Per hoc igitur quod species intelligibilis, quae est in intellectu possibili, est similitudo quaedam phantasmatum, non sequitur quod nos sumus intelligentes, sed quod nos. vel potius phantasmata nostra sint intellecta ab illa substantia separata.

695. — Sunt autem plura alia quae contra hanc positionem dici possunt: quae alibi diligentius pertractavimus (14). Sed hic hoc unum sufficiat, quod ad positionem hanc sequitur. quod hic homo non intelligit.

696. — Manifestum etiam est quod hacc positio contra intentionem Philosophi est. Et *primo* quidem, quia Philosophus hic inquirit de parte animae. Sic enim hunc tractatum incipit. Unde manifestum est quod intellectus possibilis pars animae est, ct non substantia separata.

697. — *Item* ex hoc quod ipse procedit ad inquirendum dc intellectu, sive sit subiccto separabilis ab aliis partibus animae, sive non. Unde patet quod suus processus stat, etiam si intellectus subiecto non sit separabilis ab aliis partibus animae.

698..— *Item* per hoc quod dicit quod intellectus est quo anima intelligit. Haec enim omnia ostendunt quod Aristoteles non dicit intellectum esse separatum sicut sunt substantiae separatae.

699. — Mirum est autem quomodo tam leviter erraverunt, ex hoc quod dicit quod intellectus est separatus, cum cx litcra sua huius rei habeatur intellectus, dicit enim separatus intellectus, quia non habet organum, sicut sensus. Et hoc contingit propter hoc, quia anima humana propter suam nobilitatem supergreditur facultatem materiae corporalis, et non potest totaliter includi ab ea. Unde remanet ei aliqua actio, in qua materia corporalis non communicat. Et propter hoc potentia eius ad hanc actionem non habet organum corporale, et sic est intellectus separatus.

(12) nn. 355-357; 382.
(13) n. 692.
(14) *In Opusculo dc Unitate intellectus centra Averrobias* (Edit. Rom.. Opusc. 16).

LECTIO VIII.

Quodnam sit intellectus humani obiectum inquirit; concludens illud esse quidditatem rerum materialium, non autem speciem intelligibilem aliquam.

Scq. C.IV. Cum autem sic singula fiant, ul sciens: dicitur intellectus, qui secundum actum. Hoc autem confcstim accidit cum possit operari per seipsum. Est igitur et tunc potentia quodammodo: non tamen similiter atque ante addiscere, aut invenire: et ipse autem seipsum tunc potest intelligere.

10/? Quoniam autem aliud est magnitudo, et magnitudini esse, et aqua, ct aquae esse, et sic in multis aliis, non autem in omnibus. (In quibusdam enim idem est esse carni, et carnejn esse). Aut alio ergo, aut aliter habente discernit. Caro enim non est sine materia, sed sicut simum, hoc in hoc. Sensitivo quid igitur calidum ct frigidum indicat, et quorum ratio quaedam caro est. Alio autem aut separato, aut sicut circumflexa se habet ad scipsam, cum extensa sit, carni esse discernit.

Iterum autem in his, quae in abstraction? sunt, rectum est sicut simum. Cum continuo enim est. Quod autem 20 quid erat esse, si est et alterum recto esse, et rectum alio. Sit enim dualitas. Altero itaque, aut aliter habente se judicat. Omnino ergo sicui separabiles res a materia, sic et quae circa intellectum sunt.

700. — Postquam Philosophus determinavit dc intellectu possibili, qui est in potentia ad intclligibilia, *hic ostendit quomodo in actum reducatur.* Et primo *ostendit quod intellectus aliquando fit in actu.* Secundo ostendit quid sit proprium obiectum cius respectu cuius hi in actu, ibi, « Quoniam autem aliud < est magnitudo ». Ostendit igitur, quomodo intellectus in actum reducatur, dicens: Dictum est (1). quod anima intellectiva non est actu ipsae species, sed in potentia tantum, « Cum « autem sic fiat singula », idest sic reducatur in actum specicrum intclligibilium, quemadmodum sciens, idest habens scientiae habitum, habet species in actu, et tunc dicitur intellectus qui est secundum actum. Hoc autem accidit, statim, cum aliquis potest per seipsum operari operatione intellectus, quae est ipsum intelligere: sicut et quamlibet formam tunc aliquis in actu habet, quando potest operationem illius formae explere.

701. — Sed licet tunc intellectus quodammodo sit in actu, quando habet species intelligibiles, sicut sciens habet habitum; est tamen et tunc quodammodo in potentia, non tamen eodem modo sicut prius erat in potentia. antequam scientiam acquireret, addiscendo vel inveniendo. Nam antequam haberet habitum scientiae, qui est primus actus, non poterat operari cum vellet; sed oportebat, quod ab altero reduceretur in actum; sed quando iam habet habitum scientiae, qui est actus primus, potest, cum voluerit, procedere in actum secundum qui est operatio.

702. — Manifestum est autem ex hoc quod hic dicitur, falsam esse opinionem Avicennac quam habet de speciebus intelligibilibus contra opinionem Aristotelis. Ponit enim Avicenna, quod species non conservantur in intellectu possibili, nec sunt in eo nisi quando actu intelligit. Sed oportet secundum ipsum, quod quandocumque intelligit actu, quod convertat se ad intclligentiam separatam agentem, a qua effluunt in intellectum possibilem intelligibiles species.

703. — Contra quod manifeste hic Philosophus dicit, quod intellectus reducitur in actum specierum, per modum, quo sciens actu, adhuc est in potentia intelligcns. Cum enim intellectus actu intelligit. species intelligibiles sunt in eo secundum actum perfectum: cum autem habet habitum scientiae, sunt species in ipso intellectu medio modo inter potentiam puram et actum purum.

704. — Et quia dixerat, quod quando intellectus fit quodammodo in actu, secundum singula eorum ad quae erat in potentia, tunc potest intelligere, respectu autem sui nullo modo erat in potentia, posset aliquis credere, quod factus in actu, seipsum non intclligeret: ct ideo ad hoc excludendum subiungit quod intellectus factus in actu, non (2) potest intelligere alia, sed etiam tunc potest intelligere seipsum.

705. — Deinde cum dicit « quoniam au- « tem ».

Ostendit Philosophus quid sit obiectum intellectus. Ad cuius evidentiam sciendum est. quod Philosophus in *septimo Metaphysiale* (3) inquirit, utrum quod quid est. idest quidditas, vel essentia rei. quam definitio significat, sit idem quod res. Et quia Plato ponebat quidditalcs rerum esse separatas a singularibus, quas dicebat ideas, vel species: ideo ostendit, quod

<21 non solum.

(3) l.lb. VI. cap. VI (apud S. Tbora.. Lib. VII l lect. V. 1356-80).

to nn. 677-683.

quidditatcs rerum non sunt aliud a rebus nisi per accidens; utputa non est idem quidditas hominis albi, et homo albus; quia quidditas hominis non continet in sc nisi quod perlinet ad speciem hominis; sed hoc quod dico homo albus habet aliquid in sc praeter illud quod est de specie humana.

706. — Hoc autem contingit in omnibus habentibus formam in materia, quia in eis est aliquid praeter principia speciei. Nam natura speciei individuatur per materiam : unde principia individuantia et accidentia individui sunt praeter essentiam speciei. Et ideo contingit sub una specie inveniri plura individua: quae licet non differant in natura speciei, differunt tamen secundum principia individuantia. Et propter hoc in omnibus habentibus formam in materia. non est omnino idem, et res et quod quid es: eius. Socrates enim non est sua humanitas. In his vero quae non habent formam in materia, sicut sunt formae simplices, nihil potest esse praeter essentiam speciei; quia ipsa forma est tota essentia. Et ideo in talibus non possunt esse plura individua unius speciei, nec potest in cis differre res ct quod quid est eius.

707. — Considerandum est etiam, quod non solum naturalia habent speciem in materia, sed etiam mathematica. Est enim *duplex materia'* scilicet *sensibilis,* a qua abstrahunt mathematica, et concernunt eam naturalia, *et intelligibilis,* quam mathematica concernunt. Quod quidem sic intelligendum est. Manifestum est enim, quod quantitas immediate inhaeret substantiae: qualitates autem sensibiles in quantitate fundantur, ut album et nigrum, calidum ct frigidum. Remoto autem posteriori remanet prius: unde remotis qualitatibus sensibilibus secundum intellectum, adhuc remanet quantitas continua in intellectu.

708. — Quaedam ergo sunt formae, quae materiam requirunt sub determinata dispositione sensibilium qualitatum; ct huiusmodi sunt omnes formae naturales: ct idcirco naturalia concernunt materiam sensibilem. Quaedam vero sunt formae, quae non exigunt materiam sub determinata dispositione sensibilium qualitatum, tamen requirunt materiam sub quantitate existentem: sicut triangulus, et quadratum. ct huiusmodi: ct haec dicuntur mathematica; et abstrahunt a materia sensibili, sed non a materia intelligibili. inquantum in intellectu remanet continua quantitas, abstracta a sensibili qualitate. Sic ergo patet, quia sicut naturalia habent formam in materia, ita et mathematica: et propter hoc tam in naturalibus quam in mathematicis differt res et quod quid est: unde in utrisque inveniuntur plura individua sub una specie. Sicut enim sunt plures homines unius speciei, ita et plures trianguli sub una specie.

709. — His igitur habitis, planum est accipere ex Utera Philosophi intellectum. Dicit enim quod aliud est « magnitudo et magnitu- < dinis esse ». id est aliud est magnitudo, et quod quid est eius. Esse enim quod est magnitudinis appellat quidditatem cius. Et similiter aliud est « aqua ct aquae esse », et sic est in multis aliis, id est in omnibus mathematicis et naturalibus. Unde signanter duo exempla posuit. Nam magnitudo est quid mathematicum, aqua autem quid naturale.

710. — Non autem « hoc contingit » in « omnibus ». Nam in his, quae omnino sunt separata a materia idem est res et quod quid est eius. Et quia substantiae separatae ignotae sunt nobis, non potuit eas nominare propriis nominibus, sicut mathematica ct naturalia, sed nominavit ea sub exemplo rerum naturalium. Et hoc est quod subdit, quod in quibusdam idem est carni esse et carnem: cx quo non intelligit, quod sit idem caro et quod quid est cius. Non enim diceret in quibusdam sic esse; sed simpliciter diceret, quod idem est caro et carni esse. Sed intelligit quod hoc. quod sic dicitur aliquid ct alicui, ut caro, et carni esse, idem est « in quibusdam », idest in his quae sunt a materia separata.

711. — Et quia ad diversa cognoscenda diversae potentiae cognoscilivae requiruntur, concludit, quod anima aut cognoscit alio rem, et alio eius quidditatem, aut uno et eodem, sed alio modo se habente. Manifestum est autem, quod caro non est sine materia : sed forma camis est forma determinata, et in materia determinata sensibili: sicut etiam simul habet subtectum sensibile determinatum, scilicet nasum. Hanc igitur naturam sensitivam cognoscit anima per sensum. Et hoc est quod subdit, quod anima indicat potentia sensitiva calidum et frigidum, et alia huiusmodi < quo- « rum ratio », idest proportio « quaedam caro K est ». Forma enim carnis requirit determinatam proportionem calidi et frigidi, et aliorum huiusmodi.

712. · Sed oportet quod alia potentia *a* discernat esse carni », idest quod quis est carnis. Sed hoc contingit *dupliciter:* uno modo sic quod ipsa caro vel quidditas carnis cognoscantur omnino potentiis abinvicem diversis: puta quod potentia intellectiva cognoscitur quidditas carnis, potentia sensitiva cognoscitur caro: ct hoc contingit quando anima per sc cognoscit singulare et per sc cognoscit naturam speciei. Alio modo contingit, quod cognoscitur caro, et quod quid est carnis: non quod sit alia et alia potentia: sed quia una et eadem potentia, alio et alio modo, cognoscit carnem, ct quod quid est eius: ct illud oportet esse, cum anima comparat universale ad singulare. Sicut enim supra dictum est (4), quia non possemus sentire differentiam dulcis et albi, nisi esset una potentia sensitiva communis quae cognosceret utrumque, ita etiam non possemus cognoscere comparationem universalis ad particulare, nisi esset una potentia quae cognosceret utrumque. Intellectus igitur utrumque cognoscit, sed alio et alio modo.

713. Cognoscit enim naturam speciei.

(4) no. 601-604.

sivc quod quid est. directe extendendo seipsum, ipsum uutem singulare per quamdam reflexionem, inquantum redit super phantasmata, a quibus species intclligibilcs abstrahuntur. Et hoc est quod dicit, quia sensitivo cognoscit carnem « alio », idest alia potentia discernit esse carni », idest quod quis est carnis. « aut separata » puta cum caro cognoscitur sensu, ct esse camis intellectu, aut eodem aliter se habente, scilicet « sicut circumflexa sc « habet ad scipsam », anima intellectiva cognoscit carnem; quae « cum extensa sit, di- « sccmit esse carni », id est directe apprehendit quidditatem carnis; per reflexionem autem, ipsam carnem.

714. — Deinde cum dicit · iterum autem » *Quod supra dixerat in naturalibus, exponit in mathematicis:* dicens, quod iterum in his quae sunt per « abstractionem », idest in mathematicis. quorum ratio abstrahit a materia sensibili, rectum sc habet, sicut simum. Haec enim mathematica habent materiam, sicut ct naturalia. Rectum enim mathematicum est, simum autem naturale. Ratio enim recti est cum continuo, sicut ratio simi cum naso. Continuum autem est materia intelligibilis. sicut simum materia sensibilis. Unde manifestum est, quod aliud est in mathematicis res et quod quid erat esse, ut rectum et recto esse; unde oportet quod alio cognoscat quod quid erat esse horum, et alio ipsa.

715. — Et supponamus ad praesens, exempli causa cum Platone, quod dualitas sit quod quid erat esse lineae rectae. Plato enim ponebat, quod numeri erant species et quidditates mathematicorum; puta unitas lineae, dualitas lineae rectae, et sic de aliis. Oportet igitur, quod anima alio cognoscat ipsa mathematica ct quidditates eorum, aut eodem aliter sc habente. Unde sicut per naturalia ostenditur. quod intellectus, qui cognoscit quidditates naturalium, sit alius a sensu qui cognoscit ipsa naturalia singularia, ita ex mathematicis ostenditur quod intellectus qui cognoscit quod quid est ipsorum, sit aliud ab imaginative virtute, quae apprehendit ipsa mathematica.

716. — Et quia posset aliquis dicere, quod eodem modo intelligerentur mathematica et naturalia, subiungit quod sicut res sunt separabiles a materia, ita se habent ad intellectum. Unde illa quae sunt secundum esse separata a materia sensibili, solo intellectu percipi possunt; quae autem non sunt separata a materia sensibili secundum esse, sed secundum rationem, intelliguntur absque materia sensibili, non autem absque materia intclligibili. Naturalia vero intelliguntur per abstractionem a materia individual!, non autem per abstractionem a materia sensibili totaliter. Intclligitur enim homo, ut compositus ex carnibus et ossibus. per abstractionem tamen ab his carnibus et his ossibus. Et inde est, quod intellectus non cognoscit directe singularia, sed sensus vel imaginatio.

i 717. — Apparet autem ex hoc quod Philosophus hic dicit, quod proprium obiectum intellectus est quidditas rei. quae non est separata a rebus, ut Platonici posuerunt. Unde illud, quod est obiectum intellectus nostri non est aliquid extra res sensibiles existons, ut Platonici posuerunt, sed aliquid in rebus sensibilibus existens: licet intellectus apprehendat alio modo quidditates rerum, quam sint in rebus sensibilibus. Non enim apprehendit eas cum conditionibus individuantibus. quae eis in rebus sensibilibus adiunguntur. Et hoc sine falsitate intellectus contingere potest. Nihil enim prohibet duorum adinviccm conjunctorum, unum intelligi absque hoc quod intelligatur aliud. Sicut visus apprehendit colorem, absque hoc quod apprehendat odorem, non tamen absque hoc quod apprehendat magnitudinem quae est proprium subiectum coloris. Unde et intellectus potest intclligere aliquam formam absque individuantibus principiis, non tamen absque materia, a qua dependet ratio illius formae: sicut non potest intclligere simum sine naso, sed potest curvum sine naso intclligere. Et quia hoc non distinxerunt Platonici, posuerunt quod mathematica et quidditates rerum sunt separatae in esse, sicut sunt separatae in intellectu.

718. — Manifestum est etiam, quod species intclligibiles, quibus intellectus possibilis fit in actu, non sunt obiectum intellectus. Non enim se habent ad intellectum sicut *quod Intelligitur,* sed sicut *quo intelligit.* Sicut enim species, quae est in visu, non est quod videtur, sed est quo visus videt; quod autem videtur est color, qui est in corpore; similiter quod intellectus intelligit est quidditas. quae est in rebus; non autem species intelligibilis. nisi inquantum intellectus in seipsum reflectitur. Manifestum est enim quod scientiae sunt de his quae intellectus intelligit. Sunt autem scientiae de rebus, non autem de speciebus. vel intentionibus intclligibilibus, nisi sola scientia rationalis. Unde manifestum est, quod species intelligibilis non est obiectum intellectus, sed quidditas rei intellectae.

719. — Ex quo patet nullam esse rationem quorumdam volentium ostendere, quod intellectus possibilis sit unus in omnibus, ex hoc, quod idem est intellectum ab omnibus, cum oporteat esse plurcs numero species intelligibiles. si sunt plurcs intellectus. Non enim est species intelligibilis, ipsum intellectum, sed similitudo cius in anima: ct ideo si sunt plurcs intellectus habentes similitudinem unius ct eiusdem rei, erit eadem res intellecta apud omnes. Et praeter hoc manifestum est, quod etiam substantiae separatae intelligunt quidditates rerum naturalium, quas nos intelligimus. et earum intellectus diversi sunt. Unde, si eorum ratio esset efficax, non evitaretur inconveniens, quod concludunt, per hoc, quod ponunt unum intellectum in omnibus hominibus. Non enim possunt ponere unum intellectum in omnibus intclligentibus.

LECTIO IX.

Ostendit quo pacto possibilis intellectus sit intelligibilis.

Seq. C.IV. Dubitabit autem utique aliquis, si intellectus simplex est ct impassibilis, ct nulli aliquid habet commune, sicut dixit Anaxagoras, quomodo intelligct, si intclligere pati aliquid est. Inquantum enim aliquid commune utrisque est, hoc quidem agere, illud vero pati videtur.

Amplius autem, si intelligibilis et ipse: aut enim aliis inerit intellectus, si non secundum aliud ipse intelligibilis est, unum autem quoddam secundum speciem est intclligibile. Aut mistum aliquid habebit, quod facit intelligibilem ipsum, sicut alia.

306 Aut pati secundum commune aliquid divisum est prius. Potentia quodammodo est intelligibilia intellectus, sed actu nihil antequam intclligat. Oportet autem sic, sicut in tabula nihil est scnptum

430a actu, quod quidem accidit in intellectu.

Et ipse autem intelligibilis est, sicut intclligibilia. In his enim quae sunt sine materia, idem est intellectus, et quod intclligitur. Scientia namque speculativa, ct sic scibile idem est.

Non autem semper intclligcndi causa consideranda. In habentibus autem materiam, potentia unumquodque intelligjbilium. Quare quidem illis non inerit intellectus; sine materia enim potentia est intellectus talium. Illud autem intclligibile inerit.

720. — Postquam ostendit Philosophus naturam intellectus possibilis, et obiectum eius. *hic movet quasdam dubitationes circa praedeterminata.* Et dividitur in duas partes. *In prima ponit dubitationes.* Secunda solvit eas, ibi, « Aut pati ». *Movet autem primo duas dubitationes:* quarum *prima talis est.* Si intellectus est simplex et impassibilis, et nulli habet aliquid commune, ut Anaxagoras dixit, quomodo intellectus potest intclligere, cum intelligere sit pati quoddam, et de ratione patientis hoc esse videatur, quod habeat aliquid commune cum agente? Quia inquantum est aliquid commune utrisque, scilicet agenti ct patienti, videtur quod hoc agat, et illud patiatur. Oportet enim ea quae agunt et patiuntur adinviccm, communicare in materia, ut dicitur in *primo de Generatione* (1).

721. — *Secundam dubitationem* ponit ibi « amplius autem »

Et insurgit haec dubitatio ex eo quod supra dixit (2), quod intellectus factus in actu, etiam seipsum intelligit. Et est ista dubitatio, quod si intellectus est intelligibilis, hoc potest contingere duobus modis. Uno modo, quod sit intelligibilis secundum sc, ct non secundum aliud. Alio modo, quod habeat aliquid sibi adiunctum, quod faciat ipsum intelligibilem. Si autem secundum seipsum est intelligibilis, et non secundum aliud, intclligibile autem inquantum huiusmodi est unum in specie, sequetur. si hoc non solum est intclligibile, sed intellectus; quod etiam alia intelligibilia sint intellectus, ct ita omnia intelligibilia inteUigent. Si autem est intelligibilis per hoc quod habet aliquid aliud sibi adiunctum, sequeretur quod habeat aliquid quod faciat ipsum intclligibilcm, sicut et alia, quae intelliguntur: et ita videtur sequi idem quod prius, scilicet quod semper id quod intelligitur, intclligat.

722. — Deinde cum dicit « aut pati »

Solvit praemissas dubitationes. Et primo *solvit primam:* dicens, quod sicut prius distinctum est de passione (3), cum ageretur de sensu, quod pati dicitur secundum aliquid commune, idest hoc quod est pati commune est ad passionem quae est in contrarias dispositiones, sicut est passio mutua in rebus naturalibus. quae communicant in materia: ct est aliquod pali, quod dicitur secundum receptionem tantum. Intellectus igitur dicitur pali, inquantum est quodammodo in potentia ad intclligibilia, et nihil est actu eorum antequam intclligat. Oportet autem hoc sic esse, sicut contingit in tabula, in qua nihil est actu scriptum, sed plura possunt in ea scribi. Et hoc etiam accidit intellectui possibili, quia nihil intelligibilium est in eo actu, sed potentia tantum.

723. — Et per hoc excluditur tam opinio antiquorum naturalium, qui ponebant animam compositam cx omnibus, ut intclligerct omnia, quam etiam opinio Platonis, qui posuit naturaliter animam humanam habere omnem scientiam, sed esse eam quodammodo oblitam, propter unionem ad corpus: dicens, quod addiscere nihil aliud est quam reminisci.

724. — Deinde cum dicit « et ipse »

Solvit secundam dubitationem. Et primo *solvit quaestionem.* Secundo respondet ad obiectioncm in contrarium factam, ibi, « Non

(1) Cap. VII 9-13 <S. THom.. kct. XX).

12) . 704.

<3) nn. 34S-366.

autem semper ». Dicit ergo primo, quod intellectus possibilis est intelligibilis non per suam essentiam, sed per aliquam speciem intelligibilem, sicut et alia intelligibilia. Quod probat ex hoc, quod intellectum in actu et intelligens in actu, sunt unum, sicut et supra dixit (4). quod sensibile in actu et sensus in actu sunt unum. Est autem aliquod intelligibile in actu, per hoc quod est in actu a materia abstractum: sic enim supra dixit (5). quod sicut res sunt separabiles a materia, sic sunt et quae sunt circa intellectum. Et ideo hic dicit, quod « in his quae sunt sine materia ». Id est si accipiamus intelligibilia actu, idem est intellectus et quod intelligitur, sicut idem est sentiens in actu et quod sentitur in actu. Ipsa enim scientia speculativa. « et sic « scibile », idest scibile in actu, est idem. Species igitur rei intellectae in actu, est species ipsius intellectus; et sic per eam scipsum intelligere potest. Unde et supra (6) Philosophus per ipsum intelligere, et per illud quod intelligitur, scrutatus est naturam intellectus possibilis. Non enim cognoscimus intellectum nostrum nisi per hoc, quod intelligimus nos intelligere.

725. — Accidit autem hoc in intellectu possibili, quod non intelligatur per essentiam suam, sed per speciem intelligibilem, ex hoc quod est potentia tantum in ordine intelligibilium. Ostendit enim Philosophus, in *nono Mefaphysicae* (7), quod nihil intelligitur nisi secundum quod est in actu. Et potest accipi simile in rebus sensibilibus. Nam id quod est in potentia tantum in eis, scilicet materia prima, non habet aliquam actionem per essentiam suam, sed solum per formam ei adiunctam: substantiae autem sensibiles, quae sunt secundum aliquid in actu, et secundum aliquid in potentia, secundum seipsas habent aliquam actionem. Similiter intellectus possibilis, qui est tantum in potentia in ordine intelligibilium, non intelligit, neque intelligitur, nisi per speciem in eo susceptam.

726. — Deus autem, qui est purus actus in ordine intelligibilium. et aliae substantiae separatae, quae sunt mediae inter potentiam et actum per suam essentiam, et intelligent et intelliguntur.

727. — Deinde cum dicit « non autem » *Rexponder ad obiectionem, quae erat in contrarium;* dicens, quod ex quo intellectus possibilis habet aliquid quod facit ipsum intelligibilem, sicut et alia, restat ut consideretur « causa non semper intelligendi », id est quare non semper intelligibile intelligit. Quod ideo est, quia in rebus habentibus materiam, species non est intelligibilis secundum actum, sed secundum potentiam tantum. Intelligibile autem in potentia non est idem cum intellectu, sed solum intelligibile in actu: unde in illis quae habent speciem in materia, non inerit intellectus, ut scilicet intelligere possint, quia « intellectus talium », idest intelligibilium, est quaedam potentia sine materia. Illud autem quod est in materia est intelligibile, sed in potentia tantum, quod vero est in intellectu, est species intelligibilis secundum actum.

(4) nn. 590-593.
(5) nn. 707-719.
(6) nn. 672-699.
(7) **Lib. VIII, cap. IX 5-6 (apud S. Tb.. Lib. IX. lect. X. 1888-94).**

LECTIO X.

Praeter possibilem intellectum, qui est omnia fieri, dari rursus in anima oportere alium agentem intellectum, qui est omnia facere, et qui est separabilis, impassibilis, et immixtus actu ostendit; conditiones item ponit ipsius intellectus in actu, concludens demum animae partem intellectivam esse penitus a corpore separabilem, cui competet alius intelligendi modus, quam nunc habeat.

C. V. Quoniam autem sicut in omni natura est aliquid, hoc quidem materia unicuique generi, hoc autem est potentia omnia illa, alterum autem causa et factivum, quod in faciendo omnia, ut ars ad materiam sustinuit, neccssc ci in anima has essc differentias. Et est intellectus hic quidem talis in omnia fieri, ille vero m omnia facere, sicut habitus quidam. ct sicut lumen. Quodam enim modo, et lumen facit potentia existentes colores, actu colores.

Et hic intellectus separabilis, et impassibilis. et immixtus, substantia actu ens. Semper enim honorabilius est agens patiente, ct principium materia.

Idem autem est secundum actum scientia rei; quae vero secundum potentiam, tempore prior in uno est. Omnino autem neque tempore. Sed non aliquando quidem inteliigit, aliquando autem non inteliigit.

Separatus autem est solum hoc, quod vere est. Et hoc solum immortale et perpetuum est.

Non reminiscitur autem, quia hoc quidem impassibile est; passivus vero intellectus, est corruptibilis, ct sine hoc nihil inteliigit anima.

SYNOPSIS (Leet. X.)

Determinato de intellectu possibili 671-727.
Hic determinat de intellectu agente 728-739.
Ostendit *existentiam* intellectus agentis 728-731.
Probat illam ratione 728.
Excludit quamdam opinionem 729.
Probat existentiam int. ag. exemplo 730.
Ponit rationem positionis 731.
Ostendit *naturam* intellectus agentis 732-739.
Ponit quatuor conditiones necessarias intellectus agentis 732.
Probat eas *ratione* 733.
Exponit ac rciicit opinionem quorumdam 734-739.
Exponit et reiicit illam 734-735.
Demonstrat essc contra Aristotelem 736.
Ponit ct solvit quamdam obiectionem 737-739.
Determinat de intellectu secundum actum 740-745.
Ponit *conditiones* intellectus in actu 740-741.
Ponit primam et secundam conditionem 740.
Ponit tertiam conditionem 741.
Ostendit conditiones *totius partis intellectivae* 742-745.
Ponit veritatem 742-743.
Excludit quamdam obiectionem 744-745.

728. — Postquam Philosophus determinavit de intellectu possibili, *nunc determinat de intellectu agente.* Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit esse intellectum agentem, praeter possibilem, et ratione, et exemplo.* Secundo ostendit huius intellectus naturam, ibi, « Et hic » intellectus ». Ponit ergo circa primum *talem rationem.* In omni natura quae est quandoque in potentia ct quandoque in actu, oportet ponere aliquid, quod est sicut materia in unoquoque genere, quod scilicet est in potentia ad omnia quae sunt illius generis. Et aliud, quod est sicut causa agens, ct factivum; quod ita se habet in faciendo omnia, sicut ars ad materiam. Sed anima secundum partem intellectivam quandoque est in potentia, et quandoque in actu. Necessc est igitur in anima intellectiva esse has differentias: ut scilicet unus sit intellectus, in quo possint omnia intelligibilia fieri, et hic est intellectus possibi-

lis, de quo supra (1) dictum est: et alius intellectus sit ad hoc quod possit omnia intelligibilia faccrc in actu: qui vocatur *intellectus agens,* ct est sicut habitus quidam.

729. — Huius autem verbi occasione, quidam posuerunt intellectum agentem idem esse cum intellectu qui est habitus principiorum. *Quod esse non potest·,* quia intellectus, qui est habitus principiorum, praesupponit aliqua iam intellecta in actu: scilicet terminos principiorum, per quorum intelligentiam cognoscimus principia: et sic sequeretur, quod intellectus agens non faceret omnia intclligibilia in actu, ut hic Philosophus dicit. Dicendum est ergo, quod habitus, sic accipitur secundum quod Philosophus frequenter consuevit nominare omnem formam ct naturam habitum, prout habitus distinguitur contra privationem et potentiam, ut sic per hoc quod nominat eum habitum distinguat cum ab intellectu possibili, qui est potentia.

730. — Unde dicit quod est habitus, ut lumen, quod quodammodo facit colores existentes in potentia, esse actu colores. Et dicit « quodammodo », quia supra ostensum est (2), quod color secundum scipsum est visibilis. Hoc autem solummodo facit lumen, ipsum esse actu colorem, inquantum facit diaphanum esse in actu, ut moveri possit a colore, ut sic color videatur. Intellectus autem agens facit ipsa intclligibilia esse in actu, quae prius erant in potentia, per hoc quod abstrahit ea a materia; sic enim sunt intclligibilia in actu, ut dictum est (3).

731. — Inducitur autem Aristoteles ad ponendum intellectum agentem, ad excludendum opinionem Platonis, qui posuit quidditates rerum sensibilium esse a materia separatas, ct intelligibilcs actu; unde non erat ei necessarium ponere intellectum agentem. Sed quia Aristoteles ponit, quod quidditates rerum sensibilium sunt in materia, ct non intelligibilcs actu, oportuit quod poneret aliquem intellectum qui abstraheret a materia, et sic faceret eas intelligibilcs actu.

732. — Deinde cum dicit « et hic »

Ponit quatuor conditiones intellectus agentis: quarum *prima est.* quod sit separabilis: *secunda,* quod sit impassibilis: *tertia* quod sit immixtus, idest non compositus ex naturis corporalibus, neque adiunctus organo corporali; sed in his tribus convenit cum intellectu possibili: *quarta* autem conditio est, quod sit in actu secundum suam substantiam; in quo differt ab intellectu possibili, qui est in potentia secundum suam substantiam, sed est in actu solum secundum speciem susceptam.

733. — Et ad has quatuor conditiones *probandas,* inducit unam rationem, *quae talis est.* Agens est honorabilius patiente, et principium activum, materia: sed intellectus agens comparatur ad possibilem sicut agens ad materiam, sicut iam dictum est (4): ergo intellectus agens est nobilior possibili. Sed intellectus possibilis est separatus, impassibilis et immixtus, ut supra ostensum est (5): ergo multo magis intellectus agens. Ex hoc etiam patet, quod sii secundum substantiam suam in actu; quia agens est nobilius patiente, non nisi secundum quod est in actu.

734. — Occasione autem horum quae hic dicuntur, *quidam* posuerunt intellectum agentem, substantiam separatam, ct quod differt secundum substantiam ab intellectu possibili. Illud autem *non videtur esse verum.* Non enim homo esset a natura sufficienter institutus, si non liaberct in seipso principia, quibus posset operationem complere, quae est intelligere: quae quidem compleri non potest, nisi per intellectum possibilem, et per intellectum agentem. Unde perfectio humanae naturae requirit, quod utrumque eorum sit aliquid in homine. Videmus etiam, quod sicut operatio intellectus possibilis, quae est recipere intclligibilia, attribuitur homini, ita ct operatio intellectus agentis, quae est abstrahere intclligibilia. Hoc autem non posset, nisi principium formale huius actionis esset ei secundum esse coniunctum.

735. — Nec sufficit ad hoc, quod actio attribuatur homini per hoc quod species intclligibilcs factae per intellectum agentem, habent quodammodo pro subtecto phantasmata, quae sunt in nobis; quia ut supra diximus (6), cum de intellectu possibili ageretur, species non sunt intelligibilcs in actu, nisi quia sunt abstractae a phantasmatibus: et sic eis mediantibus actio intellectus agentis non posset nobis attribui. Et praeterea intellectus agens comparatur ad species intellectus in actu, sicut ars ad species artificiatorum, per quas manifestum est, quod artificia *(7)* non habent actionem artis: unde etiam dato, quod species factae intelligibilcs actu, essent in nobis, non sequeretur, quod nos possemus habere actionem intellectus agentis.

736. — Est etiam praedicta positio contra Aristotelis intentionem: qui expresse dixit, has differentias duas, scilicet intellectum agentem et intellectum possibilem, esse in anima: ex quo expresse dat intelligere, quod sint partes animae, vel potentiae, ct non aliquae substantiae separatae.

737. — Sed contra hoc videtur esse praecipue, quod intellectus possibilis comparatur ad intclligibilia, ut in potentia existons ad illa: Intellectus autem agens comparatur ad ea. ut ens in actu: non videtur autem possibile, idem respectu eiusdem posse esse in potentia

(1) nn. 671-727.
(2) n. 400.
O) n. 716.
(4) n. 728.
(5) no. 677-68S.
(6) n. 692.
(7) *Legr* ner quas suit. Manifestum «t autetn qi»J artifkiau ctc.

ct in actu: unde non videtur possibile, quod intellectus agens ct possibilis conveniant in una substantia animae.

738. — Sed hoc de facili solvitur, si quis recte consideret, quomodo intellectus possibilis sit in potentia ad intclligibilia. ct quomodo intclligibilia sunt in potentia respectu intellectus agentis. Est enim intellectus possibilis in potentia ad intclligibilia, sicut indeterminatum ad determinatum. Nam intellectus possibilis non habet determinate naturam alicuius rerum sensibilium. Unumquodque autem intclligibile, est aliqua determinata natura alicuius speciei. Unde supra dixit (8), quod intellectus possibilis comparatur ad intclligibilia, sicut tabula ad determinatas picturas. Quantum autem ad hoc, intellectus agens non est in actu.

739. — Si enim intellectus agens haberet in se determinationem omnium intelligibilium, non indigeret intellectus possibilis phantasmatibus, sed per solum intellectum agentem reduceretur in actum omnium intelligibilium, et sic non compararetur ad intclligibilia ut faciens ad facium, ut Philosophus hic dicit, sed ut existens ipsa intclligibilia. Comparatur igitur ut actus respectu intelligibilium, inquantum est quaedam virtus immaterialis activa, potens alia similia sibi facere, scilicet immaterialia. Et per hunc modum, ea quae sunt intclligibilia in potentia, facit intclligibilia in actu. Sic enim ct lumen facit colores in actu, non quod ipsum habeat in se determinationem omnium colorum. Huiusmodi autem virtus activa est quaedam participatio luminis intellectualis a substantiis separatis. Et ideo Philosophus dicit, quod est sicut habitus, vel lumen; quod non competeret dici dc eo, si esset substantia separata.

740. — Deinde cum dicit « idem autem » *Determinat de intellectu secundum actum.* Et circa hoc duo facit. *Primo ponit conditiones intellectus in actu.* Secundo ostendit conditiones totius partis intellectivae, secundum quod differt ab aliis partibus animae, ibi, « Separatus autem ». *Circa primum tres ponit conditiones intellectus in actu:* quarum *prima est.* quod scientia in actu, est idem rei scitae. Quod non est verum de intellectu in potentia. *Secunda* conditio cius est, quod scientia in potentia in uno ct eodem, tempore est prior quam scientia in actu: sed universaliter non est prior, non solum natura, sed neque etiam tempore: et hoc est. quod Philosophus dicit in *nono Metaphysicae* (9). quod actus est prior potentia natura, tempore vero in uno et eodem potentia prior est actu, quia unum ct idem prius est in potentia, et postea fit actu. Sed universaliter loquendo, etiam tempore actus est prior. Nam quod in potentia est. non reducitur in actum nisi per aliquod quod est actu. Et sic etiam dc potentia sciente, non fit aliquis sciens actu, inveniendo, neque discendo, nisi per aliquam scientiam praeexistentem in actu; quia omnis doctrina ct disciplina intellectiva fit ex praeexistenti cognitione, ut dicitur in *primo Posteriorum* (10).

741. — *Tertia* conditio intellectus in actu, per quam differt ab intellectu possibili, ct intellectu in habitu, est quia uterque quandoque intelligit, et quandoque non intelligit. Sed hoc non potest dici dc intellectu in actu, qui consistit in ipso intelligere.

742. — Deinde cum dicit « separatus autem » *Ponit conditiones totius intellectivae partis.* Et primo *ponit veritatem.* Secundo excludit obiecctionem, ibi, « Non reminiscitur ». Dicit ergo primo, quod solus intellectus separatus est hoc. quod vere est. Quod quidem non potest intclligi neque de intellectu agente neque dc intellectu possibili tantum, sed de utroque, quia dc utroque supra (11) dixit quod est separatus. Et patet quod hic loquitur dc tota parte intellectiva: quae quidem dicitur separata, ex hoc quod habet operationem suam sine organo corporali.

743. — Et quia in principio *huius libri* (12) dixit quod si aliqua operatio animae sit propria, contingit animam separari; concludit, quod haec sola pars animae, scilicet intellectiva, est incorruptibilis et perpetua. Et hoc est quod supra posuit in secundo (13), quod hoc genus animae separatur ab aliis, sicut perpetuum a corruptibili. Dicitur autem perpetua. non quod semper fuerit, sed quod semper erit. Unde Philosophus dicit in *duodecimo Metaphysicorum* (14). quod forma numquam est ante materiam, sed posterius remanet anima, non omnis, sed intellectus.

744. — Deinde cum dicit « reminiscitur » *Excludit quamdam obiectionem.* Posset enim aliquis credere, quod quia pars intellectiva animae est incorruptibilis, remanet post mortem in anima intellectiva scientia rerum eodem modo quo nunc eam habet: cuius contrarium supra dixit in *primo* (15), quod intelligere corrumpitur, quodam interius corrupto; et quod corrupto corpore non reminiscitur anima, neque amat.

745. — Et ideo hic dicit, quod non reminiscitur, scilicet post mortem eorum, quae in vita scivimus, quia hoc quidem impassibile est », id est ista pars animae intellectivae impassibilis est. unde ipsa non est subicctum passionum animae, sicut sunt amor

te) n. 722.
(9) Ub. VIII. cap. VIII. 1-6 (apud S. Th.. Lib. IX. kct. VHI. 1856-66).

(10) Cap. 1. I B- (S. Thorn . Icct. I-II).
(11) n. 688.
(12) n. 21.
(13) n. 268.
(14) Lib. XI. cap. III. 5-6 (apud S. Thon.. XII. Ica. II. 2450-54).
(15) nn. 163-167.

el odium, reminiscentia ct huiusmodi, quae ex aliqua passione corporali contingunt. Passivus vero intellectus corruptibilis est, idest pars animae, quae non est sine praedictis passionibus, est corruptibilis; perlinent enim ad partem sensitivam. Tamen haec pars animae dicitur intellectus, sicut ct dicitur rationalis, inquantum aliqualiter participat rationem, obediendo rationi, et sequendo motum eius, ut dicitur in *primo Ethicorum* (16). Sine hac autem parte animae corporalis, intellectus nihil intelligit. Non enim intclligit aliquid sine phantasmate. ut infra dicetur (17). Et ideo destructo corpore non remanet in anima separata scientia rerum secundum eundem modum, quo modo intelligit. Sed quomodo tunc intelligat, non est praesentis intentionis discutere.

(16) Cap. XIII. 11-20 <S. Thom.. lect. XX).

(17) n. 772.

LECTIO XI.

Duplicem esse intellectus operationem exponit: unam circa indivisibilia et simplicia, in qua nec verum nec falsum est nisi per accidens; alteram, circa compositionem et divisionem conceptuum secundum affirmationem et negationem, in qua iam verum vel falsum est.

C. VI. Indivisibilium igitur intelligent in his est, circa quae non est falsum. In quibus autem et falsum iam ct verum est, compositio quaedam iam intellectuum est, sicut eorum quae unum fiunt. Sicut Empedocles dixit, multorum quidem capita sine cervice germinaverunt, postea composita sunt concordia. Sic, 30 et haec separata composita sunt, ut *b* asymmetron ct diametros. Si autem factorum aut futurorum sit compositio, tempus coinlelligens est, et componens. Falsum enim in compositione semper est. Et namque si album non albo, aut si non album albo componit. Contingit autem, ct dividentem dicere omnia. Sic ergo est non solum falsum aut verum, quod albus Cleon est, sed et quod erat aut erit. Unum autem faciens unumquodque, hoc intellectus est.

Indivisibile autem, quoniam dupliciter, potentia, aut actu est, nihil prohibet intelligere indivisibile, cum longitudinem intelligat. Indivisibilis enim actu est, ct in tempore indivisibili. Similiter enim tempus est divisibile, et indivisibile longitudini. Non enim est dice- 10 re, quod in utroque dimidio intelligat; non enim est, nisi dividatur, nisi in potentia. Seorsum autem utrumque intelligents dimidiorum, dividit ct tempus simul. Tunc autem ut in longitudine. Si vero est sicut ex ulrisquc, ct in tempore est quod in utrisque.

Quod autem non secundum quantitatem indivisibile est, sed specie, intclligit ct indivisibili tempore, ct indivisibili animae. Secundum accidens autem, et non inquantum illa divisibilia, quod intelligit, et in quo tempore, sed inquantum indivisibilia. Inest enim ct in his aliquid indivisibile, sed forte non sepa- 20 rabile, quod facit tempus unum ct longitudinem. Et hoc similiter in omni est, ct continuo, ct tempore, ct longitudine.

Punctum autem, ct omnis divisio, ct sic indivisibile, monstratur, sicut privatio. Et similis ratio in aliis est, ut quomodo malum cognoscit, aut nigruin. Contrario enim aliquo modo cognoscit. Oportet autem potentia esse cognoscens, ct unum esse in ipso. Si vero alicui causarum non inest contrarium, ipsa cognoscit scipsam, ct actu est, ct separabilis.

Est autem dictio quidem aliquid dc aliquo, sicut aflirmatio, et vera aut falsa omnis. Intellectus autem non omnis, sed qui est ipsius quid est, secundum hoc quod aliquid erat esse, verus est, et non aliquid de aliquo, sed sicut videre pro- 30 prii verum est. Si autem homo album, aut non, non verum semper. Sic autem sc habent quaecumque sine materia sunt.

C. VII. Idem autem est secundum actum 431 scientia, rei; quae vero secundum potentiam, tempore prior est in uno, omnino, neque tempore: fiunt enim cx actu ente, omnia quae fiunt.

SYNOPSIS (Lect. XI.)

Determinato de intellectu 671-745.
Hic determinat *de eius operatione* 746-764.
Distinguit duas operationes intellectus 740-751.
Exponit illas, casque comprobat exemplo Empedoclis 746-747.
Dicit quid est verum et falsum, eaque comparat symmetro et diametro 748.
Ostendit intellectum componere etiam praeterita et futura 749-751.
Determinat *de utraque operatione* intellectus 752-764.
Determinat de prima operatione, quae est indivisibilium 752-759.
Ponit *primum modum* indivisibilitatis 752-754.
Illum exponit 752.
Excludit opinionem Platonis circa hoc 753-754.
Ponit *secundum modum* indivisibilitatis 755-756.
Illum exponit 755.
Comparat secundum modum cum primo 756.
Ponit *tertium modum* indivisibilitatis 757-759.
Exponit illum 757.
Probat illum ratione 758.
Solvit quamdam tacitam obiectionem 759.
Determinat de secunda operatione intellectus 760-763.
Exponit illam 760.
Ostendit quomodo intellectus, intelligent incomplcxum, sit verus 761.
Probat hoc *ratione* 762.
Dicit in prima operatione esse deceptionem *per accidens* dupliciter 763.
Ponit quoddam commune primae ct secundae operationi 764.

746. — Postquam Philosophus determinavit de intellectu, *hic determinat de operatione intellectus.* Et dividitur in duas partes. *In prima distinguit duas operationes intellectus.* In secunda determinat dc utraque carum, ibi, « Indivisibile autem ». Dicit ergo primo, quod una operationum intellectus est, *secundum quod intelligit indivisibilia,* puta cum intelligit hominem aut bovem, aut aliquid huiusmodi incomplcxorum. Et haec intelligcntia est in his circa quae non est falsum: tum quia incomplexa non sunt vera neque falsa, tum quia intellectus non decipitur in eo quod quid est. ut infra dicetur (1).

747. — Sed in illis intelligibilibus, in quibus est verum et falsum, est iam quaedam compositio intellectuum, idest rerum intellectarum: sicut quando ex multis fit aliquid unum. Et *ponit exemplum* secundum opinionem Empedoclis qui opinabatur, quod omnia generata sunt a casu, non propter aliquem finem, sed secundum quod contingit cx divisione rerum per litem ct coniunctione per amicitiam. Unde dixit quod a principio germinaverunt multa capita sine cervice, et similiter multae aliae partes animalium separatae ab aliis partibus. Et dicit « germinaverunt » quasi cx clementis producta sine semine animalis, sicut terra germinat herbam virentem. Sed postmodum huiusmodi partes, sic divisae, compositae sunt per concordiam, et ex eis factum est unum animal habens diversas partes, ut puta caput, manus, pedes et huiusmodi. Et ubi est constitutum animal habens omnes partes necessarias ad sui conservationem, idem animal salvatum est, et generavit sibi simile. Si autem defuit alia aliqua aliarum partium, non potuit salvari, nec remansit in sibi simili per generationem. Sicut ergo Empedocles posuit quod amicitia composuit multas partes, ct constituit ex cis unum animal, ita et intellectus multa incomplexa prius separata componit, et facit ex eis unum intellectum: in qua compositione, quandoque est veritas, quandoque falsitas.

748. — Veritas quidem, quando componit ea quae in re sunt unum, ct composita; sicut cum componit asymmetrum, hoc est incommensurabile, et diametrum : nam diameter quadrati est incommensurabilis lateri. Falsa autem compositio est, quando componit ea quae non sunt composita in rebus, sicut cum componit symmetrum diametro, dicens, quod diameter quadrati est symmeter, id est commensurabilis lateri.

749. — Symmetrum et diametrum aliquando separatim et seorsum intellectus intclligit, ct tunc sunt duo intelligibilia : quando autem componit, fit unum intclligibile, et simul intelligitur ab intellectu. Sed quia intellectus non semper componit ea quae sunt in praesenti, sed quae fuerunt vel erunt, ideo subiungit, quod si intellectus faciat compositionem factorum, idest praeteritorum et futurorum, oportet quod cointelligat suae compositioni tempus praeteritum et futurum. Et sic componit, formans compositionem de praeterito vel de futuro.

750. — Et quod hoc sit verum, *probat.* quia contingit compositionem dc praeterito vel de futuro esse falsam, falsum autem semper in compositione est. Et namque falsum est,

ti) no. 761-763.

si non album componatur ci quod est album, ut si dicas, cygnus non est albus: aut si album componatur ei quod non est album, ut si dicatur, quod corvus est albus. Et quia quaecumquc contingit affirmate, contingit etiam negare, subiungit quod omnia praedicta possunt per divisionem fieri.

751. — Potest enim intellectus omnia dividere et secundum praesens tempus ct secundum praeteritum, ct secundum futurum, et vere ct false. Sic igitur patet quod cum compositio non solum sit secundum praesens tempus, sed secundum praeteritum et futurum, verum autem ct falsum consistit in compositione ct divisione, oportet quod verum ct falsum non solum (2) sint in propositionibus dc praesenti puta quod Cleon est albus, sed etiam in illis dc praeterito et futuro, quod Ocon erit vel fuit albus. Considerandum est autem, quod compositio propositionis non est opus naturae, sed est opus rationis ct intellectus. Et ideo subiungit, quod illud quod facit unumquodque intelligibilium, componendo cx intelligibilibus propositiones, hoc est intellectus. Et quia verum et falsum consistit in compositione; ideo dicitur in *sexto Mefaphysicorum* (3), quod verum et falsum non est in rebus, sed in mente.

752. — Deinde cum dicit « indivisibile « autem »

Determinat de utraque praedictarum operationum. Et primo *de ea, quae est intelligentla indivisibilium.* Secundo dc ca quae est compositio et divisio, ibi, « Est autem dictio qui- < dem >. Tertio ponit quoddam quod est commune utrisque, ibi, « Idem autem est sec eundum actum ». *Prima pars dividitur in tres,* secundum quod indivisibile dicitur tripticiler, quot videlicet modis dicitur ct unum, cuius ratio ex indivisionc est. Dicitur enim uno modo *aliquid unum continuitate.* Unde et illud, quod est continuum, indivisibile dicitur, inquantum non est divisum actu, licet sit divisibile in potentia. Hoc est ergo quod dicit, quod cum divisibile dicatur dupliciter, scilicet, actu et potentia, nihil prohibet intellectum intelligere indivisibile cum intelligit aliquid continuum, scilicet longitudinem, quae est indivisibilis actu, licet sit divisibilis potentia. Et propter hoc intelligit eam cum indivisibili tempore, quia intelligit cam, ut indivisibile.

753. — Et hoc est contra opinionem Platonis in *primo* (4) positam, qui posuit intelligcntiam fieri quasi per motum quemdam continuum magnitudinis. Potest ergo intellectus intclligcre magnitudinem dupliciter. Uno modo, secundum quod est divisibilis in potentia, et sic intelligit lineam numerando pariem post partem, ct sic intelligit eam in tempore: alio modo secundum quod est indivisibilis in actu, ct sic intelligit eam ut unum quid constans ex multis partibus, ct sic intelligit eam simul. Et ideo subiungit, quod similiter tempus et longitudo dividitur vel non dividitur intclligendo.

754. — Unde non est dicere, quod intelligatur secundum medium utriusque, id est quod media pars intelligatur in medio temporis. Hoc enim non esset, nisi linea divideretur in actu; sed est divisibilis tantum in potentia. Si autem utrumque dimidium lineae seorsum intelligat, tunc dividit lineam in actu secundum intellectum. Unde ct tunc tempus simul dividitur, sicut ct longitudo. Si autem intelligat lineam, sicut unum quid constitutum cx duabus partibus, etiam intelligct in tempore non diviso, sed secundum aliquid quod est in utrisque partibus temporis, scilicet in instanti. Et si continuetur consideratio per aliquod aliud tempus, non dividetur tempus, ut aliud intelligat in una parte temporis, et aliud in alia, sed idem in utraque.

755. — Deinde cum dicit « quod autem » *Ponit alium modum indivisibilis.* Nam dicitur alio modo unum, quando habet *speciem unam,* etsi sit compositum ex partibus non continuis, sicut homo, aut domus, aut etiam exercitus; et huic respondet *indivisibile secundum speciem.* Et de hoc dicit hic, quod illud, quod est indivisibile non secundum quantitatem, sed speciem, intelligit anima tempore indivisibili, et per indivisibilem animae pariem; non quod intellectus intelligens sit aliqua magnitudo, ut Plato posuit. Et licet illud quod est indivisibile specie, habeat aliquam divisionem in panibus, tamen illa divisa intelligit per accidens, non inquantum sunt divisibilia et cx parte cius quod intelligitur, et ex parte temporis, sed inquantum sunt indivisibilia: quia in partibus divisis etiam in actu, est aliquid indivisibile, scilicet ipsa species quam intellectus indivisibiliter intelligit. Sed si intelligeret partes ut divisas, puta carnem per se, et os per se, ct sic dc aliis, tunc non intelligeret in tempore indivisibili.

756. — Vult autem Philosophus consequenter ostendere similitudinem huiusmodi ad primum modum. Sicut enim in hoc modo est aliquid indivisibile, scilicet species, quae facit omnes paries totius esse unum, sic forte in continuis est aliquid inseparabile, scilicet indivisibile, quod facit tempus esse unum ct longitudinem unam, sive hoc dicatur esse punctum in longitudine, ct instans in tempore, sive ipsa species longitudinis aut temporis. Sed in hoc differt, quod istud indivisibile est similiter in omni continuo, ct tempore, et longitudine; sed indivisibile, quod est species, non est similiter in omnibus habentibus speciem; quia quaedam componuntur ex partibus homogeneis, quaedam ex partibus heterogcncis, et ex his dissimiliter.

757. — Deinde cum dicit « punctum au- « tem »

(2) *At. deert* solum.

O) IA. V. cap. IV. 1 tapixl S. Thom . tib. VI. kct. IV. J230-40).

(4) nn. 107-131.

Prosequitur de indivisibili tertio modo dicto. Videtur enim unum esse quod est penitus indivisibile, ut punctus et unitas: et de hoc ostendit nunc, quomodo intelligitur: dicens, quod punctum, quod est quoddam signum divisionis inter partes lineae, et omne quod est divisio inter partes continui, sicut instans inter partes temporis, et sic de aliis, et omne quod est sic indivisibile in potentia et actu, ut punctus, « monstratur », idest manifestatur intellectui « sicut privatio », idest per privationem continui et divisibilis.

758. — Cuius *ratio est,* quia intellectus noster accipit a sensu: et ideo ea cadunt prius in apprehensionem intellectus nostri, quae sunt sensibilia; et huiusmodi sunt magnitudinem habentia, unde punctus et unitas non definiuntur nisi negative. Et inde est etiam quod omnia quae transcendunt haec sensibilia nota nobis non cognoscuntur a nobis nisi per negationem: sicuti de substatiis separatis cognoscimus. quod sunt immateriales et incorporeae, et alia huiusmodi.

759. — Et similis ratio est in aliis, quae cognoscuntur per oppositum; ut quando cognoscit intellectus malum, aut nigrum, quae se habent ad sua opposita ut privationes: semper enim alterum contrariorum est ut imperfectum et ut privatio respectu alterius. Et subiungit quasi respondens, quod intellectus cognoscit utrumque istorum aliquo modo, suo contrario scilicet malum per bonum et nigrum per album. Oportet autem quod intellectus noster qui sic cognoscit unum contrariorum per alterum, sit in potentia cognoscens, et quod in ipso sit species unius oppositi per quam aliud cognoscat, ita quod quandoque sit in ipso species albi, et quandoque species nigri, ut per unum possit cognoscere alterum. Si autem est aliquis intellectus, cui non inest unum contrariorum, ad cognitionem alterius, tunc oportet, quod talis intellectus cognoscat seipsum primo et per scipsum cognoscat alia, et quod sit semper in actu, et sit penitus separabilis a materia etiam secundum esse, ut ostensum est de intellectu Dei in *duodecimo Metaphysicorum* (5).

760. — Deinde cum dicit « est autem » *Determinat de secunda operatione intellectus, quae est compositio et divisio*. Et dicit, quod dictio, qua dicit intellectus aliquid de aliquo, sicut contingit in affirmatione, semper est aut vera, vel falsa. Sed intellectus non semper est verus aut falsus, quia intellectus est incomplexorum, qui neque verus aut falsus est quantum ad id quod intelligitur. Veritas enim et falsitas consistit in quadam adaequatione vel comparatione unius ad alterum, quae quidem est in compositione vel divisione intellectus. Non autem in intelligibili incomplexo.

761. — Sed licet ipsum intelligibile incomplexum non sit neque verum neque falsum, tamen intellectus intelligendo ipsum verus est, inquantum adaequatur rei intellectae. Et ideo subdit, quod intellectus, qui est ipsius quid est secundum hoc quod aliquid erat esse, scilicet secundum quod intelligit quid est res, verus est semper, et non secundum quod intelligit aliquid de aliquo.

762. — Et huius *rationem assignat,* quia quod quid est primum obiectum intellectus: unde sicut visus nunquam decipitur in proprio obiecto, ita neque intellectus in cognoscendo quod quid est. Nam intellectus nunquam decipitur in cognoscendo quod quid est homo. Sed sicut visus non semper verus est in iudicando de his quae sunt adiuncta proprio obiecto, puta si album est homo, vel non, sic intellectus non semper est verus in componendo aliquid alicui. Sic enim se habent intelligendo substantiae separatae, si penitus sunt sine materia, sicut cum nos intelligimus, quod quid est: et ideo in carum intellectu non contingit esse falsum.

763. — Sciendum tamen est, quod in cognoscendo quod quid est, contingit esse deceptionem per accidens, *dupliciter,* ratione compositionis intervenientis. *Uno modo* prout definitio unius rei est falsa ad aliam rem, sicut definitio circuli est falsa ad triangulum. *Alio modo,* prout partes definitionis non cohaerent sibi invicem; et tunc definitio est falsa simpliciter; ut si aliquis ponat in definitione alicuius animalis insensibile; unde in illis in quorum definitione nulla est compositio, non contingit esse deceptionem; sed oportet ea, vel intelligere vere, vel nullo modo, ut dicitur in *nono Metaphysicorum* (6).

764. — Deinde cum dicit « idem autem » Resumit quoddam, quod supra dictum est (7), de intellectu secundum actum, eo quod nunc etiam de actu intellectus locutus est: et dicit, quod scientia secundum actum est idem rei scitae secundum actum: et quia scientia, quae est secundum potentiam est in uno et eodem prior tempore; sed umversaliter, neque est tempore prior; quia omnia quae sunt in actu, fiunt ex ente in actu; et hoc supra expositum est (8).

(5) Lib. XI. cap. VII, 6-11 (apud S. Th., Lib. XII, lect. VIII, 1536 ».); ibid., cap. IX (apud S. Thom., ibid., lect. XI. 2600 m.).

(6) Lib. VIII. cap. X. 3-6 (apud S. Th., hb. IX lect. XI. 1904. mJ-

(7) nn. 740-741.

(8) ibid.

LECTIO XII.

Ostendit intellectum moveri ab intelligibili, nec posse intclligere sine phantasmate. Quod item intellectus practicus et speculativus in anima non sunt realiter distincti, sed ratione tantum, probat; quo pacto demum ad abstractorum cognitionem se habeat exponit.

Scq. C. VII. Videtur autem sensibile cx potentia existente sensitivo agens: non enim patitur, neque alteratur. Unde alia haec species motus. Motus enim imperfecti actus; simpliciter autem actus alter est, qui perfecti.

Sentire igitur simile est ipsi dicere solum, ct intclligere. Cum autem delectabile aut triste, ut affirmans aut nc-
10a gans, prosequitur aut fugit. Et est delectari et tristari, agere sensitiva medietate, ad bonum aut malum inquantum talia, et fuga ct appetitus, qui secundum actum hoc sunt. Et non est alterum, appelilivum et fugitivum, neque abinviccm, neque a sensitivo; sed esse alterum est.

Intellectivae autem animae, phantasmata, ut sensibilia sunt. Cum autem bonum aut malum affirmat aut negat, et fugit aut prosequitur. Propter quod numquam sine phantasmate intclligit anima.

Sicut enim aer pupillam talem facit, ipsa autem alterum, et auditus similiter. Sed ultimum, unum est, et una medic-
20 tas; esse autem ipsi plura. Quo autem discernit, quo differt dulce et calidum, dictum est quidem ct prius, dicendum autem ct nunc. Est enim aliquid unum, sic autem ut terminus. Et hoc in proportionali, aut numero ens unum habet sc ad utrumque, sicut illa adinvicem. Quid enim differt, non homogenea indicare, aut contraria: ut album ct nigrum? Sit igitur sicut *A* album, ad *B* nigrum. *C* ad *1)* sicut illa adinvicem, quare ct permutatim. Sicut igitur *CD* uni insunt, sic se habebunt, sicut et *AB,* idem quidem, esse autem non idem; et illud similiter.

b Eadem autem ratio est, et si *A* quidem dulce sit, *B* vero album.

Species quidem igitur intellectivum in phantasmatibus intelligit. Et sicut in illis determinatum est ipsi imitabile et fugiendum, sic et extra sensum, cum in phantasmatibus fuerint, movetur. Et sentiens quod fugibile est, quia ignis communi cognoscit, videns id, quod movetur, quoniam impugnans est. Aliquando autem iis quae sunt in anima phantasmatibus, aut intellectibus, tamquam videns ratiocinatur, ct deliberat futura aut praesentia. Et cum dixerit esse ibi laetum aut triste, tunc fugit, aut imitatur.

10 Et omnino in actione, et quod sine actione est verum ct falsum, in eodem genere est cum bono et malo. Sed in eo quod simpliciter differt, et quodam.

Abstractionc autem dicta intclligit, sicut simum, quatenus simum non separate, inquantum autem curvum, si intellexit actu, sine carne intellexit, in qua curvum est: sic mathematica, non separata tamquam si separata sint intelligit, cum intelligat illa. Omnino autem intellectus secundum actum intelligens res est ipse.

Utrum autem contingat aliquod separatum intclligere ipsum existentem non separatum a magnitudine, an non, considerandum posterius.

SYNOPSIS (Lect. XII.)

Determinato dc intellectu secundum se 671-764.
Hic determinat de ipso per comparationem ad sensum 765-786.
Ostendit qualis sit motus sensus 765-766.
Assimilai motum intellectus motui sensus 767-786.
Ostendit *qualiter* procedit motus in sensu 767-769.
Ostendit modum huius motus 767-768.
Concludit esse triplicem gradum metus sensibilis in sensum 769.
Assimilât processum motus in intellectu motui sensus 770-786.
Ostendit *quomodo* sc habet intellectus circa sensibilia 770-780.
Quomodo sc habet circa sensibilia *in agendo* 770-778.
Assimilât *processum intellectus* processui sensus 770-772.
Ponit similitudinem intellectus processui sensus 770.
Ponit differentiam similitudinis 771-772.
Manifestat similitudinem positam 773-778.
Dc hoc quod animae phantasmata sunt ut sensibilia 773-776.
De hoc quod intellectus affirmat vel negat, bonum aut malum prosequitur aut fugit *Comparat* cognitionem intellectus practici ct speculativi 779-780. ,777-778.
Ostendit *quomodo* intellectus intelligit *ea quae sunt a sensibus separata* 781-786.
Quomodo intelligit *mathematica* 781-784.
Quomodo intellectus est verus aut falsus senarata intelligendo 781-782.
Applicat ad intellectionem mathematicam 783.
Concludit dc intellectione naturalium 784.
Ponit *quaestionem* de separatis a materia *secundum esse* 785-786.

765. — Postquam Philosophus determinavit de intellectu secundum sc, *hic determinat de intellectu per comparationem ad sensum*. Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit qualis sit motus sensus*. Secundo, assimilât motum intellectus molui sensus, ibi < Sentire quidem « igitur ». Dicit ergo primo, quod sensibile videtur faciens in actu partem sensitivam, ex eo quod erat in potentia. Non enim sic agit sensibile in sensum sicut contrarium in suum contrarium ut aliquid ab eo abiiciat transmutando, et alterando ipsum; sed solum reducit cum de potentia in actum. Et hoc est quod subdit, quod sensitivum neque patitur neque alteratur a sensibili, passione ct altcratione proprie accepta, secundum scilicet quod est ex contrario in contrarium.

766. — Et quia motus, qui est in rebus corporalibus, dc quo determinatum est in *libro Physicorum* (1), est dc contrario in contrarium, manifestum est, quod sentire, si dicatur motus, est alia species motus ab ea de qua determinatum est in *libro Physicorum* (2): ille enim motus est actus existentis in potentia: quia videlicet recedens ab uno contrario, quamdiu movetur non attingit alterum contrarium, quod est terminus motus, sed est in potentia. Et quia omne, quod est in potentia, inquantum huiusmodi. est imperfectum, ideo ille motus est actus imperfecti. Sed iste motus est actus perfecti: est enim operatio sensus iam facti in actu, per suam speciem. Non enim sentire convenit sensui nisi in actu existent:: et ideo iste motus simpliciter est alter a motu physico. Et huiusmodi motus dicitur proprie operatio, ut sentire et intelligere et velle. Et secundum hunc motum anima movet seipsam secundum Platonem, inquantum cognoscit ct amat seipsam.

767. — Deinde cum dicit « sentire igitur » *Assimilât motum intellectus motui sensus*. Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit qualiter procedit motus in sensu*. Secundo ostendit, quod similiter procedit in intellectu, ibi. « Intellectivae autem ». Dicit ergo primo, quod cum sensibile reducat in actum sensitivum sine passione ct altcratione, sicut de intellectu supra dictum est (3); manifestum est cx dictis, quod ipsum sentire est simile ei quod est intelligere, ita tamen quod quando est solum sentire, idest apprehendere ct iudicare secundum sensum, hoc est simile ei quod est solum dicere ct intelligere: quando scilicet intellectus iudicat aliquid, et apprehendit: quod est dicere, quia simplex apprehensio ct iudicium sensus assimilatur speculationi intellectus. Sed quando sensus sentit aliquid delectabile aut triste, quasi affirmans ct negans id quod sensu percipitur, esse delectabile aut triste, tunc prosequitur per appetitum, idest desiderat aut fugit. Et dicit signanter, « aut « affirmans aut negans », quia facere affirmationem et negationem est proprium intellectus, ut supra dictum est (4). Sed sensus facit aliquid simile huic, quando apprehendit aliquid ut delectabile et triste.

768. — Et ut sciatur quid sit delectari ct tristari, subiungit quod delectari et tristari, est

(1) Lib. V. cap. V (VII) w. (S. Th.. Icet. VIII. «.).
(2) Lib. HI. cap. I. 6-11-III di). 1 (S. Thom.. Iect. II-IV).
O) nn. 722; 7J8-7J9.
(4) nn. 746-751.

agere sensitiva medietate, idest actio quaedam sensitivae virtutis, quae dicitur medietas, inquantum sensus communis comparatur ad sensus proprios ut quoddam medium, sicut centrum comparatur ad lineas terminatas ad ipsum. Non autem omnis actio sensitivae partis est delectare ct tristari, sed quae est respectu boni vel mali inquantum huiusmodi. Nam bonum sensus, scilicet quod est ei conveniens, causât delectationem; malum autem quod est repugnans et nocivum, causât tristitiam. Et ex hoc quod est tristari vel delectari, sequuntur fuga et appetitus, id est desiderium, quae sunt secundum actum.

769. — Patet igitur, quod motus sensibilis in sensum procedit quasi *triplici* gradu. Nam *primo* apprehendit ipsum sensibile ut conveniens vel nocivum. *Secundo* cx hoc sequitur delectatio ct tristitia. *Tertio* autem sequitur desiderium vel fuga. Et quamvis appetere vel fugere vel sentire, sint diversi actus, tamen principium eorum est idem subiecto, sed ratione differt. Et hoc est quod subiungit, quod ▮ appetitivum et fugitivum >, idest pars animae, quae fugit et desiderat, non sunt alterae subiecto, neque abinvicem, neque a parte sensitiva; « sed esse aliud est », idest differunt ratione. Et hoc dicit contra Platonem, qui ponebat in alia parte corporis organum appetitivi, et in alia organum sensitivi.

770. — Deinde cum dicit « intellectivae « autem »

Assimilât processum motus in intellectu, ad id quod dictum est circa sensum. Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit quomodo habet se circa sensibilia.* Secundo quomodo se habet ad ea quae sunt a sensibilibus separata, ibi. * Abstractione autem ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit quomodo intellectus se habet circa sensibilia in agendo.* Secundo comparat intellectum activum ad speculativum, ibi, « Ut omnino in actione ». Circa primum duo facit. *Primo assimilai processum intellectus processui sensus.* Secundo manifestat similitudinem, ibi, « Sicut enim acr. ». Dicit ergo primo, quod phantasmata se habent ad intellectivam partem animae, sicut sensibilia ad sensum. Unde sicut sensus movetur a sensibilibus, ita intellectus a phantasmatibus. Et sicut, cum sensus apprehendit aliquid sicut delectabile vel triste, prosequitur illud aut fugit, ita etiam cum intellectus apprehendit aliquid, affirmans vel negans esse bonum vel malum, fugit aut prosequitur.

771. — Ex ipso autem modo loquendi Aristotelis *duplex* est attendenda *differentia* inter intellectum ct sensum: quia in sensu erant tria. Nam cx apprehensione boni vel mali, non statim sequebatur desiderium vel fuga, sicut hic circa intellectum; sed sequebatur delectatio et tristitia, et cx hoc ulterius desiderium et fuga. Cuius *ratio est.* quia sicut sensus non apprehendit bonum universale, ita appetitus sensitivae partis non movetur a bono vel malo universali, sed a quodam determinato bono, quod est delectabile secundum sensum, ct quodam determinato malo, quod est contristans secundum sensum. In parte autem intellectiva est apprehensio boni ct mali universalis: unde et appetitus intellectivae partis movetur statim ex bono vel malo apprehenso.

772. — *Secunda differentia* est quod de intellectu dicit simpliciter quod affirmat vel negat; sed de sensu, quod quasi affirmat vel negat. Cuius *ratio* ex dictis patet. Ex hoc autem quod dixerat, concludit ulterius, quod si phantasmata sc habent ad animam intellectivam sicut sensibile ad sensum; sicut sensus non potest sentire sine sensibili, ita anima non potest intelligere sine phantasmate.

773. — Deinde cum dicit « sicut enim »

Manifestat similitudinem positam. Et primo *quantum ad hoc quod dixit, quod intellectivae animae phantasmata sunt ut sensibilia.* Secundo quantum ad hoc quod dixit, quod cum bonum aut malum affirmat aut negat, fugit aut prosequitur, ibi, « Species quidem igitur ». Dicit ergo primo, quod acr immutatus a colore, facit pupillam huiusmodi, id est facit eam aliqualcm, imprimens in eam speciem coloris; et ipsa, scilicet pupilla sic immutata immutat alterum, scilicet sensum communem; ct similiter auditus immutatus ab aere immutat sensum communem. Et licet sensus exteriores sint plures, tamen ultimum, ad quod terminantur immutationes horum sensuum, est unum; quia est quasi quaedam medietas una inter omnes sensus, sicut centrum, ad quod terminantur omnes lineae, quasi ad unum medium.

774. — Et quamvis sit unum *subiecto,* illud medium omnium sensuum, tamen esse ipsius est plura, id est ratio ipsius diversificatur secundum quod ad diversos sensus comparatur. Et hoc est quo discernit anima, in quo differat dulce et calidum, de quo dictum est (5) prius, cum de ipso secundum sc agebatur; et nunc etiam dicendum est dc ipso per comparationem ad intellectum, quia est aliquid unum respectu omnium sensibilium, sicut intellectus est terminus omnium phantasmatum. Et sicut cx parte illa erant plura, quae dijudicabantur ab uno, ita et hacc cx parte intellectus sc habent in quodam modo proportionabili, idest quod proportionabiliter respondet uni diiudicanti circa sensibilia, aut etiam est similitudo quantum ad numerum diiudicatorum: inquantum intellectus sc habet ad utraque inter quae discernit sicut illa se habebant adinvicem, idest sicut sc habebat unus sensus communis ad diversa sensibilia inter quae discernebat.

775. — Et non differt si accipiamus, causa exempli, vel non homogcnca, id est diversa sensibilia non unius generis, sicut album, quod est in genere coloris, et dulce quod est in genere saporis, inter quae sensus commu-

I (5) nn. 609-610.

nis discernit: aut si accipiamus contraria, ut album ct nigrum, quae sunt unius generis, quia inter utraque sensus communis discernit.

776. — Accipiamus ergo a, loco albi, ct B loco nigri: ut sic se habeat a album ad B nigrum, sicut c ad d: id est sicut phantasia albi ad phantasiam nigri: quare ct secundum permutationem proportionum a sc habet ad c, sicut b ad d: idest album ad phantasma albi sicut nigrum ad phantasma nigri; et sic sc habet intellectus ad c ct ad d, scilicet ad phantasma albi ct nigri, sicut se habet sensus ad A et b, idest ad album ct nigrum. Si igitur c et d, idest phantasmata albi ct nigri, sunt inexistentia uni, idest iudicantur ab uno intellectu, sic se habebunt sicut a et b. idest album ct nigrum, quae iudicantur ab uno sensu. Ita quod sicut sensus diiudicans hacc duo erat unum subiecto, differens ratione; ita erit dc intellectu. Et eadem ratio est, si accipiamus non homogenca, ut scilicet a sit dulce, et b sit album.

777. — Deinde cum dicit « species qui- « dem »

Manifestat quod dixerat supra (6), quod cum intellectus affirmat vel negat bonum aut malum, fugit aut prosequitur; *concludens ex praedictis,* quod pars animae intellectiva intelligit species a phantasmatibus abstractas. Et sicut intellectui determinatur aliquid imitabile et fugiendum in illis, scilicet in sensibilibus, cum praesentia fuerint, ita ct motio ad imitandum vel fugiendum, cum fiunt in phantasmatibus extra sensum, idest cum repraesentantur phantasmata in absentia sensibilium.

778. — Et ponit *exemplum de utroque.* Et *primo,* quando movetur ad praesentiam sensibilium, sicut homo sentiens aliquid quod fugiendum est, idest aliquod terribile, puta fremitum aliquem, sicut cum videt, quod ignis est accensus in civitate, videns ignem moveri, cognoscit « communi », idest aliqua potentia communi diiudicativa, vel « communi », idest ab eo quod communiter accidere solet, cognoscit, inquam, quoniam sunt praelia, vel quoniam est aliquid pugnans, ct sic movetur aliquando intellectus ad fugiendum vel imitandum ex sensibili praesente. *Aliquando* autem ex phantasmatibus, aut intelligibilibus quae sunt in anima, ratiocinatur, et deliberat futura aut praesentia, tamquam si actu videret. Et cum iudicat aliquid esse laetum vel triste, fugit hoc, aut imitatur, ut ibi quando movebatur a praesenti sensibili.

779. — Deinde cum dicit « et omnino »

Comparat cognitionem intellectus practici et speculativi; dicens « quod verum et fal- « sum ». idest vera et falsa cognitio intellectus « in actione » idest secundum quod perlinet ad intellectum practicum, « ct sine actione » idest secundum quod pertinet ad intellectum speculativum, est in eodem genere, sive illud genus sit bonum sive malum. Quod potest *dupliciter* intelligi. *Uno modo* sic, quod res intellecta vel practice vel speculative, quandoque est bona, quandoque est mala. Neque diversificatur propter hoc genus rei, quod consideratur speculative vel practice. *Alio modo* potest intelligi, quod ipsa cognitio vera est quoddam bonum intellectus sive speculativi sive practici. Et ipsa cognitio falsa est quoddam malum intellectus, sive speculativi sive practici.

780. — Non ergo intendit comparare verum et falsum bono et malo secundum convenientiam generis, sed verum et falsum, quod est in actione, vero et falso quod est sine actione. Et hoc patet ex differentia quam subdit, dicens, quod differt, scilicet quod est in actione, ct quod est sine actione, « in eo « quod est simpliciter et quodam ». Nam intellectus speculativus considerat aliquod verum esse vel falsum in universali, quod est considerare simpliciter: intellectus autem practicus applicando ad particulare operabile, quia operatio in particularibus est.

781. — Deinde cum dicit < abstraction « autem »

Quia dixerat Philosophus, quod nequaquam sine phantasmate intelligit anima, phantasmata autem a sensu accipiuntur; vult ostendere *quomodo intellectus noster intelligit ea quae sunt a sensibus separata.* Et circa hoc duo facit. *Primo* **ostendit** *quomodo intelligit mathematica. quae* **a materia** *sensibili abstrahuntur.* Secundo, inquirit utrum intelligat ea quae sunt secundum esse a materia separata, ibi, « U- « trum autem contingat ». Circa primum considerandum est, quod corum quae sunt in rebus coniuncta, contingit unum sine altero intelligi, et vere, dummodo unum eorum non sit in ratione alterius. Si enim Socrates sit musicus et albus, possumus intelligere albedinem, nihil de musica intelligcndo. Non autem possum intelligere hominem, nihil intclligendo de animali, quia animal est in ratione hominis. Sic ergo separando secundum intellectum, quae sunt secundum rem coniuncta modo praedicto, non contingit falsitas.

782. — Si autem intellectus intelligat ea quae sunt coniuncta, esse separata, esset intellectus falsus: ut puta si in praedicto exemplo, diceret musicum non esse album : ea vero, quae sunt in sensibilibus, abstrahit intellectus, non quidem intclligcns ea esse separata, sed separalim vel seorsum ea intclligcns. Et hoc est quod dicit, quod intellectus intelligit ea. quae sunt dicta per abstractionem, scilicet mathematica. hoc modo sicut dum intelligit simum secundum quod est simum, non intelligit separate, id est seorsum, simum a materia sensibili, quia materia sensibilis, scilicet nasus, cadit in definitione simi.

783. — Si autem intellectus intelligit aliquid in actu, inquantum est curvum, sine carne

(6) n. 767.

intelligit inquantum est curvum: non quidem ita quod intelligat curvum esse sine carne; sed quia intelligit curvum» non intelligendo carnem. Et hoc ideo, quia caro non ponitur in definitione curvi. Et sic intellectus intelligit omnia mathematica separate, tamquam si essent separata, quamvis non sim separata secundum rem.

784. — Non autem sic intelligit naturalia; quia in definitione naturalium ponitur materia sensibilis, non autem in definitione mathematicorum. Abstrahit tamen circa naturalia intellectus universale a particulari simili modo. inquantum intelligit naturam speciei sine principiis individuanribus, quae non cadunt in definitione speciei. Et omnino intellectus in actu est res intellecta, quia sicut res in sui ratione habent materiam vel non habent, sic ab intellectu percipiuntur. Et quia hunc modum abstractions Plato non consideravit, coactus fuit ponere mathematica et spccics separatas, loco cuius ad praedictam abstractionem faciendam Aristoteles posuit intellectum agentem.

785. — Deinde cum dicit « utrum autem » *Movet quaestionem de his quae sunt separata a materia secundum esse,* dicens quod posterius considerandum erit, utrum contingat intellectum nostrum non separatum a magnitudine, idest a corpore, intelligere aliquid separatorum, idest aliquam substantiam separatam. Haec enim quaestio liic determinari non potuit, quia nondum erat manifestum esse aliquas substantias separatas, nec quae vel quales sint. Unde haec quaestio pertinet ad Metaphysicum: non tamen invenitur ab Aristotele soluta, quia complementum illius scientiae nondum ad nos pervenit, vel quia nondum est totus liber translatus, vel quia forte praeoccupatus morte non complevit.

786. — Considerandum tamen est quod intellectum hic dicit non separatum a corpore, inquantum est potentia quaedam animae, quae est actus corporis. Supra (7) tamen dixit eum a corpore separatum, quia non habet aliquod organum deputatum suae operationi.

(7) nn. 6S8; *699.*

LECTIO XIII.

intellectum vel animam esse omnia non quidem per compositionem, ut volebant antiqui, sed per apprehensionem, probaf. quia item non contingat fieri intellectionem absque sensu ostendit.

C. VIII. 20/? Nunc autem dc anima dicta recapitulantes dicamus iterum quod omnia ca, quae sunt, quodammodo est anima. Aut enim sensibilia quae sunt, aut intelligibilia. Est autem scientia quidem scibilia quodammodo, sensus autem sensibilia. Qualiter autem haec sint oportet inquirere. Secatur enim scientia et sensus in res: quae quidem potentia est. in ca quae sunt potentia; quae vero actu, in ea quae sunt actu. Animae autem sensitivum, et quod scire potest potentia haec sunt: hoc quidem scibile, illud vero sensibile.

Necesse est autem aut ipsa, aut species esse. Ipsa quidem igitur non sunt: non enim lapis in anima est, sed spe-
432a cies. Quare anima sicut manus est: Manus enim organum organorum, et intellectus species specicrum, et sensus species sensibilium.

Quoniam autem res nulla est praeter magnitudines, sicut videtur sensibiles, separata, in speciebus sensibilibus intcl-ligibilia sunt, ct quae abstractione dicuntur, ct quaecumque sensibilium habitus sunt et passiones. Et ob hoc nihil sentiens, nihil utique addiscet, neque intelligct. Sed cum speculctur, necesse simul phantasma aliquod speculari.
10 Phantasmata enim sicut sensibilia sunt praeterquam quod sunt sine materia.

Est autem phantasia alterum a dictione et negatione. Complexio enim intellectuum est verum aut falsum.

Primi autem intellectus, quo differrent, ut non phantasmata sint? At neque aliis phantasmata, sed non sine phantasmatibus.

SYNOPSIS (Leet. XIII.)

Determinato de sensu ct intellectu (564-786).
Nunc per pracdeterminala *ostendit quid de natura animae* 787-794.
Ostendit naturam animae esse aliquo modo sicut antiqui dicchant 787-790.
Ostendit quod *anima quodammodo est omnia* 787-788.
Ostendit ipsam esse quodammodo omnia 787.
Inquirit qualiter hoc sit 788.
Ostendit quod anima est omnia non sicut antiqui dixerunt 789-790.
Ostendit *dependentiam* intellectus a sensu 791-794.
Ostendit ipsam dependentiam 791.
Ponit *differentiam* inter phantasma ct sensibile 792.
Ostendit differentiam inter phantasiam et intellectum 793-794.
Quantum *ad secundam* operationem intellectus 793.
Quantum *ad primam* operationem eiusdem 794.

787. — Postquam Philosophus determinavit de sensu et intellectu, *nunc* per ea quae de utroque dicta sunt *ostendit quid de natura animae sit sentiendum*. Et dividitur in partes duas. *In prima ostendit, quod natura animae est quodammodo sicut antiqui credebant et quodammodo aliter.* In secunda ostendit dependentiam intellectus a sensu, ibi, « Quo-0 niam autem neque res ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit quod anima quodammodo est omnia sicut antiqui dixerunt.* Secundo dicit quod aliter est omnia, quam illi dixerunt, ibi, a Necesse est autem ». Dicit ergo primo, quod nunc récapitulantes quae dicta sunt de anima, ut ex his propositum ostendamus, dicamus quod omnia quodammodo est anima. Omnia enim quae sunt, aut sunt sensibilia, aut intdligibilia; anima autem est quodammodo omnia sensibilia ct intelligibilia, quia in anima est sensus et intellectus sive scientia, sensus autem est quodammodo ipsa sensibilia, et intellectus intelligibilia, sive scientia scibilia.

788. — Et *qualiter* hoc sit oportet inquirere. Sensus enim ct scientia dividuntur « in « res », idest dividuntur in actum et potentiam quemadmodum et res, ita tamen quod scientia ct sensus quae sunt in potentia ad sensibilia et scibilia, se habent ad scibilia et sensibilia quae sunt in potentia; scientia vero et sensus quae sunt in actu, ordinantur in

sensibilia et scibilia quae sunt in actu, sed tamen diversimode. Nam sensus in actu, et scientia vel intellectus in actu, sunt scibilia ct sensibilia in actu. Sed potentia animae sensitivae, ct id quod scire potest idest potentia intellectiva, non est ipsum sensibile vel scibile, sed est in potentia ad ipsa. Sensitivum quidem ad sensibile; quod autem scire potest, ad scibile. Relinquitur igitur quod anima quodammodo sit omnia.

789. — Deinde cum dicit « necesse est » *Ostendit quod alio modo est omnia, quam antiqui ponerent;* ct dicit, quod si anima est omnia, necesse est quod sit, vel ipsae res scibiles et sensibiles, sicut Empedocles posuit quod terra terram cognoscimus, et aqua aquam, et sic de aliis; aut sit species ipsorum. Non autem anima est ipsae res, sicut illi posuerunt, quia lapis non est in anima, sed species lapidis. Et per hunc modum dicitur intellectus in actu esse ipsum intellectum in actu, inquantum species intellecti est species intellectus in actu.

790. — Ex quo patet quod anima assimilatur manui. Manus enim est organum organorum, quia manus datae sunt homini loco omnium organorum, quae data sunt aliis animalibus ad defensionem, vel impugnationem, vel cooperimentum. Omnia enim haec homo sibi manu praeparat. Et similiter anima data est homini loco omnium formarum, ut sit homo quodammodo totum ens, inquantum secundum animam est quodammodo omnia, prout cius anima est receptiva omnium formarum. Nam intellectus est quaedam potentia receptiva omnium formarum intelligibilium, ct sensus est quaedam potentia receptiva omnium formarum sensibilium.

791. – Deinde cum dicit « quoniam autem »

Quia dixerat quod intellectus est quodammodo intelligibilis, sicut sensus sensibilis, posset aliquis credere, quod intellectus non dependeret a sensu. Et hoc quidem verum esset si intelligibilia nostri intellectus essent a sensibilibus separata secundum esse, ut Platonici posuerunt. *Et ideo hic ostendit, quod intellectus indiget sensu.* Et postmodum quod intellectus differt a phantasia, quae etiam a sensu dependet, ibi, « Est autem phantasia ». Dicit ergo primo, quod quia nulla res intellecta a nobis, est praeter magnitudines sensibiles, quasi ab cis separata secundum esse, sicut sensibilia videntur abinvicem separata: necesse est quod intelligibilia intellectus nostri sint in speciebus sensibilibus secundum esse, tam illa quae dicuntur per abstractionem, scilicet mathematica, quam naturalia, quae sunt habitus et passiones sensibilium. Et propter hoc sine sensu non potest aliquis homo addiscere quasi de novo acquirens scientiam, neque intelligere, quasi utens scientia habita. Sed oportet, cum aliquis speculatur in actu, quod simul formet sibi aliquod phantasma. Phantasmata enim sunt similitudines sensibilium.

792. — Sed in hoc differunt ab cis, quia sunt praeter materiam. Nam sensus est susccptivus specicrum sine materia, ut supradictum est (1). Phantasia autem est motus factus a sensu secundum actum. Palet autem ex hoc falsum esse, quod Avicenna ponit, quod intellectus non indiget sensu postquam acquisivit scientiam. Manifestum est enim quod postquam aliquis acquisivit habitum scientiae, necessc est ad hoc quod speculetur, quod utatur phantasmate; ct propter hoc per laesionem organi impeditur usus scientiae iam acquisitae.

793. — Deinde cum dicit « est autem » *Ostendit differentiam inter phantasiam et intellectum.* Et primo *quantum ad operationem communem intellectus, quae est compositio et divisio:* dicens quod phantasia est alterum ab affirmatione vel negatione intellectus; quia in complexione intelligibilium iam est verum et falsum: quod non est in phantasia. Nam cognoscere verum ct falsum est solius intellectus.

794. — Secundo ibi « primi autem » *Inquirit in quo differant primi intellectus,* idest intelligcntiac indivisibilium, cum non sint phantasmata. Et respondet, quod non sunt sine phantasmatibus, sed tamen non sunt phantasmata, quia phantasmata sunt similitudines particularium, intellecta autem sunt universalia ab individuantibus conditionibus abstracta: unde phantasmata sunt indivisibilia in potentia, et non in actu.

(1) nn. 284; 551.

LECTIO XIV.

Proposita dicendorum intentione, arguit illas virium animae divisiones, quae dividuntur in rationales et irrationales, vel in rationalem, irascibilem et concupiscibilem; deinde probat vim animae motivant secundum locum non esse vegetandi principium, nec sensum, nec intellectum, vel appetitum.

C. IX. Quoniam autem anima secundum duas definita est potentias, quae animalium est, ct discretio, quod intelligentiac opus est, et sensus, ct adhuc in movendo secundum locum motum; dc sensu quidem et intellectu determinata sint tanta: dc movente autem quid forte sit animae, speculandum est, utrum una
20a quaedam pars ipsius, sic separabilis aut magnitudine, aut ratione, aut omnis anima. Et si pars aliqua, utrum propria 3uaedam sit praeter consuetas dici, ct ictas, aut harum una aliqua sit.

Habet autem dubitationem mox, quomodo oportet partes animae dicere, et quot. Modo enim quodam infinitae videntur, ct non solum quas dicunt quidam, determinantes ratiocinativam, ct irascibilem ct appetitivam, hi autem rationem habentem, et irrationabilem.

Secundum enim differentias, per quas has separant, ct aliae videntur partes maiorem his differentiam habentes, de quibus ct nunc dictum est. Vegetativa nimirum quae et plantis inest ct omni-
30 bus viventibus, ct sensitiva, quam neque sicut irrationalem, neque sicut rationem habentem ponet quis utique facile.

b Adhuc autem, ct phantastica, quae secundum esse quidem ab omnibus altera est; cui autem harum eadem, vel altera sit, habet multam dubitationem, si aliquis ponat separatas partes animae.

Adhuc autem ct appetitiva, quae ct ratione et potentia altera videtur utique esse ab omnibus, et inconveniens utique hanc sequestrare. In ratiocinativa enim voluntas fit, ct in irrationabili concupiscentia et ira. Si autem tria in anima, in unoquoque erit appetitus.

Sed iam dc quo nunc sermo instat agamus, quid movens secundum locum animal est? Motum enim secundum augmentum et decrementum qui omnibus
10 inest, videbitur utique movere, generativum et vegetativum. De respiratione autem et expiratione et somno ct vigilia osterius perficiendum. Habent enim dulationem multam haec quoque.

Sed dc motu secundum locum, quid sit movens animal secundum proccssivum motum, considerandum. Quod igitur non vegetativa potentia, manifestum. Semper enim propter aliquid motus hic, et aut cum phantasia aut appetitu est. Nihil enim non appetens aut fugiens, movetur nisi violentia.

Amplius, ct plantae utique motae essent, et utique haberent aliquam partem organicam ad motum hunc.

20 Similiter autem neque sensitivum. Multa enim sunt animalium, quae sensum quidem habent, manentia autem et immobilia sunt per finem. Si igitur natura nihil facit irustrat neque deficit in necessariis nisi in orbatis, ct imperfectis: huiusmodi autem animalia perfecta, et non orbata sunt: signum autem est, quia gcncrativa sunt, et augmentum habent, et decrementum, quare et haberent utique paries organicas processionis.

At vero neque ratiocinativa potentia, ct vocatus intellectus est movens. Speculativus enim nihil speculatur agibile, neque dicit de fugibih et persequibili. Semper autem motus aut fugientis aut persequentis aliquid est. Sed neque cum
30 speculatus fuerit aliquid huiusmodi, iam praecipit aut persequi aut fugere, puta cum multoties intclligit terribile
433a aliquid, aut delectabile, non lubet autem timere, sed cor movetur. Si autem delectabile, altera aliqua pars.

Amplius et praecipiente intellectu et intdligcntia fugere aliquid aut persequi, non movetur, sed secundum concupiscentiam agit, ut incontinens. Et totaliter videmus, quod habens medicativatn non sanat tamquam alterius proprium sit agere secundum scientiam, sed non scientiae.

At vero neque appetitus huiusmodi motus dominus est. Abstinentes enim appetentes et concupiscentes, non operantur ea quorum appetitum habent, sed consequuntur intellectum.

SYNOPSIS (Lect. XIV.)

Determinato dc partibus animae vegetat., sensit, et intellectivae (1-794).
Hic determinat de parte animae motiva 795-846.
Dicit de quo est intentio 795.
Prosequitur intentionem 796-846.
Prosequitur intentum *per modum disputationis* 796-817.
Disputat contra distinctionem potentiarum animae 796-807.
Recitat divisionem potentiarum quorumdam 796-797.
Primam opinionem 796.
Secundam opinionem 797.
Disputat contra illas multiplici ratione 798-807.
Ponit primam rationem 798-800.
Ponit secundam rationem 801.
Ponit tertiam rationem 802-806.
Ponit quartam rationem 807.
Quaerit disputative quid sit principium motus secundum locum 808-817.
Ostendit quod *non est potentia vegetativa* 808-809.
Ponit prunam rationem 808.
Ponit secundam rationem 809.
Ostendit quod *non est potentia sensitiva* 810-811.
Ponit rationem 810.
Solvit quamdam tacitam obiectioncm 811.
Ostendit quod *non est potentia intellectiva* 812-816.
Probat ratiocinationem non esse principium motus 812.
Probat intellectum speculativum non esse 813-815.
Probat et simul confirmat nec intellectum practicum esse 816.
Ostendit *potentiam appetitivam non esse principium motus* 817.
Prosequitur intentionem per modum determinationis (lect. XV).

795. — Postquam Philosophus determinavit dc partibus animae vegetativa, sensitiva ct intellectiva, *nunc quarto determinat de parte animae motiva.* Et dividitur in partes duas. *In prima dicit de quo est intentio.* In secunda prosequitur, ibi, « Habet autem dubitationem ». Dicit ergo primo, quod quia anima quae est animalium, definita est etiam ab antiquis philosophis secundum duas potentias, idest secundum quod habet potentiam ad duo quorum unum est discretio, quae fit per cognitionem, quae quidem discretio opus est intellectivae et sensitivae partis, aliud autem est movere secundum locum: de sensu ct intellectu sunt tanta determinata, quanta in prioribus habita sunt. *Sed nunc speculandum est de alia parte scilicet principio movente, quid animae sit.* Utrum scilicet sit aliqua pars animae separabilis ab aliis, vel magnitudine, id est subiecto, ita quod habeat distinctum locum in corpore ab aliis potentiis, sicut Platonici posuerunt: vel sit separabilis ab aliis animae partibus, ratione tantum. An non sit pars animae, sed sit tota anima. Et dato quod sit aliqua pars animae, remanet considerandum utrum sit quaedam alia pars animae praeter illas quae consueverunt dici, et praeter eas quae a nobis dictae sunt, aut est una earum.

796. — Deinde cum dicit « habet autem » *Prosequitur suant intentionem.* Et primo *per modum disputationis.* Secundo per modum determinationis, ibi, « Videntur autem haec «duo». Circa primum duo facit. Primo *disputat contra distinctionem potentiarum animae.* Secundo specialiter circa principium motus, quae pars animae sit, ibi, « Sed de motu « secundum locum ». Circa primum duo facit. *Primo recitat divisionem potentiarum animae, quam quidam ponebant.* Secundo disputat contra eas, ibi, « Secundum enim differentias ». Dicit ergo primo, quod mox in principio huius inquisitionis habet dubitationem, *quomodo* oporteat distinguere partes animae, *et quot* sunt: quia secundum aliquem modum videntur infinitae esse, idest non posse comprehendi sub aliquo certo numero. Et hoc verum esset, si singulis operibus animae et motibus qui sunt ab anima, necessc esset attribuere diversas partes animae: ct sic videtur quod non sint solum illae partes quas quidam determinant, scilicet rationalem, irascibilem, appetitivam, idest concupiscibilem. Haec quidem divisio non comprehendit omnes animae partes, sed solum vires motivas in homine.

797. — Alii autem distinguunt animae vires. per rationem habentem, et irrationabilem. Sed haec quidem divisio, licet secundum aliquem modum comprehendat animae paries omnes, non tamen est propria divisio partium animae, secundum quod sunt animae partes, sed solum secundum quod sunt in anima rationem habente; et sic utitur ea Aristoteles in *primo Ethicorum* (1).

798. — Deinde cum dicit · secundum « enim »

(1) Cap. XU1. 9 ». (S. Tbom . tea. XIX-XX).

Obiicit contra praedictas divisiones multipliciter. Prima *obiectio est,* quod si istac differentiae secundum quas diversificant aliquae partes animae, sufficiunt ad diversitatem in partibus animae constituendam, inveniuntur aliae partes maiorem differentiam habentes adinvicem, quam illae quae dictae sunt, de quibus etiam in *hoc libro* dictum est (2). Pars enim vegetativa est in plantis, et in omnibus animalibus, sive in omnibus viventibus, et sensitiva etiam est in omnibus animalibus: et manifestum est, quod vegetativa et sensitiva plus differunt abinvicem, et a rationali et concupiscibili et irascibili, quam irascibilis differat a concupiscibili: et tamen istae duae potentiae non comprehenduntur sub illis divisionibus.

799. — Et quod non comprehendantur sub prima divisione manifestum est. Patet enim quod neque vegetativa neque sensitiva potest dici esse rationabilis, vel concupiscibilis, vel irascibilis. Unde hoc praetermisso, probat, quod hac: non comprehendantur sub secunda divisione; dicens quod non de facili potest aliquis, vel vegetativam vel sensitivam ponere, vel irrationalem, vel rationem habentem.

800. — Et quidem quod neutra harum habeat rationem, manifestum est. Sed quod neque etiam aliqua earum sit irrationabilis, ex hoc manifestum esse potest: quia irrationabile est, vel quod est contrarium rationi, vel quod est natum habere rationem et non habet: quorum neutrum contingit dictis partibus. Si enim diceret tantum negationem rationis, non posset poni genus potentiarum animae. Unde manifestum videtur, quod praemissae divisiones potentiarum animae sint inconvenientes.

801. — *Secundam rationem* ad idem ponit ibi · adhuc autem »

Dicens quod pars animae phantastica, qua secundum rationem ab omnibus aliis differt, habet multam dubitationem cum qua praedictarum potentiarum debeat esse eadem vel altera; et praecipue si aliquis ponat partes animae separatas subtecto, sicut aliqui ponebant.

802. — *Tertiam rationem* ponit ibi « adhuc autem »

Dicit quod vis etiam appetitiva videtur esse altera ratione et potentia ab omnibus partibus animae. Et si secundum praedictam divisionem, partes animae subiecto distinguantur in rationalem et irrationalem « inconveniens videbitur · sequestrare, idest », dividere appetitivam in duas partes subiecto differentes: et tamen hoc oportebit, si quis dicat rationale et irrationale partes animae subiecto distinctas; quia quaedam appetitiva est in parte rationabili, idest voluntas, quaedam in parte irrationabili scilicet irascibilis et concupiscibilis. Et siquis distinguat partes animae in tres subiecto distinctas, scilicet rationalem, irrationalem et irascibilem, sequetur quod in unaquaque earum erit appetitus: in rationabili enim est voluntas, ut dictum est (3): irascibili inest appetitus, et similiter concupiscibili. Erunt igitur tres appetitus in anima subiecto differentes secundum praedictam divisionem.

803. — Sed quaeritur quare in appetitu sensitivo sunt duae potentiae appetitivae, scilicet irascibilis et concupiscibilis, in appetitu autem rationali est unus appetitus tantum, scilicet voluntas. Et dicendum est, quod potentiae distinguuntur secundum rationes obiectorum. Obiectum autem appetitivae est bonum apprehensum.

804. — Alio autem modo apprehendit bonum intellectus et sensus. Nam intellectus apprehendit bonum secundum universalem rationem boni; sensus autem apprehendit sub determinata ratione boni. Et ideo appetitus qui sequitur apprehensionem intellectus, est unus tantum. Appetitus autem qui sequuntur apprehensionem sensus, distinguuntur secundum diversam rationem boni apprehensi. Nam aliquid apprehensum per sensum, habet rationem boni appetibilis, inquantum est delectabile secundum sensum; et ad hoc bonum ordinatur concupiscibilis. Aliquid autem habet rationem boni et appetibilis, inquantum perficitur delectabilibus, quasi habens facultatem ad libitum utendi eis; et ad hoc ordinatur irascibilis, quae est quasi propugnatrix concupiscibilis. Et inde est quod animalia non irascuntur neque pugnant nisi propter delectabilia, id est propter cibos et venerea, ut dicitur in *sexto de Historiis animalium* (4).

805. — Et propter hoc omnes passiones irascibilis incipiunt a passionibus concupiscibilis, et terminantur in eis. Ira enim tristitia commovetur, et in delectationem finitur. Irati enim puniendo delectantur. Et propter hoc quidam dicunt, quod obiectum irascibilis est arduum.

806. — Quod autem a quibusdam dicitur, quod irascibilis ordinatur ad fugam mali, nullam omnino habet rationem. Eadem enim est potentia contrariorum, sicut visus albi et nigri: unde bonum et malum non possunt diversificare potentiam uppetitivam. Et propter hoc. sicut amor boni pertinet ad concupiscibilem, itu odium mali, ut dicit Philosophus in *nono Ethicorum* (5); et spes de bono et timor de malo pertinent ad irascibilem.

807. — *Quartam rationem* ponit ibi « sed iam »

Dicens, quod etiam illud, de quo nunc quaerimus, scilicet quid sit movens animal secundum locum, facit dubitationem circa praedictas divisiones: quia non videtur sub eis contineri. De motu autem augmenti et décré-

(2) nn. 199-210, ta) n. 802.
<4) Cap. XVIII. 1 n.
<-«> II Ethic. cap. V <IV) (S. Thorn.. Icet. V).

menti, qui est communis omnibus viventibus, manifestum est, quod habet principium commune omnibus (6) viventibus, secundum gene* ralivam ct vegetativum. Quaedam autem aliae mutationes animalium sunt, sicut respiratio et expiratio, somnus ct vigilia, de quibus posterius determinandum est (7), quid causet ea. Habent enim mullam dubitationem; ct propter hoc specialem exigunt tractatum.

808. — Deinde cum dicit « sed dc motu » *Procedit disputative ad inquirendum quid sit principium motus secundum locum in animalibus.* Et primo *ostendit, quod non sit vegetativa potentia.* Secundo quod nec sensitiva, ibi, « Similiter autem neque sensitiva ». Tertio quod nec intellectiva, ibi, « At vero neque ratiocinativa ». Quarto quod nec appetitiva, ibi, « At vero neque appetitus ». Dicit ergo primo, quod considerandum nunc est, quid sit movens animal secundum locum motu pro* ccsssivo. Et quod non sit potentia vegetativa, ostendit duabus rationibus: *quarum prima talis est.* Semper motus proccssivus secundum locum, est propter aliquid imaginatum ct desideratum. Non enim animal movetur nisi appetens aut fugiens aliquid, nisi forte per violentiam: sed phantasia ct appetitus non competit parti vegetativae: ergo pars vegetativa non est principium motus localis proccssivi.

809. — *Secundam rationem* ponit ibi, « amplius et » *Quae talis est.* Pars vegetativa est etiam in plantis: si igitur pars vegetativa esset principium motus localis proccssivi, sequeretur quod plantae essent motivae suiipsarum secundum hunc motum, ct haberent partes organicas convenientes huic motui: quod patet esse falsum. Non ergo pars vegetativa est principium motus localis proccssivi in animalibus.

810. — Deinde cum dicit « similiter < autem » *Ostendit quod neque etiam sensus est principium talis motus,* tali ratione. Sensus enim est omnibus animalibus: si ergo sensus esset principium praedicti motus, sequeretur quod omne animal hoc modo moveretur. Quod patet esse falsum : quia multa sunt habentia sensum, quae tamen manent semper in eodem loco, ct sunt immobilia « per finem », id est quamdiu vivunt.

811. — Et quia posset aliquis credere, quod non est propter hoc quod deficiat cis principium motivum, sed quia deficiunt eis instrumenta apta ad motum; ideo ad removendum hoc, subiungit quod natura nihil facit frustra, neque deficit in necessariis, nisi ia animalibus orbatis et imperfectis, sicut sunt animalia monstruosa : quae quidem monstra animalibus accidunt praeter intentionem naturae, cx corruptione alicuius principii in semine. Sed animalia immobilia sunt perfecta in sua specie, et non sunt orbata quasi monstra: *cuius signum est,* quia generant sibi simile, ct habent debitum augmentum ct decrementum, quod non est in animalibus orbatis; ergo et in huiusmodi animalibus natura nihil facit frustra, neque deficit in necessariis. Unde sequitur, quod si haberent principium motus, quod haberent partes organicas dispositas ad motum proccssivum. Alias principium motivum esset in cis superfluum, et necessaria ad cxccutioncm potentiae motivae eis deficerent. Ex hoc autem accipere possumus, quod cuicumque inest aliquod principium vitae, insunt ei organa convenientia illi principio; et quod partes corporis sunt propter partes animae.

812. — Deinde cum dicit « at vero nc- que » *Ostendit quod etiam intellectus non est principium motivum:* et dicit, quod neque ratiocinativa, quae vocatur intellectus, videtur esse movens. Unde accipere possumus, quod ratio ct intellectus non sunt diversae partes animae, sed ipse intellectus dicitur ratio, inquantum per inquisitionem quamdam pervenit ad cognoscendum intellegibilem veritatem.

813. — Et quod intellectus non sit principium motus, *probat primo quantum ad speculativum intellectum;* quia cum intellectus speculativus speculative consideret ea quae sunt tantum speculabilia, ct nullo modo agibilia, sicut cum considerat quod triangulus habet tres angulos aequales duobus rectis, ct alia huiusmodi; manifestum est, quod speculativus intellectus non speculatur aliquid agibile, neque dicit aliquid de fugibili et persequibili; et sic non potest movere; quia semper motus est fugientis aliquid secundum appetitum aut prosequentis.

814. — Aliquando autem intellectus considerat aliquid agibile, non tamen practice, sed speculative, quia considerat ipsum in universali, et non secundum quod est principium particularis operis. Et dc hoc consequenter dicit, quod neque intellectus, « cum fuerit spe- « culatus », idest speculative consideraverit, « aliquid huiusmodi », idest aliquid agibile, nondum praecipit prosequi vel fugere: sicut cum multoties intclligimus terribile aliquod vel delectabile. Sed intellectus non iubet timere vel desiderare; sed aliquando movetur cor ad timendum, absque imperio intellectus. Et si iterum delectabile moveat appetitum, erit aliqua alia pars, quam cor, quae movetur.

815. — Et hoc dicit propter opinionem Platonis, qui posuit paries animae esse subiecto distinctas; ita quod irascibilis, cuius est timere, sit in corde, et concupiscibilis sit in aliqua alia parte corporis, puta in hepate. Sic igitur manifestum est, quod intellectus speculative considerando aliquid agibile, non movet. Ex quo patet, quod intellectus speculativus nullo modo movet aliquid.

(6) *AI.* non omnlbu».

(7) cfr. De Retpirationc « De Somn. et Vigili» 05d. Didor Vol. HI).

816. — Deinde cum dicit « amplius et » *Probat, quod nec etiam intellectui praeIIeus movet:* dicens, quod nec etiam intellectu practice praecipiente, quod contingit cum intclligentia dicit aliquid fugiendum aut prosequendum, non propter hoc homo movetur, sed agit secundum concupiscentiam; sicut patet de incontinentibus, qui habent rationem rectam, sed non inhaerent rationi rectae; unde videtur quod intellectus non moveat. *Probat autem Idem ex medicis,* qui habentes scientiam medicativam non sanantur, quia non faciunt ea in seipsis, quae praecipit ars cis. Ex quo videtur, quod agere secundum scientiam non sit scientiae practicae, sed alicuius alterius.

817. — Deinde cum dicit « at vero » *Ostendit quod pars appetita non sit dominativa* (8) *super hunc motum,* quia videmus quod continentes appetunt et concupiscunt, sed non operantur ea quorum habent appetitum. E converso est in incontinentibus, ut manifestius apparet in *septimo Ethic.* (9). Videtur igitur quod neque appetitus moveat.

(8) *Al.* dcoomtnanva.

(9) Cap. III aVMV (VI) (S. Thom.. Icec. IH-IV).

LECTIO XV.

Principium motus localis in animalibus immobile, ipsum esse appetibile ostendit: principium autem, quod motum movet, ipsum appetitivum; quod autem movetur localiter, ipsum animal, instrumentum autem cor.

C. X. Videntur autem duo haec moventia,
10a aut appetitus aut intellectus, si aliquis phantasiam posuerit sicut intellectum quemdam. Multa enim praeter scientiam sequuntur phantasiam. Et in aliis animalibus, non intellectivum neque ratio est, sed phantasia. Utraque haec ergo motiva sunt secundum locum; intellectus et appetitus.

Intellectus autem qui propter aliquid ratiocinatur, et qui practicus est, differt a speculativo secundum finem. Et appetitus propter aliquod omnis est. Cuius enim appetitus, hoc principium practici intellectus. Ultimum autem, principium actionis est. Quare rationabiliter haec duo videntur moventia, appetitus et ratio practica. Appetibile enim movet; et propter hoc ratio movet, quia principium eius est appetibile. Et phantasia
20 autem cum moveat, non movet sine appetitu. Unum igitur est movens; nempe id quod appetimus. Si enim duo, intellectus et appetitus, moverent. Nunc autem intellectus non videtur movens sine appetitu. Voluntas enim appetitus est. Cum autem secundum rationem movetur, et secundum voluntatem movetur. Appetitus autem moveri praeter rationem. Concupiscentia enim appetitus quidam est.

Intellectus quidem igitur omnis rectus est. Appetitus autem et phantasia, recta et non recta. Unde semper quidem movet appetibile. Sed hoc est bonum, aut apparens bonum. Non omne autem.
30 sed agibile bonum. Agibile autem est contingens et aliter se habere. Quod igitur huiusmodi potentia movet animae, quae vocatur appetitus, manifestum.

b Dividentibus autem animae partes, si secundum potentias dividant et separent, valde multae fiunt; vegetativum, sensitivum, intellectivum, consiliativum. adhuc appetitivum. Haec enim plus differunt abinvicem, quam concupiscibile et irascibile.

Quoniam autem appetitus fiunt contrarii adinvicem, hoc autem accidit, cum ratio et concupiscentia contrariae fuerint. Fit autem in ipsis temporis sensum habentibus. Intellectus enim propter futurum retrahere iubet, concupiscentia autem propter ipsum iam. Videtur enim quod iam delectabile, et simpliciter,
10 proptcrea quod non videtur futurum.

Species quidem igitur unum erit movens, appetibile aut appetitivum. Primum autem omnium appetibile. Hoc enim movet et non movetur, eo quod sit intellectum aut imaginatum. Numero autem plura moventia.

Quoniam autem tria sunt, unum quidem movens, secundum autem quo movet, et tertium, quod movetur. Mo-, vens autem duplex, aliud quidem immobile, aliud autem, quod movet ac movetur. Est autem immobile, agibile bonum, movens autem et quod movetur, appetitivum. Movetur enim quod appetit, secundum quod appetit, et appetitus actus aut motus quidam est. Quod autem movetur, animal est. Quo vero movet organo appetitus, iam hoc corporeum. Unde in communibus ani-
20 mae et corporis operibus, considerandum est dc ipsis.

Nunc autem ut in summa dicatur, movens organice ubi principium et finis idem; vcluti in circulatione, hoc est gibbosum, et concavum. Hoc quidem finis, illud vero principium. Unde aliud quidem quiescit, aliud vero movetur. Ratione quidem altera, magnitudine vero inseparabilia sunt. Omnia enim pulsu et tractu moventur. Propter quod oportet, sicut in circulo, manere aliquid, et hinc incipere motum.

SYNOPSIS (Lect. XV, XVI.)

Posito processu disputativo de principio motus localis in animalibus (795-817).
Hic procedit determinative, ponendo veritatem 818-846.
Ostendit in universali quid sit principium motus 818-835.
Ostendit quid sit 818-829.
Ponit duo esse principia motus: *intellectus comprehendens phantasm, et appetitus* 818-819.
Reducit ea in unum 820-828.
Ostendit propositum 820-825.
Ostendit *intellectum* moventem *esse practicum* 820.
Ostendit *appetitum* esse etiam principium motus 821.
Notat hoc esse etiam de phantasia intclligendum 822.
Concludit unum esse movens, *scilicet appetibile* 823-825.
Ponit conclusionem 823.
Ostendit rationabilem esse hanc reductionem motus 824-825.
Ostendit quare in actionibus ct motibus accidat error 826-827.
Improbat divisionem potentiarum apud antiquos 828.
Solvit obiectionem quamdam supra positam 829.
Ostendit ordinem motus 830-835.
Ostendit quomodo moventia sunt unum et plura 830.
Quomodo ordinantur ad invicem 831.
Summarie determinat dc organo motus localis 832-835.
Quomodo hoc principium diversimode invenitur in diversis 836-846.
Ostendit quid sit commune omnibus 836-837.
Ostendit quid sit principium motus *in animalibus imperfectis* 838-839.
Ponit quid sint animalia imperfecta, et eorum principium motus 838.
Ostendit concupiscentiam non esse sine phantasia 839.
Ostendit quid sit principium motus *in hominibus* 840-846.
Dicit *quomodo est ratio deliberans* 840-842.
Deliberationem esse opus rationis 840.
Deliberationem non esse sine regula 841.
Excludit animalia non habentia deliberationem 842.
Ostendit quomodo deliberatio *vincatur ab appetitu inferiori* 843-844.
Ponit doctrinam 843.
Illam exemplis illustrat 844.
Ostendit *quaenam sit ratio movens* 845-846.

818. — Postquam Philosophus processit disputative ad inquirendum quid sit principium motus localis in animalibus, *hic determinat veritatem*. Et primo *ostendit in universali, quid sit principium motus*. Secundo quomodo hoc principium diversimode in diversis reperitur. ibi, « Omnino quidem igitur ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit quid sit principium motus in animalibus*. Secundo docet ordinem, quomodo motus iste completur, quantum ad motores ct mobilia, ibi. « Specie quidem igi- « tur ». Circa primum tria facit. *Primo ponit esse duo principia motus*. Secundo reducit ea in unum, ibi, « Intellectus autem ». Tertio solvit obiectionem superius positam, ibi, « Quo- « niam autem ». Dicit ergo primo, quod consideratis his quae praedicta sunt, cum manifestum sit quod vegclativa pars non sit movens. ct similiter neque sensus, cum non omnia. in quibus hacc sunt, moveri inveniantur, ut patet ex dictis (1): videntur duo haec esse moventia, scilicet appetitus ct intellectus; ita tamen quod sub intellectu phantasia comprehendatur. quae habet aliquid simile intellectui, inquantum movet ad absentiam sensibilium sicut intellectus, quia hacc etiam est principium motus.

819. — Multi enim homines praetermissa scientia intellectus, sequuntur in suis motibus phantasiam, sicut illi, qui non secundum rationem agunt, sed impetu moventur ad aliquid agendum. Et in aliis animalibus manifestum est, quod nunquam intellectus est neque ratio quae movere possit, sed solum phantasia. In hominibus vero est phantasia ct intellectus. Sic ergo manifestum est. quod utraque hacc movent; scilicet intellectus comprehendens sub se phantasiam, ct appetitus.

820. — Deinde cum dicit « intellectus « autem »

Reducit praedicta moventia in unum. F.t circa hoc tria facit. *Primo ostendit propositum*. Secundo ex eo. quod est ostensum, assignat causam cuiusdam accidentis circa motum animalium, ibi, « Intellectus quidem igi- « tur ». Tertio improbat divisionem potentiarum, quam antiqui ponebant, ibi. « Dividen- « tibus autem ». Dicit ergo primo, quod intellectus. qui movet, est intellectus qui ratiocinatur propter aliquid, non propter ratiocinari tantum: ct hic est intellectus practicus. qui differt a speculativo secundum finem. Nam speculativus speculatur veritatem, non propter aliquid idiud. sed propter seipsum tantum; pra-

cticus autem speculatur veritatem propter operationem.

821. — Et manifestum est. quod omnis appetitus est propter aliquid. Stultum enim est dicere, quod aliquis appetat propter appetere. Nam appetere est quidam motus in aliud tendens. Sed illud cuius est appetitus, scilicet appetibile, est principium intellectus practici. Nam illud, quod est primo appetibile, est finis a quo incipit consideratio intellectus practici. Cum enim volumus aliquid deliberare de agendis, primo supponimus finem, deinde procedimus per ordinem ad inquirendum illa, quae sunt propter finem; sic procedentes semper a posteriori ad prius, usque ad illud, quod nobis imminet primo agendum. Et hoc est quod subdit quod ultimum de actione intellectus practici, est principium actionis; idest illud, unde debemus actionem incipere. Unde rationabiliter dictum est, quod haec duo sunt moventia, scilicet appetitus, et intellectus praclicus. Quia enim ipsum appetibile, quod est primum consideratum ab intellectu practico, movet, propter hoc dicitur intellectus practicus movere, quia scilicet eius principium, quod est appetibile, movet.

822. — Et quod dicitur de intellectu, intelligendum est etiam de phantasia; quia cum phantasia movet, non movet sine appetitu. Non enim movet, nisi inquantum repraesentat appetibile, sicut nec intellectus.

823. — Sic igitur apparet, quod unum est movens, scilicet appetibile; hoc enim appetitum movet, ct est principium intellectus, quae duo ponebantur moventia.

824. — Et hoc *rationabile est,* quod haec duo moventia reducantur in unum, quod est appetibile: quia si ponebantur hacc duo intellectus el appetitus esse moventia, respectu eiusdem motus, cum unius effectus sit una causa propria, necessc est quod moveant hacc duo secundum aliquam communem speciem. Non est autem dicendum quod appetitus moveat suh specie intellectus, sed magis c converso; quia intellectus non invenitur movens sine appetitu; quia voluntas, secundum quam movet intellectus, esc quidam appetitus.

825. — Et *ratio* huius assignatur in *nono Metaphysicorum* (2): quia cum ratio scientiae practicae se habeat ad opposita, non movet, nisi determinetur ad unum per appetitum. Sed appetitus movet sine ratione, sicut patet cx his quae cx concupiscentia moventur. Concupiscentia enim est appetitus quidam. Excmplificat autem magis dc concupiscentia quam dc ira, quia ira habet aliquid rationis, non autem concupiscentia, ut probat Philosophus in *septimo Ethicorum* (3). Et sic patet quod moventia reducuntur in unum, quod est appetibile.

826. — Deinde cum dicit · intellectus « quidem »

Assignat ex praedictis rationem cuiusdam accidentis circa motum vel actionem; ostendens scilicet quare in actionibus et motibus nostris erramus. Et dicit quod ■ omnis intellectus « est rectus » : quod intelligendum est de intellectu principiorum. Non enim erramus circa prima principia in operabilibus, cuiusmodi sunt, *nulli nocendum esse, non esse aliquid iniuste agendum,* ct similia; sicut nec erramus circa prima principia in speculativis. In his autem quae sunt post principia, si quidem recte consideramus, procedit cx rectitudine quae est circa prima principia. Si autem a rectitudine deviamus, procedit ex errore qui accidit in ratiocinando. Sed appetitus ct phantasia, qui etiam movent, sunt et cum rectitudine, et sine rectitudine. Et ideo in actionibus nostris contingit deficere a rectitudine secundum quod deficimus ab intellectu et (4) ratione. Unde patet cx praedictis quod appetibile semper movet.

827. — Hoc autem appetibile, est aut vere bonum, quando persistitur in iudicio intellectus recti, aut apparens bonum quando declinat a iudicio intellectus recti, propter appetitum vel phantasiam. Non autem omne bonum est appetibile ct movens, sed bonum agibile, quod est bonum applicatum ad operationem; ct hoc contingit aliter sc habere, sicut omnia quae nostrae actioni subduntur. Unde bonum ultimum et necessarium in sua universitate consistens, non movet. Manifestum est igitur quod potentia animae quae dicitur appetitus, sit movens.

828. — Deinde cum dicit « dividentibus « autem »

Excludit illud quod antiqui dixerunt de distinctione partium motivarum; dicens, quod dividentibus partes animae in rationalem, irascibilem ct concupiscibilem, si ipsi intendunt distinguere potentias animae abinvicem separatas. multo plurcs fient quam ipsi ponant; scilicet vegetativum, sensitivum, intellectivum, consiliativum, ct appetitivum. Distinguit autem consiliativum ab appetitivo. sicut in *sexto Ethicorum (5)* distinguitur ratiocinativum quod est contingentium, a scientifico, quod est necessariorum, ct ea ratione quae ibi tangitur. Hac autem partes animae plus differunt abinvicem quam concupiscibile et irascibile, quae comprehenduntur sub appetitu sensitivo; unde phtres sunt partes, quam ipsi ponant.

829. — Deinde cum dicit « quoniam « autem »

Excludit quamdam obiectionem supra positam (6) ad ostendendum quod appetitus non movet, per hoc quod continentes appetitum non sequuntur. Sed haec ratio solvitur: quia in homine sunt contrarii appetitus, quorum unum continentes sequuntur, et alii repugnant. Dicit ergo, quod quia possunt fieri appetitus

(2) Lib. VIII. cap. V. 3-5 (apud S. Thum.. Lib. IX. kct. IV. 1*20-22).
O) Cap. VI (VII). 1-5 <S. Ibom.. kcc. VI).
(4) *AI. defit «.*
(5) Cap. II1-1V (S. Thom., kct. Iit).
(6) n. 817.

contrarii adinvicem, hoc contingit cum ratio concupiscentiae contrariatur: et « fit » idest (7) accidit hoc « in habentibus sensum temporis », idest qui non solum cognoscunt quod in prae* senti est, sed considerant praeteritum et futurum; quia intellectus quandoque ab aliquo concupiscibili retrahere iubet, propter futuri considerationem. Sicut cum febricitanti, ex iudicio intellectus videtur a vino abstinendum esse, nc febris incalescat. Sed concupiscentia incitat ad accipiendum « propter ipsum « iam », idest propter illud quod in praesenti est: videtur enim quod in praesenti est delectabile, esse simpliciter delectabile ct bonum, cx eo quod non consideratur ut futurum.

830. — Deinde cum dicit « specie qui- « dem »

Ostendit ordinem motus. Et circa hoc tria facit. *Primo ostendit quomodo moventia sunt unum, et quomodo plura.* Secundo quomodo ordinantur adinvicem, ibi, « Quoniam autem « tria sunt ». Tertio summarie determinat de unoquoque eorum quaedam, quae ad motum requiruntur, ibi, < Nunc autem ». Dicit ergo primo, quod si moventia considerantur formalitcr ct secundum speciem, unum erit movens, scilicet appetibile vel appetitivum, quia inter omnia primum movens est appetibile; hic enim est movens non motum, inquantum est imaginatum vel intellectum. Manifestum est enim, quod secunda moventia non moventur, nisi inquantum participant primum. Unde omnia conveniunt in specie primi moventis. Quamvis autem omnia conveniant in specie primi moventis, tamen numero sunt plura.

831. — Deinde cum dicit « quoniam » autem »

Assignat ordinem motus; ct dicit quod tria sunt quae inveniuntur in motu. *Unum,* quod est movens, et *aliud* est organum quo movens movet, ct *tertium* est quod movetur. Movens autem est duplex: unum quidem immobile, et aliud quod est movens motum. In motu igitur animalis, movens quod non movetur, est bonum actuale, quod movet appetitum prout est intellectum vel imaginatum. Sed movens motum, est ipse appetitus; quia omne quod appetit, inquantum appetit movetur, ct ipsum appetere est quidam actus vel motus, prout motus est actus perfecti, prout dictum est de operatione sensus et intellectus. Quod autem movetur est animal. Organum autem, quo appetitus movet, est aliquid corporeum, scilicet quod est primum organum motus; et ideo de huiusmodi organis considerandum est in operationibus communibus animae ct corporis. Determinat enim de hoc in libro *de Causa motus animalium (β).* In hoc enim libro intendit determinare dc anima secundum se.

832. — Deinde cum dicit « nunc autem »

Summarie determinat dc organo motus localis: et dicit, in summa, quod primum movens organice oportet tale esse, ut in eodem sit et principium ct tinis motus, sicut in quadam circulatione, in qua est gibbosum ct concavum, quorum unum est quasi finis, ct aliud quasi principium. Nam concavum est sicut finis, gibbosum autem videtur esse sicut principium motus. Secundum concavitatem enim contrahitur in scipso, secundum gibbositatem vero attenditur cius dilatatio, prout ab ipso fit principium motus et pulsus.

833. — Et quia in ipso est principium motus et finis; principium autem motus oportet esse immobile in unoquoque motu, sicut cum movetur manus quiescit brachium, et cum movetur brachium quiescit humerus, ct sicut omnis motus ab aliquo immobili procedit; oportet quod in ipso organo motus quod est cor, sit aliquid quiescens, inquantum est principium motus, et aliud quod movetur, inquantum motus terminatur ad ipsum. Et haec duo in ipso, scilicet quiescens ct motum sunt diversa ratione, licet subieclo ct magnitudine sint abinvicem inseparabilia.

834. — Et quod oporteat id esse principium motus ct finis, et per consequens quiescens et mobile, manifestum est ex hoc, quod omnis motus animalis componitur ex pulsu ct tractu. In pulsu autem id quod est movens, est tantum principium motus, quia pellens elongat a se id quod pellitur. Sed in tractu id quod movet est terminus motus, quia trahens ad se movet id quod trahitur. Et propter hoc oportet quod primum organum motus localis in animali, sit et ut principium motus, et ut terminus.

835. — Et ideo oportet quod in eo sit aliquid manens, ct tamen quoti hinc incipiat motus, sicut apparet in motu circulari. Nam corpus quod circularitcr movetur, propter immobilitatem centri ct polorum, non mutat totaliter locum, nisi forte ratione; sed secundum totum manet in eodem loco secundum subiectum; partes autem variant locum subiccto, ct non ratione tantum: sic etiam est in omni motu cordis. Nam cor in eadem parte corporis confixum manet, sed movetur secundum dilatationem ct constrictionem, ut causct motum pulsus ct tractus; et sic quodammodo est mobile, et quodammodo quiescens.

(7) *AI.* iit ct accidit.

(S) Liber esi « Dc Animalium motione ». in qix» auitur de causa motu» animalium. Cap. VI s». (Edit. Didot. Vol. IIT. pp. 517. *».).

LECTIO XVI.

Nihil motivum suilpsius esse sine phantasia ostendit; hominem autem seipsum movere ratione particulari practica exponit.

Seq. C. X. Omnino igitur, sicut praedictum est. inquantum appetitivum animal, sic suiipsius motivum est. Appetitivum autem non sine phantasia. Phantasia autem omnis aut rationalis, aut sensibilis est.

30Λ Hac igitur et alia animalia participant.

C. XI. 434λ Considerandum autem et dc imperfectis quid movens est quibus sensus tactus solum inest, utrum contingat Ehantasiam et concupiscentiam inessc is, an non. Videtur enim laetitia ct tristitia inessc. Si autem haec, ct concupiscentiam ncccssc. Phantasia autem quomodo utique inerit? An sicut movetur indeterminate, ct haec insunt quidem, indeterminate autem insunt

Sensibilis igitur phantasia, sicut dictum est. ct in aliis animalibus inest. Deliberativa autem rationalibus inest. Utrum enim aget hoc aut hoc, iam rationis est opus et necesse est uno mensurare. Maius enim imitatur. Quare potest

10 unum cx pluribus phantasmatibus facere. Et causa haec est, cur opinionem non putatur habere, quoniam eam quae cx syllogismo non habet. Haec autem illam. Propter quod deliberativum non habet appetitus.

Vincit autem et movet aliquando appetitus deliberationem. Aliquando autem movet ct hunc illa, sicut sphaera, appetitus appetitum, cum in continentia fuerit. Natura autem semper quae sursum, principalior est, ct movet ut tribus lationibus iam moveatur.

Scientificum autem non movet, sed manet. Quoniam autem haec quidem universalis existimatio et ratio, alia vero particularis. Haec quidem enim dicit, quod oportet talem tale agere, hoc autem quod hoc quidem est tale, ct

20 ego talis. Iam hacc movet opinio, non quae universalis, aut utraque; sed haec quidem quiescens magis, haec autem non.

836. — Postquam Philosophus determinavit de principio motivo secundum localem motum in communi et secundum se, *nunc determinat de ipso per comparationem ad diversa genera animalium.* Et circa hoc tria facit. *Primo ostendit quid sit commune omnibus animalibus participantibus motum.* Secundo quomodo principium motivum inveniatur in animalibus imperfectis, ibi, « Considerandum « autem dc imperfectis ». Tertio ostendit quomodo hoc principium motus sit in animali perfectissimo. quod est homo, differenter ab aliis animalibus, ibi, c Sensibilis quidem ». Dicit ergo primo, quod omne animal inquantum est appetitivum, sic est suiipsius motivum. Nam appetitus est causa propria motus. Sed appetitiyum non est sine phantasia, quae est vel rationalis, vel sensibilis. Sensibili autem phantasia. alia animalia ab homine participant, non autem rationali phantasia.

837. — Considerandum autem est, quod sicut supra dictum est (1), sicut sub intellectu phantasiam comprehendit, ita etiam phantasiam usque ad intellectum extendit, sequens nominis rationem. Nam phantasia apparitio quaedam est: apparet autem aliquid et secundum sensum ct secundum rationem. Phantasia etiam habet suam operationem in absentia sensibilium, ut ratio et intellectus.

838. — Deinde cum dicit « considerandum « autem »

Ostendit quid sit principium motus in animalibus imperfectis. Et dicuntur animalia imperfecta, quibus inest solum sensus tactus. Et dicit, quod considerandum est quid moveat ea; utrum scilicet in eis sit phantasia ct concupiscentia, vel non. Videtur autem, quod in eis sil concupiscentia, quia in cis videtur esse laetitia et tristitia. Retrahunt enim sc, cum ab aliquo nocivo tanguntur, ct aperiunt sc ct extendunt in illud quod est cis conveniens; quod non fieret, nisi in cis esset dolor ct delectatio. Si haec autem sunt in cis, necessarium est quod in cis sit concupiscentia. Sed cum concupiscentia cx sensu fiat delectationis, sequitur quod concupiscentia non sit sine phantasia.

839. — Restat ergo quaerendum, *quomodo in eis sit phantasia.* Et respondet quod sicut moventur, ita inest huiusmodi animalibus et phantasia ct concupiscentia. Moventur autem non determinate, quasi intendentia aliquem determinatum locum, in suo motu, sicut accidit in animalibus quae moventur motu processive, quae imaginantur aliquid distans, ct illud concupiscunt et ad illud moventur. Sed huiusmodi animalia imperfecta non imaginantur aliquid distans, quia nihil imaginantur nisi ad praesentiam sensibilis. Sed cum laeduntur imaginantur illud ut nocivum, ct retrahunt

(1) nn. 818-819.

se; et cum delectantur, extendunt se super illud, et applicant se illi. Et sic in eis est phantasia vel concupiscentia indeterminata, inquantum imaginantur et concupiscunt aliquid ut conveniens non autem ut hoc aut illud, hic aut ibi; sed habent confusam imaginationem et concupiscentiam.

840. — Deinde cum dicit « sensibilis « igitur »

Osfendit quod principium motivum sit in hominibus. Et circa hoc tria facit. *Primo ostendit, quomodo principium movens in hominibus est ratio deliberans.* Secundo quomodo aliquando deliberatio rationis per appetitum vincitur, ibi, « Vincit autem ». Tertio ostendit quae ratio sit movens, ibi, « Scientificum au- « teni ». Dicit ergo primo, quod phantasia sensibilis, ut ex dictis (2) patet, est etiam in aliis animalibus; sed illa, quae est per deliberationem, est tantum in rationalibus; quia considerare utrum hoc sit agendum, aut hoc quod est deliberare, opus est rationis.

841. — Et in tali consideratione necessc est accipere aliquam unam regulam, vel finem, vel aliquid huiusmodi, ad quod mensuretur quid sit magis agendum. Manifestum est enim quod homo, « imitatur », idest desiderat, id quod est magis in bonitate, et id quod est melius: melius autem semper diiudicamus aliqua mensura: et ideo oportet accipere aliquam mensuram in deliberando quid magis sit agendum. Et hoc est medium ex quo ratio practica syllogizat quid sit eligendum. Unde manifestum est, quod ratio deliberans potest ex pluribus phantasmatibus unum facere, scilicet ex tribus, quorum unum praeeligitur alteri, et tertium est quasi mensura, quae praeelegit.

842. — Et haec est causa, quare animalia non habent opinionem, licet habeant phantasiam; quia non possunt uti syllogismo, per quem unum praeeligant alteri. Sed deliberatio rationis habet illam, scilicet opinionem, alias non faceret ex pluribus phantasmatibus unum. Et inde est, quod appetitus inferior, qui sequitur phantasiam, non habet deliberationem, sed absque deliberatione movetur ad concupiscendum vel irascendum, quia scilicet sequitur phantasiam sensibilem.

843. — Deinde cum dicit « vincit autem »

Ostendit quomodo deliberatio rationis vincatur ab appetitu inferiori: et dicit quod appetitus inferior, qui est sine deliberatione, vincit deliberationem, et removet hominem ab eo quod deliberavit. Aliquando e converso appetitus movet appetitum, scilicet superior, qui est rationis deliberantis, cum qui est phantasiae sensibilis, sicut in corporibus caelestibus, sphaera superior movet inferiorem; quod accidit cum aliquis continens fuerit. Continentis enim est, per deliberationem rationis vincere passiones.

844. — Et iste est naturalis ordo, ut superior appetitus moveat inferiorem; quia etiam in corporibus caelestibus naturaliter sphaera superior principalior est et movet inferiorem, ita quod inferior movetur tribus motibus localibus. Sicut sphaera Saturni movetur et motu diurno, qui est super polos mundi, et motu contrario, qui est super polos zodiaci, et praeter hoc motu proprio. Et similiter appetitus inferior, etsi aliquid de motu proprio retineat, movetur tamen naturali ordine, motu appetitus superioris, et motu rationis deliberantis. Si autem e converso accidit, quod appetitus superior transmoveatur ab inferiori, hoc est praeter ordinem naturalem. Unde et hoc facit peccatum in moribus, sicut peccata sunt monstra in natura.

845. — Deinde cum dicit » scientificum < autem >

Ostendit quae ratio sit movens. Et primo *sciendum est* quod ratio speculativa, quam appellat scientificam, *non movet, sed in quiete est,* quia nihil de imitando vel fugiendo dicit, ut supra dictum est (3). Ratio autem practica, quaedam est universalis, et quaedam particularis. Universalis quidem, sicut quae dicit, quod oportet talem tale agere, sicut filium honorare parentes. Ratio autem particularis dicit quod hoc quidem est tale, et ego talis, puta quod ego filius, et hunc honorem debeo nunc exhibere parenti.

846. — Haec autem iam opinio movet, sed non autem illa quae est universalis. Aut si utraque movet, illa quae est universalis, movet ut causa prima et quiescens, particularis vero iit causa proxima, et quodammodo motui applicata. Nam operationes et motus in particularibus sunt; unde oportet ad hoc quod motus sequatur, quod opinio universalis ad particularia applicetur. Et propter hoc etiam peccatum in actionibus accidit, quando opinio in particulari operabili corrumpitur propter aliquam delectationem, vel propter aliquam aliam passionem, quae talem universalem opinionem non corrumpit.

<2> na. 657; 838.

(3) n. 813.

LECTIO XVII.

Quodlibet vivens, quamdiu vivit, vegetativam animam necessario habere ostendit, non autem sensum, nisi passive, ut plantas: utroque autem modo animalia tantum sensum habere, et ex illis sensum tactus et gustus, qui sensus fiunt in recipiendo, non autem emittendo.

C.XH. Vegetabilem igitur animam necessc habere omne, quodeumque vivit, et habet animam a generatione usque ad corruptionem. Necessc est enim quod generatur. augmentum habere, et statum, et decrementum: hoc autem sine alimento esse, impossibile est. Necesse est igitur, inesse vegetabilem potentiam in omnibus generabilibus et corruptibilibus.

Sensum autem non necessc est omnibus viventibus inesse. Neque enim ea, quorum simplex corpus, contingit habere tactum. Neque sine hoc possibile est esse ullum animal, neque quaecumque non susceptiva spccierum sine materia.

Animal autem necesse est sensum habere, si nihil frustra facit natura. Propter aliquid enim omnia, quae sunt natura. subsistunt, aut coincidentia sunt eorum, quae sunt propter aliquid. Si igitur omne processivum corpus non habet sensum, corrumpetur utique, ct ad *b* finem non utique veniet, qui est naturae opus. Quomodo enim aletur·? Manentibus quidem enim existit, unde nutriri nata sunt.

Non potest autem corpus habere quidem animam, ct intellectum discretivum, sensum autem non habere, non mansivum existent. generabile autem. At vero neque ingenerabile. Quare enim non habebit? Aut enim animae melius, aut corpori. Nunc autem neutrum est. Hoc quidem non magis intelligit. Hoc autem nihil erit magis propter illud. Nullum ergo habet animal corpus non manens sine sensu.

At vero si habet sensum, necesse est corpus esse aut simplex, aut mistum. Impossibile autem est esse simplex. Tactum enim non haberet. Est autem nccssse hunc habere.

Hoc autem cx his manifestum. Quoniam enim animal corpus animatum est. corpus autem omne tangibile, tangibile autem quod sensibile tactu: necesse et animalis corpus tactivum esse, si debet salvari animal. Alii enim sensus per altera sentiunt, ut olfactus, visus, auditus. Tactivum autem nisi habeat sensum, non haec quidem poterit fugere, illa autem accipere. Si vero haec, impossibile est salvari animal.

Propter quod ct gustus, est sicut tactus quidam; alimentum autem corpus tangi possibile. Sonus autem et color ct odor non alunt, neque faciunt augmentum, neque decrementum. Quare ct gustum necesse est tactum esse quemdam. quia tangibilis et vegetativi sensus est. Hi quidem igitur necessarii sunt animali. Quo et manifestum quod non possibile sine tactu animal esse.

Alii autem propter bonum, ct generi animalium iam non cuiusque, sed quibusdam, ut processivo necesse inesse. Si enim debet salvari, non solum oportet tactum sentire, sed et dc longe. Hoc autem erit, si per medium sensitivum fuerit, eo quod illud quidem a sensibili patiatur. et moveatur, ipsum autem ab illo.

Sicut enim movens secundum locum, usque ad permutationem facit, ct pellens alterum facit ut pellatur, ct est per medium motus. Et primum quidem movens depellit et non depellitur, ultimum autem solum depellitur non pellens, medium autem utraque. multa au- 435« tem media, et sic in alteratione. praeter quam quod manet in eodem loco id quod alterat. Ut si in ceram linxerit aliquis usque ad id mota est, usquequo tinxit. Lapis autem nihil. Sed aqua usque procul. Aer autem ad plurimum movetur, et facit ct patitur, si maneat, ct unus sit. Unde et de repercussione, est melius, quam visum egredientem rcpercuti. aerem pati a figura ct colore usquequo sit unus. In leni autem est unus, propter quod hic iterum visum movebit, sicut utique si in ceram sigillum ingrederetur usque ad finem.

SYNOPSIS (Lect. XVII, XVIII.)

Determinato *de singulis partibus animae* 1-846.
Hic ostendit *earum ordinem ad invicem* 847-874.
Partem vegetabilem animae in omnibus esse 847-848.
Colligit doctrinam ex dictis 847.
Probat illam 848.
Ostendit animam sensitivam non esse in omnibus 849-864.
Non esse in omnibus viventibus 849-850.
Ostendit in quibusdam viventibus esse, i. e. in omnibus animalibus 851-864.
Ostendit hoc *de animalibus motu progressivo* moventibus 851-857.
Manifestat propositum 851-853.
Probat illud 851-852.
Solvit quamdam tacitam instantiam 853.
Excludit quoddam per quod possit obviari praedictae rationi 854-857.
Ponit difficultatem quamdam, eamque solvit 854.
Exponit dubium *circa aliqua verna* Aristotelis 855-857.
Ponit expositionem aliquorum de sensu illorum verborum 855-856.
Exponit propriam opinionem 857.
Ostendit sensum esse simpliciter necessarium omnibus animalibus 854-874.
Ostendit propositum 858-868.
Proponit quod intendit 858.
Probat propositum 859-868.
Probat *sensum tactus* esse in omnibus animalibus 859-864.
Ponit *necessitatem tactus* in omnibus animalibus 859-861.
Necesse est tacturii inessc omnibus animalibus 859-860.
Probat ratione 859.
Et concludit 860.
Necesse est etiam *gustum* omnibus inesse 861.
Alios sensus a sensu tactus *non omnibus inesse* 862-864.
Ostendit propositum 862.
Manifestat illud 863-864.
Probat corpus animalis *non posse esse simplex* 865-868.
Ostendit ex dictis corpus non esse igneum, vel aereum 865.
Concludit 866.
Probat conclusionem 867.
Concludit de plantis, non habere sensum 868.
Concludit ex praedictis, *habitudinem* sensuum ad animalia 869-874.
Quantum ad tactum 869-871.
Concludit *per solam privationem tactus animal mori* 869.
Excellentia sensibilium corrumpunt *per accidens* alios sensus 870.
Excellentia qualitatum sensibilium *per se* corrumpunt animal 871.
Quantum ad alios sensus 872-874.
Alios sensus, praeter tactum, animali esse *necessarios ad bene esse* 872.
Notat aliquid *de gustu* ct *de odoratu* 873.
Concludit *de auditu* 874.

847. — Postquam Philosophus determinavit dc singulis partibus animae, *hic ostendit quomodo adinvicem ordinantur.* Et primo *ostendit, quod necesse est animae partem vegetabilem in omnibus viventibus inveniri.* Secundo ostendit quod sensitiva non est in omnibus, sed in aliquibus, ibi, · Sensum autem non « ncccsse ». Dicit ergo primo, ex his quae supra (1) dc partibus animae determinata sunt, concludens, quod omne quod vivit, ct per consequens quamcumquc partem animae habens, ncccsse est quod habeat animam vegetabilem a principio suae generationis usque ad suam corruptionem. Ex quo innuit hoc esse in animalibus, quae generantur ct corrumpuntur, intelligcndum.

848. — *Hoc autem probat sic:* quia necesse est quod omne vivens quod generatur, habeat augmentum ct statum ct decrementum: sed haec non possunt accidere sine alimento, quia tempore augmenti oportet quod plus de alimento convertatur, quam sufficiat ad conservationem praeexistentis magnitudinis: tempore autem status, aequaliter; sed tempore diminutionis, minus. Cum igitur uti alimento pertineat ad partem vegetabilem, necesse est quod haec pars animae sit in omnibus viventibus, quae generantur et corrumpuntur. Et sic patet ordo istius partis animae ad alias partes animae; quia omnes aliae praesupponunt istam.

849. — Deinde cum dicit « sensum » autem »

Ostendit quomodo se habeat pars sensitiva ad viventia. Et primo *ostendit quod non est*

ti) nn. 262-846.

in omnibus viventibus. Secundo ostendit in quibus viventibus sit, ibi, « Animal autem nc- « cesse ». Dicit ergo primo, quod non est necessarium quod omnia viventia habeant sensum. quia sensus tactus (sine quo nullus alius potest esse, et per consequens neque aliquod animal, cuius ratio perficitur cx hoc quod habet sensum) quod esse non potest in aliquo corpore simplici, quia organum sensus tactus necesse est esse in quadam medietate inter contraria, ut supra ostensum est (2): quod nulli corpori simplici convenit, cum in corporibus simplicibus sint excellentiae qualitatum sensibilium, puta in igne excellentia calidi, in aqua, excellentia frigidi.

850. — Similiter etiam quaecumquc non sunt susceptiva specierum sine materia, non habent sensum. Nam sensus est susccptivus specierum sine materia, ut supra dictum est (3). Sunt autem quaedam viventia, scilicet plantae, quae sunt propinqua corporibus simplicibus propter carum terrestreitatem, et non recipiunt species sensibilium, nisi per materialem immutationem: non ergo omnia viventia habent sensum.

851. — Deinde cum dicit « animal « autem »

Ostendit quod omnia animalia habent sensum. Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit hoc de animalibus quae moventur motu processivo.* Secundo simpliciter dc omnibus animalibus, ibi, « At vero ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit propositum.* Secundo excludit quoddam per quod posset suae rationi obviari, ibi, « Non potest autem corpus ». Dicit ergo primo, quod necesse est quod animal sensum habeat. Ad quod probandum proponit, *primo* quod natura nihil facit frustra: quia omnia, quae sunt in natura, sunt propter aliud, idest proveniunt cx necessitate ex his, quae propter aliquid sunt. Sicut natura facit membra propter aliquas operationes. Sed cx hoc quod membra sunt talis dispositionis, sequitur quod habeant aliqua accidentia, sicut quod habeant pilositates quasdam, vel colores, vel corruptiones, quae non sunt propter finem, sed magis proveniunt ex necessitate materiae. Sic igitur, cum natura operetur propter aliquid, si res naturales non possent pervenire ad finem. quem natura intendit, essent frustra.

852. — Sed natura fecit corpus processivum, id est animalis quod potest moveri motu processive, sic organization ct dispositum, propter motum, et ut per motum ulterius prosequeretur alimentum, per quod conservaretur in esse. Hoc autem non posset esse, si non haberet sensum: quia non discerneret corruptibilia. quae possunt ei obviare, et sic corrumperetur, ct non perveniret ad finem quem natura intendit, ut scilicet conservetur alimento, quod cx motu acquiritur. Quomodo enim alerentur, nisi quaererent alimentum per motum?

853. — .Vec *est instantia* de animalibus immobilibus: quia animalibus manentibus, id est immobilibus existit adiunctum illud unde nata sunt nutriri, unde non oportet quod a remotis quaerant. Manifestum est igitur, quod si corpora processiva non haberent sensum, non possent consequi finem ad quem natura ordinavit, et ita essent frustra; quod est inconveniens.

854. — Deinde cum dicit « non potest » *Excludit quoddam. per quod posset obviari praedictae rationi.* Posset enim aliquis dicere, quod corpus proccssivum potest pervenire ad finem intentum a natura discernendo corruptibilia per intellectum, etiam si non haberet sensum. Sed excludit hoc. dicens, quod corpus non existens mansivum, sed processivum, non potest habere animam, ct intellectum discernentem nociva, ita quod non habeat sensum, neque si sit generabile, neque si sit ingcncrabilc. Et dc generabili quidem ostensum est. Nam viventia generabilia habentia intellectum sunt tantum homines. Intellectus autem humanus indiget sensu, ut supra ostensum est (4).

855. — Sed quod dicit, « quod neque illud quod est ingcnerabile habet intellectum βiο nc sensu », videtur esse falsum secundum opinionem Aristotelis. Nam corpora caelestia, quae ponit esse animata, habent dc partibus animae, intellectum. Non habent autem sensum, cum sint corpora uniformia, non habentia distinctionem in organis, quae requiruntur ad sensum. Unde quidam sic exponunt, ut ibi terminetur sententia, ubi dicit « generabile « autem »: ut sit sensus, quod nullum corpus non manens, non potest habere intellectum sine sensu, dummodo sit generabile. Sed quod subdit, « At vero neque ingcnerabile », est principium alterius sententiae: ac si dicat, quod hoc quod dictum est de corpore generabili, non sic sc habet circa corpus ingencrabile, ut scilicet non possit habere intellectum sine sensu.

856. — Et hoc est quod subdit, « Quare enim non habebit ». Intclligcndum est magis relative quam interrogative; ut sit sensus, quod causa, quare corpus ingcnerabile, scilicet corpus caeleste, non habet sensum, licet habeat intellectum, est ista: quia si haberet sensum, aut hoc esset ut exinde esset aliquid melius animae corporis, aut exinde esset melius corpori caelesti: sed neutrum horum est, quia anima corporis caelestis non magis intclligeret per sensum, quam sine sensu; intclligit enim per modum substantiarum separatarum ea quae sunt secundum se intelligibilia. Neque etiam corpus caeleste magis posset conservari in esse, propter sensum: quia non est possibile ipsum corrumpi, unde non indiget sensu ad vitandum corrumpentia. Sed ad hunc sensum non adaptatur conclusio consequens, scilicet quod nullum corpus non manens, idest non

(2) nn. 521-524.
(3) nn. 284; 551; 792.
(4) no. 772; 79!.

immobile, habet animam sine sensu. Nisi forte dicatur, quod hacc conclusio, non sequitur ex co quod immediate dictum est, sed ex eo quod primo fuit dictum.

857. — Quia igitur haec expositio extorta videtur, dicendum est, quod per corpus ingenerabilc non intelligit corpus caeleste, sed corpora quorumdam animalium aereorum quae ponebant Platonici nominantes ea *daemones;* quos quidem Apulcius platonicus sic definit. Daemones sunt animalia corpore aerea, mente rationalia, animo passiva, tempore aeterna. Et de huiusmodi animalium corporibus vult Philosophus ostendere, quod non est possibile quod habeant intellectum sine sensu, sicut Platonici posuerunt: ut interrogative legatur quod dicitur: « Quare enim non habebit », scilicet huiusmodi corpus sensum? quasi dicat: Non est huius rationem assignare. Si enim non habet, aut hoc est propter bonum animae, aut propter bonum corporis. Sed neutrum horum: quia sine sensu neque anima eius intelligit melius, neque corpus magis conservabitur. Et ex hoc statim directe sequitur conclusio, quam inducit, quod nullum corpus mobile habens animam, careat sensu. Apparet autem, hanc esse intentionem Aristotelis, ex hoc quod immediate subiungit. quod impossibile est aliquod corpus simplex esse corpus animalis.

858. — Deinde cum dicit « at vero »

Ostendit quod sensus sit simpliciter necessarius omni animali. Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit propositum.* Secundo inducit quamdam conclusionem cx dictis, ibi, « Manifestum igitur quoniam ncccsse ». Circa primum duo facit. *Primo proponit quod intendit.* Secundo probat propositum, ibi, « Hoc autem a cx his ». Proponit autem duo: quorum primum est quod si aliquod corpus habet sensum, necessc est quod vel sit simplex, vel mistum. Et impossibile est quod sit simplex: quia si esset corpus simplex, non haberet tactum, quem quidem sensum necessc est omne animal habere, non solum animalia processiva. sed etiam animalia immobilia, sicut ostendit supra (5).

859. — Deinde cum dicit « hoc autem »

Probat propositum. Et primo, *quod sensus tactus sit in omnibus animalibus.* Secundo, quod corpus animalis non possit esse corpus simplex, ibi, « Quod autem possibile ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit, quod necesse est inesse omnibus animalibus sensum tactus.* Secundo, quod alii sensus a sensu tactus non insunt omnibus, ibi. « Alii autem pro- « pter bonum etc. ». Circa primum duo facit. *Primo ostendit, quod necesse est tactum inesse omnibus animalibus.* Secundo ostendit idem de gustu, ibi. « Propter quod et gustus ». Dicit ergo primo, quod hoc. scilicet quod necessc sit tactum inesse omnibus animalibus, manifestum est ex his quae nunc dicentur. Animal enim est corpus animatum. Omne autem corpus. scilicet generabile et corruptibile, est tangibile: ct dico tangibile, quod est sensibile tactu. Corpora autem caelestia quae sunt ingenerabilia et incorruptibilia, non sunt tangibilia. Non enim sunt dc natura elementorum, ut possint habere qualitates elementarcs, quae sunt qualitates tangibiles. Sed omnia corpora corruptibilia neccsse est habere qualitates tangibiles, cum sint vel elementa simplicia, vel cx clementis composita.

860. — Et ex hoc concludit, quod necesse est corpus animalis habere sensum tactus si debeat salvari corpus animalis: quia cum corpus animalis sit tangibile, idest habens tangibiles qualitates, et similiter corpora quae ipsum tangunt, immutari potest corpus animalis ab his quae ipsum tangunt, naturali immutatione usque ad suam corruptionem. Aliter autem est de aliis sensibus quae sentiunt per alia media, ct non tangendo, sicut olfactus, visus ct auditus. Unde illa sensibilia cum sint remota, non tangunt corpus animalis, nec possunt alterare ipsum ad corruptionem, sicut tangibilia. Et ideo nisi animal haberet sensum tactus, per quem discerneret convenientia a corruptivis, non posset hacc fugere ct illa accipere, ct ita non posset salvari animal. Necessarium est igitur ad salutem animalis, quod habeat sensum tactus.

861. — Deinde cum dicit « propter quod »

Ostendit idem de gustu; scilicet quod gustus est sicut tactus quidam. Est enim gustus alimenti: quo scilicet discernitur alimentum, utrum sit conveniens vel non. Alimentum autem est quoddam corpus tangibile. Nutrit enim cx hoc quod est calidum, humidum. frigidum et siccum. Ex eisdem enim nutrimur cx quibus sumus. Sed sonus et color ct odor nihil faciunt ad alimentum neque ad augmentum vel ad decrementum. Sapor autem confert ad alimentum, inquantum est sequela complexionis. Sic igitur patet, quod gustus est quidam tactus, quia est sensus alicuius tangibilis ct vegetativi. id est nutritivi, scilicet alimenti. Et sic patet quod hi sensus necessarii sunt animali. Ex quo etiam manifestum est. quod animal non potest esse sine tactu.

862. — Deinde cum dicit alii autem »

Ostendit quod alii sensus non insunt omnibus animalibus, sed quibusdam. Et circa hoc duo facit. *Primo ostendit propositum.* Secundo manifestat quoddam quod dixerat, ibi, « Sicut enim movens ». Dicit ergo primo, quod alii sensus, scilicet visus, auditus et olfactus, conveniunt animali non propter necessitatem. *sed propter bene esse.* Sed necessarium est cos inesse non cuilibet generi animalium, sed quibusdam. scilicet quae moventur motu processive: quia si debet huiusmodi animal salvari, non solum debet sentire id quod tangit, sed debet sentire id quod est a longe, quia ad aliquid remotum movetur. Hoc autem, scilicet

(5) n. 849; cir. nn. 260; 266; 288; 300; 484; 602.

quod sentiat aliquid a longe, erit, si habeat sensus, qui sentiant per medium: eo quod medium patitur et movetur a sensibili, sensus autem a medio.

863. — Et hoc ostendit consequenter cum dicit « sicut enim »

Ostendit per simile in motu locali. Videmus enim quod movens secundum locum, facit permutationem usque ad aliquem determinatum locum; quia quod primo depellit, facit, ut illud depulsum, iterum depellat aliud: et sic primum depellens movet tertium per medium. Et primum quidem movens depellit, sed non depellitur: ultimum autem, ubi terminatur motus, depellitur, sed non depellit. Medium autem habet utrumque: scilicet quod depellit et depellitur; et contingit multa media esse talia. Et sicut hoc est in motu locali, ita contingit in alteratione. quod sit primum movens et ultimum motum, et medium quod sit movens et motum.

864. — Sed in hoc tamen differt, quod primum alterans manet secundum locum dum alterat: quod non contingit dici de pellente. Et ponit exemplum, sicut si aliquis tangat ceram liquefactam, usque ad illum terminum mota est, quousque per actionem caloris actio tangentis pertingit. Sed lapis, quia durus est, non est susceptivus talis impressionis. In aqua autem talis actio magis protenditur procul, quam in cera. Sed adhuc aer, qui est passibilior, in maxime remotum movetur, et facit et patitur, ut medium existens, dummodo maneat et sit unus; ut scilicet non interrumpatur per aliquod obstaculum interpositum. Et ideo circa repercussionem sensus, melius est dicere, quod aer patiatur a figura et colore, quousque permanet unus et continuus, quod contingit quando est lenis, et non interruptus, quam quod radii egredientes a visu repercutiantur a visibili, ut Platonici posuerunt. Et ideo aer sic motus a figura et colore, movebit visum inquantum visibile immutat totum acrem usque ad visum. Et esset simile de cera et sigillo, si figura sigilli imprimeretur in ceram usque ad ultimum terminum eius, sicut visibile imprimit speciem suam in aerem usque ad visum.

LECTIO XVIII.

Animalis corpus non esse simpliciter de natura alicuius particularis elementi sensibilis, nec esse sine sensu tactus, quemadmodum esse potest non existentibus aliis sensibus.

C. XIII. Quod autem impossibile sit, simplex esse animalis corpus, manifestum est: dico autem, puta igneum, aut aereum. Sine tactu enim nullum alium sensum esse possibile est. Corpus enim tactivum animatum omne, sicut dictum est. Alia autem, praeter terram, sensoria quidem utique fient: omnia autem per alterum sentiendo faciunt sensum, et per medium. Tactus autem est in tangendo ipsa: propter quod et habet hoc nomen. Et tamen alii sensus tactu sentiunt, sed per altera. Hic autem videtur solus
20λ per seipsum. Quare huiusmodi elementorum nullum utique erit corpus animalis. Neque itaque terrenum. Omnium enim tangibilium tactus est sicut medietas, et susceptivus sensus, non solum quaecumquc differentiae sunt, sed calidi, ct frigidi, et aliorum omnium tangi possibilium. Et propter hoc ossibus, ct
b capillis et huiusmodi partibus non sentimus, quia terreae sunt. Et plantae etiam ob hoc nullum habent sensum, quia terreae sunt: sine autem tactu, nullum possibile est alium esse. Hic autem sensus non est, neque terrae, neque ullius alius elementorum.

Manifestum igitur, quod ncccsse hoc solo privata sensu animalia mori. Neque enim hunc possibile est habere non animal existens, neque cum sit animal, alium necessc est habere, praeter hunc. Et propter hoc quidem alia sensibilia excellentiis non corrumpunt animal, ut color ct odor, et sonus, sed solum sen-
10 sus; nisi secundum accidens; puta si simul cum sono depulsio fiat ct ictus, ct a visis et odore alia moventur, quae tactu corrumpunt: ct humor autem, secundum quod accidit simul tactivum esse, sic corrumpit. Tangibilium autem excellentia, ut calidorum, et frigidorum, et durorum, corrumpit animal. Omnis enim sensibilis superfluitas corrumpit sensum. Quare et quod tangi potest, tactum. Hoc autem tactu, determinatum est vivere. Sine enim tactu monstratum est quod impossibile est animal esse. Unde tangibilium excellentia non solum corrumpunt sensum, sed ct animal, quia necesse solum habere hunc animalia.

20 Alios autem sensus habet animal, sicut dictum est, non propter esse, sed propter bene, ut visum, quia in acre ct aqua, ut videat, omnino autem quoniam in diaphano. Gustum autem habet propter delectabile et triste, ut sentiat quod in alimento, ct concupiscat, et moveatur. Auditum autem ut significetur aliquid ipsi. Linguam autem habet quatenus significet aliquid alteri.

865. — Postquam Philosophus ostendit quod tactus dc necessitate inest omnibus animalibus. *hic intendit ostendere quod impossibile sit corpus animalis esse simplex,* puta quod sit igneum, vel aereum, sicut Platonici posuerunt quaedam animalia esse aerea. Hoc autem probat, quia nullum alium sensum contingit esse sine tactu: oportet enim omne animal habere tactum, ut ostensum est (1), ct per consequens oportet quod omne corpus animatum, scilicet anima sensibili, sit tale, ut per ipsum possit fieri sensus tactus. Omnia autem elementa praeter terram, possunt esse organa, vel media aliorum sensuum, scilicet aer ct aqua, eo quod aer et aqua faciunt sentire per alterum, idest per medium. Sed tactus non fit per medium, sed in tangendo ipsa sensibilia; ct ideo sic nominatur, quamvis ct alii sensus sentiant quodammodo in tangendo, non quidem immediate, sed per medium. Nam sensibile tangit sensum per medium, sicut et per medium immutat ipsum. Solus autem sensus tactus in tangendo sensibile sentit per seipsum, ct non per aliquod medium.

866. — Ex quo manifestum est, quod corpus animalis debet esse tale, ut per ipsum possit fieri tactus, non autem, ut per ipsum possit fieri visus et auditus: quia hi sensus fiunt per medium extrinsecum. Et. quia corpus animalis oportet esse tale ut per ipsum fiat sensus tactus, impossibile est quod ullum elementorum sit corpus animalis: neque terra, per quam non sunt alii sensus: neque alia elementa, per quae fiunt alii sensus.

867. — Cuius ratio est, quia illud, per quod fit tactus, oportet esse medium inter qualitates tangibiles, ad hoc quod sit susceptivum carum, utpote in potentia existens ad eas, ut supra ostensum est (2). Et hoc est verum non solum respectu qualitatum terrae, sed etiam omnium tangibilium qualitatum. In corporibus autem simplicibus non invenitur

(1) nn. 249; 252.

(2) nn. 521-524; 849.

medium inter qualitates tangibiles, sed inveniuntur ipsae qualitates, secundum extremitatem contrarietatis. Et inde manifestum est. quod per nullum corpus simplex, nec per aliquid corporibus simplicibus vicinum, potest fieri sensus tactus. Et ideo ossibus, capillis et talibus partibus non sentimus, quia superabundat in eis quod terrae est, et non reducuntur ad medium, prout tactus requirit.

868. — Propter istam etiam rationem, plantae nullum habent sensum, quia habent multum de terrestri, et sine tactu non est possibile esse aliquem alium sensum, nec tactum fieri possibile per aliquod simplex elementum. Sic ergo manifestum est, quod nullum corpus simplex potest esse animatum anima sensibili.

869. — Deinde cum dicit 0 manifestum < igitur »

Concludit ex praedictis habitudinem sensuum ad animalia. Et primo *quantum ad tactum*. Secundo quantum ad alios sensus, ibi « Alios autem sensus ». Dicit ergo primo, quod cum necessc sit omne animal habere tactum, ut ostensum est (3), manifestum est quod solum per privationem huius sensus, scilicet tactus, necessc est animalia mori. Hic enim sensus convertitur cum animali, nec aliquid potest ipsum habere nisi sit animal, nec aliquid potest esse animal nisi habeat hunc sensum.

870. — Et inde ulterius concludit, quod sensibilia aliorum sensuum « si sint excellcn- « tia * corrumpunt quidem singulos sensus, puta nimis fulgida corrumpunt visum, ct fortes soni corrumpunt auditum: quia tamen corruptis his sensibus, potest animal remanere, horum excellentiae non corrumpunt animal *nisi per accidens,* inquantum scilicet accidit animal pati simul ab aliquibus tangibilibus corrumpentibus; puta si simul cum sono fiat depulsio et ictus, ut accidit in tonitruo, ex quo interdum animalia moriuntur. Et similiter ab his quae videntur, aliqua moriuntur, non inquantum sunt visa, sed inquantum acrem inficiunt, ut dicitur de quibusdam venenosis. Et similiter intelligendum est de odoribus, secundum quod cum malis odoribus interdum adiungitur corruptio acris. Et ita etiam de sapore est, quod potest corrumpere animal, non inquantum sapor est, sed inquantum sapori adiungitur aliqua qualitas tangibilis, puta quod talis sapor consequitur calorem excedentem vel frigus.

(3) nn. 849; 852; 865.

871. — Sed excellentia qualitatum tangibilium corrumpit animal *per se,* et non per accidens: quia omnis excellentia sensibilis corrumpit sensum. Unde quod tangi potest, idest tangibile si fuerit excellens, corrumpit tactum. Secundum autem hunc sensum determinatur vita animalis; tamdiu enim durat animal, quamdiu durat sensus tactus in eo. Ostensum est (4) enim quod impossibile est esse animal sine tactu: unde manifestum est quod excellentiae tangibilium, non solum corrumpunt sensum tactus, sed etiam corrumpunt animal inquantum hunc solum sensum necessc est inesse animali.

872. — Deinde cum dicit « alios autem »

Ostendit qualiter se habeant alii sensus ad animal: ct dicit quod alios sensus habet animal, non propter necessitatem sui esse, quia sine cis potest esse ct vivere, sed propter bene esse; sicut visum habet, qui videt in aere ct in aqua, ut videat per aerem ct aquam ca quae procul sunt. Et non solum per aerem ct aquam, sed etiam per quodeumque diaphanum, quia etiam per corpora caelestia videmus. Gustum autem habet animal propter delectationem ct tristitiam, quae est in cibo, ut sentiat delectationem in alimento, ct sic concupiscat ipsum, et moveatur ad quaerendum ipsum.

873. — Sed notandum est quod supra (5) posuit gustum necessarium animalibus, inquantum est tactus quidam alimenti; hic autem numerat ipsum inter sensus non necessarios, inquantum est discretivus saporum, qui faciunt alimentum delectabile vel triste, ut accipiatur facilius, vel refutetur. Et quod dicitur de gustu intelligendum est dc odoratu, quia per odoratum attrahuntur animalia ad alimentum a remotis; licet etiam in hominibus sit alia species et alia utilitas odoratus, ut in libro *de Sensu et Sensato* dicitur (6).

874. — Auditus autem est in animali ad hoc, quod ei aliquid significetur. Est enim necessarium quod conceptiones unius animalis alteri significentur, secundum quod unum animal iuvatur ex altero, ut patet maxime in giegabilibus animalibus, in quibus geniti educantur a generantibus. Et ideo oportet etiam quod animal habeat linguam, per quam sonando significet suas affectiones alteri. Et hacc dicta dc anima ad praesens sufficiant.

(4) nn. 849; 852; 865; 869.
(5) n. 861.
(6) Cap. V (S. Thom., lect. XIII).

Finis trium librorum De Anima

INDEX ALPHABETIZES RERUM ET TERMIMRDI

COMMENTARII

IN LIBRUM ARISTOTELIS DE ANIMA

Numerus indicat numerum textus

A

1. *Abiectio* est quaedam conuptlo. n. 365.

2.Abicctio CSt duplex: substantialis et accidentalis, vel simpliciter ct secundum quid, n. 365.

Acheloo est nomen cuiusdam fluvii, n. 471.

1. *Accident* non habet esse completum, «d dependens a substantia, n. 213.

2.Accidentis ct substantiae definitionis differentia, n. 213.

1. *Actio:* — In qualibet actione illud est principale, a quo imponitur terminus ct ratio ei quod fit. n. 332.

2. Actio ct passio sunt in co quod agitur. id est in mobUi ct patiente, n. 592.

3. Actio ct passio sunt unus actus subiecto. non ratione. n. 592.

Activum: — Diversa activa secundum speciem habent operationes specie differente», n. 305.

1. Acfin: — Actus cx quo laudatur, n. 4.

2. Actus cognoscuntur per obtecta η III.

3. Actus distinguuntur penes obiccta. n. III: 305.

4. Actus dicitur dupliciter: ut scientia ct ut considerare. n. 216. — Eorum differentia, n. 216; 227.

5.Actus dicitur dupliciter: uno modo ut habitus respectu potentiae: alio modo ut operatio ipsius habitus, n. 360-361.

6. Actus natura est prior potentia; ordine etiam generationis ct temporis universaliter loquendo, est ipsa potentia prior, n. 223; 304; 728.

7. Actus est finis ct complementum potentiae, n. 22«; 366.

8. Actus est in eo cuius est actus, n. 276.

9. Actus ponuntur in definitionibus potentiarum, n. 304.

10. Quod est actu» alicuius, est ratio ct forma cius quod est in potentia, n. 320.

11. Actus proprius non fit In propria potentia, nisi esse· similitudo inter actum ct potentiam, n. 366.

12 Actus activi ct motivi fit in patiente, ct non in agente ct movente, n. 592.

Acutum est quaedam uncibili* qualitas, n. 462.

Aequivvca sunt, quorum nomen solum est commune, et ratio substantiae diversa. n. 239·

1. *Aer* est medium in odoratu, n. 438; 563.

2. Aer est medium in sono. n. 451.

3. Aer est medium in olfactu, n. 491.

4. Aer per se non habet sonum, n. 454.

5. Aer est intra tympanum auris ut animal sentire possit, n. 454.

6. Aer debet esse immobilis ad differentias sonorum, n 458.

1. *Agens* inter ct patiens est aliqua proportio, n. 130.

2. Agens omne non agit in omne patiens, n. 130.

3. Agens sibi assimilai patiens, n 339.

4. Nihil agit nisi secundum quod est actu. n. 690.

Alchmaeon. quid putat dc animae natura, n. 61.

1. *Alimentum,* est obtectum animae segetativae. n. 310; 333.

2. Alimentum videtur es» contrarium et quod alitur, n. 334.

3. Alimentum videtur sequi augmentum, n. 335.

4. Alimentum est in potentia ad id quod alitur, quia in ipsum convertitur, n. 340; 343.

5. Alimentum est obtectum nutrilionis. n. 340; 343: 345.

6. Alimentum est factivum generationis, n. 344.

7. Alimentum est principium mitritlonls. ut instrumentum. n. 331; 346; 348.

8. Alimentum est quoddam corpus tangibile, n. 861.

9. Ncccxie est omne alimentum decoqui, n. 331.

10. Illud quod privatur alimento non potest conservari. n. 345.

1. *Alteratio.* non est secundum locum. «d In loco, n. 76.

2. Alteratio est duplex: *una* est. secundum mutationem in privationis dispositiones; *alia,* secundum mutationem in habitum ct naturam n. 369.

1. *Anaxttgorai.* intellectum et animam aliquando dicit esse idem, aliquando non. n. 38-41.

2. Anaxagorae opinio dc animae natura, n. 38-40.

1. *Anima:* — Animae scientia pertinet ad Philosophum Naturalem, seu ad Physicum, n. 23.

2. Anima est movens ct mota. n. 33.

3. Animae naturam esse ignem secundum *Democritum* ct *Leucippum.* n. 34; 56; 67. — Esse decisiones, quae sunt In acre secundum *quosdam Pythagoricos.* vel virtutem moventem corpora secundum *allot Pythagorico·.* n. 36. — Esse unum intellectum separatum ct Immixtum moventem alia, ipso non moto secundum *Anaxatoram.* n. 38; 57. — Esse ex omnibus elementis secundum *Empedoclem,* n. 45; 54: 67: 178. — Esse cx clementis seu principiis constitutam secundum *Platonem.* n. 46; 54. — Esse numerum moventem «Ipsum secundum *quosdam Philosophos,* ut *Xenocratem,* n. 52; 160. — Esse virtutem moventem secundum *Thaletem.* n. 58: 62. — Esse aerem secundum *Diogenem,* n. 59. — Esse vaporem secundum *Heraclitum,* n. 60. — Este quid nobilissimum, scii, dc natura caelesti et divina secundum *Alchmaeonem.* n, 61. — Esse aquam secundum *Hipponem,* n. 62; 67. — *Animae* naturam esse sanguinem secundum *Crltiam.* n. 63. — Esse ter-

ram a nemine e« positum, n. 64. — Esse compotitam ex numeris harmonicis, n. 91. — Esse harmoniam, ita *Dynarchus. Simias* et *Empedocles,* n. 134. — Esse Illud quod attrahit anima) de acre animato ner respirationem. secundum *Orpheum,* n. 190. — Misceri In toto universo, eam ponentes um in clementis quam in dementatis, ita *quidam alii.* n. 192.

4.Anima est incorporalissima et subtilissima, n. 68; 175.

5. Anima si esset in loco, non esset forma totius corporis, n. 77.

6. Anima est non solum causa motus in animali, sed et quietis, n. 89.

7. Animae motus est voluntarius, n. 90.

8. Anima movet per voluntatem et intellectum, n. 90.

9. Animae bcatitudo est in intclligendo, n. 127.

10. Anima unaquaeque non quodlibct corpus ingreditur, sed Ipsa idoneum format sibi corpus, et non assumit paratum, n. 151.

11. Anima movetur secundum accidens, n. 145.

12. Anima scipsam movet, n. 145.

13. Animae operationes possunt inveniri In triplici genere motus: motus proprie; minus proprie et minime proprie, n. 157.

14. Animae vegetativae operatio est proprie motus, quando movetur in esse naturae per nutrimentum, et hic est motus augmenti, et secundum hoc anima vegetabilis »c habet ut arens, corpus vero ut patiens, n. 158.

15. Animae operationes possunt dupliciter accipi: vel secundum modum operandi, vel secundum tenera actionum. n. 199-201.

16. Animae potentiae, cfr. v. « Potentia ».

17. Animae est continere et regere. n. 206.

18. Anima quanto est perfectior, tanto excreet plure* perfectas operationes ac diversas, n 208.

19. Anima rationalis, quanto nobilior et perfectior est, tanto exigit maiorem organorum diversitatem, n. 208.

20.Anima quae est In animalibus anulosis et in Plantis, requirit corpus nugis simile et uniforme, et in qualibet parte salvatur, n. 208.

21.Anima cum sit forma, oportet in definitione cius ponatur materia seu eius subicctum. n. 213; 276.

22.Anima rationalis quantum ad aliquid potest dici hoc aliquid, secundum aliquid non, n. 215.

23. Anima intclligitur id quo habens vitam vivit, n. 220.

24. Anima recedente, non remanet Idan corpus specie. n. 225; n. 237: 239.

25. Anima est actus primus corporis physici organici, n. 233; 241; 253; 271; 320.

26. Anima immediate corpori unitur, inquantum est forma, n. 234.

27. Anima est primum principium vivendi his qui vivunt, n. 253; 264; 271; 273.

28. Anima vegetabilis est principium augmenti et decrementi. n. 258; 328.

29. Anima plantarum est una actu et multiplex in Potentia, n. 264.

30. Anima plantarum non requirit magnam diversitatem in partibus, n. 264; cf. 208.

31. Anima se habet ad corpus ut ratio et specie». n. 274; 275; 278.

32.Anima est quodammodo omnia, n. 284; 787-788; 790.

33. Anima est triplex: vegeutiva, sensitiva et rationali*, n. 285.

34. Animae vegetativae obiectum est alimentum, n. 310.

35. Animae vegetativae netus est generatio, n. 310.

36.Anima est principium et causa viventis corporis, n. 318.

37. Anima dicitur tribu» modis principium et causa corporis viventis: sicut *unde* c»t principium motus: rient *cuius* causa, i. e. finis; sicut *substantia,* i. e. forma corporis animati, n. 318; 319-323.

38.Anima est principale agens decoctionis alimenti et augmenti, n. 331: 332.

39. Anima comparatur ad elementa, quae sunt in corpore vivente, sicut forma ad materiam, n. 332; 346.

40.Anima vegetabilis est gencrativa alterius similis secundum speciem, n. 347.

41. Anima sensitiva non est actu sensibilis, sed potentia tantum, n. 354.

42. Anima sensitiva educitur dc potentia in actum cum omnibus suis potentiis per virtutem quae c*t in semine, n. 374.

43.Anima licet sit in toto corpore ut forma animalis, tamen vis cius motiva principaliter est in corde, n. 476.

44. Anima data est homini loco omnium formarunt, n. 790.

45.Anima vegetativa cit in omnibus viventibus quae generantur et corrumpuntur, n. 848.

46.Non datur aliqua anima separata per se existent. n. 296.

47.Antiqui definiebant animam secundum duo sciBc. secundum motum et cognitionem, n. 616.

48.Naturales antiqui ponebant animam esse compositam cx omnibus ut intcfilgeret omnia, n. 723.

1. *Animal* dicitur aliquid primum «se pronter sensum, n. 259.

2. Animalia sumunt speciem nb anima, n. 171.

3. Animalium multa sunt quae non respirant, n. 190.

4. Animalia anulos», cfr. v. c Anukxsus ».

5. Animalibus primo in«t tactus inter alios sensus, n. 260; 300.

6.Animalia omnia habent sensum quo cognoscunt suum alimentum, scii, sensum tactu», n. 290.

7. Animalia quaedam sunt quae vivunt sola imaginatione, et ipM in suis operationibus dirigentur, n. 301

8.Animalia quae generantur sine semine cx putrefactione non generant, n. 313; 314.

9.Animal sicut per generationem acquirit propriam naturam et speciem, Ita acquirit sensum, n. 373.

10. Animalia sanguine carentia non habent vocem, n. 470.

11. Animalia saturnine carentia quatuor generis sunt, n. 470.

12. Animalia perfecta habent omnia organa sensus, n. 566; 571-574.

13. Animalia perfecta cognoscunt omnia sensibilia, n. 566; 568-570.

14. Animalia Imperfecta habent solum sensum tactus, n. 572; 838.

15. Animalia imperfecta habent phantasiam indeterminatam. n. 302; 644; 839.

16. Animalia non habent opinionem, n. 842.

17. Illa animalia habent phantasiam, quibus aliquid secundum phantasiam apparet, etiam dum noo actu sentitur, n. 644.

1. *Animata* multa sunt quae non moventur secundum locum, sed manent, sicut plantae et huiusmodi. n. 189.

2. Animatorum differentia ab inanimati», n. 32; 254.

3. Animata multa sunt, quae nec sentiunt, neque intclligunt, n. 189.

1. *Ante.* cf. v. « Sursum ».

2.Ante et retro determinatur in quibmdam animalibus vel viventibus secundum sensum, n. 326.

1. *Anulosa* animalia, quorum quaelibet pars decisa sentit et movetur In quoddam tempus, n. 208; 265.

2. Anulosonim animae, cfr. v. « Anima ». n. 20.

Apes non habent phantasiam, n. 643.

Apparere est aliquid discernere et dicere verum vel falsum, n. 638.

1.*Appetere* non est motus animae. sed cius operatio. o. 82.
2.Appetere dupliciter accipitur, cf. v. ‹ Anima », n. 15.
3. Appetere est quidam motu* in aliud tendens, n. 821.
4 *Appetibile* c*t primum movens inter omnia, n. 830.
5. *Appetitlva* vi* invenitur in sensu ct in intellectu, n. 162.
6.*Appetnivae* potentiae obiectum est bonum apprehensum. n. 803.
7. *Appetithum* non constituit aliquem specialem gradum viventium, n. 287; 309.
8. Appetitivum dividitur in tria: in desiderium, iram ct voluntatem, n. 288.
9.*Appetitut* sensibilis est inclinatio quaedam quae sequitur ad formam sensibilem. n. 286.
10. Appetitus intclligibilis est inclinatio quae sequitur ad formam iniclligibtlem. n. 286.
11.Appetitus naturalis est inclinatio sequens formam naturalem, n. 286.
12. Appetitus patitur ac movetur cx apprehensione rei. sub ratione boni vel mali, convenientis vel nocivi, n. 635.
13. Appetitu» sequens apprehensionem intellectus est unus tantum; sequens vero apprehensionem sensus distinguitur secundum diversam rationem boni apprehensi, n. 804.
14. Appetitus est propria causa motus, n. 836.
13. Appetitus inferior, qui sequitur phantasiam, non habet deliberationem, n. 842.
16. Omnis appetitus est propter aliquid n. 821.
Apprehemiva vis invenitur in sensu et in intellectu, n. 162.
Apuleius, et. V. ‹ Daemon ».
Archrlaut quid puta: dc natura animae, n. 36.
1. *Aristotelei* negat, has operationes. sciHc. sentire, gaudere, ct huiusmodi. esse motus animae, sed esse coniuncti, n. 148-150.
2.Aristoteles non facit specialem uactatum de appetitivo. et determinat dc illo simul cum rnotlvo in lib. 111, n. 309.
3. Quaestio an sint aliquae substantiae separatae, quae vel quales sint, quaeque ud mctaphyucam spectant. non invenitur ab Aristotele soluta, quia complementum illius scientiae nondum ad no* pervenit, vel quia nondum est totus liber translatus, vel quia forte préoccupatus nvorte non complevit, n. 785.
An operatur cx materia quam natura administrat, n. 218.
1. *Audible* (non) est duplex, n. 509.
2. Audibilia. etiam contraria, habent unum sublectum. scilicet sonum, n. 521.
1. *Auditus* est quaedam proportio, n. 597.
2.Auditus obiectum est audibtlc et non audibile, n. 509.
3. Auditus dupliciter dicitur: secundum actum ct secundum potentiam, n. 593.
4. Auditus proprie competit acri, n. 451; 458.
5. Auditu* Impedimenta, n. 455-458.
Augeri dupliciter accipi potest, cf. v. « Anima », 15.
Atperum culus una pars alicui supereminet, n. 451.
Avtrrdis opinio de medio extraneo sensus tactus, n. 534.
Avicebron posuit quod, secundum ordinem generum « specicrum est ordo plurium formarum substantialium in una ct eadem re, n. 225.
1.*Avicenna* posuit contra Aristotelem, species non conservari In intellectu possibili, nee esse in eo nisi quando actu intelligit. n. 702-704.
2. Avicenna posuit, tntclketum non indigere sensu Postquam acquisivit scientiam n. 792.
Axioma. ct. v. · Maximae ».

B

1. *Beatitudo* animae est in intclligendo, n. 127.
2. Beatitudo non potest esse in eo quod est violentum ct praeter naturam, n. 127.
3. Beatitudo est perfectio et linis ultimus animae, n. 127.
1. *Bonum* quid sit. n. 3.
2. Bonum aliud est laudabile ct aliud honorabile, n. 3.
3.Bonum quod est appetibile ct movens est bonum agiblle. quod est bonum applicatum ad operationem, n. 827.

C

Calidum est instrumentum coniunctum animae vegetaiivac, n. 348.
1. *Calor* naturalis est principium digestionis, n. 348.
2. Calor est in tertia specie qualitatis, n. 420.
3. Calor contrarium habet, n. 421.
Canon, ct. v. « Regula ».
1. *Caro* dura ducit ad menti* ineptitudinem; e contra mollis, n. 483.
2. Caro est quoddam medium connaturale tacui*, n. 502; 526; 528; 545.
1. *Cerebrum* in homine invenitur, n. 480.
2. Cerebrum est malus in homine quam in aliis animalibus, n. 480.
Cibus. ct. v. · Esuries ».
Circulatio non habet actu principium neque £nem. ɳ. 118; 832.
1. *Cognitio* est similitudo rei cognitae in cognoscente. n. 43; 377.
2.Cognitio oportet quod sit per principia proxima, n. 182.
3. Cognitio omnis rei an possit haberi per pauciora. n. 191.
Cognoscens in actu est ipsum cognitum in actu, n. 377.
Cognotcere et sentire est pati aliquid, n. 183.
1. *Color* est obiectum visu*, n. 19; 399.
2. Color quid c»t. n. 425.
3. Colorum species, n. 514-515.
4. Color est visibilis per se, n. 400.
5. Color fit actu visibilis per lumen, n. 508.
6. Color habet duplex esse: naturale ct spirituale, n. 589.
1. *Compositum* constat cx aliquo perfecto ct imperfecto. n. 191.
2. Compositum non ponitur in definitione formae, n. 222.
Concupiscentia est quidam appetitus, n. 825.
Concupiscibilis est dc bono sensu apprehenso, inquantum est delectabile secundum sensum, n. 804.
Continuum est divisibile in infinitum, n. 578.
Contradictoria esso simul vera posuit Democritus, n. 39.
1. *Contraria* reducuntur in privationem ct habitum n. 191.
2.Contrarlcutis subicctum *umi potest dupliciter: ut genus eius quod ad differentiam comparatur; et substantia, quae est generis subicctum. n. 524.
1. *Cor* est principium caloris naturalis, n. 474.
2.Cor ad terribile contrahitur et Infrigidatur, ct alteratur homo ct pallescit, n. 151-
3. Cor est quodammodo mobile ct quodammodo quiescens, n. 835.
1. *Corpus* movetur ab anima, n. 145.
2. Corpus omne habet levitatem et gravitatem, n. 147.
3. Corporum, quaedam sunt physica seu naturalia. quaedam non naturalia seu artificialia, n. 218.
4. Corpora naturalia sunt magi* substantiae quam corpora artificialia, n. 218; 220.

5. Corporum naturalium **quaedam** habent **vitam,** ct **quaedam non. n.** 219.

6. Corpora viventia **constant** cx **«Udi»,** ct **huml-**dls. **ct** frigidi* et siccis, ita cx his nutriuntur, n. 290.

7. Corpus **animatum et est** quuddam quantum **ct est hoc** aliquid et est substantia, **n. 343.**

8. Corpora duo impossibile est esse simul, **n. 407.**

9.Corpora, alia sunt **lucida** actu, alia **diapbana, alia opaca, n. 422.**

10. Corpora non sc immutant **nisi** sc tangant, n. 432.

11. Corpora simplicia **sentiuntur per medium ex-**traneum. n. **570.**

12. Carpus omne **tres dimensiones habet,** n. 530.

13. Corpus **nullum potest directe** agere In td **quod** nullo modo **est corporeum, n.** 617.

14. Corpora caelestia, cf. v. **‹ Substantia ».**

15. Corpora caefcMla non influunt directe **in intellectum et** voluntatem, **n. 617.**

16. Corpora caelestia sunt **animata ct** habent intellectum. **n. 855.**

17. **In corporibus caelestibus sphaera superior** movet **inferiorem, n.** 843.

Corruptibilium **nihil** contingit **unum ct idem** numero **permanere** semper, **n. 317.**

1. ***Corruptio*** **non est** proprie **motus,** sed mutatio, n. **75.**

2. Corruptio est **duplex:** substantiali» et accidentalis, vel **simpliciter ct secundum quid.** n. **365.**

3.Cor**potis** necessitas est **absoluta,** utpotc proveniens **ex materia, non cx line, n.** 317.

Critias quid putat **dc** natura **animae, n. 63.**

D

Daemones **definivit Apuleius: animalia corpore aerea, mente** rationalia, **animo** passiva, tempore aeterna, n. **857.**

Decrementum **accidit patienti secundum quod ali-quid** a patiente abiteitur, n. 365.

1. ***Definitio*** notifient **rei essentiam, n. 10.**

2. Definitiones habent principium **ct** finem, **n. 121.**

3.Definitur tunc optime quid **est res.** quoniam non **solum** cognoscimus **substantiam et naturam ipsius rei. sed etiam** passiones **et** accidentia, **n. 137; 177.**

1. ***Delectatio*** **et dolor consequuntur apprehensionem sensus, ct praecipue** sensus tactus, n. **289.**

2. Ubi est delectatio ct dolor, oportet quod **sit de-**siderium **ct appetitus, n. 265; 289.**

Deliberare **c«** opus rationis, **n. 840.**

1. ***Democritus*** quid **sentit** de **anima, n. 34; 56.**

2. Democritus didt intellectum et animam **esse idem,** n. **39.**

3.Democritus **dicit** intellectum **transmutari** secun-**dum hominis** transmutationem, n. **39.**

4. Democritus, ***ct.*** v. c **Contradictoria ». n. 1.**

5.Democritus posuit animam moveri secundum sc **ct ex hoc** movet corpus, **n.** 88.

6. Quid dc natura ignis. n. 406.

7.Democritus opinavit quod si medium, **quod est inter rem** visam ct oculum esset vacuum, **sideri posset, n. 433.**

8. Democritus posuit colorem videri **per medium, prout** corpus coloratum admiscetur medio, aut **aliquid cius defluat** ad **visum, n.** 507.

1. ***Demonstratio*** **propter quid et quia.** n. 245.

2.Demonstratio omnis adducitur causa notlficandi **aliud, n. 245.**

3.Demonstratio omnis procedit ex notioribus **quoad nos.** quibus **per demonstrationem fit aliquid notum,** n. 245.

4.Demonstrationes primae cx principiis certis sunt, **ct** habent **quodam** modo finem syllogismum aut conclu-**sionem.** n. **119.**

1 ***Deorsum, ct.*** **v. « Sursum ».**

2. Deorsum est locus, ad quem feruntur naturaliter gravia, n. 325.

Desiderium est appetitus secundum vim concupiscibi-lem. ct pertinet ad sim sensitivam, n. 288.

1. ***Deus,*** qui est actus purus, per suam essentiam scipsum inteliigit ct intelligitur. n. 726.

2. Deus est In qualibet parte universi, n. 192.

1. ***Dextrum,*** **cf.** v. ‹ Sursum ».

2.Dextrum ct sinistrum determinantur in quibusdam animalibus vel viventibus secundum motum localem, n. 326.

1. ***Diaphanum,*** quid est, n. 404.

2. Diaphanum oportet esse sine colore, n. 427.

3. Diaphanum secundum sc est invisibile, n. 428.

4.Diaphanum semper est in ultima dispositione ad formam, n. 421.

5. Diaphanum statim illuminatur, n. 421.

1.***Dictio*** est interpretatio interioris apprehensionis, n. 604.

2. Dictio qua intellectus dicit aliquid dc aliquo si-cut contingit in affirmatione, semper est aut vera vel falsa, n. 760.

Differentia remota qua aliqua ab invicem differunt, remanent idem. n. 622.

Diogenes. ct. *v.* « Anima », n. 3.

Discretio est opus intellectivae et sensitivae partis, n. 795.

Diversa non possunt uni convenire nisi ab aliquo uniantur, n. 206.

Divisibile est duplex: in actu ct in potentia, n. 752.

Doceri est scientiam acquirere, n. 368.

Doctrina omnis ct disciplina intellectiva fit cx prae-existente cognitione, n. 740.

Dolor ubi est ct delectatio oportet quod sit desi-derium ct appetitus, n. 265.

Dynarchus, ct. v. « Anima », n. 3.

E

Echo **est** sonus réverbérants, **n.** 447-448.

1. ***Elementa*** non sunt actu (n mixto, sed **in virtute, n.** 328.

2. Elementa **dupliciter** considerari possunt: **secun-**dum qualitates activas **et** passivas, alio modo secun-dum formam substantialem, **n.** 538.

3.Elementorum naturalis motus ese ad **contraria** loca. n. **328.**

1. ***Empedocles*** quid **dc** natura animae, n. 352; **789;** cf. v. « Anima », **n.** 3.

2.Empedocles posuit omnia sex principiis constare, **n.** 45: 133; **178.**

3.Empedocles **posuit** utilitates quae in rebus vi-ventibus proveniunt, procedere non cx intentione na-turae. sed cx necessitate materiae, **n.** 324.

4.Empedocles non attribuit animae augmentum vi-ventium, sed motui gravium **et** levium, **n.** 324.

5.Empedocles sic accipit sursum et deorsum, ac **si** eodem modo esset in omnibus viventibus **ct** In uni-verso, n. **327.**

6.Empedocles videtur ponere quodlibct elementum habere proprium motum, n. **328.**

7.Empedocles posuit simile simili cognosci et **sen-**tiri, n. 45; 351.

8. Empedocles posuit sensum esse actu ipsa **seari-**bilia. n. **352.**

9.Empedocles dixit quod lumen fertur motu **locali** ei extenditur successive in spatio, n. 410.

10. Empedocles dixit quod voluntas directe **movetur** a corpore caelesti, n. **618.**

11. Empedocles opinabatur omnia generata esse **a** casu, n 747.

Ens dividitur in decem praedicamenta, n. 214.

Entomon, a graeco ***ἐπο/ιο;,*** **ov;** decisum in **par-**tes. **Utitur** hoc vocabulo ad designanda animalia **anu**

losa, quae decisa vivunt, n. 265; cfr. v. ‹ Anulose ». n. 1.

1. *Essc* In viventibus inferioribus est duplex: materiale et immateriale, n. 262.

2.Esse materialis ct immaterialis visentium inferiorum differentia, n. 283.

3. Essc immateriale habet duos gradus, n. 284.

4. Essc intelligibile est penitus immateriale, n. 284.

5. Essc sensibile est medium inter materiam et conditiones materiales indivlduantcs. n. 284.

6. Essc omne est secundum aliquam formam, n. 286.

7.Esse naturale est fundamentum essc sensibilis ct intelligibilis. n. 310.

8.Ease perpetuum est id cuius agitur, vel res habens perpetuitatem, vel ipsa generatio, n. 316.

9.Esse in actu ridetur magis pertinere ad agere, n. 356.

10.Este naturae, cui advenit intentio universalitatis est duplex: unum quidem materiale, aliud autem immateriale. n. 378.

11.Quae habent solum esu: intentionalc non faciunt transmutationem rationalem, n. 420.

Esuriet est concupiscentia calidi ct sicci, quod habet rationem cibi. n. 291.

Eunuchus non generat, n. 314; cfr. v. « Spado ».

F

1. *Falsifas.* cfr. v. « Verius ».

2.Falsius est. quando intellectus componit ea quae non sunt composita in rebus, n. 74S.

3.Faïsitas et veritas consistit in quadam adacquatiooc vel comparatione unius ad alterum, n. 760.

1. *Falsum* er verum consistit in compositione et divisione, n. 751.

2.Falsura er verum non est in rebus, sed in mente, n. 751.

Fûtes sequitur opinionem, n. 649; 650.

1. *Figura* consistit in conterminatlone magnitudinis, n. 577.

2.Figura sumitur tamquam exemplum ad probandum animam intellect., sensit., ct vegetat, non esse très animas ab Invicem separatas, n. 295-298.

Finir quotupkx est, n. 316.

1. *Forma* quaelibet non cuilibet corpori convenit et unitur, n. 130.

2.Formam inter et matetiam est aliqua proportio, n. 130.

3.Forma est secundum quam iam est hoc aliquid in actu, n. 215; 319.

4. Nulla forma est quid completum in specie, sed complementum speciei competit substantiae compositae, n. 213.

5. In omni definitione formae ponitur aliquid, quod est extra essentiam formae, scilic. proprium sublectum citis sive materia, n. 213.

6. Formae ct materiae differentia, n. 215.

7. Forma quae per artem inducitur est forma accidentalis. n. 218.

8. Formae substantialis differentia a forma accidentali. n. 224; 236.

9.Forma per sc unitur materiae, sicut actio eius, n. 214.

10. Formae artificiales accidentia sunt, quaeque sunt magis notae quoad nos. quam formae substantiales, n. 235.

11. Ferma quae pertinet ad essentiam rei, significatur per definitionem significantem dc re quid est. n. 236.

12. Ex unaquaque forma sequitur aliqua inclinatio, et cx inclinatione operatio, n. 286.

13. Forma est principium speciei, n. 332.

14. Forma substantialis non est per sc sensibilis, sed solo intellectu comprehensibilis, n. 420.

15. Forma omnis, inquantum huiusmodi, est principium agendi sibi simile, n. 425.

16.Forma est perfectae virtutis in agendo, et Ideo non solum potest inducere suam similitudinem, sed etiam patiens disponere, n. 425.

17. Formam (ad) pettinet continere et quod sc habeat in ratione totius, n. 538.

18. Forma dupliciter recipitur in patiente ab agente: vel secundum exundem modum essendi agentis, vel diversum, n. 552-553.

Formicae non habent phantasiam, n. 643.

G

1. *Generare* naturaliter inest omnibus viventibus, n. 312.

2. Generate non competit pueris, nec spadonibus, ct hominibus frigidis, nec etiam animalibus ct plantis quae generantur sine semine ex putrefactione. n. 313.

1. *Generatio* non est proprie motus, sed mutatio, n. 75.

2. Generatio e« actus animae vegetativae. n. 310; 312.

3. Generationes fiunt cx contrariis, n. 334.

1. *Genus* diversorum diversa sunt principia, n. 181.

2. Genus quomodo est sublectum contrarictatum, n. 524.

1. *Gradus* scientiarum speculativarum, n. 4.

2. Gradus diversi perfectionis sunt in diversis entibus, n. 315.

3. Gradus viventium. *Primus* est plantarum. *Secundus,* animalium imperfectorum mobilium. *Tertius* animalium perfectotum. *Quartus,* eorum quae habent Intellectum, n. 260; 287.

Grave «t quaedam qualitas tangibilis, n. 462.

1. *Gustabile eu* quoddam tangibile, n. 502; 503; 561.

2. Gustabile non percipitur per medium extraneum, sed ooniunctum. n. 502; 506.

3. Gustabile dicitur dupliciter, n. 510.

1. *Gustus* est quiddam tactus, n. 290; 418; 482; 504; 510; 561; 861; 873.

2. Gustus «t pcrccptivus proprietatum quae competunt corporibus mixtis, n. 417.

3. Gustus est discretivus alimenti convenientis, quo conservatur animal, n. 473; 504; 861.

4. Gustus sensum habet bomo certiorem quam alia animalia, n. 482.

5. Gustus obiectum est sapor, n. 504: 507.

H

Habitus. — Qui transit dc habitu in actum, non accipiat de novo scientiam, sed proficiat et proficiatur In eo quod habet, n. 368.

1. *Harmonia* proprie dicta est consonantia in sonis, n. 135; 138.

2. Harmonia non movet, immo relinquitur ex movente et sequitur, n. 136.

3. Harmonia invenitur aliquando in compositis ct habentibus compositionem ct motum; aliquando in corporibus mixtis ex contrariis, n. 138.

4. Haimonla secundum Aristotelem non est forma, sed dispositio materiae ad formam, n. 144.

Heraclitus, cfr. v. « Anima », n. 3.

Hippo, cfr. v. « Anima », n. 3.

1. *Hoc aliquid* dicitur essc. idest aliquid demonstratum quod esc completum in esse et in specie, n. 215.

2. Hoc aliquid convenit soli substantiae compositae in rebus materialibus, n. 215.

Homerus, n. 40; 619.

1. *Homo* frigidus non generat propter defectum alicuius principii naturalis, n. 313.

2. Homo generat hominem et sol, n. 619.

Humidum est quoddam tangibile, n. 503.

1. *Humor* est obleetum gustus, ɳ. 507.
2. Humor, idest sapor, est quoddam de numero ungibilium qualitatum, ɳ. 290.

I

1. *Igne* decoquitur alimentum, n. 331.
2. Ignis opetatur ad alimentum ct ad augmentum sicut agens secundarium et instrumentale, n. 331; 332.
3. Ignis augmentum non est usque ad determinatam quantitatem, sed in infinitum extenditur, si in infinitum materia combusiibllis inveniatur, n. 332.
4. Ignis solus nutriri videtur in elementis, n. 335.
5. Ignis est maxime activus ct minime passivus, n. 571.
6. Ignis quomodo convenit sensibus, n. 571-572.
Ignorans dicitur dupliciter: *uno modo* secundum simplicem negationem: *alto motio* secundum pravam dispositionem, n. 363.
1. *Imaginalia* non inest omnibm animalibus, n. 302.
2.Imaginatio non est eadem omnibus animalibus, n. 302.
3. Imaginatione diriguntur quaedam animalia, n. 90.
Immutatio naturalis et spiritualis, quid est, n. 418.
ImptuiibUe. — Nullo modo illud quod est omnino impattibile ct indifferens, potest intelligi quod moveatur per sc. ita quod habeat partem moventem unam, et aliam motam, n. 169.
Imperfectum ratio cognoscendi est pertectum, n. 191.
impossibile quid est. n. 510.
Inanimata dicuntur habere vocem simiiitudinarlc tantum, n. 467.
Indifferens, cfr. v. « Impartibilc ».
Indlviduatio naturae communis in rebus corporalibus ct materialibus, est materia corporalis sub determinatis dimensionibus contenta, n. 377.
Indivisibile dicitur tripliciter: continuitate, specie ct simpliciter indivisibile, n. 752-759.
Instrumentum est duplex: unum quidem coniunctum. aliud vero separatum, n. 348.
Intanglblle respectu tactus dicitur dupliciter: propter cius excellentiam et parvam qualitatem tangibilem, n. 549.
Intellectivum sc habet ad intclligibilia. sicut sensitivum ad sensibilia, n. 676.
1. *Intellectus* est forma subsistens, n. 21.
2. Intellectum transmutari secundum hominis transmutationem ait Democritus, n. 39.
3. intellectu (in) non est proprie motus, nisi metaphorice. n. 16Q.
4. Intellectus operatio non ea mutatio secundum esse naturale, skut est in vegetabili: nec sublectum spirituale quod immutetur sicut in sensibili, n. 160.
5. Intellectu ün> invenitur vis appetitlva ct apprebeosiva. n. 162.
6. Intellectus valde rationabile est quod sit nobilissimus omnium et divinus secundum naturam, n. 188.
7. Intellectus non habet detetminatam partem seu organum in corpore, n. 200: 207; 294; 377; 687.
8. Intellectus est universalium, n. 284: 377.
9. Intellectu (in) res habent esse, et sine materia, ct sine conditionibus materialibus individuantibus. et etiam absque organo corporali, n. 284: 377.
10. Intellectus substantiarum separatarum ct corporum caelestium per se speculatur ea quae secundum sc sunt intclligibilia. n. 301.
11. Intellectus, vel est phantasia quaedam, vel non sine phantasia, n. 18; 301.
12. Intellectus est ultima perfectio intenta in operatione naturae, n. 301.
13. Intellectus operatur propter finem, n. 321.
14. Intellectus est virtus immaterialis, quae non est actus alicuius ergani corporalis, n. 377: 687-688.
15. Intellectus bonitas pendet a bonitate sensus, n. 484.
16. Intellectum et senuim posuerunt aliqui erae idem, n. 564.
17. Intellectus prout est habitus principiorum, n. 639.
18. Intellectus est quid immixtum ut ponit Anaxagoras. n. 677.
19. Intellectus natura non est determinata, sed est possibilis respectu omnium, n. 681.
20. Intellectus non habet organum corporale, n. 684-685; 687-688.
21. Intellectus est impassibilis proprie loquendo, n. 687.
22. Intellectus debilitatur indirecte ex laesione alicuius organi corporalis, n. 688; 792.
23. Intellectus dupliciter est in potentia: respectu primi actus qui est habitus, ct cum habeat actum primum agere potest cum voluerit, n. 701.
24. Intellectus directe cognoscit naturam vel quidditatem rei, singulare autem reflexe tantum, n. 713; 716.
25. Quae sunt secundum esse separata a materia sensibili solo intellectu percipi possunt, n. 716.
26. Intellectus est sicut tabula, in qua nihil est actu scriptum, sed plura possunt in ea scribi, n. 722; 738.
27. Obtectum proprium intellectus est quiddita* rei ut abstracta ct non ut separata a rebus sensibilibus, n. 717; 718; 762.
28. Intellectum in actu ct intelligent in actu sunt unum. n. 724.
29. Intellectus scipsum intclligit per speciem rei intellectae in actu. n. 724.
30. Intellectus operationes praecipuae sunt duae: una incomplcxorum; altera vero complexorum, n. 746-751.
31. Intellectus potest omnia dividere, ct secundum praesens tempus, et secundum praeteritum, et futurum, ct vere ct false, n. 751.
32. Intellectus potest magnitudinem intelligere dupliciter: uno modo, secundam quod est divisibilis in tx>tentia; alio modo, secundum quod est indivisibilis in actu. n. 753.
33. Intellectus, qui est Incomplcxorum. non semper est verus aut falsus, n. 760; 761; 762.
34. intellectus cognoscendo quod quid est decipi potest per accidens dupliciter, n. 763.
35. Intellectus proprium est facere affirmationem vel negationem, n. 767.
36. Intellectus movetur a phantasmatibus, sicut sensi» a sensibilibus, n. 770.
37. Intellectum inter et sensum differentia, n. 771-772.
38. intellectus non potest intelligere sine phantasmate, n. 772; 791; 854.
39. Intellectus est falsus cum intclligit ca quae sunt coniuncu. esse separata, n. 782.
40. Intellectus est quaedam potentia receptiva omnium formarum intcliigibillum, n. 790.
41. Intellectus solius est cognoscere verum et falsum, n. 793.
42. intellectus apprehendit bonum secundum universalem rationem boni, n. 804.
43. Intellectus et ratio non sunt diversae putes seu potentiae animae, ɳ. 812.
44.Intellectus practkus differt a speculativo fine, n. 820.
1. *Intellectus agens* est qui possit omnia intclligibilia facere in actu. n. 728.
2. Intellectus agens non est idem ac habitus principiorum. n. 729.
3. Intellectus agentis lumine homo statim cognoscit actu prima principia naturaliter cognita, n. 372.
4.Intellectus agens facit ipsa intclligibilia esse ln actu, quae prius erant in potentia, per hce quod ea abstrahit a materia, n. 730; 739.
5. Intellectus agentis operatio est abstrahere intelligibilix. n. 734.

fi. Intellectus acens esc vinus activa, quae est quaedam participatio luminis Intellectualis a substantiis separatis, n. 739.

7. Conditiones requisitae ad intellectum acentem, n. 732.

1. *Intellectui posfJblUi* reducitur per species rerum sensibilium in netum, n. 85.

2. Intellectus possibilis est in potentia tantum in ordine intclligihilium. n. 308.

3. Intellectus possibilis fit actu per formam a phantasmatibus abstractam, n. 308; *692.*

4. Intellectus possibilis cognoscit seipsum per speciem intellitribillum. non autem intuendo essentiam suam directe. o. 308: 724-726.

5. Intellectus possibilis non est separatus a corpore sicut una dc substantiis separatis, n. 689-699.

6. Intellectus possibilis est quo hic homo formaliter loquendo intelligit. n. 690.

7. Opinio ponens intellectum possibilem copulari nobiscum per formam suam, cuius subrectum est phantasma quod est In nobis, n. 691-699.

8.Intellectus possibilis est in quo possunt omnia intclligibilia fieri, n. 728.

9. Intellectus possibilis operatio est recipere intcllisibliia. n. 734.

10. Intellectus possibilis est In potentia ad intcJhsibilia. sicut indeterminatum ad determinatum, n. 738.

1. *Intelllgeniia* est operatio intellectus, quae est intcligcre. n. 111.

2. InteUigentia Isabel actu principium ct finem, n. 118: 119.

3. InteUigentia aut est practica, aut speculativa, n. 119.

1. *Intelligere* non est pati passione propria, n. 675; 687.

2. Intelligere proprium este animae, n. 17.

3. Intelligere indiget obiecto corporali, n. 19.

4. Intelligere est quaedam operatio animae, in qua non communicat cum corpore, et non eu coniunctl. n. 150; 622.

5. Intelligere dupliciter accipitur, cfr. voc. « Anima ». n. 15.

6. Intelligere et sapere secundum antiquos est quoddam sentire, n. 616.

7. Intelligere non est idem quod sentite, n. 630631.

8. Intclligere in actu ct in potentia, n. 675.

9. Intelligere est quoddam cognoscere, n. 675.

1. *Intelligibile* in unaquaque re est quidditas. n. 116.

2.Intclligibilia tantum non cadunt In phantasiam, n. 657.

Interpretatio fit per locutionem ct ad bene esse, n. 473.

Invi/Jbile dicitur dupliciter: ut sol ct ut tenebra, n. 509.

1. *Ira* fit in anima motis quibusdam particulis ipsius cotporis. scilicet moto corde, n. 151.

2. Ira est appetitus secundum vim irascibilem. ct pertinet ad partem sensitivam, n. 288.

Iravl est in corde, n. 150.

1.*Iraicibltli* est dc bono et appetibili, inquantum Perficitur delectabilibus, quasi habens facultatem ad libitum utendi cis, ɳ. 804.

2. Irascibilis obiectum est arduum, n. 805.

Irrationabile est: vel quod est contrarium rationi; vel quod est natum habere rationem et non habet, n. 800.

ludtcium dc aliqua potentia animae sumitur cx actu seu operatione ipsius potentiae; operationis autem ex obiecto, n. 111.

L

Laetitia ct tristitia videntur sequi apprehensionem interiorem. n. 289.

Lene est cuius una pars non supereminet alteri, n. 451.

Leucipput, cfr. v. ‹ Anima ». n. 3.

1. *Lumen* quid est. n. 405; 421.

2. Lumen non est corpus, n. 406-408: 413-414.

3. Lumen et tenebra sunt contraria, n. 408.

4. Lumen est quaedam natura spiritualis, n. 415.

5. Lumen dicunt false quidam, esse evidentiam coloris. n. 419.

6.Lumen alii false dicunt, quod defluit a luce habens esse intcntionale. n. 420.

7. Lumen esse necessarium non ex parte coloris, sed diaphani, n. 423.

1. *Lux* non habet contrarium, n. 421.

2. Lux est in tertia specie qualitatis, n. 420.

3. Lucem quidam false dixerunt, esse formam substantialem solis, n. 420.

M

Magnitudo est subieCtum qualitatis sensibilis, puta coloris aut saporis, n. 577.

Manui est organum organorum, n. 790.

1. *Materia* est quae secundum sc non est hoc aliquid, sed in potentia tantum ut sit hoc aliquid, n. 215.

2. Materiae et formae differentia, n. 215.

3. Materia eM duplex: sensibilis ct intelligibilis. n. 707.

4. Materia prima est ut potentia respectu formae et privationis, n. 405.

5. Materia prima non habet aliquam actionem per essentiam suam, sed solum per formam ei adiunctam, n. 725.

Mathematica abstrahunt a materia sensibili, non autem intcUIxIbili. n. 708; 714.

Maximae (1):

1. Idem et secundum idem esse in actu et potentia, est inconveniens, n. 71.

2. Omne quod movetur, movetur dupliciter: vel secundum se. vel secundum alterum, seu per accidens, n. 73.

3. Omne quod movetur naturaliter, movetur violenter, quomodo sit Intclilgendum. n. 78-79.

4. Per manifestum venimus in notitiam immanifesti. n. 32; 481.

5. Illud quod secundum sc inest alicui rd. non est necessc quod insit ei secundum aliud, nisi forte per accidens, n. 84.

6. Operatio non facit distare, sed perficit operantem: in motu autem oportet quod sit exitus, n. 86.

7. Unumquodque speciem suam consequitur per formam. n. 171.

8. Illa, quorum locus est indivisibilis, et ipsa indivisibilia sunt. n. 173.

9. Omne scipsum movens habet duas partes: quarum una est movens ct altera mota. n. 169.

10. Ex notis oportet In cognitionem ignotorum devenire. n. 245.

11. Unumquodque operatur inquantum esc ens. n. 281; 690.

12. Nihil cognoscitur nisi secundum quod est actu, n. 308.

13. Quanto aliquid fuerit magis perfectum, tanto perfectionibus magis assimilatur, n. 315.

14. Unumquodque quod est in inferiori gradu rerum, desiderat assimilari superioribus quantum potest, n. 315.

15. Secundum quod agitur unumquodque in rerum natura, ita natum est agi. n. 322.

16. Unumquodque recipitur in aliquo per medum sui. seu secundum modum recipientis, n. 377: 552.

17. Oblecta sunt praevia potentiis, n. 383.

(1) Per ‹ Maximas » hic intelllgimus non solum axiomata ct omnia principia, sed generaliter omnia principia seu quae sc habent uti prima principia.

18. Rauo uniuscuiusque potentiae consistit in habitudine ad proprium obiectum. n. 387.
19. Contrariorum est idem subicetum. n. 408.
20. Omnis forma, Inquantum huiusmodi. est principium anendi sibi simile, n. 423.
21. Nihil recipit quod iim habet, n. 427; 680.
22.Eadem est potentia cosnoscltiva oppositorum, n. 428; 490; 806.
23.Omnis forma est propoctionata suae materiae, n. 485.
24. Privatio cognoscitur per suum habituro, n. 490.
23. Omne quod est in potentia natum est pati ab eo quod est in actu, n. 336.
26. Omne agens agit sibi simile, n. 638.
27. Effectus eu debilior causa, n. 664.
28. Quanto magis aliquid elongatur a primo agente, unio minus recipit de virtute et similitudine eius, n. 664.
29. Remoto posteriori remanet prius, n. 707.
30. Agens honorabilius est patiente, n. 733.
31. Natura nil agit seu facit frustra, neque deficit in necessariis, n. 811; 831.
Medicus nihil aliud facit quam quod auxiliatur naturae ad expellendum morbum, n. 371.
Medium est in potentia ad extrema, n. 536; 548.
Mixtum totum movetur motu elementi pcaalominantls in ipso. n. 328.
Molle non habet potentiam sonandi, n. 440; 443.
Monstra animalibus accidunt praeter intentionem naturae. ex corruptione alicuius principii in semine, n. 811.
Motivum non potest esse sine sensitivo, n. 301.
1. *Motui* est actus imperfecti, n. 82; 160; 356: 766.
2. Metus species sunt quatuor: secundum locum, augmenti, decrementi et altcrationis. n. 75.
3. Motus in loco et secundum locum, n. 76.
4. Motus differt ab operatione, n. 82; 160.
5. Motu (in) oportet quod sit exitus, n. 86.
6.Motus circularis est duplex: unus simplex et uniformis. et alius est planctarum, n. 103.
7.Motus proprie invenitur in operationibus animae vegetabilis et in appetitu sensitivo, n. 138.
8. Motus invenitur proprie in appetitu sensitivo, et secundum altcrationem et secundum motum localem, n. 158.
9. Motus minus proprie Invenitur in operationibus animae sensitivae, n. 139; 766.
10. Motus non est in Intellectu nisi metaphorice, n. 160.
11. Motus intellectus est ipsa operatio, qua intellectus imcliigens in potentia fit intelligent in actu, n. 286.
12. Motus localis est operatio quae sequitur ex appetitu. n. 286.
13. Motus, actio vel passio sunt in eo quod agitur, idest in mobili et patiente, n. 592.
14. Motus proccssivus secundum locum est propter aliquod imaginatum et desideratum, n. 808.
15. Omnis motus animatis componitur ex pulsu et tractu, n. 834.
16. Principium aut terminus alicuius motus in his In quibus non est aliqua determinata para, non determinantur positione differentiae secundum naturam, sed solum positione quoad nos. Sicut in rebus inanimatis, n. 326.
1. *Movens* quodlibct non movet quodlibct motum, n. 130.
2.Moventem inter et motum est aliqua proportio, n. 130.
3.Movens est duplex: movens immobile et movens motum, n. 635: 831.
4. Ratio quare non omne movens movetur, n. 592.
5.Primum movens est appetibile, quod est movens non motum, n. 830.
6. Secunda moventia non moventur nisi inquantum participant primum, n. 830.
1. *Moveri* et sentire sunt quibus animata differunt ab inanimatis, n. 32.
2. Moveri dicitur dupliciter: secundum se et secundum accidens, n. 73.
3.Moveri secundum locum dupliciter accipitur, cfr. v. « Anima ». n. 15.
4.Hoc moveri per hoc potest dupliciter intelligere. Vel quia aliquando ipsa res. qua aliquid movetur, motum sustinet. Vel quia ipsa aliquando res non sustinet motum, sed impellit aliquid ad motum, n. 154.
5. Non moretur proprie nisi quantum, n. 172.

N

1. *Natura* rei est tota in qualibet pane. n. 116.
2.Natura speciei est tota in quolibet individuo, n. 116.
3.Natura paulatim de imperfectis ad perfecta procedit. n. 288.
4. Natura operatur propter finem, n. 321.
5. In omnibus quae sunt secundum naturam est certus terminus et determinata ratio magnitudinis et augmenti, n. 332.
6.Naturae communi non potest attribui Intentio universalitatis. nisi secundum esse quod habet in intellectu. n. 380.
7. Naturae, quibus accidit intentio universalitatis, sunt in rebus, n. 380.
8. Natura speciet individuatur per materiam, n. 706.
1. Naturales Philosophi quid dc genere substantiae animae existimant, n. 12.
2. Naturales Philosophi opinabantur dc rerum otioctivitato. esse et veritatem rerum consistere in apparere. n. 595.
3.Naturales Philosophi ponebant animam compositam esse ex omnibus ut Inteliigeret omnia, n. 723; cfr. v. · Anima », n. 3.
Nomina communia significantia naturas ipsas praedicantur dc individuis, non vero quae significant intentiones naturae, n. 380.
Numerus cognoscitur per continui negationem, n. 578.
Nutrimentum convertitur In id quod nutritur, n. 334; 345.
1. *Nutriri* proprie dicitur id quod In sclpso aliquid recipit ad suiipsius conservationem, n. 341.
2.Nihil nutritur quod non participet vitam, n. 340; 341.
1. *Nutrltionit* obiectum. prout dicitur alimentum» et obiectum augmenti prout dicitur augmcntatloncm. licet sint idem subiecto. differunt tamen ratione, n. 343.
2. In nutrltionc tria sunt: quod alitur, quo alitur et alens primum, n. 346.

O

1. *Obiectum* visus est color, n. 19.
2.Obiectum intellectus sunt phantasmata, n. 19; cfr. v. « Intellectus ». n. 27; 36; 38.
3. Obtecta potentiatum passivarum comparantur ad operationes earum ut activa; potentiarum vero activarum ut lines, n. 305.
4.Omne obiectum comparatur ad operationem animae, vel ut activum, vel ut Unis. n. 305.
5. Ex obicctis diversis non dlvcrslflcantur actus et potentiae animae, nisi quando fuerit differentia obtectorum. inquantum sunt oblecta, n. 307.
6.Obtectorum et potentiarum distinctio est reopatUonabtlis. n. 522.
Obliquum (per) nec ipsum cognoscimus, nec rectum, n. 191.
1. *Odor* causatur ex determinata commixtione qualitatum elementorum. n. 486.

2.Odor **consistit** in sicco **aereo** aliqualiter temperato. n. 488.
3. Odor quomodo diffunditur **In distans.** n. 492-495.
4.**Odor non** sentitur ab **hominibus** absque respiratione: non vero est idem de aliis animalibus, n. 496.
5. Odoris fundamentum est siccum, n. 300.
6. Odori* actio c« **quod** facit olfactum seu olfacere. n. 559.
Odoratus sensum non habet bonum homo. n. 480.
1. ***Olfactus*** est perceptivus proprietatum quae competunt corporibus mixtis, n. 417.
2.Olfactus instrumentum est **in** vicino cerebri, n. 480.
3.Olfactus bonitas in homine impeditur per humidltatem et frigiditatem ccrebei. n. 480.
4. Olfactus sensus in homine habet quamdam convenientiam et proportionem ad guitum. n. 481.
5.Olfactus immutatur ab odorabili per medium, tcilic. acrem ct aquam, n. 491.
6.Olfactus **organum** in homine differt ab organi* aliorum animalium, n. 499.
Opaca corpora **quid** sunt. n. 422.
1. ***Operario,*** quae est actus perfecti, differt a motu, n 82; 160.
2. Operationem habere per se. est habere esse ct subsistentiam per se. et e contra, n. 20.
3. Operatio non facit distare, sed perficit operantem. n. 86.
4. Operationis iudiclum sumitur ex obiecto. n. 305.
5. In operationibus animae tripliciter invenitur motus: proprie, minus proprie et minime proprie, n. 157.
6.In operationibus animae sensitivae non est motu* secundum e«*e naturae, sed solum secundum esse spirituale. n. 159.
7. In operatione intellectus **non est** mutatio secundum esse naturale, sicut est in vegetabili; nec sublectum spirituale quod immutetur, sicut est In sensibili, n. 160.
8.Operationes animae vegetabilis sunt operationes aiventis secundum esse materiate. n. 285; 288.
9. Operationes vcgetatM ordinantur ad consequendum ct conservandum esse. n. 285; 300.
10. Operationes ct actus sunt priores potentiis, n. 304.
11.Operationes, quae attribuuntur rebus viventibus secundum esse penitus immateriale, pertinent ad nartem animae intellectivam; quae vero secundum esse medium pertinent ad partem animae sensitivam, n. 285.
12. Omnis operatio animae, vel est actus potentiae activae, vel passivae, n. 305.
13. Operatio specificatur cx termino ct fine. n. 305.
14.Operationes potentiae vegetativae sunt generare ct alimento uti. n. 310:.
15. Operatio quae naturaliter invenitur in omnibus viventibus pertinet ad potentiam vcscctativam. n. 312.
16.Operationes animae vegetativae tres sunt: nutritio. augmentum ct generatio, n. 347.
17. Operatio est in paiticularibus. n. 780.
18.Illud quo aliquid operatur sicut activo principio potest secundum esse separari ab co quod operatur. non vero illud quo aliquid formalitcr operatur, n. 690.
1. ***Opinio*** non se habet determinate ad alterum oppositorum. sed ad unum cum formidine alterius, n. 630; 639.
2. Opinio distinguitur a phantasia, n. 633-635; 649-651.
Orario, quae voce profertur, ponitur specie* quantitatis discretae, n. 469.
Orphan fuit unu» dc primis philosophis qui erant duas: poetae theologi, n. 190; cfr. v. ‹ Anima », n. 3.
1. ***Organum*** tactus est intus, n. 545.
2. Organum sensus cum potentia ipsa est idem subiecto. n. 555.
3.Organa sensus nata sunt constare ex solis duobus elementis simplicium corporum, scii, cx aere et aqua. n. 571.
4. Organum tactus est quasi compositum cx omnibus elementis, n. 547-548: 572.
5. Organorum diversitas necessaria est in corpore suscipiente vitam propter diversas operationes animae, n. 230.
Ostreae habent motum localem, scilicet dilatationi* et constrictioni*, n. 259; 301.

P

Partes animae dicuntur eius potentiae, n. 279; cfr. v. « Potentia ».
1. ***Passio*** dicitur dupliciter: rcoprie et minus proprie seu communiter, n. 365-366.
2. Passio vel actio sunt In eo quod agitur, idest in mobili ct patiente, n. 592.
Pari proprie dicitur aliquid a contrario, n. 676.
Perfectum est ratio cognoscendi imperfectum, n. 191.
Per se dicitur dupliciter, n. 401.
1. ***Phantasia*** idem est quod graeee phanos. n. 668.
2.Phantasia est motus factus a sensu secundum actum, n. 265: 632; 659; 666; 792.
3. Phantasiae nomen sumitur a visione vel apparitione. n. 632; 837.
4.Phantasia aliud est a sensu et ab intellectu, n. 632.
5. Phantasia distinguitur ab opinione n. 633-635; 649-651.
6. Phantasia est secundum quam dicitur nobis fieri aliquod phantasma, idest aliquid apparibile. n. 638.
7. Phantasia non est sensus nec in potentia neque In actu. n. 641-647.
8.Phantasia habet suam operationem in absentia sensibilium ut ratio ct intellectus, n. 837.
9. Phantasia invenitur Indeterminata in animalibus Imperfectis: in animalibus vero perfectis determinat'., n. 267: 302; 643; 839.
10. Phantasia non inest formicae, api aut vermi, n. 643.
11.Phantasia est snlum in habentibus sensum, scilicet in animalibus, n. 657.
12. Phantasia quandoque est vera et quandoque c*t falsa, n. 660-667.
1. ***Phantasmata.*** cfr. v. « Obiectum ». n. 2.
2.Phantasmata »c habent ad intellectivam pattern animae, sicut sensibilia ad «ensum. n. 770.
3. Phantasmata sunt similitudines sensibilium. n. 791; 794.
4.Phantasmata sunt indivisibilia in potentia et non In actu. n. 794.
1. ***Philosophorum*** antiquorum opinio dc natura animae. cfr. v. « Anima ». n. 3.
2.Philosophi quemnam modum tenuerunt ad inveniendam animae naturam, n. 32.
3.Philosophi antiqui arbitrati sunt quod oportet timilitudlnem rei cognitae csic in cognoscente secundum c*sc naturale, n. 43.
4.Philosophi antiqui posuerunt sensum este compositum cx sensibilibus, n. 382.
Physici est conriderare scientiam de anima, n. 23.
Pisces vocem non habent, n. 471; 478.
1. ***Plantae*** quae generantur sine semine ex putrefactione non generant, n. 313; 314.
2.Plantarum radices sunt proportionabltes capiti, n. 326.
3. Plantae accipiunt cibum radicibus, n. 326.
4. Plantae non sentiunt, n. 557.
1. ***Platonis*** opinio dc animae natura, cfr. v. » Ani« ma ». n. 3.
2. Plato posuit intelligibilia cite per se substantiam.

et separatam. este temper **in** actu, esse **cautam** cognitionis **et** cxlstentiae rebut sensibilibus. 0. **48;** 731; 791.

3. **Plato** posuit numeros este Causam rerum, ɳ. 49.

4. Plato ponebat quod **anima** cat actus corporis, **non sicut forma,** sed siait motor, **n.** 243.

5. Plato **posuit** universalia esse separata secundum esse. **ɳ.** 295; 378; 717.

6. Plato posuit addiscere «te quoddam reminisci, **ɳ.** 723.

7.Plato ponebat in alia **pane** corporis organum appetitivl, **et in** alia organum sensitivi, **ɳ.** 769.

8. Plato **posuit** partes animae esse sublecto distinctas: **ita** quod: irascibiiis sit in corde, et **concupiscibilis** in hepate, **ɳ.** 815.

1. ***Platonici*** quid existimant dc animae **natura,** cfr. **V.** « Anima », n. 3.

2. Platonici **posuerunt** quod intcllieerc **est** phantasia. ɳ. 18.

3. **Platonici** opinati sunt quod tristari, gaudere, irasci. sentire, intclligere **et** alia, **sunt motus animae** tantum. **n. 148.**

4. Platonici posuerunt quaedam animalia esse aerea, **n.** 865.

1. ***Potabile*** est **principium** eorum quae gustu percipiuntur. **n.** 510.

2. Potabile est commune **ct tactus** et gustus, **n.** 510.

1. ***Potentiae*** animae iudicium sumitur cx actu scu **operatione cius.** n. 111.

2. Potentiae animae, scilicet vegetativa. sensitiva **et** intellectiva, **sunt** animae **secundum** modum cius **operandi. n. 199.**

3. Potentiae nutrltivac scu vegetabilis, sensitivae **et** intellectivae **differentia, n.** 200.

4.Potentiae animae secundum **genera actionum sunt quinque, scilicet:** nutritivum, sensitivum, motivum. **secundum locum, appetitivum ct intellectivum, n.** 201; **297.**

5. Potentia in uno ct eodem prior est actu. **n. 228.**

6.**Potentiae animae** manifestiores sunt quoad nox quam Ipsa anima, **n. 235.**

7. Esse in potentia dupliciter aliquid dicitur. Uno **modo cum non** habet principium **actionis.** Alio medo, **cum** habet quidem, sed non operatur secundum ipsum, **n. 240; 359; 381.**

8.Potentiae cuiuslibet ratio est secundum ordinem ad actum, n. **269; 281;** 304; 366.

9. Potentiarum animae diversitas accipitur secundum diversas cius operationes, **n. 281;** 667.

10.**Potentia** vegetativa **est** id per quam primo ri**vem inest** omnibus naturalibus, **n. 312.**

11. **Potentia** vegetativa ct generative ab eadem **communi potentia** animae continentur, n. **333.**

IX Potentia vegetativa, **idest nutritiva, at** quaedam specialis potentia distincta a gcncrativa, n. 333.

13. Potentia nutritiva est potentia potens salvam suum susccptivum **inquantum** huiusmodi. n. 345.

14. Potentia animae vegetativae **est** principium nu**trltionls** ut agens principale, **n.** 346; cfr. v. < Anima », **n.** 38.

15. Qui **est** in potentia, inquantum est naturalis inclinatio, **reducitur** in actum quasi alteratus ct motus ab aliquo alio existente in **actu.** . 362; 366.

16. Reduci dc potentia **in** actum dupliciter fit: vel ab cxtrinseco principio tantum; vel **a** principio intrinseco **et** a principio cxtrinsceo. n. 371.

17. Potentiarum ct obketorum distinctio proportionabilis est. n. **522.**

18. Omnes potentiae partis sensitivae sunt passivae. **n.** 612.

19. Diversae potentiae cognosdtivac requiruntur ad diversa cognoscenda, **n.** 711.

2(1. Potentiae distinguuntur secundum rationes obketorum. n. 803.

Potus quid est. cfr. v. « Sitis ». ɳ. 1.

1. ***Principia*** ewentialia rerum sunt nobis ignota, n. 15.

2. Principia rerum secundum Empedoclem, n. 45.

3.Principium primum vivendi est viventium corporum actus ct forma, n. 253.

4.Utrum quodlibct principium vivendi **st** anima per sc, aut sit pare animae, n. 262. — Eius solutio, n. 270.

5.Cum omnia principia vivendi inveniantur in una anima, sicut In humana, utrum sint partes separabiles adinvicem solum secundum rationem, aut etiam loco et subiccto. n. 262. — Eius solutio, n. 263-269.

6.Principia individuantia et accidentia individui sunt praeter essentiam speciei, n. 706.

Prooemium (ad) quid requiritur, n. 2.

Proportio quaelibet corrumpitur per superabundantiam. n. 597.

Propositionis compositio non est opus naturae, sed opus rationis et intellectus, n. 751.

Prudentia est recta ratio contingentium agibflium. n. 630.

Psychron est frigidum, n. 67.

Puer non generat, n. 313.

1. ***Punctum*** est unitas positionem habens, n. 170; 173.

2. Punctum inter duas lineas potest accipi dupliciter: ut unum ct ut duo, n. 609.

3.Punctum non definitur a nobis nisi negative, n. 758.

Pupilla continet elementum aquae, n. 571.

Pythagorici, cfr. v. « Anima », n. 3.

Q

1. ***Qualitas*** rei gradum facit, n. 4.

2. Qualitates sensibiles movent sensum corporaliter ct ritualiter, n. 394.

3.Qualitates tangibiles sunt differentiae dementatae, n. 546: 568.

1. ***Quantitas*** Immediate inhaeret substantiae atque est subtectum immediatum aliarum qualitatum sensibilium, n. 707.

2.Quantitatis detetminatio in rebus materialibus est ex forma, quae est principium speciei, magis quam ex materia, n. 332.

Quantum est quod proprie movetur, n. 172.

1.***Quodquidest*** ct res non est omnino idem In omnibus habentibus formam in materia, n. 706.

*2.*Quodquidat et res non differt in non habentibus formam in materia, ncc in cis possunt esse plura individua unius speciei, n. 706.

3.Quodquldest ct res differt Um in naturalibus quam in mathematicis, n. 70S.

Quies at privatio motus, n. 578.

R

Ratio particularis, cfr. v. « Vis cogitativa ».

Receptivum alterius comparatur ad ipsum, sicut potentia ad actum, n. 366.

Recto dijudicamus ct cognoscimus ipsum rectum ct etiam obliquum, n. 191.

Regula at id per quod habetur ludkium de recto et obliquo, n. 191.

1. ***Res*** quid quaerit ct desiderat, n. 3.

2. Res ab eo. a quohabet esse et speciem, ab eo etiam habet unitatem, n. 111.

3. Rei natura est tota in qualibet parte, n. 116.

4. Res habet principia proxima ct remota, n. 182.

5. Res viva facit alterum quale ipsum est. n. 314.

6.Unius rd impossibile esse plura formas substantiales. n. 224.

7. Ratio quare res viva facit alterum quale ipsum ***at.*** n. 314.

Respirationis organum est vocali* arteria quae est ordinata nd pulmonem. n. 474.
Retro. cfr. v. « Sursum ». n. 1; v. « Ante », n. 2.

S

Samius fuit unus ex iribus poetis theologis. n. 190.
Santtas est complexio adaequata ct contemperata humorum ct qualitatum in corpore, n. 137.
1. *Sapere* ct intclligere secundum antiquos est quoddam sentire, n. 616.
2. Sapere non est idem quod sentire, n. 629.
3. Sapere differt ab intelligere. n. 629; 672.
1. *Sapor* delectabilis indicat convenientem proportionem calidi et frigidi. humidi ct sicci in alimento, n. 291.
2. Sapor causatur ex determinata commixtione qualitatum elementarum. n. 486; 861.
3. Sapor consistit in humido aqueo aliqualiter ditesto, n. 488; 504.
4. Sapor est obiectum «ustus, n. 504; 507.
5. Sapor lit actu gurtabilis per humidum. n. 508.
6. Saporum species, n. 514-515.
1. *Sciens* dupliciter dicitur in potentia: inquantum habet naturalem potentiam ad sciendum, ct inquantum aliqua sciat; at differenter uterque dldtur potens ad sciendum, n. 359-361.
2.Cum habitualiter sciens fit soeculans actu, non mutatur dc contrario in contrarium, sed proficit in eo quod iam habet, n. 367.
3. Cum aliquis est in potentia sciet», sl fiat actu habens scientiam, oportet semper quod hoc sit ab co quod est actu, n. 371.
1. *Scientia* ctt perfectio hominis ut homo, n. 3.
2. Scientia et bona et honorabilis, n. 3.
3. Scientia alia est speculativa et alia practice, n. 3.
4.Sclcntta cx quo laudatur, ct quomodo est alia nobilis, n. 4.
5. Scientiae speculativae gradus habent, n. 4.
6. Scientia generatione esc prior consideratione, n 228.
7. Scientia est speculabilium ct ncccaariorum. n. 630.
8.Scientia est universalium, quae quodammodo sunt in anima, n. 375.
9. Scientia e« cognitio eorum, dc quibus ccrtiflcamur per certitudinem vel investigationem rationis, n. 639.
10. Scientia in actu est idem rei scitae, n. 740; 764.
11. Scientia in potentia in uno ct eodem tempore est prior scientia in actu, sed universaliter non est prior nec natura neque tcmpccc, n. 740.
12.Scientiam habens potet considerare eius obtecta Cum vult. n. 375.
13.Ratio scientiae practicae se habet ad opposita, n. 825.
1. *Semen* est principium generationis, n. 344.
2. Semen est superfluum alimenti, n. 344.
3.Seminis virtute anima sensitiva educitur dc potentia in actum cum omnibus suis potentiis, n. 374.
1. *Sensibile* aliud per accidens ct aliud per se; per «c aliud proprium ct aliud commune, n. 383; 579-580.
2. Sensibile proprium quid est. n. 384; 399; 575.
3. Sensibile per sc quid est. n. 393.
4. Sensibile per accidens quid est. n. 387; 393.
5. Sensibile (ad) per accidens quid requiritur, n. 395.
6. Sensibilia communia quinque sunt: motus, quies, numerus, figura ct magnitudo, n. 386; 577-578.
7.Sensibile per se ct commune quomodo immutant Sensus, n. 394.
8.Sensibilia communia non sunt proprie obtecta alicuius sensus, n. 386; 575.
9. Sensibile dupliciter dicitur esse In actu. n. 441; 553.
10. Sensibilis actus ct sentientis est unus et idem subieeto. non ratione, n. 592-593.
11. Sensibile dldtur dupliciter: In actu Ct in potentia. n. 596.
12. Sensibilia, quaedam tensum corrumpunt et quaedam non. n. 577.
13. Sensibilia sunt dc numero singularium, et eorum quae sunt extra animam, n. 376.
14. Motus sensibilis in sensum procedit quasi triplici gradu. *Primo* apprehendit ipsum sensibile ut conveniens vel nocivum. *Secundo, cx* hoc sequitur delectatio vel tristitia. *Tertio,* sequitur desiderium vel fuga. n. 769.
1. *Sensitivum* non potest este sine vcgetatlvo, n. 300.
2. Sensitivum potest esse sine motivo, ɳ. 301.
1. *Sensus* est quaedam potentia receptiva omnium formarum sensibilium, n. 790.
2. Ubicumque est sensus, ibi est appetitus, n. 255; 265; 287.
3. Ubi est sensus, ibi est aliquo modo phantasia, n. 265.
4. Sensus est particularium, n. 284; 375; 377; 716.
5. Sensus in actu est quaedam alteratio. n. 354; 658.
6.Sensus non sentiunt sine exterioribus sensibilibus. n. 354.
7. Sensus ct sentire dicuntur dupliciter, sdUcei: in actu ct in potentia, n. 355; 596.
8.Sensus dicitur dupliciter in potentia. *Uno modo.* quando nondum habet sensum ct natum est illum habere. *Alio modo,* quando iam habet sensum et nondum sentit, n. 373; 382.
9. Sensus naturaliter inest animali, n. 373.
10. Sensus est virtus in organo corporali, n. 377.
11. Sensus corporaliter e: materialiter recipit similitudinem rei quae sentitur, ft. 377.
12. Sensus non est similis sentienti secundum quod patitur a principio: sed secundum quod iam est passum. est assimilatum sensibili et est tale quale est illud, n. 382; 554.
13. Sensus quare sunt plurcs ct non unum. n. 394: 582-583.
14. Ad sensum de necessitate sequitur laetitia et tristitia. sive delectatio et dolor, n. 265: 289.
15. Quibuscumque inest sensus alimenti: his inest esurient et sitis, n. 291.
16. Sensus diversificantur secundum aliquam differentiam sensibilium, n. 394; 582-583.
17. Sensus est solum cosnoscitivu* rerum corporalium. n. 416.
18. Sensus bonitas disponit ad bonitatem intellectus, n. 4S4.
19. Sentus est susccptivus specicrum sine materia, n. 284: 551; 792; 850.
20.Sensus sensibili assimilatur secundum formam et non dispositionem materiae, n. 382; 554.
21.Sensum ct intellectum, posuerunt aliqui, esse idem, n. 564.
22.In sCDSibiK qui sentiunt per medium extraneum, oranna sunt conformia mediis, n. 570.
23. Sensus cuiuslibet actus est unus ct idem sublecto cum actu sensibilis, sed ratione non est unus, n. 590-591.
24. Sensus est proportio quaedam, n. 556; 59S.
25. Sensus corrumpitur excellentia sensibilis, n. 556: 597-598: 687-688; 870-871.
26. Semus unusquisque discernit differentias proprii sensibilis, n. 600.
27. Sensus est cognoscere sensibile ut sensibile, n. 601.
28.Sensus omnes habent aliquam radicem communem. n. 609.
29. Sensus secundum actum fit cx eo quod movetur a sensibilibus, n. 658.
30.Sensus movetur a sensibilibus, sicut intellectus a phantasmatibus, n. 770.

31. Sentus non notes» sentire sine sensibili. n. 772.
32. De differentia inter sensum ct intellectum, n. 771-772.
33. Sensus apprehendit bonum sub determinata ratione boni, n. 8(M.
34. Sensus communis quid est. n. 390.
35. Sensus communis habet organum proprium, n. 611.
36. Sensus communis cognoscit simul plura et potest judicare differentiam unius ab altero, n. 609-610: 774-776.
37. Sensus communis comparatur ad sensus proprios ut quoddam medium, n. 768: 773.
38. Ad sensum communem pertinet ultimum ludicium ct ultima discretio, n. 613.
39. Sensus proprius etiam discernit inter contraria sensibilia, n. 613.
40. Sensus proprius nobilior est simpliciter sensu communi; secundum quid vero communis nobilior est proprio, n. 612.
41. Sensus non decipitur circa sensibile per se proprium. n. 384; 630: 645: 661.
42. Sensus decipitur circa sensibilia per accidens vel communia, n. 385: 581; 646; 662-663.
43. Sensus nil patitur a sensibili per accidens ut huiusmodi. n. 393; 600.
1. *Sentire* et moveri sunt quibus animata differunt ab inanimatis, n. 32.
2. Sentire non attribuitur animae, nisi in aliqua parte corporis, ut in oculo, n. 150.
3. Sentire et cognoscere est pati aliquid, n. 183; 350; 547; 577.
4. Sentire dupliciter accipitur, cfr. v. « Anima », n. 15.
5. Sentire et sensus dicuntur dupliciter in actu et in potentia, n. 355; 675.
6. Sentire non potest aliquis cum vult. n. 375.
7. Sentire est aliquid corporeum, n. 622.
8. Sentire consistit In quodam pati ct alterari, n. 393; 675.
9. Sentire non est idem quod sapere. n. 629.
10. Sentire non est idem quod Intelligere. n. 630-631.
11. Sentire eat quoddam cognoscere. n. 675.
12. Sentire si sit motus, est alia species motus, quam proprie dictus, n. 766.
Simias. cfr. v. . Anima ». n. 3.
Sinistrum, cfr. v. « Sursum », n. 1; voc. « Dcx-« trum ». n. 2.
Sitis cm concupiscentia frigidi ct humldl, quod habet rationem potus, n. 291.
Sparto non generat ob aliquem defectum alicuius principii naturalis, n. 313.
1. *Sol* est plancta diurnus, n. 619.
2. Sol est aliqua causa generationis. n. 619.
1. *Sonus* causatur cx motu locali, n. 417.
2. Sonus causatur ex percussione, n. 442; 454; 459.
3. Sonus factus per reverberadonem vocatur echo, n. 447.
4. Sonus in actu IH per medium ct auditum, n. 441.
5. Soni medium proprifevmum est aer. n. 445.
6. Conditiones necessariae ad sonum in actum, n. 442.
7. Sonus est duplex: in actu et in potentia, n. 440; 593.
8. Sonus acutus ct gravis quid est. n. 463.
1. *Speciei* natura est tota in quolibet individuo, n. 116.
2. Species intelligibilis non est actu intelligibills nfrl secundum quod est a phantasmatibus abstracta ct remota. n. 692.
3. Species intelligibiles. quibus intellectus possibilis fit In actu, non sunt obiectum intellectus: sunt enim id quo et non quod intelligit. n. 718.
1. *Substantiae* et accidentis definitionis differentia, n. 213.
2. Substantiae prlndpla, licet sint principia aliorum, sunt tamen remota et non proxima, n. 182.
3. Substantia est quid completum in suo case et In sua specie, n. 213.
4. Substantia dividitur in materiam, formam cl compositum, n. 215: 221: 275.
5. Substantiarum, quaedam sunt corpora, quaedam non sunt corpora, ɳ. 217.
6. Substantia quomodo e« sublectum contrarlctatum. n. 524.
7. Substantia composita sic definitur quod in cius definitione non ponitur aliquid quod sit extra essentiam eius. n. 213.
8. Substantia composita est quae est hoc aliquid, n 215.
9. Substantiae corporales sunt maxime manifestae. E contra substantiae incorporeae, n. 217,
10. Substantiae separatae, quamvis non sint compositae ex materia et forma, sunt tamen hoc aliquid, cum sint subsistentes in actu et completae in natura sua. n. 215.
11. Substantiae separatae ct corpora caelestia non indigent vegetativo, cum sint sine generatione et corruptione, n. 301.
12. Substantiae separatae ct corpora caelestia non indigent sensibus ad cognitionem intellectivam consequendam. n. 301.
13. Substantiae separatae, quae sunt mediae Inter potentiam et actum, ner suam essentiam et intclligunt et IntelHguntur, n. 726.
1. *Sursum* et deorsum, ct aliae positionum differendae. scii, ante ct retro, dextrum ct sinistrum, in quibusdam quidem distinguuntur secundum naturam. In quibusdam vero solum positione quoad nos. n. 325.
2. Sursum dicitur locus ad quem feruntur levi*, n. 325.
3. Sursum et deorsum determinantur in viventibus et mort-illbus secundum motum augmenti et decrcmeotl. n. 325.
Symphonia est vox consonans et proportionate, n. 597.

T

1. *Tactus* est sensus qui primo inter omnes sensus animalibus Inest. n. 260; 266: 288; 300; 602.
2. Tactos est sensus alimenti, n. 290.
3. Tactus est sensus dlscrctlvus calidi, humldl. frigidi et sicci, n. 290; 300; 417; 860.
4. Ubicumque est sensus tactus, est etiam appetitus, n. 291.
5. Tactus sensus est id cx quo aliquid dicitur sensitivum esse. n. 484.
6. Tactus bonitas consequitur bonitatem complexionis sive temperantiae, n. 485.
7. Tactus non sentit suum obiectum per medium extraneum (separatum), sed per medium conlunctum. n. 502.
8. Tactus habet plures differentias appropriates sibi, n. 384.
9. Tactus perfectio est ratio eius maxime prudentiae, n. 483.
10. Tactu iudicantur homines Ingeniosi vel non ingeniosi. n. 483.
11. Tactus est fundamentum omnium aliorum sensuum. n. 484; 602; 849: 865.
12. Tactus bonitate habetur nobilior anima et mens perspicacior, n. 485.
13. Tactus medium est caro. n. 502: 526; 528; 545.
14. Tactus sensus plures sunt. n. 521-524.
15. Tactum meliorem habet homo inter omnia animalia. a. 482-483; 548.

16. Tactu» obiectum est tangibile ct intangible, n. 549; 568.
17. Tactus organum diffunditur per totum cornu», n. 611.
18. Tactus inett omnibus nnimalibu». n. 849: 858-860.
19. Tactui privatione animal moritur, n. 869.
20. DisctctJo seu differentia sensibilium ut sensibilium, proprie pertinet ad lactum, n. 602.
Talpa videtur habere oculos sub pelle, n. 575.
1. *Tanslblla* contrariorum habentia non habent unum sublectum commune, n. 521-524.
2. Tangibilia sunt qualitate» activae ct pMsivac elementorum. n. 561.
Tardum quid est. n. 464.
Tenebra et lumen sunt contraria, n. 408.
Thales, fuit unus ex »cptcm sapientibus, n. 190; cfr. v. « Anima ». n. 5.
Tristitia ct laetitia magis videntur »equi apprehensionem interiorem, n. 289.

u

1. *Unitas* solum negative a nobis definitur, n. 758.
2. Inter unitatem et punctum nulla differentia e»t. n 170; 173.
1 *Universale* est per abstractioncm a materia corporali ct materialibus conditionibus individui, n. 377.
2. Universale potest accipi dupliciter. *Uno modo,* ipsa natura communis, prout sublacet Intentioni universalitatis. *Alio modo,* secundum sc. n. 378.
3.Universali» scc.indum quod sunt universalia, non sunt nisi in anima, n. 380.
4.Universalitatis intentio non potest attribui naturae communi, nisi secundum esse quod habet In intellectu, n. 380.
5.Universale secundum Platonem, cfr. vocab. « Pln- « to ». n. 5.
1. *Universum* totum esse animatum, ct eiu» animam esso Deum secundum Thaletem, n. 192.
2.Universum ad hoc quod sit perfectum nullus gradus perfectioni» in rebus Intermittitur, n. 288.
1.*Unum* positionem habens, quantitas est Individbili», n. 172.
2. Unum de multis est prout intelligitur praeter principia quibus unum in multa dividitur, n. 380.
3. Unum dicitur tripliciter. Unum continuitate, specie ct simpliciter lndivi»ibiJe, n. 752-759.

V

1. *Veselatlvum* separatur a sensitivo, n. 31».
2. Vegetativi opera, cfr. v. · Operatio », n. 8; 9; 14; 15; 16.
Velle non C*t motus animae, sed cius operatio, n. 82.
Velox quid e»t. n. 464.
1.*Veritas* est quando intellectu» componit ea quae in re sunt unum et composita, n. 748.
2. Vetitas vel faltitas est in compositione, n. 747.
3. Veritas ct falsitas consistit in quadam adaequatlone vel comparatione unius ad alterum, n. 760.
Vermes non habent phantasiam, n. 645.
1. *Verum* ct falsum consistit In compositione ct divisione, n. 751.
2. Verum ct falsum non est In rebus, sed in mente, n. 751.
1. *Vit aestimatlva* quid est. n. 397.
2. Vis aestimatlvac finis, n. 398.
3. VI» aestlmatlvae differentia a vi cotriutiva. n. 398.
4. *Vis cogitative* quid est. n. 396.
5. Vis cogitativa «t in parte sensitiva, n. 397.
1. *Visibile* quid est. n. 399.
2. Visibile habet esse formalius ct nobilius quam reliqua sensibilia, n. 495.
3.Visibilia habentia contraria est unum sublectum, scii, color, n. 521.
1. *Vlslvae* virtuti» subtectum est corpus, n. 159.
Vlsut operatio non est ad este naturale, sed spirituale. n. 159.
2. Visus est spiritualior et subtilior inter omnes sensus. n. 417-418; 668.
3. Visu» immutatio est spiritualis, n. 418: 507; 591.
4. Visus videt se videre, n. 585-586.
5.Vi»us. cum sit susceptivum coloris. e»t sine colore. n. 527; 587.
6.Visus actio est duplex: ut Immutatur a sensibili exteriori, ct ut netu» pcrccptivus huius immutationis, n. 588.
7. Viiu sentire dupliciter dicitur *Uno modo,* secundum quod visu sentimus nos videre. *Alio modo,* cum riMi videmus colerem, n. 588.
1.*Vitam* htbere dicitur illud quod per seipsum habet alimentum, augmentum ct decrementum, n. 219.
2.Vitae propria ratio est cx hoe quod aliquid est natum movere seipsum. n. 219.
3. Omne participans vitam est animatum, n. 340.
Viventia possunt facere alterum quale ipsa sunt quaecumque sunt perfecta, n. 314.
1.*Vivere* proprie est eorum, quae habent motum ct operationem ex seipsis. sine hoc quod moventur ab alii», n. 209; 285.
2. Vivere dicitur dupliciter. *Uno modo,* quod est c»sc viventis. *AUo modo,* ut operatio, n. 209.
3.Vivere Inest primo omnibus naturalibus per potentiam vegetativum. n. 312.
4. Quatuor modi vivendi: per intellectum, per sensum. per motum et statum localem, per motum alimenti ct decrementi et augmenti, n. 255.
Voluntas est appetitus Intellectivus con»cqucns apprehensionem intellectus, n. 288.
1. *Vox* est quaedam spectes toni. scilicet animali». n. 466; 472; 476.
2. Vox dicitur dc Inanimatis slmilitudlnarie, n. 467.
3.Vox cautatur cx percussione aeris ad arteriam vocalem, n. 467.
4. Vox est ad bene esse animalis, n. 473.
5.Vocem habere convenit solis animatis, quae aerem respirando suscipiunt, ct ex eadem patte unde respirant. n. 472.

X

Xenocrates. cfr. v. « Anima », n. 3.

z

« *Xaeln* » vel « zoocin » significat vivere n. 67.

INDEX

LECTIONUM QUAE IN TRIBUS LIBRIS DE ANIMA

CONTINENTUR

LIBER PRIMUS

De dignitate, utilitate ac difficultate eius scientiae quae circa animam. De animae essentia veterum opiniones referuntur et expenduntur. De unitate animae dubitatio proposita.

pag.

Lectio I. Dignitatem, utilitatem, ordinem, ac difficultatem huius scientiae ad alias ostendit..... i

Lectio II. Huius scientiae praemissa difficultate, ac variis definiendi ct sciendi generibus, ostendit dc anima contemplationem ad quam philosophiae partem spectat..... 6

Lectio III. Motu ct sensu animam fuisse cognitam a philosophis dicit; et illorum affert sententias ac reprobat, qui sc animam cx motu cognovisse existimarunt io

Lectio IV. Empedoclis et Platonis sententias exponit, qui ex parte cognitionis animam cognoverunt: quod item fuere nonnulli qui animam esse numerum scipsum moventem definierunt . . . 14

Lectio V. Varias philosophorum opiniones adducit, qui animam ipsam unum aliquod sensibilium elementorum esse existimaverunt..... 17

Lectio VI. Adversus illos pluribus rationibus contendit, qui animam secundum substantiam moveri opinabantur . . *22*

Lectio VII. Reprobat Democriti sententiam dc anima, qui eam voluit moveri ex atomis, et adducit de anima Platonis sententiam..... 26

Lectio VIII. Adversus Platonem varias adducit rationes, quibus probat animam nullam penitus magnitudinem habere . 30

Lectio IX. Quorumdam minus recte de anima philosophandum opinionem variis argumentis reprobat, qui eam esse harmoniam existimaverunt . . . 35

Lectio X. Destruit illorum sententiam, qui animam per sc moveri physice existiniaverunt 39

Lectio XI. Eorum opiniones variis argumentis reiicit, qui animam definierunt esse numerum scipsum moventem . . 43

Lectio XII. Multis rationibus redarguit Empedoclem, qui ex omnibus principiis et elementis animam, ut omnia cognosceret. componi asseruit _ _ _ _ 47

Lectio XIII. Eorum sententiam exponit ac reprobat qui animam ipsis elementis attribuere ausi sunt..... 51

Lectio XIV. Duas quaestiones proponit ct solvit; videlicet, num variae animae operationes uni tantum animae conveniant, vel diversis eius potentiis; ct vitae ipsius quodnam sit principium . . 53

LIBER SECUNDUS

De animae definitione, potentiis, ordine ac ratione. Dc vegetandi vi. De potentia animae sensitiva. De numero sensuum. De unoquoque sensuum singillatim. De sensu communi eiusdemque a sensibus propriis distinctione. De sapere ac sentire, eorumque discrimine. De imaginatione (I).

Lectio I. Proponit dicenda; deinde nonnullis divisionibus propositis, dicit definitionem animae; et demum exponit, quomodo ipsi corpori uniatur _ _ _ 57

Lectio II. Explicata animae definitione, exponit quomodo ea non sit a corpore separabilis..... 63

Lectio III. Ponit duplicem demonstrandi modum; unum a priori, alterum a posteriori; quo concludit animam esse primum vivendi principium in tribus viventium generibus essentialiter ordinatis 65

Lectio IV. Quo pacto distinguantur potentiae ab ipsa anima et abinvicem in rebus animalis: cx hoc deducens animam esse id, quo primo vivimus, sentimus, movemur ct intelligimus _ _ _ 69

Lectio V. Quotnam sint et quae animae vires, ct quomodo se invicem ordine quodam sequantur exponit, ac quo pacto singulis earum animae ratio conveniat, quam proxime explicaverat. . . 73

Lectio VI. Dc animae viribus singulis dicendum esse proponit: ct incipiendum esse ab obiectis, ex quibus ipsi actus, et cx his potentiae, et ipsa anima patefiunt 77

(1) Advertat lector, in *Summa libet* lecundi quntdam titulo» irrcptitK qui ad tertium ipectant. ut *de itntu communi* et *de imaginatione.* Error hinc ortum habuit, quod aliter Ubti de Anima dividuntur apud Latino» et apud Graeco».

pag.

Lectio VII. De ipso alimento, ac generatione, quae ad vegetativam animae partem, ut obiectum et opus spectant, dicendum esse ostendit; hinc probat animam ipsam omnium viventium causam esse in triplici causarum genere; videlicet, formae, finis ct efficientis . 80

Lectio VIII. Duas minus recte philosophandum sententias refellit: unam qua Empedocles viventium augmentum decremcntumquc terrae ac igni attribuebat; alteram qua tantum igni, hoc ipsum, non autem animae, attribuendum, ut par erat, existimabat _ _ _ _ 84

Lectio IX. Alimentum quomodo ei quod alitur, sit contrarium, et quidnam sit ostendit: quo item pacto, nutritioni, augmento, et generationi animatorum conveniat exponit, cx quo animae vc- Setabilis definitionem deducit: qua item emuni ratione alimentum sit ipsius nutritionis instrumentum declarat . . 87

Lectio X. Quomodo simile a simili patiatur: ex quo deducit sensum non in actu esse ipsa sensibilia, sed in potentia: est etiam in actu quo ipso suo opere fungitur, sensibilia ipsa cognoscendo 91

Lectio XI. Distinguit quippiam cssc in potentia bifariam; vel simpliciter, vel secundum quid; et ad intellectum applicans, ostendit quomodo cx potentia reducatur in actum, non quidem patiendo. sed potius seipsum perficiendo 94

Lectio XII. Quam differenter ab intellectu sensus educatur de potentia in actum, ostendit; ct ca, quae dixit, epilogat _ _ _ _ . 97

Lectio XIII, Primum dc sensibilibus uniuscuiusquc sensus dicendum esse proponit. Deinde sensibilia dividit in tria: in sensibilia per accidens, ct sensibilia per sc, quorum alia propria, alia communia iure sunt appellata _ _ _ _ 99

Lectio XIV. Quod color sit proprium obiectum visus ac visibile per se. Quid item diaphanum ac lumen sit exponit, ct lumen ipsum non esse corpus probat . 102

Lectio XV. Proprium visibile in lumine et perspicuo videri ct in debita distantia, quamvis ct alia nonnulla in tenebris videantur, ostendit..... 107

Lectio XVI. Dividit sonum in sonum in actu, ct in potentia; ct exponit quomodo, et quot modis, et in quo subiecto fiat; ct declarat quomodo generetur echo, et duas illius ponit species . .no

Lectio XVII. Quomodo fiat sonus in medio aere uno et continuo existent!: quod in aure item sit aer aedificatus ct immobilis ut fiat auditus, probat: quae etiam demum causa sit soni, ct illius differentias, ct acuti et gravis cx similitudine ad qualitates tangibiles declarat 114

Lectio XVIII. Quibusnam conveniat vocem habere, ct quomodo formetur . 1x7

Lectio XIX. Quam difficile sit de odorabili tractare dicit, eius naturam ct differentias cx saporum differentiis patefacit, concludens quo modo odorativum sit odorabilis perceptivus, et oppositi . 120

Lectio XX. Quo pacto immutetur sensus olfactus ab odorabili, non modo in hominibus, sed in aliis animalibus; ct dc ipsius instrumenti odoratus compositione 123

Lectio XXI. Gustabile non percipi per medium extraneum, sed coniunctum, dicit: dc ipsius item instrumenti gustus qualitate, ct dc saporum differentiis agit 125

Lectio XXII. Inquirit num sensus tactus sit unus, vel plures: et solvit quod plures sunt: quaerit etiam quid sit medium in sensu tactus, num caro, vel aliquid aliud proportionale _ _ _ _ 129

Lectio XXIII. Quaerit num tactus ct gustus sentiant per medium extraneum; et ostendit quod sic, differenter tamen ab aliis sensibus: carnem etiam non organum tactus, sed medium potius esse probat: quod demum in debita compositione tangibilium qualitatum tactus ipse consistat, et quorum tangibilium sit perccplivus, declarat . . .133

Lectio XXIV. Nonnulla tradit, quae communia cssc videntur omnibus sensibus: videlicet sensum esse receptivum specicrum sine materia: propter quid item sensibilium excellentiae sensus ipsos corrumpant, et cur plantae minime sentiant exponit; quaerit demum num quippiam a sensibili pati contingat, quod sensu prorsus carcat . . .137

LIBER TERTIUS

De numero sensuum. De sensu communi. De imaginatione, eiusque ab intelligentia discrimine. De intellectu. De vI motiva. De communibus omnium animatorum facultatibus.

Lectio I. Praeter quinque sensus externos, nullum esse alium sensum extrinsecum animalibus necessarium ostendit 141

Lectio II. Praeter visum, qui est proprius sensus, dari aliam potentiam eiusdem generis, quae est pcrceptiva actus visionis: ostendit deinde quod sensus et sensibile simul fiant et corrumpantur; corrumpi demum sensus ipsos excellentiis sensibilium probat . . .146

Lectio III. Dari unum quemdam communem sensum praeter proprios et externos ostendit, qui discernit differentias sensibilium unius ct plurium sensuum 150

Lectio IV. Sapere et intelligere. ad sensum non perlinere, et consequenter sensum ct intellectum, nullatenus esse idem probat: quod item phantasia sive sentire et opinari, vel opinio differant, multipliciter probat.....153

Lectio V. Phantasiam distingui ab intellectu habitu, et ab ipso sensu, multipliciter ostendit.....157

Lectio VI. Phantasiam cssc motum factum a sensu secundum actum ostenditur; item phantasia nonnunquam vera, nonnunquam falsa, ct cur phantasia dicatur, ct quamobrem animalia secundum ipsam agere dicantur, exponit 161

Lectio VII. Quamquam intelligere sit sicut sentire, intellectum tamen esse omnino distinctum a sensu probat, eumque omnino incorporeum et immixtum,

pag.

et impassibilem, differenter tamen a sensu, declarat: quod item non sit substantia separata demonstrat . . 163

Lectio VIII. Quodnam sit intellectus humani obiectum inquirit; concludens illud esse quidditatem rerum materialium, non autem speciem intelligibilcm aliquam 168

Lectio IX. Ostendit quo pacto possibilis intellectus sil intclligibilis . . . X71

I.rcrio X. Praeter possibilem intellectum, qui est omnia fieri, dari rursus in anima oportere alium agentem intellectum, qui est omnia facere, et qui est separabilis, impassibilis, et immixtus actu, ostendit; conditiones item ponit ipsius intellectus in actu, concludens demum animae partem intellectivam cssc penitus a corpore separabilem, cui competet alius intelligendi modus, quam nunc habeat.....173

Lectio XI. Duplicem esse intellectus operationem exponit: unam circa indivisibilia et simplicia, in qua nec verum nec falsum est nisi per accidens: alleram, circa compositionem ei divisionem conceptuum secundum affirmationem ct negationem, in qua iam verum vel falsum est.....177

Lectio XII. Ostendit intellectum moveri ab intclligibili, nec posse intclligcre sine phantasmate. Quod item intellectus practicus et speculativus in anima non sunt realitcr distincti, sed ratione tantum, probat; quo pacto demum ad abstractorum cognitionem sc habeat exponit 181

pag.

Lectio XIII. Intellectum vel animam esse omnia non quidem per compositionem, ut volebant antiqui, sed per apprehensionem, probat: quia item non contingat fieri intellectionem absque sensu ostendit.....186

Lectio XIV. Proposita dicendorum intentione. arguit illas virium animae divisiones. quae dividuntur in rationales et irrationales, vel in rationalem, irascibilcm et concupiscibilem; deinde probat vim animae motivam secundum locum non esse vegetandi principium nec sensum, nec intellectum, vel appetitum 188

Lectio XV. Principium motus localis in animalibus immobile, ipsum esse appetibile ostendit: principium autem, quod motum movet, ipsum appetitivum; quod autem movetur localiter, ipsum animal, instrumentum autem cor . . 193

Lectio XVI. Nihil motivum suiipsius cssc sine phantasia ostendit; hominem autem scipsum movere ratione particulari practica exponit.....197

Lectio XVI1. Quodlibct vivens, quamdiu vivit, vegetativam animam necessario habere ostendit, non autem sensum, nisi passive, ut plantas: utroque autem modo animalia tantum sensum habere, et ex illis sensum tactus ct gustus, qui sensus fiunt in recipiendo, non autem emittendo..... i99

Lectio XVIII. Animalis corpus non cssc simpliciter de natura alicuius particularis elementi sensibilis, ncc esse sine sensu tactus, quemadmodum esse potest tactus non existentibus aliis sensibus . 204

EIUSDEM EDITORIS

Petri Hispani, SUMMULAE LOGICALES, quas e codice manu scripto Reg. Lat. 1205 edidit I. M. Bochenski O. P. in Universitate Friburgensi Helvetiorum professor, cum introductione et indicibus. In-8, 1947, pag. xxm-143.

« Summulae Logicalcs » Petri Hispani, seu Ioannis Papae XXI, quae ab omnibus logicis, philosophis, theologis et harum scientiarum historicis iam a longo tempore desiderabantur, nunc in praesto sunt, in editione quidem unius solius codicis, sed optimi, cum aliquibus aliis ad loca difficiliora elucidanda collaii.

Momentum huius libelli vix exaggerari potest. Primo enim, non est hucusque melius manuale logicae formalis seu minoris scholasticae scriptum: « Summulae » omnia similia opera antiqua et moderna tum claritate, lum simplicitate, tum admirabili rigore excedunt. Non datur liber qui melius instructioni studentium sub hoc aspectu inservire possit.

Simul pauca sunt opera tanti pro studio philosophiae et theologiae inedioevalis momenti: nam Summulae Logicales per tria saltem saecula in omnibus scholis docebantur; omnis studens eas memoriter tenebat; omnis scholasticus liber eorum contentum semper praesupponit. Non est possibile studium serium philosophiae vel theologiae scholasticae sine huius libelli notitia.

Deinde Petrus proprio momento non caret in historia logicae: non sine causa egregii illi logici, in historia huius scientiae peritissimi, quales sunt professores J. Lukasiewicz, IL Scholz et E. W. Both, instanter postulabant ut illud iterum typis ederetur.

lamvcro editio P. Bochenski huic desiderio post tria saecula iterum satisfacit. Editio haec scholis accoinodata est; inde divisiones practices in parvas paragraphes numeratas habet ct optimos indices; scribendi ratione reccnliore utitur; claris typis perspicue excussa est. Sed. etsi manualis tantum et scholastica sit, momento scicntifico minime caret, tum propter codicis hic editi auctoritatem (qui e medietate s. XIII est ct, iudicio ill.mi Martini Grabmann, optimus), tum propter editoris peritiam, qui unus ex paucis studiosis nunc exstat simul in scholasticae historia et logicae stricte formali peritis.

Non est forte exaggeratio dicere opusculum illud in manibus omnium professorum et studentium omniumque scholarum, ubi scholastica doctrina traditur, inveniri debere.

Printed in Italy.

Tip. della Casa Editrice Jlarietti — Via Legnano, 23 - *Torino.*
Finito di stampare in Novembre 194S.